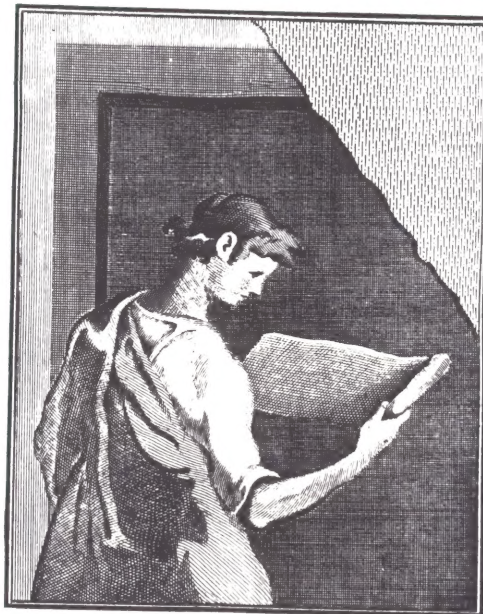
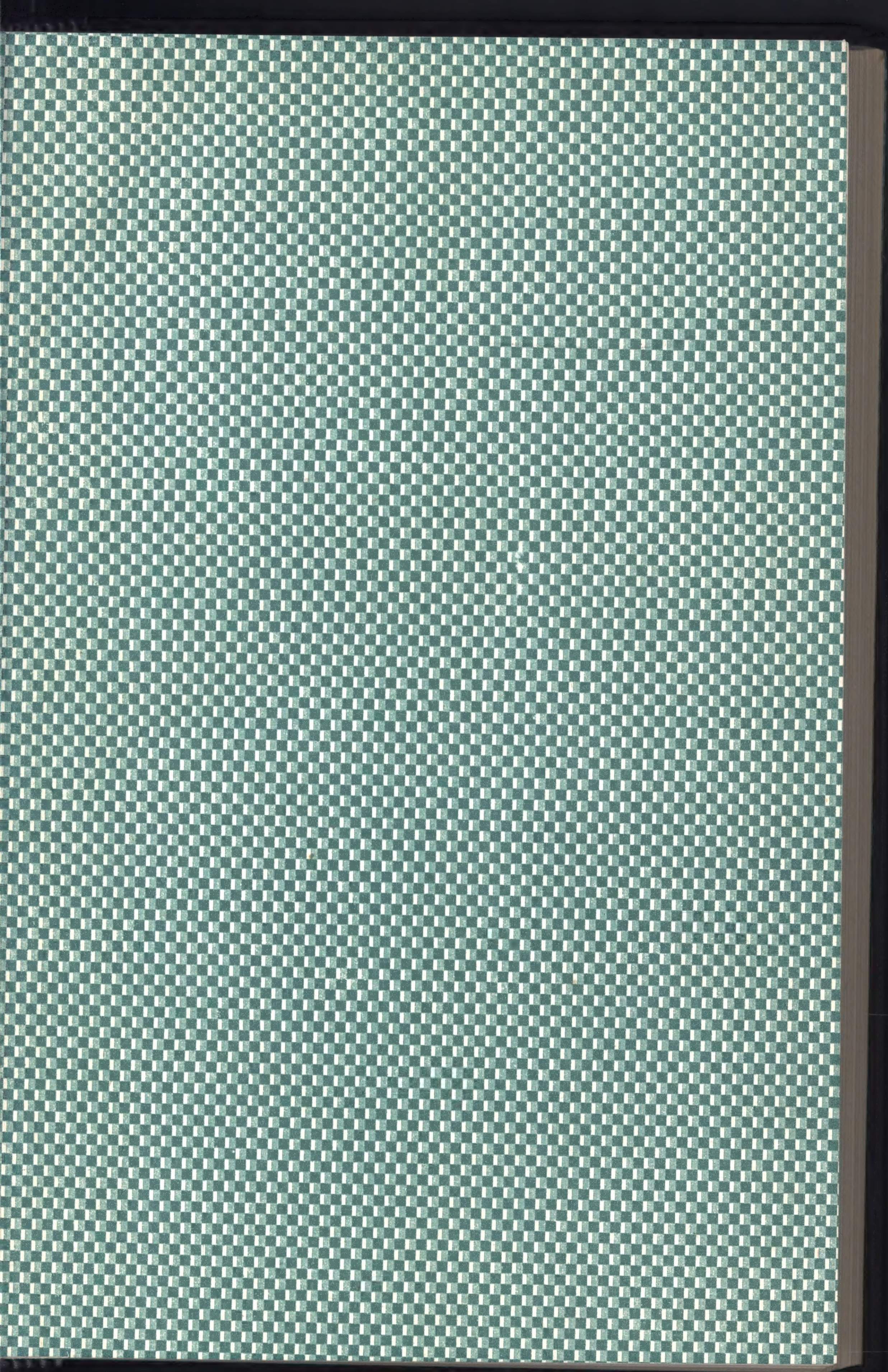

ANTWERPSCH ARCHIEVENBLAD.

BULLETIN DES ARCHIVES D'ANVERS.

ANTWERPSCH

ARCHIEVENBLAD

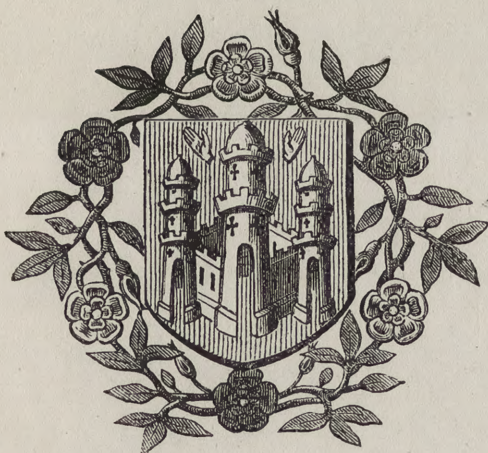
UITGEGEVEN

Op last van het Gemeente-Bestuur,

DOOR

P. GÉNARD, ARCHIVARIS.

ZEVENDE DEEL.

Antwerpen,

DRUKKERIJ GUIL. VAN MERLEN, GROOTE PIETER POTSTRAAT, 24.

BULLETIN
DES ARCHIVES
d'Anvers,

PUBLIÉ

Par ordre de l'Administration Communale,

PAR

P. GÉNARD, ARCHIVISTE.

TOME SEPTIÈME.

Anvers,

IMPRIMERIE GUIL. VAN MERLEN, GRANDE RUE PIERRE POT, 24.

INHOUDSTAFEL.

1. Intrede van den Prins-Cardinaal Ferdinand van Spanje te Antwerpen, op 17 April 1635. (*Vervolg*). . . . Blz. 1
2. Personen te Antwerpen in de XVIe eeuw, voor het " feit van religie " gerechtelijk vervolgd. — Lijst en ambtelijke bijhoorige stukken . . . . " 114

TABLE DES MATIÈRES.

---

1. Entrée du prince-Cardinal Ferdinand d'Espagne à Anvers, le 17 Avril 1635. (*Suite*) . . . . .Page 1
2. Personnes poursuivies judiciairement à Anvers, au XVIe siècle, pour le " faict de religion. " — Liste et pièces officielles à l'appui . . . . „ 114

HET	BULLETIN
ARCHIEVENBLAD	**DES ARCHIVES**
VAN ANTWERPEN.	D'ANVERS.
	
1. Intrede van den Prins-Kardinaal Ferdinand van Spanje te Antwerpen, op 17 April 1635. *(Vervolg.)*	**1. Entrée du Prince-Cardinal Ferdinand d'Espagne à Anvers, le 17 Avril 1635.** *(Suite.)*

LX.

Wy Borgermeesteren, Schepenen, Tresoriers, Rentmeester, Raede, Oude Schepenen, Poorteren ende ghemeyne inghesetenen der stadt van Antwerpen bekennen ende verclaeren alsoo men, omme te vervallen, voor een deel, doncosten vande incompste binnen dese stadt van Syne Hoocheyt dlnfante Cardinael, heeft ghoetgevonden dat men soude oplichten de somme van 36 dusent guldens eens, tot laste vande acht stuyvers loopende opde poorters witte bieren deser stadt, met verbintenisse vande Casse vande Consumptie, *in subsidium,* waertoe allen de Leden derselver stadt, Breeden-Raedtsghewyse vergaedert synde, hen consent hebben ghedraeghen, volghende der acten daervan ghehouden, den 14en, 20en ende 23en Decembris vanden jaere 1634 ende den sesten January 1635 ende want . . . (*sic*), tot furnis-

sement vande voors. penninghen, in handen van Sr Jacques Breyel, als mede-Tresorier deser voors. stadt, ghestelt heeft de somme van . . . . . . (*sic*), van 20 stuyvers Brabants stuck eens, Soo eest dat wy (naer vermoghen vanden voors. consente vande Leden deser stadt, ende mede hierinne ghebruyckende doctroye van Syne Conincklycke Majesteyt daertoe verleent, in synen Raede geordonneert in Brabandt, den XIen dach deser loopender maendt January, onderteeckent : J. Cools ende beseghelt metten grooten segele van Syne Majesteyt, in rooden wasse daeronder vuythanghende), gheloeft hebben ende gheloven, midts desen, aenden voors. . . . . (*sic*) ende syne naecommelinghen vande voors. somme van . . . . (*sic*) te betaelen rente teghen vyff ten hondert opt jaer, inneghaende op heden date deser, van halven jaere tot halven jaere, ende dat vuyt het incommen vande acht stuyvers over eenige jaeren ghestelt opde witte poortersbieren deser stadt, soo lange als wy de voors. penninghen selen onderhebben, waervan de jaerlycxsche rente beloopt . . . . (*sic*), ende sal dierste halff jaer daeraff verschynen den 23en dach July naestcomende in desen jaere 1635, ende soo voorts, van halven tot halven jaere, totter volder voldoeninghe toe, ende willende de voors. hooftpenninghen restitueren (ghelyck wy selen vermoghen te doene tonser ghoeder moyten), selen die moeten lossen tseffens ende teenemael, met oock de verloopen, naer advenant vanden tyde, totten daeghe vande lossinghe, in goeden ghanckbaeren ende alhier ghepermitteerden gelde, ende tot hunder versekeringhe, hebben wy verobligeert ende ghehipothiceert, obligeren ende hipothiceren, midts desen, speciaelycken het innecomen vande voors. 8 stuyvers op elcke ame witte poortersbieren deser stadt, voor desen gheconsenteert ende, *in subsidium*, de Casse van Consumptien derselver stadt, ende voorts gheneraelycken onse persoonen, onse hooren ende naecommelingen, tlichaem, andere ghoeden ende innecomen deser voors. stadt; gelovende, midts desen, dat wy de middelen ende hipotheken voors. tot synen achterdeele niet en selen diverteren, maer dat wy allen de rentieren, naer allen ons vermogen, inde vredelycke possessie daeraff sullen mainteneren, sonder die eenichsints te beletten, in wat manieren dattet waere, ende dat soolanghe ende totten tydt toe sy te vollen van allen henne penninghen, mette verloopen, voldaen selen wesen, sonder arghelist. Ende des toirconden, hebben wy den segel ter saecken der voornoemde stadt Antwerpen desen letteren doen aenhanghen

opden 23^{en} dach der maendt January, inden jaere Ons Heeren XVI^{c} ende vyffendertich.

Hiernaer volgen de persoonen diewelcke, volghende tvoors. beworp, gelt gefurneert hebben op verloop teghen den penninck twintich, ingheghaen den 23 January XVI^{c} ende vyffendertich.

Heer Nicolaes Rockocx, Riddere, Oudt-Borgermeester deser stadt, heeft ghetelt acht dusent guldens eens, is . . . . . . IIII^{c} guld. erffelyck.

dHeer Jan Roose, Binnen-Borgermeester deser stadt, heeft getelt sesse dusent guldens eens, is . . . . III^{c} guld. erffelyck.

Heer Charles de Santa-Cruz, Riddere, ghewesene Borgermeester deser stadt, heeft ghetelt vier dusent twee hondert guldens eens, is . . . . II^{c} X guld. erffelyck.

Sr Alexander vanden Broeck, Tresorier-Generael deser stadt, heeft ghetelt drye dusent acht hondert guldens eens, is. I^{c} XC guld. erffelyck.

Jouffrouwe Elisabeth Doncker, weduwe wylen Sr Alexander vanden Broeck, de jonge, heeft ghetelt vier dusent guldens eens, is . . . . II^{c} guld. erffelyck.

Joncker Pauwels van Halmale, gewesene Tresorier-Generael ende teghenwoordich Schepene deser stadt, heeft ghetelt drye dusent guldens eens, is . . I^{c} L guld. erffelyck.

Sr Andries Janssens, Rentmeester-Generael deser stadt ende Jouffrouwe Joanna Nicolai, syne huysvrouwe, hebben ghetelt drye dusent guldens eens, is. . . . I^{c} L guld. erffelyck.

Item Jouffrouwe Eleonora Haecx heeft getelt drye dusent guldens eens, is . . . I^{c} L guld. erffelyck.

Ende Jouffrouwe Sara Breyel heeft ghetelt dusent guldens eens, is. . . . . L guld. erffelyck.

Somma tsamen in capitael sessendertich dusent guldens eens, ende in rente den penninck twintich . . . . XVIII^{c} guld. erffelyck.

Myne Heeren Borgermeesteren ende Schepenen der stadt van Antwerpen hebben geordonneert ende ordonneren, midts desen,

den Secretarissen deser stadt, ten laste derselver stadt, inder manieren ende volghende tproject hiervooren ghestelt, te depescheren de brieven onder den seghel ten saecken deser stadt, ten behoeve vande persoonen in dese specificatie ghenoempt, vuytbrenghende tsamen in capitael sessendertich dusent guldens eens, ende in rente den penninck twintich oft vyff ten honderde opt jaer, een dusent acht hondert guldens erffelyck. Actum in Collegio opden dryentwintichsten January, anno 1635. Gheparapheert : Roose vt. Onderteeckent : E. Fabri.

Syn hiervan ghedepescheert neghen brieven, tsamen bedraeghende achthien hondert guldens erffelyck den penninck twintich, desen 27en January 1635. Onderteeckent : A. van Lyere.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

LXI.

Domino Presidenti Roose, 28 *Januarii* 1635.

Monseigneur,

Vostre Seigneurie nous a infiniment obligé par son avis touchant la venue de Sa Royalle Altèze en ceste ville d'Anvers, afin de pouvoir plus seurement procurer l'avancement des ouvrages pour icelle préparez, mais comme il y a fort peu d'apparence que la rivière sera si tost serrée devant la ville et que despuis, le Sieur Rubens nous a communiqué la lettre receue de Don Diego de Ayedo, par laquelle il avise que Sa ditte Altèze faict estat de faire son entrée en ceste ville le troisième de Febvrier, pour en estre tant mieux asseurez, supplions derechef très-humblement Vostre Seigneurie qu'icelle soit servie d'ordonner qu'on despesche le porteur de ceste avecq un mot d'avis, si tost que Son Altèze aura résolue du jour pour entrer en ceste ville et d'excuser en ce l'importunité de ceux qui demeurent,

Monseigneur,

de Vostre Seigneurie,

très-humbles serviteurs.

D'Anvers, ce 28me *Janvier* 1635.

(*Minuten van den Secretaris Ph. Valckenisse* 1635.)

LXII.

De twelff dienende Dekens vande sesse ghesworen Gulden deser stadt, byden Edelen Heere Buyten-Borgermeester geordonneert synde hun met hunne respective Supposten veerdich te maecken ende houden, opt treffelycxsten, teghen de compste vanden Welgeboren Prince Cardinael binnen dese stadt, seggen met alle vlyticheyt ende couragie sulcx te willen naecomen, doch alsoo daertoe met de vieringhe verheyscht wordt een deghelycke somme gelts, aleer elcke Gulde naer behooren sal wesen toegherust ende gheprovideert van buspoeder, ghelyck wel te dencken is, hebben ghesaemenderhandt versoecht ende versoecken, midts desen, aende stadt eenich *subsidium* tottet vervallen vanden selven oncost extraordinaris, alsoo de Gulden in hun selve dapperlyck ten achter ende belast syn, ghelyck myn Heeren vuyt de passeringhe vander rekeninghen jaerlycx wel hebben ghemerckt, oft wel, tot minderen last ende quetsinghe vander stadt, dat het Collegie belieffde te consenteren dat de Dekens vande Gulden, voor dit jaer alleen, sullen moghen kiesen vyff mannen, in plaetse van vier, vuyt de 32 vendelen vande borgery, denselven keuse nu promptelyck in Februario toecommende te permitteren, ghelyck tselve voor desen altyt op dien tyt is ghepractiseert, alhoewel, om eenighe beletsels, den voornoemden keus ghedilayeert is gheworden tot ontrent St Jan een jaer herwaerder, sonder meer. Dit suppliceren ende versoecken de voornoemde Dekens in alder oodtmoet, voort ciraet ende eer vant ghemeyn beste, verhopende dat daerin gheen difficulteyt en sal worden ghevonden.

Sy dese ghestelt in handen van Heeren Anthoni Sivori ende Henrick van Etten, Schepenen, om hun gehoort, gheordonneert te worden naer behooren. Actum 10 January 1635. Onderteeckent :

E. Fabri.

Daernaer gehoort trapport der voornoemde Commissarissen, myne Heeren Borgermeesteren ende Schepenen hebben den supplianten hun versoeck van den vyffden man te mogen innemen, als in haer macht niet wesende, geweyghert, ende aenghaende de vier mannen, selen myne Heeren de supplianten op synen tydt versien naer behooren, ende voorts den supplianten, ter incompste van Haere Hoocheyt den Prince Cardinael, versien

van poyer, soo men in ghelycke occasie gewoon is te doen. Actum 29 January 1635. Onderteeckent :

E. Fabri.

(*Requestboeck* 1634, *fol.* 206.)

LXIII.

Opde requeste vande twelff dienende Dekens vande sesse gesworen Gulden deser stadt, myne Heeren Borgermeesteren ende Schepenen, gehoort trapport der Commissarissen, hebben den supplianten hun versoeck vanden vyffden man te moghen innemen, als in haer macht niet wesende, geweygert, ende aengaende de vier mannen, selen myne Heeren de supplianten op synen tydt versien naer behooren, ende voorts den supplianten, ter incompste van Haere Hoocheyt den Prince Cardinael, versien van poyer, soo men in ghelycke occasie ghewoon is te doen. Actum 29 January 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

LXIV.

Gregoris Tiras, Clerck vande Bouwmeesters, de somme van vierentachtentich ponden sestien schellingen Artois, ter saken van hondert pecktonnen tot derthien stuyvers tstuck ende dryendertich tonnen tot tweelff stuyvers tstuck, by hem tot behoeve deser stadt gecocht, respective den 18 Decembris anno 1633 ende 16 January anno 1634, naer luydt de specificatie ende attestatie, met ordonnantie ende quitantie . . . . LXXXIIII £ XVI s.

(*Stadsrekeningen. Domeynen*, 1634 *à* 1635, *fol.* 274.)

LXV.

Hans Floris, de somme van hondert ponden Artois, soovele hem is aenbesteedt het repareren vanden walvisch ende den hoet vanden Reuse, volgende de attestatie, ordonnantie ende quitantie . . . . C £

(*Stadsrekeningen. Domeynen*, 1634 *à* 1635, *fol.* 277.)

LXVI.

Carel van Hove, Hans Cornelis ende de weduwe Janssen, tsamen de somme van hondert sessentsestich ponden ende sestien schellingen Artois, over twee hondert achtentseventich pecktonnen, by hun respective tot behoeve deser stadt vercocht, tegens XII stuyvers tstuck, den 12 July anno 1634, volghende de specificatie ende attestatie, met ordonnantie ende quitantie. . . . . CLXVI £ XVI s.

(*Stadsrekeningen. Domeynen*, 1634 *à* 1635, *fol.* 277.)

LXVII.

Jacob Edelheer, Raedt-Pensionaris deser stadt, de somme van vierentwintich ponden Artois, die hy heeft verschoten voor het octroy, om te mogen lichten sessendertich duysent guldenen tot de incompste vanden Prince Cardinael, volgende de ordonnantie ende twee quitantien, dus hier de voors. . . . . XXIIII £

(*Stadsrekeningen. Domeynen*, 1634 *à* 1635, *fol.* 305.)

LXVIII.

Christoffel van Paeffenrode, voorgenoemt, de somme van neghenenvyftich ponden seven schellinghen Artois, ter saken van laken voorde twee oude lieden die inden ommeganck tusschen den Reusens beenen saten, ende witten bay, midtsgaders voor het behangen vande brugghe met root laken, wanneer den Principe Thomas binnen dese stadt is gecomen, volgende de specificatie, ordonnantie ende quitantie. . . . . LIX £ VII s.

(*Stadsrekeningen. Domeynen*, 1634 *à* 1635, *fol.* 373.)

LXIX.

Emanuel Lauers, de somme van dryenvyftich ponden achtien schellingen Artois, dat beloopen achtentnegentich ellen rouw lynwaet, by hem gelevert tot het becleeden vanden zeewaghen, tot elff stuyvers delle, volgende de specificatie ende

de attestatie vande Bouwmeesters daerover, met ordonnantie ende quitantie. . . . . LIII £ XVIII s.
(*Stadsrekeningen. Domeynen*, 1634 *à* 1635, *fol.* 373 *v/°*.)

LXX.

Deselve, de somme van tsestich ponden tweelff schellingen neghen penningen Artois, voor het maken van twee nyeuw cleeden, een vanden walvisch ende een om het schip, in alles hondert vyftien ellen ende een halff lynwaet, tot thien ende eenen halven stuyvers delle, naer luydt de specificatie ende attestatie vande Bouwmeesters, met ordonnantie ende quitantie . . . . LX £ XII s. IX d.
(*Stadsrekeningen. Domeynen*, 1634 *à* 1635, *fol.* 373 *v/°*.)

LXXI.

Andries Janssen, Rentmeester-Generael, de somme van vyfenviertich ponden negentien schellingen Artois, soo vele by hem is betaelt tot Bruessele, ter saken vande vieringe voor deser stadts conciergerye aldaer, ter incompste vanden Prince Cardinael, als anderssints, volgende de specificatie, attestatie, ordonnantie ende quitantie. . . . . XLV £ XIX s.
(*Stadsrekeningen. Domeynen*, 1634 *à* 1635, *fol.* 374.)

LXXII.

Geordonneert Tresoriers ende Rentmeester vuyt te reycken aendie vande Camere vande Violieren deser stadt, de somme van seven hondert guldens eens, ende dat tot becostinghe van het tonneel, cleederen ende andere oncosten bydie vande voors. Camere te doen, tegen dincompste van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael. Actum in Collegio 5 February 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

LXXIII.

Geconsenteert aen het *pegma* begonst te stellen aen S^t^ Jo-

riskercke te doen de veranderinghen byden Heere Robert Tucher gheproponeert ende met Heer Pedro Paulo Rubens gheraedich ghevonden. Actum in Collegio 5 February 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635).

LXXIV.

Geordonneert Tresoriers ende Rentmeester vuyt te reycken ende te betaelen aen Guill. vanden Broecke, deser stadts bode, de somme van 177 guldens 7 1/4 stuyvers, soo voor hem selven als ten behoeve vande persoonen inde specificatie gementionneert, ter saecken van oncosten ghedaen int regaleren tot Brussel van onse Ghedeputeerde ende andere Heeren vanden Hove, ten tyde vant salueren vanden Prince Cardinael, int leste van het jaer 1634, volgende de specificatie. Actum in Collegio 7 February 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635).

LXXV.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aen Gregori Tiras, ten behoeve vande persoonen inde specificatie gementionneert, de somme van 620 guldens 6 stuyvers eens, ter saecken van gecochte pecktonnen ende eenen mast, tot eenen staeck voort stadthuys, volgende de specificatie. Actum in Collegio 13 February 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635).

LXXVI.

Adi 15 *February* 1635.

Conditien ende voorwaerde daerop men, van stadtswegen, besteden sal het maken ende stellen vande staken, tot de vieringe vande incomste vanden Prince Cardinael, ende dat voor twee volgende avonden, ende dat in dry besonder bestedingen, ontrent hondert cruycen elck :

Eerst, dat de staken sullen moeten lanck syn achtien voeten; dick, die van vyf cruycen, ses duym viercant, ende die van

dry cruycen, vyf duymen viercant, wel dicker maer niet dunder, ende sal moeten wesen gesaechdt eycken- oft vuerenhout.

De cruycen sullen moeten lanck syn, die van vyven, negen voeten, ende die van dryen, acht voeten, ende alle, twee voeten viercant, ende dat van goede kepers, alsoock mede de sweepingen, wel genagelt met goede sparnagelen, ende het opperste cruys met twee kepernagels, ende sal tussen dopperste ende ander cruycen moeten wesen vier voeten distantie, rechtop gemeten.

Item, sullen de Aennemers gehouden syn de putten te graven ende de staken vast in te steken dry voeten diep, wel sant aengestamt.

Item, sullen de staken altemael moeten gereet wesen tegen den eersten dach vanden vasten toecomende, ende sal men henlieden dry dagen te voren geven de lysten vande huysen waervore die moeten gestelt syn.

Item, ofter iemant waere die de staken oft cruycen maeckte minder van dickte ende lengde als inde conditie is verhaelt, sal verbeuren de helft vande aenbestedinge.

Item, sullen de staken ende cruycen staen tot last ende peryckel vande Aennemers.

Item, oft iemant begeerde synen stake ende cruycen geschildert te hebben, sal tselve mogen doen, sonder dat den Aennemer daervoren iet sal mogen pretenderen.

Deerste bestedinge is gemynt by Hendrick Wels, tegen elff stuyvers; de tweede, by den selven, tot elf stuyvers.

De derde bestedinge, by Jeronimus Walins, voor 11 stuyvers.

(*Bundels Blijde Inkomsten.*)

LXXVII.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aen Gregori Tiras, ten behoeve vande persoonen inde specificatie ghementionneert, de somme van hondert sevenentachtentich guldens eenen halven stuyver eens, voor het waecken des nachts aende *arcos triumphales* ende gheleverden lym, witsel, bruynroodt, etc., volgende de specificatie. Actum in Collegio 16 February 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635).

LXXVIII.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aen Huybrecht vanden Eynde, belthouder, de somme van III^c IIII guldens eens, ter saecken van dmaecken van drye keysers totte gaelderye opde Meere ende andere oncosten, volgende de specificatie. Actum in Collegio 26 February 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

LXXIX.

Conditien waerop men, van stadtswegen, sal besteden het schilderen ende vergulden van St Jorispoorte.

Inden eersten, den heelen grondt te beschilderen ende overgaen syn drymael met olielootwit, naerden heysch vanden wercke.

De wapen vanden Keyser met die van Syne Majesteyt: int midden het velt goudt, den arent swert, de wapenen met syn coleuren, naer behooren.

De Keyserscroon boven met goudt.

De wapen van Brabant: het velt swert, de leeuwen goudt, de stricken rontsom ende de wapen affgeteeckent met goudt.

De wapen van dMarquisaet: het velt vanden arent goudt, den arent swert, het velt vande borcht roodt, de borcht wit, oock met syn stricken rontsom vergult.

De twee pilaren gemarbert van roodt ende wit, oft swert ende wit.

De 24 cappitteelen goudtverf, gelyck de leeuwen.

De wateringe vande pilaren op syn waters geschildert met olieverf.

De *plus oultre*woorden oock vergult; de letteren opden grondt gelyck sal worden geordonneert.

De wapen van Antwerpen inden roosencrans, onder met syn coleuren gelyck behoort, met goudt ende coleur, gelyck sy inne staet.

Dit werck moet wesen loffelyck gemaeckt vande alderbeste olieverf ende vergulsel, ende treffelyck gemaeckt.

Moet worden gemaeckt op dertien dagen.
Die minst instelt, sal hebben 8 guldens voor syn vromicheyt.
Den Aennemer moet borge stellen voor het voldoen van dwerck volgens de voors. conditien.
(*Bundels Blijde Inkomsten.*)

LXXX.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aen Foursy Cardon, beltsnyder, de somme van 164 guldens eens, voort snyden van twee keysers, volghende de specificatie. Actum in Collegio prima Marty 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

LXXXI.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aen Pauwels vanden Mortel, beltsnyder, de somme van I^c LII guldens eens, voor het maecken van twee keysers totte gaelderye opde Meere, volgende de specificatie. Actum in Collegio 2^a Marty 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

LXXXII.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier end Ontfangher vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aen Gregori Tiras, ten behoeve vande persoonen inde specificatie gemelt, de somme van I^c IX guldens IIII stuyvers eens, ter saecken van gehuerde waeghens, om de arcken triumphael aff te schudden, volghende de specificatie, te weten opde Meere ende Cleerestraet. Actum in Collegio 6^a Marty 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

LXXXIII.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aen Jenin Veldeneer, beltsnyder, de de somme van twee hondert tweenvyftich guldens eens, voor het maecken ende snyden van dry keysers, volghende de specificatie, om te stellen opde Meere. Actum in Collegio 8 Marty 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

LXXXIV.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aen Louis Vergouwen, *cum suis*, de somme van II^c XXXIX guldens VIII stuyvers eens, ter saecken van het vergulden, verfoullien ende vercieren de arcke triumphael inde Huyvetterstraet, volghende de specificatie. Actum in Collegio 8 Marty 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

LXXXV.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aen Gregori Tiras, ten behoeve vande persoonen inde specificatie gemelt, de somme van I^c XXXII guldens X stuyvers eens, ter saecken van het waecken vande arcken triumphalen totten 28^en February lestleden, volgende de specificatie. Actum in Collegio 9^a Marty 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

LXXXVI.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande Consumtien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt

te reycken ende te betaelen aen Jaecques van Colput, de somme van Ic. XL guldens eens, ter saecken van het maecken vande pilleren ende candelaeren, dienende totte gaelderye opde Meere, volghende de specificatie. Actum in Collegio 17 Marty 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

LXXXVII.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfangher vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aen Alexander Adriaensen, schilder, de somme van vyffendertich guldens eens, ter saecken soo van vernieuwen als schilderen vande landtwapenen totte arken triumphael dienende, volghende de specificatie. Actum in Collegio 21 Marty 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

LXXXVIII.

Geboden ende vuytgeroepen by mynen Heeren Schouteth, Borgermeesteren, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen, opden 7en *April* 1635.

Alsoo den seventhiensten deser maendt Aprilis Syne Doorluchtichste Hoocheyt syne incompste sal doen binnen dese stadt ende dat men, tot verthooninge van alle teeckenen van blydschap, des avonts met het luyden vande groote clocke sal vieren, soo wordt een iegelyck vermaent tot het voorseyde vieren, om te thoonen hoe aengenaem hem is dese compste van Syne Hoocheyt. Ende was onderteeckent :

G. de Weerdt.

(*Gebodboeck*, *vol. G*, *fol.* 156.)

LXXXIX.

Aenden Heer President Roose, 10 *April* 1635.

Monseigneur,

Nous remercions très-humblement Vostre Seigneurie de l'avis qu'Elle nous a pleu donner du jour que Son Altèze est résolue d'entrer en ceste ville d'Anvers, et ne manquerons de procurer l'accomplissement des ouvrages préparez pour le recevoir, et de tesmoigner en tous occasions que sommes,

Monseigneur,
de Vostre Seigneurie,
très-humbles et très-obligez serviteurs,
Bourgmaistres, Échevins.....

(*Minuten van den Secretaris Ph. Valckenisse* 1635.)

XC.

Geordonneert Tresoriers ende Rentmeester van stadtswegen vuyt te reycken aende Dekens vande sesse gesworen Gulden deser stadt, ten behoeve van elcken musquettier die hem sal presenteren int inhaelen van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, de quantiteyt van vier ponden poeders. Actum in Collegio 11 Aprilis 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

XCI.

Geordonneert int fourieren vande suite van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, niemanden, van wat qualiteyt oft conditie hy soude moghen wesen, tsy vande Munte, Berch van Bermherticheyt, Tholcamer oft eenighe andere, niemanden vuytgenomen, te excuseren vanden voors. logemente. Actum in Collegio 12 Aprilis 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

XCII.

Geresolveert die van Ons L. V. Loff mede te doen optrecken, inde incompste vanden Prince, vuytgenomen de vier dienende meesters. Actum ut supra.

Geresolveert de Wyckmeesters die tegenwoordelyck dienen texcuseren van het medetrecken, maer die affgegaen syn ende den tweejaerighen vrydom hebben, te doen medetrecken. Actum ut supra.

Geresolveert de Kerckmeesters van Ons L. V. kercke texcuseren van het optrecken. Actum ut supra.

Geauthoriseert de Hooftmannen vande Gulden te excuseren van het optrecken die sy selen ordeelen niet bequaem te wesen om op te trecken. Actum ut supra.

Geresolveert dat, int marcheren, twee Gulden tsamen selen marcheren voorden Prince. Actum ut supra.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

XCIII.

Gecommitteert Heeren Robert Tucher, Sivori ende van Etten, om te spreken metten Castellain, om te weten oft de borgers den Prince selen waecken oft niet. Actum ut supra.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

XCIV.

Geresolveert de daken hangende aen het stadthuys over de winkels aff te breken. Actum ut supra.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

XCV.

Alsoo en dynstdaeghe toecommende, wesende den 17en dach

deser maendt Aprilis, is de blyde incompste binnen dese stadt van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, eenich broeder van Syne Conincklycke Majesteyt van Spaignien, hebben myne Heeren Borgermeesteren ende Schepenen der stadt van Antwerpen geordonneert ende ordonneren, midts desen, dat dordinarise rolle sal worden vuytgestelt ende gehouden den 19en dach daernaer, ordonnerende eenen iegelycken die tselve is aengaende hem daernaer te reguleren. Actum in Collegio 12 Aprilis 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

XCVI.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aen Gregori Tiras, ten behoeve vande persoonen inde specificatie gemelt, de somme van hondert vyffenvyftich guldens eens, ter saecken van het waecken des nachts de arcken ende tonneelen tsedert prima Marty totten lesten daernaer, volgende de specificatie. Actum in Collegio 12 Aprilis 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

XCVII.

Geordonneert Tresoriers ende Rentmeester van stadtswegen vuyt te reycken, tot behoeve vande achthien compaignien borgers die optrecken sullen ter incompste van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, aen elcke compaignie tachtentich ponden poeders. Actum in Collegio 13 Aprilis 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

XCVIII.

Geordonneert Tresoriers ende Rentmeester van stadtswegen vuyt te reycken aen negen hondert ende tsestich musquettiers,

te nemen vuytte Borgerlycke Wachte ende des maensdaeghs sullen staen ontrent de Croonenborchpoorte, als Syne Hoocheyt den Prince Cardinael te water opden casteele alhier sal arriveren, aen elcken vande selve musquettiers een pondt poeders. Actum in Collegio 13 Aprilis 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

XCIX.

Geconsenteert de Dekens vande sesse gesworen Gulden deser stadt, int inhaelen van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, elcke Gulde apart te moghen marcheren, behoudelyck nochtans elck ghelith vyff dick. Actum in Collegio 14 Aprilis 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

C.

Geboden ende vuytgeroepen by mynen Heeren Schouteth, Borgermeesteren, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen, opden 14[en] *April* 1635.

Alsoo met de incompste van Syne Doorluchtichste Hoocheyt ende de generale vieringe tot verthooninge van blydschap te doen, te presumeren is dat menichte van vierpylen oft fuseën sullen worden affgeworpen, ende dat het soude mogen gebeuren dat deselve by ongeluck vallende door eenige doeren oft vensters, de huysen grootelyckx souden beschadigen, Soo gebiedt men van sHeeren- ende stadtswegen, dat een iegelyck sal schuldich syn alle syne vensters, deuren ende keldergaten met alle sorchvuldicheyt toe te sluyten ende principalyck de vensters vande solders ofte camers daer hoey, stroy, vlas, houdt, mutsaert oft andere dingen syn liggende daer den brandt lichtelyck in kan vatten, ten eynde mogen worden verhoedt de schaden ende ongelucken die by ongeval souden mogen veroorsaeckt worden. Ende was onderteeckent :

G. de Weerdt.

(*Gebodboeck, vol. G, fol.* 156.)

CI.

Gheboden ende uytgheroepen by mynen Heeren Schouteth, Borghermeesteren, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen, opden 14[en] *April* 1635.

Alsoo men menighmael ghesien heeft diversche insolentien ende onghelucken, door het schieten van cleene fusekens die men heet *Helsche-duyvelkens*, dewelcke de jonghers worpende onder de passanten, deselve daermede grootelycks zyn incommoderende ende dat, met dese comste van Syne Hoogheydt, veel buytenlieden alhier sullen comen, om deselve incomste ende den triomphe te sien : Soo ist dat men wel scherpelyck ghebiedt, van sHeeren- ende stadtsweghen, dat niemandt hem en vervoordere eenighe diergelycke fusekens oft *Helsche-duyvelkens*, tzy by daghe oft by nachte, af te schieten oft onder de ghemeente, tusschen de coetsen ende peerden te worpen, opde pene van ses guldens ende arbitrale correctie, naer gheleghentheydt vande saecke : ende soo verre eenige kinders oft jongers contrarie van desen zyn doende, dat men de pene pecuniaire promptelyck sal executeren oft afnemen opde ouders ende meesters.

Van ghelycken, verbiedt men een yeghelyck aen oft teghens eenighe publyck wercken oft andere, geordonneert tot de incomste van Syne Hoogheyt, met steenen oft anderssins te worpen, deselve eenighsins te roeren oft voor deselve eenighe vuyligheydt te storten oft yet anders te doen daermede deselve souden connen beschadight oft gedifformeert worden; oock opde pene van vyftigh guldens, ende bovendien, de schade in hunnen particulieren naeme te moeten repareren.

Voorts, wordt oock gheordonneert, van weghen als vore, dat ten daghe vande voorseyde comste van Syne Hoogheydt, niemandt, van wat qualiteyt hy zy, tzy man oft vrouw, hem en vervoordere te comen by oft ontrent de binnen- oft buytenbaillie van S[t] Jorispoorte oft opde brugge; opde pene van dry guldens voor elcken persoon ende de verbeurte van het opperste cleet. Alle welcke penen oock sullen worden verhaelt opde ouders ende meesters vande jonghers contrarie deser ghedaen hebbende.

G. de Weerdt.

(*Gedrukt plakkaatboek* 1601—47. Zie ook : *Gebodboeck, vol. G, fol.* 156.)

CII.

Gheboden ende uytgheroepen by mynen Heeren Schouteth, Borghermeesteren, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen, opden 14[en] *April* 1635.

Alsoo Syne Doorluchtighste Hoogheyt van meyninghe is en dysdagh toecomende, wesende den seventhiensten deser tegenwoordiger maendt April, binnen dese stadt syne incomste te doen, ende dat wel reden is dat de eere die Syne Majesteyt, Onsen Ghenadighen Heere ende Coningh, aen dese landen ende stadt belieft te doen met den persoon van synen eenighen broeder, de borghers ende inghesetene, soo veel in hun is, met alle eerbiedinghe ende soorten van blydschap deselve Syne Hoogheydt ontfanghen, opdat hy oock dese stadt, borghers ende inghesetene magh hebben in goede recommendatie: Soo ist dat men ghebiedt, van sHeeren- ende stadtsweghen, dat de Gulden deser stadt, de Cameren vande Rethorycken ende Ambachten, ten voorseyden daeghe des avondts, met het luyden vande groote clocke, ende oock des anderdaeghs, voor hunne cameren oft huysen vieren ende betoonen alle teeckenen van blydschap, ende oock alle borghers ende inghesetene deser stadt voor hunne huysen vieren ende betoonen alle vrolyckheydt, opdat de voorseyde Syne Hoogheydt magh mercken hunne goede affectie ende gheneghentheyt tot Syne Coninghlycke Majesteyt ende Syne Hoogheydt ende hoe aenghenaem syne comste binnen dese stadt is, ten eynde hy tot dese stadt, borghers ende inghesetene magh draghen meerdere affectie ende deselve aen Syne Majesteyt soo recommenderen, opdat dese stadt magh comen in haren ouden fleur ende prosperiteyt.

Voorts ghebiedt men, van weghen als vore, dat een yeghelyck de straeten voor syn deure ende huysinghe schoon maecke, de vuylnisse, gruys, aerde ende onbehoorlycke dinghen aldaer ligghende wegh doe ende ruyme, alsoo dat Syne Hoogheydt oft Heeren ende passanten daerdoor niet belet en worden; opde pene van oudts daertoe staende.

G. DE WEERDT.

(*Gedrukt plakkaatboek* 1601—47. Zie ook: *Gebodboeck, vol. G, fol.* 156.)

CIII.

Geordonneert dat alle persoonen, contribuerende onder het vendel dat op heden sal in wachte trecken ende de wachte hebben aen St Jorispoort, met het voors. vendel gehouden sullen wesen op te trecken, opde verbeurte van twelff guldens voor elcken contribuant die in faulte sal bevonden worden. Actum in Collegio 16 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CIV.

Geordonneert aen alle persoonen contribuerende onder de vierthien vendelen, dewelcke by lotinge gevallen is, te syn in wapenen, opden dach vande incompste van Haere Doorluchtichste Hoocheyt ende bequaem synde om wapenen te vueren, dat deselve naer voorghaende advertentie, aen ieder by hunne respective Capiteynen gedaen, sullen compareren byneffens de andere Supposten, op alsulcken tydt ende plaetse ende met alsulcken wapenen als hun by Capiteynen sal worden gheordonneert, alles opde pene van twelf guldens, promptelyck te betaelen by elcken contribuant die deshalven in ghebreke sal bevonden worden. Actum in Collegio 16 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CV.

Geordonneert de Dekens vande sesse Gulden deser stadt te waecken met heele Gulden sesse daeghen, deen dander vervolghende. Actum in Collegio 16 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CVI.

Geordonneert deselve Dekens vande Gulden niet te lossen oft te schieten, voor dat Syne Hoocheyt sal wesen ghepasseert. Actum in Collegio 16 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CVII.

Geordonneert de Capiteynen vande Borgerlycke Wachte deser stadt niet te lossen oft schieten, voor dat Syne Hoocheyt sal wesen ghepasseert. Actum in Collegio 16 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CVIII.

Geresolveert die vanden Maendaeghschen Raedt elcken een paer tonnen mette staecken te seynden. Actum in Collegio 16 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CIX.

Geordonneert de Dekens vande Beenhouwers te procureren dat sy tvlees genoech ten Vleeshuyse brengen ende dat gheven tot sulckenen pryse, datter gheene clachten en commen, oft by ghebreke van dien, dat men de buytenbeenhouwers sal laten binnencommen ende voorstaen voor desen tydt van noode. Actum in Collegio 16 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CX.

Geresolveert door Don . . . . . (*sic*) te doen spreken Syne Hoocheyt, om te weten oft hy ghedient soude wesen dat men aen hem de sleutels . . . . . (*sic*).
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CXI.

Geresolveert niet aen te nemen het leggen vande brugge. Actum in Collegio 16 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635

CXII.

Geresolveert de groote clock te luyden, als Syne Hoocheyt incompt een halve ure, als hy inde kercke compt ende tsavonts. Actum ut supra.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXIII.

Geordonneert de nachtwerkers niet te ryden des nachts, soo lange als Syne Hoocheyt hier sal wesen. Actum in Collegio 16 Aprilis 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXIV.

Geresolveert de waeghens die vuyten Houten Eeckhoff selen werden opde straten ghestelt, te laten staen dynsdach ende goensdach. Actum ut supra.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXV.

Geresolveert den Marquis dAytona te accommoderen met twee ledicanten ende alle syne toebehoorten, ende noch twee bedden. Actum in Collegio 20 Aprilis 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXVI.

Geresolveert niemanden die byde borgers syn gelogeert vrydom van accyse te verleenen. Actum ut supra.

(*Collegiael Actenboeck* 1635)

CXVII.

Geresolveert Syne Hoocheyt den Prince Cardinael taccommoderen met schepen noodich tot het voeren van syne bagaigie. Actum ut supra.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CXVIII.

Geresolveert de hertsiers, hellebardiers, coetsiers, trompetters ende andere die men gewoon is te gheven, deselve te gheven tgene men voormaels heeft vereert. Actum ut supra.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CXIX.

Geresolveert aen Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, in plaetse van vereeringhe die men hem soude doen van 9000 guldens, men hem sal presenteren allen de schilderyen ende keysers, gemaeckt ter incompste van deselve Syne Hoocheyt, soo die Leden deser stadt daerin consenteren. Actum in Collegio 21 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXX.

Geauthoriseert Tresoriers ende Rentmeester om de officialen vanden Prince te vereeren met alsulcken somme als sy sullen redelyck vinden te behooren. Actum in Collegio 21 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXI.

Geordonneert Tresoriers ende Rentmeester van stadtswegen te vereeren den buffon van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael met hondert pattacons. Actum in Collegio 21 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXII.

Geinterdiceert Laureys van Diest, boeckvercooper, niet te drucken oft doen drucken, te vercoopen oft doen vercoopen de inscriptien gestelt opde arcken triumphael ende andere deser stadtswercken, inde Nederlandtsche taele overgeseth, het en sy deselve alvooren syn ghecommuniceert ende gevisiteert by Meester Caspar Gevarts, Greffier deser stadt, ende naer der ordre vande voors. myne Heeren, opde pene van hondert vyftich guldens ende confiscatie vande exemplairen. Actum in Collegio 21 Aprilis 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXIII.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., vuyt te reycken ende te betaelen aen Joncker Pauwels van Halmale, Hooftman vande Camere vande Violieren, ten behoeve vande selve Camere, de somme van seven hondert guldens eens, ende dat tot becostinghe van het tonneel, cleederen ende andere oncosten bydie vande voors. Camere ghedaen, ten tyde vande blyde incompste van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael. Actum in Collegio 21 Aprilis 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXIV.

Gelycke acte van seven hondert guldens, voordie vande Camere vande Goublom, ten selven eynde. Actum in Collegio 21 Aprilis 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXV.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., vuyt te reycken ende te betaelen aen Juan Gomes, soo voor hem selven als voor syne medestaffiers van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, wesende in getal van twelfven, de somme van hondert

vyftich guldens eens, tot redemptie van het roodt laecken gebruyckt opde brugge aen het Kiel, ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt op het casteel alhier. Actum in Collegio 21 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXVI.

Geordonneert Joncker Eduardt van Brecht, van stadtswegen, vuyt te reycken aende Dekens vande sesse gesworen Gulden deser stadt, elck van hun, de quantiteyt van tseventich ponden poeders, om daermede in het vertreck Syne Hoocheyt den Prince Cardinael te vereeren. Actum in Collegio 23 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXVII.

Gelycke acte voor 24 Capiteynen vande Borgherlycke Wachte deser stadt, elcken van hun 35 £, ten selven eynde als boven.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXVIII.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., vuyt te reycken ende te betaelen aen Jannin Veldener de somme van XLII guldens eens, voor twee blocken Avendelsteen, gestelt onder de *plus oultre* opde Meere, volgende de specificatie. Actum in Collegio 27 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXIX.

Geordonneert Tresoriers ende Rentmeester, van stadtswegen, te vereeren Joncker Pauwels van Halmale, Schepene deser

stadt, met eene ame Renschen wyn, over diensten int fourieren ghedaen. Actum in Collegio 28 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXX.

Gelycke acte op Joncker Charles de Tassis, ter saecken als boven. Actum in Collegio 28 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXXI.

Opde requeste van Guilliam vanden Broecke, deser stadts Bode, hebben myne Heeren Borgermeesteren ende Schepenen, gehoort Tresoriers ende Rentmeester, den suppliant, voor het schryven opde poorten vande Magistraet, toegevoeght de somme van twintich guldens eens, ende voor syne extraordinarise moyten int fourieren gehadt, de somme van sessendertich guldens eens. Actum 28 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXXII.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aen Guilliam Verdussen, luyer alhier, de somme van dryentwintich guldens thien stuyvers eens, over het luyden vande groote clocke, ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt, volgende de specificatie. Actum in Collegio 28 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXXIII.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfangher, vuyt de middelen van synen ontfanck, van stadtswegen, te

vereeren Heer Robrecht Tucher, Riddere, Buyten-Borgermeester deser stadt, met de somme van twee hondert viertich guldens eens, over de moeyten ende travaillien by hem ter incompste van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael gehadt. Actum in Collegio 30 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXXIV.

Gelycke acte van 240 guldens voor Jan Roose, Binnen-Borgermeester, ter saecken als voore. Actum ut supra.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXXV.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., van stadtswegen te vereeren Alexander vanden Broeck, Tresorier-Generael deser stadt, mette somme van twee hondert guldens eens, in recompense vande travaillien by hem gehadt, int besorghen vande wercken ter incompste van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael binnen dese stadt gemaeckt. Actum in Collegio 30 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXXVI.

Gelycke acte opden Tresorier Breyel, van 200 guldens, ter saecken als voore. Actum ut supra.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXXVII.

Gelycke acte op Andries Janssen, Rentmeester-Generael, van 200 guldens, ter saecken als voore. Actum ut supra.

CXXXVIII.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., vuyt te reycken ende te betaelen aen Meester Caspar Gevarts, Greffier deser stadt, de somme van vier hondert tachtentich guldens eens, voorde travaillien, moyten ende verleth by hem gehadt ende genomen, iut maecken vande inscriptien gestelt opde arcken triumphael ende andere wercken, by deser stadt gemaeckt ter incompste van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael. Actum in Collegio 30 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXXXIX.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., vuyt te reycken ende te betalen aen Sr Pedro Paulo Rubens, Secretariò destado, de somme van vyff dusent guldens eens, voorde twee stucken by hem gemaeckt ende gestelt in het *pegma* aen St Joriskercke, tretocqueren vande schilderyen ende contrefeytsels inde andere arcken gestelt, schitsen by hem vande selve gemaeckt ende verscheyden moyten ende travaillien int vervoorderen ende corrigeren vande selve wercken genomen. Actum in Collegio 30 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXL.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., van stadtsweghen te vereeren Martin Janssen de Bisthoven, Bouwmeester deser stadt, mette somme van hondert guldens eens, ten respecte vande moeyten by hem gehadt, int besorgen vande expeditie vande wercken ter incompste van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael ghemaeckt. Actum in Collegio 30 Aprilis 1835.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXLI.

Gelycke acte voor Jan van Kessel, oock Bouwmeester, van hondert guldens eens, ter saecken als vooren. Actum ut supra.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXLII.

Geordonneert Jacques Breyel etc., van stadtswegen te vereeren de vier Wyckmeesters, te weten, vande eerste ende tweede wyck deser stadt, elcken van hun, mette somme van viertich guldens eens, over tverleth ende moeyten by hun gehadt int aenbesteden vande wercken ter incompste van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael ghemaeckt. Actum in Collegio 30 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXLIII.

Gelycke acte voor de sesse Dekens vande drye Hooftambachten deser stadt, elcken van hun, de somme van 40 guldens. Actum in Collegio 30 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXLIV.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., van stadtswegen te vereeren Meester Jacques Edelheer, Raedtpensionaris deser stadt, met eene ame Renschen wyn, oft de somme van tseventich guldens daervorens, over de debvoiren by hem gedaen int vervoorderen vande vierwercken gemaeckt ende opden thoren van Onse L. Vrouwekercke, ter incompste van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, verthoont. Actum in Collegio 30 Aprilis 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXLV.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., te betaelen aen Guilliam vanden Broecke, deser stadts Bode, de somme van twintich guldens eens, voor tgene hy verschoten heeft int doen schryven vande fourierbilletten, ter incompste van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael. Actum in Collegio 30 Aprilis 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXLVI.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aen Gregori Tiras, ten behoeve vande persoonen inde specificatie gemelt, de somme van I^cLXXXIX guldens thien stuyvers eens, voor het waecken ende gaedeslaen, des nachts, de arcken ende tonneelen inde maendt Aprilis, volgende de specificatie. Actum in Collegio 5 May 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXLVII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., vuyt te reycken ende te betaelen aen Gregori Tiras, ten behoeve vande persoonen inde specificatie gemelt, de somme van vier hondert vyffenvyftich guldens 17 1/2 stuyver eens, voor het wercken aende vierwercken opden thoren, stellen vande staecken ende pecktonnen ende anderssints, volgende de specificatie. Actum in Collegio 5 May 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXLVIII.

Quinta May 1635, *coram Domino Snyers.*

Comparuit Hans Obers, arbeyder, werkende voor dese stadt.

Gevraecht syn kennelykheyt van datter eenige persoonen souden geworpen hebben naer statuen van keysers, gestaen opde Meiren.

Verclaert dat den vrydaege lestleden savons, het quaert naer den seven uren, hebbende de dachwacht aende galderye, gesien te hebben van achter de gallerye dry persoonen hem onbekent, worpende de twee met stocken naer voors. statuen, waervan den eenen geraekt heeft eene statue, ende hy deponent den selven persoon achterhaelende ende geslaegen hebben sonder te quetsen, heeft hem deponent gedreygt synde, daernaer doorgeloopen, synde de voors. persoonen geweest metsersdienders. Wesende, etc. *et nescit scribere.*

Joos van Boom, cleermaeker, woonachtich opde Meere achter de gallerye, gevraecht *ut supra, declarat ut supra per totum,* daertoe vuegende dat hy des anderendaegs korts voorden noen gesien heeft koemen vuytte Clarestrate dry werckgasten, gekleedt als metsersdienaers, hebbende een vande selve een steen in syn handt, die hy verborgen hielde, ende synde int middel vande gallerye, hebben aldaer blyven staen ende ronsomme gesien, al ofte sy imanden hadden gesocht, hetwelk hem deponent suspicie gaff dat het de voorverhaelde dry persoonen moesten wesen die daegs te voorens den voors. moetwil hadden voortgestelt. Wesende, etc. *et signavit:*

JOOS VAN BOOM.

Hans Lippens, naeldemaeker, gevraecht als voorens, heeft verclaert dat synde, op Maydach lestleden, int Oosterlingenhuys, naerden noen, in geselschap van 18 ofte 20 persoonen, aldaer werde geseyt ende verhaelt dat seker persoonen den voors. moetwil voortsgestelt hebbende (die sy seyden te wesen inde compaignie van Capiteyn vande Werve) datse de waekers gedreygt hadden, omdat den eenen vande selve die de statuuen geraeckt hadde, van een vande waekers geslaegen hadde geweest.

HANS LIPPENS.

Hans Groothans, werkende in dienst vande stadt, gevraecht als voorens, dat koemende naerde gallerye om te verlossen Hans Obers, om snachts aldaer de wachte te houden, verclaert aldaer gevonden te hebben groote vergaderinge van volck,

ter oorsaeke dat dry persoonen naer statuen hadden geworpen ende den eenen vanden voors. Hans Obers vastgehouden ende geslaegen was geweest, ende des anderendaechs verstaen te hebben van eenen metserdiender die werckte byden voors. persoon die de statue met eenen stock geraekt hadde ende geslaegen hadde geweest, dat hy geseyt hadde tegens den voors. metsersdienaer dat het hem niet en beroude dat hy sulckx gedaen hadde. *Et nescit scribere.*

(*Minuten van den Secretaris Ph. Valckenisse* 1635.)

CXLIX.

Gecommitteert Meester Caspar Gevarts, Greffier deser stadt, omme te reysen naer Brussel, ende aldaer aen Syne Coninck-lycke Hoocheyt den Prince Cardinael alle de inscriptien tsynder eeren in syne incompste binnen derselver stadt gestelt, gedruckt by Balthasar Moretus, te offereren aleer deselve publicquelyck vercocht wierden. Actum in Collegio 6 May 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CL.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., vuyt te reycken ende te betaelen aende Dekens vande Schippersambachte deser stadt de somme van hondert vyffentwintich guldens eens, over soo vele sy veraccordeert syn mette schippers hunne schepen ten dienste deser stadt geemployeert hebbende in Aprili lest-leden, volghende de specificatie. Actum in Collegio 8 May 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CLI.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger etc., vuyt te reycken ende te betaelen aen Adriaen Denbri de somme van sessentsestich guldens eens, over geleverde steenen, dienende

opde Meere aende gaelderye, onder de *Plus Oultre*, volgende de specificatie. Actum in Collegio 8 May 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLII.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger etc., vuyt te reycken ende te betaelen aen Jan Hoeck, schilder alhier, de somme van drye dusent guldens eens, voor het schilderen vande beelden ende anderssints, dienende tottearcke triumphael inde Lange Nieuwstraete, volgende dextract van bestedinghe. Actum in Collegio 9 May 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLIII.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger etc., te betaelen aen Gysbrecht Loemans, de somme van sesse hondert achtenviertich guldens vier stuyvers eens, voor het maecken van diversche soorten van fustoenen, tot vercieringe vande arcken triumphael, volghende de specificatie. Actum in Collegio 10 May 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLIV.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., te betaelen aen Jaspar Haets, de somme van eenentsestich guldens thien stuyvers eens, ter saecken van diversche waegenvrachten gedaen ten tyde vande vieringhe, volgende de specificatie. Actum in Collegio 11 May 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLV.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., te betaelen aen Louys Nicola, de somme van dertich guldens eens, voor

het schryven van alle de inscriptien gestelt opde arcken, gaelderye ende tonneeelen gemaeckt ter incompste van Syne Hoocheyt, ende dat in lattynsche capitaele letteren, volghende de specificatie. Actum in Collegio 11 May 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLVI.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., te betaelen aen Laurens de Smit, de somme van eenentsestich guldens eens, voor het behangen van het clooster van Ste Michiels, het quartier van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, midtsgaders vanden Marquis dAytona. Actum in Collegio 12 May 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLVII.

Geauthoriseert Tresoriers ende Rentmeester om metten Greffier Gevarts te aenhooren de middelen waerop dat men soude connen accorderen met Theodorus Tulden, voor het etsen op platen de figueren vande *arcus triumphales* ende tgene daervan dependeert, ende opt advoy vande Heeren van het Collegie een accordt te ramen. Actum in Collegio 15 May 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLVIII.

Geresolveert de looven oft daecken boven de winckels van het stadthuys opde Merckt weder op te doen maecken met delen ende anderssints, als te vooren. Actum in Collegio 15 May 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLIX.

Geadvoyeert het accordt, dwelck Tresoriers ende Rentmees-

ter hebben gemaeckt met den schilder Thuldenus, van dat hy in dese stadt sal leveren 200 exemplairen vanden eersten druck vanden boeck, by hem te doen drucken by Moerentorff, vande incompste vanden Prince Cardinael, ter somme toe van 2000 guldens, behoudelyck dat hy, ten minsten, sal doen drucken acht honderd exemplairen. Actum in Collegio 21 May 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLX.

Verthoonen met reverentie de Kerckmeesters van St Jacobskercke alhier hoe dat, met doccasie vande loffelycke wercken binnen dese stadt ghemaeckt totte blyde incompst vanden Prince Cardinael, de supplianten raedtsaem ghevonden hebben U. E. tadverteren dat inde voors. hunne kercke, ter eeren Goidts ende dienste vande ghemeynte, seer nut ende proffytelyck soude syn de gansche poorte, met allen het bert ende colummen, proportionelyck in haer circuit, vande arcke triumphael tot cost vande stadt gestelt int midden vande Lange Nieuwstraet, om deselve, ghediverteert in twee partyen, gheappliceert te worden tot beyde de portaelen aldaer, naer tsuyden ende noorden van seer bermhertighe ghesteltenis, sonder nochtans daerinne te willen begrypen eenighe costelycke schilderyen, figuren, statuen oft dierghelycke. Ende hoewel, vuyt diversche ghoede consideratien (onder ander dat den middel vande selve kercke geheel sober is, ten wel weten van U. E., sonderlinghe die gheseten syn onder de parochie), seer loffelyck waer ende tot eene eeuwighe memorie streckende, dese materialen tot behoeff vande selve kercke te schencken, als dewelcke losghemaeckt ende affghebroken synde, niet sonderlingh te bedieden en sullen hebben, dat oock de forme vande poorten oft portaelen niemandt particuliers hem daeraff bequaemelyck en soude connen dienen, twaer om de extraordinarise groote van dyer, oft oock omdat die te veel haest in dopen loecht staende, te water ende winde ghecorrumpeert, verrot ende bedorven souden wesen; nochtans is der supplianten meyninghe deshalven hun te forceren ende sien op te brenghen soo veel ast hun eenichsints moghelyck wesen sal, om eensdeels aen Tresoriers ende Rentmeester daeraff contentement te gheven, latende tsurplus oft gebreck van dien inde ghoederthieren discretie vande Heeren,

ghequalificeert genoech om dyenaenghaende te disponeren ende Goidts loon daeraff te verwachten, naer merite. Bidden oversulcx de voornoempde supplianten dat U. E. ghelieven wil, by favorabel appostille ter syden deser, te consenteren dat de supplianten, ten tyde vande demolieringhe der voors. arcke, de versoechte poorte, mette columnen ende toebehoorten, als voors. is, naer hun sullen moghen nemen ter selver kercke behoeff, opde conditien ende presentatie hierboven verhaelt, oft dat anderssints myn Heeren ghelieven wil vruchtbaerlyck hierin te resolveren, ghelyck tot meesten voordeel vande voors. kercke bevonden sal worden te behooren. Dwelck doende, etc. Onderteeckent : S. de Hertoghe.

Advis aende Tresoriers ende Rentmeester, om tselve gehoort gheordonneert te worden naer behooren. Actum 22 May 1635.

Onderteeckent : A. van Cuelen.

(*Requestboeck* 1635, *fol.* 28 *v/o.*)

CLXI.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfangher vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aende arbeyders ghelost ende gevuert hebbende de bagagie van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, de somme van hondert vierenvyftich guldens eens, volghende de specificatien. Actum in Collegio 23 May 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jean Wildens, de somme van sesse hondert guldens eens, voor twee groote doecken schilderye, wesende de water- ende landtsyde deser stadt, volghende de specificatie. Actum in Collegio 23 May 1635.

Op den bladrand : Depost verandert ende ghemaeckt op Tresoriers ende Rentmeester.

(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CLXIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen David de Decker, cladtschilder, de somme van sessentwintich guldens thien stuyvers eens, voort schilderen van diversche staecken voor dese stadt, volghende de specificatie. Actum in Collegio 23 May 1835.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CLXIV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aende weduwe Cremers de somme van dryentnegentich guldens vyfthien stuyvers eens, voor ghelevert stroy voorde pecktonnen, volgende de specificatie. Actum in Collegio 23 May 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXV.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., te bètaelen aen Carel vanden Wouwer, beltsnyder, de somme van twee hondert vyftich guldens eens, ter saecken sekere geleverde steenen dienende totte arcken triumphael, volghende de specificatie. Actum in Collegio 23 May 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXVI.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aen Jacques van Coolput, de somme van negenentseventich guldens sesthien stuyvers eens, ter saecken van diversche pillaeren ende candelaers by hem gemaeckt, volghende de specificatie. Actum in Collegio 24 May 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CLXVII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Theodor Rombouts, *cum suis*, de somme van negen hondert vyftich guldens vierthien stuyvers eens, ter saecken vande stellagie ofte tonneel by hun aengenomen opde Melckmerckt alhier, volgende de specificatie. Actum in Collegio 24 May 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXVIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jaspar Haets, *cum suis*, de somme van hondert vyftich guldens, voort vueren vant geschut, soo inde stadt als opt casteel, ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, volghende de specificatie. Actum in Collegio 25 May 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CLXIX.

Opden vyffentwintichsten May vanden jare sesthien hondert vyffendertich, is tusschen de Heeren Tresoriers ende Rentmeestere der stadt van Antwerpen, als gemachticht by acte collegiael van myne Heeren Borgemeesteren ende Schepenen, in date vyfthien derselver maent Mey, ter eenre, ende Sr Theodorus Thulden, schildere, ter andere syde, veraccordeert tgene ende sulcx hiernaer volght, inden eersten :

Dat de voers. Thulden sal snyden oft eytsen, in copere plaeten, de affbeeldingen van alle de arcken triumphael, tonneelen ende andere *spectacli* ter eeren van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, in desselffs blyde incompst tot Antwerpen, opgerecht, ende selen de plaeten wesen van deselffve grootte, naer proportie als is de plaete van het tonneel Marcurius, op St Jansbrugge, waervan hy een affdrucksel aen Borgemeesteren, Schepenen, Tresoriers ende Rentmeestere heeft gethoont, met verstande dat hy sal maecken vyffentwintich groote plaeten ende ten minsten vyfthien halve plaeten, waerinne

de principaelste ende de middelste schilderyen vande arcken ende tonneelen grooter ende bescheedelycker selen worden verthoont.

Item, sal noch daerby vuegen het contrefeytsel gesneden in plaete van Syne Hoocheyt, welcke sal begrepen syn onder de XXV plaeten vande selve grootte als syn de andere plaeten, waertoe sal gevoecht worden eene latynsche descriptie ende explicatie van alle de arcken ende tonneelen, te bescryven, door last ende ordre van myne Heeren Borgemeesteren ende Schepenen, by Meester Gaspar Gevaerts, Greffier deser stadt, welcke descriptie sal mogen behelsen XXV oft dertich geheele bladeren, ende sal de voers. descriptie gedruckt worden by Sr Balthasar Moretus, tot coste vanden selven van Thulden, tot acht hondert oft ten minsten sesse hondert exemplaeren, op goet ende loffelyck pampier.

Dies sal de voors. stadt aenden selven van Thulden, voor twee hondert exemplarien vande ierste affdruxelen desselffs werckx, met de descriptie, opleggen ende betaelen de somme van twee duysent guldens eens, waervan de sesse hondert guldens op alsnu selen getelt worden, de andere sesse hondert guldenen Bamisse naestcommende; dyes sal denselven van Thulden besorgen dat alle de plaeten gereet ende volmaeckt syn tegen Kersmisse naestcommende, ten lancxsten; de resterende acht hondert guldens selen aen hem getelt worden, soehaest als de voers. twee hondert exemplairen aende stadt gelevert selen syn. Ende tot voldoeninge van tgene voers. hebben partyen hun verobligeert ende dese onderteeckent den XXVIen May anno XVIc XXXV. Ende was onderteeckent: A. VANDEN BROECK, JACQUES BREYEL, ANDRIES JANSSEN ende THEOD. THULDEN.

(*Bundels Blijde Inkomsten.*)

CLXX.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aende stadtsboden deser stadt de somme van vyffentwintich guldens eens, voor tgene sy verschoten hebben aen huerpeerden, ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt, volghende de specificatie. Actum in Collegio 26 May 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXXI.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Arthus van Engelen, de somme van thien hondert vierendertich guldens vyfthien stuyvers eens, voor het maecken van het tonneel opde Melckmerckt alhier, midtsgaders van vyff vierstaecken. Actum in Collegio 26 May 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXXII.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., te betaelen aen Sr Theodorus van Thulden, schilder, de somme van twee dusent guldens eens, voor twee hondert exemplairen, met de descriptie derselver, vande affbeeldinghe der arcken triumphael ende tonneelen, inde incompste van Syne Hoocheyt den Serenissime Prince Don Ferdinandus, Infante van Spaignien, etc., in dese stadt opgerecht, alles volghende den accorde met denselven Thulden aengegaen by Tresoriers ende Rentmeester deser stadt, den 25 May lestleden. Actum in Collegio 26 May 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXXIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Hans Pels, oudecleercooper, de somme van achtentachtentich guldens eens, ter saecken van geleende bedden, sargien, slaepelaeckens ende andere, soo mattrassen, taeffels, brandtysers als anderssints, tot behoeff van het volck van Syne Hoocheyt, in het clooster van Sinte Michiels. Actum in Collegio 30 May 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXXIV.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande

Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck vuyt te reycken ende te betaelen aen Guilliam Wortelmans, de somme van twee hondert guldens eens, voor het schryven aende arcken ende tonneelen van goude ende andere letteren, volgende de specificatie. Actum in Collegio 2 Juny 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXXV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jaspar vanden Hoecke, de somme van hondert viertich guldens eens, ter saecken van naerwercken gedaen ende verschoten aenden *Arcus Fernandinus* inde Lange Nieuwstraet, volgende de specificatie. Actum in Collegio 2 Juny 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXXVI.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., aen Huybrecht Embrechts de somme van vyff hondert vyffendertich guldens eens, over gheleverde laternen, aenden thoren, ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt, gebruyckt, volgende de specificatie. Actum in Collegio 2 Juny 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXXVII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Joannes Floris, de somme van drye hondert tnegentich guldens eens, voor het verfoillien van diversche stucken aende arcken ende tonneelen deser stadt, volghende de specificatie. Actum in Collegio 2 Juny 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXXVIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Cornelis

Schut, de somme van elff hondert derthien guldens thien stuyvers eens, voor het schilderen vande schilderye aen St Joriskercke, daerin verthoont wordt den willecom vanden Prince Cardinael, volgende de specificatie. Actum in Collegio 2 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXXIX.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Elias de Hooghe, de somme van hondert tnegentich guldens eens, voor het schryven vande descriptien aende arcken ende tonneelen, midtsgaders aenden zeewaegen, walvis ende op het pedistael vanden Reus, volgende de specificatie. Actum in Collegio 2 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXXX.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Erasmus Quellincx, de somme van drye hondert guldens eens, over het maecken van eenen grooten term, over de thien voeten hooch, ende andere wercken, volgende de specificatie. Actum in Collegio 2 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXXXI.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Roelandt de Clercq ende syne compagnons, de somme van twee hondert vyftich guldens eens, voort vergulden van diversche stucken aende arcken ende tonneelen, volgende de specificatie. Actum in Collegio 2 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CLXXXII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Louys

Vergouwen ende syne compaignons, de somme van twee hondert vyffentnegentich guldens eens, voort vergulden vande keysers ende verfoillien van andere wercken, volgende de specificatie. Actum in Collegio 2 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CLXXXIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Gregori Tiras, ten behoeve vande persoonen inde specificatie gemelt, de somme van vier hondert vyffentseventich guldens twee stuyvers eens, voor oncosten ghevallen vande ghene die opde waeghens vanden ommeganck hebben ghesceten, ende de arbeyders die deselve wagens gevuert ende gaedegheslagen hebben, ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt, volgende de specificatie. Actum in Collegio 4 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXXXIV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Gregori Tiras, ten behoeve vande persoonen die gewerckt ende ghedient hebben inde vierwercken gemaeckt tegen dincompste van Syne Hoocheyt, de somme van seven hondert tweendertich guldens 9 1/2 stuyvers eens, volgende de specificatie. Actum in Collegio 4 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CLXXXV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Herman Duys de somme van dryendertich guldens eens, voor het schryven, in groote capitaele lattynsche letteren, allen de inscriptien gestelt opde arcken ende tonneelen binnen dese stadt ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt gemaeckt, volgende de specificatie. Actum in Collegio 6 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CLXXXVI.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier, etc., te betaelen aende speellieden deser stadt, de somme van hondert vyffentwintich guldens eens, voor het speelen op diversche instrumenten, ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, volgende de specificatie. Actum in Collegio 6 Juny 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CLXXXVII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jaspar Vervoort, timmerman, de somme van drye dusent een hondert guldens eens, voor het maecken vanden arcke triumphael genaempt *Philippus*, gestaen inde Huyvetterstraet alhier, volgende de specificatie. Actum in Collegio 9 Juny 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXXXVIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Sebastiaen de Neve, belthouwer alhier, de somme van hondert tnegentich guldens eens, voor dmaecken van twee keysers totte gaelderye opde Meere, volghende de specificatie. Actum in Collegio 9ª Juny 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CLXXXIX.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen David Ryckaert ende Jan van Eyck, de somme van seven hondert dertich guldens eens, voor het schilderen vande arcke aende poorte van Ste Michielscloostere, volgende de specificatie. Actum in Collegio 13 Juny 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635)

CXC.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jean vander Locht, de somme van vyff hondert sevenentseventich guldens twelff stuyvers eens, voor diversche geleverde armosynen van alderhande coleuren ten behoeve deser stadt, volgende de specificatie. Actum in Collegio 13 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CXCI.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., alnoch te betaelen aenden selven Jean vander Locht de somme van negenentnegentich guldens vierthien stuyvers eens, voor geleverde armosynen van diversche coleuren ten behoeve deser stadt, volgende de specificatie. Actum in Collegio 13 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXCII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jean de Labaer, de somme van eenentachtentich guldens eens, soo voor ghelevert geschildert gelas totte piramide opde gaelderye staende inde Meere als andersints, volgende de specificatie. Actum in Collegio 13 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXCIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Joris Verschueren, vendelmaecker alhier, de somme van vyff hondert dryenvyftich guldens eens, voor dmaecken van diversche standars, banderoelen, wimpels, etc., tot ciraet van alle de arcken ende tonneelen, volghende de specificatie. Actum in Collegio 13 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXCIV.

Geauthoriseert Tresoriers ende Rentmeester om te vercoopen het houtwerck ende schroyersels vande arcken triumphael ende tonneelen, soo sy ten meesten voordeele van deser stadt selen vinden te behooren. Actum in Collegio 13 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CXCV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jaspar Vervoort, timmerman alhier, de somme van elff hondert guldens eens, voor naerwercken by hem ghemaeckt aende arcke triumphael inde Huyvetterstraete, volghende de specificatie. Actum in Collegio 13 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXCVI.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Henrick Huysmans, Pauwels vanden Berch ende Jan Goossens, de somme van drye hondert vyffentsestich guldens eens, voor naerwercken by hem ghemaeckt aende arcke triumphael by het clooster van Ste Michiels, inde Cloosterstraet, volgende de specificatie. Actum in Collegio 13 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXCVII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Theodorus van Thulden, Jan de Labare, Erasmus Quellinus ende de twee sonen van van Balen, de somme van drye dusent vyff hondert guldens eens, voor het schilderen vande gaelderye opde Meere, volgende de specificatie. Actum in Collegio 13 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXCVIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., alnoch te betaelen aen Theodorusvan Thulden, Jan de Labare, Erasmus Quellinus ende de twee sonen van van Balen, de somme van vyfthien hondert guldens eens, voor het schilderen van het tonneel *Mercurius*, staende op St Jansbrugge alhier, volghende de specificatie. Actum in Collegio 13 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CXCIX.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aende trompetters gheblaesen ende ghespeelt hebbende ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, de somme van drye hondert twintich guldens eens, volghende de specificatie. Actum in Collegio 14 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CC.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aende Officieren van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, inde specificatie ghemelt, de somme van negen hondert vyffendertich guldens acht stuyvers eens, in vergeldinghe oft courtoisie hun gegeven, volghende de specificatie. Actum in Collegio 14 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CCI.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Gregori Tiras, ten behoeve vande persoonen die gewaeckt hebben de arcken triumphael ende tonneelen, tsedert prima May tot ultima May beyde lestleden, de somme van twee hondert eenentseventich

guldens eens, volgende de specificatie. Actum in Collegio 15 Juny 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CCII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Gregori Tiras, ten behoeve vande cassyers ghestopt hebbende de putten gecomen vande vierstaecken, ten tyde vande vieringhe opgerecht inde incompste van Syne Hoocheyt, de somme van hondert negenentachtentich guldens seventhien stuyvers eens, volghende de specificatie. Actum in Collegio 15 Juny 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCIII.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier etc., te betaelen aen Gregori Tiras, ten behoeve vande persoonen ghemaeckt hebbende de vierstaecken voorde Heeren ende de Dekens vande Ambachten, ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt, de somme van vyff hondert negenentwintich guldens sesthien stuyvers eenen halven eens, volghende de specificatie. Actum in Collegio 15 Juny 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCIV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Hans Wandelaers, timmerman alhier, de somme van sesse duysent sesse hondert guldens eens, voor het maecken vande gaelderye vande twelff keysers opde Meere, volgende de specificatie. Actum in Collegio 15 Juny 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Hans Wandelaers, timmerman alhier, de somme van drye dusent drye hondert achtentwintich guldens eens, voor het maecken vanden *arcus* triumphael inde Lange Nieuwstraet, volghende de specificatie. Actum in Collegio 15ª Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCVI.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Geerardt Segers, *Langen* Jan (1) ende Borckgrave, de somme van negen hondert vyftich guldens eens, te weten, voor Geerardt Segers, sesse hondert guldens, voor het schilderen vande groote schilderye aen het tonneel aen St Jacobskercke, ende aen *Langen* Jan ende Borckgrave, drye hondert vyftich guldens, voor het schilderen vande reste, volghende de specificatie. Actum in Collegio 15 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCVII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jeronimus van Hove, de somme van thien hondert drye guldens vyfthien stuyvers eens, soo voor het maecken van het tonneel aen St Jacobskercke alhier als andersints, volghende de specificatie. Actum in Collegio 15ª Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCVIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Cornelis van Mol, de somme van twelff hondert vyffentseventich guldens eens, soo van het maecken ende stellen van het tonneel

(1) Jan van Bockhorst.

op St Jansbrugge als voor naerwercken tsamen, volghende de specificatie. Actum in Collegio 16 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCIX.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Joannes Bockhorst ende . . . Borchgraeff, schilders alhier, de somme van hondert twintich guldens eens, voor naerwercken ghemaeckt aen het tonneel aen St Jacobskercke, volgende de specificatie. Actum in Collegio 16 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCX.

Geauthoriseert Tresoriers ende Rentmeester om de arcken triumphael ende tonneelen te vercoopen, tsy int geheel oft in deel, soo sy ten meesten proffyte deser stadt selen vinden te behooren. Actum in Collegio 16 Juny 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXI.

Geschrifte daerby die Heeren vant Magistraet deser stadt goetvinden de schorssinge vande voordere vercoopinghe vande schilderyen ende ciraeten vande triumphaele wercken gemaeckt tot inhaelinghe van Syne Hoocheyt, versueckende daerover te verstaen dintentie ende resolutie vande Leden ende daeroppe te maecken hunne opinie.

Alsoo volghens die conditien bydie Leden besproecken, by hunne opinie vanden derthiensten January lestleden ende andere voorgaende, hun was toegeseght dat die schilderyen ende ciraeten vande triumphaele wercken gemaeckt tot inhaelinghe van Syne Hoocheyt (wtgenomen die schilderyen ende statuten Syne Hoocheyt toegeschickt), publieckelyck souden worden vercocht, om met die penninghen daervan procederende

een deel vande oncosten vande voors. inhaelinghe te vervallen, ende dat sedert eenighe vande voors. schilderyen ende ciraeten, te coope gestelt synde by affroepinge, eenen iegelycken even naer soo weynich hebben vuytgebrocht, volgende de medegaende specificatie, dat het scheyndt beter te syn die voordere stucken te bewaeren tot eenighe andere occasie van stadtsdienst, dan die soo goeden coop vuytter handt te worpen, soo hebben myne Heeren van het Magistraet goetgevonden die voors. vercoopinge te laeten schorssen ende daerover te verstaen dintentie ende resolutie vande Leden, tot welcken eynde hun wordt overgegeven dese cortte deductie, hun versoeckende met den aldereersten hunne opinie daeroppe te willen maecken. By laste vande Heeren, den eenentwintichsten Juny XVI^c vyffendertich. Onderteeckent :

J. EDELHEER.

(*Breeden-Raedtboech*, 1635 *à* 1636, *fol.* 88.)

CCXII.

Specificatie van eenighe vercochte schilderyen ende ciraeten van deser stadts stellagie oft arche triumphael, inde Lange Nieuwstraet gestaen hebbende.

Adi achtien Juny sesthien hondert vyffendertich, soo is vercocht by Peeter van Halen, oudecleercooper, door ordre vande Heeren Tresoriers ende Rentmeesters deser stadt, de stellagie inde Lange Nieuwstraete, opden hoeck vande Marckgravestraete ende dat met pertyen als volght :

Eerst S^r van Ceulen : twee figueren met peerden met een F.	L	guldens.
Heer Janssens, Rentmeester : Twee stucken met wapenen ende onder met gevangenen	XXIII	guldens.
S^r van Meurs : Een trophei van Phaëton ende vier peerden . . , ...	XLVI	guldens.
Heer Janssens, voors. : Twee contrefeytsels met twee wapenen	XVII	guldens.
Heer Taxis, Schepenen : Twee engelen	XX	guldens X stuyvers.

Heer Breyel, Tresorier : Twee tropheën met de Fame opde hoecken.	XXX	guldens	V	stuyvers.
Heer Taxis : Een figuere te peerde te triumphe	XXVII	guldens	X	stuyvers.
Sr Doncker Laureyssen : Twee engeltgens met des stadts ende des Conincx wapene	XX	guldens		
Heer Janssens : Vier termen van Saters met de candelers	XI	guldens	XV	stuyvers.
Deselve : Een carmena met arens verslindende de serpenten	XXII	guldens	X	stuyvers.
Heer Breyel : Een carmena met *corni copie* .	VI	guldens	II	stuyvers.
Sr Doncker voors. : Twee engelen met de roomsche wapenen	XX	guldens.		
Heer Janssens : Het buytenste vande geheele stellagie, sonder het gerempt. .	Ic XXXV	guldens		
Somma	IIIIc XXIX	guldens	XII	stuyvers.

Onderteeckent :

G. Gevaerts.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 89 *v/°*.)

CCXIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Lenaert van Steenencruys, de somme van hondert drye guldens thien stuyvers eens, ter saecken van sloetwerck gelevert ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt, volgende de specificatie. Actum in Collegio 26 Juny 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXIV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jacques

Jordaens ende Cornelis de Vos, schilders, de somme van vier dusent twee hondert guldens eens, voor het schilderen vande schilderyen aende arcke Philippeo, inde Huyvetterstraet, volgende de specificatie. Actum in Collegio 26 Juny 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXV.

Verthoont reverentelyck die Pater Prior vanden convente vande Carmeliten die men noempt Onse L. Vrouwenbroeders, binnen deser stadt, hoe dat hy, ten versuecke vande Heeren Tresoriers ende Rentmeester, heeft toegelaten aende schilders by hun geemployeert, datse souden mogen gebruycken den grooten refter vanden voors. convente, om aldaer te schilderen de stucken die souden dienen totte arcken triumphael gheordonneert tot de incompste van Syne Hoocheyt, daerinne des te lichter is geconsenteert, dat men heeft te verstaen ghegeven dat het maer en soude wesen voorden tydt van vyff oft sesse weken dat de voors. schilders daermede souden besich syn, maer hebben deselve schilders daertoe niet alleenelyck gebruyckt den voors. refter, maer oock inghenomen ende affgheschudt een deel vanden pandt, ende totten dien ghebesicht de stove, omdat de schilderyen des te eer souden moghen drooghen, ghelyck oock de timmerlieden, aende voors. arcken geemployeert, inghenomen ende gebruyckt hebben een ander deel vanden selven pandt, ende hebben alle de voors. wercklieden daermede besich geweest, niet alleen den tyt van vyff oft sesse weken, maer van ontrent vyff maenden, binnen denwelcke vele heele nachten hebben deurgevroecht, ghelyck sy oock dickwils tot 10 oft 11 uren des nachts ende later syn vuyt- ende innegegaen, al dwelck niet en is gheschiet sonder groot geraes ende gewuel ende groote incommoditeyt vande Patres vanden voors. convente, soo in hunne studien, (principaelyck opde bibliotecque, alsoo deselve is comende boven den voors. grooten refter), als anderssints, daerinne de suppliant ende syne medepatres hebben ghedissimuleert ende allen tselve goetwillichlyck toegelaeten ende verdraeghen, op hope van dat sy van dese stadt souden moghen cryghen eenighe recompense, tot verlichtinghe vande schulden daermede het voors. clooster is belast. Allen welcken aenghemerckt, bidt de suppliant oodtmoedelyk dat (mede consideratie nemende opden swaeren staet vanden voors. convente),

U. E. ghelieven wille tordonneren dat hun by dese stadt mach worden vuytgereyckt eenige eerlycke somme, sulcke als U. E. sullen vinden te behooren. Dwelck doende, etc.

Sy dese requeste gestelt in handen van Tresoriers ende Rentmeester, om hun advis ghehoort, gheordonneert te werden naer behooren. Actum 27 Aprilis 1635. Onderteeckent :

E. Fabri.

Daernaer gehoort Tresoriers ende Rentmeester, myne Heeren Borgermeesteren ende Schepenen hebben den supplianten, ter oorsaecken in desen vermelt, toeghevoeght de somme van hondert vyftich guldens. Actum 6 July 1635. Gheparapheert : RooseVt. Onderteeckent :

E. Fabri.

(*Requestboeck* 1635, *fol.* 63).

CCXVI.

Geordonneert Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande Consumptien, vuyt de middelen van synen ontfanck te vereeren den Pater vande Jesuiten gemaeckt hebbende het pourtraict van eenen *arcus*, met twelff pattacons tot achtenviertich stuyvers het stuck. Actum in Collegio 6 July 1635.

Collegiael Actenboeck 1635.)

CCXVII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Heer Pauwels van Lyere, Riddere, Oudt-Borgermeester deser stadt, de somme van tsestich guldens eens, over vacatien ende moeyten by hem gehadt, int aenbesteden vande wercken ter incompste van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael gemaeckt. Actum in Collegio 6a July 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXVIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Gregori

Tiras, de somme van vyftich guldens eens, voorde moeyten by hem gehadt, int besorgen dat alle de arcken ende tonneelen tegen dincompste van Syne Hoocheyt souden wesen volmaeckt. Actum in Collegio 6ª July 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXIX.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aenden portier van het clooster vande Vrouwenbroeders alhier, de somme van achthien guldens eens, voor extraordinarise moeyten by hem gehadt in het opendoen vande poorte van tselve clooster, ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt. Actum in Collegio 6ª July 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXX.

Opde requeste vanden Prior vande Vrouwenbroeders voors., hebben myne Heeren Borgermeesteren ende Schepenen, gehoort Tresoriers ende Rentmeester, den suppliant, ter oorsaecke vande molestie by hem geleden ende gehadt, ten tyde als de schilderyen dienende totte arcken ende tonneelen binnen tselve clooster syn geschildert, toegevoeght de somme van hondert vyftich guldens. Actum 6 July 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXXI.

Opde requeste van Jacques Christains, hebben myne Heeren Borgermeesteren ende Schepenen, gehoort Tresoriers ende Rentmeester, den suppliant, ter saecken vande schaede by hem geleden, ten tyde men geschildert ende gewerckt heeft opden pandt vande Borse alhier, toegevoeght de somme van vyftich guldens eens. Actum 6 July 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXXII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen derffgenaemen van wylen Thomas Janssens, in synen leven groffsmidt deser stadt was, de somme van twee hondert vyffenvyftich guldens ses stuyvers een oort eens, voor diversch yserwerck by hem gelevert totte arcken ende tonneelen, volgende de specificatie. Actum in Collegio 10 July 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXXIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Louys Creimers, groffsmidt, de somme van sevenentseventich guldens eens, voor gelevert yserwerck aende gaelderye opde Meere, volgende de specificatie. Actum in Collegio 10 July 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXXIV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Anthoni Daniels, de somme van tweendertich guldens eens, ter saecken van gelevert bleck totte gaelderye opde Meere, volgende de specificatie. Actum in Collegio 10 July 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CCXXV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Caspar van Hulst, Concherge vanden stadthuyse alhier, de somme van hondert vierentsestich guldens drye stuyvers eens, ter saecken van oncosten gedaen ten tyde vande aenbestedinghe deser stadts wercken gemaeckt tegen dincompste van Syne Hoocheyt, volghende de specificatie. Actum in Collegio 13 July 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CCXXVI.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Gregori Thiras, ten behoeve vande persoonen inde specificatie gemelt, de somme van twee hondert sevenendertich guldens negen stuyvers eens, voorde persoonen gewaeckt hebbende de arcken ende tonneelen, tsedert den eersten Juny totten lesten daernaer, volgende de specificatie. Actum in Collegio 14 July 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CCXXVII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Andries Fynaerts, waschmaecker alhier, de somme van achthien hondert dryentwintich guldens eens, over gelevert was, ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt, volgende de specificatie. Actum in Collegio 21 July 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXXVIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Michiel Bourssoy, timmerman alhier, de somme van achthien hondert tseventich guldens eens, voor het maecken van het tonneel aen St Joriskercke, midtsgaders vande naerwercken, volgende de specificatie. Actum in Collegio 21 July 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXXIX.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jacques Jordaens, Jan Costers ende consoorten, schilders alhier, de somme van twee dusent negen hondert vyftich guldens eens, voor het beschilderen vande tonneelen aende kercke van St Joris

ende Melckmerckt, volgende de specificatie. Actum in Collegio 21 July 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CCXXX.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Gregori Thiras, Clerck vande Bouwmeesters deser stadt, ten behoeve vande persoonen inde specificatie gemelt, de somme van drye hondert negenentsestich guldens sesthien stuyvers eens, voor de gehuerde seylen die gedient hebben aende arcken ende tonneelen, om te schilderen ende beschudden vanden wint ende regen, midtsgaders voor het maecken ende stellen derselver, volghende de specificatie. Actum in Collegio 21 July 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXXXI.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jan Olimarts, de somme van hondert tweentnegentich guldens sesthien stuyvers eens, voor geleverde smalle silvere tocken ende incarnaet ende gaude gaes, dienende tot vercieringe vande arcken, tonneelen ende stellagien, volghende de specificatie. Actum in Collegio 21 July 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXXXII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jacques Jordaens ende Cornelis de Vos, schilders alhier, de somme van seven hondert guldens eens, voor naerwercken by hun gemaeckt ende geschildert aenden *arcus* triumphael inde Huyvetterstraet, volgende de specificatie. Actum in Collegio 24 July 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXXXIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Martinus Janssen de Bisthoven, de somme van tweenviertich guldens eens, over een gelevert quarteel witten Franchen wyn aende Patres vande Vrouwenbroeders, den 23en Decembris 1634, voor het leenen vanden pant ende refter voorde schilders, volghende de specificatie. Actum in Collegio 27 July 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CCXXXIV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Martinus Jacobs, de somme van eenentsestich guldens twelff stuyvers eens, voor gelevert papier voorde vierwercken, volgende de specificatie. Actum in Collegio 27 July 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXXXV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jacques Jordaens ende Cornelis de Vos, schilders alhier, de somme van vierenvyftich guldens eens, ter saecken van vergeten wercken aenden *arcus* inde Huyvetterstraet ende elders, volgende de specificatie. Actum in Collegio 27 July 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXXXVI.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Gillis Boon, boeckbinder alhier, de somme van dryenviertich guldens eens, voor het binden van diversche boecken gepresenteert, ter incompste vanden Prince Cardinael, soo aenden voors. Prince als andere Heeren, volgende de specificatie. Actum in Collegio 7 Augusti 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CCXXXVII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Henrick Huysmans, de somme van acht hondert tseventich guldens eens, ter saecken van het maecken ende stellen vande arcke triumphael aen het clooster van Ste Michiels, volgende de specificatie. Actum in Collegio 18 Augusti 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXXXVIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jan Montfort, schilder alhier, de somme van hondert sessentwintich guldens vyff stuyvers eens, voor het schilderen vande tortsen ende lanterens, midtsgaders de drye groote vierstaecken voor het stadthuys, ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt, volgende de specificatie. Actum in Collegio 30 Augusti 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CCXXXIX.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Carel van Dam, de somme van vyfthien guldens eenen stuyver eens, voor geleverde nagels aende looven ende daecken voor het stadthuys, volgende de specificatie. Actum in Collegio 7 Septembris 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CCXL.

Geordonneert Jacques Breyel te betaelen aen Jacques Hermans, gelasenmaecker, de somme van sesse guldens vyfthien stuyvers eens, voor het repareren van diversche gelasen, die gebroecken syn door het stellen vande arcken ende tonneelen, volgende de specificatie. Actum in Collegio 7 Septembris 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXLI.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen een Jaspar Vervoort, timmerman alhier, de somme van twee hondert eenendertich guldens sesthien stuyvers eens, soo voor het affbreken ende wederom opmaecken vande looven ende daecken voor het stadthuys alhier, als andersints, volgende de specificatie. Actum in Collegio 7 Septembris 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXLII.

Verbael vanden Breeden-Raede gehouden opden elffsten September sesthien hondert vyffendertich, op vyff verscheyden saecken, te weten: deerste, tot de continuatie vande twee ende derthien stuyvers opde bieren, tot den incoop van houdtcolen ende licht voor het stadthuys ende corps de garden deser stadt, midtsgaders tot die reparatien van caeyen ende vlieten ende onderhoudt vande sondaeghsche scholen; item de tweede, tot het deputeren van Commissarisen tot het overhooren der tweede rekeninghe vanden Rentmeester Andries Janssens; item de derde, tot het ruymen vande ruyen deser stadt; item de vierde, opde requeste der Kerckmeesters van St Joriskercke, tot assistentie vanden begonsten bouw derselver kercke; ende de vyffde, vande cassen deser stadt, dat die gevallen waeren in eene merckelycke tachtertheyt, verhaelende de redenen derselver.

Ten voors. daeghe is die Leden, Breeden-Raetsghewyse vergadert synde, voorgehouden hoe datter voorgevallen waeren vyff verscheyden saecken, die myne Heeren van het Magistraet oorsaeck gegeven hadden om die voors. Leden byeen te vergaderen, waervan deerste was, etc. . . . .

. . . .

Aengaende die leste saecke, werdt geseydt dat die Tresoriers ende Rentmeestere aende voors. Heeren oock te kennen hadden gegeven dat die cassen deser stadt, sedert een jaer oft daerontrent herwaerts, gevallen waeren in een merckelycke tachterheyt, waeraff doorsaecken waeren die naervolghende :

Dierste, dat die Leden by hun consent gedraegen inde maenden van December ende January lestleden, tot vervallinge vande oncosten vande inhaelinge van Syne Doorluchtichste Hoocheyt, nyet meer en hebben geaccordeert dan de somme van sessendertich duysent guldens eens, daer nochtans dieselve oncosten soo groot syn gevallen, datse gewasschen syn tot die somme van vyffentseventich oft sessentseventich duysent guldens, waervan die vyffentwintich duysent guldens noch tegenwoordelyck staen te betaelen.

Tselve soo gebeurt [synde, wtdyen Syne Hoocheyt nyet en is gecomen opden tyt daertoe vanden eersten gedestineert, dan eerst vele maenden daernaer, waerdoore die stadt gevallen is in vele lasten ende oncosten, die sy anderssints nyet en soude onderworpen hebben geweest; oock soo heeft die lanckheyt vanden tyt oorsaecke gegeven om verscheyde veranderinghen inde wercken te doen ende continuelycken te studeren om dieselve te brengen tot die perfectie daer die ten lesten toe syn geraeckt, dwelck die stadt oock niet en behoort te berouwen, midts dien dat, boven daffectie ende gunste, die sy daerdoor beneffens Syne Hoocheyt verhoopt gemeriteert te hebben, haeren goeden naem, eere ende reputatie heel Cristenryck door seer is vergroot, sulcx dat men met redenen verhopen mach dat hierdoor die goede inclinatie, die veel treffelycke persoonen ende familien hebben, om hier te comen woonen (enckelyck opdie goede opinie die sy hebben van dese stadt), te beter sal worden geeffectueert ende dese stadt alsoo met persoonen van middelen ende aensien des te meer worden versterckt, tot notable voorderinghe vanden welstandt deser stadt ende solagement van dandere inwoonders, die des te min inde gemeyne lasten sullen hebben te draeghen; *in somma,* terwylen die voors. oncosten syn gedaen ende dat met dvuytterste intentie dat het mogelyck is geweest, om het welvaeren van dese stadt te voorderen, soo is het noodich sorge te draeghen om de schulden, die daervan noch resteren, te betaelen metten eersten ende by die bequaemste middelen te laeten voldoen . . . .
. . . .

Ende hoewel allen die voors. oncosten, opeen gerekent, comen te maecken eene tachterheyt van ontrent twee oft dryentachentich duysent guldens, niettemin myne Heeren van het Magistraet, considererende den tegenwoordigen belasten staet vande stadt ende daerbeneffens, dat sy hun betrouwen betaelt te worden van eenighe pretensien die sy noch syn hebbende

tot laste vande Financien ende Staeten van Brabandt, ter oorsaecke vande opgelichte keurlinghen ende eenighe verschoten penninghen aende fortificatie van het Boerengadt ende anderssints wesende oock henne intentie (*in*) alles stadtspenningen te doen menageren, ten besten het mogelyck sal syn, hebben goetgevonden die Leden nyet voorder te doen aensoecken dan alleenelyck tot het consent van eene somme van vyftich duysent guldens eens, toeseggende dat sy dieselve soo sullen doen administreren, dat die voors. Leden, ter oorsaecke van allen die voorverhaelde tachterheden, namentlyck vande voors. quote van vyfthien duysent guldens, assistentie van thien duysent guldens voor S[t] Joriskercke, onkosten van het voors. canael, maeckinghe van het cruyceficx ende resterende schulden vande inhaelinghe van Syne Hoocheyt, noot meer en sullen worden gemolesteert, bereedt synde tot dyen eynde aende Leden te geven behoorelycke acte.

Ende terwylen die voors. Heeren gelooven dat die meeste swaricheyt in dese saecke vallen sal in het vinden van het middel daer die voors. somme van vyftich duysent guldens op soude moghen gevonden worden, Soo hebben die Heeren, om dieselve swaricheyt sooseer ewech te nemen als het eenichssints mogelyck is, dienstich gevonden die Leden dyenaengaende te stellen in liberteyt van keus, om eenich middel voor te slaen, dwelck sy sullen oordeelen het nutste ende bequaemste te syn, synde die Heeren te vreden midts tselve soo bevindende, hun daermede te conformeren. Ende naerdyen die Leden versocht waeren op allen de voorverhaelde saecken met den eersten over te brenghen eene goede ende vruchtbarige resolutie, is by hun dach versocht tegens en woensdaghe ende acht daghen naestcommende, wesende den negenthienden deser, denwelcken hun geaccordeert synde, is den Breeden-Raedt gescheyden.

My daer by synde ende onderteeckent :

J. Edelheer.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 146 *v/°*.)

CCXLIII.

Opde requeste van Christina Selders ende Elisabeth Beugels, jonge dochters, hebben myne Heeren Borgermeesteren ende

Schepenen, gehoort Tresoriers ende Rentmeester, der supplianten, voor de beschadinge by hun geleden van het tonneel vandie vande Violieren, gestaen hebbende voor hunnen huyse ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt, toegevoeght de somme van vier guldens sesthien stuyvers. Actum 14 September 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CCXLIV.

Opde requeste van Niclaes Coignet, waschmaecker alhier, hebben myne Heeren Borgermeesteren ende Schepenen, gehoort Tresoriers ende Rentmeester, den suppliant, ter oorsaecke vande schaede by hem geleden van het tonneel gestaen hebbende voor synen huyse, aen St Joriskercke, toegevoeght de somme van twintich guldens eens. Actum in Collegio 14 Septembris 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXLV.

Opde requeste van Marten van Bueren, cleermaecker van syn ambacht, hebben myne Heeren Borgermeesteren ende Schepenen, gehoort Tresoriers ende Rentmeester, den suppliant, ter oorsaecke vande schaede by hem geleden vanden *arcus* triumphael gestaen hebbende voor synen huyse, inde Lange Nieuwstraet alhier, toegevoeght de somme van achthien guldens. Actum 14 September 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXLVI.

Opde requeste van Catelyne Brosens, hebben myne Heeren Borgermeesteren ende Schepenen, gehoort Tresoriers ende Rentmeester, der suppliante, ter oorsaecke vande schaede ende verdruckinge by haer geleden van het tonneel gestaen heb-

bende voor haeren huyse, op Sint Jansbrugge alhier, toegevoeght de somme van sesse guldens. Actum 14 Septembris 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCXLVII.

Opde requeste van Marcus van Laer, diamantsnyder, hebben myne Heeren Borgermeesteren ende Schepenen, gehoort Tresoriers ende Rentmeester, den suppliant, ter oorsaecke vande schaede ende verdruckinghe by hem geleden van het tonneel gestaen hebbende voor synen huyse, opde Melckmerckt alhier, toegevoeght de somme van hondert Carolus guldens eens. Actum in Collegio 14 Septembris 1635.
(*Collegiael Actenboeck* 1635).

CCXLVIII.

Opinie vande Heeren Oude Schepenen deser stadt, in date negenthien September sesthien hondert vyffendertich, opde propositie gedaen inden Breeden-Raede gehouden den elffsten derselver maendt, by dewelcke sy consenteren tot lichtinghe vande twee ende derthien stuyvers opde bieren, voor een halff jaer, tot incoop van houdtcolen ende licht, reparatie van caeyen ende vlieten ende onderhoudt vande sondaeghse scholen; item committeren tot dauditie vander stadtsrekeninghe Heer Pauwels van Liere, Ridder, ende nopende truymen vande ruyen, seggen daertoe hun consent gedraeghen te hebben den tweelffsten September sesthien hondert vierendertich; aengaende de versochte assistentie tot opbouwinghe vande kercke van S[t] *Joris, draegen voor het eerste hun consent, ter somme van acht duysent guldens, ende daernaer de saecke voorder in consideratie genomen hebbende ter sommen van thien duysent guldens ende opde propositie gedaen tot vindinghe van vyftich duysent guldens,* salvo justo, *tot volle betaelinghe, soo vande oncosten gedaen totte inhaelinghe van Haere Doorluchtichste Hoocheyt, tmaecken van een nieuw cruycificx opde Meire alhier, alsoock tot het maecken van een canael voorde*

Brouwers, ende de vyfthien duysent guldens die dese stadt moet draghen inde leste quote vande hondert vyftich duysent guldens, verclaeren egeenen gereederen oft bequameren middel te connen vinden, dan de continuatie vande acht ende thien stuyvers opde witte poortersbieren.

Eerweerdighe, Edele, Wyse ende seer Voorsinnighe Heeren Borgemeesteren, Schepenen ende Raedt deser stadt Antwerpen,

dOude Schepenen, gehoort hebbende de propositie inden Breeden-Raede, opden elffsten deser, byden Pensionaris Edelheer gedaen, ende op het verbael hunlieden overgelevert rypelyck geleth hebbende, segghen opde vyff saecken haerlieden voorgehouden het naervolgende :

. . . .

Ende om de middelen te vinden tot furnissemente van vyftich duysent guldens, oft sooveel min als men bevinden sal dese stadt nootelyck van doen te hebben totte volle betaelinghe, soo vande oncosten gedaen inde inhaelinghe van Haere Doorluchtighe Hoocheyt ende het maecken van een nieuw cruycifícx opde Meir alhier, alsoock tot het maecken van het canael vande Brouwers ende de vyfthien duysent guldens die dese stadt dragen moet inde leste quote van hondert ende vyftich duysent guldens,

Verclaeren de Oude Schepenen dat sylieden geen gereeder, bequamer noch min schadelycker middel en connen gevinden dan de continuatie vande acht ende thien stuyvers opde witte poortersbieren, om daerop de gebrekende penningen te lichten, welcke belastinghe byde arme gemeynte min gevoelt sal worden, die meest gewent syn byden tapper haer bier te haelen, ende alsoo de hoochste accyse te betaelen; en hebben oock de poorters geen occasie hun daerover te beclagen, tewyle sy negenendertich stuyvers op elcke tonne min betaelen dan de arme gemeynte, die meest gewoon syn met den tapper te drincken; en can oock geen proffytelycker ende dese stadt min schadelycker middel gevonden worden, tewyle dat de experientie van eenige voorleden jaeren ons genoeghsaam geleert heeft dat de affsettinghe vande acht ende thien stuyvers opde poortersbieren geoccasionneert heeft de ruine vande tappersaccyse, door de smockelerye die door de groote inequaliteyt dyer is tusschen de tappers- ende poortersaccyse gecauseert is, waermede het incomen vande tappersaccyse grootelycx dier

tyt vermindert is geworden, ende by faulte van continuatie vande voors. acht ende thien stuyvers, is men apparent inde selve schade te vallen, dewelcke grooter wesen soude dan eenige nieuwe schattinghe, tsy van schougelt, hondertsten oft vyffden penninghen oft personelycke quotisatie soude connen wtbrenghen, concureert hiertoe dat diergelycke extraordinarise middelen niet en connen, sonder groote confusie, in treyn gebrocht worden, synde oock te considereren dat alle nieuwe schattinghen seer odieux syn ende veel treffelycke familien die van sinne syn hier te comen woonen, tot groot beneficie deser stadt, door diergelycke exactien souden gediverteert worden, daer ter contrarien, de acht ende thien stuyvers in treyn syn, ende elckeen gewoon is deselve sonder clachte te betaelen over de vyftich jaeren. Dese ende meer andere redenen by U. E. te suppleren, hebben de Oude Schepenen doen resolveren tot de bovenstaende continuatie, doch alles onder correctie van U. E. ende soo dander Leden volgen ende anders niet.

Aldus gedaen inde vergaderinghe vande Oude Schepenen, desen negenthienden September sesthien hondert vyffendertich.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 186.)

CCXLIX.

Dantwoorde ende opinie vande Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesteren deser stadt, overgebrocht inden Breeden-Raede gehouden den negenthiensten Septembris sesthien hondert vyffendertich opde voors. vyff verscheyde saecken:

. . . .

de vyffde saecke om te vinden vyftich duysent guldens, voorde oncosten van dinhaelinghe van Syne Hoocheyt.

. . . .

Eerweerdighe, Edele, Wyse ende seer Voorsinnighe Heeren Borgemeesteren, Schepenen ende Raedt deser stadt van Antwerpen,

De Hooftmannan vande Poorterye ende Wyckmeesters deser stadt, representerende het tweede Lith vande dry Leden derselver stadt, aenhoort hebbende de propositie hen gedaen byden Pensionaris Edelheer, inden Breeden-Raede vanden elffsten

deser, nopende de vyff verscheyden saecken daerop Uwer Eerw. hadden goetgevonden dopinie ende consent vande Leden te versoecken, ende op alles geleth,

Segghen, etc. . . . .

. . . .

Nopende het vyffde versoeck, van te vinden eene somme van vyftich duysent guldens, in plaetse van twee ofte dryentachentich duysent guldens, die by dese stadt syn ende worden veroncost aen diversche saecken, namentlyck ontrent viertich duysent guldens meer vertheirt in dinhalinghe van Syne Doorluchtichste Hoocheyt, seven duysent guldens aen het nieuwe cruyceficx opde Meerbrugghe, vyffentwintich duysent guldens aende nieuwe riole tot dienst vande brouweryen, thien duysent guldens aen tgene wordt geconsenteert tot behoeff van St Joriskercke, vyfthien duysent guldens aent geconsenteert subsidie,

Segghen de voors. Wyckmeesters dat, nopende dinhaelinge, sy verwondert syn van Uwer Eerw. propositie dienthalven, alsoo sy hun hebben verlaeten opde goede overmetinghe die Uwer Eerw. sullen hebben gedaen vanden overschot vande cassen, ten tyde als de voors. oncosten syn gedaen ende dat Uwer Eerw. alleenelycken versochten consent totte somme van sessendertich duysent guldens, met vast toesegghen en acte van voorder nyet te pretenderen, alsoo op alsulcken toesegghen het consent werdt gedraghen inde continuatie vande thien stuyvers tot ultima January XVIc sessendertich. . . . .

. . . .

Ende dit alles onder correctie van Uwer Eerw. Actum opde Wyckmeesterscamere, desen XIXen Septembris 1635.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 192.)

CCL.

Dantwoorde ende opinie vande Goede Mannen vande Ambachten inden lestvermaenden Breeden-Raede oock overgegeven opde selve vyff verscheyden saecken. . . . .

EERWEERDIGHE, EDELE, WYSE ENDE SEER VOORSINNIGHE HEEREN BORGERMEESTERS, SCHEPENEN, TRESORIERS, RENTMEESTERE ENDE RAEDT DESER STADT,

Alsoo de Leden deser stadt, den elffsten September Breeden-

Raedtsghewyse vergadert synde, voorgehouden is door den Pensionaris Edelheer vyff verscheyden saecken . . . .

. . . .

De vyffde ende de leste saecke, hoe dat de Tresoriers ende Rentmeester te kennen hebben gegeven dat de cassen deser stadt, tsedert een jaer oft daerontrent herwaerts, gevallen waeren in merckelycke tachterheyt door de inhaelinghe van Syne Doorluchtighe Hoocheyt, vervallinge van het cruys opde Meire, het maecken van een nieuw canael oft riole buyten dese stadspoorten, tot dienste vande brouweryen, door onse geconsenteerde subsidie in datum tweentwintich May sesthien hondert vyffendertich, waerin onse quote compt te beloopen de somme van vyfthien duysent guldens, *in somma* dat tsaemen soude wesen een tachterheyt van ontrent de twee ofte dryentachentich duysent guldens, waertoe Uwer Eerw. versoecken de Leden hun consent souden draghen tot de somme van vyftich duysent guldens, belovende daermede te betaelen dese bovenschreven tachterheyt ende de Leden dienaengaende noynt meer te molesteren.

De Mannen vanden Ambachten, representerende het derde Lith deser stadt, geleth hebbende opde voors. propositie, segghen aengaende . . . .

. . . .

de leste saecke, alsoo Tresoriers ende Rentmeester hun beclagen, tsedert een jaer ofte daerontrent herwaerts, gecomen te wesen in sware tachterheyt, eensdeels door de inhaelinghe van Syne Doorluchtige Hoocheyt, die heeft comen te costen de somme van vyff oft sessentseventich duysent guldens, seggen de Goede Mannen daertoe geconsenteert is, inde maenden van December ende Januarius lestleden, de somme van sessendertich duysent guldens, ende daerbeneffens, noch vierthien maenden het incomen vande thien stuyvers opde poortersbieren, dewelcke dit jaer extraordinaris door de inhaelinghe vanden Prince Cardinael syn geweest, oock soo hadde de Casse van Consumptie eenighe penninghen over, soo vanden vercochten houtte als andere, mede het wtbrenghen vande vercoopinghe vande *arcus* ende tonneelen, ende oft gebeurden daer noch thien oft tweelff duysent guldens op resteerden, soo cunnen myn Heeren de persoonen die het meest moeten hebben ende daer goede winningen aen gedaen, wel wat wtstellen, want soo precies niet en moeten betaelt worden, te meer Uwer Eerw. ons beloeft hebben, midts consenterende de sessendertich duysent guldens ende

het loopen vande thien stuyvers opde poortersbieren tot ultima January sesthien hondert sessendertich, ons dyenaengaende noynt meer te molesteren, volgens dacte daervan gegeven.

. . . .

Aldus geraempt ende gesloten onder correctie van Uwer Eerw., in onse vergaderinghe vanden Breeden-Raede, desen negenthienden September anno sesthien hondert ende vyffendertich.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 198 *v/°.*)

CCLI.

Verbael vanden Breeden-Raede gehouden opden negenthienden vande maendt van September sesthien hondert vyffendertich, ten eynde van naerder instantie aende Wyckmeesters ende Goede Mannen opt versocht consent tot eene extraordinarise assistentie van vyftich duysent guldens, tot vervallinghe vande oncosten ende lasten breeder inde voorgaende propositie ende opinien vermelt, by welck verbael hun byde Heeren vant Magistraet deser stadt wordt voorgehouden, voor het beste ende cortste middel, van tsaemen te treden in mondelinghe conferentie ende de voors. Leden vanden rechten staet vande stadtscassen tonderrichten, midts het onmogelyck is de voors. lasten sonder die voors. extraordinarise assistentie te voldoen, etc.

Ten voors. daghe, naerdien bydie Leden deser stadt overgebrocht waeren hunne respective opinien, opdie propositie hun inde vergaderinge vanden Breeden-Raede opden derthiensten vande selve maendt gedaen, waervuyt, onder andere, bleecke dat aengaende het versocht consent tot eene extraordinarise assistentie van vyftich duysent guldens eens, tot vervallinghe vande oncosten ende lasten breeder inde voors. propositie gemelt, die Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesters, midtsgaders die Goede Mannen vanden Ambachten, schenen te verstaen dat de ordinarisse stadtsmiddelen genoechsaem souden syn om die voors. oncosten ende lasten te voldoen, soo hadden die Heeren van het Magistraet goetgevonden die voors. Wyckmeesters ende Goede Mannen te doen voorhouden dat het cortste ende bequaempste middel (om die voors. Leden vanden

rechten staet vande stadtscassen te onderrichten ende hun oochschynelyck te doen blycken dat die voors. lasten, sonder die geheyste extraordinarise assistentie, niet en consten worden voldaen), was byde Gedeputeerde van allen die Leden tsaemen in conferentie te comen ende toversien die staeten vande rekeninghe, die van weghen die Tresorierscamer hun tot dien eynde souden worden gethoont; dan terwylen die voors. Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesters (oock niettegenstaende dandere Leden tselve oock hadden goetgevonden), verclaerden hun daermede niet te conformeren, insisterende enckelyck daerin dat hun alles soude worden geremonstreert in hunne volle vergaderinghe, Soo hebben myne Heeren van het Magistraet hun laeten voorhouden ende, by het tegenwoordich verbael, communiceren dat ierst, aengaende het slot vande leste gedaene rekeninghe vande Casse vande Domeynen, waervan die voors. Wyckmeesters het bordereel syn onder hebbende, bevonden wordt datter niet meer overschoten is geweest dan vyff hondert sessentnegentich guldens, synde tsedert den vuytgeeff, (midts de redenen in het verbael vanden derthienste vande voorleden maendt verhaelt) sooseer begroot dat denselve dit tegenwoordich jaer den ontfanck verre sal te boven gaen, soo dat deselve Casse niet alleenelyck niet en can dienen om de oncosten vande inhaelinghe van Syne Hoocheyt, secours vande kercke van St Joris ende quote in het leste geconsenteert subsidie te helpen vervallen, maer sal die Casse selffs, by andere middelen, moeten worden geassisteerd ende versterckt.

Ende nopende de Casse vande Consomtie, is waerachtich dat den vuytgeeff derselver, boven allen tgene tot noch toe is ontfanghen, beloopt ontrent de neghen duysent guldens meer, soo dat van daer oock egheen assistentie tot vervallinghe vande voorverhaelde openstaende lasten te verwachten en is, veele min vande Casse vande Reductie, diewelcke tot ander lasten gedestineert ende daeraen geaffecteert; synde, tot desen noot niet dienstich en can syn; dan gelyck de saecke niet wel schriftelyck en can worden beleydt oft eenich verbael daervan worden gestelt, in sulcken forme als tot volcomen contentement ende satisfactie vande voors. Wyckmeesters van noode soude mogen syn, sunderlinghe consisterende het principael poinct in het oversien vande sloten vande stadtsrekeninghen ende vande particuliere staeten die van allen stadtslasten tot nu toe syn gemaeckt, dat oock sulcken

besoigneen gevuechelycker geschieden by luttel persoonen als by veel, soo deden die Heeren (by soo verre die voors. Wyckmeesters met tghene voors. is egheen genoeghsaem satisfactie en hadden), dieselve aensoecken ten eynde sy eenighe vuyt hun Lith souden willen committeren, om inde conferentie die met dandere deser stadts Leden gehouden sal moeten worden, vande swaericheden rapport te doen ende, neffens dandere Leden, daerop ende op alle voordere poincten dese saecke raeckende te letten naer behooren, om voorts, naer voorgaende rapport van elckeen, aen syne principaelen sulcken resolutie genomen te worden, tot assistentie van deser stadts nootelyckheyt, als naer gelegentheyt vander saecken ende tot meesten voordeel vande stadt bevonden sal worden te behooren. Aldus gedaen ten daghe als voore.

My daerby synde. Onderteeckent :

J. Edelheer.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 206).

CCLII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Gillis de Maseret, de somme van sevenendertich guldens 6 stuyvers eens, ter saecken van diversche geschriften voor dese stadt, raeckende de incompste van Syne Hoocheyt, volghende de specificatie. Actum in Collegio 20 Septembris 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCLIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jehan van Mildert, de somme van drye dusent negen hondert guldens eens, voor dmaecken van diversche figueren in steen, totte arcken ende tonneelen, volgende de specificatie. Actum in Collegio 25 Septembris 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCLIV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Abraham vanden Bossche, schaillidecker, de somme van twee hondert achtendertich guldens 12 stuyvers eens, voort repareren vande daecken gebroecken door het stellen vande arcken ende tonneelen, volgende de specificatie. Actum in Collegio 25 Septembris 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCLV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Adriaen Coenrardt, groffsmidt, de somme van vyffendertich guldens 6 3/4 stuyvers eens, voor diversch yserwerck gelevert totte arcken ende tonneelen, volghende de specificatie. Actum in Collegio 25 Septembris 1635.

Collegiael Actenboeck 1635.)

CCLVI.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Gregori Thiras, Clerck vande Bouwmeesters, ten behoeve vande cassyers gestopt hebbende de putten gecomen int vuytbreken van alle de arcken ende tonneelen, volghende de specificatie. Actum in Collegio 26 Septembris 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCLVII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Cornelis Doppegiter, Notaris alhier, de somme van vierentwintich guldens eens, voor het schryven van alle de inscriptien gestelt opde arcken ende tonneelen, in capitaele lattynsche letteren, volghende de specificatie. Actum in Collegio 6 Octobris 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCLVIII.

Geordonneert dat Jacques Breyel, Tresorier ende Ontfanger vande Consumptien deser stadt, sal worden geremboursee rt vande penningen, metten intereste van dien, die hy voor dese stadt heeft verschoten ende noch sal comen te verschieten, tot betaelinge vande resterende tachterheyt vande arcken ende tonneelen gemaeckt tegen dincompste van Syne Hoocheyt den Prince Cardinael. Actum in Collegio 20 Octobris 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCLIX.

Opde requeste van Symon Gobbaert, tengieter, hebben myne Heeren Borgermeesteren ende Schepenen der stadt van Antwerpen, gehoort Tresoriers ende Rentmeester, den suppliant, ter saecken vande schaede by hem geleden ende ghehadt met het tonneel gestaen hebbende voor synen huyse, opde Melckmerct alhier, toeghevoeght de somme van vyffentwintich guldens eens. Actum in Collegio 31 Octobris 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCLX.

Alsoo Haere Doorluchtichste Hoocheyt dit jaer het landt van Brabandt ende verscheyden steden derselver heeft verlost van haere vyanden ende daerenboven, verovert de Schenckeschranse ende andere plaetssen daerontrent ende het soude mogen gebeuren dat deselve Haere Hoocheyt, vuytten leger comende, over Antwerpen naer Brusselen soude mogen trecken, Soo ist dat myne Heeren Borgermeesteren ende Schepenen goet hebben gevonden eene generaele vieringhe, de geheele stadt door, te doen publiceren. Actum ut supra.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCLXI.

Geresolveert te doen drucken het placcaet nopende de vieringe tegens de compste van Syne Hoocheyt ende tselve te doen publiceren. Actum in Collegio 3 Novembris 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCLXII.

Geboden ende vuytgeroepen by mynen Heeren Onder-Schouteth, Borgermeesteren, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen, opden derden November 1635.

Alsoo Godt Almachtich, door Syne oneyndelycke bermherticheyt, de wapenen van Syne Majesteyt, onder tvoorsichtich beleydt van Syne Conincklycke Hoocheyt, sedert eenige maenden herwaerts gesegent heeft met verscheyde merckelycke victorien, soo int wederstaen vande geweldighe aenvallen ende inbreucken van des vyandts macht, versterckt met die vanden Coninck van Vranckeryck, als int veroveren van veele treffelycke plaetsen, ende onder andere, vande seer vermaerde stercke Schenckenschanse, Soo ist dat myne voorseyde Heeren, tot dancksegginge ende nyeuwe indachtinge derselver victorien ende weldaden daervuyt gevolght, goedtgevonden hebben, met de aenstaende overcompste van Syne Hoocheyt, de gemeyne blydschap met de vieringe ende andere vuytwendige teeckenen te betuygen, vermaenende alle borgeren ende ingesetene van gelycken te doene. Ende was onderteeckent :

P. van Valckenissen.

(*Gebodboeck, vol. G, fol.* 165 *v/o.*)

CCLXIII.

Geordonneert Joncker Eduardt van Brecht, van stadtswegen, aende Dekens vande sesse gesworen Gulden deser stadt, ten behoeve van elcke Gulde, vuyt te reycken de quantiteyt van tachtentich pondt poeders, maeckende tsamen 480 ponden, om

daermede Syne Hoocheyt te vereeren in syne incompste binnen dese stadt. Actum in Collegio 10 9^bris^ 1635.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCLXIV.

Gelycke acte op 14 Capiteynen vande Borgerlycke Wachten deser stadt, elck van 75 ponden poeders, maeckende tsamen thien hondert vyftich ponden. Actum ut supra.

(*Collegiael Actenboeck* 1635.)

CCLXV.

Dantwoorde ende opinie vande Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesters deser stadt, overgebrocht inden Breeden-Raede gehouden opden voors. credite deser stadt, den tweentwintichsten Novembris sesthien hondert vyffendertich,

. . . .

oock vermellende de saecke vande tachterheyt van deser stadts cassen.

Eerweerdighe, Edele, Wyse ende seer Voorsienighe Heeren Borgermeesteren, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen,

. . . .

. . . .

Nopende de versochte deputatie opde tachterheyt van dese stadtscassen, segghen de voors. Wyckmeesters dat sy, in conformiteyt van hunne voorgaende opinie, verwachten dat op hunne Camer ende vergaderinghe sal worden gebracht allen de schriftelycke claricheyt vande voors. tachterheyt die mogelyck sal wesen, om alsdan te resolveren naer behooren.

Ende dit alles onder correctie van Uwer Eerw.

Aldus gedaen opde Wyckmeesterscamere, desen tweentwintichsten Novembris vanden jaere sesthien hondert vyffendertich.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 253 *v/°.*)

CCLXVI.

Verbael vanden Breeden-Raedt gehouden opden elffsten December sesthien hondert vyffendertich, om te assisteren de tachterheyt van deser stadts cassen . . . .
. . . .

Ten voors. daghe, naerdyen die Leden overgebrocht hadden hunne opinien opdie propositie hun indie vergaderinghe vanden Breeden-Raedt vanden derden deser gedaen, ten eynde sy hun consent souden willen draghen tot die continuatie vande loopende extraordinarise bede, ende dat daervuyt bevonden was dat allen die Leden eendrachtelyck hun geconfirmeert hadden met dopinie vande Heeren Prelaeten ende Edelen ende die Heeren van het Magistraet deser stadt, opdie voordere versoecken in hunne respective opinien gestelt, soo syn daernaer die Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesters, midtsgaders die Goede Mannen vande Ambachten, versocht indachtich te willen syn van tgene hun nu, tot verscheyden reysen, was voorgehouden, raeckende die tachterheyt van deser stadts cassen, met voorder aensoeck ende dat sylieden, innesiende de onmogelyckheyt dier was om vuyt het ordinaris innecomen derselver cassen die voors. tachterheyt te vervallen, gelyck het claerlyck blyckt vuyt die staeten vande voors. cassen hierneffens overgegeven (1), sy hun consent souden willen draeghen ingevolghe vande voorgaende propositie hun dienaengaende gedaen opden elffsten vande maendt van September lestleden . . . .

Waerop bydie voors. Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesters ende die Goede Mannen vanden Ambachte dach versocht synde teghens den negenentwintichsten deser, is hun den versochten dach geaccordeert ende, naer dancksegginghe van hunne gewillige comparitie, is den Breeden-Raedt gescheyden.

My daerby synde. Onderteeckent :

A. Roose, *loco* Edelheer.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 342.)

(1) Deze staten bevinden zich in het *Breeden-Raedtboeck* van 1635 à 1636, van blz. 350 tot blz. 433 v/°.

CCLXVII.

Dantwoorde ende opinie vande Goede Mannen der Ambachten deser stadt, inden selven Breeden-Raede (31 December), *opde voorgeruerde saecken overgegeven.*

Eerweerdighe, Edele, Wyse ende seer Voorsienighe Heeren Borgermeesters, Schepenen, Tresoriers, Rentmeester ende Raedt der stadt Antwerpen,

Alsoo de Leden deser stadt, den elffsten December Breeden-Raedtsghewyse vergadert synde, voorgehouden is door den Pensionaris Edelheer indachtich te willen wesen hetgene, tot verscheyde reysen, hadde voorgehouden de groote tachterheyt deser stadt, ende dat het onmogelyck is vuyt het ordinaris incomen deselve tachterheyt te cunnen vervallen, als vuyt de schriftelycke staeten beneffens overgegeven claerlyck willen doen blycken, versoeckende ons consent souden willen draegen intgevolghe vande voorgaende propositie opden elffsten September lestleden gedaen.

De Goede Mannen vanden Ambachten, representerende een vande dry Leden deser stadt, geleth hebbende opde voors. propositie, daerbeneffens oversien de schriftelycke staeten, by calculatie vande Tresorierscamer, overgegeven, tot bewys van hunne tachterheyt, seggen vuyt deselve niet en cunnen naersien ofte de stadtscassen in avance syn ofte meer penninghen verschoten als ontfanghen hebben, ende alwaert datse ten achteren waeren, soo cunnense, door goede menageringhe ende devoiren om de vuytstaende schulden in te voorderen, alenskens te vooren comen.

Naementlycken, als bevinden inden staet vande Casse van Consumptie noch te buyten staet ontrent de acht duysent guldens aende fortificatie aen het foort van Austruweel, Boeregadt, oplichtinge van keurlinghen, verschoten die Syne Majesteyt beloeft heeft te laeten cortten aende extraordinarise beede, oock den vuytgeeff en hoeuft soo prompt niet te geschieden, waerdoore dese Casse groodt solaes can genieten ende door dyen eynde vervallen verscheyde oncosten; ten anderen, en sal jaerlycx niet vallen in soo grooten excessieve oncosten als daer dit jaer, door de inhaelinghe vanden Prince, gevallen is.

Wat belanght de Casse vande Domeynen, sien deselve jaerlycx vele duysenden int incoopen vande stadtsnootelyckheden

van doen heeft, dewelcke wel ten proffyttelycxste ende met goede menageringe gedirigeert synde, de pachters, die noch veele duysende schuldich syn, doende betaelen, can deselve vele duysenden proffiteren, want heeft het weeckelyck incomen vande bieren ende wynaccyse en andere stadtsappendentien, daerbeneffens noch de twee ende derthien stuyvers opde bieren, die geconsenteert worden voor reparatie van caeyen ende vlieten, daer dit jaer niet aen geschiet en is, soo dat het canael ende cruys cunnen gecomprehendeert worden inde oncosten vande brouweryen ende is tegens alle redenen men vande Leden daertoe belastinge versoeckt, aengesien sonder kennisse is geschiedt ende syn nochtans notable warcken die wel hadden moghen geschieden.

De rekeninge vande acht stuyvers, bevinden daer tweelff duysent guldens ingestelt worden voor het incoopen vande stadtsprovisien, dewelcke behoorden opde rekeninghe vande thien stuyvers te comen ende daerin te smilten; oock soo brenght tot laste thien duysent guldens, wtgegeven aende Kerckemeesters van Ste Jooris, daer noch maer een paye op betaelt en is, wesende twee duysent vyff hondert guldens, die inde last vande Domeynen gebrocht wordt; ten anderen, alsoo het besproecken is deselve te betaelen in vier paeyen, can het gevoegelyck geschieden vuyt de Casse vande Domeynen sonder daer de acht stuyvers mede te belasten; oock den overschot sien gediverteert wordt aen andere cassen, dat tegens het consent vande Leden is, want soo doende, sullen de acht stuyvers eeuwelyck in last blyven, ende noynt daervan ontlast worden, dat een groote vreese maeckt om voordaen in eenighe nieuwe belastinghe te comen.

Oversulcx recommanderende alle goede menagieringe ende devoiren om de vuytstaende schulden inte voorderen, en twyffele niet ofte sult ruym toecomen, soo blyven persisteren by onse opinie vanden negenthienden Septembris lestleden.

Raeckende de namptisatie die het Hoff gewesen heeft in handen deser stadt soude geschieden, van eene merckelycke somme van penninghen, en vinden de Goede Mannen niet geraeden te accepteren, om redenen de penninghen veel aenstoot ende groot gaedeslaen souden hebben ende dat, in plaetse van advantagie, schaede soude worden.

Aldus geraempt ende gesloten, onder correctie van Uwer Eerw., in onse vergaederinghe vanden Breeden-Raede, desen negenentwintichsten Decembris 1635.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 444 *v/o*.)

CCLXVIII.

Opinie ende antwoorde vande Heeren Oude Schepenen deser stadt, overgebrocht inden Breeden-Raede gehouden den lesten Decembris sesthien hondert vyffendertich opde lestgeruerde saecken, waerby sy seggen voldaen te hebben by haere opinie ingebrocht den negenthienden September lestleden, daerby sy alnoch syn persisterende ende opde ampliatie vant verbael, seggen dat sy niet ongeraeden ende onproffytelyck en vinden de consignatie vande penningen inde selve vermelt te aenveerden ende, nopende de bewaernisse vande selve, hun te conformeren met de opinie van Uwer Eerw.

Eerweerdighe, Edele, Wyse ende seer Voorsienighe Heeren myne Heeren Borgemeesteren, Schepenen ende Raedt deser stadt Antwerpen,

dOude Schepenen, gehoort hebbende de mondelinghe propositie door den Pensionaris Edelheer de Leden deser stadt, opden elffsten deser maendt, voorgehouden ende daernaer in geschrifte overgegeven ende op alles geleth, seggen opde selve voldaen te hebben by haere opinie ingebrocht den negenthienden September lestleden, daerby sy volcomelyck bewesen hebben geen bequaemer noch min schadelycker middel bevonden en can worden, tot fornissemente van tgene deser stadt te cort compt ende van doen heeft inde vervallen ende gedaene oncosten, dan de continuatie vande acht ende thien stuyvers opde witte poortersbieren, daerby (*sy*) alnoch syn persisterende.

. . . .

Aldus gedaen inde vergaderinge vande Oude Schepenen, desen 31en December 1635.

(*Breeden-Raedtboeck,* 1635 *à* 1636, *fol.* 440.)

CCLXIX.

Dantwoorde ende opinie vande Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesters deser stadt, overgegeven inden Breeden-Raede gehouden den lesten Decembris sesthien hondert vyffendertich op de lestgeruerde saecken. . . . .

. . . .

Eerweerdige, Edele, Wyse ende seer Voorsienighe Heeren Borgemeesteren, Schepenen ende Raedt deser stadt van Antwerpen,

De Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesters deser

stadt, representerende het tweede Lith derselver, gesien hebbende de staeten van rekeninghe, soo vande Casse vande Domeynen als die vande Consumptie, midtsgaders die vande acht stuyvers opde poortersbieren, aende Leden gecommuniceert ingevolge vanden Breeden-Raedt vanden elffsten deser, insgelycx gesien tgeschrift van ampliatie vanden selven Breeden-Raedt, raeckende de gedepositeerde penninghen inde selve vermelt ende op alles geleth,

Segghen de voors. Wyckmeesters dat sy des niettegenstaende persisteren by henne voorgaende opinie vanden Breeden-Raedt vanden negenthiensten Septembris lestleden, houdende alhier voor geinserreert alle de redenen inde selve begrepen, ende versueckende dat de derde rekeninghe vanden Rentmeester Janssens, om te Lichtmisse naestcommende te doene, worde gereet gemaeckt.

Ende nopende de acht stuyvers, dat de rekeninghe daervan worde gemindert ende verlicht van tghene, ingevolgh vande consenten ende de conditien derselver, daerop niet en mach beswaert worden.

. . . .

Ende dit alles onder correctie van Uwer Eerw.

Aldus gedaen opde Wyckmeesterscamer, den lesten dach Decembris anno 1635.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol*. 442.)

CCLXX.

Verbael vanden Breeden-Raede gehouden opden lesten December anno sesthien hondert vyffendertich, soo tot instantie vande Leden te brenghen tot consent vande assistentie der tachterheyt vande cassen der stadt als tot versterckinge deser stadts crediete

. . . .

Ten voors. daghe hebben die Leden, Breeden-Raedtsgewyse vergadert synde, overgebrocht hunne respective opinien opdie twee punten hun inden lestvoorgaenden Breeden-Raedt vanden elffsten deser voorgehouden, deene raeckende die versochte assistentie van vyftich duysent guldens, tot vervallinge vande tachterheyt vande cassen deser stadt, ende dander, daenneminghe vande penningen, by vonnis vanden Raedt van Brabandt, onder

dese stadt geconsigneert; dan alsoo vuyt dieselve opinien bevonden wordt dat die Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesters, midtsgaders die Goede Mannen vanden Ambachte, nyet goetgevonden en hadden, noch in deen noch in dander, hun met dopinie vande Heeren van het Magistraet ende Oude Schepenen te conformeren, Soo hadden dieselve Heeren van het Magistraet, considererende dat het onmogelyck was die stadt te blyven onderhouden in haeren behoorelycken staet sonder die voors. assistentie, noodich gevonden die voors. Wyckmeesters ende Goede Mannen noch eens naerder tonderrichten vanden staet vande cassen deser stadt ende hun te bewysen dat die vande Domeynen niet alleenelyck egeenen middel en heeft om die schulden daerse in vervallen is te voldoen, maer oock nyet machtich en is haere jaerlycxe lasten te dragen, sonder assistentie van eenige andere cassen, waervan nochtans voortaen niet te verwachten en staet, midts dieselve andere cassen oock seer syn verachtert, gelyck naerder sal blycken bydie deductie hieronder breeder gestelt.

Inden iersten, is waerachtich dat die Casse vande Domeynen, midts redenen aende Leden, tot verscheyden reysen, voorgehouden, is vervallen inde schult van negenentsestich duysent twee hondert dryendertich guldens ende twee stuyvers, die nootelyck moeten worden betaelt, als meestal bestaende in arbeytsloon ende geleverde waeren.

Waertegens aende voors. Casse alleenelyck open ende noch tontfanghen staet de somme van sesthien duysent seven hondert sevenentnegentich guldens elff ende eenen halven stuyvers, sulckx dat dese somme affgetrocken vande voorgaende, die voors. Casse schuldich blyft, sonder middel van remboursement, de somme van tweenvyftich duysent vier hondert vyffendertich guldens thien en halven stuyvers.

Allen tselve blyckende byden staet dienaengaende aende Leden gecommuniceert, aenden welcken in het minste niet en valt te twyffelen, midts die Heeren te vreden syn (die Leden sulcx versoeckende), den voors. staet met allen behoorlycken bescheeden te bewaerigen, ofte soo verre die Leden in sulcken diepen ondersoeck niet en wilden comen, denselven te laeten affirmeren byden eedt vanden Rentmeester, ter presentie van allen die Leden oft sulcken Gedeputeerde als dieselve daertoe souden moghen committeren.

Hierenboven is oock waerachtich ende blyckt vuyt die staeten vande thien leste rekeningen hierneffens gevuecht dat het

ordinaris incomen vande Casse vande Domeynen, affgetrocken dassistentie die deselve Casse genoten heeft vuyt die Casse vande Consomptie, innecomen vande acht stuyvers ende anderssints, beloopt jaerlycx, deen jaer door dander genomen, seventhien duysent twee hondert dryenviertich guldenen vyff stuyvers min als den ordinarisen last ende vuytgeeff vande selve Casse.

Indervuegen dat den last vande selve Casse jaerlycx soo veel meer beloopen als het innecomen, niet alleenelyck onmogelyck en is, vuyt het innecomen vande selve Casse, die voors. tachterheyt van tweenvyftich duysent vier hondert vyffendertich guldens thien en halven stuyvers te vervallen, maer daerenboven is nootelyck dat dieselve Casse jaerlycx ten achteren gaet ende dat die voors. tachterheyt jaerlycx meer ende meer wordt beswaert, soowanneer by eene vruchtbarige resolutie vande Leden daerin niet en wordt versien.

Nu, voor soo veel als aengaet den staet vande Casse vande Consomptie, is denselven oock sulcx als by geschrifte aende Leden is gecommuniceert, blyvende dieselve Casse schuldich boven haeren vollen ontfanck ende, daer tegenwoordelyck egeen middelen toe en syn, die somme van ontrent vyffentwintich duysent guldens.

Soo dat, in plaetse die Casse vande Domeynen vande Casse van Consomptien plocht te worden gesecoureert, nu dese selffs het secours van andere middelen nootelyck van doen heeft.

Wat aengaet die middelen vande acht stuyvers, en is daervan oock niet te verwachten voorde Casse vande Domeynen,

Gemerckt dat het waerachtich is, gelyck het oock blyckt byden overgegeven staet, dat dieselve acht stuyvers noch in verscheyde partyen syn verobligeert ter somme van hondert vyffentwintich duysent drye hondert dryentachentich guldens ende thien stuyvers, van penninghen by allen de Leden deser stadt eendrachtelyck, tot laste vande voors. acht stuyvers, geconsenteert ende opgelicht ende die vuyt het innecomen derselver, met dintresten daervan verschenen ende noch te verschynen, wederomme moeten worden gerembourseert, naer vuytwysen vanden consenten inden voors. staet gedateert ende particulierlycken aengewesen.

Daervan oversulcx oock egeen assistentie te verwachten en is, des te min dat dintentie vande Leden is van dese acht stuyversrekeninghe particulier te doen houden ende het boni datter jaerlycx soude vallen, te doen employeren tot lossinghe vande penninghen tot laste vande selve acht stuyvers opgelicht.

Cesserende hierenboven oock die thien stuyvers opdie bieren, gelyck die voors. Wyckmeesters ende Goede Mannen hier voormaels, tot verscheyden reysen, seer instantelyck hebben gesustineert ende hun oock is toegeseyt, soo is het claer dat die Tresoriers- ende Rentmeesterscamer egeene middelen ter werelt en heeft, niet alleenelyck om die openstaende schulden te betaelen, maer oock om die lasten die de stadt jaerlycx moet draghen en de niet geexcuseert en connen worden, te vervallen.

Waervuyt anders niet te verwachten synde als die vervallinge van allen publiecque wercken ende successivelyck eene generaele desolatie vande stadt, Soo en hebben myn Heeren van het Magistraet niet connen naerlaeten, om sulcke swaere ende schaedelycke inconvenienten te verhoeden, mede oock om niet te vervallen inde groote injustitie dier gelegen is in het onder houden van arbeytsloon ende prys van geleverde waeren, die de stadt rechveerdelyck schuldich is, allen tselve die voors. Wyckmeesters ende Goede Mannen noch eens te laeten voorhouden ende hun met allen instantie te aensoecken, in consideratie vande onmogelyckheyt dier is vande voorverhaelde lasten vande Casse vande Domeynen ende Consomptie eenichssints te connen vervallen sonder die versochte assistentie, hun naer dopinie vande Heeren van het Magistraet ende Oude Schepenen dienaengaende te willen conformeren.

. . . .

. . . .

Versoeckende dat dandere Leden, midts redenen hierboven oock verhaelt, hun daermede gelieven te conformeren, waerop by hun dach versocht synde, midtsgaders opdie voorgaende propositie, tegens den thienden January naestcommende, is hun den versochten dach geaccordeert ende, naer dancksegginghe van hunne gewillige comparitie, is den Breeden-Raedt gescheyden.

My daerby synde ende onderteeckent :

J. Edelheer.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 449.)

CCLXXI.

Geordonneert Tresoriers ende Rentmeester vuyt te reycken ende te betalen aen Gregori Thiras, Clerck vande Bouwmees-

ters, de somme van vier hondert vierenvyfftich guldens 15 1/4 stuyvers, ten behoeve vande persoonen inde specificatie gemelt, over oncosten by hem gedaen ten tyde vande leste incompste van Syne Hoocheyt binnen dese stadt ende vieringhe van dien, volghende de specificatie. Actum in Collegio 10 January 1636.

(*Collegiael Actenboeck* 1636.)

CCLXXII.

Opinie ende antwoorde vande Heeren Oude Schepenen deser stadt, overgegeven inden Breeden-Raede vanden thienden January sesthien hondert sessendertich opde lestgeruerde saecken, soo nopende dassistentie aende stadtscassen als de versterckinge van stadtscrediete . . . . ; seggen dat sy voldaen hebben, nopende de twee eerste puncten int selve verbael vermelt, met hunne opinie inden lestvoorgaenden Breeden-Raedt overgegeven ende daerby alnoch te persisteren . . . .

. . . .

EERWEERDIGHE, EDELE, WYSE ENDE SEER VOORSIENIGHE HEEREN MYNE HEEREN BORGEMEESTEREN, SCHEPENEN ENDE RAEDT DESER STADT ANTWERPEN,

dOude Schepenen, gehoort hebbende het verbael vanden Breeden-Raede door den Pensionaris Edelheer, opden lesten December sesthien hondert ende vyffendertich, de Leden deser stadt, Breeden-Raedtsgewyse vergadert synde, voorgehouden ende daernaer in geschrifte overgegeven ende op alles geleth, seggen dat alsoo sy voldaen hebben, nopende de twee ierste puncten int tselve verbael vermelt, met hunne opinie inden lesten voorgaenden Breeden-Raedt overgegeven, waerby sy alnoch syn persisterende . . . .

Ende dit onder correctie van Uwer Eerw. ende by soo verre dander Leden volghen oft anders egheen consent.

Aldus gedaen inde vergaderinghe vande Oude Schepenen, desen thienden January 1636.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 458 *v*/°.)

CCLXXIII.

Opinie ende antwoorde byde Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesters deser stadt overgegeven inden Breeden-Raede vanden thienden January anno sesthien hondert sessendertich, opde lestgeruerde twee saecken, ... ende blyven sy persisteren by henne voorgaende opinien, sonder tot deen oft dander eenich consent te draeghen, allegerende vele redenen ende remonstrantien ter contrarien.

Eerweerdighe, Edele, Wyse ende seer Voorsienighe Heeren Borgemeesteren, Schepenen ende Raedt deser stadt van Antwerpen,

De Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesters der voors. stadt, representerende het tweede Lith vande drye Leden derselver, aenhoort hebbende de naerdere instantie hen gedaen byden Pensionaris Edelheer, inden Breeden-Raedt vanden lesten Decembris lestleden, ende op alles rypelyck geleth,

Segghen de voors. Wyckmeesters, nopende het versocht secours vande respective cassen deser stadt, te persisteren by henne opinie overgebrocht inde Breede Raeden vanden negenthienden September ende vanden lesten Decembris lestleden, hebbende toegestaen aende Heeren Tresoriers ende Rentmeestere soo te menageren dat deselve niet en hadden hooger geloopen als en was davantagie vande selve cassen, gevuecht byde versochte geconsenteerde ende opgelichte sessendertich duysent guldenen, gelyck ook niet en hadde behooren aengegrepen te worden swaere, costelycke ende extraordinarie wercken, als die vande Brouwerswaterloop ende andere, sonder aensien ende consent vande Leden, oft sonder tselve te versuecken.

Ende belangende de calculatie gevuecht aent voors. leste verbael, van dat het ordinaris vuytgeven vande Casse vande Domeynen soude jaerlycx twintich duysent guldens hooger beloopen als het incomen derselver ende tsedert thien jaeren herwaerts alsoo soude syn geweest;

Hetselve gepresupponeert voor waerachtich, soo en connen de voors. Wyckmeesters sulcx anders niet imputeren dan het gebreck van behoorelycke menagementen, die nyet alleenelyck continuelyck byde Leden deser stadt versocht ende gerecom-

mandeert syn geweest, maer oock waertoe ende om deselve te besnyden, syn tot verscheyden tyden gemaeckt ende, met overgrooten cost, gedresseert geworden soo veele retrenchementen ende ordonnantien Caroline, Philippine ende Albertine als dat successivelyck is geschiet, maer in contrarie, in plaetse van de oncosten te besnyden, wordt oock bevonden by dAuditeurs vande respective stadtsrekeningen, dat deselve jaerlycx soo onnoodichlyck ende ondienstelyck syn gegroeyt dat alleen daerdoore is gecomen de cranckheyt die men beclaecht.

Want naedemael waerachtich ende der stadts rekenboecken volcomentlyck vuytwysen dat den ordinarisen ontfanck vande Casse vande Domeynen is aangegroeyt, tsedert thien jaeren, van badt als thien duysent guldens tsjaers, midts de verbeteringhe van eenige hueren vande mest, die van dinhuys ende anderssints ende dat nochtans de Heeren Autheurs van dordonnantie Albertine het vuytgeven tegens den ontfanck alsdoen alsoo hadden gecompasseert dat, affgedaen de vyffentwintich stuyvers op elcke tonne poortersbieren, verstaen werdt dat men zeer gevuechelyck het ordinaris vuytgeven vande voors. Casse metten ontfanck van alsdoen conde houden staende.

Ende synde, tsedert den voors. tyt, de voors. Casse noch versterckt met het incomen vande twee stuyvers vuytte drye stuyvers tappershoochsel ende dordinarise gagien vande Heeren gebleven soo die waeren ende de voorgevallen extraordinarie niet meer geweest als die waeren te vooren, soo can hantastelyck worden gespeurt dat dinleydinge van andere menichfuldige excessen, hetgene is dat tot sulcken merckelycke meerdere tachterheyt doorsaecke heeft.

Wesende seker dattet behulp vanden ontfanck der cassen vande respective acht ende thien stuyvers, over thien jaeren ongevoren, die vande Domeynen alsdoen nyet en hebben geassisteert, ende byaldien de voors. ingedrongen excessen soodanich syn dat door deselve deenige Casse vande Domeynen jaerlycx boven de vyffentwintich duysent guldens wordt verhindert, Soo meynen de voors. Wyckmeesters gants nootelyck te wesen dat, sonder te roepen costelycke Commissarisen vanden Hove, worden aengestelt met meerder eere byde Gedeputeerde vande Leden de middelen die genoech syn om allen tselve seer lichtelyck te redresseren ende te repareren, ende by henne Committenten, by gemeynen accorde, inden Breeden-Raede worden toegestaen tghene desaengaende tot gemeyn beste sal bevonden worden te behooren, recommanderende

ondertusschen aende voors. Heeren Tresoriers ende Rentmeester hen soo te comporteren inde betaelinghe vander stadts schulden dat de meest behoeftige ende minste verschoonbaer worden gepreferecrt boven deghene die het vuyt het best connen verdraegen, midts hetwelcke genoechsaem is te verhopen dat dese stadt sal blyven by haer credit ende gedient wesen, sonder beswaernisse van intresten.

Versuecken de voors. Wyckmeesters dat de rekeninge vande acht stuyvers, als alle andere daervan de Wyckmeesters ende andere Leden gheen contentement en hebben, worden geredresseert naer behooren ende dat tot verlichtinge vande werringe die naermaels meer over der stadts cassen moechten comen te vallen, ende dat de derde rekeninge vanden Rentmeester Janssens niet en worde vuytgestelt, maer dat deselve volcomen gedaen ende gesloten moechte wesen voor het vernieuwen vande naeste Weth.

. . . .

. . . .

Ende dit al onder correctie van Uwer Eerw. Aldus gedaen opde Wyckmeesterscamere den 10 January 1636.

(*Breeden-Raedtboeck* 1635 *à* 1636, *fol.* 461.)

CCLXXIV.

Dantwoorde ende opinie vande Goede Mannen vande Ambachten, overgegeven inden Breeden-Raede ten voors. thienden January sesthien hondert sessendertich, opde selve twee saecken, egheen consent daertoe inhoudende.

Eerweerdige, Edele, Wyse ende seer Voorsienighe Heeren Borgemeesterén, Schepenen, Tresoriers, Rentmeester ende Raedt der stadt Antwerpen,

De Leden deser stadt den eenendertichsten December Breeden-Raedtsghewyse vergaedert wesende, is door den Pensionaeris Edelheer voorgehouden ende daernaer by geschrifte overgegeven, myn Heeren vant Magistraet, considererende dese swaere stadts-tachterheyt ende deselve niet en sal cunnen onderhouden worden sonder merckelycke assistentie, noodich gevonden vande Leden te versoecken naerder instantie op hunne voorgaende opinien, ende om te doen blycken hoe dat dese Casse vande Domeynen jaerlycx vele duysende ten achteren is gaende, hebben geraden gevonden vuyt te trecken eenen staet vande thien leste rekeninghen derselver ende dat, van wegen Syne Hoocheyt, gedaen wordt instantie tot de oplichtinghe deser stadts crediete voorde somme

van tweemael hondert duysent guldens, volgens het consent vande Leden opden achtienden Augustus lestleden gedraeghen.

De Goede Mannen vanden Ambachten, representerende een vande drye Leden deser stadt, geleth hebbende op dese naerder instantien, seggen, wat aengaet dese stadtstachterheyt, daerdoor niet en cunnen resolveren tot eenighe belastinghe, betrouwende myn Heeren vande Tresorierscamer deselve sullen cunnen vervallen, sonder belastinghe vande gemeynte, ende blyven persisteren by onse voorgaende opinien vanden negenthienden September ende eenenderticbsten December lestleden.

. . . .

Aldus geraempt ende gesloten, onder correctie van Uwer Eerw., in onse vergaderinghe vanden Breeden-Raede, desen thienden January sesthien hondert sessendertich.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 468 *v/o*.)

CCLXXV.

Geordonneert Tresoriers ende Rentmeester te rembourseren Meester Jacques Edelheer, Raedt-Pensionaris deser stadt, de somme van achtenviertich guldens eens, by hem verschoten aenden franschen vierwercker die voorde stadt heeft ghewerckt inde triumphe van Syne Hoocheyt, volghende de quitantie. Actum in Collegio 14 January 1636.

(*Collegiael Actenboeck* 1636.)

CCLXXVI.

Acte van Commissie byde Wyckmeesters vuytten hennen gedaen om, gesien den staet gemaeckt van allen den ontfanck ende vuytgeven vande Casse vande Domeynen, Consumptie ende alle voordere rekeninghen, tot redres ende retrenchement als in henne opinie vanden thienden January sesthien hondert sessendertich was begrepen, naer rapport aen henne Committenten, te procederen tot resolutie generaele ende eenstemminghe van alle de Leden.

Eerweerdige, Edele, Wyse ende seer Voorsiennige Heeren Borgemeesteren, Schepenen, Tresoriers, Rentmeestere ende Raedt deser stadt Antwerpen,

De Wyckmeesters op henne Camere vergadert synde,

aenhoort hebbende het rapport van tgene de Heeren Oudt-Borgermeester Rockocx ende Pensionaris Edelheer, opden elffsten deser, inde Breeden-Raedtscamer hadden aengedient de tegenwoordighe Auditeurs vander stadts rekeninghen, namentlycken dat de Heeren van het Magistraet, naerder geleth hebben op dopinie vande voors. Wyckmeesters, gedient inden Breeden-Raede vanden thienden deser, hadden goetgevonden ende versocht, ingevalle dattet bevonden wert noodich te wesen dat men soude doen alsulcken redres ende retrenchement als inde voors. opinie was begrepen, de voors. Heeren te vreden waeren dat byde Leden respective soude worden gecommuniceert, elck wt syn Lith, om elck int besundere ende gesamentlyck opde voors. vermeynde faulten te besoigneren ende alsoo te procederen tot finiaele resolutie van goede ende bestendighe ordre, waerop byde voors. Wyckmeesters geleth synde, hebben vuyt hen Lith gecommitteert, gelyck sy committeren midts desen, Jaecques de Letter, Abraham Andriessens ende Balthazar Belgaro, omme, gesien den staet gemaeckt van allen den ontfanck ende vuytgeven vande Casse vande Domeynen, Consumptie ende alle voordere rekeninghen, op elck punct geleth hebbende, rapport te doen aen henne Committenten ende tselve gehoort, te procederen tot resolutie generaele ende eenstemminghe van allen de Leden. Actum den vierthienden January sesthien hondert ende sessendertich.

(*Breeden-Raedtboeck,* 1635 *à* 1636, *fol.* 472 *v/o.*)

CCLXXVII.

Verbael vande mondelinghe communicatie gehouden den negenthienden January sesthien hondert sessendertich, tusschen den Heere Binnen-Borgermeester ende andere Gedeputeerde vande Heeren vande Magistraet der stadt van Antwerpen, ter eenre, ende die Gecommitteerde vande Wyckmeesters ende Goede Mannen vande Ambachten derselver stadt, ter andere syden, tot continuatie vande thien stuyvers die gelicht worden op elcke ame witte poortersbieren.

Ten voors. daeghe, synde ter vergaderinghe door die Gecommitteerde vande Wyckmeesters ende Goede Mannen vande

Ambachten verhaelt de resolutie van henne voors. Committenten, van dat sy, contrarie de propositie, van wegen die voors. Heeren Gedeputeerde, opden vyfthienden der voors. maendt January, inde leste vergaderinghe gedaen, alnoch persisteren by henne voorgaende opinien ende dat dienvolghende, de lichtinghe vande thien stuyvers jegenwoordelyck loopende tot laste van elcke aeme witte poortersbieren, datelyck soude eyndighen ende cesseren met het vuytgaen derselver maendt January, soo syn sy door die voors. Heeren Gedeputeerde aensocht geweest te willen voorhouden aende voors. henne Committenten dat de voors. thien stuyvers naer de voors. maendt January haeren loop souden blyven houden geduerende de versochte besoignee opden staet deser stadt, dewelcke metten alderiersten soude aengevat ende (*met*) alle vlyticheyt vervolght ende, soo haest het mogelyck waere, ten eynde gebrocht worden ende souden ondertusschen de penninghen vande voors. thien stuyvers te ontfanghen bewaert worden om daernaer, by gemeyne resolutie van alle de Leden deser stadt, daeraff gedisponeert te worden soo sy souden vinden te behooren, waermede egeene verachteringhe en soude geschieden aende intentie vande voors. Wyckmeesters ende Goede Mannen, noch oock eenighe verminderinghe aen het crediet deser stadt, gelyck grootelycx te vreesen was vuytte interruptie ende versochte affdoeninge der voors. thien stuyvers, waeroppe die voors. Gecommitteerde antwoorden dat, hoewel sy van henne Committenten genoech verstaen hadden dat henne meyninghe niet anders en was dan dat de voors. thien stuyvers ten bestemden tyde souden cesseren, soo en souden sy evenwel niet naerlaeten de voors. propositie denselven henne Committenten aen te dienen ende daeraff de resolutie overbrengen op woensdaeghe toecommende, den dryentwintichsten deser voors. maendt January, waerover sy bedanckt synde van henne goetwillighe comparitie, is de vergaderinghe gescheyden.

My daerby synde. Onderteeckent :

A. Roose.

(*Breeden-Raedtboeck,* 1635 *à* 1636, *fol.* 475.)

CCLXXVIII.

Verbael vande mondelinghe communicatie gehouden den tweentwintichsten January sesthien hondert sessendertich, tusschen die Heeren Buyten- ende Binnen-Borgermeesters, beneffens andere Gedeputeerde vande Heeren vande Magistraet der stadt van Antwerpen, ter eenre, ende die Gecommitteerde vande Wyckmeesters ende Goede Mannen vande Ambachten derselver stadt, ter andere syden, tot continuatie vande thien stuyvers die gelicht worden op elcke ame witte poortersbieren.

Ten voors. daeghe is door die Gedeputeerde vande Heeren vande Magistraet aende voors. Gecommitteerde vande Wyckmeesters ende Goede Mannen vande Ambachten voorgehouden in substantie hoe dat (gelyck sy verstonden), de swaricheden die byde selve Wyckmeesters ende Goede Mannen vanden Ambachten gemaeckt werden, int verlengen vande thien stuyvers loop hebbende tot laste vande witte poortersbieren, bestaende waeren in twee principaele redenen, waervan dierste was dat soo langhe als hen niet en bleecke vanden oprechten staet deser stadt, gelyck sy meynden niet te connen blycken soo langhe hen de rekeninghe vanden ontfanghe niet gedaen en werde, gelyck die vanden vuytgeve, totten lesten toe, sy genoechsaeme oorsaecke hadden van te gelooven datter middel genoech was om der stadts voorgewende schulden ende jaerlycxsche lasten te connen vervallen, oock sonder dincomen der voors. thien stuyvers, sonderlinghe als men wilde letten op verscheyden middelen, die de voors. Wyckmeesters ende Goede Mannen wisten van het incomen deser stadt te vermeerderen ende het vuytgeven te besnyden; de tweede redene nam haeren oorspronck vuyt het achterdencken dat de voors. Wyckmeesters ende Goede Mannen hadden van dat de voors. thien stuyvers souden mogen ontkeert oft gediverteert worden tot oplichtinge oft verseeckeringe vande twee hondert duysent guldens waervoore dese stadt onlancx aensocht was, van wegen Syne Majesteyt, haer crediet te willen verstercken : op welcke twee redenen die voors. Heeren Gedeputeerde meynden dat die voors. Wyckmeesters ende Goede Mannen henselven souden connen voldoen, insiende, ten respecte der voors. ierste redene, dat soo lange niet precieselyck en bleecke vanden staet

deser stadt, noch by hen openinghe gedaen en werde vande middelen, die sy tot noch toe in hennen boesem gehouden hadden, van dincomen te begrooten ende de lasten te verminderen, men oock niet sekerlyck weten en conste oft de stadt, tot voldoeninghe der voors. schulden ende om haerselve voorts jaerlycx te onderhouden, voortaen soude connen derven de voors. thien stuyvers, dwelck alsoo die voors. Wyckmeesters ende Goede Mannen gelooffden claer gemaeckt te connen worden by het doen der voors. rekeninghe ende besoignee opde voors. middelen, soo was meer als redene dat men de voors. besoignee soude bevoorderen met alle mogelyckheyt, ende midts die voors. Heeren vande Magistraet hen daertoe gereet hielden ende dat sy alreede last gegeven hadden om de versochte rekeninghe te doen stellen, soo en was het oock egeene redene dat men middelerteyt de voors. thien stuyvers soude affdoen, sonderlinghe gemerckt dat vuytte ongelyckheyt die daerdoore soude comen tusschen de poorters- ende tappersaccyse, veroorsaecken soude ongelooffelycke smockelryen ende defraudatien, tot onspreckelycke verderffenisse ende affganck vande middelen deser stadt, dwelck verhuet soude connen worden midts continuerende de voors. thien stuyvers alleenelycken voorden tyt der voors. besoignee ende tot dat het blycken soude dat de stadt de voors. thien stuyvers soude connen gemissen, in welcken gevalle de penninghen, daeraff middelertyt tontfanghen, bewaert ende niet anders en souden gedisponeert worden dan by gemeyne resolutie van alle de Leden, gelyck inde leste vergaederinghe aende Gecommitteerde der voors. Wyckmeesters ende Goede Mannen gepresenteert was ende aen hen van nieuws wederomme wort gepresenteert. Voor soo veele als aenginck dachterdencken der voors. Wyckmeesters ende Goede Mannen, van diversie oft verpandinghe der voorverhaelde twee hondert duysent guldens, waerinne de tweede redene van swaricheyt gelegen was, deselve soude comen volcomentlyck te cesseren, midts de vrye dispositie, die de Leden deser stadt hebben, vande prolongatie ofte nieuw consent der voors. thien stuyvers in conditien ende tyt soo te restringeren ende limiteren gelyck sy bevinden souden te behooren. Ende midtsdien de voors. Heeren Gedeputeerde vastelyck verhoopten, met de voorverhaelde redenen ende presentatien, volcomen contentement ende vernueginghe gegeven te hebben over de voors. swaricheden, soo aensochten sy de voors. Gecommitteerde deselve indachtich te wesen ende aen te dienen ter naester vergaderinghe van henne Committenten

over de propositie begrepen int leste verbael vande mondelinghe communicatie met hen gehouden ende daerover op morgen eene vruchtbaere resolutie inbrengen, ende midts desen is de vergaderinghe, naer bedanckinghe van henne goede comparitie, gescheyden.

My daerby synde.

. . . .

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 478.)

CCLXXIX.

Dantwoorde ende opinie vande Goede Mannen vande Ambachten, overgegeven opde selve continuatie der thien stuyvers opde bieren, den dryentwintichsten January sesthien hondert sessendertich, ende blyven persisteren by henne voorgaende opinie sonder tot eenighe prolongatie derselver te cunnen resolveren.

Eerweerdighe, Edele, Wyse ende seer Voorsiennighe Heeren Borgemeesters, Schepenen, Tresoriers, Rentmeester ende Raedt deser stadt van Antwerpen,

De Goede Mannen vande Ambachten, representerende een vande drye Leden deser stadt, verstaen hebbende de naerdere instantie door Uwer Eerw. aen onse Gecommitteerde, opden negenthienden ende tweentwintichsten mondelinghe voorgehouden, ten eynde de thien stuyvers die gelicht worden op elcke ame witte poortersbieren, naer het cesseren, souden mogen gecontinueert worden voor eenen cleynen tyt, tot dat de boecken ende rekeninghen van dese stadt oversien ende de tachterheyt derselver geredresseert, oock het provenu daervan bewaert, tot dispositie vande Leden, sal worden, als by geschrifte door den Pensionnaris Roose overgegeven ende op alles geleth,

Segghen nyet te cunnen resolveren tot eenige prolongatie derselver, want alwaert voor drye maenden geprolongeert waeren, souden cleyne effecten inbrengen, dewelcke dese stadt voor een weynich tyts can gemissen, ordonnerende ondertusschen den Rentmeester, met den eersten, syne derde rekeninghe doet, ende soo bevonden worde merckelycke tachterheyt.

sullen niet laten sorge te draghen voor allen redresse ende, met overstaen vande Leden, tordonneren den bequaempsten middel die souden moghen geraeden vinden, blyvende oversulcx persisteren by onse voorgaende opinien. Versoecken dat Uwer Eerw., ter expiratie op ultimo deser, publicatie laten geschieden, opdat een yegelyck vande gemeynte wete.

Aldus geraempt ende gesloten, onder correctie van Uwer Eerw., in onse vergaderinghe, opden dryentwintichsten January XVIc sessendertich.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 484.)

CCLXXX.

Verbael vande mondelinge communicatie gehouden opden 30en *January* 1636, *tusschen die Heeren Borgermeesters, Tresoriers, Rentmeester ende andere Gedeputeerde vande Heeren vande Magistraet der stadt van Antwerpen, ter eenre, ende Heeren Pauwels van Lyer ende Peeter Daems, Ridderen, met Joncker Eduardt van Brecht, van wegen dOude Schepenen, Jacques de Letter, Abraham Andriessens ende Balthasar Belgaro als Gecommitteerde vande Wyckmeesters ende die dienende Dekens vande drye Hooftambachten, als ghecommitteert byde Goede Mannen vande Ambachten der voors. stadt, ter andere syden.*

Ten voors. daeghe is, van wegen die Heeren ierste comparanten, door den Pensionaris Roose aende tweede comparanten voorgehouden hoe dat denselffven kennelyck was dat aen Syne Conincklycke Hoocheyt Ferdinandus, van weghen dese stadt, gepresenteert waeren alle de schilderyen ende statuen oft beelden waermede de stellagien, poorten, arcken triumphael ende theatren, ter voors. Hoocheyt incompste, verciert waeren geweest, ende dat het nu meer dan tydt was, als tsedert de voors. presentatie meer als acht maenden geloopen synde, dat men deselffve presentatie soude effectueren, maer om tselffve te doen, bevonden die voors. Heeren vande Magistraet noodich dat men deselffve schilderyen ende statuen soude retocqueren oft eene nieuwe verwe gheven ende anderssints verbeteren ende stellen in sulckenen staet als van noode soude wesen, om daer eere aff te hebben, midts die jeghenwoordelyck seer beschadicht, affgeten ende

onsienelyck geworden waeren, door het lange staen inde hitte vande sonne, regen, wint ende andere onghestadicheden van het weder, ghelyck oock noodich was dat de voors. schilderyen in haere lysten ghestelt souden worden, allen dwelck niet en conste geschieden sonder merckelycke oncosten, dewelcke oock niet vervallen en consten worden sonder provisie van gelt, waeraff de cassen deser stadt jeghenwoordelyck onversien waeren, versoeckende oversulcx die voors. ierste comparanten dat de tweede comparanten henne opinie daerover seggen souden ende aenwysen de middelen tot vervallinghe der voors. oncosten, daeroppe dat eendrachtelyck by alle de voors. comparanten werdt geresolveert dat men, metten eersten, ter presentien vande Tresoriers ende Rentmeester, als Gedeputeerde van weghen die Heeren vande Magistraet, ende ten bysyne vande Gecommitteerde der voors. Wyckmeesters ende Goede Mannen vande Ambachten, int clooster van Onse L. Vrouwenbroeders, alwaer de voors. schilderyen ende statuen jegenwoordelyck waeren, ontbieden soude degene die deselve schilderyen ende statuen gemaeckt hadden, om tsamen te beraetslagen ende van hen te verstaen in wat manieren ende tot wat prys de voors. verbeteringhe soude connen gheschieden (1).

(*Collegiael Actenboeck* 1636.)

CCLXXXI.

Abraham Grapheus, de somme van vier hondert sevenentwintich ponden Artois, daervore hy heeft aengenomen ende gemaeckt het cireren ende vergulden van St Jorispoorte ende het vergulden vanden bornput vanden Dryhoeck, met het huren van een pavilloen, na luydt de specificatie ende de attestatie vande Bouwmeesters daeronder, met ordonnantie ende quitantie. . . . . IIIIc XXVII £

(*Stadsrekeningen. Domeynen,* 1635 *à* 1636, *fol.* 271).

CCLXXXII.

Roelant de Clerck, voor hem ende syne consorten, de somme

(1) Zie ook *Breeden-Raedtboeck*, 1635 à 1636, fol. 486 v/o.

van dry hondert achtien ponden sestien schellingen Artois, ter saken van het vergulden vande wapenen aen vier de syden vande Borsse; opde Borsse, de Lieve Vrouwe; met het vergulden vanden Maegdenberch ende eene houten keten voorden Reuse, alsoo by hun aengenomen, na luydt de specificatie ende attestatie, met ordonnantie ende quitantie . . . . IIIc XVIII £ XVI s.
(*Stadsrekeningen. Domeynen,* 1635 *à* 1636, *fol.* 271 *v/o*).

CCLXXXIII.

Deselve, de somme van vyffentseventich ponden Artois, te weten, XLV guldenen voor het schilderen oft lootwitten vanden Schaldus met de twee Dolphyns, ende dertich guldenen, voor het vergulden van twee hondert letters in het tafelement, tot dry stuyvers tstuck, volgende de specificatie vande Bouwmeesters, met ordonnantie ende quitantie . . . . . . LXXV £
(*Stadsrekeningen. Domeynen,* 1635 *à* 1636, *fol.* 271 *v/o*).

CCLXXXIV.

Hans Snyders, weerdt inde *Goublom,* de somme van hondert negenenviertich ponden viertien schellingen Artois, soo vele inde jaren XVIc vierendertich ende vyffendertich, tot verscheyde reysen, is verteirt tsynen huyse by Tresoriers, Rentmeester, Bouwmeesters, Pensionaris Edelheer ende andere, ten tyde van het maken vant canael ende besichtigen vande arcken triumphael, naer luydt de specificatie ende acte Collegiael, met ordonnantie ende quitantie. . . . . CXLIX £ XIIII s.
(*Stadsrekeningen. Domeynen,* 1635 *à* 1636, *fol.* 309 *v/o*).

CCLXXXV.

Caspar van Hulst, Concierge vanden stadthuyse alhier, de somme van hondert vyfentwintich ponden vyf schellingen Artois,

over tgene die *Procuratores mensæ*, namentlyck myne Heeren Despomereaulx ende Schoyte, metten fourier vant Hoff, in acht dagen, te weten, in Novembri anno XVI^c^ vyfendertich, hebben verteirt, doen sy hebben geweest fourieren voor Syne Hoocheyt den Prince Cardinael, volgende de specificatie ende acte collegiael daeronder gestelt, met attestatie vande voors. *Procuratores*, ordonnantie ende quitantie. . . . . CXXV £ V s.
(*Stadsrekeningen. Domeynen*, 1635 *à* 1636, *fol.* 309 *v/o*).

CCLXXXVI.

Joncker Pauwels van Halmale, Schepene, de somme van tseventich ponden Artois, voor een ame Renschen wyn, daermede hy vander stadts weghen is vereert, ter saken van extraordinarise diensten by hem gedaen int fourieren vande suite van Syne Hoocheyt, volgende de acte collegiael, ordonnantie ende quitantie . . . . LXX £
(*Stadsrekeningen. Domeynen*, 1635 *à* 1636, *fol.* 327 *v/o*).

CCLXXXVII

Capiteyn Hernande de Villena, doende dofficie van Sergeant-Major deser stadt, de somme van twee hondert viertich ponden Artois, over hondert pattacons daermede hy vander stadts weghen is vereert, voor extraordinarise diensten, soo ten tyde vande incompste vanden Prince Cardinael, als anderssints, dese stadt gedaen, naer inhoudt van zyne requeste ende de appostille daerop gestelt de data den 28 Aprilis anno 1635, met ordonnantie ende quitantie . . . . IIc XL £
(*Stadsrekeningen. Domeynen*, 1635 *à* 1636, *fol.* 329).

CCLXXXVIII.

Jan Anthonio Vincart, de somme van tweelff ponden Artois, hem toegevuecht in recompense dat hy aende Heeren heeft gepresenteert seker boeck vant succes vande wapenen vanden Coninck tsedert de compste vanden Prince Cardinael in dese

landen, die aen hem weder is gerestitueert, naer luydt de ordonnantie ende quitantie . . . . XII £
(*Stadsrekeningen. Domeynen*, 1635 *à* 1636, *fol.* 331).

CCXXXIX.

Hans Schyn, de somme van twintich ponden Artois, soo vele tot synen huyse is verteirt ende gedroncken byde hoveniers die den wech hebben geeffent buyten Sint Jorispoorte, alwaer den Prince Cardinael is gepasseert, volghende de ordonnantie ende quitantie. . . . . XX £
(*Stadsrekeningen. Domeynen*, 1635 *à* 1636, *fol.* 364 *v/°*).

CCXC.

Lambrecht vander Heyden, stadtbode, de somme van acht ponden acht schellingen Artois, soo vele hy heeft betaelt om hem te doen cureren vande quetsure by hem ontfangen ten tyde vande incompste vanden Prince Cardinael, wanneer hy is geslagen van een peerdt, naer luydt de ordonnantie ende quitantie . . . . VIII £ VIII s.
(*Stadsrekeningen. Domeynen*, 1635 *à* 1636, *bl.* 365 *v/°*).

CCXCI.

Ander wtgheven aen oncosten van vieringhe ter wedercompste vanden Prince Cardinael wt Gelderlant.

Cornelis ende Abraham Wildens, de somme van dry hondert dryentseventich ponden ende thien schellingen Artois, dat beloopen seven hondert ende sevenenviertich pecktonnen by hen aen dese stadt vercocht ende gelevert tot de voors. vieringhe, tot thien stuyvers tstuck, volgende de attestatie, ordonnantie ende quitantie. . . . . IIIc LXXIII £ X s.

Jan van Montfort, de somme van hondert elff ponden ende seventien schellingen Artois, ter saken vant repareren ende schilderen vanden Oliphantwaghen met het Casteel daerop, ende den Maechdenwaghen, met alle syne coleuren, als anderssints, tegens de voors. incompste vanden Prince Cardinael, volgende de specificatie ende de attestatie daeronder gestelt, met ordonnantie ende quitantie. . . . . CXI £ XVII s.

Gregoris Tiras, Clerck vande Bouwmeesters, de somme van vier hondert vierenvyftich ponden vyftien schellingen dry penningen Artois, over tgene by hem is betaelt aen verscheyde persoonen, ter saken van oncosten gedaen inde vieringe ter wedercompste vanden voornoempden Prince Cardinael, volgende de specificatie ende acte collegiael daeronder gestelt, ende verificatien daerby gevuecht, met ordonnantie ende quitantie . . . . IIIIc LIIII £ XV s. III d.

Laureys de Smit, tapitsier, de somme van hondert ende tseventich ponden Artois, voor het behangen van sesse camers in het huys van Simon Rodriguez, inde Mere alhier, daer den voornoempden Prince Cardinael heeft gelogeert, den vyffden Novembris anno XVIc vyffendertich, te weten, dryendertich stucken Audenaerts tapitserye ende tweelff stucken Brussels tapitserye, daeronder gerekent de beschadicheyt van verscheyde stucken als verbrant met flambeaux, alles gemodereert opde voors. somme, na luyt de specificatie, ordonnantie ende quitantie. . . . . CLXX £

Jaspar Haets, voor hem ende andere waghenlieden, die met henne peerden hebben gevuert ende herstelt, opt Casteel, het geschut ter voors. wedercompste vanden Prince Cardinael, de somme van hondert ponden Artois, naer luyt de specificatie die opde voors. somme is gemodereert, naer luyt deselve specificatie, ordonnantie ende quitantie . . . . C £

Hans vanden Brul, voor hem ende de andere stadtsspeellieden, tsamen de somme van vyftien ponden Artois, voor dat sy, deur last van myne Heeren Borgemeesteren ende Schepenen, extraordinarise hebben gespeelt ter wedercompste vanden voornoempden Prince Cardinael, ende tsavonts opde vieringhe den XI Novembris anno XVIc vyffendertich, volgende de declaratie, ordonnantie ende quitantie . . . . XV £

David de Decker, grofschilder, de somme van tweenviertich ponden Artois, ter saken van het schilderen van dry staken voort stadthuys, ende dry staken voort huys van Simon Rodriguez, alwaer den Prince Cardinael is gelogeert geweest,

by hem aengenomen voor viertich gulden, met twee gulden tot vereeringe vande ghasten, volgende de attestatie, ordonnantie ende quitantie . . . . XLII £

Jan Janssen Sagers, Deken vande Schippers, de somme van tweelff ponden Artois, voor dat syn pleytschip heeft gelegen vier dagen aent Mayersgat, daerop geleeght was de brugge ter incompste vanden Prince Cardinael, tot dry gulden sdaechs, volgende de ordonnantie ende quitantie. . . . XII £

De hellebardiers die gewaeckt hebben ten huyse vanden Baron de Rhodes, ten tyde als den Prince Cardinael daer was gelogeert, de somme van eenenviertich ponden vyff schellingen Artois, dat beloopen vier dagen ende nachten voor hun vyven, tot eenen daelder voor elck, voor nacht ende dach ende voor dry dagen ende twee nachten met hun dryen, tot gelycken pryse, na luyt de specificatie, ordonnantie ende quitantie . . . . XLI £ V s.

De trompetters deser stadt, de somme van tweelff ponden Artois, voor dat sy opde voors. vieringhe hebben gespeelt opt stadthuys, volgende de ordonnantie ende quitantie . . XII £

Anthonie Francken, de somme van achtien ponden Artois, voor dat hy behangen heeft thuys vanden *Cleynen Coninck*, inde Meere alhier, daer den Prince Cardinael is gelogeert geweest, te weten, sesse camers met tapitserye, elcke camer tot dry gulden, soo voort behangen als afdoen, volgende de ordonnantie ende quitantie . . . . XVIII £

XLIII[a] grossa aen oncosten van vieringe ter wedercompste vanden Prince Cardinael wt Ghelderlant, bedraecht een duysent dry hondert vyftich ponden seven schellingen dry penningen Artois.

Dico 1[m] III[c] L £ VII s. III d. Artois.

(*Stadsrekeningen. Domeynen*, 1635 *à* 1636, *fol.* 389.)

CCXCII.

Geordonneert Tresoriers ende Rentmeester, vuyt te reycken ende te betaelen aen Caspar Verhulst, Concherge vanden stadthuyse alhier, de somme van hondert vyffentwintich guldens vyff stuyvers eens, voor oncosten by hem ghedaen ten tyde vande fourieringhe van het volck van Syne Hoocheyt, volghende de specificatie. Actum in Collegio 11 Marty 1636.

(*Collegiael Actenboeck* 1636.)

CCXCIII.

Myne Heeren Borgermeesteren, Schepenen ende dandere Leden deser stadt Antwerpen, in conformiteyt vande ordonnantie Albertine, hebben gecommitteert ende committeren, midts desen, Heer Anthonis Sivori, Riddere, Schepene (in plaetse van wylen Heer Jehan de Bezar, lest affgegaen Buyten-Borgermeestere), Heer Charles de Santa-Cruz, Riddere, lest affgegaen Binnen-Borgermeester, Meester Alexander della Faille, Secretaris deser stadt, Heer Pauwels van Lyere, Riddere, Oudt-Schepene, Joncker Eduardt van Brecht, Hooftman vande Poorterye, Jacques de Letter, Wyckmeester, Peeter Adriaensen, Deken vande Schippers, Thomas de Potter, Deken vande Meersche ende Bartholomeus de Bie, Deken vande Bereydersambachte, totter auditie ende sluytinghe vande derde rekeninghe die Jacques Breyel, als Tresorier deser stadt, is doende over dadministratie vande middelen van Consumptien ende des daeraff dependerende, vanden jaere begonst prima Aprilis 1635 ende teynden ultima deser. Actum in Collegio 28 Marty 1636.
(*Collegiael Actenboeck* 1636.)

CCXCIV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Jan van Omel, Greffier vande Tresorie deser stadt, de somme van 113 guldens 16 stuyvers eens, over vacatien vande aenbestedinghe vande arcken triumphael totte incompste van Syne Hoocheyt gemaeckt, volgende de specificatie. Actum in Collegio 29 Marty 1636.
(*Collegiael Actenboeck* 1636.)

CCXCV.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Louys Nicola, clerck inde Greffie alhier, de somme van 34 guldens 10 stuyvers eens, voort depescheren vande acten ende extraor-

dinarise moeyten by hem ghedaen, ten tyde vande incompste van Syne Hoocheyt, volghende de specificatie. Actum in Collegio 29 Marty 1636.

(*Collegiael Actenboeck* 1636.)

CCXCVI.

Geschrifte vande Heeren Borgemeesteren, Schepenen, Tresoriers, Rentmeester ende Raedt der stadt Antwerpen, tot naerder instantie aende Leden tot assistentie, om te voldoen de wettighe schulden deser stadt ende in te brenghen eene vruchtbaere resolutie opde voorgaende propositien hun desen aengaende gedaen ende namentlyck, by het verbael vanden lesten December sesthien hondert vyffendertich (1).

Myne Heeren Borgermeesteren, Schepenen, Tresoriers, Rentmeester ende Raedt der stadt van Antwerpen, geleth hebbende op het geschrifte hun byde Gedeputeerde vande Leden onlancx in handen gestelt, by hetwelcke getracht wordt middelen voor te slaen om het incomen deser stadt te vermeerderen ende het vuytgeven te verminderen, daervuyt bevindende dat in allen gevalle die voorgeslagen middelen (boven dandere voordere consideratien die daeroppe vallen ende opde margine van hetselve geschrift, by forme van antwoorde, bydie voors. Heeren syn gestelt ende hiermede gaende by copye), niet en worden aengegeven oft oock niet en connen dienen om eenich gereet gelt by te brenghen dan, by lanckheyt van tyde, die stadt eenich beneficie te doen; daer nochtans den tegenwoordigen noot ende staet vande stadt sulcx is, dat het onmogelyck is die tegenwoordighe stadtscredieten, meest pretenderende arbeytsloon ende betaelinghe van hunne geleverde waeren, te gheven eenige redelycke satisfactie sonder eenige nieuwe assistentie vande Leden, Soo en hebben die Heeren voors. niet connen naerlaeten, terwylen die Leden deser stadt vande casse derselver ten vollen syn onderricht ende metter daet bevonden hebben datter egeen middel en is om sulcke wettige schulden, als syn dieghene die de Leden hier voormaelen by specificatie syn gecommuni-

(1) Dit stuk bevindt zich ook in het *Collegiael Actenboeck* van 1636.

ceert, te voldoen sonder die voors. assistentie, dieselve Leden noch eens ende met alder instantie te aensoecken te willen maecken eene naerdere, goede ende vruchtbarige resolutie opdie voorgaende propositien hun desen aengaende gedaen ende namentlyck, by het verbael vanden lesten December des jaers sesthien hondert vyffendertich, waervan de redenen ende consideratien alhier worden gehouden voor gerepeteert ende gevuecht tot degene die hierboven syn verhaelt. Actum in Collegie vande Heeren, den elffsten Aprilis XVI^{c} sessendertich. Onderteeckent :

E. Fabri.

Ende op dese propositie hebben die Gedeputeerde vande Leden dach genomen, om hunne opinie over te brenghen, tegens den seventhienden derselver maendt. Ende stondt onderteeckent :

J. Edelheer.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 512.)

CCXCVII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Cornelis vanden Eynde, Gaspar Vervoort ende Hans Wandelaers, de somme van hondert vyffendertich guldens eens, voor het beworpen ende maecken vande conditien vande aenbestedinghe vande arcken triumphael, tot 9 in getal, volgens de specificatie. Actum in Collegio 19 Aprilis 1636.

(*Collegiael Actenboeck* 1636.)

CCXCVIII.

Opinie ende antwoorde vande Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesters deser stadt, overgegeven opden negenthienden Aprilis sesthien hondert sessendertich, op het voors. schriftelyck versueck vande Heeren vant Magistraet, dwelck deselve verclaeren alnoch te prematuer te wesen.

Eerweerdighe, Edele, Wyse ende seer Voorsiennighe Heeren Borgemeesteren, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen,

De Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesters deser stadt, representerende het tweede Lith vande drye Leden

derselver, communicatie gehadt hebbende van het schriftelyck versueck gedaen in Collegio, den elffsten deser loopender maendt Aprilis, ende van desselffs marginaele resolutien gevueght aende memorie aengestelt byde Leden deser stadt tot versekeringhe vanden ontfanck ende verminderinghe vanden vuytgeven vande Casse vande Domeynen ende op alles geleth,

Seggen de voors. Wyckmeesters verhoept te hebben dat Uwer Eerw., die aende Leden inde voorgaende Breede-Raeden ende sunderlinghe, in dyen vanden lesten Decembris sesthien hondert vyffendertich, hadden doen verthoonen den staet vande voors. Casse soodanich te wesen dat allen het incommen derselver jaerlycx, om het ordinaris vuytgeven te doen, ontrent achthien oft twintich duysent guldens te cort quam, souden hebben gesecondeert aende poincten gestelt byde voors. memorie, waermede vermeyndt werdt ende alnoch vermeyndt wordt dat de voors. jaerlycxe vercrimpinge ende tachterheyt soude, voor het toecommende, hebben connen worden geremedieert, maer bevindende dat, by te luttel onderrichtinge ende naesicht, Uwer Eerw. vele poincten van importántie ende consequentie doen van kant setten, soo verliesen de voors. Wyckmeesters groot deel vande hope die sy hadden van deser stadts cassen te brenghen op beteren ende gereguleerden voet ende, sonder de cortheyt des tyts, souden daetelyck hebben aengestelt de gebreken die sy inde voors. marginaele appostillen meynen te bevinden, blyvende gereet om tselve te doen by henne Gecommitteerde, in particulier vergaderinge van alle de Leden, oft schriftelyck, binnen acht dagen.

Ende nopende de versochte prompte lichtinge van penningen tot betaelinghe vande schulden, deselve wordt byde voors. Wyckmeesters bevonden te prematuere te wesen, naedemael de sloten vande rekeningen van Consumptien ende andere cassen alnoch nyet en syn gemaeckt noch gesien.

Alles onder correctie van Uwer Eerw. Aldus gedaen ter Wyckmeesterscamere, den 19 Aprilis 1636.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 514 *v/°.*)

CCXCIX.

Opinie ende antwoorde vande Goede Mannen vanden Ambachten deser stadt, overgebrocht den negenthienden Aprilis sesthien hondert ende sessendertich, op het voors. schriftelyck versoeck vande Heeren vant Magistraet ende de appostillen opde puncten vanden redresse, segghen eerst, egeene tachterheyt te weten om te comen tot eenighe belastinghe ende, nopende de articulen vanden redresse door de gemeynte geconcludeert, bevinden wel geraetsaem achtervolght te worden ende blyven daerby persisteren.

Eerweerdige, Edele, Wyse ende seer Voorsienighe Heeren Borgemeesters, Schepenen, Tresoriers, Rentmeester ende Raedt deser stadt Antwerpen,

De Goede Mannen vanden Ambachten, representerende een vande drye Leden deser stadt, gesien hebbende het verbael by Uwer Eerw., opden elffsten deser maendt, in Collegio gesloten, beneffens de appostillen opde puncten vande redresse door de Gecommitteerde geconcludeert om het incomen deser stadt te vermeerderen ende het vuytgeven verminderen, op alles geleth,

Segghen niet gemoveert te hebben, in onse verbaelen, van eenighe contante gelden aen te wysen, dan versocht gedaen te worden de derde rekeninghe des Rentmeesters Janssens, vande jaeren sesthien hondert vyffendertich tot sesthien hondert sessendertich, waervuyt soude blycken de claricheyt der stadts-tachterheden, dewelcke tot noch toe niet in forme gedaen en is; dan oversien vuyt den journael van Goyvaert Snyers, waervuyt bevinden het slodt derselve meer vuytgegeven als ontfanghen de somme van seven duysent dertich guldens acht stuyvers, hetgene geen tachterheyt en is om daerdoor in belastinghe te commen; dan de meeste swaricheyt van dese tachterheyt consisteert in schulden vande leverantien die in dese rekeninge niet gebrocht en worden, hetwelcke wel moechte voordaen geschieden, want soo doende, en cunnen de Auditeurs vande rekeningen noynt den rechten staet der stadtscassen geweten, aengesien men, gemarckt dese restanten vande lieverantien niet alleenelycken geprocedeert en wesen van het voorgaende jaere, dan restanten daer den eenen Rentmeester den anderen

mede belast, ende alwaert oock geprocedeert waeren inde voorgaende jaeren, cunnen deselve onderhouden worden sonder assistentie vande gemeynte, betrouwen den rendant synen successeur niet arger betaelen en sal als hy en is geweest, ende sullen oock in veel jaeren in dusdanighe extraordinary bauwinghe ende ander oncosten niet vallen, waerdoore dese tachterheyt sal comen te cesseren; oversulcx, en is niet noodich (*te*) comen tot belastinghe ende is onmogelyck, door den quaeden tyt, eenighen last te cunnen opbrenghen.

Wat belanght de tachterheyt gecauseert door de inhaelinghe vanden Prince Ferdinandus, alsoo de rekeninghe vande Consumptie noch niet en is gesloten ende deselve jaerlycx avance is hebbende, sal de tachterheyt daeraen cunnen gevonden worden, sonder last te brenghen opde gemeynte.

De articulen vanden redresse door de Gecommitteerde geconcludeert, bevinden wel geraedtsaem achtervolght worde ende blyven daerby persisteren.

Aldus geraempt ende gesloten, onder correctie van Uwer Eerw., in onse vergaderinghe vanden Breeden-Raedt, desen 19en April 1636.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 517.)

CCC.

Verbael vanden Breeden-Raede gehouden opden negenthienden April anno sesthien hondert sessendertich, tot noch naerdere instantie aende Wyckmeesters ende Goede Mannen vanden Ambachten deser stadt, ten eynde sy souden consenteren tot eenige gereede penninghen om daermede te betaelen deser stadts schulden . . . .

Ten voors. daghe, syn bydie Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesters, midtsgaders die Goede Mannen vanden Ambachte, overgebrocht hunne respective opinien raeckende dassistentie vande selve Leden, versocht by het verbael vanden elffsten te voorens tot vervallinghe vande capitaele penningen noodich tot betaelinghe van verscheyden stadtscrediteuren; dan vuyt dieselve opinien bevonden synde dat sy hun noch ter tyt nyet en hadden geconformeert met dopinie vande Heeren

vant Magistraet ende dOude Schepenen, maer die voors. Wyckmeesters hun bereedt thoonden eerste eene naerdere ende schriftelycke verthooninghe te doen op dantwoorde hun, van wegen die Heeren van het Magistraet, met het leste verbael vanden elffsten deser gecommuniceert; voorts oock dat sylieden, midtsgaders die voors. Goede Mannen, vooral versochten te sien het slot vande rekeninghe vande Consumptien, die tegenwoordelyck byden Tresorier Breyel wordt gedaen, soo hebben myne Heeren voors. goetgevonden dieselve Leden noch eens voor te houden dat het slot vande menichfuldige propositien die hun nu tsedert eenighe maenden syn gedaen, streckt tot eenighe assistentie van gereede penninghen, om daermede te betaelen die schulden die hun tot verscheyde reysen syn gespecificeert ende hunnen oorspronck meest nemen van geleverde waeren ende arbeytsloon; ende alsoo die voors. naerdere onderrichtinghe vande voors. Wyckmeesters niet en sal connen dienen dan alleenelyck om te sien oft men, in toecommende tyden, het innecommen vande stadt soude connen vermeerderen ende de lasten verminderen; dat oock van gelycken het slodt vande Casse vande Consumptien tot betaelinghe vande voors. schulden in het minste niet te passe en can comen, als ongetwyffelt wesende dat hetselve slodt veel te cort sal comen, gelyck wt dovergebrochte rekeninghe, by sommiere calculatie, sekerlyck genoech geweten can worden, soo hebben myne Heeren versocht dat die Leden noch eens naerder souden willen letten opdie propositien te voorens over dese saecke gedaen ende eyntelyck eene goede resolutie nemen om die voors. crediteuren te geven eene redelycke satisfactie; niettemin, sullen die Heeren die voors. naerdere onderrichtinghe verwachten ende dieselve hebbende, daerop naerder resolveren naer gelegentheyt vande saecke

. . . .

Op welcke propositien bydie voors. Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesters, midtsgaders Goede Mannen vande Ambachten, dach versocht synde tegens en saterdach toecommende, wesende den XXVI[en] deser, is hun den versochten dach geaccordeert ende, naer dancksegginge van hunne gewillige comparitie, den Breeden-Raedt gescheyden.

My daerby synde. Onderteeckent :

J. Edelheer.

(*Breeden-Raedtboeck,* 1635 *à* 1636, *fol.* 560.)

CCCI.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Geerardt Segers, schilder, de somme van viertich guldens eens, voor naerwerck aende schilderye vande arcke aen St Joriskercke, volgende de specificatie. Actum in Collegio 21 Aprilis 1636.
(*Collegiael Actenboeck* 1636.)

CCCII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Theodore Rombout, schilder, de somme van hondert vyftich guldens eens, voor alle de naerwercken aende arcke triumphael opde Melckmerckt, volgende de specificatie. Actum in Collegio 21 Aprilis 1636.
(*Collegiael Actenboeck* 1636.)

CCCIII.

Geordonneert Jacques Breyel, etc., te betaelen aen Niclaes van Houte ende Christoffel van Pafelroy, de somme van negen hondert tseventich guldens eens, voor het behanghen vande arcken met diversche coleuren van laeckenen, volghende de specificatie. Actum in Collegio 21 Aprilis 1636.
(*Collegiael Actenboeck* 1636.)

CCCIV.

Dopinie ende antwoorde vande Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesteren deser stadt, overgegeven den sessentwintichsten Aprilis sesthien hondert sessendertich, opde voors. versochte gereede middelen tot betaelinghe van stadtsschulden, daertoe sy niet en connen resolveren, als de nieuwe ende voordere belastinghen niet goetvindende.

Eerweerdighe, Edele, Wyse ende seer Voorsiennighe Heeren Borgemeesteren, Schepenen ende Raedt deser stadt van Antwerpen,

De Hooftmannen vande Poorterye ende Wyckmeesters deser stadt, representerende het tweede Lith vande drye Leden

derselver, aenhoort hebbende het verbael vande naerder instantie gedaen inden Breeden-Raede vanden negenthienden deser, door den Pensionaris Edelheer, ten eynde van te hebben gereede middelen om te betaelen de alnoch verachterde leveraers ende te hebben de naerdere redenen opde propositien te voorens gedaen nopende de toecommende menagementen ende op alles geleth,

Seggen de voors. Wyckmeesters dat rapport gehadt hebbende vanden staedt vande Cassen van Consumptien, dien vande thien stuyvers ende vande oncosten gedaen ter incompste van Syne Doorluchtighste Hoocheyt, ende bevindende dat, deen door dander gerekent ende gepresupponeert, alles bleve sonder eenighe clachten oft contradictien, datter alleen soude mancqueren ontrent eenentwintich duysent guldens om volcomentlycken te voldoen, en connen niet goetvinden te treden in nyeuwe ende voorder belastingen, midts oock den soberen staet vande gemeynte, versekert synde dat, blyvende in gesparicheyt ende schorssinghe van gebouwen ende wesende de stadt soo versien van houdt, dat onnoodich sal wesen desen aenstaenden somer yet merckelycx te coopen, ende applicerende dordinarise gelden, daertoe gedestineert, tot stoppinghe vande voors. tachterheyt, dat alles genoechsaem ende met reputatie, sonder voorder belastinghe, sal connen worden geremedieert.

Ende nopende de naerdere redenen opde voors. propositien, de voors. Wyckmeesters hebben deselve gestelt by particulier geschrift, synde den tyt te cort gevallen om deselve te stellen int neth, gereet blyvende niettemin om daervan dadelyck lesinghe te doen in desen Breeden-Raede, oftwel in deerste vergaderinghe vande gemeyne Gedeputeerde, naer de geliefte van Uwer Eerw.

Ende dit alles onder correctie van Uwer Eerw., desen 26en April 1636, opde Wyckmeesterscamer.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 563 *v/o*.)

CCCV.

Dantwoorde ende opinie vande Goede Mannen vande Ambachten, overgegeven ten voors. sessentwintichsten April sesthien hondert sessendertich, opde voors. saecken der assistentie tot stadts tachterheyt ende tot den bouw van Sint Joriskercke, ende en dragen alnoch tot deen noch dander egheen absoluet consent.

Eerweerdighe, Edele, Wyse ende seer Voorsiennighe Heeren Borgemeesters, Schepenen, Tresoriers, Rentmeester ende Raedt deser stadt Antwerpen,

De Goede Mannen vande Ambachten, representerende een vande drye Leden deser stadt, geleth hebbende opden verbaele van Uwer Eerw. vanden negenthienden April, raeckende de naerdere instantie om assistentie der stadtstachterheyt,

Segghen geraeden vinden by Uwer Eerw. gearresteert worden de puncten vanden redresse door de Auditeurs van dese rekeninghe ende dander extraordinary Gecommitteerde gemoveert, als by geschrifte overgegeven, waerdoore de jaerlycxe tachterheyt der Casse vande Domeynen sal comen te cesseren ende daerdoor ende verspaeringhe van andere extraordinary vuytgheven, haere swaere tachterheyt recouvreren, commanderende aende Heeren vande Tresorierscamer hun dienaengaende hebben te reguleren ende op alles wel letten dat het voordaen alsoo geschiede, waerop satisfactie hebbende, sullen nyet laten te letten opde tachterheyt vande inhaelinghe vanden Prince.

Die wel souden cunnen ontgaen hebben dat alle aenbestedinghe ende leveringhe, met wete vande Gecommitteerde vande Leden, geschiet waeren, hebben, onder andere posten vande inhaelinghe, bevonden eenen post van het behanghen vande *arcus* ende touneelen, soo buyten schreve dat, door onse opspraecke, de persoonen deselve wel ruym de helft hebben laten falcqueren ende noch soudt men hetselve de helft minder cunnen crygen hebben als hun veraccordeert is; staet te considereren wat in dusdanige groote somme nyet te menageren en hadde geweest, waerdoore de arme gemeynte desen last hadde cunnen ontgaen ende is tegens alle redenen vande Leden daertoe belastinge (*te*) versoecken, aengesien alles nyet Lidtsgewyse en is geschiedt; oock die het minste van doen hadden, heeft men voor het

eerste gaen betaelen ende de ambachtslieden, die het hun nyet en cunnen gederven, laeten naerloopen, waerdoor medelyden hebbende, versoecken van Uwer Eerw. te weten wat middel de beste ende bequaempste soudt moghen geraeden vinden tot de minste questinghe vande arme gemeynte, reserverende de bieren, ende sullen nyet laeten daerop te letten ende daervan rapport te doen op onse Cameren.

. . . .

Aldus geraempt ende gesloten, onder correctie van Uwer Eerw., in onse vergaderinghe vanden Breeden-Raede, desen XXVI[en] April anno 1636.

(*Breeden-Raedtboeck*, 1635 *à* 1636, *fol.* 566.)

CCCVI.

Geordonneert Tresoriers ende Rentmeester, terstont ende sonder langer dilay, te doen retocqueren de schilderyen aen Syne Doorluchtichste Hoocheyt geschoncken. Actum ut supra (29 Aprilis 1636) (1).

(*Collegiael Actenboeck* 1636.)

CCCVII.

Opde requeste van Guillaume vanden Broecke, deser stadts bode, hebben myne Heeren Borgermeesteren ende Schepenen, gehoort Tresoriers ende Rentmeester, den suppliant, voor het schryven vande titels ende qualiteyten opde poorten vande huysen vande Heeren ende fourieren van het volck vanden Prince Cardinael, toeghevoeght de somme van sessenvyftich guldens. Actum 30 Aprilis 1636.

(*Collegiael Actenboeck* 1636.)

---

(1) Zie ook *Breeden-Raedtboeck*, 1636 à 1637, fol. 285 *v/o*.

(*Wordt voortgezet*).

Personen te Antwerpen in de XVIe eeuw, voor het « feit van religie » gerechtelijk vervolgd. -- Lijst en ambtelijke bijhoorige stukken.

Wij hebben in de deelen II, III en IV van het Archievenblad, *al de ordonnantien van het Antwerpsch Magistraat rakende de godsdienstige geschillen, van het jaar* 1521 *tot het jaar* 1586, *doen verschijnen.*

Tusschen deze bescheeden, ten getalle van 741, *bevinden zich al de plakkaarten welke, door het Antwerpsch Magistraat, ten gevolge der schrikwekkende edikten van Keizer Karel V en van Koning Philips II, op het* " feit van religie " *afgekondigd werden.*

Wij verwijzen den lezer naar deze belangrijke stukken, alsook naar de edikten zelve, gedrukt in het eerste deel der Placcaerten van Brabant *en het eerste deel der* Placcaerten van Vlaenderen.

De tegenwoordige uitgave is gegrond op de zoo gekende verzameling der Vierschaerboecken, *ambtelijke registers welke met het jaar* 1530 *aanvang nemen, en het relaas der ter* Vierschaer *gedane vervolgingen bevatten; wij hebben er den volledigen en woordelijken inhoud van overge-*

Personnes poursuivies judiciairement à Anvers, au XVIe siècle, pour le « faict de religion. » -- Liste et pièces officielles à l'appui.

Nous avons inséré dans les tomes II, III et IV du Bulletin des Archives, *toutes les ordonnances du Magistrat d'Anvers, concernant les troubles religieux depuis l'année* 1521 *à l'année* 1586.

Parmi ces documents, au nombre de 741, *figurent tous les placcards publiés, par le Magistrat d'Anvers, en suite des terribles édits de l'empereur Charles-Quint et du roi Philippe II, sur le* " faict de religion. "

Nous renvoyons le lecteur à ces pièces importantes, ainsi qu'aux édits mêmes imprimés dans le tome premier des Placcards de Brabant *et le tome premier* des Placcards de Flandre.

La présente publication a pour base la collection si connue des Vierschaerboecken, *registres officiels commençant en* 1530 *et renfermant la relation des poursuites intentées à la* Vierschaer; *nous en donnons la copie complète et textuelle. Pour ce qui concerne les pour-*

schreven. Wat de vervolgingen vóor dit tijdstip betreft, hebben wij, bij gebrek aan andere oorkonden, ons moeten te vrede houden met de inlichtingen geleverd door de Stadsgebodboecken *en de* Rekeningen van den Schout van Antwerpen, *ter algemeene Rijksarchieven te Brussel bewaard.*

Wij hebben ons ook laatstgemelde verzameling ten nutte gemaakt om, wanneer het mogelijk was, de aanduidingen der Vierschaerboecken, *na het jaar* 1530, *te volledigen. Wij hebben insgelijks al de onderzoeken* (informatien) *gedrukt die wij hebben kunnen ontdekken, alsook de vonnissen betrekkelijk het* " feit van religie " *bevat in het boekdeel getiteld:* Het registerboeck der stadt van Antwerpen, inhoudende criminele geextendeerde vonnissen. 1484-1582.

Zoo als uit de aangehaalde stukken blijkt, werden de gedingen gewoonlijk door het Magistraat ten Stadhuize ingeleid; de pleidooien gebeurden in het lokaal der Vierschaer; *de scherpe examinatie of tortuur in het* Steen *of staatsgevangenis, in tegenwoordigheid van den Schout, van twee leden van het Schepenencollegie en eenen secretaris of klerk* (1). *Wij hebben dus zorg gedragen,*

(1) Zie over onze oude rechtspleging: J. Damhouder, *Opera omnia* en *Practycke en handboeck in criminele zaeken*, alsook Cannaert: *Bydragen tot de kennis van het oude strafrecht in Vlaenderen.*

suites faites avant cette époque, nous avons, faute d'autres documents, dû nous contenter des renseignements que nous fournissent les Stadsgebodboecken *et les* Comptes de l'Écoutète d'Anvers, *conservés aux archives générales du Royaume.*

Nous avons aussi utilisé ces derniers recueils pour compléter, quand il y avait moyen, les indications des Vierschaerboecken *après* 1530. *Nous reproduisons également toutes les informations que nous avons pu découvrir, ainsi que les sentences relatives au* " faict de religion " *transcrites dans le volume intitulé:* Het registerboeck der stadt van Antwerpen, inhoudende criminele geextendeerde vonnissen. 1484-1582.

Ainsi qu'il résulte des pièces citées, l'instruction des procès se faisait ordinairement par le Magistrat à l'Hôtel-de-Ville; les plaidoiries avaient lieu au local de la Vierschaer, *et la question rigoureuse ou mise à la torture au* Steen, *ou prison de l'État, en présence de l'Écoutète, de deux membres du Collége Échevinal et d'un secrétaire ou clerc* (1). *Nous avons donc eu soin d'indi-*

(1) Voyez sur notre ancien droit criminel: J. Damhouder, *Opera omnia* et *Practycke en handboeck in criminele zaeken*, ainsi que Cannaert: *Bydragen tot de kennis van het oude strafrecht in Vlaenderen.*

boven elk jaar, de samenstelling des Magistraats te doen kennen.

Ten goeden verstande van den tekst der Vierschaerboecken, *zij het ons toegelaten te herinneren dat, overeenkomstig de Antwerpsche* Costumen, *de Binnen-Burgemeester en de Schepenen als rechters ter* Vierschaer *zetelden.*

De Markgraaf of Schout, vertegenwoordiger des vorsten, nam aan deze rechtbank het ambt van openbaar aanklager waar. De advokaat des beschuldigden antwoordde op de aanklacht. Ziehier in welke bewoordingen de Costumen *van Antwerpen van* 1546, *onder den naam van* Antiquissimæ *bekend, eene zitting ter* Vierschaer *beschrijven :*

« Titel I. — *Jurisdictie ende administratie van justicien ter* Hoogher Vierscharen *ende int criem* (1).

» 9. Item, men en mach egheen *Vierschare* bannen oft houden ten sy dat aldaer present syn den meesten deel vanden Scepenen, te wetene, ten minsten, de Burgermeester ende tot hem noch seven Scepenen; oft en is de Burgermeester in persoone nyet present, maer alleene syn Stadthoudere, dan moeten daer syn ten minsten negen Scepenen eermen *Vierschare* houden oft bannen mach, ende dat zoe wel op extraordinarise daghen van rechte als opte ordinarise genechten; ende wanneer trechtdach is (oft datmen

(1) Voor den hiernaaststaanden franschen tekst hebben wij gebruik gemaakt van de vertaling der *Costumen van Antwerpen*, vervaardigd onder het bestuur van den Heer G. de Longé, Raad bij het Verbrekingshof en Lid der Commissie voor de uitgaaf der oude wetten van België.

quer, en tête de chaque année, la composition du Magistrat.

Pour l'intelligence du texte des Vierschaerboecken, *nous devons rappeler que, conformément aux* Coutumes *d'Anvers, les juges qui siégeaient à la* Vierschaer *étaient le Second Bourgmestre* (Binnen-Burgemeester) *et les Échevins.*

Le Marcgrave ou Écoutète, représentant du souverain, remplissait à ce tribunal le rôle d'accusateur public. L'avocat de l'inculpé répondait à l'accusation. Voici en quels termes les Coutumes *d'Anvers de* 1546, *connues sous le nom d'*Antiquissimæ, *décrivent une séance à la* Vierschaer.

« Titre I. — *Juridiction et administration de la justice dans la* Haute Vierschare *et au criminel* (1).

» 9. Item. On ne peut proclamer ou tenir la *Vierschare*, à moins que la majeure partie des Échevins y soient présents, savoir, au moins, le Bourgmestre et avec lui encore sept Échevins; ou, si le Bourgmestre n'est pas présent en personne, mais seulement son lieutenant, alors il faut qu'il y ait au moins neuf Échevins avant que l'on puisse tenir ou proclamer la *Vierschare*, et cela tant aux termes de droit extraordinaires qu'aux plaids ordinaires; et lorsque c'est jour de droit (ou que l'on est obligé de tenir la *Vierschare*) et s'il

(1) Nous faisons usage de la traduction des *Coutumes d'Anvers*, faite sous la direction de Mr G. de Longé, Conseiller à la Cour de Cassation, Membre de la Commission pour la publication des anciennes lois de Belgique.

Vierschare schuldich is te houdene), (soe verre daer nyet Scepenen genoch en syn om die *Vierschare* te bannene ende te makene, soe maent de Schoutet (oft een dieneere in synder absentien, als voere) den Scepenen, die aldaer (ten minsten twee int getale present moeten sitten inder *Vierscharen*, ten behoorlycken tyde ende ure): oft den dach zoe verre gegaen is dat hy *Vierschare* bannen ende maken mach van weghen Ons Genadichs Heeren als Hertoghe van Brabant, om eenen yegelycken recht ende justicie te doene zoe als dat behoort naeder selver hoogher *Vierscharen* rechte; daerop de twee oft meer Scepenen (aldaer in cleynen getale wesende) seggen ende vercleeren (mids dat sy soe cleyn syn int getale datse egheene volle *Vierschare* gemaken oft vonnisse tsynder maninghen gegeven oft gewysen en cunnen) dat sy tselve vonnisse (hen alsdoen gemaent) vorsten ende houden in advise totten naesten (oft teenen anderen) dingdaghe, ende soe langhe worden partien (ende alle saken alsdan dienende) vuytgestelt ende totter naester *Vierscharen* gecontinueert onverlet ende sonder prejudicie van yemants rechte; maer al eest datmen (mids den cleynen getale van den Scepenen) egheene volle *Vierschare* gehouden oft gebannen en can, dien nyettegenstaende moeten alle gevangenen (ende partien int criem procederende, ende wyens dach van rechte alsdan dienende is) aldaer present syn ende compareren als oft men volle *Vierschare* hielde ende gebannen hadde, opte verbeurte van alle heuren rechte ende actien der agenten, gelyck hyervoere inden IIII[en] articule verhaelt staet.

» 10. Item, soe wanneer dat de

n'y a pas assez d'Échevins pour proclamer et constituer la *Vierschare*, alors l'Écoutète (ou, en son absence, un officier, comme ci-dessus) semonce les Échevins (qui doivent être présents au nombre de deux au moins dans la *Vierschare*, aux temps et heure pertinents), et demande si le jour est assez avancé pour qu'il puisse proclamer et constituer la *Vierschare* de la part de notre clément Seigneur, comme Duc de Brabant, pour faire à chacun droit et justice, comme il appartient, selon le droit de ladite haute *Vierschare*; à quoi les deux Échevins, ou un plus grand nombre (s'y trouvant en nombre insuffisant), disent et déclarent (vu qu'ils sont en si petit nombre) qu'ils ne peuvent constituer pleine *Vierschare*, ni donner ou prononcer sentence sur sa semonce, qu'il doivent surseoir le jugement (pour lequel ils sont alors semoncés) et le tenir en avis jusqu'au jour de plaid prochain (ou à quelque autre); et parties (ainsi que toutes les causes servant alors (sont différées et continuées à la *Vierschare* prochaine, sans préjudice du droit de quelqu'un; cependant, et bien que (vu le nombre insuffisant d'Échevins), l'on ne puisse tenir ou proclamer pleine *Vierschare*, ce nonobstant tous les prisonniers (et parties procédant au criminel et dont le jour de droit est alors servant), doivent y être présents et comparaître comme si l'on tenait et que l'on eût proclamé pleine *Vierschare*, sous peine de perdre tous leurs droits et actions de poursuivants, comme il est dit ci-dessus au IIIIe article.

» 10. Item, lorsque l'Ecoutète, le

Schoutet, den Burgermeester oft eenich vanden anderen Scepenen eenich vonnisse inder *Vierscharen* heeft gemaent (ende vander officien oft van partien weghen recht begheert ende geeyscht is), zoe verre de Scepenen der saken nyet wel wys en syn, maer naerder begheeren hen daerop te beradenne ende te lettene, alsdan mach deghene (dien dat vonnisse gemaent is) tselve vonnisse vorsten ende houden in advise tot op eenen anderen termyn oft vierschardach, naede ordinantien vanden Scepenen; ende ten daghe dienende als tselve vonnisse gevorst is geweest, maent ende eysscht de Schoutet den Burgermeester oft Scepen (dien dat vonnisse is gemaent) anderwerff vonnisse ende recht daerop gedaen ende gevuyt te wordene; ende indien dat de Scepenen der saken alsdan noch nyet wys en syn, soe mach de gemaende Scepen dat vonnisse anderwerff vorsten ende in advise houden tot op eenen anderen vierschaerdach, ter ordinantien vanden Scepenen; maer ten selven derden gevorsten daghe (daerop de sake vuytgestelt heeft geweest), zoe verre de Burgermeester oft Scepen present is dien dat vonnisse is gemaent geweest, alsdan moet men tvonnisse daeraff wysen ende vuyten ende pronuncieren, sonder tselve langher oft meer te moeghen vorsten oft houden in advise, het zy diffinitive of interlocatorie, naede exigentie oft dispositie vander saken.

» 11. Item, de Schoutet van Antwerpen oft eenich andere Officier en moeghen eenen portere van Antwerpen (het sy buyten oft binnenpoortere), gheenssins ter bancken oft scerper examinatien leggen oft brenghen, de selve poertere en sy eerst ende al voeren (byden gemeynen Breeden-Raide van der

Bourgmestre ou quelqu'un des autres Échevins a semoncé une sentence dans la *Vierschare* (et qu'il est requis droit et justice, soit d'office, soit de la part de partie), et que les Échevins ne sont pas bien éclairés sur la cause, mais qu'ils désirent y réfléchir, et l'examiner plus mûrement, alors celui (à qui cette sentence est semoncée) peut la différer et tenir en avis jusqu'à un autre terme ou jour de *Vierschare*, selon l'ordonnance des Échevins, et au jour servant auquel la dite sentence a été remise, l'Ecoutète semonce une deuxième fois le Bourgmestre ou Échevin (à qui la sentence a été semoncée) et requiert une deuxième fois qu'il soit fait droit et rendu sentence sur cette semonce; et si les Échevins ne sont tous encore suffisamment éclairés sur la cause, l'Echevin semoncé peut de nouveau différer la sentence et la tenir en avis jusqu'à un autre jour de *Vierschare*, d'après l'ordonnance des Échevins, mais si au dit troisième jour (auquel la cause a été remise), le Bourgmestre ou l'Échevin auquel il a été semoncé sentence est présent, alors on en doit, sans la pouvoir différer ou tenir en avis plus longtemps, prononcer la sentence, soit définitive ou interlocutoire, selon l'exigence ou la disposition de la cause.

» 11. Item, l'Écoutète d'Anvers, ni quelque autre Officier, ne peut aucunement mettre à la torture ou question rigoureuse un bourgeois d'Anvers (soit bourgeois interne ou forain), à moins que ledit bourgeois n'ait été au préalable judiciairement déclaré déchu de son droit de bourgeoisie (par le large Conseil

stadt)wettelick ontportert, ende daernae met Scepenen vonnisse inder hoogher gebannen der *Vierscharen* gewesen, ter banck geleegt te moegen wordene.

» 12. Item, de Schoutet noch eenich andere Officier en mach nyemande pynen oft ter banck brenghen (al en is hy gheen poertere vander stadt), sonder wille, wete oft consent vanden Burgermeester ende Scepenen vander stadt van Antwerpen, dewelcke (eer sy tselve den Schoutet moeghen consenteren) hen moeten informeren vanden feyten, delicten ende mesusen die de geaccuseerde soude moeghen hebben gedaen ende geperpetreert; ende zoe verre sy sufficiente indictien (indicien) ende suspicien teghen den geaccuseerden bevinden, soe willecoren ende accorderen de Wethouderen den Schoutet, oft Officier, alsdan, dat hy dien delinquant mach pinighen ende brenghen ter scerper examinatien ende ter banck leggen; ende wordt tselve consent gehouden als oft dat met vonnisse van Scepenen alsoe gewesen waere.

» 13. Item, al eest dat eenich persoon (poerter zynde, oft andere), gewesen is ter banck of torturen, oft dat de Schoutet, oft eenich ander Officier, vanden Wethouderen, als boven, eenich consent heeft geobtineert om eenigen misdadighen te moeghen pinigen, dien vonnisse oft consente nyettegenstàende en mach de Officier oft Schoutet dien delinquant nyet pinighen oft eenichsins torqueren (in gheenre manieren) dan ter presentien vanden Wethouderen, emmers ten minsten van twee Scepenen daertoe geordineert ende byder Weth gecommitteert; ende de Officier oft Schoutet en mach dien delinquant nyet anders (oft oick langher) pynen, dan den Wethouderen oft Scepenen (daer present synde) en belieft.

de la ville en commun), et ensuite, condamné par sentence d'Échevins, dans la haute *Vierschare* proclamée, à pouvoir être mis à la torture.

» 12. Item, l'Écoutète ni quelque autre officier ne peut torturer ou mettre personne à la torture (bien qu'il ne soit pas bourgeois d'Anvers) sans la volonté, la connaissance ou le consentement du Bourgmestre et des Échevins de la ville d'Anvers, lesquels (avant qu'ils puissent le permettre à l'Écoutète) doivent informer des faits, délits et mésus que l'accusé pourrait avoir commis et perpétrés; et s'ils trouvent contre l'accusé des indices et suspicions suffisants, alors les magistrats permettent et accordent à l'Écoutète ou à l'officier de torturer ce délinquant, de le soumettre à la question rigoureuse et de l'étendre sur la gêne; et cette autorisation est considérée comme étant ainsi prononcée par sentence d'Échevins.

» 13. Bien qu'une personne (bourgeoise ou autre) soit sentenciée à la gêne ou torture, ou que l'Écoutète, ou quelque autre officier, ait obtenu des magistrats, comme ci-dessus, l'autorisation de torturer un malfaiteur, l'officier ou l'Écoutète ne peut, nonobstant cette sentence ou autorisation, aucunement torturer ce délinquant (en aucune manière) si ce n'est en présence des magistrats, au moins de deux Échevins désignés et commis à cet effet par le magistrat, et l'officier ou l'Écoutète ne peut torturer ce délinquant d'une autre manière (ni plus longtemps) qu'il ne plait aux magistrats ou Échevins y présents.

» 14. Item, de confessien ende bekentenissen die eenich misdadighe gedaen heeft inder torturen (oft daer buyten, inder gevangenissen), soe verre hy die doet (in stricter hachten zynde oft elders binnen den Steene), al eest oick in presentien van Scepenen, alle die confessien, by hem alsoe gedaen, en cunnen oft en moeghen hem nyet zyn prejudiciabel, ten sy dat hy comparere voer Scepenen vander stadt, buyten den Steen oft buyten der gevangenisse, ende oick buyten der Borcht aldaer, ende doe die confessien voer Scepenen onder den blauwen hemel ende buyten alle hachten ende banden van ysere, opter Borchtbruggen ; maer die confessien ende verlyden (die de misdadighe aldaer, buyten opte brugge, alsoe doet voer Scepenen), worden geacht ende gehouden voer warachtich ende als volcomelick getoont, ende doetmen daer vuyte recht ende justicie nae gelegentheyt der saken ; vuytgenomen in crieme van heresien, van geledeerder Majesteyt, van *crimine pessimo* ende diergelycke, dewelcke (bekent synde inder gevangenissen voer Scepenen) gehouden worden voer bekent, als oftse opte brugge buyten gedaen waren. »

» 14. Item, les confessions et aveux qu'un malfaiteur a faits dans le lieu de la torture (ou hors de là, dans la prison), s'il les fait étant dans une stricte détention ou ailleurs dans le *Steen*, fût-ce en présence d'Échevins, toutes ces confessions ainsi faites par lui ne peuvent ni ne doivent aucunement lui être préjudiciables, à moins qu'il ne comparaisse devant Échevins de la ville hors du *Steen* ou hors de la prison, et même hors du *Borcht*, et ne fasse ces confessions devant Échevins sous le ciel bleu et hors de toute détention et de tous liens de fer, sur le pont du *Borcht* ; mais les confessions et aveux que le délinquant fait là ainsi sur le pont devant Échevins, sont réputés et tenus pour véritables et comme complétement prouvés, et sur ceux-ci il est fait droit et justice selon l'exigence de la cause ; excepté en matière de crime d'hérésie, de lèse-Majesté, *de crimine pessimo* (1) et semblables, lesquels (étant avoués devant Échevins dans la prison) sont tenus pour avoués comme s'ils avaient été faits au dehors sur le pont. »

De Costumen *van Antwerpen van* 1570 (antiquæ) *leveren talrijke bijzonderheden over de uitspraak van het vonnis, welke grootendeels in de gedrukte* Costumen (impressæ) *van* 1582 *herhaald zijn.*

« 10. Ende tselve gedaen synde, soo vertrecken den Borgemeestere ende

Les Coutumes *d'Anvers de* 1570 (antiquæ) *fournissent d'amples détails sur le prononcé de la sentence, détails qui, pour la majeure partie, ont été reproduits dans les* Coutumes *imprimées* (impressæ) *de* 1582.

« 10. Et ceci étant fait, le Bourgmestre et les Échevins se retirent dans

(1) *Crimen pessimum* est, d'après Damhoudere, « le vilain et énorme crime et péché contre nature, la sodomie, » *Practique judiciaire ès causes criminelles*, chap. XCVI, trad. abrégée de son ouvrage : *Praxis rerum criminalium*, même chapitre, où il dit, art. 1.... Omnium nunc criminum venereorum tractabimus gravissimum, et jure divino pariter et humano detestabilissimum.... ; et art. 21 : sunt tamen nihilominus ea sodomitica crimina omnium profecto *pessima*, execranda, detestabilia, etc. *Note de Mr de Longé.*

Schepenen ter syden op een caemer aende *Vierschaeren* staende, daer sy het verlyt ende bekentenisse van den gevangene anderwerf oversien, ende oock letten opde saecken ende bedinge van partyen, delibererende wat behooren sal gewesen te wordden. Ende indyen alsdan bevonden wort dat de Schouteth genoech gethoondt heeft syne intentie, ende Borgmeestere ende Schepenen wederomme geseten synde inder *Vierschare*, soo wort den Borgmeestere byden Schouteth wederomme gemaendt om tvonnisse te vuytene dat hy gemaendt heeft ; ende den Borgmeestere den Schouteth vragende : « oft hem gelieft te hoirene tgene des hy hem gemaent heeft ? » ende de Schouteth antwoirdende by dese woorden : « spreeckt dat recht is, » soo wyst de Borgemeestere den voors. Schouteth volcommen van synnen vermete, ende « dat den Schouteth vraeghe den anderen Schepenen oft sys volgen ? » welcken achtervolgende, soo vraecht den Schouteth den anderen Schepenen, die aldaer sitten, hen noemende met heuren naeme ende toenaemen, by ordene ende elck van hen : « oft sys volgen ? » ende elck van hun antwoirdende : « jae, » wort de gevangene, alzoo gecondempneert zynde, wederomme opde gevanckenisse geleydt, ende des anderen daechs geexecuteert.

» 11. Maer als den gevangene dach van berade gegundt ende gegeven wort, oft dat inder saecken tusschen den Schouteth ende den gevangen soo verre geprocedeert is, dat den Schouteth, oft oock den gevangene, oft partyen, gewesen synde ten thoone, heuren thoon willen afleyden by levende getuyghen, soo moeten de getuygen gedaecht wordden by eenen

une chambre attenante à la *Vierschare*, où ils revoient de nouveau la confession et les aveux du prisonnier, et prennent aussi en considération la cause et les débats de parties, délibérant sur ce qu'il conviendra de sentencier. Et si l'on trouve alors que l'Écoutète a suffisamment prouvé son accusation, et les Bourgmestre et Échevins siégeant de nouveau dans la *Vierschare*, le Bourgmestre est de nouveau semoncé par l'Écoutète pour prononcer la sentence pour laquelle il les a semoncés; et le Bourgmestre demandant à l'Écoutète : « s'il lui plaît » d'entendre ce pour quoi il l'a se» moncé ? » et l'Écoutète répondant par ces paroles : « prononcez ce qui » est de droit, » le Bourgmestre sentencie le susdit Écoutète complet en son action, et « que l'Écoutète demande » aux autres Échevins s'ils suivent » cela (son prononcé) ? » ensuite de quoi l'Écoutète demande aux autres Échevins, qui siégent là, les nommant par leurs nom et prénoms, par ordre et à chacun d'eux : « s'ils suivent ? » et chacun d'eux répondant : « oui, » le prisonnier, étant ainsi condamné, est reconduit en prison et exécuté le lendemain.

» 11. Mais lorsqu'il est accordé et donné jour d'avis au prisonnier, ou que, dans la cause entre l'Écoutète et le prisonnier, il a été procédé si loin que l'Écoutète, ou le prisonnier, ou parties, étant sentenciés à preuve, veulent déduire leurs preuves par témoins vivants, les témoins doivent être assignés par un massier juré, pour comparaître dans la *Vierschare*,

gesworen colfdraeger, om te compareren inder *Vierschaeren*, omme aldaer heuren eedt te doene; ende dyenvolgende moeten allen de getuygen, die de heere oft partyen int criem, oft partyen in materie van oirvrede, oft dyergelycke zaecken criminele, tegen eenigen produceren willen, compareren in persoone, met blyckenden aenschyn, inder voors. gebannender *Vierschaere*, ende doen aldaer, in presentie vanden gevangene, tot synnen aenhoiren, den behoirlycken eedt, den welcken hen gestaeft wordt byden Schouteth; die openbaerlyck sweren, van tgene des men hen vraegen zal ende partye aen hen gedraegen heeft, datse selen seggen die beste waerheyt van tgene des zy gesien ende gehoort, daermede zy (daer sy mede) aen ende by geweest hebben, ende dat hen kont ende kennelyck is : « zoo moet hun Godt helpen ende alle syn heyligen ! » ende wordden alsdan die getuygen, by naeme ende toenaeme, opter vierschaerenboeck byden Greffier opgeteeckent, ende daernaer geexamineert ende overhoirt opter stadthys, by Schepenen daertoe gecommitteert.

» 12. Ende naerdyen dat den Schouteth ende partyen heuren thoon by levenden getuygen hebben afgeleyt, ende andersindts hun bescheedt overgegeven ende dat zy hebben gesloten van thoone, soo wort den partyen geaccordeert naemen ende toenaemen vande geproduceerden ende geexamineerden getuygen; ende verbalycken gereprocheerdt ende gesalveert synde, soo wordt die depositie vande zelve getuygen openbaerlycken gelesen, ende daernaer soo wort oock de saecke verbaelyck vuytgedinght, ende wort oock voordts byden Schouteth het von-

pour y faire leur serment; et, en conséquence, tous les témoins que l'Écoutète, ou parties, au criminel, ou parties en matière de paix d'hoirs, ou semblables causes criminelles, veulent produire contre quelqu'un, doivent comparaître en personne, à face découverte, dans la susdite *Vierschare* proclamée, et y faire, en présence du prisonnier, de manière à ce qu'il l'entende, le serment pertinent, lequel leur est dicté par l'Écoutète; lesquels jurent publiquement, au sujet de ce qu'on leur demandera et de ce dont partie s'en est rapportée à eux, qu'ils diront la meilleure vérité de ce qu'ils ont vu et entendu, où ils ont été présents et auprès, et de ce qui leur est connu et notoire : « qu'ainsi les « aident Dieu et tous ses Saints ! » et alors ces témoins sont inscrits par le Greffier dans le registre de la *Vierschaere*, par nom et prénom, et, apres, examinés et entendus à l'Hôtel-de-Ville, par Échevins commis à cet effet.

» 12. Et après que l'Écoutète et parties ont déduit leurs preuves par témoins vivants, et ont autrement remis leurs raisons, et qu'ils ont clos leurs preuves, on accorde aux parties noms et prénoms des témoins produits et examinés; et les reproches et salvations verbales étant faites, la déposition desdits témoins est lue publiquement, et. après, la cause est aussi verbalement débattue, et la sentence est aussi, ensuite, semoncée par l'Écoutète, et il est requis et réclamé droit d'office et de la part de parties.

nisse gemaendt, ende vander offitien ende partyen wegen recht geeyscht ende begeerdt.

» 13. Ende soo verre de Schepenen der saecken ten selven daege nyet wys en syn, maer naerder daerop begeeren hun te beradene ende te lettene, alsdan mach diegene, dyen dat vonnisse gemaent is, tselve vonnisse vorsten ende houden in advyse tot op eenen anderen termyn oft vierschaeredach, naerde ordinantie vande Schepenen; ende ten selven vuytgesetten daeghe als tselve vonnisse gevorst, is geweest, maendt ende eyscht den Schouteth den Borgmeestere oft Schepenen dyen dat vonnisse is gemaent, anderwerf vonnisse ende recht daerop gedaen ende gevuyt te wordene; ende indyen dat de Schepenen der saecken alsdan noch nyet wys en syn, soo mach die gemaende Schepene dat vonnisse anderwerff vorsten ende in advyse houden tot op eenen anderen vierschaerdach, ter ordinantien vande Schepenen; maer ten selven derden gevorsten daghe, daerop de saecke vuytgesteldt heeft geweest, soo verre de Borgmeestere oft Schepenen presendt is dyen tvonnisse gemaent is geweest, alsdan moet men tvonnisse daeraf wysen ende pronuncieren, het sy diffinitive oft interlocutoir, naer de exigentieof dispositie vander saecken, sonder tselve langer oft meer te moegen vorsten oft houden in advyse.

» 13. Et si les Échevins ne sont pas suffisamment éclairés sur la cause audit jour, mais désirent y aviser et réfléchir de plus près, alors celui à qui cette sentence est semoncée peut différer ladite sentence et la tenir en avis jusqu'à un autre terme ou jour de *Vierschaere*, selon l'ordonnance des Échevins, et audit jour différé auquel la sentence a été remise, l'Écoutète semonce et requiert de nouveau, du Bourgmestre ou des Échevins auxquels la sentence a été semoncée, qu'il soit fait droit et prononcé sentence; et si les Échevins ne sont pas encore assez éclairés alors sur la cause, l'Échevin semoncé peut de nouveau différer cette sentence et la tenir en avis jusqu'à un autre jour de *Vierschaere*, à l'ordonnance des Échevins; mais au même troisième jour différé auquel la cause a été remise, si le Bourgmestre ou Échevin auquel la sentence a été semoncée est présent, alors on en doit prononcer la sentence, soit définitive ou interlocutoire, selon l'exigence ou la disposition de la cause, sans pouvoir la différer ou tenir en avis plus longtemps et davantage.

» 14. Item, wanneer eenich vonnisse in criminele saecken gewesen is ter *Vierschaeren*, dat moet sorteren effect, ende en mach partye daeraff nyet provoceren, appelleren noch reformeren; ende de Schouteth weygerende het vonnisse ter executien te stellen, alsdan en derven Borgmeestere

» 14. Item, lorsqu'une sentence en cause criminelle a été prononcée à la *Vierschaere*, elle doit sortir son effet, et partie ne peut en provoquer, appeler ni réformer; et l'Écoutète refusant de mettre la sentence à exécution, alors Bourgmestre et Échevins, siégeant de nouveau en justice dans

ende Schepenen, wederomme inder *Vierschaere* te rechte sittende, tot synder manissen geen recht oft vonnisse meer wysen, tot dat hy der Schepenen vonnisse heeft volbrocht ende ter executien gestelt, soo wanneer tselve äen hem versocht wordt. »

De vonnissen ten opzichte van Antwerpenaren, door den Raad van Beroerte *uitgesproken, zullen het voorwerp van een bijzonder artikel wezen.*

la *Vierschaere*, ne doivent plus prononcer droit ou sentence à sa semonce, jusqu'à ce qu'il ait accompli et mis à exécution la sentence des Échevins, lorsqu'il en est requis. »

Les sentences prononcées à l'égard d'Anversois, par le Conseil des Troubles, *feront objet d'un article à part.*

1521—22.

(VAN 29 NOVEMBER TOT 29 NOVEMBER).

Schout : Hr Klaas van Liere, Ridder (1).
Onderschout : Gielis van Bouchout.
Buitenburgemeester : Hr Geert vanden Werve.
Binnenburgemeester : Mr Philips de Bueckeleere.
Schepenen : Hr Willem Draeck, Ridder, Hr Peeter vander Moelen, Ridder, Hr Aart van Liere, Ridder, Hr Hendrik van Berchem, Ridder, Aart Schoyte, Jeronimus Happaert, Gabriel Triapain, Karel van Immerseele, Adriaan Pot, Mr Philips de Bueckeleere, Mr Jaspar van Halmale, Jan van Delft, Rutgeert van Doren, Mr Roelant van Berchem, Lanceloot van Urssele, Klaas vander Meere.
Secretarissen : Mr Peeter Gobbaert, Mr Jan de Keysere, Mr Cornelis Grapheus, Klaas van Lyen.

---

15 Februari 1521 (1522 *nieuwe stijl*). Afkondiging door den Onderschout Gielise van Bouchout, « Burgermeesteren, Scepenen ende Rade vander stadt van Antwerpen », als gevolg op de keizerlijke edikten, der plakkaart tegen Luther; deze oorkonde is gedrukt in het *Archievenblad* (D. II, blz. 308).

(1) De rekeningen van den Schout of Markgraaf beginnen telken jare met Kersmis en eindigen op hetzelfde tijdstip van het volgende jaar.

30 Augusti. Proclamatie door het Magistraat van “ alsulcken persoen, als op ghisteren in Onser Lieven Vrouwenkercke alhier, eenen predickere, nae dien hy aldaer gepredickt hadde, groote injurieuse ende afdragende woerden gegeven heeft omme syns sermoens wille, seggende dat hy qualic ende tegens het Heylige Kersten gelove gepredict hadde. „ (Zie *Archievenblad*, D. II, blz. 309).

“ Van Adriane den boeckbindere, want hy van synen mesdaden ende Luteryen opte Cake gestaen heeft, daerom hier . . . . niet „

“ Van Aernde den boeckbindere, vanden selven stucke ende mits redenen als voere, hier . . . . niet „

(Extract uit de *Rekeningen van den Markgraaf jaar* 1520—1543, *kapittel der Ontvangsten, in de algemeene Archieven des Rijks te Brussel, Rekenkamer N°* 12905). Volgens Diercxsens had deze terechstelling op 11 October 1522 plaats.

---

13 October. Verbod inde erve te komen “ daer de Augustinen gewoent hebben . . . . op pene van te verbuerene halff goet ende gebannen te zyne vuyt den lande van Brabant (1). „ (*Archievenblad*, D. II, blz. 310).

(1) Een nauwkeurig onderzoek in de Stedelijke Archieven gedaan, heeft tot nu toe geene andere ambtelijke stukken als de hierboven aangehaalde, doen ontdekken, rakende de vervolging welke, omtrent dit tijdstip, tegen de Saksische Augustijnen en tegen den Stadssecretaris Cornelius Scribonius Grapheus, op bevel des Keizers, plaats greep. De Secretaris de Moy en de Pensionaris Cuylen maken er geene melding van in hunne uitgebreide inventarissen. Naar allen schijn, zijn deze schriften tijdens den brand van het Stadhuis, in 1576, vernietigd.

Wij verwijzen dus den lezer naar het omstandig verhaal 't welk in de *Antverpia Christo nascens et crescens*, van Diercxsens, D. III, blz. 347—366 en 372—377 en de *Geschiedenis van Antwerpen*, van Mertens en Torfs, D. IV, blz. 31—39, is te vinden en schrijven twee bladzijden af der *Annales Antverpienses*, van Secretaris van Kessel, welke ter Stedelijke Archieven worden bewaard:

1521.

« December. Quamp eenen Commissaris vanden Hove aen broeder Jacob (*), Prior vande Augustynen, ten eynde hy tot Brussel soude komen dispute-

(*) Jacob Probst of Prepositus.

Gecorrigeert by Heeren Clause van Lyere, Riddere, Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide vander stadt van Antwerpen, den XIII dach in Octobri, anno XV^c XXII.

Margriete Boonams, diemen heet sGramhans, van Mechelen, overmits dien dat zy nu, in Maendage tsavons lestleden, groote beruerte, commotie ende gerucht van roepene, crytene onder tvolck gemaict heeft voere tcloester vanden Augustynen, daer de Heeren vander Wet innewaeren, sprekende opte selve Heeren injurieuse ende afdragende woerden, daeraf de Heere ende de stadt wel geinformeert zyn, sal porren, bynnen sonneschyn, vuter stadt ende vryheyt, ende, bynnen den derden daghe, vuten Mercgreefscape van Antwerpen, ende doen een pelgrimagie te Nycossien, in Cypres, ende, na de brieven daeraf gesonden, nyet weder inne comen, zy en hebbe yerts sHeeren ende der stadt gemoeye, op ten put.

(*Correctieboeck*, 1513—68 *fol.* 20.)

---

22 October. Gebod " gheenen oploop te doen, woorden noch in wercken, den Heeren Commissarissen, die, van Onses geneedichs Heeren sKeyzers wegen, alhier comen selen omme te examineren de Religieuse Augustynen, die noch alhier syn, oft sy besmet syn met enige ketteryen, opte correctie vanden Heere ende vander stadt. " (Zie *Archievenblad*, D. II, blz. 310.)

---

ren, alwaer hy op doxael heriep 31 articulen die hy hadde gepredickt ende ginck in syn convent tot Iperen, van waer hy was; dan alsoo de kettereye bleef prediken, soo wirt wederom gevangen; dan geraekte uyt ende trock by Marten Luther in Duytslant. *Gr. Cron. van Vlaenderen, fol.* 10, *in addit.*

" 5 Februari. Wirden, van wegens den Keyser, van hier eenige naer Brussel ontboden, waeronder was Cornelius Grapheus, Secretaris deser stadt, ende Meester Roelant van Berchem, die aldaer gevangen wirden gesedt, geaccuseert van kettereye van Luther; dan, van Berchem geexamineert synde door den Eerw. Pater Jan Glapier, Bichtvader vanden Keyser, wirt losgelaten.

1522.

" Alsoo den voornoemden Grapheus met Meester Peeter inde *Roode Schotel*, Schoolmeester tot Brussel, geconvinceert waren van ketterye, soo hebben deselve publicklyck opde Merckt van Brussel moeten heroepen, alwaer Grapheus selver heeft moeten verbranden eenen brief by hem geschreven.

1522—23.

(VAN 29 NOVEMBER TOT 30 NOVEMBER.)

Schout : Hr Klaas van Liere, Ridder.
Onderschout : Gielis van Bouchout.
Buitenburgemeester : Hr Willem Draeck, Ridder.
Binnenburgemeester : Hr Aart van Liere, Ridder.
Schepenen : Hr Geert vanden Werve, Ridder, Hr Aart van Liere, Ridder, Hr Hendrik van Berchem, Ridder, Peeter van Hambroeck, Jeronimus Happaert, Gabriel Triapain, Hendrik Butkens, Adriaan Pot, Willem van Immerseele, Anthonis van Berchem, Mr Philips de Bueckeleere, Willem Draeck, Mr Adriaan Hertsen, Jan van Delft, Joos Draeck, Lanceloot van Urssele.
Secretarissen : Mr Peeter Gobbaert, Mr Jan de Keysere, Mr Willem vander Ryt, Mr Frans Ballinck, Mr Jan de Keysere, junior.

Van waer 6 Mey tAntwerpen gebrocht synde, terwylen den Keyser hier was, soo heeft op doxael vande groote kercke wederom syne ketterye moeten herroepen, ter presentie van dInquisiteurs, Meestere A. de Egmundia, Meestere Francisco de *Hulst*, Raet *in Brabant*, ende Florens Oom vanden Weygaert, van Hollant; ende van daer wirt Grapheus met de Officiers geleyt naer thuys vanden Marcgrave Heer Nicolaus van Lyere, ende wirt aldaer voor altyt gebannen ende te moeten draegen een cleet van voor en achter geteekent.

» *Eodem.* Quamen alhier den Grave van Hoochstraten met Heer Hieronimus vander Noot, Cancelier van Brabant, met den Audiencier, ende goengen smorgens ten acht uren naer het clooster vande Augustynen, alwaer sy, in presentie vande Magistraet, seyden dat den wille des Keysers was dat die met de kettereye besmet waren, souden vertrekken ende dat het niet en convenieerde dat het lichaem Christi langer soude rusten in eene speloncke van moordenaeren ende wirden hun wagens gegeven om te vertrekken; eenige wirden vastgesedt.

» 7 *October.* Wirden vanden inventaris alle de meubelen uyt het Augustynsclooster genomen door de Commissarissen ende het H. Sacrament wirt door de Kanonicken gedraegen naer Onse L. V., gecompagneert vande selve Commissarissen ende vande Weth. Ende wirden de altaren afgeworpen, de clocken weghgenomen ende de kerck met eenen muer omcingelt, vensters ende deuren toegemetst ende wirden de meubels inden Eeckhof publiclyck vercoght. *Meerbeeck*, fol. 57.

» *In May* dede den Keyser alhier verbranden alle de Lutersche boecken.

7 Maart 1522 (1523 n. s.)

Het Magistraat " cundicht ende gebiet, van Ons Heeren sKeysers wegen, dat alle deghene die tachter syn aende Augustynen ende heure goeden, vut wat saken dat het zy, het zy van verschenen renten oft anderen schulden, commen ende compareren voer myne voirs. Heeren den Merckgreve, Burgermeesteren ende Scepenen, binnen sesse weken naestcomende, ende brengen over heure brieven, letteren ende bescheet van heuren schult, ende doen die registreren by Meesteren Franchoyse Ballinck, Secretaris deser stadt, die daertoe gecommitteert is, opte pene, den voirs. dach gepasseert synde, van versteken ende gepriveert te wesen van huerer schult. Insgelycx dat degene die den voirs. Augustynen ende heure debiteuren schuldich syn, oick commen ende compareren voer de Heeren binnen den voirs. tyde, ende doen die registreren als boven, opte correctie vanden Heeren ende vander stadt; voirt laet men weten eenen iegelycken, dat men alle der voirs. Augustynen goeden, ornamenten, tafelen ende andere beruerlycke goeden beginnen sal te vercoopen des anderen daechs na Palmsondach naestcomende. „ (Zie : *Archievenblad, D. II, bl.* 310.)

„ *Eodem.* Vande gevangene Augustynen wirden der twee (*) tot Brussel, ontweyt synde, verbrant, ende andere (**) herriepen hunne ketterye op doxael alhier ende de leekebroeders wirt toegelaeten te trouwen. *Vide Gr. Cr. van Vlaend. fol.* 14 *in addit.*

„ Op St Michielsdagh was alhier groot rammoer, want eenen Augustyn (***) quamp inde Munte, alwaer hy vanden Marcgrave wirt gevangen ende geleyt op een camer in St Michielsclooster, alwaer wel 300 wyfs groot gewelt deden ende hem los kregen ende leyden hem in syn clooster, van waer sanderdaghs vertrok naer Luther. *Vide infra. Cron. van Vlaend. fol.* 13, *vers.*

„Daernaer quamp Vrouwe Margritte alhier om justitie te doen doen over deselve vrouwe, waervan eenige, naer gevangen te syn geweest, losgelaten wirden. „

Cornelius Grapheus vermocht later naar Antwerpen terug te keeren; in 1536 verklaarde men, dat hij *verscheidene jaren « instrueerde » de kinderen van Joris Veseleer.* In 1537 was hij « *gezworen examinateur vanden getuygen alhier.* » In 1540 werd hij op nieuw aangesteld als *Secretaris* van Antwerpen.

(*) Henricus Voes en Joannes Esch. Zie Kist en Royaards, *Archief voor Kerkelijke geschiedenis.* D. V. bl. 464.

(**) Onder andere Prior Lambertus Thoren.

(***) Prior Henricus Muller, *alias* van Zutphen.

1523—24.

(VAN 30 NOVEMBER TOT 30 NOVEMBER.)

Schout : Hr Klaas van Liere, Ridder.
Onderschout : Gielis van Bouchout.
Buitenburgemeester : Aart vanden Werve.
Binnenburgemeester : Hr Aart van Liere, Ridder.
Schepenen : Hr Willem Draeck, Ridder, Geert vanden Werve, Ridder, Hr Aart van Liere, Ridder, Hr Hendrik van Berchem, Ridder, Aart Schoyte, Jeronimus Happaert, Gabriel Triapain, Adriaan Pot, Willem van Immerseele, Mr Jaspar van Halmale, Mr Adriaan Hertsen, Karel van Doirne, *alias* van Sompeken, Rutgeert van Doren, Mr Roelant van Berchem, Klaas vander Meere, Mr Thomas vander Elst.
Secretarissen : Mr Peeter Gobbaert, Mr Jan de Keysere, Mr Willem vander Ryt, Mr Jan de Keysere, junior.

---

*Gheboden ende vuytgheroepen by Heeren Clase van Lyere, Riddere, Schouteth, Bourgermeesteren, Scepenen ende Raide der stadt van Antwerpen, opten vyfsten dach van Meerte, anno XXIII. (Oude stijl.) (*1524 *n. s.)*

Men roept voerts van sHeeren ende vander stadt weghen :
Janne, de cuypere, inde langhe Nyeustrate. *(Obtinuit veniam.)*
Adriane, de schildere.
Janne, de droechscheerdere. *(Ex Luteranis.)*
Janne, de beeltsnydere. *(Est ex illis.)*
Janne Metten Ghelde, schildere. *(Obtinuit veniam.)*
Roel, de schildere. *(Obtinuit veniam.)*
Janne, de mesmakere oft silversmit. *(Obtinuit veniam)*

Comparuerent IX Martii anno XXIII omnes, excepto Adriano, de schildere. (1)

Dat zy hen comen verantwoerden voer mynen Heeren den Schouteth, Bourgermeesteren ende Scepenen deser stadt, nu in woensdaghe naestcommende, van dat zy mede gheweest hebben inde heymelicke ongheoerloefde vergaderinghe, dewelcke gehouden es gheweest in een straetken, geheeten dEyckstraetken, daermen lesse gedaen ende gheinterpreteert heeft de heylighe Eeuwangelien ende andere heylige scriften, contrarie den ghe-

(1) Adriaen, de schildere, is anderwerf voorts geroepen XIX Meerte op in Woonsdaghe *proximo.*

boden vander Keyserlicke Majesteit, ende daeraf zy gheaccuseert geweest hebben vanden ghevangenen die, nu ter tyt, daeromme penitentie doen, oft men sal jegens hen procederen met correctien oft anderssins, soe nae gheleghentheyt vander saken behoren sal.

Men roept noch voerts van wegen als boven, alle danderen die int voers. Eycstraetken ende heymelicke ongeoerloefde vergaderinge gheweest hebben, daermen de lessen ende interpretatie als boven gedaen heeft ende daeraf datter gheaccuseert zyn totten getale van dertighen toe ende meer, dat zy hen daeraf voer mynen voers. Heeren, ten voergenoemden daghe, oeck comen verantwoerden, wetende, indien sy comen ende ghehoorsaem zyn desen gebode, datmen hen gracie doen sal ende in genade nemen, ghelovende nochtans nemmermeer sulcke vergaderinghe meer te makene; ende ingevalle zy nyet en compareren ende onghehoersaem syn, ende men namaels bevinden mach dat zy daer gheweest hebben, datmen alsdan die oec corrigeren sal na gheleghentheyt vander saken ende soe behoren sal.

NOTA :

Comparuerunt : Willem Vranck, riembeslager. *(Ex Luterianis.)*

Jan Gielbert, blaeuverwer. *(Obtinuit veniam.)*

Engel van Emric, droochscheerdere, vuten lande van Cleve. *(Ex Luterianis).*

Jan vanden Putte, nestelmakere, vut Vlaenderen. (*Ex Luterianis).*

Luciaen, satynwerker, vut Henegouwe. *(Ex Luterianis.)*

Gratie:

Adam, de droochscheerdere, van Breda. *(Obtinuit veniam).*

Hendrick Bouwens, droochscheerdere, vuten Kempen. (*Rogavit et obtinuit veniam a Dominis.*)

Caryn van Regenmortere, vettewarier. *Obtinuit veniam.*)

Jan Hadet, scrynwerckere. *Obtinuit veniam.*)

Jan Steen, vuten lande van Hasselt, lakenrouwere. *Obtinuit veniam.*

Ysebrant, tymerman. *(Obtinuit veniam.)*

IX Martii.

Dese navolgende en hebben nyet geexamineert geweest *tunc temporis; postea inventi, fuerunt examinati.*

Pauwels van Aken, schoenmakere. (*Veniam habuit.*)

Willem Boom, cleermakere. (*Veniam habuit*).
Steven Coescot, ketelere. (*Veniam obtinuit.*)
Claus Mossis, gareelmakere. „ „
Machiel Oudry, blaeuverwere, van Doernick. (*Obtinuit veniam.*)
Andries vanden Eycke, riembeslagere, van Nivele. „ „
Willem vanden Broecke, vettewarier. „ „
Anthonis van Diest, cleermakere. „ „
Adriaen de Grove, arbeyder, vuter stadt. (*Habuit gratiam.*)
Jan de Greve, smit. (*Obtinuit veniam.*)
Jan de Coelnere, zydeverwere. „ „
Cornelis vanden Houte, slootmakere. „ „
Joos vanden Vliete, wageman. „ „
Gabriel van Hove, eerdepotvercoopere. „ „
Petrus Kersten, smit, van Weerdt. „ „
Jacob Cornelissen, van Breda, arbeydere. „ „

Comparuerunt IX Martii, anno XXIIII.

Willem van Zuylenborch, vuten lande van Gulick. (*Obtinuit veniam.*)

Jan Metten Eeren, cleermakere. (*Obtinuit veniam, quia sponte cognovit suam culpam.*)

Herman van Helmont, cleermakere. (*Obtinuit veniam.*)

Jan Loems, ketelere, oppidanus. (*Obtinuit veniam.*)

(*Gebodboeck, vol. A, fol.* 109 en *Archievenblad,* D. II, blz. 312.) (1)

Gecorrigeert ende vutgeroepen by Heer Claese van Lyere, Ridder, Schouteth, Burgermeesteren, Scepenen ende Rade vander stadt van Antwerpen, opten XXVIen dach van Meerte anno XXIIII.

Adriaen, de schildere, overmids dien dat hy inde heymelycke ongeoerloefde vergaderinge geweest heeft, de welcke gehouden es geweest int Eyckstraetken ende selver gelesen ende geinterpetreert heeft het Heylich Evangelie ende andere heylige scriften, contrarie den geboden vander Keyserlycker Majesteyt, ende daeromme hy, tot twee diversche reysen, geroepen es geweest tot synen verantworden ende nyet gecompareert en heeft, in verachtinge ende versmadenisse der voirs. Heeren voirtroepinge ende geboden, daeraf de Heere ende de

(1) De bijzondere vorm van dit gebod verplicht ons dit stuk in zijn geheel mede te deelen.

stadt wel geinformeert syn, sal porren binnen sonneschyne vuter stadt ende vryheyt ende, binnen den derden dage, vuten Merckgreefscape van Antwerpen, ende doen een pelgrimagie (1) ten Heyligen Bloede te Wilsenaken ende, na de brieven daeraf gesonden, nyet weder inne comen hy en hebbe ierst, buyten

---

(1) Ter gelegenheid van dit uittreksel, halen wij hier twee vonnissen aan uit hetzelfde *Correctieboeck.* Zij dagteekenen, het eerste, van vóór Luther's predikatiën, het tweede, van vóór de afkondiging der keizerlijke edikten tegen de hervormden; beide gelden veroordeelingen tot het doen van pelgrimagiën.

Ghecorrigeert den lesten dach van Meerte int jaer Ons Heeren M. V^{c}. XIIIIe, by Gielise van Bouchout, Onder-Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen ende Raidt der stadt van Antwerpen.

Joes Vielbeke, diemen heet *Wagheman*, Neele van Goerle, diemen heet *Schoelcorfken*, Claus Robaerts, diemen heet *Gebrantwynken*, overmits dien dat zy, opten heyligen Asdach lestleden, in versmadenissen ende cleynicheyt vanden geboden Gods ende der institucien vander Heyliger Kercken, openbaerlick maniere gemaect hebben van vleesch tetene, nyetjegenstaende dat sy daeraf, by ennige goede lieden, versproken hebben geweest, ende noch daerinne met derisie gepersisteert, ende bovendien noch daer te voeren groote fortsen bedreven op eender vrouwenhuys, gestaen in de Bocxstege, daeraf al de Heeren ende de stadt volcomelick geinformeert zyn, selen porren, bynen sonneschyne, vuter stadt ende vryheyt ende, bynnen den derden dage vuten Mercgreefscape van Antwerpen, ende doen een pelgrimaigie tSinte Peters tot Roome ende, na de brieve daeraf gesonden, nyet weder inne comen elc en hebbe yerst gegeven tweelve Bourgoinsche guldenen, de twee deelen tot behoef vanden Heere ende tderde vander stadt, op huere rechter handt.

Hanneken vanden Velde, diemen heet *Buelinck*, overmits dyen dat hy den voers. quaetdoenderen heeft helpen doen de voers. fortsen, daeraf de Heere ende de stadt volcomelic geinformeert zyn, sal porren *ut supra*, ende doen een pelgrimagie tot Onser Liever Vrouwe te Nyzele, ende na de brieve daeraf etc., nyet weder inne comen hy en hebbe ierst gegeven sesse Bourgoinsche guldenen, tot behoef als voere, op zyn ierste let.

Op den bladrand : Claus Robaerts voirs. *presentavit litteras sue peregrinationis Dominis in Camera Consilii, anno XV^{c} XVII, XIX daghe in Septembri.*

Me presente,
J. DE KEYSER.

De voirs. Hanneken vanden Velde *presentavit litteras suas peregrinationis XXIX die Julii anno XV^{c}.*

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 4 *v^{o}.*)

---

der stadt, der vryheyt ende den Merckgreefscape gewoont sesse jaren lanck, op syn handt.

(*Correctieboeck,* 1513—68, *fol.* 23).

Gecorrigeert, des Saterdaechs XXa Augusti anno negenthiene, by Gielise van Bouchout, Onder-Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen ende Rade vander stadt van Antwerpen.

Katline, huysvrouwe Claus Janssens, weerdt *in de Violierebloeme,* in de Breedestrate, by sGortters putte, overmids dien dat zy, onlancx, wesende tHeylich Sacrament in huers gebuershuys, ende tHeilich Sacrament weder vutcomende, in irreverencien ende versmadenisse vanden selven, groot romoer ende gevechte gemaect heeft, vele leelycke woerden sprekende, ende bovendien eenen goeden man, die huer verspracк ende vermaende huer te scamene vore tHeylich Sacrament, vele leelycke, quade ende injurieuse woerden gaff, sprekende opte eere van hem, zynen ouders ende huysvrouw, mids welcken huer zekere amende ende beternisse, bynnen der Cameren, gheordineert is geweest te doene. opte correctie vanden Heere ende der stadt, welcke amende zy (versmadende trecht ende justicie), nyet gedaen en heeft, sal porren, bynnen sonneschyne, vuter stadt ende vryheit, ende bynnen den derden daghe vuten Marcgraefscape van Antwerpen, ende doen een pelgrymagie ten Heyligen Apostelen Sinte Peter ende Sinte Pauwels te Rome, ende, na de brieve daeraf gesonden, nyet weder inne comen zy en hebbe ierst gegeven XXIIII Bourgoensche guldenen, de twee deele daeraf den Heere, ende tderde der stadt. Ende daertoe noch voldoen de amende, daertoe zy, als vore, gewesen is, te wetene opten iersten Vrydach ende den iersten Sondach Sint Jorys, ende opte ierste processie generael tOnser Vrouwen, na dat zy inne gecomen sal wesen ende andere beternisse, navolgende den appointemente daeraf gegeven den XVIIen dach deser loopende maent Augusti, dit jegenwoerdige jaer negenthiene. Op huer hant.

(*Correctieboeck,* 1513—68, *fol.* 15.)

Ziehier de formuul, in het midden der XVIe eeuw gebezigd, voor de notificatie eener banning:

Wordt belast ende geordonneert by mynen Heeren Borgemeesteren, Schepenen ende Raedt deser stadt dat N. . . . ., midts redenen, hem sal vertrecken wt dese stadt binnen XXIIII uren ende, binnen den derden dage, vuyt het Marcgraefschappe der selver, naer dinsinuatie van desen, aen hem oft tot syn woonplaetse gedaen, ende daer vuyt blyven duerende den tyt van dese teghenwoordighe troublen ende oorloghen, ende tot dat hy van wederomme te keeren behoorlyck consent van mynen Heeren voors. sal verkreghen hebben. Opde pene van eewigen ban ende confiscatie van alle zyne goeden. Actum. . . . .

1524—25.

(VAN 30 NOVEMBER TOT 30 NOVEMBER.)

Schout : H^r^ Klaas van Liere, Ridder.
Onderschout : Gielis van Bouchout.
Buitenburgemeester : H^r^ Willem Draeck, Ridder.
Binnenburgemeester : Mr Jaspar van Halmale.
Schepenen : H^r^ Aart van Liere, H^r^ Adriaan vander Noot, Aart vanden Werve, Jeronimus Happaert, Gabriel Triapain, Hendrik Butkens, Anthonis van Berchem, Adriaan Pot, Willem Draeck, Mr Jaspar van Halmale, Mr Adriaan Hertsen, Jan van Delft, Mr Roelant van Berchem, Lanceloot van Urssele, Klaas vander Meere, Mr Gielis Busschaerts.
Secretarissen : Mr Jan de Keysere, Mr Willem vander Ryt, Mr Jan de Keysere, de jonge, Mr Frans Ballinck.

---

23 December 1524 (1).

Naerdien myn Heere Heere Aerdt van Liere, Riddere ende Scepene deser stadt, personelick compareerende ter Hooger Vierscharen Ons Heeren tsKeysers, als Hertoge van Brabant, bynnen deser stadt van Antwerpen, opten negensten dach deser loopender maent van Decembri, als op zynen iersten, ende daerna opten sestiensten dach der selver maent van Decembri, als op zynen tweeden dach van rechte ende van genechte, in materien van purgen, behoirlyc, na styl ende coustume der selver Vierscharen, by monde van Cornelise Vranx, zynnen voirsprake, hadde doen proponeren int lange ende concluderen in vuegen maten ende ten eynde hier verclaert, soe is op huyden, datum

(1) Over de vervolging die omtrent de maand Juli 1524 plaats greep tegen Nicolaas van der Elst, bijgenaamd de *Bruxellis*, ten onrechte van der Noot geheeten, en pastor van St Jacobskerk te Antwerpen, zijn tot nu toe geene stukken op het Archief ontdekt. Zie over dit feit : DIERCXSENS, *op. cit. D. IV*, blz. 10-12. MERTENS en TORFS. *Ges. van Antw.*, D. IV, blz. 39 en A. PINCHART, in zijne *aanteekeningen* op *Les anciens peintres flamands*, door CROWE EN CAVALCASELLE, T. II p. CCLXXXVI. Zie ook : P. ROMBOUTS en TH. VAN LERIUS : *de Liggeren der St Lucasgilde*, D. I, blz. 86.

van desen, de selve myn Heere Heere Aerdt derdewerf personelick ter voers. Vierscharen gecompareert, als op zynen derden ende lesten dach van rechte ende van genechte, ende heeft, gelyc ten voers. twee voirgaende dagen oft genechten, by den voers. zynen voirsprake, derdewerf doen proponeren ende verhalen hoe dat een genaemt Diago oft Jaques de Vaille, met coelen bloede ende gestaetten moede, hem, Her Aerde voers., wesende in Onser Liever Vrouwen kercke voer tportael vanden hoogen choore aldaer, ter presentien ende ten aenhoorne van Wethouderen ende anderen goeden mannen inder stadt dienst wesende, grootelick gediffameert hadde, hem opseggende, ierst, alsdat hy wesen soude een verraedere, ten anderen, alsdat hy wesen soude een abuyseerdere van justicien ende alderwerelt belet hebbende justicie te administreren, zoe dat men bynnen deser stadt, in veel jaren tyts, gheen rechtverdighe vonnissen en hadde moegen geven noch wysen; item, ten derden, dat hy wesen soude pilleur ende derobbeur vander stadt ghelde ende goede, sulck dat hy syn huys hadde doen tymmeren ende metsen metter stadt ghelde, ende ten vierden, dat hy soude wesen een exactioneerdere, den goeden lieden van bynnen ende van buyten afgenomen hebbende tgene des ende alzoe hem goet gedocht hadde; dede vorts proponeren de voers. myn Heere Her Aerdt van Lyere dat, gemerct hy hem selven kende ende hielt vande voers. pretensen delycten geheelyc ende al innocent ende onbesmet, begheerende hem daeraf te verantvoirdene tegens Heere ende partye, zoe hadde hy daeromme den voers. Diago oft Jaques de Vaille, synen accusateur oft diffamateur, hier ter Vierscharen, in materien van purgen, behoirlick doen dagen metten Roydrager deser stadt, gelyc de selve Roydrager, daer present ende des gemaent zynde, hem des gestonde, conclusie nemende dat, gemerct dat de diffamie ende atroce injurie voers. den Heeren ende besundere mynen Heere Meester Jaspar van Halmale, Burgermeester, ende Adriaen Pot, Scepene deser stadt, wel kennelyc is, hem totten selven refererende, ende dat noch opten iersten, noch opten tweeden, noch opten derden dach van rechte, noch Heere, noch partie, noch namelick de voers. Diago de Vaille, eenwerf, anderwerf, derdewerf ende vierdewerf over recht voertgeroepen zynde, hem ticht noch aensprake en daden van oft aengaende den voers. delicten oft eenigen van dien, Soe sustineerde de voers. Heere Aerdt, by monde als vore, dat van ende aengaende den voers.

pretensen delicten, den Heere ende allen partyen ende namelick den voers. Diago de Vaille soude worden geimponeert een eeuwich geswych oft selencie, ende dat hy daeraf soude gewesen worden innocent, quyt, vry ende verweerdt, van desen dage tot eeuwigen dagen, daerop begheerende aenden Schoutet gemaent te hebbene om recht. Dwelck aenhoorende, de voers. Diago de Vaille, daer present wesende, heeft doen proponeren, by monde van Joryse de la Formanteel, zynnen voirsprake, hoe dat hy daer compareerde, nyet om hem eenichssins te inscriberene, oft hem, als partye, om de versochte purge te belettene eenichssins te funderene, maer alleenlick om, ter presentien van Burgermeester, Scepenen ende ommestanders, te revocerene alt tgene, gelyc voers. is, aengaende den voers. delicten den voers. Heeren Aerde van Lyere opgeseeght hadde, bereet zynde daeraf sulcken revocacie, emende ende beeternisse te doene als by mynen Heeren Burgemeester ende Scepenen geordineert soude worden. Waerop replicerende, de voers. myn Heere Aerdt van Lyere heeft, by monde als voere, doen seggen dat hy ter kennissen van mynen Heeren Schouthet, Burgermeester ende Scepenen leyde, dat hem de voers. Diago de Vaille aengaende den voers. pretensen delicten nyet betichten en wilde, persisterende daeromme in zyne voergaende conclusie, ende dies aen myn Heere den Schoutet anderwerf versueckende om recht gemaent te hebbene. Soe dat eyntelic, naer meer worden ten beyden zyde geallegert, ter manissen van Gillis van Bouchout, Onder-Schoutet, by Meesteren Jaspar van Halmale, Burgermeester ende Scepene, met gevolge vanden Scepenen, gewesen is voer eenen vonnisse : dat van ende aengaende den viere puncten oft delicten voers., den Heere, den voers. Jaques de Vaille ende allen anderen geimponeert zy ende blive een eeuwege silencie oft geswych, ende de voers. Heere Aerdt, innocent, quyt, vry ende verweert, van desen dage ten eeuwegen dage. Gedaen des Vridaechs, drientwintich dage in Decembri vyfthien hondert jaer ende vierentwinchtich. Ende terstont daerna heeft de voers. Diego oft Jaques de Vaille, by monde van zynen voirs. voersprake, doen proponeren ende verhalen hoe dat hy nyet gedencken en conste de voirs. diffamatorie worden, zoe ende in sulcker vuegen als die van wegen myns Heeren Aerts van Lyere verhaelt hadden geweest, gesproken te hebbene; nyetemin want hem wel indachtich was dat hy, om ander zaken, met gramscapen beruert ende geperturbeert synde, ombedacht den selven Heeren Aerde

van Lyere wel eenichssins gediffameert hadde, buyten ende contrarie de waerheyt, van ende aengaende den puncten by hem als boven geruert, dwelck hem, Diego voers., hertelycken leet was, biddende daeromme dat men hem tselve vergheven wilde, want hy bereet waere alt tghene dat hy desen aengaende geseecht oft gesproken mocht hebben, te revocerene als onwarachtich, gelyc ende in alder manieren hem dat by mynen Heeren Burgermeester ende Schepenen geordineert soude worden, hem refererende tot tghene dat Meester Jaspar van Halmale ende Adriaen Pot daeraf noch ondere mochten hebben; ende voirts dede de voirs. Diego de Vaille, by monde als voere, verclaren dat hy te vreden ware, de voers. revocacie in vugen ende maten voers. gedaen hebbende, daertoe noch te doene alsulcken emende, ende te lydene alsulcken correctien als hem de voers. myn Heeren Burgermeester ende Scepenen ordineren ende wysen souden, hem selven geheelic ende al ter arbitraigen vanden selven mynen Heeren submitterende, ende hunne jurisdictien daertoe, indien dats noodt ware, prorogerende; concluderende dat, gemerct alle injurien, naer recht, syn arbitrael ende staen ter discretien vanden ordinaryse rechter, dat hy daermede soude behooren te gestane. Waerop de voers. myn Heere Her Aert van Lyere dede antwoirden hoe dat hy nyet in meyningen en was hem eenichssins aengaende deser zaken te submitterene in mynen voers. Heeren als arbitren oft segluyden, maer dat zoe verre als dese zaken hem ende zynen vrinden ende magen souden moegen aengaen, hy ware te wreden te blivene te stane, ende hem te regulerene naer al tghene dat de selve myne Heeren, als ordinaryse rechteren, in deser zaken vonnislick wysen ende ordineren souden, ende hunne jurisdictien daerinne, zoe verre alse noot ware, te prorogerene, by alzoe dat myn Heere Heere Willem Draeck, als Buyten-Burgermeester deser stadt, daerinne, vander stadt wegen, insgelycx condescenderen wilde. Dwelck hoorende, de voirs. Diego de Vaille geaccepteert heeft, biddende den voers. Buyten-Burgermeester dat hy insgelycx, vander stadt wegen, daerinne te wreden zyn wilde, soe dat de voers. myn Heere de Buyten-Burgermeester, ter beden voers. geinclineert zynde, verclaerde insgelycx te vreden te zyne. Mits welcken de voers. myn Heere Heere Aert van Lyere, als principael, ende myn Heere Her Willem Draeck, als Buyten-Burgermeester deser stadt, inden name vande Rentmeesters, Assysmeesters, Wethouders ende anderen inder stadt dienst wesende, ende in dier qualiteyt

als gevuechde, den voers. Diego de Vaille in effecten deden opseggen de voers. diffamatorie woorden, gelyck voers. is gesproken te hebbene, hem des totter memorien vanden voirs. mynen Heere den Burgermeestere ende Adriane Pot refererende; concluderende dat de voers. Diego de Vaille, ierst ende voer al, de voirs. woorden soude revoceren, solemnelic, ende daeraf vergiffenisse bidden, ende, dat gedaen hebbende, criminelick oft civylick gepunieert worden, ende voirts anderssins honnorable emende doen, naer gelegentheyt vander zaeken, ter moderatien van mynen voers. Heeren. Waertegens de voers. Diego de Vaille nyet en opponeerde, seggende dat hy te vreden ware van ende op al te verwachtene vonnisse ende recht. Soe dat, ter mannissen des voers. Schouteten, by den voers. Meester Jaspar van Halmale, Burgermeester, gewesen was : dat ierst ende voiral de voirs. Diego schuldich soude zyn vanden diffamatorien worden by hem gesproken, opten staenden voet, revocatie te doene, na vutwysen van eenen billette den selven Diego in handen gegeven, daeraf de teneure hierna volght :

" Ic, Diego de Vaille, bekenne dat ic, met quader zaken
„ ende teghens de waerheyt, gesproken hebbe tot mynen Heere
„ Heeren Aerde van Lyere, de woorden in zynder vergaender
„ aenspraken verhaelt; ende want ic daermede den selven Heeren
„ Aerde, synen vrienden ende magen, ende daertoe den Bur-
„ germeester ende Scepenen, Rentmeesters, Assysers, Voer-
„ spraken ende Procureurs, ende andere wesende inden dienst van
„ deser stad, grootelyc geinjurieert hebbe, soe wederroepe
„ ic de selve worden, ende verclare dat ic vanden voirs. mynen
„ Heere Her Aerdt van Lyere inder waerheyt nyet anders en
„ weet te seggene dan dat men van eenen goeden ende getrou-
„ wen riddere sonder reproche behoort te seggene, biddende
„ daeromme den selven Heeren Aerde van Lyere, zynen vrinden
„ ende magen, den voers. Burgermeester, ende anderen inder
„ stadt dienst wesende, dat huerlieden ende elcken van hen
„ believen wille my, omme de minne Goids, te vergevene al
„ tghene dat ic, int ghene des voers. es, misdaen oft mis-
„ seeght moecht hebben (want my van heerten leet is alzoe
„ gesproken te hebbene), om daer ende teynden voirts geordineert
„ te wordene soe den voers. Heeren Burgermeester ende Scepenen
„ goetduncken soude. „ Ende naerdien de voirs. Diego opten staenden voet de voers. revocatie gedaen hadde, dede de voirs. myn Heere Heere Aerdt van Lyere begheeren dat men hem voirts recht doen soude, achtervolgende den lesten voirgaenden

vonnisse, waertegens de voers. nyet en sustineerde, soe dat, ter manissen des voirs. Schouteten, by den voirs. Meesteren Jasparen van Halmale, Burgermeestere ende Scepene, met gevolge van Scepenen, gewesen wert voere een vonnisse : dat de voirs. Jacop hem transfereren sal vut deser stadt, ten vermanen van Burgermeesteren ende Scepenen, ende buyten der selver stad bliven woonene, continuelick, den tyt van drie jaeren, sonder inde selve stad te comen, opte correctie vanden Heeren ende der stad; sal voorts de selve Jacop gehouden zyn te stellene een gelas ter plaetsen daert der partien gelieven sal, met alsulcken tytle ende inscriptie als de Heeren hem selen ordineren. Aldus gewesen ende gepronuncieert ter voirs. Hooger Vierschaeren, opten voirs. XXIIIen dach van Decembri XVc jaer ende vierentwintich (1).

BALLINCK.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen*, 1484—1582, *fol.* 106.)

Ghecorrigeert by Heeren Clause van Lyere, Riddere, Scouteth, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide der stadt van Antwerpen, opten XIIIIen dach van Februario anno XXIIII (XXV. n. s.)

Jan Berckmans, scheemakere, overmidts dien dat hy sekere boecxkens, diveerscen lieden vercocht ende ghedistribueert heeft, dewelcke bevonden zyn inne te houdene ketterye, ende grote oneere vanden Heylighen Sacramente, daeraf de Heere ende de Stadt wel gheinformeert zyn ende sunderlinge want hy ghedaen heeft tegens de mandementen ende bevelen van Onsen Aldergenadichsten Heere den Keyser, sal porren, binnen sonnenscyne, vuyter stadt ende vryheyt, ende, binnen den derden daghe, vuyten Mercgreefscape van Antwerpen, ende blyven buyten die woonen den tyt van sesse jaren, op daten van desen ingaende, op zynen hals.

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 26.)

---

(1) Zie het vervolg dezer zaak onder het jaar 1525—26, blz. 134.

Ghecorrigeert by Heeren Clause van Lyere, Riddere, Scouteth, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide der stadt van Antwerpen, opten XIIII^en dach van Februario anno XXIIII (XXV n. s.)

Henrick Peters, boecvercoopere, overmidts dien dat hy Luytersche boecken ende andere alhier vercocht heeft, smakende ketterye, tegens de mandementen Ons Heeren sKeysers, daeraf de Heere ende de Stadt wel gheinformeert zyn, sal porren, binnen sonneschyne, vuyter stadt ende vryheyt, ende, binnen den derden daghe, vuyten Mercgraefscape van Antwerpen, ende doen een pelgrimagie ten Heyligen Drie Coningen tot Coelen, ende, na de brieven daeraf ghesonden, nyet weder inne comen, op zyn vorste lit.

Presentate fuerunt littere peregrinationis facte Dominis, a predicto Henrico, XXV^a die Februarii anno XXIIII°.

Me presente,
J. de Keyser.

(*Correctieboeck,* 1513—68, *fol.* 26 *v/o.*)

---

6 Juli 1525.

“ Men roept voirts, van sHeeren ende vander stadt weghen, Langhen Steven, dat hy hem come verantwoorden voer myne Heeren den Schouteth, Burgermeesteren ende Scepenen deser stadt, nu in Woonsdage naestcomende, van alsulcken exces ende fortse, als hy, onlanx geleden, gedaen heeft aen eenen Carmelyt oft Onsen Vrouwenbrueder, die metten sack omme Gode ginck. „

(Zie : *Archievenblad, D. II, blz.* 315.)

Gecorrigeert by Heeren Clause van Lyere, Riddere, Scouteth, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide der stadt van Antwerpen, opten XXIX^en dach van Julio anno XV^c XXV.

Jacob de Vaille (1), aleest zoe dat hy anderwylen, by von-

(1) Dit vonnis, even als dat van 21 Januari daarna, rakende denzelfden persoon, is gansch doorgehaald. Zie bl. 134, 145 en 146.

nisse vanden Heeren, gecondempneert is geweest, vuyt deser stadt hem te transfererene ende vermanene vanden selven, ende buyten der selver te blyvene woonene, continuelick den tyt van drie jaren, opte correctie vanden Heere ende vander stadt, nochtans, dien nyet tegenstaende ende in verachtingen desselfs vonnis, soe is deselve Jacob wederomme binnen derselver stadt ghecomen, daer af de Heere ende de Stadt wel gheinformeert zyn, sal mits dien wederomme porren, binnen sonneschyne, vuyter stadt ende vryheyt, ende, binnen den derden daghe, vuyten Mercgreefscape van Antwerpen, ende buyten deselve stadt, vryheyt ende den Mercgraefscape, continuelick blyven woonen den tyt van sesse jaren, ende binnen dier tyt nyet weder inne comen, op syn hant.

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 27 *v/o*).

---

29 Juli 1525.

Proclamatie door het Magistraat van " eenen vuytgeloopen monnick ende apostata vande oordenen van Sinte Augustyn, ende een andere weerlick priester verjaecht van zynre cueren tot Melsene „ hebbende " int velt ende tot onbehoirlycken plaetsen, gepredict diversce erroren ende propositien, smakende de gecondempneerde leeringe vande Luteraenssche ende andere heresien, tegens Godt ende den keyserlycken edicte ende ghebode. . . . . . „

(Zie : *Archievenblad, D. II, blz.* 316.)

" Van Nicolaes, den Predicant vanden Luterianen, van dat hy verdroncken wert, dairom hier . . . . niet „ (*Rekeningen van den Markgraaf*, *jaar* 1524—25, *kapittel der Ontvangsten.*) Volgens Dierckxsens, *Antverpia*, D. IV, blz. 14, greep dit feit op 31 Juli plaats. Zie ook het *Antwerpsch Chronykje*, uitgave van 1743, blz. 24—26.

" Den scherprechter betailt, van dat hy Nicolase, den Predicant vanden Luterianen, verdroncken heeft . . . . V. s. grooten. „ (*Zelfde rekeningen*, *kapittel der Uitgaven.*)

---

5 Augusti 1525.

Verbod " te injurieren ende oppresseren „ de " gesworen scutters ende andere goetwillige deser stadt, overmits de getrouwicheyt ende bystandicheyt by henlieden den Heere (zoe int vangen ende executeren vanden apostata Augustyn) gedaen. „

(Zie : *Archievenblad, D. II, blz.* 317.)

---

30 Augusti 1525.

Proclamatie door het Magistraat van " ennige snoode menschen byde Sieckerlieden, Luythagen ende elders, afgeworpen hebbende crucifixen, dbeelt van Onser Liever Vrouwen ende andere beelden, die houdende ende kervende, in versmadenissen ende ter oneeren Goids, Zynre gebenedider Moeder ende Goids Heyligen. „

(Zie : *Archievenblad, D. II, blz.* 318.)

Ghecorrigeert ende vuytgeroepen by Heeren Clause van Lyere, Riddere, Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide vander stadt van Antwerpen, opten VIen dach van Septembri anno XXV.

Michiel Bramaert (1), makeleere, overmidts dien dat hy, onlancx geleden, zekere groote injurieuse woerden van blasphe-

(1) *Het Antwerpsch Chronykje* bl. 26. maakt, onder de dagteekening van 4 September 1525 en onder die vanden zesden derzelfde maand, melding der schavottering van eenen makelaar « geheeten Michiel *Smits*, dat hy hem gemoyt hadde met onser Vrouwen ende met den Augustyn die verdroncken was, ende des Sondachs den 6 September, soo wirt hy weder op 't schavot gestelt, ende syn tonghe met eender scheere gesplyt, ende thien jaeren vuyter stadt gebannen. »

Naar allen schijn, geldt het hier den persoon van Michiel *Bramaert*. DIERCXSENS heeft het *Antwerpsch Chronykje* nageschreven.

mien geseegt ende gesproken heeft op Mariam, de Moeder Goids, Sancten ende Sanctinnen, seggende oeck « waren de beelden verbernt, het hout soude beter coop worden, „ ende daer toe dat die beter verbernt waren dan dat zy bleven staen, sprekende oeck opte Justicie die alhier gedaen geweest hadde aenden apostaet ende monick, met meer andere leelycken afdragende woerden, smakende seditie ende moyterie, daeraf de Heere ende de Stadt wel gheinformeert zyn, sal, boven de correctie van zynder gheslipter tongen, die hy nu ontfangen heeft, porren, binnen sonneschyne, vuyter stadt ende vryheyt, ende, binnen den derden dage, vuyten Mercgreefscape van Antwerpen, ende buyten de selve stadt, vryheyt ende Mercgreefscape moeten blyven woonen, ende hem houden, op heden ingaende ende den tyt van thiene jaren lanc eenpaerlick daer naestvolgende gheduerende, ende nyet eer weder inne comen, op zyn hoot.

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 28.)

---

11 September 1525.

Proclamatie door het Magistraat, van « Bastiaen Noutsen, die men heet Augustus Bastianus Noutsenus ende Judocus Lamberti„, omdat zij « contrarie den geboden ende bevelen, onlancx geleden gepubliceert, gehuyst ende gelogeert hebben Heer Gielis, Prochiaen tanderen tyden geweest es van Melsen, ende oock vergaderinge ende schole gehouden hebben buyten deser stadt, aengaende de leeringen en ketteryen van brueder Lutherus. „

(Zie : *Archievenblad, D. II, bl.* 318.)

Ghecorrigeert by Heeren Clase van Lyere, Riddere, Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen, ende Raide vander stadt van Antwerpen, opten XVIIIen dach van Novembri anno XVc ende XXV.

Lieven Zomere, pasteybackere ende Lysbeth, zyn wyf, overmidts dien dat zy tegens tghebot vanden Heere ende vander

stadt, gheconverceert hebben, ten huyse van Meesteren Sebastiane Noutsenus, metten Prochiaen van Melssen ende anderen, besmet zynde vander Lutheriaenscer ketterien, ende dien favoriseeren, daeraf de Heer ende de Stadt wel gheinformeert zyn, selen porren, binnen sonnenschyne, vuyter stadt ende vryheyt ende, binnen den derden daghe, vuyten Mercgreefscape van Antwerpen, ende buyten den selven blyven woonen, den tyt van thiene jaren, elck op zyn hant.

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 28 *v/o*).

Ghecorrigeert by Heeren Clase van Lyere, Riddere, Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide vander stadt van Antwerpen, opten XVIII^{en} dach van Novembri anno XV^c ende XXV.

Meester Sebastiaen Noutsenus ende Judocus Lamberti van Ghendt, zyn dieneere, overmidts dien dat zy, tot twee diversce tyden, gheroepen geweest hebben tot heuren verantwoerden, omme hen te verantwoerdene voer den Heere ende der Stadt, van dat zy, contrarie den geboden ende bevelen onlancx geleden ghepubliceert, ghehuyst ende gelogeert hebben Heeren Gielise, Prochiaen anderwylen van Melsene ende andere apostaten, ende oeck van dat zy vergaderinge ende scolen ghehouden hebben aengaende der leeringen ende Luyteriaenscer ketterien, ende nyet ghecompareert en hebben, selen porren, binnen sonnenschyne, vuyter stadt ende vryheyt, ende, binnen den derden daghe, vuyten Marcgreefscape van Antwerpen ende nemmermeer wederomme binnen denselven comen, elck op zynen hals.

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 28 *v/o*.)

1525—26.

(VAN 30 NOVEMBER TOT 30 NOVEMBER.)

Schout : Hr Klaas van Liere, Ridder.
Onderschout : Gielis van Bouchout.
Buitenburgemeester : Aart vanden Werve.
Binnenburgemeester : Hr Aart van Liere, Ridder.
Schepenen : Hr Willem Draeck, (*obiit XIII Decembris*), Hr Geert vanden Werve, Hr Peeter vander Moelen, Hr Aart van Liere, Aart Schoyte, Adriaan Pot, Willem van Immerseele, Mr Jaspar van Halmale, Mr Adriaan Hertsen, Jan van Delft, Karel van Doirne *alias* van Sompeken, Joos Draeck, Rutgeert van Doren, Mr Roelant van Berchem, Lanceloot van Urssele, Mr Thomas vander Elst.
Secretarissen : Mr Jan de Keysere, Mr Willem vander Ryt, Mr Frans Ballinck, Mr Jan de Keysere, de jonge.

Gecorrigeert (1) *by Heeren Claese van Lyere, Riddere, Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide der stadt van Antwerpen, opten XXIen dach van Januario, dwelc eenen Sondach was, anno XXV* (*XXVI, n. s.*).

Jacob de Vaille aleest zoe dat hy opten negenentwintichsten dach van Julio lestleden in desen jegenwoerdigen jare van viventwintigen by den Heeren Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide deser stadt van Antwerpen gecorrigeert ende gebannen geweest es, van vuyter stadt, vryheyt, ende Marcgraefscape derselver continuelicken te bliven woonen den tyt van sesse jaren ende binnen dier tyt nyet weder inne te comene, op syn handt, nochtans dien nyet jegenstaende, in verachtingen ende versmadenissen der voers. correctien ende bannissemente by den Heeren als boven gedaen, soe es deselve Jacop wederomme binnen denselven Marcgraefscape gecomen, daeraf de Heere ende de Stadt wel geinformeert syn, sal, mids dien, wederomme porren, binnen sonneschyne, vuyter

(1) Dit vonnis is doorgehaald. Zie blz. 134, 140 en 146.

stadt ende vryheyt, ende, binnen den derden daghe, vuyten Marcgraefscape van Antwerpen, ende buyten deselve stadt, vryheyt ende den Marcgraefscape voors. continuelic bliven woonene den tyt van tweelve jaren ende binnen dier tyt nyet weder inne comen, op syn hoot.

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 29.)

Op blz. 134, 140 en 145, zyn de vonnissen vermeld door het Magistraat tegen Diego de Vaille uitgesproken. Rakende deze zaak, bevat het *Antwerpsch Chronykje*, blz. 29 (1), de volgende regelen : « Anno 1526, soo wirdt alhier vuyt de stad van Antwerpen herbannen, op synen hals, Diego de Vaillee, mits dat hy te vooren gebannen was op syn voorste lidt, omdat hy de Heeren vander stad, Heer Aert van Lier princepalyk ende andere te naer gesproken hadde, ende daer en boven is hy gecomen binnen het Marckgraeffschap op syn huysken te Bochout, meynende inde stad te comen, mits de brieven vanden Keyser die hy hadde, ende de Heeren dit wetende dat hy daer was, hebben hem terstont herbannen, op synen hals, sonder correcxtie vanden eersten ban gedaen te hebben; ende Diego dit hoorende dat hy herbannen was, is gereyst vuyt het Marcgraefschap tot Mechelen, ende heeft wederom gecregen vanden Keyser dat men hem inne nemen soude, niet tegenstaende den ban sonder eenighe correcxtie daerover te doen, d'welk alsoo gebeurde, ende is inde stad gecomen. »

De stedelijke Archieven bevatten over deze zaak de volgende stukken :

I.

(Brief van het Magistraat aan Keizer Karel V.)

A l'Empereur. — Ultima supplicatio, cujus copia ad Illustrissimam Dominam Cæsar transmittit.

Font remonstrer, en suppliant très-humblement, vous très-humbles et très-obéissans serviteurs et subjectz les Bourgmaistres,

(1) Het *Antwerpsch Cronykje* bevat, op blz. 27, nog de volgende aanteekening rakende eene vervolging waarover tot nu toe geene bescheeden zijn ontdekt : « Anno 1525, den 30 December, soo wiert alhier eenen cuyper gerecht, die » men seyde, dat hy te Ceulen eenen was van die den oploop maeckten. »

Eschevins et Conseil de la ville d'Anvers, que certain temps a que ung Diego de Vaille, pour ses délictz et démérites très-grandes, lesquelz ont estez souffisament exposez en latin à Vostre Impérialle Majesté, a esté condampné soy partir et absenter hors de la dicte ville et Marquisat de l'Empire, et de se tenir et demourer hors d'icelle, l'espace de trois ans continuelz, à paine d'estre corrigé et puny à leur arbitraige.

Que le dict de Vaille, ensuivant la dicte sentence, s'est absentez de la dicte ville et Marquisat, une espace de temps; et combien que ne deust, en ce terme de trois ans, contrevenir en nulle manière à icelle, néantmoins, continuant de mal en pis, il s'est ingéré et advancé, — au contempt de la dicte sentence, de — en temps trouble et suspect, et lorsqu'il y avoit en la dicte ville et à Bosleduc, et aillieurs, en divers pays, assçavoir en Allemaigne, grant murmure entre le commun, tant à cause des Luthériens que autrement, — venir en la ville d'Anvers, brief après la pronuntiacion du dict ban, à intencion, si les malveullans se fussent eslevez contre les gouverneurs de la dicte ville d'Anvers, d'estre leur chief et conducteur ou cappitaine; à quoy la chose fust facilement advenue, si n'eust esté remédié par bon moyen.

A ceste cause, et que le dict de Vaille s'estoit présumptueusement ingéré de, par-dessus le dict ban, venir en la dicte ville, les dicts de la Loy, usant de leur pure auctorité, telle que dessus, usant plus de gré que de rigeur envers le dict de Vaille, l'ont derechief, par leur sentence, banny hors de la dicte ville et du Marquisat d'icelle, le temps et l'espace de six ans, et sur le poing.

Et craindant le dict de Vaille le dict ban, y se retira hors de la dicte ville et se transporta en Espaigne par devers Vostre Majesté, Laquelle ayant sur son sinistre et moins que véritablement informé, a obtenu certaines lettres closes à Madame la Régente, vostre tante, par lesquelles à elle est mandé, de au dict Diego de Vaille faire dépescher lettres de rappel, telles qu'elle trouverait au cas appartenir, dont croient fermement les dicts supplians, que si Vostre Impérialle Majesté eust esté bien et au vray informée et advertie de l'advenu du cas, tel qu'il est dessus récité, ensemble de la vie, conduite et manière de vivre du dict Diego, que jà n'eust mandé luy dépescher lettres du rappel de ban.

Que jaçoit que des sentences données au *Vierscare* par les dicts supplians et leurs prédécesseurs, n'a esté veu en aulcun temps estre donné rappel aux condempnez et délinquans. Et,

ce que dessus, ensemble de supplier ce que s'ensuit, assçavoir, — deppuis que le dict Diego s'est mesmement advancé, sans avoir attendu les lettres de rappel, de venir au Marquisat, par quel délict il a esté la tierce fois condampné, — que à ceste dernière sentence, de laquelle il n'a pas encoires impétré grâce ne rémission de Vostre Majesté, soit tenu de obéir, comme raison et justice le veult, sans se pouvoir aider, au temps advenir, des lettres de rappel de ban, pour luy commandez estre faictes devant que, par sa présumption, en ceste tierce sentence fust tombée.

Secondement, qu'il plaise à Vostre Majesté faire escripre à Madame la Régente, vostre bonne tante, non vouloir plus avant procéder en la restitucion du dict de Vaille, ne aulcunement luy octroier lettres de rappel, ains luy permestre du tout à ceste dernière sentence satisfaire, veu et consydéré *quod, per tertium lapsum, se indignum gratia reddidit, et humanum sit quidem peccare, sed diabolicum perseverare*, et aussy au cause des maulx inestimables qu'ilz font advenir en accordant au dict de Vaille se qu'il désire, si comme plus amplement est contenu ès supplications en latin à Vostre Majesté présentées.

II.

(*Brief der Landvoogdes aan den Binnenburgemeester Hr Aart van Liere.*)

Monsieur le Bourgmestre,

Adverti, puis aucuns jours, que vous feussiez solliciter ceulx du *Vierschaere* ou de l'Eschevinage d'Anvers, pour avoir la déclaracion et sentence sur la réparation des injures que Diego de Vaille avoit proféré contre vous, et mesmement, que contendiez à ce que le dict Diego, entre autres choses, feust condempné à faire faire une verrière en l'église de Nostre-Dame, ou autre lieu publique, en laquelle, par personnaiges et escriptures, les dictes injures et la réparacion seroient déclairées; considérant que ce, en conséquence, touchast à plusieurs bons, honnestes personnaiges, parens ou alliez d'icelluy Diego (1), qui vous ont

(1) Diego de Vaille, Anthoniszoon, was weduwenaar van Elisabeth Sandelyn; zijn broeder, Hr Francisque de Vaille, was Amman van Antwerpen en had voor echtgenoote Maria van Rechterghem, wier bloedverwanten, Ida en Catharina van Rechterghem, in huwelijk waren getreden, de eerste, met Erasmus Schets, de tweede, met Koenraat van Gavre.

esté et désirent demeurer amis, et ne sont en culpe de la faulte du dict Diego, mais leur en desplaist, et que à l'occasion de la dicte réparation rigoureuse, en tant que elle leur tourneroit à quelque esclandre, ilz et les leurs, en lieu de l'amistié et bon voloir qu'ilz vous portent, pourroient changer propoz, vous pourroit estre plus dommageable que l'honneur que venir vous pourroit de la dicte réparation, ne vous sauroit valoir ou prouffiter; considérant aussi la réparation que jà vous est faicte, au grand esclandre du dict Diego, et que verrières et autres choses servant au décorement des églises se doibvent faire par dévotion et à l'honneur de Dieu, et non point à la réparation des hommes ny par vindication; que ce n'est le meilleur qui pis fait, et que de rigeur ne d'autre extrémité ne procéda jamais bon fruyt, et que plus déshonneur vous seroit au monde, et démérite vers Nostre-Seigneur, et conséquamment plus de bien et prouffit de user de grâce et rémission de la dicte verrière, si par sentence elle est ordonnée, que de faire exécuter la dicte sentence; et meu d'affection à vous et aux vostres, et pour autres plusieurs raisons longues à escripre, j'ay requis Maistre Adriaen (1), Pensionaire d'Anvers, se trouver vers vous, et de ma part vous conseillier et requérir de laisser la rigeur au fait de la dicte verrière, comme de luy avez entendu. J'ay seu par son rapport que, après plusieurs doléances, vous ayez dit vouloir faire ce que je vous conseilleroy, dont, joyeulx de vostre bien, je vous mercye; et en ceste confidence et pour vostre dict bien, vous conseille et prye solliciter la pronunciation de vostre sentence, le plus à vostre honneur que possible vous sera, et à ce employer tous voz amys, le tout de bonne sorte toutesvoyes; et que de bonne heure m'avertissez à quel jour, asseuriément si savoir le pouvez, la dicte sentence se pronuncera; que lors j'entens envoyer quelque ung pour, de ma part, vous requérir et pryer et à vous plus prouchains, quitter la dicte verrière quant à vostre réparation, et la laisser se faire à l'honneur et révérence de Dieu, au moien de quoy vous aurez occasion d'y entendre et honneur de ce faire, comme j'ay requis au dict Maistre Adriaen le vous escripre plus au long. Si luy voulliez croire, et sur ce me faire prompte responce, à tant, je prie, Monsieur le Bourgmaistre, Nostre-Seigneur vous avoir en sa sainte garde.

---

(1) Adriaen Herbouts.

III.

(*Brief van Audiencier Laurens du Blioul aan het Magistraat.* 12 *Maart* 1525 (26 *n. s.*)

A mes très-chiers et honnorez Seigneurs, Messieurs les Bourgmestres et Eschevins d'Anvers.

Messieurs,

Je me recommande à vostre bonne grâce. J'ay receu voz lettres, et d'autre part lettres de Monseigneur le Chancelier de Brabant, auquel vous avez escript du rappel de ban prétendu et sollicité par Diego de Vaille, et, par ce, entendu vostre opposicion au dict rappel et à l'expédition des lettres, si avant que l'on le voulsist accorder, ne soit que préalablement vous soyez oy. Sur quoy je vous advise que commandement m'a esté fait de l'expédicion des lettres du dict rappel de ban, et que si, pour ceste matière, vous entendez envoyer aucuns députez vers Madame, que le debvez faire promptement, et s'ilz viennent, qu'ilz soyent pourveuz des privilèges touchiez en voz lettres, sans veoir lesquelz vous ne feriez riens, et, à ce que j'entens, il se trouvera que divers bans d'Anvers ont esté rappellez. J'entens que vous vouldriez dire que ce auroit esté par l'advis de voz prédécesseurs et que, au caz de Diego, l'on ne vous a point demandé advis, auquel caz et si vous n'aviez autre fondement, l'on se trouveroit sobre, dont aussi je vous advise, pour ce que j'auroye regret que missiez en avant chose dont vous descherriez. Monsieur d'Hoochstrate sera ici à nuyt, selon quoy vous pourrez régler, me signiffiant en quoy je vous pourroye servir, et de bon cuer je m'y employeray, Nostre-Seigneur le scet, auquel je prye, Messieurs, vous donner sa grâce. De Malines, le XIIe jour de Mars l'an XXV.

Vostre serviteur et amy,
LAURENS DU BLIOUL.

IV.

(*Brief des Keizers aan de Landvoogdes.* 19 *October* 1526)

Madame ma bonne tante,

De la part des Bourgmaistres, Eschevins et Conseil d'Anvers, par Maistre Cornille Dulp. Sceppere, m'ont esté présentées aucunes requestes, faisans mencion de l'affaire de Diego de

Vaille, lesquelles Je vous renvoye cy-encloses, avec l'appoinctement en marge de l'une d'icelles requestes. Je vous prie faire le tout bien veoir et examiner en la Chancellerie de Brabant. Et si leur appart, deuement conforme au dict appointement, que le dict Diego de Vaille ait mésusé ou abusé de la grâce de rappel de ban, que vous faictes entretenir le dict ban et sortir effect les sentences sur ce données, pour le temps y contenu, ou jusques à ce que par Nous y soit autrement pourveu, ou par contentement de partie, ou par autre voye raisonnable. A tant, Madame ma bonne tante, Nostre-Seigneur vous ait en sa saincte garde.

Escript en Granade, le XIXe jour d'Octobre anno XXVI.
Soubscriptes : vostre bon neveu
CHARLES,
et signées du premier Secrétaire : LALEMAND.
Superscriptes : *A Madame ma bonne tante, Régente et Gouvernante de mes pays d'embas.*

S'ensuit l'appoinctement escript en marge de la requeste dont dessus est faicte mencion, enclose ès dictes lettres:

L'Empereur, ayant fait veoir en son Conseil la présente requeste, ensemble autre requeste plus ample en latin, de semblable substance, avec la copie des previllèges y mencionnez, et ouy le rapport de tout, ayant égard que les supplians déclairent ne vouloir en ce contendre de l'auctorité et prééminence de Sa Majesté, icelle demeurant saulve, et sans préjudice d'icelle ; désirant Sa Majesté de gratiffier aux susdicts suppliants, mêmes en ce que peut concerner la bonne police et gouvernement de sa ville d'Anvers, a ordonné le tout estre renvoyé à Madame sa tante, Régente et Gouvernante de ses pays de par-delà, Luy ordonnant et requérant faire le tout bien veoir et examiner en la Chancellerie de Brabant. Et s'il appart deuement que le dict Diego de Vaille ait mésusé ou abusé de la grâce de rappel de ban, et que, avant l'expédition et la présentacion des lettres du dict rappel, en contempnant la justice, il se soit advancé, de son auctorité privée, d'entrer aux limites du dict ban, se rendant par ce indigne de la grâce du dict rappel, que, en ce cas, en le déclairant décheu de la dicte grâce du dict rappel, qu'ilz facent entretenir le dict ban et sortir à effect les sentences sur ce données, pour le temps y contenu, ou jusques à ce que par Nous y soit autrement pourveu, ou par consentement des par-

ties, ou par autre voye raisonnable. Fait en la cité de Granade, le VIIIe jour d'Octobre, l'an XVc XXVI. Ainsi signé : LALEMAND.

Pour copie collacionnée à l'original, par moy

A. PERRENNI N. P.

Op den omslag : Copie pour Anvers, touchant le ban de Diego de Vaille.

V.

(*Brief van Cornelius Duplicius Scepperus, Raad des Keizers, aan den Stadspensionaris Adriaan Herbouts en den Greffier Peeter Gielis.* 1526) (1)

Præstantibus et honorandis viris Domino Hadriano Hytberio, Pensionario Antverpiensi, et Petro Aegidio, ejusdem oppidi a libellis, amicis meis tanquam fratribus charissimis, conjunctim, vel divisim, uni aut alteri, aut utrisque.

Litteras tuas quæ decimo tertio die mensis Septembris erant Antverpiæ scriptæ, ad decimum solum diem mensis Novembris accepi, adeo longum et incertum iter est hac parte, propterea quod nullus audet sese per Galliam itineri committere; sunt enim plerique multis exemplis edocti ne id faciant. Scripsisti tabellionem illum tibi pollicitum esse eas mihi litteras confestim tradere, sed ille quidem non tibi imposuit, quippe qui tantum fecit quantum potuit; sed alia ex parte, nempe tempestatibus ad navigandum contrariis impeditus est. Proinde non est quod rem levem existimetis. Qui enim ex his regionibus ad vos perveniunt, aut multo tempore in itinere retardantur, aut, si paulo citius veniunt, litteras profecto tuto secum deferre non possunt. Alii, ne in hostium potestatem veniant, igne etiam, si quas habent, exurunt. Scripsi ad vos, jam decies, per Welzeros, per cursorem gallicum, per Ludovicum a Taxis, per Focharos, quas Haller misit, per alios quinque, quæ litteræ, aut fuere duplicatæ, aut originales: universæ profecto rem negociumque vestrum concernebant. Et nunc has mitto in quibus ista breviter habe, me nullas alias a vobis quam tuas accepisse. Quod scribis de inducto Diegone et civitate donato, ego rem, uti debui, omnem illustri Domino Cancellario exposui. Conquestus sum de contumelia, de eraso judicio. Multa in hanc rem ego et juste

(1) Zie de lijst der Stadspensionarissen en Greffiers, *Archievenblad*, D. IV, blz. 385 en 394.

et libere. Primum : ecquem futurum qui justitiæ patrocinium sit acturus, si nulla in hac certitudo est, si judicasse justissimam sententiam, sit judicibus et ludibrio et periculo ? Cæsaream Majestatem hanc rem concernere; Illi benevelle, non eos qui suaderent ut indulgentia passim uteretur, sed illos potissimum qui, ut justitiam administraret : per hanc reges regnare, per hanc respublicas dirigi; sententiam juste latam in calumniatorem, in diffamatorem, neque ipsummet diffiteri; superesse tamen ut plus ostendatur apud Cæsarem privatorum hominum quorumdam gratia posse, quam reipublicæ, quam universarum Cæsareæ Majestatis ditionum; nullum oppidum esse in Belgicis, quod cum Antverpia conferri possit, sive benemerita spectet Cæsar, sive exemplum ad alia omnia perventurum; quæ haud dubie, cum minora sint, inque his minore cum periculo peccari possit, quid sibi poterint magis de justitia polliceri, quam adeo sine respectu proculcari vident; rem agi, non oppidi quod forsitan sibi prospicere queat, sed Cæsaris; si rempublicam pacatam, si ditiones suas tranquillas habere velit, si patriæ ditionique inferiori consultum velit, ab his talibusque gratiis conferendis abstineat oportere; alias brevi omnia intestinis discordiis bellisque civilibus implicita iri. Rursus : D. Arnoldum a Lyra veteranum equitem esse, multa ipsius majores, multa et illum pro Cæsare gessisse, dum in perpetuo magistratu constitutus, et providentia multa averterit, et prudentia Cæsareæ quoque Majestati non parum in urgentissimis ipsius negociis inservierit; hujus causam esse, illum indigne affectum esse, petere ut sui respectus habeatur, neu ita in Diegonem benefica sit ipsius Majestas, ut se rejiciat; si in aliis illi gratum facere velit, per illum non stare; in hoc solum consideret, se, dum alterum restituere vult, optimum equitem, fidelissimum subditum, et nomine et fama, quæ nobis chariora esse debent vita ipsa, spoliare. Hæc ego omnia, et plura adhuc. — Ad quæ idem D. Cancellarius Magnus ita respondit : sese omnia bene intellexisse, et quæ ego dixeram et quæ tu scribebas. (Nam illi litteras quoque tuas tradidi legendas, quas et laudavit et libenter totas etiam legit). De inducto Diegone, ait Cæsaream Majestatem litteras quoque ab Illustrissima Domina accepisse, pridie ejus diei; ceterum nihil id obstare causæ meæ : satis se percipere intelligereque, litteras aliquot secrete prodiisse privatorum quorumdam instantia, quibus fortassis ad id faciendum induci potuerit Illustrissima Domina; ceterum eas sine scitu suo missas esse, si quæ tales missæ sint; neque ita in Consilio

conclusum esse, tametsi fortassis aliquorum importunitati id donatum sit, quod ipse tamen ignorare se mihi asseveravit; quicquid id sit, a Consilio visas non esse; credere quidem se, fieri potuisse ut Consilium Brabantiæ existimarit absolutam voluntatem esse Cæsaris, ut Diego restituatur; ceterum, cum idem Brabantiæ Consilium sit visurum eas litteras (quas ego impetravi cum decretatione Consilii et aperta voluntate Cæsareæ Majestatis, quas quidem litteras ego ad vos cum copia autentica transmisi per Haller, Focharorum factoris hic in curia Cæsareæ Majestatis negociantis cursorem, quas etiam non dubito quin receperitis), facile intellecturum esse, non fuisse eam Cæsaris apertam voluntatem; ipsum Cæsarem, si prius de re informatus fuisset, nunquam eam gratiam Diegoni concessurum fuisse, et nunc quoque nihil aliud velle quam ut justitia integra servetur; proinde non dubitare se quin res sint alium successum habituræ, cum ad idem Brabantiæ Consilium eæ litteræ pervenerint; vestrum esse, sollicitare responsum ab Illustrissima Domina et a Consilio Brabantiæ, idque responsum ad me transmittere; e quo scire poterimus quid in hac sit re factum; se non dubitare quin omnia aliter fiant quam speraverint adversarii; per hoc responsum me postea de ejectione restituti agere posse; sese nunquam justitiæ defuturum, imo semel dicturum Cæsareæ Majestati libere aperteque, nullam justitiam isthic subministrari. Quantum ad erasam sententiam banni attinet, (de quo facto ego plurimum questus sum, et tu quoque bene et ex ordine in litteris tuis mentionem fecisti) ita mihi respondit: verum quidem esse, juris factique esse, cum exul restituitur, sententiam eam solere cancellari, superscribique gratiam quæ reo concessa est; ceterum id publice fieri, aut ita videntibus omnibus eradi, ut tu scribis, e libris publicis; id vero neque juris esse, neque ex voluntate Cæsaris factum esse; proinde et super hac re consilium suum esse, ut modis omnibus responsionem in scriptis ab Illustrissima Domina atque ejus Brabantiæ Consilio sollicitetis, idque confestim ad me transmittatis, ut quid agendum sit, quidve ipsi facere decreverint, scire etcognoscere possimus. — Et secundum id actionem instruere poterimus, neque vero dubitate quin tandem simus assecuturi ut nostri respectus habeatur. Et hæc omnia mihi qui pridem dictus est Dominus Cancellarius narravit. — Porro, uti ego vobis consilium meum aperiam, istud breviter accipe. Ego et fui hactenus, et vobis jam sum addictissimus. De fide mea non est quod ego multa prescribam: qui hic sunt, ipse Cancellarius

Cæsarque satis novere quam ego operam adhibuerim ; itaque minime in animo est eam ostentare. Tamen , si honori vestro consultum esse velitis, primum facite ut omni instantia Illustrissima Domina et Consilium Brabantiæ litteris Cæsareæ Majestatis respondeat. Jubet enim ut, si compertum sit illum authoritate privata ingressum esse in fines vestros, citra evulgationem gratiæ, ut sententia vestra ultima locum habeat. Eam autem responsionem vos accipite et ad me cumprimis mittite. Ut autem securius mittatur, date aut Thomacino Bombelli, aut factori Focharorum ut ad Wolphangum Haller, qui hic agit, aut ad Henricum Eyngher, factorem Welzerorum, qui et hic pro Welzeris agit, eorumdem factori tradite. Est enim uterque mihi amicus, et bona fide ad me omnia dabunt. Sunt enim et vobis quoque mirum in modum addicti, et qui libentissime velint vobis rem gratam facere; et tales eos esse comperi. Ita ergo cum responsione facietis. Enimvero, si alia privilegia invenistis aut me vultis vigore privilegiorum vestrorum agere, ad me omnia perscribite. Ego enim, illorum vigore, causam vestram sum sollicitaturus; neque vero in illorum prejudicium hactenus quicquam egi : pro temporis solum ratione feci id quod si centum e civibus vestris misissetis, fecissent. Nullum illis est allatum prejudicium. Sed sunt ex amicis meis qui Cæsarem audivere dicentem, priusquam a me informatus esset, se non permissurum ut sua sibi authoritas a vobis adimeretur. Ego autem omnem eam iram ex animo illius ademi. Vobis est oppidi cura commissa, celeberrimi opulentissimique. Id vobis defuit, quod hic prius non habueritis qui res vestras sollicitaret, atque utinam aliquem habuissetis (citra arrogantiam dico) mei tamen similem. Jam hæc vobis tragœdia oborta non fuisset. Ea in re vobis consilium defuit, sed in futurum puto vos cautiores futuros. Jam res hæc acta est. Quare conandum ut minimo vestro cum dedecore et maximo cum honore fiat; et fiet, si consilio meo animum adjeceritis. Eam ergo responsionem ad me cumprimis transmittite, et, ne litteræ intercipiantur, ut solet sæpenumero fieri, superscribite precium redditionis, hoc est, ducatum unum aut medium, quem ego portitori dem. Sic enim efficiuntur cursores hi diligentiores, et majore cum fide litteras etiam reddunt, ubi præmium laboris propositum vident. Neque enim his in rebus pecuniæ parcendum est. Causæ enim, ut curtisani aiunt, perduntur, quæ mendicando petuntur. Itaque litteris vestris illud præmium portitori decernite. Habita ergo responsione

Illustrissimæ Dominæ ad has litteras, facile potero intelligere an illi morem gesserint Cæsareæ Majestatis voluntati, an non. Si morem gesserint, res peracta est; sin minus, tunc ego urgebo de revocatione intrusionis exulis, deinde de restaurando honore sententiarum vestrarum erasarum agam. Et in hac scribite ad me consilium vestrum, et quomodo vobis videbitur melius honori vestro consultum iri posse. Ego enim reor id quod publice contra vestrum honorem actum est, publice etiam restaurari et resarciri debere. Et in id sum omnes vires expliciturus. Neque esset male consultum ut nobilis Dominus Arnoldus a Lyra, nomine privato, ad Dominum Cancellarium scriberet, se dedisse mihi commissionem illius Celsitudini nonnulla dicendi, quare servitium suum eidem offerret, et peteret ut mihi in rebus quibusdam quæ eum maxime concernerent, fidem adhiberet, in stilo et forma consueta. Ad hæc, vos ad eumdem Dominum Cancellarium scribite alias litteras, in forma quam ad vos mitto, et easdem ad me cumprimis mittite. Tunc non est quod dubitetis de mea opera diligentiaque. Res vestra hic agitur. Vos celeberrimum et maximi nominis oppidum incolitis. Date operam ne per vos stetisse videri possit, quominus et illius authoritas et vestra defensa non esse aliquando dicantur. Hæc omnia cum diligentia facite. Mirari posses, si scires quantum hic de vobis obortum sermonis sit inter culices istos aulicos, dum gratiam Cæsaream admittere nolle diceremini. Vicesima secunda hujus mensis, dum in curia essem, casu incidi in Franciscum a Vaille. Is a me sciscitatus est num quid novi a vobis accepissem. Ego " nihil „ aiebam. Is rursus quandoquidem inquit : hoc nihil est novi, nolim ignotum esse fratrem meum, dum causa illius agitur, restitutum esse. Ego ad hæc, nihil, nisi quod me quoque tale aliquid intellexisse affirmarem a Domino Cancellario. Non desunt hic multi qui, nescio qua de re, vobis infensi sunt, juvenes aliquot nobiles, qui ab oculis et a poculis sunt Cæsareæ Majestatis. Hi, consimilibus sui faventes, facile multa sine judicio proferunt. Sed neque ea me admodum, vos sane minime, movere debent. Scribite ad me de rebus omnibus. Nos hinc abimus intra dies quattuor, propius ad vos adventuri. Fama est hic vulgo, ad vos Cæsarem venturum esse hac estate, ut rebus Turcharum eat obviam. Sed ego vobis id dico, illum minime me arbitrari venturum esse. Archiepiscopus Tholesanus Cæsari in Turcas centum milia ducatorum presentis pecuniæ, dono, trecenta autem milia, mutuum, obtulit, quod qui-

dem a reliquis hujus regionis provinciis esset abrasurus. Magno animo multi hic adversum Turcas loquuntur, pauci id perstant quod verbo pollicentur. Credo hanc sortem et apud vos quoque esse. Mittit Cæsar ad Illustrissimum Dominum Ferdinandum Hispanum quemdam e familia Mendoceorum, sed qui, intra prescriptum ejusdem Illustrissimi Principis, negocium suum sit obiturus. Fama est eumdem Illustrissimum Principem obtinere velle regna Hungariæ Bohemiæque. Et Hungariæ quidem utinam potiri posset, jam desolatæ et Turcicis armis interceptæ. In Bohemiam non dubito quin magni motus futuri sint. Est enim illi genti invisa extraneorum dominatio, neque nisi qui et amicis et opibus et virtute plurimum in partium studiis potest, assumi solet. Heri venit nobilis Anglus, Eysegham, ex Anglia, cum litteris ad Cæsarem. Is omnem operam ait polliceri Regem suum, idem facere Cardinalem. Horum exemplum si sequantur reliqui principes, forsitan aliquid memorabile geri fierique poterit. Exercitus adversus Turcas colligendi rationem multi multis modis somniant. Ipsum Cæsarem aiunt ita rem definivisse, ut quattuor milia cataphractorum assumi possunt e Belgis et Cisrhenanis, tantumdem equitum Italorum et Siculorum, viginti milia peditum Belgarum, totidem Germanorum, totidem Hispanorum. Numerus itaque totus is est: sexaginta milium peditum et octo milium equitum gravis armaturæ, cum tormentis, machinis et commeatu. Propositum sane laudabile et ingens, modo etiam successus respondeat. Sed civilibus bellis terimur, interque hæc animam agimus. Nondum classis nostræ, quæ ex Carthagine nova solvit XXIIIIº mensis Octobris, mentio hic audita est. Nescimus appulerit, neque (adeo ea res latet), vel ventorum vi contraria aut Dei dispensatione. Nuper Cæsar subsidium pecuniarium Illustrissimo Borbonii Duci transmisit, ad Venetorum vires infringendas. Quædam hic adversus Gallorum apologiam scripta erant, nonnulla ad pontificium quoque breve, sed hæc omnia nuncius cladis in Hungaris acceptæ, nuncius discussit. Hæc sunt quæ modo scriptu digna occurrunt. Vos rebus vestris ne deeste; ego profecto non deero. Commenda me Domino Arnoldo a Lyra. Ego illi jam aliquot vicibus scripsi, sed neque a vobis quidem ullam sum responsionem assequutus. Scribite itaque de omnibus copiose et ubertim, et consilium vestrum mihi exponite. Ego secundum id sum rationes meas vivendi compositurus. Nuper, dum in rem meam privatam instarem, exponeremque quos sumptus fecissem, res-

pondit unus : tam opulentum oppidum ut Antverpia est, bene posse hic oratorem sollicitatoremque nutrire. Ego tacui neque diffiteri volui idipsum. Verum mihi jam locus deputatus est, sed post discessum unius qui et illum jam in dies parat. Interea Cæsar pensionem dat, sed quæ, uti reliquis omnibus, ita mihi quoque nondum solvitur. Res alias meas Magnificus Dominus Hadrianus, Pensionarius, ex litteris ad se privatim transmissis intelliget. Cui et has volo ut imprimis communices. Est enim, si quis alius, qui rebus vestris et consulere et prospicere certe potest, multarum magnarumque rerum experientia edoctus. Talem ego illum scio esse. Ad te verum tam prolixus fui, quia non existimavi te has litteras meas ad te solum scriptas esse arbitrari, sed imprimis Domino Hadriano communicaturum. Commenda me Domino Cornelio Grapheo nostro et Domino Hadriano Hertzio et amicis omnibus, et vale. Ex Granata Beticæ, quarto Kalendas Decembris anno Domini M. D. XXVI.

Tuus ex animo amicus, tanquam frater,
CORNELIUS DUPLICIUS SCEPPERUS.

---

29 Oct. 1526.

Gebod des Magistraats " dat nyemant, van wat state oft „ conditie hy zye, out noch jonck, hem en voerdere te vercoopene, te veylene, te printene, te lesene oft by hem te „ houdene, ennige boecken suspect vander Lutheraenscher „ ketteryen, maer dat hem een yegelyck daeraf wachte. „ Ende dat alle de ghene, tzye printers oft andere, die „ ennige diergelycke boecken hebben met valsche prologen „ oft anderssins, suspect vander voers. ketteryen, de selve „ brengen in handen vanden Heere, opte pene van scerpelic, „ sonder verdrach, gecorrigeert te worddene, nae inhoudt „ ende luyt der geboden Ons Genadighs Heeren sKeysers dien „ aengaende, alhier ter poyen af gepubliceert. „

(Zie : *Archievenblad, D. II, blz.* 314 *en* 319.)

Gecorrigeert by Heeren Clause van Lyere, Riddere, Scouteth, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide vander stadt van Antwerpen, opten XXX^en dach van Octobri anno XXVI.

Hansken van Remunde, boeckprintere, overmits dien dat hy, contrarie ende in verachtinge der mandementen ende bevelen van Onsen Aldergenadichsten Heere den Keyser, alhier te poeyen af gepubliceert, hem gevoirdeert heeft te printene zekere boecken, inhoudende de leeringe der Lutheriaenscher ketteryen, daeraf de Heere ende de Stadt te vollen geinformeert zyn, sal porren, binnen sonneschyne, vuyter stadt ende vryheyt ende, binnen den derden dage, vuyten Mercgreefscape van Antwerpen, ende doen een pelgrimagie ten Heyligen Bloede, te Wilsenaken, ende, na de brieven daeraf overgesonden, nyet wederomme innecomen hy en hebbe ierts sHeeren ende der stadt gemoede, op zyn vorste lith (1).

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 30.)

Gecorrigeert by Heeren Clause van Lyere, Riddere, Scouteth, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide vander stadt van Antwerpen, opten XXX^en dach van Octobri anno XXVI.

Henric Henricxsens, geboren van Berghen-Opten-Zoom, ende Tanneken Zwolfs, van Bruessele, overmits dien dat zy alle beyde, sekere boecxkens diversschen lieden vercocht ende gedistribueert hebben, inhoudende insgelycx de ketterie ende leeringe van Martinus Luther, contrarie ende grootelic in versmadenissen vanden bevelen ende geboden van Onsen Allergenadichsten Heere den Keysere, daeraf de Heere ende de Stadt oic wel geinformeert zyn, selen porren, binnen sonneschyne, vuyter stadt ende vryheyt ende, binnen den derden dage, vuten Mercgreefscape van Antwerpen, ende doen de pelgrimagie nabescreven, te wetene: de voers. Henrick tOnser Liever

(1) *Op den bladrand : Littere peregrinationis dicti Joannis fuerunt presentate Dominis Marchioni et Magistratui XXIX^a die mensis Martii anno XXVI (XXVII n. s.), et habet facultatem et consensum Domini et Oppidi intrandi Marchionatum et oppidum.* VANDER RYT.

Vrouwen te Boenen, ende de voers. Tanneken tOnser Liever Vrouwen te Parys, ende, na de brieven, by elcken van hen, daeraff overgesonden, nyet wederomme inne comen sy en hebben ierst sHeeren ende der stadt gemoeye, elck van hen op syn vorste lith (1).

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 30.)

Ander wtgeven van zekeren costen gedaen, nemende die informacie tegens die Lutherianen, binnen den tyde deser rekeninge tAntwerpen gecorrigeert geweest zynde (2).

Desen Scouteth, die welcke, by handen zyns clercs, gedeboursseert ende betailt heeft : ierst den mannen van leene ende andere, voere huere vacacien van twee dagen ende andere costen gedaen, nemende die informacie tegen de huysvrouwe Peeters Frimotit, Lutheriane, IIII Karolus guldens X stuvers. Item voere de costen vanden deponenten aldair gedeponeert hebbende, III Karolus guldens III 1/2 stuvers. Item betailt voere de costen vanden sergeanten die Rochus de Kelnere tot Oirderen gehaelt hebben, XXXI stuvers. Item voere den cost vanden wagene, XXX stuvers. Item voere die costen, soe wel vanden genen die desen Schoutet informacie gegeven hebben als vanden Commissarysen ende andere gemoeyt geweest hebbende mit Peeteren de taelspreker, Luteriaen, IIII Karolus guldens XVII stuvers. Item voere dlaken vander cappen van

(1) *Op den bladrand : Dicta Anna Svolfs presentavit litteras peregrinationis Dominis* den XXVI[en] dach Junii anno XXVII° ende hebben deselve geconsenteert inne te comene.

Littere peregrinationis dicti Henrici Henricxsens fuerunt presentate Dominis Marchioni et Magistratui XXI die mensis Novembris anno XXVI°, sed non habet facultatem neque consensum Domini et Oppidi intrandi.

(2) *Op den bladrand leest men het volgende :* Want het schynt dat dese costen extraordinair zyn, ende niet en behoeren te comen ten laste van desen Scouthet, mer souden dairaf behoeren betailt te worden byde Commissarise ende vanden goeden vanden selven Luterianen.

Gesien dordonnancie vanden Heeren vander Financien, hierop dienende, hier overgegeven, ende bezundere want Onse Genadige Vrouwe, tAntwerpen wesende, hen heeft doen relaxeren, sonder iet te geven, gelyc die voirs. Scouthet selve dat in deser cameren heeft geaffirmeert, *transeat.*

eenen monick, IIII Karolus guldens X stuvers. Item voere dmaeckgelt vander voirs. cappen ende vanden mantens oft *pectoralia*, XXIIII stuvers. Item voere dlywaet daermen de voirs. mantens oft *pectoralia* af gemaect heeft, II Karolus guldens X stuvers. Item den schilder die de voirseyde mantens oft *pectoralia* by nachte geschildert heeft, V Karolus guldens. Item den voirs. Scouthet, den welcken voere zynen arbeyt, vacacien ende moeyte in desen by den Heeren vander Financien toegevueght is XXX Karolus guldens ende den sergenten oft diniers, insgelycx by appointemente, als boven, toegevueght XII Karolus guldens. Comende tsamen dese partien, blickende byder declaracien ende den appointemente der Heeren vander Financien dairop dienende, in daten II^a^ Marcii anno XXV, hier overgegeven, ter sommen van tseventich Karolus guldens XV 1/2 stuver, *qui valent* . . . . XVII ℔ XIII s. X d. ob.
(*Rekeningen van den Markgraaf, jaar* 1525—26, *kapittel der Uitgaven.*)

1526—27.

(VAN 30 NOVEMBER TOT 30 NOVEMBER.)

Schout : H^r^ Klaas van Liere, Ridder.
Onderschout : Gielis van Bouchout.
Buitenburgemeester : Willem van Liere.
Binnenburgemeester : Mr Jaspar van Halmale.
Schepenen : H^r^ Aart van Liere, Ridder, H^r^ Adriaan vander Noot, Ridder, Aart Schoyte, Jeronimus Happaert, Gabriel Triapain, Hendrik Butkens, Anthonis van Berchem, Adriaan Pot, Willem van Immerseele, Mr Jaspar van Halmale, Mr Adriaan Hertsen, Jan van Delft, Mr Roelant van Berchem, Lanceloot van Urssele, Erasm vander Dilft, Klaas vander Heyden.
Secretarissen : Mr Jan de Keysere, Mr Willem vander Ryt, Mr Jan de Keysere, de jonge, Mr Frans Ballinck.

---

16 Januari 1526 (n. s. 1527).

Gebod van het Magistraat “ dat nyemant, van wat state

„ oft qualiteyt hy zy, hem en voirdere int heymelyc oft
„ int openbaer by hen te houdene ennige Nyeuwe Testa-
„ menten alhier inder stadt in engelsscher talen gedruct,
„ daeraf de gelycke alomme in Engelant verbrant ende jegen-
„ woerdichlic alhier oic verbrant worden; ende dat alle de ghene
„ die diergelycken boecken by hen hebben, deselve, bynnen
„ acht dagen naestcomende, brengen in handen vanden Heeren,
„ opte pene van scherpelic gecorrigeert te worddene, na
„ inhout der geboden Ons Genadighen Heeren Keyzers, dien
„ ende gelycke saken aengaende, alhier gepubliceert (1). „

(Zie *Archievenblad, D. II, blz.* 319.)

(1) *Het Antwerpsch Cronykje* geeft, onder dagteekening van 26 Februari 1526, het volgende feit op, waarover geene bescheeden op het Stedelijk Archief voorhanden zijn:

« Anno 1526, den 26 February, wert alhier een stellagie gemaeckt, daer op waren, den Cancelier, Raetsheeren, ende Borgemeesteren, den Marcgrave, ende de Schepenen van Antwerpen, aldaer den Opper-Prochiaen een sermoen begonste, ende in het preecken quamen der tien persoonen op, daer twee vrouwen onder waren, elck met een kerse, ende een droech een tortse, ende corts liet hy het preeken, mits het groot gerucht van het volck, ende corts quamp de processie generael over de mert, aldaer de schutters in 't hernasch stonden, van het stathuys tot aen de Breederystrate toe, ende de reste vande Ambachten waren op heur cameren, ende ook vande Gulden, oock in 't harnas sommighe. Ende de groote clock luyden, ende doen 't Heylich Sacrament quam, soo dede men hun lieden som een mantelthien aen, op d'een stont 'tHeylich Sacrament, op d'ander Luyter met veel duvelen, ende op sommighe bocken, ende alsoo volchden sy 't Heylich Sacrament inde kercke; ende van daer ginghen sy weder op 't stathuys, ende men dede hun lien haer mantelthiens aff, ende elck ginck thuys, ende men verberden hun lieden bocken; daer wirt een huycxken van eenen diefken gedraghen voor eenen siecken man, een boeckbinder; syn knechten prekende, Loy de schalidecker, Schoelant Jan, en Formants huysvrouwe, Than Brodric, juffrou in de Tenne Schotel, Rochus den droochscherder, Meester Peeter Barbier, Rut de cousmaker, ende Joos Blanckaert was sieck. »

Naar allen schijn staat dit feit in verband met de aanteekening getrokken uit de rekeningen van den Markgraaf en aangehaald op blz. 160—161. In dit geval, zou er eene jaarfeil in het *Antwerpsch Chronijke* zijn begaan.

1527—28 (1).

(VAN 30 NOVEMBER TOT 30 NOVEMBER).

Schout : Hr Klaas van Liere, Ridder.
Onderschout : Gielis van Bouchout.
Buitenburgemeester : Hr Aart van Liere, Ridder.
Binnenburgemeester : Mr Adriaan Hertsen.
Schepenen : Hr Geert vanden Werve, Aart Schoyte, Jeronimus Happaert (*obiit ; loco ejus* Jan van Crombach), Gabriel Triapain, Willem van Liere, Frans van Halen, Adriaan Pot, Willem Draeck, Mr Jaspar van Halmale, Mr Adriaan Hertsen, Jan van Delft, Rutgeert van Doren, Joos Draeck, Philips van Coutereau, Ridder, Erasm vander Dilft, Aart van Berchem, Gieliszoon.
Secretarissen : Mr Jan de Keysere, Mr Willem vander Ryt, Mr Jan de Keysere, de jonge, Mr Frans Ballinck.

Gecorrigeert by Heeren Clause van Lyere, Riddere, Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen ende Rade vander stadt van Antwerpen, opten lesten dach van Februario anno XXVII (XXVIII n. s.)

Kerstiaen Boeye, outcleercoopere, overmits zekere ketterie, by hem geperpetreert, ende daeraf hy besmet bevonden is geweest, daer dat de Heere ende de Stadt te vollen af geinformeert zyn, sal, boven de correctie van inscalatien, die hy ontfangen heeft, moeten bliven continuelic bynnen deser stadt mueren, ende dat tot Beloken Paesschen toe naestcomende incluys, ende daer en boven op alle Sondagen ende oic op Onser Liever Vrouwen dach van Annunciatie, comende bynnen den voers. tyt, moeten hoiren, op syne knyen, de prochiemisse ende tsermoen, van beginsel totten eynde, de welcke men, in Onser Liever Vrouwen kercke alhier, alsdan doen sal, ende dat ter plaetssen die hem daertoe geordineert sal worden, hebbende, daer en boven, geduerende den tyt vander

(1) De schriften rakende de geschiedenis onzer stad maken in dit jaar gewag van de werking van zekeren Otto Pack, over wien tot nu toe geene bescheeden op het Archief zijn ontdekt.

voers. missen, een bernende wasschen keerse van eenen ponde, ende dit al opte pene van zynder handt (1).

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 35.)

Gecorrigeert by Heeren Clause van Lyere, Riddere, Schouteth, Burgermeestere, Scepenen ende Raide vander stadt van Antwerpen, in besloten Raedcamere vergadert wesende, des Maendaechs XXIII daghen in Meerte, anno XV^c ende sevenentwintich voer Paesschen (*XXVIII n. s.*)

Jacob Rodes, sadelmakere, overmidts dien dat hy van sekere ketteryen befaemt is besmet te zyne, daeroppe de Heere ende de Stadt sekere informatie genomen hebben ende bovendien hen noch naerdere informeren selen, sal alhier inder stadt gehouden zyn te blivene sonder hem daervuyt te transfereren, ten ware by expressen consente ende oirlove vanden Heere ende der stadt, tot aender tyt toe dat hy vander voirs. ketterye, daeraf hy befaemt is, by condempnatien oft absolutie, geabsolveert sal wesen, ende dat opte pene van synder handt.

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 35).

---

1 en 3 October 1528.

Vonnissen rakende Ritchard Hermans. *Zie blz.* 166.

Op heden vyf daghe in Octobri anno XXVIII, soe werdt bynnen der Raedtcameren, opter stadhuys, gheordineert ende bevolen Cornelise vander Plassen, van hier bynnen geboren, dat, mids hy alhier inder stadt zekere boecxkens, wesende famose libellen ende inhoudende herezye, sonder ennigen titule noch oock nyet vuytwysende waer die geprint syn geweest, vercocht heeft gehadt, te porren, bynnen zonneschyne, vuter stadt ende vryheyt ende, bynnen den derden dage, vuyten

(1) Deze Kerstiaen Boeye volherdde niettemin in zijne meening en derhalve werd hij andermaal, op 4 December 1529, gestraft. Zie verder onder die dagteekening.

Marcgraefscape van Antwerpen, ende buyten der selver vryheyt ende Mercgreefscape moeten bliven continuelycken, sonder weder inne te comene, den tyt van eenen jare lanck geduerende, op zyn vorste leth.

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 36 *v/o*).

1528—29.

(VAN 30 NOVEMBER TOT 1 DECEMBER.)

Schout: H^r Klaas van Liere, Ridder.
Onderschout: Gielis van Bouchout.
Buitenburgemeester: Mr Jaspar van Halmale.
Binnenburgemeester: H^r Aart van Liere, Ridder.
Schepenen: H^r Geert vanden Werve, Ridder, H^r Aart van Liere, Ridder, Aart Schoyte, Gabriel Triapain, Hendrik Butkens, Adriaan Pot, Willem van Immerseele, Willem Draeck, Mr Adriaan Hertsen, Jan van Delft, Mr Roelant van Berchem, Klaas vander Meere, Mr Gielis Busschaerts, Klaas vander Heyden, Mr Klaas de Schermere, Mr Dominicus de Herde.
Secretarissen: Mr Jan de Keysere, de oude, Mr Willem vander Ryt, Mr Frans Ballinck, Mr Jan de Keysere, de jonge, Mr Jan van Halle (*expectant.*)

Gecorrigeert by Heeren Clause van Lyere, Riddere, Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide vander stadt van Antwerpen, opten XXVII^en dach Januarii, anno XV^c XXVIII (XXIX n. s.)

Lieven Wedemael, schoenmaker, van Brugge, overmidts dien dat hy, onlancx geleden, eenen zekeren predicant in zyn sermoen geperturbeert heeft ende den zelven met zynen slippen getrocken; bovendien dat hy van gelycken delicten, by hem geperpetreert, vut Vlaenderen gebannen is geweest, daeraf de Heere ende de Stadt te vollen geinformeert zyn, sal porren, binnen zonneschyne, vut deser stadt ende vryheyt ende, binnen den derden dage, vuten Mercgrafscappe van Antwerpen ende doen een pelgrimagie tSinte Peter ende tSinte Pauwels, tot

Romen, ende, na de brieven daeraf overgesonden, nyet weder inne comen, hy en hebbe ierst sHeeren ende der stadt gemoye, op syn voerste let (1).

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 37 *v/°*.)

(*Vonnissen van* 1 *en* 3 *October* 1528 *en van* 5 *Februari* 1529.)

Comparerende, op den iersten dach in Octobri inden jare duysent vyfhondert achtentwintich lestleden, ter Vierscharen Ons Genadichs tsHeeren sKeysers, voir myn Heeren den Schouteth, Borgermeester ende Scepenen der stadt van Antwerpen, te rechte sittende, Richardt Hermans, coopman, ingeseten poorter der stad van Antwerpen, remonstrerende ende clagelic te kennen gevende hoe dat hy, den tyt van derthien weken lanck, continuelick hadde in stricker gevanckenissen geseten bynnen der zelver stadt van Antwerpen, zonder dat men hem eenige ticht oft aensprake gedaen hadde, oft dat hy hadde geweten de redene vander zelver zynder gevanckenissen, anders dan die zoude gebuert zyn onder schyn van zekeren pretensen accusatien gedaen by Janne Acket, Ambassadeur der Coninclycke Majesteyt van Ingelant, van wegen der zelver Coninclycke Majesteyt, te wetene, dat de voirs. Richardt zoude zyn een heretyck ende verrader vander voirs. Coninclycke Majesteyt, hebbende geuseert vele doctrinen ende opinien Lutheriane, gesustineert ende gemainteneert vele andere heretycke ondersate ende vluchtige vanden coninckrycke van Ingelant, int coopen, vercoopen ende overseynden in Engelant, van vele boecken die zy gecomposeert hadden ende doen printen tegens de Hoocheyt vander voirs. Coninclycke Majesteyt ende zyne Edelen vanden coninckrycke, ter saken van welcken boecken ende quade instructie, hadde gemaect geweest een commotie ende oprysinge van volcke tegen der selver Coninclycke Majesteyt ende zyne Edelen, daeraf de zelve Ridssaert eensdeels zoude geweest zyn de oirsaecke, de welcke oick souden hebben doen translateren ende componeren vele boecxkens gecondempneert ende verbernt byde geleerde ende

(1) Lieven Wedemael onderwierp zich niet aan de straf hem opgelegd en onderging daarom nog eene veroordeeling op 3 Mei 1536. Zie verder op dien datum.

geletteerde vanden voirs. coninckrycke; ende want tselve nyet alleenlyck en ware tegen dispositien vanden gemeynen gescreven rechte, maer oick directelyck tegen de Blyde Incompst Onsses Genadichs sHeeren des Keysers van zynen genadighen lande ende hertoochdomme van Brabant, ende bysundere tegen de previlegien ende oude hercomme vander voirs. stadt van Antwerpen, inhoudende dat men allen gevangenen, bysundere ingesetene poirteren der selver stadt, gelyck de voirs. Ritchaert over achtien jairen ware geweest ende alnoch was, schuldich ware, bynnen den derden dage van zynder apprehensien ende gevanckenissen, ticht ende aenspraecke te doene, oft anderssins ende, in gebreke van dyen, alsulcken gevangene, recht begeerende, vander selver zynder gevanckenissen, costeloos ende schadeloos, te ontslane, Soe concludeerde de voirs. Ridtssaert dat hy van zynder voirs. gevanckenissen, costeloos ende scadeloos, soude worden ontslagen, verclerende nyetemin, zoe verre de voirs. Schouteth, de voirs. Ambassadeur, inden name vander voirs. Coninckłycke Majesteyt, oft anderssins, oft oic yemandt anders, wye hy waere, hem yet tyden, tichten oft aenspreken wilde ter saken voirs., oft anderssins, in eenige manieren, dat hy te vreden waere, ende presenteerde eenen yegelycken te rechte te staene, hem ter purgien te stellene ende justicie te verwachtene, persisterende anderssins in syne voirs. relaxatie ende ontlastinge. Op welcke te kennen geven, versuecke ende conclusie, de voirs. Schouteth heeft geseeght ende vercleert hoe dat de voirs. Ritssaert ware geapprehendeert geweest, midts den voirs. accusatien van heresien ende verraderien, ten scryvene van Onser Genadighen Vrouwen der Eertshertoginnen van Oistenryck, Regente etc., sustinerende, mids dyen, dat de kennisse ende decisie vanden voirs. saecken nyet en behoirde ter voirs. Vierschaeren. Daer tegens de voirs. Ritssaert heeft gesustineert ter contrarien, dat, midts den redenen voirs., ende daertoe vuegende dat, op zeker pretens versueck ende verclaringe die de voirs. Ambassadeur Onser voirs. Genadighen Vrouwen tegen den zelven Ritssaert, aengaende der voirs. accusatien, heresien ende verraderien, gedaen ende in gescrifte overgegeven hadde, by Onsen Genadighen Heeren den Keyser, in synen Secreten Raide, geordineert ware geweest den voirs. Borgermeester ende Scepenen, dat zy den voirs. Ridssaert zouden doen ende administreren recht ende justicie; ende dat tot desen, op zekere requeste byden voirs. Ridsaert inden voirs. Secreten Raide overgegeven, versueckende byder selver recht ende

justicie hem geadministreert te wordene, Onse voirs. Genadighe Vrouwe, als Regente, met hueren beslotenen brieven, hadde geordonneert, van wegen Ons voirs. Genadichs Heeren des Keysers, den selven Borgermeester ende Scepenen, dat zy, voere hemluyden geroepen den voirs. Ambassadeur van Ingelant, den voirs. Ridssaert, op zyn versueck, zouden doen de cortste expeditie van justicien die zy zouden konnen ende mogen, byden zelven Borgermeester ende Scepenen, ter voirs. Vierscharen, op zyne voirs. remonstrantie ende versuecke recht ende justicie gedaen ende geadministreert zoude worden; persisterende voirts in syne voirs. conclusie ende versueckende hem hierop byden voirs. Schouteth recht gemaent te wordene. Soe is, ter manissen des voirs. Schouteths, by Meesteren Adriane Hertssen, Borgermeester ende Scepene, met gevolge van Scepenen, zyne medegesellen, gewesen voir een vonnisse: zoe verre de voirs. Schouteth, oft yemandt anders, den voirs. Ritsaert, ter saken boven verhaelt, oft anderssins, ticht oft aensprake doen wilden, dat zy dat zouden schuldich zyn, ter zelver Vierscharen, voer Borgermeester ende Scepenen, te doene. Terstont nae den welcken, zoo heeft de voirs. Schouteth vercleert, dat hy den voirs. Ritsaert egheen aensprake doen en wilde van heresien oft verraderien, van welcken verclarene de selve Ritsaert heeft versocht acte hem gegeven, ende, midts den selven verclaren, op syn voirs. versueck ende conclusie hem voorts recht gedaen te worddene, versueckende daeromme gemaent te worddene. Alsoe dat, ter manissen des voirs. Schouteth, byden voirs. Meesteren Adrianen Hertzen, gewesen werdt voir een vonnisse, ten selven dage ende stonden: dat den voirs. Ritsaert zoude verleent wordden acte vanden voirs. verclarene byden voirs. Schouteth gedaen, van dat hy verclaert hadde dat hy den voirs. Ritsaert gheen aensprake doen en wilde van heresie oft verraderie, ende, aengaende de materien principale, wordt de selve gehouden in advise tot den derden dage. Tot welcken derden dage, dwelck was opden derden dach der maent in Octobri, de voirs. Ritsaert, ter voirs. Vierscharen voer recht comparerende, doende wederom verhalen by zynen taelsprekere tgene des voirs. is, ende persisterende voirts in zyne voirs. conclusie, soe heeft de voirs. Schouteth, geassocieert zynde met den voirs. Ambassadeur van Ingelant, de welke, achtervolgende den voirs. appoinctementen Ons Genadichs Heeren ende den beslotenen brieven van Onse voirs. Genadighe Vrouwe, by zekere beslotene brieven

vanden voirs. Borgermeester ende Scepenen geadverteert hadde geweest vanden voirs. comparitien, versueck, conclusien ende appoinctementen, om in rechte gehoort te zyne, in alle tgene des hy soude willen zeggen ende allegeren, zoe verre hy hem partye maken wilde tegen den voirs. Ridsaert, ende hem versien hadde van Meesteren Jacop van Staveren, Advocaet inden Grooten Raide te Mechelen, den voirs. Ridsaert betichtende, op ende aengeseegt de feyten nabescreven : inden iersten, dat hy hem vervordert hadde, bynnen zynen huyse alhier, te sustinerene ende tonderhoudene sekere openbare Lutherianen ende verraders, vuyt Engelandt gevloden; ten tweeden, dat hy in Engelandt overgesonden hadde zekere boecxkens, herwaertsover gedruct, de welcke, gevisiteert zynde byder Geestelycheyt in Engelandt, bevonden waren te smakene heresie, ende, voir alsulcken, aldaer openbaerlyck verbrandt; ten derden, dat hy noch in Engelandt overgesonden hadde sekere boexkens, gelyc famose libellen, herwaertsover oft elders onbegrepen daeraf gedruct zynde, inhoudende seditie tegens der Conincklycke Majesteyt van Engelandt (1), daervut gescapen hadde geweest (sonder der gratien Gods) zyne Conincklycke weerden ende anderen Edelen haer lyf te verliesene; ten vierden, dat hy verstant ende gemeynscap gehadt hadde met eenigen verraders die sedicie gemaect hadden jegens den Coninck van Engelandt, daeraf de sommige gevangen, ende de sommige gejusticeert waren, daeraf de zelve, in huere vuterste, den voernoemden Richaerden bedragen hadden; concluderende, by aldien zyne waerheden alzoe gedroegen, dat hy over den voirs. Richaerdt soude rechten oft doen rechten, gelyck men over sulcken misdadigen schuldich ware te rechtene. Waerop byden taelsprekere ende van wegen des voirs. Ritchaerds geantwoirdt werdt, ende in effecte anderwerf verhaelt tgene des voirs. is, te wetene, dat in desen was te noterene dat men, achtervolgende der Blyder Incompst Ons Genadichs sHeeren sKeysers, de welcke de selve hadde, met synen geheelen Raide van Brabant, geswooren tonderhoudene, ende oick achtervolgende den previlegien ende oude hercommen deser stadt, de welcke myn Heeren Borgemeester ende Scepenen der selver stadt hebben insgelycx gesworen te observerene, alle gevangenen, ende bysundere van oft voir crym gevangen zynde, behoirde ticht ende aensprake te doene bynnen den derden dage, ende van derden dage te derden daghen daerjegens te pro-

(1) Koning Hendrik VIII.

cedeeren, soe wanneer dat byden selven gevangenen versocht wardde, oft anderssins behoirde de selve gevangene te wordden costeloos ende schadeloos gerelaxeert; ende want de voirs. Richaerdt hadde, den tyt van derthiene weken oft meer, in stricter gevanckenissen gehouden geweest, sonder dat hem eenige ticht oft aensprake gedaen hadde geweest, zoe hadde hy over langen tyt behoirt geabsolveert te zyne, achtervolgende der voirs. Blyder Incompst ende deser stadt previlegien ende oude hercommen, dwelck nyet geschiet en was, dyrectelyck tegens de voirs. Blyde Incompst ende deser stadt previlegien, besworen inder manieren alsoo voors. is; persisterende int beneficie ter saken vander voirs. Blyde Incompst ende deser stadt previlegien hem in desen competerende, sonder daeraf te willen scheydene; onder protestatie van dien, voirts seggende ende allegerende dat, na dispositie van rechte, een libel contenderende tot cryme nyet en behoirde te zyne confuys, maer claer ende pertinent, met specificatien ende declaratien vanden tyde, plaetse, te wetene, waer, wanneer ende met wat persoonen tselve delict soude gecommitteert zyn, om, tselve gedaen, byden geaccuseerden daerop pertinentilyck geantwoerdt te wordene, ende hem te mogen behelpen daertegens met allen zynen defensien ende exceptien van *alibi* ende anderssins, alsoe hy in zynen raide soude vinden behoirene; ende want alsulcken des voirs. Schouteth pretensie, accusatie, ticht ende aensprake nyet en was maer heel confuys, ende sulck dat hy daerop nyet wel en soude hebben pertinentelyck cunnen geantwoirden, sustineerde, midts dyen, tot rejectien vander zelver aenspraecken, concludeerende voirts dat hy vander zelver aenspraecken soude worden geabsolveert, costeloos ende schadeloos, van dien dage ten eeuwigen dagen, versueckende hem hierop byden voirs. Schouteth om recht gemaent te worddene; alsoo dat, ter manissen des voirs. Schoutets, alsdoen by Meesteren Adriane Hertssen, Borgermeester ende Scepene, met gevolge van Scepenen zynen medegesellen, gewesen werdt voir een vonnisse: dat myn Heer de Schouteth sculdich soude syn te specificeren, by name oft andere indicien, de persoonen Lutherianen ende verraders die de voirs. Ridchaert onderhouden soude hebben, item insgelycx te specificeren de boecxkens inde voirs. articlen geruert, by edicie van exempelen van gelycken boecxkens, oft anderssins, omme daerop byden voirs. Richardt geandwoert te mogen worden, ende dat bynnen den derden dage. Welcken vonnisse naegaende, soe is de voirs. Ridtchaert, ten selven dage, voir rechte wederomme gecompareert, ver-

sueckende dat de voirs. Schoutet, achtervolgende den voirs. vonnisse, soude editie doen vanden voirs. boecxkens, ende hem voorts vercleeren oft de voirs. Ridtchaerdt dezelve boecxkens in Engelandt gedragen oft gesondên hadde. Op welck versueck, de voirs Schoutet, inden iersten, exhibeerde sekere intitulatien van sommige boecxkens in Engelsche tale, seggende dat sulcx de boecken waren by hem als voere geallegeert, ende dat de voirs. Richaerdt die na Ingelandt gesonden hadden, ende nyet gedragen. Daerop byden voersprake ende van wegen des voirs. Ritsaerdts gerepliceert werdt, dat de voirs. Schoutet naerdere specificatie soude behoiren te doene vanden voirs. boecxkens, ende oic te vercleerne met wat persoonen hy de selve boecxkens na Ingelandt gesonden zoude hebben, oft, in gevalle hy tselve nyet en dede, dat de voirs. Ridchaert ontslagen soude worden, te minsten op cautie juratoire van te comparerene in persoone alhier ter Vierscharen, ende den voirs. Schouteth aldaer te rechte te stane totten eynden vander saken, mids den selven eedt verborgende voer alsulcke somme van penningen als de voirs. myne Heeren de Borgemeestere ende Scepenen zouden bevinden behoirene, versueckende om recht gemaent te wordene. Alsoe dat, ter manissen des voirs. Schoutets, by Meesteren Adriane Hertssen gewesen wert voir een vonnisse, ten selven dage, te wetene, opten vyfsten dach in Octobri : dat de voirs. Schoutet, aengaende de specificatie vanden voirs. boecxkens, genoech gedaen hadde midts de edicie vanden intitulatien der selver boecxkens, maer dat de Schouteth sculdich zoude zyn te vercleerene met wat persoonen de voirs. Ritchaerdt de selve boecxkens na Ingelandt gesonden soude hebben, ende dat bynnen den derden dage, oft dat de voirs. Richaerdt anders ontslagen soude wordden, op cautie by hem als voere gepresenteert. Alsoo dat de selve Richaerdt, wederomme voer recht comparerende opten VIIten dach in Octobri als op zynen rechten dach van genachte, versocht dat den voirs. Schouteth hem by goeden designatien aennoemen soude, achtervolgende den voernoemden vonnisse, de persoonen metten welcken hem de voirs. Schoutet geaccuseert hadde de voirs. boecxkens in Engelandt gesonden te hebbene. Daerop hem byden selven Schouteth geantwoerdt werdt, dat hy hem de selve persoonen, midts der cortheyt vanden tyde, niet en wiste aen te noemen. Midts welcken, de voerspraecke vanden voers. Ridchaerdt tselve vercleeren begheerde geteeckent te hebbene, sustineerde dat, achtervolgende den lesten gewysden

vonnisse, de selve Richaerdt soude ontslagen worden vuyter hachten, midts by hem gedaen wesende de cautie als voere by hem gepresenteert, versueckende om recht gemaent te wordene. Alsoe dat, den selven dage, by Meesteren Adriane Hertssen, Borgermeester ende Scepene, met gevolge van Scepenen zynen medegesellen, gewesen werdt voir een vonnisse: dat de voirs. Richaerdt, achtervolgende zynder presentatien aenden voergaenden vonnisse, soude vuyter hachten zyn ontslagen, midts doende cautie juratorie den voers. Schouteth alhier ter Vierscharen te rechte te comene in persoone, ende zyn gevanckenisse alhier inder stadt te houden totten eynde vander saecken, ende dien selven eedt verborgen voer de somme van twee duysent Carolus guldens eens. Welcken eedt by hem gedaen wesende, ende den selven verborcht hebbende, voir de voirs. somme, by Peeteren Mens ende Aerde van Veldwycke, ingesetenen poirteren deser stadt, sustineerde dat den Schoutet eenen zekeren dach geordineert zoude worden, omme hem de voirs. persoonen byden voernoempden Schouteth aengenoempt te wordene. Achtervolgende welcken versuecke, ten manene des voirs. Schoutets, by Meesteren Adrianen Hertzen, Burgermeester, gewesen werdt voir een vonnisse: dat hem de voirs. Schoutet de voirs. persoonen soude behooren aen te noemen, van dyen dagen in zesse weken doen naestcomende, ende by aldyen hem de voirs. Schoutet de voernoempde persoonen eer aennoemen wilde, dat hy, indyen gevalle, den voirs. Richaerdt dat drie dagen daer te voeren soude schuldich zyn te insinuerene. Welcke zesse weken overstreken zynde, soe is wederomme de voirs. Rithchaerdt, opten XX[ten] dach in Novembri, alhier ter voirs. Vierscharen in rechte gecompareert, als op zynen gerechten dach van genechte, doende aldaer proponeren by synen voersprake dat, by aldyen de voers. Schouteth hem, achtervolgende den lesten gewysden vonnesse, de persoonen aennoemde metten welcken hy de voers. boecxkens nae Engelandt gesonden soude hebben, dat hy bereet was om hem daerop te antwoerdene, sustinerende, by aldyen hy tselve nyet en dede, dat hy daeraf soude blyven versteken, ende hy, Ridchaert, geabsolveert, costeloos ende scadeloos, van dyen dage ten eeuwigen daghe. Waerop byden voirs. Schoutet geantwoerdt werdt, dat zeer verre was van hier in Engelandt, ende dat hy, midts der cortheyt vanden tyde, hem dairaf nyet wel vanden selven persoonen en hadde connen informeren, nyettegenstaende dat hy daertoe zyne vuyterste diligentie gedaen hadde, allegerende voirts dat men in sulcken

saecken van grooter importantien, gelyck dese saecke, nyet zoo lichtelick en behoirde te procederene tot absolutie, sustinerende dat hem noch eenen anderen tyt van sesse weken toegewesen soude worden, omme den zelven Ridtchaerdt de voirs. persoonen moegen aen te noemen. Daerop van wegen des voirs. Ridchaerts gealligeerdt werdt, persisterende in tvoers. vonnisse, excipierende *de judicato*, begherende hem daerop recht gedaen te wordene. Waerop, ter manissen des voirs. Schouteths, by Meesteren Adriane Hertzen, Borgermeester ende Scepene, met gevolge van Scepenen synen medegesellen, gewesen werdt voer een vonnisse : dat deselve Schouteth noch soude hebben eenen anderen dach, om hem de voirs. persoonen te moegen aennoemene, ende dat van dien dage in vierthien daghen doen naestcomende, op versteken. Welcke vierthien dagen overstreken zynde, ende den voirs. Ridtchaerdt wederomme voer recht comparerende, sustineerde, dat by aldyen de voirs. Schouteth hem de voers. persoonen alnoch nyet aen en noemde, dat hy daeraf zoude blyven versteken, ende hy, Ridchaerdt, daeraf worden geabsolveert. Waerop byden voirs. Schouteth geseeght werdt, dat hy op tversuecke van wegen des voirs. Ridtchaerdts gedaen nyet en wilde antwoirden, maer sustineerde dat, achtervolgende zekeren beslotenen brieven Ons Genadichs sHeeren sKeysers, die hy aldaer exhibeerde, de voirs. saecke, tusschen hem ende den voirs. Ridchaert, soude gehouden worden in state ende surceantie, ten fyne inde selve brieve begrepen, den tyt van drie maenden. Daerop des voirs. Ridchaerts voirspraecke repliceerde, seggende dat nyet te lettene en was opten exceptie, vuyt crachte vanden voirs. beslotenen brieve, byden Scouteth geproponeert, gemerct, ierst, dat de selve brieven geexpediert waren in walscher talen ende geteeckent by eenen Secretarys die gheen macht en hadde te teeckenen in Brabant, midts den welcken, nae vermoegen vande previlegien van Brabant, men daerop gheen regardt en behoirde te nemene; ten anderen, allegeerde dat de selve brieven impertinent waren, gemerct datse geexpedieert waren ten versuecke vander Conincklycke Majesteyt van Engelandt, alst bleeck byden inhouden der zelver brieven, seggende ende vuegende daertoe dat, ingevalle de voirs. brieven pertinentelyck geexpedieert hadden geweest, des neen, dat daerop nyet te letten en was, gemerct dat men ter voirs. Vierscharen Ons Genadichs sHeeren nyemandt belasten en mochte oft bezwaren met eenige brieven, maer zouden zelver moeten

compareren in persoone ; seyde voorts, ten derden, dat de voirs. beslotene brieven gefabriceert waren op zekeren pretensen thoon, den welcken de voirs. Conincklycke Majesteyt alnoch nyet en hadde cunnen gevinden, waeromme hy versochte noch dairtoe den tyt van drie maenden, waerop te considereren was dat de voirs. Schouteth alnoch nyet en hadde tot eenigen thoon gewesen geweest, maer alleenlyck omme den voirs. Ridtchaerdt de voernoempde persoonen aen te noemene; persisterende, midts dyen, inder voirs. Vierscharen vonnissen, de welcke, alsoo hy allegeerde, waren onappellabel ende irreformabel, ende nyet en behoirden omme eenige saecken geretracteert te wordene, tegens train van justicie ende deser Vierscharen recht; concluderende, midts den redenen voirs., dat den voirs. Schouteth egheenen langeren tyt, ten saken inde voirs. beslotene brieven gementioneert, verleent en soude worden, maer dat hy daeraf, achtervolgende den voergaenden vonnisse, soude blyven versteken, begheerende daeromme recht hierop gemaent te worddene. Ende werdt alsdoen, te wetene, opden vierden dach Decembris, ten manene des voirs. Schouteth, by vuytene van Heeren Aerde van Lyere, Riddere ende Borgermeestere, tselve vonnisse gevorst tot over acht dagen doen naestcomende. Te welcken dage, te wetene, opten XI^ten^ dach der selver maent Decembris, de voirs. Ridtchaerdt wederomme voer recht gecompareert is, versueckende hem, alsoe hy te voeren gedaen hadde, op zyn voergaende dingtaele recht gedaen te wordene, ende tvonnisse daeraf byden voernoempden Heeren Aerde van Lyere, indient in zynen vermoegen waere, gevuyt te wordenen. Byden welcken tselve vonnisse anderwerf gevorst werdt tot over acht dagen. Daerop de voirs. Ridtchaerdt dede remonstreren by zynen voirspraeke, hoe dat was int hertste vander Bergen merct, daert hy grootelycken te doene hadde, ende gescapen ware groote scade ende interesten te lydene, boven de ghene die hy alreede geleden hadde mids zynder gevanckenissen, by aldyen hem nyet georloift en werde aldaer te moegen reysene, omme zyne coopmanscapen ende andere saken te doene, versueckende vuyt dien dat, nyettegenstaende den voernoemde vonnisse, daer hy mede gecondempneert was zyne gevanckenisse alhier inder stadt te houdene totten eynde vander saecken, hem geoirloift soude wordden tot Bergen voirs. te reysene, omme zyne affairen aldaer te doene, ende dat opte cautie ende borchtocht, by hem tanderen tyden gedaen, van ten zynen rechten dingdage wederomme in per-

soone te rechte te comparerene. In welck versueck de voirs. Schouteth nyet en wilde condescenderen, maer sustineerde dat de voirs. Ridchaerdt soude schuldich zyn, zyn gevanckenisse alhier inder stadt te houdene, sonder daervuyt te scheydene, totten eynde vander saicken, alsoo voirs. is. Waerop des voirs. Ridchaerts voerspraecke, replicerende, zeyde dat tzelve nyet behoirlick en soude zyn mids den redenen by hem gealligeert, begherende hem hierop omme recht gemaent te worddene. Alsoe dat alsdoen, byden voernoempden Heeren Aerde van Lyere, gewesen werdt voer een vonnisse : dat de voirs. Ridchaerdt soude moegen reysen nae Bergen, opte cautie by hem tanderen tyde gestelt, als dat hy, bynnen acht dagen doen naestcomende, tot zynen rechten dage van genechte, soude den voirs. Schouteth alhier ter hooger Vierscharen te rechte comene in persoone. Welcken vonnisse naegaende, is de voirs. Ridchaerdt, van Berghen gecomen zynde, den voirs. Schouteth alhier ter Vierscaren in rechte gecompareert, versueckende anderwerf aen mynen voirs. Heeren van Lyere dat hem gelieven wilde, indient in zynen vermoegen waere, tvoernoemd gevorst vonnisse, tusschen den voers. Schouteth, als aenleggere, ter eenre, ende hem, Ritchaert, als verweerdere, ter andere zyden, gevuyt te worddene. Welck versueck byden voirs. Schouteth oic gedaen zynde, is, ter manissen desselfs Schouthets, byden voirs. Heeren Aerde van Lyere, Riddere, Borgermeestere ende Scepene, met gevolge van Scepenen synen medegesellen, gewesen voir een vonnisse, te weten, opten XVIIIten dach in Decembri : dat de voirs. Ridchaerdt daeraf soude syn ende blyven ontslagen, van dyen dage ten eeuwigen dagen, ende dat, aengaende den anderen articulen, de sake tusschen de voirs. partyen zoude worden gecontinueert van dyen dage ende drye weken doen naestcomende. Ten welcken dage, te wetene, opten VIIIten dach in Januario, de voirs. Ritchaert wederomme voer recht gecompareert is, versueckende, mids der absentien van zynen voerspraecke, de saecke voorts gecontinueert te worddene XIIII dagen, dwelck hem alsoe byden voirs. Heeren Borgermeestere ende Scepenen geappoincteert werdt. Ten welcken dage, te wetene, opten XXIIten dach in Januario, de voirs. Ridchaerdt, wederomme voor recht comparerende, heeft doen proponeren byden voirs. zynen voerspraecke, dat aengaende den anderen poincten ende articlen hem byden voirs. Schouteth, inder manieren voirs., op ende aengeseecht, ende alnoch nyet

met vonnisse gedecideert, schuldich soude syn daeraf naerdere specificatie ende declaratie te doene dan hy alnoch gedaen hadde, te wetene, inden iersten, wat persoonen de voirs. Ridchaert gesustineert soude hebben, dewelcke voirs. Schouteth pretendeerde Lutherianen, ketters ende van quader opinien, ende voere sulcx, ende anderssins, als rebellige vander Conincklycke Majesteyt van Engelandt, gepubliceert ende gebannen te zyne geweest, den tyt wanneer tselve gebuert zoude zyn, ende in wat manieren hy alsulcken persoonen soude gesustineert hebben; ten tweetsen, aen te noemene, met goeder declaratien, de persoonen verraders vander voirs. Conincklycke Majesteyt, metten welcken hy gemeynschap ende verstandt gehadt zoude hebben, den tyt wanneer, hoe ende in wat manieren tselve soude gebuert zyn, te wetene, met brieven oft anderssins, om, dat gedaen, byden voirs. Ridchaerdt daerop pertinentelycken geantwoerdt te wordene, gelyc hem goetduncken soude, oft dat, in gebreke van dyen, nae dispositie van gescrevenen rechte, soe oick nae vermoegen vander voirs. Blyder Incompst ende privilegien van deser stadt, gemerct oick zynder langer gevanckenissen, hy soude worden vander aenspraeken ende impetitien des voirs. Schoutets, costeloos ende scadeloos, ontslagen. Op welck versueck de voirs. Scouteth heeft vercleert, aengaende den persoonen dewelcke, als Lutherianen, ketters ende als rebellige vander voirs. Conincklycke Majesteyt, gepubliceert ende gebannen ende byden verweerderen gesustineert waren geweest, dat deen daeraf was genaempt Willem Taudeloo, ende dandere de zoene van Petit Roy, wesende een vuytgeloopen moninck vander Observanten oerdene, sustinerende metter selver declaratien genouch gedaen te hebbene, ende in gevalle neen (des hy persisteerde ja), dat hem eenen tyt van twee oft dry maenden soude geaccordeert worden, om in Engelandt te zeyndene ende van als hem naerder informerene. Den voirs. Ridchaerdt, daerop replicerende, sustineerde dat de Schouteth sculdich soude zyn, opten staenden voet, naerdere declaratie ende specificatie te doene, in vuegen ende manieren boven verhaelt, oft anderssins dat hem zyne conclusie geadjudiceert soude worden, gemerct den langen tyt, te weten, van acht maenden oft meer, dat hy gevangen hadde geweest, binnen welcken middelen tyde de voirs. Schouteth hem van als wel hadde moegen informeren. Partyen met meer woerden te beyden zyden gealligeert, persisterende ende recht begheerende, soe is, ten selven dage, ter manissen des voirs. Schou-

teths, byden voirs. Schouteth, byden voirs. Heeren Aerde van Lyere, met gevolge van Scepenen, gewesen voer recht : dat de voirs. Schouteth sculdich zoude zyn te specificerene, oft de voers. Ridchaerdt de voirs. Lutheriaensche ende gepubliceerde persoonen gesustineert hadde, van eten ende drincken te gevene ende gelogeert te hebbene, oft dat hy de selve gesustineert hadde in huere quade opinien ende ketteryen, ende voirts oick te specificerene den tyt wanneer de zelve persoonen (voere sulcx als de selve Schouteth heur in zyne aenspraecke gebaptiseert hadde), vercleert ende publiceert waren geweest, ende voirts hem aen te noemene de persoonen verraders, metten welcken hy gemeynscap ende verstandt soude gehadt hebben, ende in wat manieren, tzy met brieven oft anderssins, ende voorts te specificerene den tyt wanneer tselve gebuert zoude zyn, ende dat bynnen XIIII dagen doen naestcomende. Ten welcken dage, te wetene, opten V^ten^ dach in Februario, de voirs. Ridchaerdt Hermans, wederomme voer recht comparerende in persoone, dede in effecte wederomme by zynen voerspraeke, verhalen tgene des voirs. is, vuyt dyen ende anderssins sustinerende ende persisterende, in gevalle de voirs. Schouteth hem, achtervolgende den voergaenden vonnisse opten XXII^ten^ January gegeven, gheen naerdere specificatie ende declaratie en dede, dat hem in dyen gevalle zyne conclusie soude worden geadjudiceert. Den voirs. Schouteth voer antwoerde seggende dat hem tselve nyet moegelick en was omme te doene, versueckende hem langeren tyt daertoe verleent te wordene, ende partyen ten beyden zyden persisterende ende recht begheerende, soe is, ter manissen des voirs. Schouteth, byden voirs. Heeren Aerde van Lyere, Riddere, Borgermeestere ende Scepene, met gevolge van Scepenen, geappoincteert : dat de voirs. Schouteth de voirs. naerdere declaratie ende specificatie schuldich zoude syn te doene, opten staenden voet. Ende want hy vercleerde dat hy dat nyet en wiste te doene, partyen in huere voers. conclusien *hinc inde* persisterende ende recht begheerende, soe is, ter manissen des voirs. Schouteth, byden voirs. Heeren Aerde van Lyere, Riddere, Borgermeestere ende Scepene, met gevolge van Scepenen, zyne medegesellen, gewesen voer een vonnisse : den voers. Ridchaerdt Hermans van des voers. Schoutets ticht ende aenspraeke ontslagen, costeloos ende schadeloos, los, vry, quyte ende verweert, van desen dagen ten eeuwigen dagen. Ende des toirconden, hebben wy Borgermeester ende Scepenen voirgenoempt den zegel ten saken der stadt van Antwerpen desen

letteren aen doen hangen, int jaer Ons Heeren als men screef duysent vyf hondert ende achtentwintich, des Vrydaechs vyfve dage in Februario, nae scryvene sHoifs van Brabant.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen,* 1484—1582, *fol.* 113.)

Van Geerden de Somere, die zekere fortsse gedaen heeft den Prochiaen van Bouchout . . . . XVII s. VI d. groten.

(*Rekeningen van den Markgraaf, jaar* 1528—29, *kapittel der Ontvangsten.*)

1529—30.

(VAN 1 DECEMBER TOT 30 NOVEMBER.)

Schout : Hr Klaas van Liere, Ridder.
Onderschout : Gielis van Bouchout.
Buitenburgemeester : Hr Geert vanden Werve, Ridder.
Binnenburgemeester : Hr Aart van Liere, Ridder (*obiit; loco ejus* Mr Adriaan Hertsen).
Schepenen : Hr Aart van Liere, Ridder (*obiit; loco ejus* Willem van Immerseele), Hr Philips van Coutereau, Ridder, Aart Schoyte, Gabriel Triapain, Anthonis van Berchem, Adriaan Pot (*obiit XVa Martii; loco ejus* Willem van Halmale), Mr Adriaan Hertsen, Jan van Delft, Rutgeert van Doren, Mr Roelant van Berchem, Klaas vander Heyden, Jan van Crombach, Willem vanden Werve Willemszoon, Hendrik van Etten, IJsebrant vanden Eynde, Adriaan Happaert.
Secretarissen : Mr Jan de Keysere, Mr Willem vander Ryt, Mr Frans Ballinck, Mr Jan de Keysere, de jonge.

Ghecorrigeert by Gielise van Bouchout, Onder-Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide vander stadt van Antwerpen, opten IIIIen dach van Decembri anno XXIX.

Kerstiaen Boye, van Wilrick, outcleerlappere, hoe wel hy andere wylen gracieuselic gecorrigeert is geweest van ennigen punten smakende ketterye (1), staende in Onser Liever Vrouwen

(1) Zie bl. 163.

kercke, tegens den predickstoel over, op hope dat hy hem beteren ende bekeeren soude, nochtans dien nyet tegenstaende, soe heeft deselve Kerstiaen daerna en boven dien groote blasphemie gesproken vanden Eerweerdigen Heyligen Sacramente, daeraf de Heere ende de Stadt wel gheinformeert is, sal daeromme, boven de jegenwoerdige correctie vander duerstekinge ende afsnydinge van eenen stucke van zynre tongen, porren, binnen sonneschyne, vuyter stadt ende vryheyt ende, binnen den derden dage, vuyten Mercgraefscape van Antwerpen, ende doen een pelgrimagie tot Nycossien in Cypers, ende, na de brieven daeraf gesonden, nyet weder inne comen hy en hebbe yerst tsHeeren ende der stadt ghemoeye, op zyn hoot.

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 40.)

HOOGER VIERSCHAER.

Tusschen den Schoutet, *ex una*, ende Mayken vander A, gevangene, *ex altera*, *pro* Hertsen, gehouden tvonnisse in advis *hinc ad octo*, ende sal voirts de Schoutet gehouden zyn te brenghene de boecken, by hem gemencionert, voir ooghen ende dat achtervolgende zyne presentatie. Actum XXI^en Octobris, *anno quo supra* (1530).

~~~~~

Tusschen den Schoutet ende Mayken vander A, gevangene, *pro* Hertsen, de sake gerenvoyert voere de Commissarisen byden Keyser geordinert opte saken smakende ketterie. Actum *Veneris* XVIII Novembris, anno XXX°.

~~~~~

Mayken vander A, Jansdochtere wylen, wettige huysvrouwe Jacobs van Colen, sattynwerckers, *juravit* ten stafene van Gielise van Bouchout, Onder-Schoutet van deser stadt, vuyter stadt ende vriheyt nyet te porrene oft te scheydene sonder consent van mynen Heere den Schoutet ende Mercgrave ende te verwachtene alsulcken appoinctementen oft sentencien als myne Heeren de Commissarisen Ons Genadichs Heeren sKeysers, in zake van heresien, inden lande van Brabant, huer ordineren selen, ende dit al opte pene van verwonnen te zyne van heresien oft Luterien. Actum des saterdaechs XXVI dage in Novembri anno XV^c XXX, ter presentien van myne Heeren, Heeren Gheerde

vanden Werve, Riddere, Meester Adriane Hertzen, Burgermeesteren vander voirs. stadt.

(*Vierschaerboeck*, 1530—38.)

Van Kerstiaen Boye, van Wilrick, van dat hy tegen tHeylige Sacrament blasphemie gesproken heeft, mits welcken hy gewesen is van zyne tonge te wordden afgesneden, ende gebannen op zyn hals, dairom hier (1) . . . . nyet.

Van eenen scoelmeestere, buyten die Roypoerte, befaempt zynde van Lutherie ende wechgeloopen, dairom heeft die Scouthet zyn goet vercocht ende die sculden dairmede betaelt, ende want dair nyet en hoverde dan wat boecken, dairom hier . . nyet.

Van Geerden de Riemere, van dat hy gelogeert hadde zekere apostaten, daerane hy verbuert hadde hondert Karolus guldens, navolgende den pleccate van weegen Ons Heeren des Keysers dairop gepupliceert, den XVIIIen Juny anno XXVtich. Te bekeeren de somme voers. te wetene, die vyftich Karolus guldens, tot behoef Ons voers. Heeren des Keysers, de XXV, voere den Officier ende dandere XXV den aenbringere, alsoe hiervoere myns Genedichs Heeren derdendeel de somme van . . . . XII ℔. X s. groten.

(*Rekeningen van den Markgraaf, jaar* 1529—30, *kapittel der Ontvangsten.*

Van Janne van Henxsthoven, die opten XIIIen Septembris anno XXVIII lestleden, zyn bieren heeft zitten drincken in eene herberge onder wegen Conticke, by tLynken, ende, achter tselve huys, inden hof, sat en dranck Geert Segers met zynen geselscape, onder welcken was een priester, die welcke geroepen weert vanden geselscape des voers. Jans, ende aldaer int gelach zynde, geresen vele woerdden van diverse redenen, ende die priester weechgaende in zyn geselschap seyde : " *Per Deum Sanctum*, het zyn al Lutheriaenen ! „ Ende daernae is een van Jans geselscape gaen sitten drincken in des voers. Geerts geselscap, mits welcken Geert ende die priester groote woerden cregen ende Gheert ghinck wt den gelage, ende ginck wten huyse dair hem dese priester gevolght is, ende werden tegen

(1) Volgens het *Antwerpsch Chronykje* had deze strafuitvoering plaats op 4 December 1529. Deze dagteekening stemt overeen met die aangeduid in de *Correctieboecken*. Zie blz. 178.

malcanderen vechtende. Jan van Henxs(t)hoven dit geruchte hoorende, is ter dueren wtgeloopen, dair de selve vant tegen malcanderen slaende, ende nemende de selve Jan een pycke ende heeft se tegens deerde geslagen, ende heeft den voers. Geerden onwetens dair met in de borste geraict, dairaff hy gestorven is. Ende partyen gesoent zynde, gecomposeert voere XXII Karolus guldens, *valent.* . . . . V ℔ X s. groten. (*Rekeningen van den Markgraaf, jaar* 1529-30, *kapittel der Ontvangsten.*)

1530—31.

(van 30 November tot 30 November).

Schouten : { Hr Klaas van Liere, Riddere.
Jaak van Herbays, (van 24 Mei).

Onderschout : Gielis van Bouchout.

Buitenburgemeester : Willem van Liere.

Binnenburgemeester : Mr Adriaan Hertsen.

Schepenen : Hr Geert vanden Werve, Ridder, Hr Adriaan vander Noot, Ridder, Hr Philips van Coutereau, Ridder, Gabriel Triapain, Hendrik Butkens, Willem Draeck, Anthonis van Berchem, Frans van Halen, Willem van Immerseele, Mr Adriaan Hertsen, Mr Roelant van Berchem, Klaas vander Meere, Klaas vander Heyden, Klaas de Schermere, IJsebrant vanden Eynde, Adriaan Vledincx *alias* Terrax.

Secretarissen : Mr Jan de Keysere, de oude, Mr Willem vander Ryt, Mr Frans Ballinck, Mr Jan de Keysere, de jonge.

Op 27 Februari 1528 (n. s. 1529) had Keizer Karel het volgende besluit genomen ten opzichte der *Portugeesche Nieuwe Christenen* of *bekeerde Joden* (1) :

« Kaerle, byder gracie Gods, gecoren Roomssche Keyser, altyts vermeerder des Rycs, Coninck van Germanië, van Castille, van Leons, van Arragon, van Navarre, van Naples, van Sicille, van Maillorque, van Sardanië, vanden eylanden van Indiën

(1) Zie over de *Nieuwe Christenen te Antwerpen in de XVIe eeuw*, het *Archievenblad*, D. II, blz. 224.

ende vaster eerden vander Westersche Zee, Eertshertoge van Oistenricke, Hertoge van Bourgoingnen, van Lothier, van Brabant, van Lembourg, van Luxembourg, etc., Grave van Vlaenderen, van Artois, van Bourgoingnen, Palsgrave ende van Henegouwe, van Hollandt, van Zeellandt, van Ferrette, van Kiburg, van Namur, etc., Prince van Zwave, Marckgrave van Bourgauw, des Heylichs Rycx, Heere van Vrieslant, van Salins, van Mechelen, vanden lande van Overyssel, vander stadt, steden ende lande van Utrecht, ende Dominateur in Asië ende in Affrique, den eersten Duerweerdere oft Sergent van wapenen hierop versocht, Saluyt. Wy hebben ontfanghen die oetmoedighe supplicatie van die Nyeuwe Kerstenen vander nacien van Portingal, inhoudende hoe dat zy supplianten, inden jaere vyfthien hondert zesse ende twintich, van Ons geobtineert hebben consent ende ottroye om in desen Onsen landen herwaertsovere te mogen commen, wesen, lyden ende passeren, huere goeden ende coopmanscapen te mogen vercoopen oft vermangelen ofte commuteren ende huere behoeften coopen, ende inden zelven Onsen landen te moghen rusten den tyt van dertich dagen ende vanden oft buyten den zelven landen te moegen reysen oft vertrecken, tzy in Duytschelande oft elders, daer hen goetduncken sal, vry, veylich ende ombelet, behoudelyck dat zy egheen saken en doen oft vervolgen tegens onse Heylige geloove, Ons oft Onsen vrienden, landen ende ondersaten, ende indien zy langere dan dertich dagen in Onsen voirs. landen souden willen bliven, tzelve alleenlick soude mogen gebueren vuyt crachte van nyeuwen oirlove ende consente van Ons te impetreren ofte verworven, alzoe by Onsen openen bezegelde brieven, hen supplianten daeraf verleent wesende, vander daten des laesten daechs van Meerte int voirs. jaer vyfthien hondert zesse ende twintich, breeder blyct; nu eyst zoe dat de voirs. supplianten geerne souden willen gebruycken tvoirs. ottroy ende deffect vanden voirs. brieven ende alzoe commen met hueren coopmanscapen binnen desen Onsen landen van herwaertsovere, maer zy beduchten, gelyck zy oic zyn van eenighe van hueren vrienden geadverteert, dat eenighe van Onsen Officieren hen oft huere goeden, indien zy binnen desen landen quamen, souden willen arresteren ende in arreste nemen, nyettegenstaende Onsen voirs. ottroye ende openen brieven hen daeraf verleent by avontueren, op hope van hen, tzy by composicien ofte anderen manieren, yet te gecrygen, soe dat vuyt vreese van dyen, zy supplianten nyet en souden dorren commen herwaertsovere,

ten zy dat by Ons hem hierop nyet voersien en worde, Ons daeromme zeere oitmoedelick biddende, Soe eyst dat wy, dese zake overgemerckt, u ontbieden ende bevelen, daertoe committerende, by desen Onsen brieve, dat indien u blycke van Onsen brieven van ottroye, oirlove ende consent zulcke als boven, ghy, in dien gevalle, tot versoucke vanden voirs. supplianten, doet scerp bevel, van Onsen wegen ende op zeker grooten peynen tegens Ons te verbueren, allen Onsen Rechteren, Justicieren ende Officieren dien van noode wesen zal, dat zy ende een yegelick van hen den voirs. supplianten laten ende gedooghen rustelyck ende vredelyck genyeten ende gebruycken van Onsen voirs. octroy, ende vanden effect ende inhouden van dien ende hen verdragen eenich arrest te doen opde zelve supplianten oft hueren goeden ende coopmanschepe, ende indien eenighen van hen verworvene eenich arrest te doen, dat zy die terstont lichten costeloos ende scadeloos, hemlieden ende een yegelick van hen daertoe bedwingende, by allen wegen ende manieren van bedwinghen, redelyck ende tamelick, ende in gevalle van opposicien, weygeringen oft vertreck, indien u blycke, als boven, de voirs. bevelen stadtgrypende, nyettegenstaende opposicie oft appellacie gedaen oft te doene ter contrarien ende zonder achterdeel van dien, dachvaert die opposanten, weygers oft vertreckers te commen oft compareren, teene zekere dage oft dagen, voir den Jugen ende Rechteren onder wyen jurisdictie zulcken beletten oft arresten gedaen zouden wesen, om te seggen ende verclaeren die redenen van huerlieder opposicie, weygeringen oft vertrecken, antwoerden, procederen ende voorts te sien ordineeren alst van rechtswegen behooren zal, overscrivende, ten voers. dage oft dagen, den voirs. Jugen ende Rechteren van tgene des ghy hierinne gedaen zult hebben, den welcken Wy bevelen ende committeren dat zy den partyen die gehoort zynde doen ende administreren goet, cort recht ende expedicie van justicie, want Ons alzoe gelieft, nyettegenstaende eenighen onduechdelycken brieven, vercregen oft vercrigen, ter contrarien. Gegeven in Onse stede van Bruessele, den XXVII^en^ dach van Februario, int jaer Ons Heeren duysent vyf hondert acht ende twintich, ende van Onsen Rycken, te wetene vanden Romeynen, etc. tX^e^ ende van Castille, etc. tXII^e^. Aldus stondt onder gescreven : Byden Keyser in zynen Rade, ende geteekent :

VERDERUE. „

In den loop der maand Februari werden vier Portugeezen, Antonio Vaes, Diego Lopez, Adam Vaes en Alonzo Fourco, voor de Antwerpsche *Vierschaar* gedaagd. Onmiddellijk zonden zij den Keizer het volgende vertoogschrift :

« *Aenden Keyser*,

„ Thoenen in alder oitmoet zekere Nyeuwe Kerstenen, vander natien van Portingale, eergisteren met eenen schepe binnen Uwer Keyserlycker Majesteyts stede van Antwerpen gearriveert zynde, hoe dat zy supplianten ende huere consorten inden jaere XV^c ende XXVI van Uwer Majesteyt geobtineert hebben consent ende octroy om in desen uwen landen herweertsover te mogen comen, wesen, lyden en passeren, huere goeden ende coopmenscepen te mogen vercoopen oft vermangelen ende huere behoeften coopen ende inden selven uwen landen te mogen rusten den tyt van XXX dagen, ende daervuyt te mogen reysen oft vertrecken, tsy in Duytschlande oft elders, daert hen goetduncken soude, vry, veylich ende ombeledt, behoudelyck dat zy egheen saken en doen oft vervolgen tegen het Heylich Kersten geloove, tegen Uwe Majesteyt, noch uwen vrienden ende ondersaten, ende indien zy langer dan dertich dagen inden voirs. lande zouden willen bliven, tselve alleenlyck zoude mogen gebueren vuyt crachte van nyeuwer orlove ende consente, alsoe by Uwer Keyserlycker Majesteyts oepene bezegelde brieven, hen daerop verleent wesende, vander daten des laetsten daechs van Meerte, int voirs. jaer XV^c ende XXVI breeder blyct; nu eest zoe dat dese thoenderen, hen betrouwende opt voirs. octroy, vuyt Portingale hen te lande tot Antwerpen eergisteren met eenen schepe ende hueren goeden aengecomen zyn, in meyningen wesende hen te regulerene, in alle pointen ende articulen, nae inhouden vanden voirs. octroye, ende hoewel zy, nae alle redenen ende equiteyt, tvoirs. octroy ende gracie zouden mogen genyeten ende gebruycken, desen nochtans nyettegenstaende, soe heeft hem gevordert Meester Jan Vuystinck, als Commissaris gesubstitueert by Heeren Cornelisen Duplicius, by Uwer Keyserlycker Majesteyt daertoe gecommitteert, inder stadt van Mantua, den XXVII^en dach van Aprille lestleden, tegen die gefingeerde ende gesimuleerde Kerstenen, om die te vangene ende huere goeden te confisquerene, die voirs. supplianten inder voirs. stat van Antwerpen te doen aentasten ende vangen ende die voirs. huere

goeden arresteren, ende heeft die gelevert uwen Marcgreve van Antwerpen, die de supplianten oyck gevangen hout. Ende hoe wel zy supplianten hoepen ende houden dat zy nyet en syn vanden ghenen tegen die welcke die voirs. brieven van commissien verleent zyn (1), ende dese cesserende, aengemerct dat zy supplianten vanden voirs. brieve van commissien nyet met allen en hebben geweten, gelyck die oyck in desen uwen lande van Brabant nyet en zyn verleent geweest, ende dat zy supplianten alsoe hier te lande gecomen zyn, hen geheelyck betrouwende opt voirs. octroy ende consent, soe zouden zy supplianten, vuyt wettiger ignorantien ende by middele ende occasien vanden voirs. octroye, geheelycken, zonder ennige andere faulte, abuys oft delict, bedorven worden, en werdde van Uwer Keyserlycker Majesteyt hen hierop nyet versien. Bidden daeromme dat, gebleken vanden voirs. brieven van octroye, den voirs. uwen Marcgreve van Antwerpen ende den voirs. Heeren Janne Vuystinck ende allen anderen Richteren, Justicieren ende Officieren dyen van noode wesen sal, bevolen ende geordineert wordde, op sekeregroote penen, dat zy, ende eenenyegelyck van hen, den voirs. supplianten laten ende gedoogen rustelyck ende vredelyck genyeten ende gebruycken vanden voirs. octroye ende hen verdragen ennich arrest te doene opdie zelve supplianten oft huere coopmanscepe, ende die voirs. arreste ende gevanckenisse, alreede gedaen, terstont lichten ende afdoen costeloes ende schadeloes. Ende zoe verre Uwer Keyserlycker Majesteyt nyet gelieven en soude dat zy thoenderen tvoirs. octroy ende consent van nu voortaene zouden mogen genyeten ende gebruycken, dat, in desen gevalle, gemerct zy supplianten op dit octroy hen gecomen zyn ende vanden voirs. commissien oft ennige verboden ter contrarien noyt gehoort oft geweten en hebben, dat ten minsten huere persoonen ende huere goeden vanden voirs. gevanckenisse ende arreste worden ontslagen ende hen georloeft ende geconsenteert werderomme buyten desen uwen landen herweertsover te mogen keeren van daer zy gecomen zyn, hen hierop alsoe versiende dat zy, metter wettiger ignorantien ende anderssins, hen hebbende betrouwt gehadt opt voirs. octroy als voere, daermede nyet en worden geheelycken bedorven, hen doende hierop expedieren alle behoorlycke brieven Dwelck doende, etc. „

Keizer Karel deed het vertoog *appostilleren* als volgt :

“ Soit escript à ceulx de la Loy d'Anvers de faire justice à

(1) Zie deze brieven blz. 191.

ses supplians, en ayant regard aux lettres de pas de l'an XXVI, par eulx allégez, laquelle l'Empereur veult avoir lieu.

Faict à Bruxelles, le XXe jour de Février XV^{c} et XXX.

Signé : DU BLIOUL. „

HOOGER VIERSCHAER.

Lune XX die Februarii XV^{c} XXX (n. s. XV^{c} XXXI).

Tusschen den Schoutet *ex una* ende Anthonio Vaes, Diego Loupes, Adam Vaes ende Alfonso Fourco, Portingaloisen, *captivos, ex altera, rei habebunt* dach ende raed *ad Jovis proximo* (*sic*).

Jovis XXIII die Februarii XV^{c} XXX (n. s. XV^{c} XXXI).

Tusschen den Schoutet ende de voirs. Portingaloisen, gevangenen, *pro* Hertsen, dat de Schoutet schuldich sal zyn den voirs. gevangenen *specifice* aen te noemen de woerden die zy souden moegen gesproken oft jegens geloove gedaen hebben, *Dominis sedentibus, aut alias* zelen ontslaghen zyn vandes voirs. Scoutets aensprake. De Schoutet verclerde, achtervolgende den voirgewysden, dat de voirgenoemde gevangenen souden gesproken hebben datter nyet en was van Jhesum Christum, vanden Heylighen Sacramente ende van Marie de Moeder Goids, oft ennighe woirden van dien, ende dat int scip daer zy mede vut Portugal comen zyn; ende is de Schoutet gewesen tzynen thoone *ad Lune proximo* (*sic*).

Tusschen den Schoutet, *ex una*, ende den voirs. Anthonio Vas, *pro* Hertsen, dat de voirs. Anthonio, achtervolgende zynder presentacien van zynen eedt te doene dat hy int voirs. scip nyet geweest en is, sal ontslaghen, costeloos ende schadeloos vuter hachten.

(*Vierschaerboeck* 1530—38).

1531—32.

(VAN 30 NOVEMBER TOT 29 NOVEMBER.)

Schouten : { Jaak van Herbays (tot 11 December).
Willem vanden Werve.

Onderschout : Gielis van Bouchout.

Buitenburgemeester : H^r^ Aart vanden Werve, Ridder.

Binnenburgemeester : Aart Schoyte.

Schepenen : H^r^ Geert vanden Werve, Ridder, H^r^ Willem van Liere, Ridder, H^r^ Philips van Coutereau, Ridder, Aart Schoyte, Gabriel Triapain, Willem van Immerseele, Willem Draeck, Rutgeert van Doren, Klaas vander Heyden, Jan van Crombach, Hendrik van Etten, Adriaan Happaert, Adriaan Vledincx, Peeter van Halmale, Mr Karel de Renialme, Jaak van Brimeu.

Secretarissen : Mr Jan de Keysere, Mr Willem vander Ryt, Mr Frans Ballinck, Mr Jan de Keysere, de jonge.

(In dit jaar zijn er geene vervolgingen vermeld.)

1532—33.

(VAN 29 NOVEMBER TOT 30 NOVEMBER.)

Schout : Willem vande Werve.

Onderschout : Gielis van Bouchout.

Buitenburgemeester : H^r^ Aart vanden Werve, Ridder (*obiit ; loco ejus* H^r^ Willem van Liere, Ridder).

Binnenburgemeester : Lanceloot van Urssele.

Schepenen : H^r^ Geert vanden Werve, Ridder, H^r^ Willem van Liere, Ridder, H^r^ Jan de Haro, Ridder, Aart Schoyte, Gabriel Triapain, Hendrik Butkens (*obiit ; loco ejus* Klaas vander Heyden), Willem van Immerseele, Willem Draeck, Jan van Delft, Rutgeert van Doren, Mr Roelant van Berchem, Lanceloot van Urssele, Mr Klaas de Schermere, IJsebrant vanden Eynde, Peeter van Halmale, Jan Happaert (werd Rentmeester ; *loco ejus* H^r^ Jan van Crombach, Ridder), Cornelis van Liere Klaaszoon, *loco* H^r^ Willem van Liere, Ridder.

Secretarissen : Mr Willem vander Ryt, Mr Frans Ballinck (*loco ejus* Mr Peeter van Wesenbeke), Mr Jan de Keysere, Mr Jan van Halle.

HOOGER VIERSCHAER.

Vrydach XXVIII Martii anno XV^c ende XXXII (n. s. XXXIII).

Tusschen den Schoutet, *ex una*, ende Jan Verschueren, tymmerman, gevangene, verweerdere, ter andere zyden, is gewesen *pro* Urssele, Burgermeestere ende Scepene, met gevolgene van Scepenen, zynen medegesellen, dat, mids zekeren redenen den Heeren daertoe moverende, de voers. verweerdere sal schuldich zyn naerdere te antwoerdene.

Tusschen de selve, dat de verweerdere sal hebben visie ende edicie vanden mandamente ende vanden stucken byden Schoutet geexhibeert ende dach van berade *ad respondendum libello ad octo.*

Tusschen den voers. Schoutet, *ex una*, ende Bernaert Hoze, gevangene, *reum, ex altera,* is gewesen dat de verweerdere sal hebben dach van berade ende oic visie ende edicie, *ut ante.*

(*Vierschaerboeck* 1530—38.)

Vrydach IIII^a Aprilis anno XV^c ende XXXII (n. s. XXXIII).

Meester Claes Schat protesteerde dat hy, dienende Janne Verschueren, tymmerman, ende Bernaerde Hoze, nyet en wil noch en meynt yet te sustineren dat tegen tHeylich Kersten Geloove ende der Heyliger Kercken zoude moegen zyn oft oic tegen tstatuyt oft edict van Onsen Heere den Keyser.

Tusschen den Schoutet ende Janne Verschueren, gevangene; tvonnisse is gevorst *ad XV^am.*

Tusschen den Schoutet, *ex una,* ende Bernaerde Hoze, *reum, ex altera;* tvonnisse is gevorst *ad XV^am.*

De voers. Bernaert bekende dat den boeck, byden Schoutet tegen hem geexhibeert, is zynen boecke, maer verclaerde dat hy de appostillen daerop geteekent nyet en kende ende de Schoutet verclaerde dat hy hem daermede tegen den voers. gevangene nyet en zoude behelpen oft den selven daermede belasten.

(*Vierschaerboeck* 1530—38.)

Veneris die XVIII^a Aprilis anno XV^c ende XXXIII.

tVonnisse tusschen den Schoutet ende Janne Verschueren, gevangene, *reum*, *ex altera*, is in advyse gehouden *ad octo*.

tVonnisse tusschen den Schoutet, *ex una*, ende Bernaerde Hoze, *reum*, gevangene, *ex altera*, is in advyse gehouden *ad octo*.
(*Vierschaerboeck* 1530—38.)

Des Vrydaechs XXV Aprilis anno XV^c ende XXXIII ghinck men ter crencken (1).

De Onder-Schoutet stelde alle partien onverlet *ad octo* ende bescheydde Janne Verschueren ende Bernaerde Hoze, beyde gevangene, dach te compareren ter Vierschaeren *ad octo*.
(*Vierschaerboeck* 1530—38.)

Veneris II^a Maii anno XV^c ende XXXIII.

Tusschen den Schoutet, *ex una*, ende Janne Verschueren, *reum*, gevangene, *ex altera*, is gewesen *pro* Urssele, Burgermeestere ende Scepene, met gevolge, etc. de Schoutet volcomen van zynen vermete int capitael (2).

Tusschen den Schoutet, *ex una*, ende Bernaerde Hoze, *reum*, gevangene, *ex altera*, is gewesen *pro* Urssele, Burgermeestere ende Scepene, met gevolge van Scepenen, etc. de voers. Schoutet volcomen van zynen vermete int capitael (3).
(*Vierschaerboeck* 1530—38.)

Van Bernart Hoese, harnasmakere, ende Jan Verschueren, tymmerman, van dat zy, contrarie der ordinancie vanden Keyser, hen metten secten van Lutheriane beholpen hebben, ter Vierscharen verwesen zyn ende metten zweerde geexecuteert ende thooft geset op een staeck, sonder ennich goedt achter gelaten te hebben, emmers dat ter kennissen vanden Scouthet gecomen is, daerom hier . . . . nyet.
(*Rekeningen van den Markgraaf*, 1532—33, *kapittel der Ontvangsten*.)

(1) *Crencken*, gering zijn, uitdrukking gebruikt om aan te duiden dat de Schepenbank niet door het noodige getal leden was vertegenwoordigd.

(2 en 3) (*Op den bladrand*) : « NOTA. » Deze uitdrukking, later vervangen door *Executio facta* en *Executio*, beteekent dat de strafuitvoering plaats heeft gehad.

(*Het hier volgende stuk is doorgehaald.*)

Den voirs. Scouthet, die welcke, ter ordonnantie van Onser Genedichste Vrouwen der Coninghinnen, ende ten versuecke vanden Procureur-Generael Ons Heeren des Keysers in Brabant, aengetast ende gevangen heeft gehadt eenen coopman vander Spaenscher Natien geheeten Diego Mennens (1) ende denselven binnen zynen huyse gevangen gehouden den tyt van . . . . . (*sic*) daighen lanck, duerende ende daerenbinnen denselven Procureur geassisteert dat alle zyne goeden geinventarieert ende bescreven zyn geweest. Ende dat overmits zekeren delicten ende quaden feyten *crimen lese majestatis* smakende, die hy belast was gedaen te hebbene, tegen eer van Onsen Heere God Almachtich ende vanden Heyligen Kersten gelove ende tegen de Hoocheyt Ons Heeren des Keysers. Voer welcke delicten hy byden voirs. Procureur-Generael voer zekere Commissaire vanden Raide van Brabant, in der stadt van Antwerpen gesonden, hy aensproken, ende tegen hem geprocedeert is geweest. Ende ten lesten is mitten selven Diego Mennes te Hove geappoincteert, ende de voirs. begonste procedure geaboleert geweest ende tot composicien gestelt. Beloopende deselve composicie, soe dese Scouthet verstaen heeft, XLIIII^{m} Karolus guldens oft daer omtrent, ende daerenboven heeft hy noch geleent XX^{m} derselver gulden. Voer alle welcke moeyte, cost ende arbeyt byden voirs. Scouthet hieromme gedaen, hy alhier heyscht in wtgeven hem geleden te wordden den IIII^{en} penninck der voirs. composicien de somme van . . . . . (*sic*) (2).

(*Rekeningen van den Markgraaf,* 1532—33, *kapittel der Ontvangsten.*)

De vervolging tegen den rijken Portugeeschen koopman Diego Mendez, welke op 19 Juli 1532 begon en waarvan de laatste aanhaling uit de rekeningen van den Schout gewaagt, is niet in de *Vierschaerboecken* vermeld, daar zij, niettegen-

(1) In een duplicaat van dezen post is het woord *Spaenscher* doorgehaald en vervangen door *Portugaelscher*, en *Mennens* is veranderd in *Mendes*, zooals het inderdaad moet geschreven worden. Zie hierna, onder het jaar 1533—34.

(2) *(Op den bladrand* :) « NOTA : Dat hy hieraf es gerecompenseert als in de rekeningen *fini Domini* (*sic*) *XXXVI.* » Zie deze rekening verder onder het jaar 1535—36.

staande de herhaalde betoogen van het Magistraat, niet voor de Schepenbank, maar wel voor den Kanselier en de leden van den Raad van Brabant plaats greep, die beweerden dat het feit van *heresie* en *judaïsering*, Mendez ten laste gelegd, een *geprivilegiëerd* misdrijf was, niet door de Blijde Inkomsten der Hertogen van Brabant voorzien.

Daar het Magistraat zich, ingevolge de stadsvoorrechten, tegen het vervoeren van den beschuldigde naar Brussel verzette, werd deze laatste te Antwerpen gevangen gehouden, alwaar dan ook het onderzoek plaats greep.

Gemelde vervolging staat dus in verband met de stukken over de *Nieuwe Christenen*, hiervoren op blz. 181 medegedeeld.

Ziehier, volgens chronologische orde, de bescheeden desaangaande ter Stedelijke Archieven van Antwerpen ontdekt.

I.

17 *April en* 19 *Juli* 1530.

De commissie van Scepperus aengaende de nieuwe Kerstenen comende van Portugal ende van die die hen souden willen transporteren in Turckyen.

In nomine Domini, *Amen.* Noverint universi hoc præsens publicum instrumentum visuri, lecturi, seu audituri, quod anno a Nativitate Ejusdem millesimo quingentesimo tricesimo, indictione tercia, die mensis Julii decima nona, hora circiter undecimam ante meridiem, pontificatus Sanctissimi in Christo Patris et Domini Domini Nostri Clementis, Divina Providentia Papæ septimi anno septimo, in mei Notarii publici testiumque infrascriptorum, ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum, præsencia, personaliter constitutus magnificus et spectabilis Dominus Cornelius Duplicius Scepperus, Eques auratus, Sacratissimique et Potentissimi Principis et Domini Domini Caroli, ejus nominis quinti, Divina favente clemencia Romanorum Imperatoris semper Augusti, Germaniæ, Hispaniarum, utriusque Sicilliæ, Jherusalem, etc. Regis, Archiducis Austriæ, Ducis Bourgundiæ et Galliæ Belgicæ Domini, etc., Clementissimi Domini Nostri Consiliarius et Secretarius, habuit et tenuit in suis manibus unum quoddam mandatum in pergameno conscriptum, manu præfati Sacratissimi Cæsaris signatum, et ejusdem Sacratissimæ

Majestatis sigillo Imperii ex cera rubra, in capsulam ceræ flavæ impresso, dependente, sigillatum, cujus quidem mandati tenor sequitur et est talis :

« Carolus Quintus, Augustus, Divina favente clemencia Romanorum Imperator, ac Germaniæ, Hispaniarum, utriusque Sicilliæ, Hierusalem, insularum Balearium Fortunatarumque et novi orbis Indiarum, etc. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ et Galliæ Belgicæ Dominus, etc. Cum audiamus quam plures Cristianam religionem similantes Cristianosque sub cristiana specie atque habitu decipientes, partim, collectis rebus suis omnibus atque etiam alienis, fugam in Orientem et ad Turcarum aliorumque hostium Cristianæ fidei dominia et terras parare, partim, occasionem commodiorem temporis expectantes, in dominiis terrisque tam Imperii quam Galliæ Belgicæ Germaniæque hereditariis Nostris degere, alios etiam ad frequentanda commercia et coëmenda quæ eis ex usu videntur, quæque postea transmittant vel secum ferant, ad eadem dominia Nostra frequenter commigrare, subditos Nostros decipientes, facultatibus spoliare hisque hostes fidei Nostræ et Nostros clandestine et aperte etiam juvare, quo sic melius ipsi tandem ad dictas terras hostium Cristianæ fidei et Nostros commigrare et se cum suis omnibus conferre possint, prout multi eorum jam fecerunt mercatores, etiam quosdam arma offensiva ad eosdem Turcas secreto mittere, Nostraque intersit in hujusmodi mentitos Christianos mercatoresque, qui arma offensiva transmittunt, animadvertere eosque meritis pœnis afficere et punire, prohibereque ne Nostram ditionem ac subditos facultatibus spolient hisque hostes Nostros juvent, de fide, industria atque dexteritate spectabilis, fidelis, Nobis dilecti Cornelii Duplicii Scepperi, Consiliarii et Secretarii Nostri plurimum confisi, eumdem Commissarium Nostrum ad eam rem elegimus, creavimus ac deputavimus, ac tenore præsentium eligimus, creamus ac deputamus, cum facultate ac potestate unum vel plures Commissarium vel Commissarios idoneos, tamen ubi ipse personaliter his exequendis interesse nequiverit, loco sui substituendi, subrogandi ac subdelegandi, qui similem aut alias limitatam habeant potestatem ut, vi ac nomine Nostro, et tanquam Noster in hac parte Commissarius aut Commissarii in quascumque nostræ ac Romani Imperii ditionis ac dominiorum, Nostrarum Galliæ Belgicæ et Germaniæ partes se conferant, atque hujusmodi mentitos ac simulatos Christianos, alios etiam mercatores arma offensiva ad Turcas mittentes eorumque merces ac bona mobilia et im-

mobilia, si quæ illos habere contigerit et quæcumque ea fuerint, ubivis gentium repertos et reperta capiant seu capi ac carceribus detineri faciant, et officialibus ac judicibus ordinariis locorum in quibus capti fuerint, tradant, ut, in eos summarie procedendo, processus forment, instruant, decidant et expeditam justiciam, et, si casus id exigere videatur, causa cognita et justicia prævia etiam usque ad ultimum supplicium et hujusmodi bonorum confiscationem procedant et procedi faciant, atque alia omnia et singula exequantur quæ in præmissis et circa præmissa necessaria visa fuerint; mandantes et serio præcipientes quibuscumque locum tenentibus, Gubernatoribus et Officiariis Nostris, tam mediatis quam immediatis, seu eorum locum tenentibus, in Romano Imperio et aliis dominiis ac provinciis Nostris hereditariis, tam in Italia scilicet quam in Gallia Belgica et Germania, institutis vel instituendis, quocumque nomine nuncupatis et quavis fungantur dignitate, officio vel auctoritate, atque universis et singulis Principibus, tam ecclesiasticis quam secularibus, Ducibus, Marcionibus, Comitibus, Baronibus, Militibus, Capitaneis, Tribunalibus quoque generalibus et particularibus, Consiliariis, Regentibus, Potestatibus, Burgimagistris, Consulibus ceterisque Magistratibus quarumcumque provinciarum, civitatum, oppidorum, locorum et terrarum atque aliis quibuscumque Nostris et Romani Imperii subditis, quocumque nomine nuncupatis et cujuscumque status, dignitatis aut conditionis fuerint, ut quotiescumque ab ipso Cornelio, Commissario Nostro, aut a Commissariis ab eo subdelegandis aut deputandis, admoniti, et his litteris Nostris aut earum auctentico exemplari requisiti fuerint, hujusmodi reos capiant, detineant et arrestent seu capi, detineri, et arrestari faciant; videlicet tam personas et corpora præfatorum ementitorum Christianorum et ad Turcas iter parantium, ac eorum qui meliorem occasionem eo conferendi se expectantes, inter Christianos et subditos Nostros, sub habitu et specie christiana, in dominiis Imperii et Galliæ Belgicæ Germaniæque, hereditariis Nostris, degunt vel degere comperti fuerint, aut ad ea dominia, specie ut supra, coëmpturi res necessarias, occulte se conferunt mercatores, etiam eos qui arma offensiva ad dictos Turcas transmittere comperti fuerint, quam bona, tam mobilia quam immobilia, si quæ illos habere contigerit et quæcumque ea fuerint, et merces taliter delinquentium subditosque Nostros fraudantium; quas quidem merces et bona Nobis expositum est illos sub falsis insigniis extrahere solitos, sarcinas etiam mer-

catorum quorumcumque signis signatas, de quibus legitima informatio erit, quod in eis præfatorum ementitorum Christianorum bona contineantur, quæ tam diu teneantur, donec constiterit certo ad quos pertineant et quorum sint, utque etiam illi mercatores, qui talia bona aliquando sub suis marcis et signis foras misere aut mittere comperti sunt, desuper via juris requirantur, coganturque deponere et testificari veritatem, quid et quantum sciant, et bona, apud se deposita vel commissa, pandere et in manus judicum assignare, ubicumque inveniantur et capi poterunt, et nullo pacto relaxent, donec de hujusmodi delictis atque excessibus constito debite ministretur justicia, declareturque quid de hujusmodi personis et bonis sic detentis jure prævio sit statuendum et alias ab his qui, ut præmittitur, capientur, omnibus mediis legitimis et a jure permissis veritas eruatur et passim ab eis intelligatur, etiam per questionem, si justiciæ et indiciorum qualitates id exigere videantur, quid inter se designaverint, quosque hujusmodi conspirationis socios habuerint, qui ejus rei fuerint conscii, et, his habitis, in alios quoque meritis pœnis animadverti possit, bona autem ita adjudicata serventur et custodiantur fideliter et integre, eodem in loco ubi sentencia contra illos prolata erit, neque ad cujusque arbitrium aut voluntatem dimoveantur aut distrahantur, donec et quousque, alio Nostro mandato, quid de illis fieri mandaverimus apparuerit. Et cum hoc, per universum Romanum Imperium ac dominia Nostra hereditaria Galliæ Belgicæ et Germaniæ et Italiæ, ut præmittitur, exequi debeant, volumus, decernimus et jubemus ut his litteris, vel earum auctentico exemplari, ab omnibus et ubique pareatur et obediatur, non obstantibus salvis-conductibus, indultis, litteris passagii et quibuscumque aliis permissionibus, per ipsos falsos et ementitos Cristianos, sub Christianitatis colore, aut alios prædictos fraudulenter, subrepticie et obreptive impetratis et quovis prætextu ab eisdem allegato concessis, ac omnibus aliis in contrarium facientibus, cessantibus quibuscumque, quibus omnibus et singulis, pro hac vice tantum, derogamus et derogatum esse volumus, harum testimonio litterarum, manu Nostra subscriptarum et sigilli Nostri Cæsarei appensione munitarum. Datum Mantuæ, die XVII$_{a}$ mensis Aprilis, anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo, Imperii Nostri decimo, aliorumque Regnorum decimo quinto.

(*Signatum*) Carolus.

Et super plicam : Ad mandatum Cæsareæ et Catholicæ Majestatis proprium. Alph. Valdesius.

Et a tergo: Recepta. Obernburger.

Cujus quidem mandati sive commissionis vigore, præfatus magnificus Dominus Cornelius, ut Commissarius in hac parte generalis, cum in omnibus se præsentem adesse, aut omnia ea se præsentem obire, quæ in ipso mandato continentur, non posse diceret, sibi substituit ac subdelegavit, ac tenore præsentium substituit ac subdelegat, cum potestate per ipsum subdelegatum et subcommissarium etiam subdelegandi et substituendi unum vel plures, cum eadem potestate, subcommissarium vel subcommissarios, aut, subdelegatum vel subdelegatos, si casus id exigere videatur, in mei Notarii publici testiumque infrascriptorum præsentia, honestum virum JOHANNEM VUYSTHINCK, de Trajecto, tanquam suum in hac parte verum, legitimum et indubitatum subcommissarium et subdelegatum, per totum Romanum Imperium et ubique locorum, prout in mandato continetur; ita tamen quod sibi liberum relinqui petit alios eadem potestate substituere, unum vel plures, quorum substitutio et subdelegatio præsenti substitutioni non derogetur, reservans etiam sibi liberam revocationem quandocumque sibi visum fuerit vel expedire judicaverit, in quos quidem subcommissarios et subdelegatos suos et eorum quemlibet potestatem plenariam ea omnia et singula faciendi et exequendi, transtulit et transfudit, et tenore præsentium, transfert et transfundit, quam ipse vi præfati mandati sive commissionis a Sacratissima Cæsarea et Catholica Majestate accepit; hoc tamen cauto et expresso, quod, ubi primum ab iisdem subcommissariis et subdelegatis, aut eorum quolibet, aliquid realiter et cum effectu contra reos, nomine ut in mandato, attentatum vel exequutum fuerit, teneantur et obligentur ad eum, tanquam ad Commissarium in hac parte generalem, actionum suarum rationes referre, eumque de omnibus et singulis suis actis certiorem reddere voluntatemque et decretum ipsius expectare, qua tamen expectatione non obstante, interea libere possint contra captos aut detentos, aut bona et merces, nomine ut supra arrestatas, juridice procedere seu procedi facere, etiam usque ad diffinitivam sententiam; quibus omnibus ut supra cautis, præfatum Joannem Vuysthinck pro suo vero, legittimo et indubitato subcommissario et subdelegato, cum potestate plenaria omnia et singula exequendi, ut supra haberi petit, omnemque ei fidem adhiberi, assistentiam favoremque impendi quæ sibi, ut in hac parte Commissario generali, ex Sacratissimæ Cæsareæ Majestatis jussu et mandato adhiberetur et impenderetur; in cujus quidem subcommissionis, subdelegationis et transfusionis per eum in

præfatam personam factæ fidem, robur et testimonium, præfatus magnificus Dominus Cornelius, Commissarius generalis, a me Notario publico infrascripto, tanquam persona auctentica et fide digna, rogavit, petiit et requisivit unum aut plura, tot quot forent necessaria, publicum seu publica edi atque confici instrumentum aut instrumenta. Acta sunt hæc Augustæ Vindelicorum, in ædibus Jacobi Reylengger, ejus oppidi civis, anno, indictione, mense, die, hora et pontificatu quibus supra, præsentibus ibidem Matthia Simmerman, clerico Treverensis et Cunno (?) Algoet, clerico Tornacensis diocesis, testibus ad præmissa rogatis atque requisitis.

Sic signatum :

ALEXANDER CH. W.

Sic subscriptum : Et quia ego Alexander . . . . . (*sic*) ab Herborn, Treverensis diocesis, supradictæ Sacratissimæ Cæsareæ et Catholicæ Majestatis Secretarius ordinarius, publicus Apostolica auctoritate Notarius, prædictæ substitutioni, subdelegationi, potestatis dationi et reservationi, omnibusque aliis et singulis, dum sic fierent et agerentur, una cum prænominatis testibus præsens interfui eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, ideo hoc præsens publicum instrumentum, manu alterius fideliter scriptum, exinde confeci et publicavi, signoque, nomine et cognomine meis solitis et consuetis signavi et subscripsi, in fidem et testimonium omnium et singulorum præmissorum, rogatus et requisitus.

Recognitum cum originali instrumento, per me,
J. DE KEYSER.

II.

14 *Juni* 1532.

Ordonnancie van Don Juan, Koning van Portugal.

Translaté du Portingalois.

Don Jehan, par la grâce de Dieu, Roy de Portugal et des Algerbes, deçà et delà la mer en Affricque, Seigneur de Guynée et de la conquise navigation, comerce d'Ethiope, Arabie, Perse et des Indes, sçavoir fais à tous ceulx qui ceste ordonnance

verront que le Roy, Mon Seigneur et Père, cui Dieu pardonne, fist une ordonnance par laquelle deffendoit que nulluy des Christiens Nouveaulx ayantz esté Juifz, soient naturelz ou estraigniers, s'en yroit ne partiroit de ces royaulmes devers le pays des Moires, et pareillement, deffendoit que personne ne les amèneroit vers icelluy pays des Moires, ne aussy hors ces royaulmes, par mer ne par terre, comme plus amplement en la dicte ordonnance se contient, soubz les paines y comprinses, et que estant astheure informé que aulcuns des dictz Nouveaulx Christiens veullantz aller vers le dict pays des Moires, se partoient de Mes royaulmes et seigneuries devers Flandres et aultres lieux des Christiens, pour d'illecques s'en aller au dict pays des Moires, et voyant cecy tourner au grand déshonneur de Dieu et, par aultres raysons et équitez Me ad ce movantz, veullant en ce pourveoir de sorte que mieulx se pourra éviter de s'en aller au dict pays des Moires, Je veulx et commande que nulluy des dictz Nouveaulx Christiens, tant naturelz comme estraigniers, lesquelz des Juyfz sont devenuz Christiens an l'an mil-quattre cens-neufvante-sept et despuis icelluy temps enchà, ne leur filz ou filles, nepveuz ou niepces, lesquelz du dict temps enchà d'iceulx convertiz seront descenduz, combien qu'ilz fussent procréez des mesmes estantz yà Christiens, de quelcque qualité, condition et eaige qu'ilz soient, ne amènent ne aussy envoyent aulcunes personnes d'iceulx, soient femmes, filz ou nepveuz, ne aulcune aultre personne estant de la dicte nation, ne biens, de quelcque qualité qu'ilz soient, vers le pays des Moires et que en nul temps, voyent ne aussy envoient, sans Ma licence, les susdictes choses par mer dehors Mes royaulmes et seigneuries en aulcun lieu, combien qu'il soit pays des Christiens, en troys ans premirement ensuivantz la publication de ceste ordonnance, et quiconque d'iceulx fist le contraire, en chascun de telz évènementz, estant de eaige de dix-sept ans ou là-dessus, mourrira naturellement et aura fourfait tous ses biens, de quelcque qualité qu'ilz soient, et icelluy qui fusse mineur de la dicte eaige, incourrera en la paine arbitraire, selon la qualité de sa personne et eaige, sans mourir naturellement; et ès dictes paines incourrera ung chascun d'iceulx qui seront trouvez ou prins au faict de cheminer ou en quelcque aultre faict, par lequel il appaire qu'il s'en veult en aller ou envoyer aulcune des susdictes chozes devers quelcun des dicts lieux, et que amenant ou envoyant aulcune des susdictes choses dehors Mes royaulmes et seigneuries par le pays des Christiens,

assavoir, or, argent, joyaulx, pierries ou aultres choses, lesquelz, par Ma ordonnance, sont deffenduz et se d'icelles en amènent aulcunes, tel aura fourfaict tous ses biens et sera banny dix ans en la isle de Sainct-Thomé.

Et à cause que Je suis informé que aulcuns des dicts s'en vont par mer vers les Indes et isles de Madera et des Azores et aultres isles et par Mes pays d'Affricque et d'autres lieux de Mes seigneuries, simulantz qu'ilz vont illecques demourer ou négocier, et ce affin qu'ilz s'en yroient des dictz lieux plus légièrement au pays des Infidelz, Je veulx et commande que nulluy des susdictz s'en voye de ces royaulmes vers les dictz lieux sans Ma licence espéciale, en dedens troix ans commenchantz du temps de la publication de cestes, combien que en quelcun des dictz lieux fust demourant, et estant trouvé d'estre embarcqué ou au faict, par ainsy qu'il appaire notoirement qu'il s'en va devers quelcun des dictz lieux, ou estant prouvé qu'il fust en allé sans la dicte licence, il incourrera ès dictes paines de perdre ses biens et du ban de dix ans en la isle de Sainct-Thomé.

A cause que aulcuns des dictz s'en vont par terre par les royaulmes de Castille et par Galize, affin que de là ilz s'en iroient vers les pays des Infidelz, Je deffende et commande que en dedens les dictz troys ans, nulluy des susdictz Nouveaulx Christiens, ne leur filz ou nepveuz, s'en voyent par terre hors Mes royaulmes et seigneuries sans Ma licence, avecque femme et filz ou nepveuz, ou avecque la familie ou mesnaige, en aulcune aultre manière, de sorte qu'il puisse évidamment apparoir qu'il s'en va d'illecques sans vouloir retourner, combien qu'il s'en allasse seul, et estant trouvé ou prins au faict de son département, ou qu'il soit prouvé de s'en aller par telle manière, incourrira ès paines dessus déclarées, assavoir, de la mort naturelle et perte des biens, ensuivant la déclaration du premir chapitre, et luy et sa femme, filz et nepveuz, lesquelz amènera et aussy aulcun aultre des dictz Nouveaulx Christiens estant en sa compaignie, il encourrira ès dictes paines, et tant par icelle manière incourrira en chascun des susdictz cas que d'envoyer aulcun aultre sans retourner à Mes royaulmes et seigneuries, et quiconque tellement amène les susdictz dehors Mes royaulmes et seigneuries, ès dictz troix ans, par terre, sans Ma licence, ou qu'il donne ad ce ayde ou faveur, sera banny à tousjours à l'isle de Sainct-Thomé et le tirant ou amenant ses biens, de quelcque qualité qu'ilz soient, ou donnant ad ce

ayde ou faveur, sera banny dix ans an l'isle de Sainct-Thomé, et en ambedeux des susdictz cas, au dessus la dicte peyne du ban, perderont leurs biens.

Pareillement, Je commande que nul capitain, seigneur de navire, de quelcque sorte qu'il soit, maistre, pilote, marronnier ne aultre personne, de quelcque qualité qu'il soit, naturel ou estraignier, n'amène riens de ce qui dessus est dit, en nul temps, ne leurs femmes, ne filz, ne nepveuz, ne biens, de quelcque qualité qu'ilz soient, vers le pays des Moyres, car ung chascun faisant le contraire mourrira pour ce la mort naturelle et aura fourfait tous ses biens, et amenant les susdictes chozes dehors Mes royaulmes et seigneuries, dedens le temps des dictz trois ans, sans Ma licence, combien qu'il soit par le pays des Christiens, incourrira ès dictes paines de la mort et perte des biens, et amenant deniers, or, argent, joyaulx ou pierries dessusdictz ou aultres choses deffenduz par Ma ordonnance, dehors Mes royaulmes et seigneuries devers quelconques aultres lieux hors icelles, combien qu'ilz soient des Christiens, amenant aussy quelcque des dictes chozes, par quelcques lieux de Mes seigneuries, dehors Mon royaulme de Portugal et des Algerbes, combien qu'ilz y soient inhabitantz, au temps des dictz troix ans, perderont tous leur biens et seront bannyz dix ans an l'isle de Sainct-Thomé; ès quelles paines incourreront à chascun des dictz cas, estant trouvé quelcun des dictes personnes embarcqué avecque aulcune des dictes chozes, pour les amener par mer, et en prouvant qu'il les amenoit ou qu'il aye avecque quelcun dessusdict fait lettres d'affrêtament ou aulcun aultre acte ou faict par lequel on prouve qu'il veult amener ou estre amené aulcune des dictes personnes ou choses vers les susdictz pays, lesquelles paines des biens, aux cas dessus contenuz, Je veulx qu'ilz soient, pour la moictié, à luy qui révélera et accusera iceulx qui contre cestes Mes deffences viendront ou pescheront, et l'aultre moictié, pour les prisonniers ou catyfz, et veulx que se aulcun Officier de justice le révélasse ou accusasse, qu'il aye la dicte moictié, combien que par droict et de son office il soit ad ce obligié, et se quelcun voulsist révéler secrètement ou publicquement aulcun des dictz cas et ne le voulsist accuser, il aura la troiziesme part des biens lesquelz par ainsi révélera, nommant tel révélateur, tesmoingz ou donnant manière qu'on puisse prouver le cas par luy révélé, de sorte que icelluy qui venisse ou peschasse contre ces Mes dictes deffences, soit condempné par sentence;

en tel cas, assavoir que le révélateur ne l'accuse point, les deux aultres partz des biens d'icelluy condemné seront pour les prisonniers ou catyfz.

Et pour ce que Je suis informé que aulcuns des dictz Christiens Nouveaulx et de leur enffans et nepveuz, pour s'en aller dehors Mes royaulmes et seigneuries, avecque la dicte intention de s'en aller au pays des Infidelz, vendent leurs biens, immeubles et rentes qu'ilz ont ès dictz Mes royaulmes et seigneuries, Je commande que nulluy, de quelcque estat, qualité et condition qu'il soit, ne collége, ne communaulté, ne confrérie, ne hospital, n'achapte, sans Ma licence, de quelcque personne les dictz biens, immeubles, possessions ou rentes, de quelcque qualité qu'ilz soient, ès dictz trois ans, commenchantz à la publication de cestes, et faisant le contraire, le vendeur perdera la chose qu'il vendt et l'achapteur le pris qu'il donne pour la mesme, au prouffit de Ma Chambre et au dessus la dicte paine, perdera, tant l'achapteur que le vendeur, chascun aultreffois aultant que le pris est, la moictié pour les prisonniers ou catyfz, et l'autre, pour icelluy qui les accusera, et je commande à tous tabellions que après la publication de cestes, les dictz troix ans durantz, ne facent aulcunes escriptures des dictes ventes et biens, car en cas du contraire, Je veulx qu'ilz fourfacent ou perdent, par le mesme faict, leurs offices de tabellion et qu'ilz soyent bannyz quattre ans ès pays de par-delà.

Et Je deffens et veulx que nulluy des dictes personnes, ès dictz troys ans, face change sans Ma licence avecque quelcun, soit naturel ou estraignier, demourant en Mes dictz royaulmes et seigneuries, pour en debvoir respondre hors Mes dictz royaulmes et seigneuries, par deniers, or, argent, marchandise ou aultre chose aulcune, se ce n'est qu'il donne bonne et souffisante pleisge, par devant la justice, de faire ès dictz Mes royaulmes et seigneuries, en dedens ung an, le retour des marchandises, vaillantz aultant que la quantité de ce qu'ilz vouldroient par ainsy faire au dict change, laquelle pleisgerie ilz donneront en Lisbonne devant les escripvains des cas civils et ès aultres citez, villes et lieux, devant les juges extraordinaires ou qu'ilz les vouldront donner, et telz justiciers feront à eulx de ce passer lettres de certification, signées de par eulx et sellées de leur seau, faictes par leurs notaires ou tabellions judicielz, lesquelles lettres monstreront à iceulx avecque lesquelz vouldront faire le dict change, et

par ainsi le pourront-ilz faire, et faisant le dict change, sans avoir donné la dicte pleisgerie, en tel cas perderont-ilz tous leurs biens et seront bannyz dix ans à la dicte isle de Sainct-Thomé, lesquelz biens seront pour les prisonniers ou catyfz et révélateur et accusateur, ou au révélateur seullement, par ainsy que dessus est déclairé, et ès mesmes paines et de la mesme sorte incourreront touttes les aultres personnes, tant naturelz que estraigniers, de quelcque qualité et condition qu'ilz soient, qui avecque quelcun des susdictes personnes tel change feront, de respondre ou faire respondre pour eulx hors Mes royaulmes et seigneuries, sans Ma licence ou sans avoir monstré les dictes lettres de certification, convient-il donné ou constitué la dicte pleisgerie et icelles veues, il pourra faire tel change, selon la quantité de la dicte pleisgerie et point oultre, et le faisant à plus grande quantité, tel incourrira mesmes ès dictes paines, et en cas que les dictes personnes ne facent le dict retour en dedens le dict an, lequel commencera le jour que la caution fust donnée, ou non monstrant certification autenticque, de sorte qu'on y adjouste foy faicte par les officiers des tolles de la mer et terre, ou que tel retour est demouré, et ce en dedens ung an et demy, aux Burgmaistres et justiciers devant lesquelz ils auront donnez les pleisges, ou aultrement ilz perderont la quantité en laquelle ilz sont demourrez pleisges, au prouffit de Ma Chambre.

Je veulx que ceste ordonnance aye vigeur et effect et soit accomplie et gardée en Ma Court et en tous les lieux de Mes royaulmes et seigneuries où qu'elle sera publiée, du jour de la publication d'icelle en deux jours premirement ensuivantz, et en chascune des jurisdictions de Mes royaulmes ausquelles par ainsy sera publiée de par le juge ou Gouverneur d'icelles ou son aiant charge ou lieutenant, du jour de la publication d'icelle en huyt jours premirement ensuivantz. Donné en la ville de Satuvell (1), le quattorziesme jour de Juing. Pierre d'Alcacona Carneiro l'a fait an l'an de Nostre-Seigneur Jhesu-Crist 1532.

Juli 1532.

(*Fragment eener aanteekening van den Stadspensionaris Adriaan Herbouts.*)

Om mynen Heeren summierlyck ende int cortte te advertere van het fundament oft oerspronck vande commissie die

(1) Setuval.

myn Heere Boisot, Procureur-Generael van Brabant, ende andere nu tegenwoordelyck hebben van Zynder Majesteyt ende waeromme sy nw zyn tot Antwerpen, soe is te weetene :

Ierst, hoe dat een jonge, gebooren tot Lysseboone, is gecoemen opten Vten dach van Julio lestleeden inde stadt van Brugge, aldaer, ten selven tyde, was de biechtvader vander Keyserlycker Majesteyt, ende heeft den voers. biechtvader te kennen gegeven hoe dat, omtrent XI jaeren geleeden, was gecoemen met zyner moeder ende zynen anderen twee broeders ende twee susters tot Antwerpen, welcke broeders, susters ende oick hy al waeren cleyn brueders.

Item, dat zyn moeder was een Joedinne ende zyn vader Kerstene, doctoer in medecinen ende medecin vanden Coninck van Portugal, waeromme zyn voers. moeder met hueren voers. kinderen, heymelyck ende sonder weete van hueren voers. man, den welcken zy liet in Portugal, heeft haer geabsenteert van Portugal ende is gecoemen met hueren voers. kinderen tot Antwerpen, aldaer zy haer heeft gehouden omtrent een maendt, hebbende groote conversatie met vier persoonen, te weetene : met Gabriel de Nigro, Emanuel Serano, ende noch II andere, te weetene : Diego Mendis ende Loys Peris.

Dese voers. moeder haer beduchtende dat haer man, die groot crediet hadde byden Coninck van Portugal, want hy was zyn medecin, dat deselve haer man soude hebben muegen impetreren sekere brieven vanden Coninck, metten welcken haer soude verbooden hebben geweest niet voerdere te reysene, maer te blivene tot Antwerpen ende van daer wederomme te coemene by hueren man, heeft haer gehaest te vertreckene van Antwerpen nae Salonike, met hueren voers. kinderen ende dat by informatie, raede ende advys vanden voers. persoonen.

Heeft voerts gedeponeert de voers. jonge, dat hy met zynder voers. moeder, broeders ende susters, hem heeft gehouden tot Salonica, den tyt van V oft VI jaeren, ende heeft hem laeten besnidene ende geleeft als een ander Joede, niettegenstaende dat hy te voeren hadde Kerstene geweest ende dat door inductie van zynder voers. moeder.

Niettemin is naederhandt heymelyck gereyst van Salonica, abandonnerende zyne voers. moeder, broeders ende susters ende is gecoemen inde stadt van Roomen, aldaer hy hem heeft gebiecht ende heeft penitencie gedaen, omme dat hy hem hadde laeten besnidene ende geleeft als een Joede.

Dese selve jonge heeft hem daernae gehouden in Italie, tot

Roomen ende elders, den tyt van IIII jaeren, ende daernae is wederomme gecoemen tot Antwerpen, in meyninghe van daer te treckene nae Portugal, nae oft by zynen vader, den welcken hy daer meynde te vindene.

Maer wesende tot Antwerpen, heeft verstaen dat zyn voers. vader gevolgt was zynder moeder nae Salonica, waeromme de voers. IIII persoonen hem raeden dat hy wederomme reysen soude by zynen vader ende moeder tot Salonica, ende want hy daerinne maeckte swaricheyt, soe hebben zy hem qualyck toegesproecken, gedreygt ende van henlieden gejaecht.

Heeft noch gedeponeert hoe dat alle die Nieuwe Kerstenen die vuyt Portugal hier coemen in desen landen, meestal trecken voerts nae Salonica ende dat by informatie vanden voors. IIII persoonen, daerdoere die Turcke weet alle die secreeten van geheelen Kerstenrycke, want de voers. Turcke heeft eenen medecin Portugalois, die groote kennisse heeft tot Antwerpen aen dese Nieuwe Kerstenen, die hem daegelicks van allen geleeghentheyt adverteeren.

Heeft noch gedeponeert hoe dat dese IIIl persoonen, hoe wel zy hen draegen voere het volck als Kerstenen, leven nochtans int heymelyck als Joeden.

Ita iste juvenis deposuit V[ta] *Julii in Brugis et reauditus VI*[ta] *ejusdem mensis, perseveravit*, sonder nochtans te allegerene *aliquam certam causam sive rationem.*

Dese depositie principaele is gecoucheert geweest in spaensche, maer de copie die ick hebbe gescreven ende waerwuyt ick dit genoemen hebbe, was in onse tale.

Item, in dese voors. copie getranslateert in onse tale, ende wordt gheen vermaen gemaeckt van Diego Mendis, noch oock van Emanuel oft Loys Peris, maer staet, inde plaetse van Diego Mendis, een ander genaempt Anthonie Mendis, ende, inde plaetse vanden voers. Loys oft Emanuel Peris, staet een genaempt Bernaerdt, dwelck alsoe is gedaen *pro studio.*

Item, dese copie heeft myn Heere de Commissaris gegeven den Scoutet, omme hem daermede te behelpene in rechte.

Dander principaele ende originale is oick gesien geweest, waerinne dat staen de voers. Diego ende Loys oft Emanuel Peris.

Is voorts te nooterene, dat dese jonge naedien hy zyn depositie aldaer hadde gedaen tot Brugge, is, sanderdaechs oft Donderdaechs daernae, gereyst van Antwerpen nae Portugal, soe dat men vanden selven sindert noyt meer gehoordt en heeft.

Van desen vier personen bovengeruert ende dewelcke geaccuseert zyn geweest byden voers. jonge, soe is deen daeraf, te weetene Emanuel Serano, aengetast ende gevangen geweest, by laste vanden voers. Commissarissen, byden Officier ende, aengesproecken zynde ter Vierschaeren, is geabsolveert geweest coosteloos ende schadeloos, niettegenstaende dat hy oick geaccuseert is geweest by eenen anderen jongen, zynen dienaer, die met hem gewoont hadde, want het is bevonden dat de selve accusateur oft jonge *varieerde* in zyn accusatie (1).

Aengaende den anderen oft tweeden, genaempt Gabriel de Nigro, dese houdt hem absent, waeromme soe zyn alle zyn goederen, by laste vanden voers. Commissarissen, behoorlyck geinventarieert, zyn boecken gestelt in handen van Erasmus Schetz ende andere Gedeputeerde, ende voerts alle zyn goeden verborcht. Ende want zyn crediteuren zyn solliciterende omme betaelinge te hebbene, soe is, by laste als boven, den staet ende balanche gemaeckt, by seker cooplieden hen dies verstaende, van allen zynen sculden ende wedersculden ende is bevonden, by den selven staete oft balanche, meer sculdich te zyne dan te voeren, soe datter niet veele in sal zyn te haelen *contra opinionem aliquorum*, niettemin de huyssiers Kock ende andere dienaers bliven liggen ten huyse vanden voers. Gabriël, tot grooten coste, soe dat ick duchte van die vander Financien dat zy sullen hebben cleyn bescheet.

Coemende aenden persoon van Diego Mendis, ende dewelcke van als is genoech geadverteert, soe is warachtich dat deselve Diego verclaert heeft dat hy desen jongen wel kendt, ende dat de selve jonge, comende nw lestwerven vuyt Italie tot Antwerpen, was zeer qualyck inde habiten ende was gedisponeert, alsoe hy seidt, oft hy vander galgen gedroopen; ende weesende tot Antwerpen, is terstont opgenoemen geweest byden ouden Facteur Signor Emanuel Charonne, diewelcke hem heeft zeer wel getracteert ende gehouden in zyn huys, omme van hem te weetene alle secreten.

Seidt voerts dat hy *firmiter* houdt dat dese jonge, doer inserantie ende ingeven vanden voers. facteur, is gereyst geweest tot Brugge aenden voers. biechtvader ende aldaer gedaen de voers. accusatie, omme hem te vaingerene vanden voers. Diego ende Gabriel de Nigro, omme dat zy beiden met Jan Kock de principaele zyn geweest die, over II oft III jaeren, het contract hadden gemaeckt aenghaende der specerie ende by welcken

(1) Zie verder onder het jaar 1540.

contract de voers. facteur hem bevont grootelyck bedroogen te zyne ende van welcken contract Uw. E. hier voertyden oick gehoordt moegen hebben ende ter saecken oeck van welcken contract, noch opden dach van huyden, zyn diverse processen tusschen den voers. facteur ende sommige cooplieden.

Seegt noch dat dese jonge is befaemt ende geaccuseert van diefverie ende dat hy, weesende nw lestwerven in Italie, gestoelen soude hebben eenen coostelycken dyamant ende dat die van Ancona hem naegescreven souden hebben tot in. . . . . .

(*Het overige ontbreekt.*)

---

20 *Juli* 1532.

(*Brief van den Facteur en den Consul der natie van Portugal en der andere natien aan het Magistraat van Antwerpen.*)

A Messieurs les Bourgmaistres, Eschevins et Conseil de la Ville d'Anvers.

Remonstrent en suppliant voz bienveullans les Facteur du Roy de Portugal et Messire Jeorge de Baros, Consul et nation du Portugal, les Consulz, associez avecq luy, des Espaignes, de Gênes, de Florence et Lucques, Allemans et aultres marchans résidens et fréquentans en ceste dicte ville, comme jà soit que les dictz suppliants ont hanté et fréquenté ceste ville, présupposant et ne sachant aultrement que ceste ville ne fust prévilégiée, par la Joyeuse Entrée et aultrement, de pluisieurs prévilèges, et entre aultres, que nul des dictz suppliants ne seroit tenu ne estre constrainct à soy-meismes accuser ne charger par serment, ne pour exhiber ses propres livres, ne secret, et que nul ne pouroit aussi, pour cas civil, estre tenu en arrest après qu'il pourroit bailler caution souffissante et plus quant l'arreste est fort souffissant; et tiercement, en cas criminel, que l'on pourroit tousjours faire lever l'arrest des biens baillant caution de la valeur d'iceulx, et que la personne ainsi criminellement accusé(e), ne pourroit estre transporté(e) de ceste ville, mais illecques tenu(e), tellement que on pourroit avoir accès au prisonnier, pour lui conseiller en ses deffenses, et que l'on luy debvroit, par devant vous, mes dictz Seigneurs, faire l'admise charge et procéder avant et faire droit, de tiers jours en tiers jours, jusques à sa condempnation ou absolution; ce nonobstant les dictz supplians treuvent que Diego Mendis, au

contraire de tout ce que dit est, a esté prins et arresté au corps, et ses biens non seullement escriptz et inventoriez par dessus caution souffissante par luy présentée, mais que plus est, ses livres, papiers et aultres secretz visitez, en présence de ses malveillans et gens suspectz et de ville sorte, sans aussi le faire ou déclairer la charge ne admise que l'on lui prétend de faire, dedens le tiers ne le quart jour. Et se les dictz supplians eussent ce entendu ou cuidé, qu'ilz ne deussent avoir esté maintenuz et gardez ès dictz prévilèges, franchises et libertez conformes à droit, ilz n'eussent pas icy résidé ou eussent changé lieu, ou ilz eussent en icelles esté gardez et entretenuz, car aultrement pourroit à ung chascun d'eulx advenir ce qu'est advenu à Diego Mendis. A cause de quoy et, par forme d'action populaire, se sont en grand nombre, pour leur intérest apparent, par devant vous, mes dictz Seigneurs, présentement retirez les dictz supplians, requerrant que vostre plaisir soit de tellement traictier avecq la Royne ou avecq Sa Majesté Impérialle, se besoing soit, que les dictz supplians soient entretenuz ès dictes franchises et libertez, que le dict Diego Mendis, oy en Justice, en ses deffenses, de tiers en tiers jours, par devant vous, mes dictz Seigneurs; et quant à ses biens inventoriez, lever l'arrest en baillant caution souffissante de la valeur et estimation d'iceulx, ainsi que, selon la dicte Joyeuse Entrée et aultrement a, jusques à présent, esté usé, recepvant le dict Diego Mendis, en ses dictes deffenses, par devant vous, où il a esté injurié, à soy purger et défendre comme par droit divin et humain appartient. Quoy faisant, feriez droit et justice et attrairez les cœurs et voullantes de tous marchands estraingiers, continuer et augmenter leur résidence en ceste ville.

---

21 *Juli* 1532.

(*Brief van Ruy Fernandez, Facteur van den Koning van Portugal, aan den Antwerpschen Stadspensionaris Adriaan Herbouts.*)

A Monsieur Maistre Adrien, le Penssionaire de la ville d'Anvers en Bruselles.

Monssieur, Maistre Adrien,

Je me recomende à vous. Je croys que vous estes adverty du cas de Diego Mendez, noustre bon amy. Maistre Luys, le

comisaire, a tant faît hojourduy avecque Messieurs, que on luy a rendu Diego Mendez en sez mains arrière et l'ont amené sour la monnoie de Pittre Vastrate. Ilz ne veult que nulluy parle à luy et le tient ainssy estroit comme s'il fusist ung Turque, que eust toussours mal vaicu. Jusques à maittenant il ne l'ont point encores accussé de riens ; toutefois le Brugumaistre m'a dit qu'ilz l'ont impossé qu'il est Juyf, ce qu'ilz sçaront byen mal à prouver, à mon advys ; néontmays, pour ce que l'homme est de pettite couraige, comme vous sçavez, s'on (si on) nelle laysse parler et veoir ses amys, il se mourira de deuil. Oultre cella, il doibt au Roy, mon Maistre, bien deux centz mylle ducatz, lesquelcs il doibt paier en cez trois fêtes, venantz . . . . . du Roy, et oultre, il doibt beaucop d'argent à gentz de ceste ville et nous sommes sour le trein du paiement della feste. Véritablement, s'on nelle remest en sa maison et qu'il peusse veoir ses livres et ses comptes et tenir son crédit, il ne paiera au Roy, mon Maistre, ne à tous les aultres, par quoy beaucop de marchans et gentz de bien pouroient faire banqueroutte, aussy bien en ceste ville que alleurs, et touchant les paiementz della feste, ylz seront tous gâtés, à ceste causse, et oultre cecy, que c'est que plus me fait mal, c'est que le Roy, mon Maistre, me script que je fesisse prest deux centz mille ducatz, lesquelz il donne d'ayde à l'Empereur contre ceste guerre du Turc, comme on poura veoir pour les lettres que j'ay du Roy, lequel argent Diego Mendez me debvoit fornir ceste feste, et j'ay fait ung contract aveque luy pour la ditte somme, lequelle je doybs paier au Foccere (1), pour les paier en Allemagne, comme l'on peult demander. Je me dubte que se on ne laysse Diego Mendez arrire en sa maison et crédit, que je ne pouray fornir la ditte somme d'argent à l'Empereur, et pourtant je vous prie que sour toutez choses vous faites tant que on nelle tire point de ceste ville et que, donant sufissante causion de ce qu'on luy peult demander, qu'on le remaisse arrire en sa maison et crédit, car véritablement il en verra beaucop de maulx, et pour ce que vous entendés bien la matière, il ne vous fault pas dire beaucop. Faitez que les priviléges della ville nous soient gardez, affin que les marchans peussent résider en la ville et nelles boutez poient dehors. Monssieur, s'il vous semble qu'il soit profitable de promettre à quelque ung de cez Seigneurs de court ung, deux ou trois centz florins, afin qu'ilz tiènent la main et qu'on ne fasse tort à

(1) Fugger ou Focker.

Diego Mendez pour avoir plus brief justice, pour faire sa marchandise, je vous prie que les promettes par ceste ; je me oblige les vous rendre toussytost que verres en ceste ville. En touchant voustre paine, je vous prometz que vous sera très-bien paiée. J'envoierey demain au matin Jorge de Barres et Damien de Goez, les deux scripvains du Roy, mes compagnons, dever la Roine et Conseil, pour luy donner à cognoistre le cas et qu'elle nous veulle proveoir de justice, et touchant les deux cent mille ducatz que je doibis fornir à l'Empereur, je vous prie que vous ne dites riens, pource que les scripvains apporteront les lettres du Roy avecque eulx et ilz parleront à vous plus largement. Aultre chose, synon que je vous recomende le cas le plus fortement qu'il m'est possible. D'Anvers, le XXIe jour de Juillet l'an 1532.

Je suis vostre.

Le Facteur,

P. Ruy Fernandez.

---

2 *Augusti* 1532.

(*Vertoog van het Magistraat aan Keizer Karel V.*)

A l'Empereur :

Remonstrent voz très-humbles les Bourgmaistres, Eschevins et Conseil de Vostre ville d'Anvers, comme icelle ville est dotée de plusieurs préviléges et, entre autres, que tous les bourgois et autres inhabitans d'icelle ville debvent, en tous cas, civil ou criminel, touchant corps ou membre, estre justiciables par devant les dictz Bourgmaistres et Eschevins, tellement qu'ilz ne peuvent estre tirez hors icelle judiciable pour par autre juge estre cogneu sur eulx, lesquelles préviléges par Vostre Majesté et prédicesseurs sont, par leurs Joyeuses Entrées, promises de observer et entretenir, et, sur icelles préviléges, droitz et usances, les marchans estraingiers de plusieurs divers nations et pays, eulx confiant, transfèrent leurs biens et marchandises en icelle ville résider, comme d'ancienneté ont fait, que est où dépend le bien de la dicte Vostre ville et de la totale Duchée de Brabant. Et entre autres, est-il vray que ung nommé Diego Mendis, marchant Portingalois, confiant ès dictz préviléges, droitz et usances susdictes, est, passé vingt ans, retiré de Portingal et continuellement depuis réside en ceste

ville, négociant comme Facteur de plusieurs nobles Chevallièrs, Seigneurs, marchans d'auctorité et puissance du dict Portingal et aussy, en son cas propre, très-grande hantise de marchandise, dont grande partie des personnes à la ville et dehors d'icelle proffitent, à cause de son grand train; lequel Diego, par Vostre Procureur, puis naguerres a esté prins et arresté par intention de le mener hors d'icelle ville en Vostre ville de Bruxelles, par devant Voz Chancellier et Conseilliers en Brabant, comme prisonnier, et ont aucuns Commissaires de Vostre Majesté tous les biens et marchandises, livres, registres, missives et autres secretz arrestez et à plain visitez, par quoy les dictz supplians à Vostre Majesté ont fait leurs doléances, et en responce que le dict Diego estoit arresté pour cas et crim de hérésie, comme aiant judaïsé, qui est ung délict prévilégié, point ès dictz préviléges comprins. Néantmoins a esté ordonné que le dict Diego ne se merroit hors la dicte ville, ains que on députeroit Commissaires, par devant lesquelz on instruiroit au dict Anvers son procès et devant lesquelz le Procureur a proposé ses causes, contendu affin de corps et biens par plusieurs articles, en nombre de dix-sept. Et aux premier et second articles, dit icelluy Procureur combien icelluy Diego est natyf Juyfz et, passé longtamps, s'est rendu à la baptisme et sainte foy Cristienne, a, faisant ses oraisons, observé sérémonies et manières comme les Juyfz en leurs oraisons et sinagoges, que est une cause à laquelle les remonstrans n'entendent touchier, ains référant la décision d'icelle par devant tel juge où il appartient; toutteffois vray est-il que le Procureur, en tous autres articles, inculpe et accuse le dict Diego d'avoir eu grand familiareté, puis dix ans enchà, avecq Nouveaux Christiens sortiz de Portingal, combien le Roy illecq avoit ordonné, statué et publié, sur confiscation de corps et biens, que nulluy d'iceulx se banisseroit de son royaulme, tant avecq iceulx estant présentement en Anvers, comme a fait avecq ceulx qui par ci-devant sont estez comme estoit Alexander Tayda, Nicolas Loys, Philippo Vas, Fernando Jacobo, Emanuel Garsia, Consalvo Alveris, Francisco Rodrigues et plusieurs autres aiant pour iceulx obtenu de Vostre Majesté lettres de pas et saulf-conduit, les logié, argent et marchandise délivré pour eulx tirer vers Turquie, là où présentement ilz demeurent menant vie judaycq, et que par ce auroit aussi délinqué, lesquelz accusations et délictz les treuvent non estre prévilégiez, mais plus touchans le fait de la marchandise, et au cas que en ce

le dict Diego auroit mésusé ou délinquez, icelle cause debveroit, ensuivant les prévilèges, compter et estre traictié par devant les susdictz supplians, de sorte que, soubs umbre d'une cause que peult estre prévilégée, ou ne debvroit mesler aultre cause non prévilégée. Et de ce les marchantz sont fort esmerveillez, disans que jusques ores n'ont sceu qu'ilz estoient en la dicte ville d'Anvers en si petitte protection et que on leur pouroit inculper aucune chose prévilégée non véritable, affin, soubs umbre d'icelle, les accuser de plusieurs autres choses, leurs personnes et biens traicter et manier en autres cours et justices, autrement que ensuivant les dictz prévilèges appartient, comme à la personne du dict Diego fait a esté ; de sorte que les supplians craingnent si, en ce que dit est, ne seroit pourveu, que la principale et grande partye des marchans estraingiers désslogeront, que seroit, comme dessus, très-excessive dommaige et destruction. Supplient partant que le plaisir de Vostre très-Sacrée Impériale Majesté soit de ordonner que les dictz Commissaires, touchant les autres articles non prévilégez, désister de ultérieure cognoissance. Ains se vouldroit, à cause d'icelle, prétendre aucunnement contre icelluy Diego, que se seroit par devant les dictz Bourgmaistres et Eschevins, ou en Vostre *Vierschare* d'Anvers, comme ensuivant les dictz prévilèges et Joyeuse Entrée est de raison. — Cy ferez bien.

---

2 *Augusti* 1532.

(*Brief van den Koning van Portugal aan het Magistraat van Antwerpen.*)

Honnorez et prudens Présidens et Gouverneurs de la Ville d'Anvers.

Je Don Jehan, par la grâce de Dieu, Roy de Portugal, des algerbes, deça et delà la mer en Affricque, Seigneur de Guyné et de la conqueste navigation et commerce d'Ethyopie et Arabie, Persie, d'Indie etc. Salut. Je suis esté informé que en icelle ville d'Anvers a esté constitué prisonnier Diego Mendes, frère de Franco Mendes, marchant demourant en ceste cité de Lisbonne, et que tous ses biens ont esté inventoriez et séquestrez, entre lesquelles il y avoit certaine quantité de poivre et d'autre

espécerie, et à cause que le dict Diego Mendes faisoit les affaires de son dict frère et d'aulcuns aultres marchans demourans en ceste cité, lesquelz doibvent grande somme d'argent en Ma maison d'Indie, du mesme poivre et espéceries, aussi d'aultres marchandises, lesquelles ont achatté en Ma dicte maison; pour ce des dictz biens par ainsi prinses et séquestrées du dict Diego Mendes, Me appartient la part, laquelle les dictz marchans n'ont encoires payé. Je escripve à Ruyz Fernandez, Mon Facteur, qu'il parle avecq vous sur la recouvrance des dictz biens, selon la certification qu'on luy envoye du dict Facteur et officiers de la dicte maison d'Indie, et Je luy envoye Mon povoir pour les requérir et recouvrir, à quoy très-instamment vous prie et recommande que donnez crédit à Mon dict Facteur en tout ce que, en cest affaire, vous dira de Ma part, et luy faictes bonne expédition sy briefvement que pourrez, comme J'espère que ferez, lequel je recongnoistray. Escript à Lisbonne, le deuxiesme jour d'Aougst XV^c trente-deux.

Ainsi soubscript :

Le Roy.

Et escripte au dors d'icelles : *Aux honnorez et prudens Présidens et Gouverneurs de la ville d'Anvers.*

Extract et copie translatée d'ung article contenu ès lettres du Roy de Portugal envoyez par deça à Monsieur son Facteur, en date etc.

Aussi Je escripve du mesme affaire aux Seigneurs de la ville, et vous leur direz, de Ma part, que Nous l'estimerons fort qu'ilz travaillent de leur cousté que ses biens vous soient délivrez, comme J'en espère qu'ilz feront, puisqu'ilz appartienent à Moy, car les marchans qui les ont envoyé par delà ne l'ont encoires payé; et à cause que Je sçay la liberté du pay et les bons œuvres, lesquelz la dicte ville, depuis pluiseurs ans ença, en son train et nobilité, a receu du Roy, Mon Seigneur et père, cui Dieu absoille, et aussi de Moy, Je tiens fermement que, à ce respect et autres occasions, ilz feroient que les biens, venuz par delà, seroient à tousjours seurez, de sorte que Je ne pourroye jamais perdre quelque chose. Par quoy J'ay tousjours fait donner crédit aux marchans qui les achat-

tèrent en Nostre maison et envoyèrent par delà, sans y prendre d'iceulx aulcune plaisgerie ou caution, et que, se astheure Je voye le contraire que Je ne croy qu'il soit, il seroit mescier commander de muer le train et affaire d'espéceries en quelque autre lieu où qu'on fist ce qu'ilz ont jusques astheure tousjours fait ; puisque iceulx et tout le pays, par Mon ayde, a tant gaigné, ne doibvent désirer que chose aulcune y succède que Je perde. Escripvez-Moy ce qu'on en faict, et la ayde qu'ilz vous donnent, car Je le désire fort assavoir.

(*Rekwest van Ruy Fernandez, Factor van Portugal, aan Keizer Karel V.*)

A l'Empereur.

Remonstre en toute humilité Ruy Fernandis, Facteur du Roy de Portugal, comme le dict remonstrant bien saysant que les poivres, succres, biens, espéceries, marchandises, desquelles partye puis naguères sont esté vendues et partant les crédites procédez d'icelles et grande qualité qui est encoires en estre à la maison de Diego Mendis en la ville d'Anvers, appertiennent à pluiseurs marchans résidens en Portugal, subjectz de la Majesté du dict Roy, et est icelluy Diego Mendis d'iceulx que Facteur et négociateur; partant à icelluy remonstrant bientost après qu'il avoit entendu que le dict Diego Mendis estoit prins en corps et tous les susdictz biens aussi arrestez, ce que dessus humblement fut remonstré à Vostre Majesté, affin que à l'honneur et en faveur du dict Roy, les subgectz d'icelluy Roy ne le Roy, seront adommagiez, et peult estre combien icelle remonstrance n'a esté faicte autrement ne à autre intencion que pour la cause susdicte, que aucuns aient prins et entendu comme se la dicte remonstrance auroit esté faicte unement et seullement en faveur du dict Diego Mendis ; aussi peult apparoir de ce que dessus, par le rescript du dict roy, fait le IIe jour d'Aoust dernier, passé en Lixbonne, par lequel Sa Majesté signifée avoir esté adverti en poste, par lettres du Facteur de Jehan Francisci de Laffettati, que le dict Diego Mendis, le XIXe de Juillet dernier passé, estoit au dict Anvers constitué prisonnier et que tous les biens et marchandises estans en sa maison aussi arrestées et que au dict Anvers estoient aussi arrestez, en corps et biens, pluiseurs Nouveaulx Cristiens ; escript en oultre le dict

Roy, à cause que Sa Majesté ne sçavoit, par lettres du dict remonstrant, la cause de la capture du dict Diego Mendis et de l'arrestacion des biens; aussi que le dict remonstrant scet bien que le dict Diego Mendis est Facteur de Francisque Mendis, son frère, et Jeorge Lopez, Digo Redrigo Pinto et de ses frères, de Eduwart Tristram et de pluiseurs aultres marchans subjectz résidens au dict Portugal, lesquels subjectz avoient achatté des Officiers de Sa Majesté et en sa maison nommée des Indes, scituée à la ville de Lixbon, les susdictz poivres, sucres, biens, espécieries et marchandises, et que les dictz subjectz, à cause du dict poivre, sucre, biens et espéceries et marchandises, debvent encoirent au dict Roy les deniers d'icellui achat, et que en cas le dict Diego Mendis auroit délinqué, que partant les biens des dictz subjectz, marchans de Portugal, ne doibvent estre confisquez, a pour ce le dict Roy mandé et commandé au dict remonstrant et à icelluy envoyé mandat espécial que incontinent se transporteroit vers Vostre Majesté et autres juges, là où il appertiendra, et poursuyvir que les dictes spéceries, et tout ce que dessus, avec ce qui est procédé à luy remonstrant, seroit délivré, et ce jusques à la somme que les subjectz pour icelles debvent à Sa dicte Majesté; a le dict Roy, à ceste fin, envoyé aussi certiffication de la quantité des espéceries et marchandises que ses dictz subjectz ont eu de luy et envoyé de par dechà, et à ceste cause, a le dict Roy encoires envoyé au dict remonstrant lettres de crédence pour Vostre Majesté Impériale; aussi de ce que dit est apperra assez, conformément par les livres, lettres, missives et autres enseignemens du dict Diego Mendis, et tout ce non obstant, entendt le dict remonstrant que les Commissaires par Vostre Majesté députez et commis, ont les susdictz poivres, succres, biens, espéceries et autres marchandises que dessus, fait peser et point au jour d'arrest, comme se les biens des dictz subjectz de Portugal estoient condempnées au proffit de Vostre Majesté, à très-grande confusion, eschandale et dommaige des dictz subjectz, marchans de Portugal; et tandiz que le dict arrest tiendra, est-il apparant qu'ilz supporteront encoires très-grans dommaiges; ce que le dict remonstrant, ensuyvant la charge et commandement de la Majesté de son Seigneur et Roy, a convenu remonstrer, pour sur ce estre pourveu de remède convenable. Supplie partant qu'il plaise a Vostre Majesté ordonner que les dictz poivres, succres, biens, espéceries marchandises et crédites procédé d'icelles, soyent délivrez ès mains du dict remonstrant, ensuivant le rescript et la

requeste du dict Roy, soubz récépissé pertinent, et ce au prouffit des dictz ses subjectz, marchans de Portugal, et jusques à la quantité qu'ilz sont redevables au dict Roy ou que au dict suppliant soit permis de povoir administrer et vendre les susdictz poivres, sucres, biens, spéceries et marchandises, affin que, des deniers procédans, faire et tenir bonne et léal compte *et reliqua*, pour l'asseurance du dict Roy, des dictz subjetz et des autres ausquelz toucher pourroit. En ce faisant, etc.

(*Besluit der Landvoogdes.*)

Sur ce qui, de la part du Facteur de Portingael, a esté proposé à la Royne touchant Digo Mendis, Sa Majesté a ordonné ce qui s'ensuit:

Premiers, quant au payement des lettres de change et des marchandises, que aucuns bons merchans rechéans et entenduz seront commiz, qu'ilz receveront ce que l'on doibt au dict Digo et payeront ce que le dict Digo doibt aux autres, tant en vertu des lettres de change que à cause de marchandise, saulf que les dictes lettres de change ayent par le dict Digo esté acceptez auparavant sa détencion et qu'ilz accordent avec ses livres, moyennant que l'on sache se ce pour quoy les lettres de change addressent à luy a esté furny au proffit du dict Digo et que de ce l'on soit asseuré pour la seureté de l'Empereur; saulf que tout ce qui se trouvera que le dict Digo debvroit payer, soit, en vertu des lettres de change ou à cause de merchandise, à aucuns des dictz Nouveaulx Cristiens venuz, ou autres leurs semblables suspecz, que de cela ne sera point fait aucun payement.

La Royne a aussy ordonné que l'on paye incontinent aux maronniers ausquelz le dict Digo est redevable, moyennant qu'ilz baillent, par bone déclaracion, ce que l'on leur doibt et que icelle soit monstrée au dict Digo et aprez vériffié, comme il appartient.

Quant à ce que le dict Facteur s'en vouldroit ayder du dict Digo Mendis pour finer (1) l'argent que, par commandement du Roy de Portingael, il furniroit à l'Empereur Nostre Sire, la Royne, aprez informacion sur ce prinse, ne treuve point que le dict Digo soit redevable au dict Seigneur Roy, comme

(1) *Finer l'argent*, livrer l'argent dû au terme de l'engagement. V. Em. Gachet, *Glossaire roman*.

touteffois le dict Facteur ou ses gens ont volu dire, mais au contraire, que le dict Facteur, au nom que dessus, est redevable au dict Digo Mendis. Sa Majesté treuve aussy que le dict Facteur, s'il veult, trouvera en Anvers bien autre part moyen de finer le dict argent, sans que luy soit besoing se ayder du dict Digo Mendis, et que partant, il ne doibt charcer l'ayde du dict Digo, au préjudice et en fraude du droit de l'Empereur et de la justice; et se le dict Facteur se vouloit par ce excuser devers le dict Seigneur Empereur, la Royne seroit contraincte de advertir Sa Majesté de la vérité; au contraire et d'autant moins doibt le dict Facteur user de telle practique, à cause que les procédures, présentement encommanchiez, sont conformez aux ordonnances que le Roy de Portingael a fait en son royalme publier, non point tant seulement utiles, voire nécessaires, pour le bien de toute la universèle Cristiennité, mais aussy singulièrement de son royalme de Portingael.

Quant à la caution, par le dict Facteur, pour la persone et biens du dict Digo présentée, et la requeste par luy faicte, que l'on cesseroit veoir et visiter les livres, lettres et papiers du dict Digo, la matière n'est à ce disposée, non plus en vertu des prévilléges, statuz et ordonnances du pays, que par la disposition du droit escript, et ne doibt aucun arrest de la persone ou biens du dict Digo estre leur, mais est la dicte matière de tout disposée au contraire, tellement que le dict Facteur, ne, qui plus est, le dict Digo Mendis, n'ont cause d'eulx plaindre de ce qui a esté fait et ancoires se fait.

Quant à ce que le Facteur requiert, que du moins les dictz livres soyent visitez par gens neutraulx et point par Jaques de Arenborch, la Royne y aura regard et pourverra comme de raison, et seront les choses tenuez secrètes, sans que l'estat et secretz des merchans soyent divulgéez.

Coppie d'un billet :

Diego Mendis a une manière de faire en faisant sa marchandise qui tent à monopole; assçavoir que lui et ung nommé Jehan Kaerle, quant ilz viengnent vers le Roy de Portingal, ilz achatent de lui pour VI^c^, VIII^c^ ou XII^c^ M ducatz à une fois d'espiceries, assçavoir noix, cloux, gingembre, povere et autres espéceries, et conviengnent du paiement avec lui, et davantage mectent

des condicions en leur marché, que le Roy ne pourra à nullui vendre espiceries que à eulx, et s'ilz en vendent nomméement, ilz exclusent que l'on ne les amènera en ses pays de par deça, qu'ils appellent Flandres, affin que ilz les vendent à leur volenté, et que nulluy n'en n'aura que eulx, et les fault venir querre (1) à eulx, autrement n'en n'aurez point.

En faisant leur dicte marchandise, souvent vient VI, VIII, X ou XII marchans, lesquelz ont pour emploier en ce que dessus, l'un X^{m}, ung autre XII^{m}, ung autre XX^{m} ducatz, l'un plus et l'autre moins, que dèsent achater des dictes espiceries, et affin qu'ilz puissent mieulx conduire leur affaire, sont contens prendre et accepter en leur compagnie, et auront part, chascun à son avenant, au prouffit et dommaige; bien entendu que les espiceries demeurent ès mains du dict Diego Mendis et Jehan Karle, et n'en pèvent les associerz joyr d'une once, affin que ne les vendent ou distribuent aux subgetz.

Et quant le marchandise est venue par deça, ceulx qui en ont affaire se ritirent vers les dictz Diego Mendis et Jehan Carle, pour en avoir; ilz ballent la livre de poivre pour XXVIII gros, et pour venir à leur entente, les autres marchans, qui sont associez comme dessus, dient et font dire qu'ilz ont du povre à vendre par ordonnance des dictz Diego et Carle; mais ilz ne le veullent bailler que pour XXIX gros, et n'oseroient moins dire, car ilz yroient contre leur promesse, et partant sont constrains, pour gaigner ung gros, retourner et aller aus dictz deux marchans, qui par ce moyen composent et destruisent les pays de par deçà.

A Lixbonne, les dictz deux marchans en font ainsi et constraindent le Roy de leur vendre ses espiceries; car ilz ont tous ou la pluspart des marchans associez comme dessus, que n'oseroient reins achater sans eulx, pour ce que le Roy aime mieulx à vendre à grosse somme une fois que de le vendre par petites parties. Et si s'avance d'en vendre aux autres marchans, les dictz Diego et Jehan Carle le lessent, et si le Roy leur demande pourquoy ilz n'achatent riens, ilz dient: " Vous avez commencé à vendre aux petiz compagnons, parfaictes; " et partant véant que ses espices lui demeurent en ses mains, est constraint besoingnir avec eulx.

Et encores oultre ce, à Lixbonne, s'ilz vendent leur espicerie à quelques marchans, ce qu'ilz font souvent, ilz condicionnent expres-

(1) *Querre*, chercher.

sément qu'ilz n'en manneront ne vendront aucune chose en Flandres, car ilz gardent ce quartier pour eulx.

Et semblablement, quant ilz vendront, par deçà Anvers, à aucuns Almans, Oesterlins, François, Angloix ou autre nacion, ilz condicionnent expressément qu'ilz le mèneront hors du païs sans en vendre ou lesser une once par deçà; dont la commune est fort traveillée, car, quant telz monipoles n'ont point de lieu, les povres marchans gaignent les ungs aux autres et à la marchandise son cours, et au comptre nullui ne gaigne que eulx deux.

Ilz en vendent aux marchans et grossiers par deçà, qui le vendent par onces, livres et autrement, et ceulx-là ne les peuvent adommager, car ce qu'ilz achatent est peu de chose.

Pour respondre à. la requeste du Roy, Diego Mendis l'a tout paié de par eulx deulx; mais ce que le Roy demande, c'est la porcion des associez qui denient encoire au Roy aucuns terms qui ne sont expérez, pour ce qu'ilz n'ont la puissance de paier avant le terme, comme le dict Diego; et néanmoins sont leur espiceries ès mains des dictz Diego et Carle.

---

12 *Augusti* 1532.

Articulen deffensionale voer Diego Mendis, verweerdere, teghen den Procureur-Generael, aenleggere.

I.

Inden iersten, want metten appointemente interlocutoire is geseeght ende vercleert, dat die verweerdere nyet en behoirt tantwordene opte poenten dat de verweerdere onderhouden zoude hebben, in syn gebeden ende adoratien, de ceremonien ende manieren vanden Joden in huer Sinagogen, dairaff die drye ierste articulen vander pretenser accusatien mentie maken, so staet die verweerdere aff dieselve articulen, zonder in desen dairop tantwordene.

II. *Item* ende om dan antwordde ende solutie te ghevene op den vierden ende anderen navolgenden articulen, is voer al te permitteerne dat, nae gemeyne gescrevene rechten, *licet omnis negotiatio cum hæreticis sit interdicta* (*C. Sicut* de Hæreticis *in* antiquis), *istud tamen limitatur per . . . . in c. q. olim de* Judæis et

Samaritis *dicens quod talis prohibitio solum procedit tempore guerræ et, cessante guerra, non durat prohibitio nisi solum in mercibus prohibitis.*

III. *Item,* is noch te permitteerne dat insgelycx, nae gemeyne gescrevene rechten, *licet sint certæ pœnæ statutæ contra receptores, defensores et fautores hæreticorum, si post dampnationem infra annum non satisfecerint,* (*de quibus in* Autentic. *Credentes. C.* de hæreticis et Manichæis) *attamen tales non sunt confiscatio corporis, neque bonorum sed infamia, et tales sunt intestabiles, nec possunt succedere et sic de aliis pœnis de quibus in* Autentic.

IIII. *Item,* is noch te permitteerne dat die voirs. penen alleene verbinden denghenen die de heretycque persoonen ontfangen, hen favoriseren, oft met hen contraheren oft andere affairen doen die nyet te excuseren en syn; wel wetende dat diezelve zyn sulcke hereticque persoonen, want anders wordden zy, by verbale ignorantie, dairaff geexcuseert: *talis enim probabilis ignorantia excusat illos qui hæreticos receperunt, tractarunt, munera vel dona dederunt, etiam si tales hæretici essent relapsi, si quis ignoraret lapsum esse relapsum, ut trac. Dom. in C. Accusatus.* § *Ille quoque* de Hæreticis *l. VI° et dicit in II° notabili : quis non dicitur ex actu consentire vel delinquere, si ille actus sit aliquo modo excusabilis juribus et rationibus, de quibus ibi per eumdem.*

V. *Item,* is hierenboven te permitteerne dat die voirs. verweerdere twintich jaeren oft dairomtrent heeft inde stadt van Antwerpen continuelycken gewoent gehadt ende geleeft als een goed Kersten mensche, gaende alle jaere ende anderssins te bichten, ten Heyleghen Sacramente, die kercken ende goidshuysen frequenterende, missen, sermoenen ende ander goidlycke diensten vander kercken hoirende, aelmoesenen ghevende ende den aermen charitate doende, hebbende gehadt groote hanteringe van commenscappen, gelyck een goet Kersten mensche ende coopman van eeren behoirt te doene, ende alzo van eenen yegelycken geacht ende gehouden geweest.

VI. *Item,* desen gepremitteert zynde, ende commende voirts aenden vierden ende vyfsten articulen, innehoudende in effecte dat, zichtent den jaere duysent vyf hondert ende zessentwintich, vele Nyeuwe Kerstenen vertrocken syn vuyt Portingale inder stadt van Antwerpen, met huerlieder huysvrouwen ende huysgesinne, gecomen, ende van hier duer Vranckerycke nae Ingelant getrocken nae Venegien, ende zoe voirts in Turcquyen

tot Salonicque, Constantinople ende dairomtrint, daer levende als warechtige Joden, als Sebastiaen Pemantel, Anthoine Ligues, Alexander Tayda, Eduwaert Remel, die dyeneere geweest waeren vanden verweerdere, Jan Peris, Emanuel Madril, Emanuel Solins ende meer andere; ende dat die verweerdere, wel wetende dat zy vertrocken van hier nae Turcquyen, om aldair te levene als Joden, hen addres ende assistencie ghedaen zouden hebben, ende dat zy dair leefden als Joden, nyettegenstaende dat die Coninck van Portingale, geadverteert zynde dat dese Nyeuwe Kerstene vertrocken nae Turcquyen, hadde doen verbieden dat zy nyet trecken en zouden, ende dat zy aldus vertrecken ende huere erffven ende goet in Portingale vercoopen, vuyt sorgen daer, gelyck ander quade Kerstenen, vanden Inquisiteurs achterhaelt te worddene.

VII. Hierop antwordende, zeeght die voirs. verweerdere dat hy wel bekyndt dat, zichtent den voirs. tyde, diversche Nyeuwe Kerstenen vuyt Portingale hier in Brabant aengecomen zyn, als die voirs. Alexander Tayda, die hier tAntwerpen, nae dat hy vuyt Portingale gecomen is, heeft zekeren tyt gewoent gehadt openbairlyc, ende te voiren langhen tyt in Portingale ende inde Indien inden dienst vanden Coninck oyck gewoent gehadt, hebbende, dair ende hier tAntwerpen, gedaen handel van commenscappen ende geacht geweest voere een man van eeren.

VIII. *Item*, van gelycken heeft die voirs. Emanuel Solyns oyck bynnen Antwerpen omtrent twee jaeren gewoent gehadt, ende openbairlyck gefrequenteert ende commenscappe gedaen.

IX. *Item*, van gelycken hebben Jan Peris ende Emanuel Madril, nae dyen zy, als Nyeuwe Kerstene, vuyt Portingale gecomen zyn, hieromtrent twee oft drye jaeren continuelycken gewoent gehadt, grooten handel van commenscappen getracteert, ende zyn voere goede luyden geacht ende gehouden geweest van eenen yegelycken.

X. *Item*, is oyck warechtich dat Fernando Lopis, int jair duysent vyf hondert ende negenentwintich, te voeren ende dairnae, heeft gewoent gehadt bynnen der stadt van Antwerpen, commenscappen doende, geadmitteert ende geacht als voere.

XI. Seeght voirts die voirs. verweerdere dat hy wel bekyndt dat hy metten voirs. ende anderen Nyeuwen Kerstenen heeft

getracteert van wisselbrieven ende andere commenscappen, gelyck andere coopluyden ende gelyck onder int particulier naeder gededuceert sal wordden, mair ontkyndt by expresse, dat hy, ten tyde doen hy met hem heeft getracteert oft te doene gehadt, dat zy waeren quade Kerstenen ende daeromme vuyt Portingale vertrocken waeren ende reysden nae Turcquyen, om aldaer te levene als Joden; ignoreert oyck dat dese nu ter tyt zyn in Turcquyen, mair nochtans wel mach zyn dat zy daer zyn, nu gelyck hy verweerdere heeft hoirren seggen oft dat zy zyn geapostateert ende houden die weth vanden Joden oft die gehouden hebben in Portingale ende elders, oft dat hy hen daerinne oft anderssins enighe assistencie oft addres gedaen heeft, dan gelyck onder int particulier vercleert zal wordden ende sulck die hy nyet en gelooft dat hem dye nyet en zouden geoirlooft zyn geweest te doene, mair nae rechte wel gepermitteert hebbende alle diezelve gehouden voer goede Kerstene.

XII. Seggende voirts, aengaende den voirs. Eduwaerden, dat wel waere is dat dese Eduwaert is ten huyse vanden voirs. verweerdere geweest, omtrint twee oft drye maenden, tot dat hy twist hadde tegen Jasparen Busch, suyckerbackere, dyen hy quetste, dairaff proces is geweest, ende alzo in syn huys op ende affgaende als aenden verweerdere gesonden by Bras Revel ende Nuygo Henricus, oem ende schoenbroedere vanden voirseyden Eduwaert, dairaff die verweerdere commanden gehadt heeft, mair nyet als zyn dyeneere. Ende dwelck oyck de voirs. Jaspar heeft willen sustineren ende dairomme vanden verweerdere hebben reparatie vanden quetsueren, dairtoe hy nyet en heeft kunnen geraken.

XIII. Ende aengaende der voirs. ordinantie ende edicte vanden Coninck, seeght die verweerdere dat hoewel in dese publicatie staet genarreert dat zyn vadere hadde te voeren van gelycker ordinantie verboden, dairaff en heeft die verweerdere nyet geweten, en is oyck der waerheyt nyet gelycke, want dese zyn vuyt Portingale gecommen met ende inde scepen vanden Coninck ende andere scepen vuyt Portingale, dairinne die Capiteyns ende andere lieden van Portingael geweest zyn ende alzoe nyet secretelyc, mair openbairlyck ende hebben die voirs. Capiteyns ende andere van Portingale dyezelve Nyeuwe Kerstenen hier te lande geaddresseert ende gedefendeert van hueren arreste, hier te lande op hueren persoon ghedaen.

XIIII. *Item*, is oyck te considererene dat die voirs. ordinantie is vander daten twintich Juny lestleden ende die Nyeuwe Kerstenen die nu tegewordelyck tAntwerpen zyn, te voeren zyn te scepe gegaen ende vuyt Portingale getrocken, die verweerdere dairaff oyck anders nyet wetende, zy en zyn oyck goede Kerstenen, gelyck oyck dit wel blyct, want hoewel die aenleggere dese oyck heeft doen arresteren ende langen tyt in arreste gehouden, so en weet hy hem nyet te heysschene, hoewel zy recht versocht hebben, mair heeft die vanden arreste ontslagen.

XV. Alzo dat die verweerdere anders nyet en heeft misdaen int ghene dat hy met hen heeft gehandelt ende getracteert gehadt, zo van wisselbrieven, commenscappen ende anderssins, gelyck meer andre gedaen hebben, ende zo véle te meer aengemerct die voirs. Nyeuwe Kerstenen hebben, opten lesten dach van Meerte anno zessentwintich voirs., als zy ierst begonsten hier te lande te commene, daerop verworfven brieven van pas Ons 's Heeren des Keysers, dairmede hen is geoctroyeert ende geconsenteert hier te lande moghen commen lyden ende passeren huer goeden ende commenscappen, vercoopen, vermangelen ende huer behoeffte coopen ende van hier vertrecken in Duytschelant oft elders dairt hen goetduncken zal, wairvuyt blyct cleerlycken dat die verweerdere, boven dyen hy anders nyet en heeft geweten die voirs. persoonen en zyn goede Kerstene, zo vele te met hen heeft mogen tracteren ende doen tghene dat hy met hen gedaen heeft.

XVI. Seggende voirts opt zeste, dat wel wair is dat dese Emanuel Merricx is zyn dyeneere, noch in syn huys wesende, dat hy ignoreert den voirs. synen dyeneere last gegeven hebbende te doen tghene dat die Procureur hier articuleert ende daertoe vuegende dat tzelve impertinent zyn zoude, want al hadde die verweerdere dit gedaen oft doen doen, die voirs. Kerstenen addresserende om herberge ende andere huere nootelycke saken te hebbene, dat hy nyet en weet noch en gelooft dat tzelve is verboden geweest oft hem geoirlooft.

XVII. Commende voirts aenden zevensten articule, innehoudende, ierst, dat die voirs. verweerdere den voirs. Nyeuwen Kerstenen geassiteert zoude hebben om huerlieder goet bestaet

te worddene tot Venegien oft Anchona (1) ende zo voirts tot Turcquyen, hoewel hy egheenen loop oft handel van commenscappen op Venegien ghehadt en hadde.

XVIII. Hierop antwordende, zeeght die verweerdere dat hy dese allegatie ontkyndt anders dan hier voer ende onder int particuliere, naevolgende zynen missyfbrieven byden Procureur geedeert, gededuceert zal wordden, meynende dairane egheenssins misdaen te hebbene.

XIX. Seggende voirts dat wel is te considererene dat die Procureur zelve hier articuleert dat die verweerdere die voirs. goeden ende commenscappen bestaet zoude hebben tot Venegien oft Anchona ende alzoe nyet immidiate in Turcquyen.

XX. *Item*, nu is voirts te considererene dat Daneel van Bomberghen ende andere, dairaene dese goeden bestelt zyn geweest, achtervolgende den brieven vanden verweerdere, zyn goede, eerlycke ende mechtige coopluyden tot Venegien ende Anchonen gepermitteert, dairop houdende huer bancken, die voirts den last dairaff hebben aenveerdt om diezelve goeden, metten brieven dairop dyenende, den voirs. Alexander Tayda, om by hem noch voirder gesonden te worddene, achtervolgende den last dairaff zynde, wesende al saken van commenscepen nyet verboden oft contrarie onsen geloove, gelyck die verweerdere oyck nyet en heeft geweten oft gepeyst hierinne te mesdoene.

XXI. Aengemerct dat die stadt van Venegien is een stadt van onsen Kersten geloove ende oyck Anchone, onder den Paus, dair ontwyffelycken egheen coopluyden gepermitteert en zouden wordden, om bancken te houdene ende sulcke affairen van commenscappen te aenverdene, zo verre zy yet daden, dwelck waere verboden ende teghen ons Heyleghe Kersten geloove.

XXII. Seggende voirts dat die verweerdere zo wel op Venegien heeft loop oft handel van commenscappen als op andere plaetsen allomme, dair hy te wercke gestelt wordt, hoewel zynen handel op Portingale meer zyn mach dan op ander landen.

(1) Zie verder, op 21 September 1532.

XXIII. Ende dat die goeden vanden voirs. Fernando Loupes int huys vanden verweerdere gepact zoude zyn geweest, gelyck die Procureur hier oyck pretendeert, seeght die verweerdere dat wel wair is dat die goeden van desen Fernando moegen tot zynen huyse tAntwerpen gepact zyn geweest, gelyck die goeden van meer andere coopluyden, mair tzelve is al impertinent, om deswille dat geoirlooft is eenen yegelycken zyn packhuysen te verhuerene, ende is den verweerdere alzo wel geoirlooft geweest desen Fernando, die zyn packhuys gehuert heeft, dairinne te laten packene.

XXIIII. Seggende voirts dat puer is impertinent dat die verweerdere gesonden zoude hebben in Novembri lestleden, onder die conduyte van Daneele van Bomberghen, tot Alexander Taida, twee pacquetten oft balen met goede, gelyck in desen articule insgelycx geruert staet; want hieraene en heeft hy anders nyet gedaen, dan gelyck een goet coopman behoirt, ende dairaff die voirs. Daneel, die hier tAntwerpen woent ende die conduyte heeft aenveerdt, nyet belast en wordt, noch en behoirt belast te wordene, om in desen yet misdaen te worddene.

XXV. Ende aldair voirts inden selven articule mentie gemaect wordt dat Emanuel Merincx, dyeneere vanden verweerdere, by Gillise de Grave, conducteur op Anchoine ende Ferrare, vivenneghentich fardeelen, genompt muylbaelkens, gezonden zouden hebben, om gelevert te wordene den Nyeuwen Kerstenen hier tegenwordich aengecomen, seeght die verweerdere dat dese Gillis de Greve is conducteur, als voirs. is, goet Kerstene, woenende hier bynnen Antwerpen ende dat alzo tzelve dat die verweerdere oft Emanuel hieraff ghedaen heeft hem is wel geoirlooft, als meer andere ende hiermede oyck affslaende het achste articule.

Commende voirts aenden negensten articule, ruerende vanden persoon van Emanuel Solyns, dat de verweerdere groote somme van penningen hem gedaen zoude hebben, van tweeliff hondert viventseventich ponden grooten Vleemsch, ende Pieteren Dyas, anno achtentwintich, geleent zoude hebben dertich ducaten om syn voyage te doene.

XXVI. Seeght die voirs. verweerdere, hierop antwordende, dat die voirs. Emanuel heeft langen tyt tAntwerpen gewoent

als voere, ende heeft den verweerdere brieven gebracht van Francisco Mendis, zynen bruedere, die aenden verweerdere screef dat hy met hem rekenen ende betalen zoude, dwelck die verweerdere heeft gedaen, oft anders hadde met rechte dairtoe bedwongen moegen wordden, want die suppliant is facteur van synen bruedere, meynende dairaen ende tghene dat hy aen Pieteren Dayas gedaen heeft, nyet misdaen te hebbene.

Commende voirts aenden thiensten articule, ruerende dat die voirs. lettren van pas opden naeme vanden voirs. Nyeuwen Kerstenen verworfven, die verweerdere in zyn comptoir gehadt zoude hebben, ende oyck zeker proces geleydt tegen den officiers vanden Heere van Beveren.

XXVII. Seeght den verweerdere dat hy accepteert dat die voirs. Nyeuwe Kerstenen hebben verworfven die voirs. brieven van pas, want dairmede blyct cleerlycken dat den selven by Onsen Heere den Keysere is geoctroyeert ende geconsenteert dat die voirs. Nyeuwe Kerstenen hier te lande zouden moghen comen, lyden ende passeren ende commenscappen doen ende dat dese brieven hem syn verleent, by advyse vanden Bourghmeestre ende Scepenen van Antwerpen ende andere vanden priveden Raide, zo heeft die verweerdere, gelyck meer andere, met hem wel moghen tracteren ende converseren.

XXVIII. Seggende voirts, aengaende dyen dat de voirs. brieven van pas zouden zyn surreptise, dat den verweerdere nyet en staet tselve te verantwordene, als hem nyet aengaende, mair zo verre die Nyeuwe Kerstenen die surrepticelycken hadden verworfven oft contrarie vanden innehoudene enige saken hadden gedaen oft vervolght gehadt, dat hadde die Procureur moegen vervolgen tegen die infracteurs vanden selven, ende noch zoude moghen doen, mair en kan den verweerdere dairmede nyet meer belasten dan andere coopluyden die met hen oyck hebben gecontraheert, hoewel oyck die Procureur nyet en specificeert by wat redenen die zouden zyn surreptys.

XXIX. *Item* ende om die contrarie van desen te bewysene, seeght die voirs. verweerdere dat die voirs. brieven van pas hebben huer volcommen effect gesorteert ende als enighe daerenboven in hueren persoonen oft goeden zyn gearresteert geweest, hebben diezelve Nyeuwe Kerstenen dat vuyt crachte

vanden selven brieffven geresisteert, ende zyn altyt ontslagen geweest.

XXX. *Item* ende onder andere is warechtich dat dofficier van mynen Heere van Beveren inder stadt van Veren heeft nu, bynnen omtrint eenen halffven jaere geleden, eenen Nyeuwen Kerstenen met zynen goeden aldaere gearresteert, dwelck Onsen Heere den Keysere is te kennen gegeven geweest als attemptaet in prejudicien vanden voirs. brieven van pas ende was dairop geordineert provisie van executorien; nyetmin, want myn Heere van Beveren was een Ridder vander Oirdenen (1), heeft men hem, van weegen Onss Heeren des Keysers, hieraff geadverteert, in sulcker vuegen dat hy den voirs. brieven heeft geobediert, ende zynen officier bevolen dat hy den voirs. gearresteerden persoon, met zynen goede, zoude ontslaen, gelyck gebuert is. Diewelcke diezelve brieffven metten processe ten huyse vanden suppliant gelaten heeft.

Commende voirts opt eilifste articule, dair die aenleggere by redyte verhaelt tghene dat hy inde voirgaende articulen gescreven heeft, behalven dat hy hier scryft dat Eduwaert Revel ende andere vanden voirs. Nyeuwen Kerstenen tot Venegien zouden gesien zyn geweest, dragende *gheluwe* bonnetten, wesende een teecken van Joden.

XXXI. Hierop antwordende, zeeght die verweerdere dat hy hierteghen heeft gerepeteert die defensien van solutien boven hierop gegeven, toevuegende, aengaende den *geluwen* bonnetten, dat hy tzelve ignoreert ende oyck impertinent zyn zoude, want hy met hueren draghene nyet en heeft te doene noch dat en behoirt te verantwordene.

Aldair voirts die Procureur, inden twelifsten articule, scryft dat die verweerdere by Janne Peris, nu overleden, ende Emanuel Madril, anno duysent vyf hondert ende achtentwintich, gesonden zoude hebben seven hondert ducaten oft dairomtrint ende gescreven den voirs. Tayda, dat die voirs. Peris ende Emanuel hen zouden verclaren zyn intentie, ende dat, vander wynningen vanden voirs. penninghen, hy zoude onder-

(1) Adolf van Burgondië, Heer van Beveren, Ridder van het Gulden Vlies.

ho. den die weduwe van Gabriele de Serano oft de Sariano, die oyck was Nyeuwe Kerstene, levende aldair als Joden.

XXXII. Hierop seeght die voirs. verweerdere, inden iersten, dat desen brieff den Procureur is qualycken getranslateert, want in desen brieff en staet nyet dat hy verweerdere metten voirs persoonen den voirs. Tayda dese zeven hondert ducaten oft dairomtrint heeft gesonden, ende, desen navolgende, hebben die Commissarissen hem vander weduwen vanden voirs. Gabriel geintterrogiert gehadt, daerop hy heeft vercleert dat hy dese weduwe nyet en kynde, ende is oyck warechtich dat dit nyet en is die weduwe van enighen Gabriel, mair heur man hiet Sariano, dairaff den brieff mentie maect.

XXXIII. *Item*, nu is voirts warechtich dat dese weduwe is die dochtere vander suster vanden verweerdere, welcke suster oyck gehadt heeft Constantyn, hueren soene, dairaff mentie maect den missyfbrieff gheteeckent Z.

XXXIIII. *Item*, nu seeght voirts die verweerdere dat men nyet bevynden en sal dat dese persoonen zyn vanden Nyeuwen Kerstene oft heretycque persoonen, ende daerenboven, gelyck boven gededuceert staet, die verweerdere en gelooft nyet dat hem is verboden geweest oft nyet geoirlooft metten voirs. Nyeuwen Kerstenen te contraherene, so vele te meer, dan is hem geoirlooft geweest, nae recht, zynder suster voirs. ende hueren kynderen inde voirs. somme van seven hondert ducaten, die de voirs. weduwe hem sculdich was ende anderssins, charitate ende assistencie te doene voer huer alimentacie ende nootelycken onderhoudene, gelyck hy scryft inde brieffven, dat alzo by desen consideratien te doene, oyck alwaert zo dat zy noch waeren Joden ende nyet *ad fidem* geconverteert.

Ende aldair die voirs. Procureur, int eynde vanden twelifsten articule, scryft dat Alexander Tayda, wesende in Turcquyen, hem zoude hebben gegeven eenen anderen naem, te wetene *Nahar*.

XXXV. Seeght die voirs. verweerdere dat wel wair is dat die voirs. Alexander, in syn brieffven, hem heeft somptyden genompt *Alexander* ende somptyden oyck *Nahar*, nyet wetende die verweerdere oft *Nahar* is synen toenaem oft wat anders

hem dairteghen heeft gemoveert aldus te scryfvene, mair zeeght dat tselve hem nyet aene en gaet, ende alzo is al impertinent, dwelck hem nyet en staet te verantworddene.

Aengaende den derthiensten articule, innehoudende dat die verweerdere ontfangen zoude hebben diversche brieffven vanden voirs. Nyeuwen Kerstene, ende onder dandere, vanden voirs. Alexander Tayda, innehoudende, onder andere saken, dat eenen genompt Victorio hem recommandeert totten verweerdere ende dat hy sandt eenen brieff aen synen bruedere, om te wetene wanneer noch comen zoude van hennen volcke by henluyden, ende dat hy dairaff wel wilde geadverteert zyn.

XXXVI. Hierop antwordende, seeght die voirs. verweerdere dat hy hem hieraff gedraeght totten brieffven dairaff zynde, ende dairtoe vuegende dat die voirs. allegatien van Victorio is geheelycken impertinent, als in effecte anders nyet innehoudende dan dat die voirs. Tayda prefereert wat Victorio gedaen heeft ende wat brieff dat hy scryft aen synen bruedere, dwelck den verweerdere nyet aen en gaet, ende Alexander ende Victorio hebben moegen doen ende scryffven dat hen gelieft heeft, dairmede noch metten innehoudene vanden selven brieffven, men den verweerdere nyet en kan belasten.

Aldair voirts, inden selven articule, staet dat een genompt Garssias de Negro aenden verweerdere gescreven zoude hebben, neghenentwintich Marty, anno dertich, dat hy gearriveert was te Verone, ende dat tgoet van eenen genompt Serano oft Seriano waere gearriveert tot Salonicque.

XXXVII. Hierop seeght die verweerdere dat wel is te noteerne dat in desen brieff nyet en staet geruert van Gabriel de Sarano, mair alleenlyc vanden voirs. Sariano, dwelck is geweest zynen propren naem, in maten boven vercleert, ende en zyn alzo egheen twee persoonen, gelyck die Procureur met synen articulen schynt te kennen willen gheven, persisterende voirts dat dinhouden vanden voirs. missyfve is impertinent om hem dairmede in desen te belastene.

Aldair voirts, inden derthiensten articule, geruert staet dat die verweerdere zoude gescreven hebben eenen brieff ende gesonden tot Salonicque, innehoudende in effecte dat hy, Diego,

noch verwachte volck comende vuyt Portingale, die zy zeynden zoude tot Salonicque.

XXXVIII. Hierop seeght die voirs. verweerdere dat daenleggere nyet en specificeert aen wyen oft tot wat tyden die verweerdere den brieff zoude gescreven hebben, en vyndt oyck desen brieff nyet onder de brieffven byden Procureur geedeert ende dairaff zynen inventaris mentie maect van twee brieffven van FF ende T, nyet wetende oft dit mach zyn een van desen achtergelaten brieffven; versuect alzo dat die Procureur doe visie van desen brieve oft naerdere designere vanden brieffven by hem gecointeert, denwelcken hy meynt te zyne desen brieff oft anders tselve ontkynnende.

Ende dair, inden selven derthiensten articule, mentie gemaect wordt van eenen brieff vander weduwen van M. Aelbeert, vander daten vyfthiene Juny anno XXIX, ende van Eduwaert Dyez, vander daten zessentwintich Februari anno duysent vyf hondert twee ende dertich.

XXXIX. Seeght hierop de voirs. verweerdere dat dese brieffven anders nyet inne en houden dan van commenscappen, antwordende op andere brieffven ende dyergelycke materien commenscapsche wyse dese materien aengaende, geheelyck wesende impertinent.

Commende voirts aenden veerthiensten articule, geruert staet dat die voirs. verweerdere herweertsovere doen zoude die affairen vanden voirs. Tayda.

XL. Hierop antwordende, seeght die voirs. verweerdere dat hy ontkyndt metten voirs. Tayda ander affairen gedaen te hebbene dan commenscapsche wyse, achtervolgende den brieffven dairaff zynde; presenterende synen eedt dat hy noyt gepeyst noch gedacht en heeft hierinne te misdoene, gelyck ontwyffelycken ander coopluyden, hier te Antwerpen, te Venegien ende andere plaetsen, van gelycken zouden gedaen hebben.

XLI. Seeght van gelycken, opt vyfthienste articule, dat hy hem hieraff gedraecht totten brieffven dairaff hy dinhouden, aen andere persoonen gescreven, nyet en heeft geweten noch en weet, ende alzo is dinhouden in desen geheelyck impertinent.

Aengaende den zesthiensten articule, seeght die verweerdere dat hy ontkyndt langen tyt geweten te hebbene oft noch te wetene dat dese Nyeuwe Kerstene trecken bynnen Turcquyen, mair heuren familien ende substitut tot grooterlycsche dachueren vanden gemeynte vanden Kerstene, oft dat zy dair judaiseren ende dairomme nyet en is gehouden geweest hem enichssins te accuserene.

Commende voirts aenden zeventhiensten articule, innehoudende dat die verweerdere by synen dyeneere, bynnen een oft twee maenden herwaerts, den Nyeuwen Kerstene hier te lande gearriveert zynde, alle assistencie gedaen zoude hebben, huer doende logeren ende sommen van penningen ghevende.

Hierop antwordende, seeght die voirs. verweerdere dat hy nyet en weet wat zyn dyeneere gedaen heeft, mair seeght dat tghene dat hy gedaen heeft, so ghelt ghevende op wisselbrieven oft andere behoirlycke contracten, nyet verboden met hem contraherene, dairaene hy nyet met allen meynt mesdaen te hebbene; te meer want hy nyet en weet noch en gelooft dat dese leste aengecommene Nyeuwe Kerstenen judaiseren oft enighe saken doen oft vervolghen teghen onse Heyleghe geloove, gelyck oyck dieselve dairvoere nyet en wordden aenghesproken, ende behoiren alzoe voer goede Kerstenen geacht te worddene, totter tyt toe zy anders van heresien zyn verwonnen, ende voirts zo verclaert ende verwonnen, nyet wetende wair dieghene die vertrocken syn, syn gereyst oft anders van hueren affairen.

Item ende van noch naeder te bewysene evidentelyck dat die voirs. verweerdere, in alle tghene dat hy metten voirs. Nyeuwen Kerstenen gedaen ende getracteert heeft, nyet en heeft gedaen tot anderen fine dan als een coppman, ende gelyck hem wel is geoirlooft geweest, so is grootelyck te considererene, onder dandere, dinhouden van eenen missyfbrieve vander daten VIII[a] July, anno tweeendertich, geteeckent B. byden verweerdere aen Francisco Mendis, zynen bruedere, woenende in Portingale, gescreven, innehoudende, onder dandere, by eender addytien, dat hy verweerdere met desen luyden zeere wordt getraveilleert ende geimportuneert, want metten zesse duysent ducaten, die hy hen vuyt te reyckene hadde, meer pynen heeft dan hy zoude aen andere persoonen, met twin-

tich duysent ducaten; in sulcker vueghen voirts scryvende, dat dat hy dese pyne nyet langere en kan gedragen, begherende dairaff ontlast te zyne; wairvuyt cleerlyck is te bemerckene dat hy dese Nyeuwe Kerstene noyt en heeft ombehoirlycken gefavoriseert ende geassisteert dan als een goet ghetrouwe coopman sculdich is van doene, ende gelyck zy oft andere van hueren weegen versocht hebben.

Item, totten welcken is grootelyck te considererene dat die verweerdere, nae dyen hy heeft bevonden dat die voirs. Alexander Tayda in syn subscriptie begonste somtyts te scryvene *Nahar*, ende dat alzo die verweerdere hiermede gecreech ewat quade suspicie, heeft hem expresselyck gescreven dat hy van hem wilde hebben rekeninghe ende met hem nyet meer hanteren.

Item, dairop dieselve Alexander den verweerdere heeft gescreven eenen brieff, vander daten VII^a July, anno XV^c dertich, innehoudende, in effecte, dat hy beclaeght dat die verweerdere hem gescreven hadde te willen hebben rekeninghe ende met hem nyet meer hanteren, ende dat hy Alexander dairomme zekere penningen gesonden hadde aen Daneele van Bombergen, die hy anders aenden verweerdere gesonden soude hebben, den verweerdere noch exhorterende ende willende induceren dat hy noch zoude willen met hem hanteren, presenterende inne te leggene groote somme van penningen, ende voirts scryffvende dat zo verre die verweerdere nyet meer die commenscap en wilde hanteren, dat hy hem raiden zoude wederomme nae Portingale te reysene, omdat hy oudt was.

Item, wairvuyt blyct cleerlycken dat alle tghene dat die verweerdere metten voirs. Tayda gedaen ende gecontraheert heeft, is by manieren ende handel van commenscappen ende nyet ten faveure oft by assistencie vander weth vanden Joden, ende dat Alexander oyck nyet en scryft dat hy by hem comen soude, mair wederomme vertrecken nae Portingale, dairaff hy wel die contrairie zoude gescreven hebben, waere Alexander levende geweest als een Jode ende die verweerdere waere vander selver secte judaicque.

Item, hiertoe dyent grootelyck dat, in alle die brieven byden Procureur gecointeert, nyet en staet een wordt geruert,

mentie makende vander voirs. secten judaicque oft van hueren seremonyen oft manieren van levene , noch oeck van enige ombehoirlycke contracten oft van goeden , waeren ende commenscappen die den Turcquen, hereticquen persoenen oft Joden, die metten Turcquen, hereticquen persoonen oft Joden den Kerstenen syn verboden.

Item , hiertoe vueghende , seeght die verweerdere dat die voirs. aenleggere hem , inden voirs. vierden ende dander navolgende articulen, principalycken belast dat hy metten voirs. Nyeuwen Kerstenen zoude gheconverseert ende die ghetracteert hebben ende gefavoriseert , wel wetende dat zy wederomme waeren gejudaiseert; ende nochtans en articuleert daenleggere een feyt nyet dairvuyt kan gevolgen oft geblycken dat dese Nyeuwe Kerstenen , ten tyde doen die verweerdere met hen heeft gecontraheert, wairen gejudaiseert ende voer alsulcken als hereticque gedenunchiert, ende dat die verweerdere dit wel zoude hebben geweten , anders dan dat den aenleggere alzo generaelycken gelieft te scryffvene, hoe wel, als voeren gerueert staet, die verweerdere selve ontkyndt ende alnoch ignoreert.

Item, dat meer is, daenleggere beticht den verweerdere dat hy oyck gecontraheert zoude hebben metten Nyeuwen Kerstenen, nu in desen sommere tot Antwerpen aencomen zynde vuyt Portingale, diewelcke daenleggere oyck met hueren goeden heeft doen comen ende arresteren ende met dyeneers langen tyt gevangen houden, ende naemaels heeft ontslagen, hen nyet wetende yet te heysschene, hoe wel zy recht ende justicie hebben versocht gehadt.

Item, nu is voirts warechtich dat diverssche ander ingesetene van Antwerpen hebben dese Nyeuwe Kerstene ontfangen, gelogeert, met hem gecontraheert ende geconverseert, ende noch logeren ende met hen converseren.

Item, zo vele dan te meer en heeft dese verweerdere egheenssins misdaen oft, in allen gevalle, is te excuserene dat hy metten voirs. Tayda ende ander Kerstene, die te voeren hier te lande, vuyt crachte vanden voirs. octroye, gecomen zyn ende opembairlycken heeft geadmitteert, heeft gecontraheert ende met hen commenscappe ende andere negotiatien gedaen in

gepermitteerde ende behoirlycke dueghdelycke contracten, gelyck oyck daenleggere nyet een contract en heeft weten te articulerene die die verweerdere met hen aengegaen zoude hebben *qui esset contractus ex sua natura illicitus vel prohibitus;* dwelck in desen is notoirlyck te considererene ende en heeft alzo, in desen, anders nyet gedaen dan een coopman van eeren wel doen mach, ende die voirs. van Bombergen, Gielis de Greve ende andere gedaen hebben gehadt.

Item, ende hiermede accordeert oyck die generale observantie ende coustume in alle coopsteden oyck onderhouden, dat die coopluyden gemeynlycken ende opembairlycken doen hueren commenscappen ende tracteren metten heretycquen, Joden ende Sarasinen alrehande commenscap, vuytgescheyden die besundere verboden is, ende syn vanden meesten commenscappen die onder die coopluyden gehanteert wordden ende hier te lande ende allomme getolloreert.

Ende want dan die voirs. aenleggere heeft den verweerdere doen vangen ende syn goeden terstont gearresteert, geannoteert ende occupeert, zonder vonnisse oft requisitie vanden gheestelycken rechtere, ende tot dyen nyet en heeft in specie weten te articulerene dat die verweerdere enige verboden, commenscappen oft contracten, ten tyde vander oirloghen oft anderssins, metten voirs. persoonen gecontraheert zoude hebben, soe blyct cleerlycken dat tselve altemale is qualycken gedaen, ter grooter beschadicheyt ende destructien vanden verweerdere.

Item, om welcke beschadicheyt naeder te bewysene ende dat alzo, in gevalle van processe, die verweerdere behoirt by provisien ende onder cautie juratoire, *subpœnis convicti*, ende op ander cautie gerelaxeert te wordene, so zeeght diezelve verweerdere dat den handel van commenscappen die hy hier te lande omtrint twintich jaeren gehadt heeft, nyet en is geweest van synen goeden, mair principalycken van anderen rycken heeren ende coopluyden, dairaff hy is facteur oft commendeur, ende by middele vanden welcken ende vuyt zynder grooter diligentien ende getrouheyden, hy, inder stadt van Antwerpen, gedaen ende gebracht heeft in synen handel wel omtrint drye oft vyer hondert duysent ducaten, dair ontellycke persoonen huer broot aen gewonnen hebben.

Te wetene hy is facteur ende commendeur van Francisco Mendis, zynen bruedere, die woent in Portingale, een eerlyck coopman, die inden pepere ende andere goeden, hier tot synen huyse wesende, wel heeft tzestich duysent ducaten; hy verweerdere is oyck facteur van George Loupes, Ridder vanden Hove vanden Coninck van Portingale, ende oyck van Jeronimo ende Marco, des voirs. Jooris soenen, die tsamen inden voirs. peper hebben vyftich duysent ducaten.

Item, tot dyen heeft die verweerdere ontfanghen pepre van Diego Rodrigues Pinto ende synen bruedere, beyde oyck Ridderen vanden voirs. Coninck, dairaff hy oyck rekeninge ende reliqua doen moet, wel om achtenveertich duysent ducaten; heeft oyck peper ontfangen, gecomprehendeert onder den peper in syn huys, wesende voere omtrint tweeliff duysent ducaten, van Henricke Noves, Pingo Noves, gebruederen, Francisco Vas, Gonsalo Mendis, oyck bruedere vanden verweerdere, Thomase Rodrigues, Fernando Loraigne, Bras Revel ende meer andere over de twintich in getale, altemale woenende te Lixboa, notable coopluyden, die hiermede grootelyck beschadicht wordden, want alle den peper ende waeren van commenscappen die nu in syn huys syn, behoiren anderen persoonen toe.

Item, boven desen, blyvende die voirs. suppliant noch lange gevangen, sal hy verliesen syn geloove, dwelck is syn geheele welvaert; die coopluyden sullen met wisselbrieven ende anderssins teghen hem protesteren, gelyck enighe alreede hebben gedaen, ende tot dyen syn diverssche ontellycke coopluyden die hem goeden, waeren ende commenscappen nu leveren zoude, ende diewelcke hy zoude betalen oft oyck van andere oude sculden contenteren, dairaff groote menichte is gescapen bedorffven oft te moeten faellierene, al by gebreke dat den handel vanden commenscappen des verweerders cesseert.

Item, boven desen, wordden zyn goeden tot zynen huyse bewaert met huyssiers ende boden ende van gelycken zynde persoonen; inde Munte ende hier syn in persoonen, boven den Advocaet ende Procureur-Generael, drye Raidsheeren, Commissarissen, drye secretaryssen, ende die verweerdere heeft hier, tot synen raide, doen comen drye Advocaten, Procureur ende Solicitateur, dairaff die costen van hueren solarysen alle daige beloopen groote somme van penningen, zonder die montcosten.

Alzo dat dese gevanckenisse noch duerende, hy moet in den caluwen gront bedorven zyn, oyck al waere hy naemaels met vonnisse diffinityff geabsolveert, ghelyck hy hoopt dat hy ontsculdich is ende geabsolveert sal wordden; welcke destructie nyet alleene zyn en zoude ten achterdeele vanden impetrant, mair oyck van Onsen Heere den Keysere, zo verre in syn goeden enighe confiscatie bevonden wordde. Behoirt alzoe vanden voirs. gevanckenisse ende synen goeden vanden arreste ontslagen ende gedearresteert te worddene, besundere, te meer aengemerct dat tHoff heeft afgeslagen die voirs. articulen van heresien, dairop die Procureur hem principalyck heeft gefundeert inde voirs. gevanckenisse ende arrestement van goede, ende gelyck die verweerdere en heeft anders gheen informatie precidente genomen dan op dese feyten, by Jaques Heldermont, dyeneere vanden verweerdere geweest zynde, die hem tzyne heeft ontdragen ende met synen bruedere gherne by hem gebleven hadde, dwelck die verweerdere nyet en heeft willen consenteren; dairomme dieselve Heldermont is zeere gestoirt geweest ende qualyck te vreden, ende alzo geworden vyant vanden verweerdere, ende over sulcke denselven heeft gedreyght, seggende: “ Jan, compere, ick sal wel vynden een andere maniere. „ Ende inde voirs. brieven noch boecken vonden ten huyse vanden verweerdere ghevisiteert en is nyet bevonden dat verboden is geweest oft qualycken gedaen in maten boven vercleert, dairinne persisterende.

---

13 *Augusti* 1532.

(*Brief van den Advokaat Jaspar Stynen.*)

Aen myne Heeren den Gedeputeerde vander stadt van Antwerpen nu te Bruessele wesende.

Eerweerdige ende zeere Voersienige Heeren,

Ick gebiede my zeere tot U. Opten brieff by my desen avont ontfangen, sal U gelieven te wetene dat ghisteren, nae der noenen, Diego Mendis heeft geandtwordt, declinatorie: ierst, aengaende der accusatien van heresyen, dat die sake behoirt voere den geestelycken rechtere, als wesende *mere crimen ecclesiasticum* ende dairaff die gescrevene rechten zyn soe notoir dat my dunct dat Diego daerinne sal obtineren.

Ende soe verre dandere articulen, byden Procureur geposeert, nyet en zouden gearticuleert zyn ten fine vanden crieme heretícque, maer om van anderen mesusen oft delicten gecorrigeert te worddene, heeft hy oeck gedeclineert, overmits den privilegien van uwer stadt. Ick hebbe wel gemerct dat die Commissarysen, dAdvocaet ende Procureur perplex zyn geweest met dese exceptien ende hen dairvoere nyet en hadden verhuedt. Desen achternoene, heeft die Procureur hierop geantwordt (*ge*)hadt ende morghen sullen wy nae der noenen repliceren, ende sal dan ontwyffelyck, soe ick meyne, die sake voldinght wordden, want die Commissarysen gheerne waeren van hier, ende sullen partyen geappointeert wordden op dese declinatorie te scryffvene, by advertissemente, om byden Rade dairop geappointeert te worddene ende nyet by dese Commissarysen.

Ende dair ick verstae dat die requesten noch nyet en zyn gepresenteert, dat dunct my goet, ende my dunct dat Diego, inde voers. zyn declinatorie, soe wel is gefundeert dat, nae recht, hy dairinne behoirt te obtinerene, maer want die schaden ende interesten die hy ende zyn meesters, dairaff hy facteur ende commendeur is, hiermede lyden, soe groot zyn, is myn advys dat men nu die requesten sal presenteren ende den voers. staet vanden processe te kennen gheven; maer myn advys is dat men, om provisie te hebbene, gelyck wy versuecken, egeen geloeften noch compositien doen en sal, ende als dese Commissarysen opte materie sullen gehoirt zyn, hope ick dat, zonder difficulteyt, wy hieraff tot deser meyningen sullen comen ende dat zy selve, om vander declinatorien ontlast te zyne, dat sullen begheren.

Ende voerts, zoe verre alst aengaet den privilegien vander stadt, heeft die Procureur huden geallegeert dat dit stuck waere overjaert; dat oeck uwe privilegien nyet en zyn te verstaene, dat die Prince dairmede hem selven zyn Hoocheyt affnemen ende die handt sluyten zoude, hy en zoude by preventie oft accumelative, oft oeck by evocatien, saken voer zynen Rade mogen betrecken, by consideratien, etc. Ick ben in meyningen dairomme morgen vroech te gaene aende Heeren vander stadt, om hen by Diego Mendis aengaende desen poenten te adjungerene. Ick hadde ghisteren ontboden Meesteren Jacoppen (1), den Pensionaris; maer, zonder specialen last vander

(1) Jacob de Voecht.

stadt, en woude hy hem dairaff nyet onderwinden, maer sal morgen noch tyts genoech zyn, ende sal voerts in alles myn beste doen. Biddende Onsen Heere dat hy U in salicheid gespaere. Gescreven tot Antwerpen, opten XIII[en] dach van Augusto anno XV[c] ende XXXII.

Die al uwe goetwillige
JASPER STYNEN,
Advocaet.

---

14 *Augusti* 1532.

(*Plakkaart des Keizers.*)

Byden Keysere.

Onsen lieven ende getrauwen die Cancellier van Onsen Rade in Brabant, saluyt ende dilectie. Alzo tOnser kennisse gecommen is dat diversche Nyeuwe Kerstenen, met grooter menichten, vuyt Portugal ende anderen plecken van hueren residentie voermaels vertrocken zyn ende noch dagelicx vertrecken ende commen bynnen Onsen landen ende heerlicheden van herwertsover, ende van daer voorts secretelicken, met hueren familien ende goeden, by assistencie ende directie van eenige cooplieden ofte andere in Onsen voers. lande residerende, trecken ende reysen tot Salonicque ende anderen plaetsen onder den Turck, viant van Onsen Heyligen geloove; des ons nyet te lyden en staet, willende daertoe versien, ontbieden ende bevelen, daertoe committerende by desen, dat ghy, van stonden aene, doet publiceren, ter plecken van Onsen lande van Brabant daert van noode wesen zal, ende van Onsen wegen zeer scerpelick verbieden dat nyement vande voers. Nyeuwer Kerstenen hem en voirdere oft presumere voertaen te commene secretelick oft openbaerlick bynnen Onsen voers. lande van herwertsovere, ende voorts dat nyemande van Onsen ondersaten, coopluyden oft andere hem oft huer goeden, waren ofte coopmanscapen en ontfanghe, receptere oft logere, oft hem oft huer goeden leyden oft transporteren, ofte doen leyden oft transporteren vuyt Onse voers. landen, ofte hemlieden daerinne ennich behulp, faveur ofte assistencie doen, maer de voers. Nyeuwe Kerstenen ende hueren goeden denonciere ende overbringhen Onsen Officieren inde jurisdictie vanden

welcke tzelve gebueren zoude ; ende in gevalle zy bevonden waere die , omme die te arresterene ende apprehenderene, negligent ende jegens hem geprocedeert te werdene , zoe nae recht behooren zal, ten zy dat zulke Nyeuwe Kerstenen eerst ende alvoren van Ons hebben Onsen oirloff ende consent, inhoudende de redenen van hueren compste in Onsen voers. lande, mitsgaders declaratie van hueren namen ende toenamen, opde verbuerte, denghenen die ter contrarien doen zoude, van confiscatie van lyve ende goede, ende tot onderhoudenisse van Onsen voers. gebode ende ordonnantie procedeert ende doet procederen jegens de overtreders by executie vanden voers. peynen zonder faveur, simulatie ofte verdrach. Des te doene, ontbieden, etc. Gegeven in Onser stadt van Bruessel, den XIIII[ten] Augusti, anno XV[c] XXXII. Ende geteeckent :

G. Pensart.

Nota. Dit placcaet is gesonden geweest aenden Cancellier ende Raedt, ende zyn, achtervolgende den inhouden vanden selve, geexpedieert andere placcaeten gesonden aende Officieren van Loeven, Brussel, Antwerpen ende Bossche, die deselve sullen doen alomme, elck in syn bedryf, doen publiceeren.

---

24 *Augusti* 1532.

(*Advijs van den Raad van Brabant.*)

Après ce que la requeste du Facteur du Roy de Portugal, icy attachée, avecques les lettres d'icelluy Roy joinct avec cestes, ont esté, de par la Royne, baillées et envoyées à Messeigneurs les Chancellier et autres du Conseil en Brabant, pour y mectre leur advis, mes ditz Seigneurs les Chancellier et autres d'icelluy Conseil ont par ensemble, en la présence de l'Advocat fiscal de l'Empereur en Brabant, veu et visité bien et au long icelle requeste, et, le tout bien considéré, leur semble, à correction, que sy avant les marchans, en la dite requeste dénommez, veullent demander aucun droit ou action aux bien, marchandises et espéceries estans présentement arrestez par le Procureur-Général en Brabant, en la maison de Diego Mendis, ou en autres *packhuys* d'icelluy Diego en la ville d'Anvers, et soustenir les dites espéceries ou partie d'iceulx à eulx apper-

tenir, qu'ilz le pourront faire au dit Conseil en Brabant, soit par eulx-mesmes, ou par Procureur ou Procureurs à ce souffissamment fondez, le dit Procureur-Général et le dit Diego à ce préalablement appellez, et pareillement, se le dit Roy de Portugal, ou son dit Facteur, veult soustenir les ditz marchans estre redevables envers Sa Majesté, à cause des dites marchandises et espéceries à luy achatez, faire le pourra par arrest ou autrement, ainsy que bon luy samblera; appellez à ce au dit Conseil, le dit Procureur-Général les ditz merchans, et le dit Diego, pour les dites parties d'ung costé et d'autre sommièrement oyes, sur tout estre ordonné et appointé ainsi que de raison, mesmement considéré que l'Empereur ou son Procureur-Général prétendant confiscation sur les biens du dit Diego, ne entend aucunement voloir confisquer ou empescher les biens ou marchandises d'aultruy, ains traycter ung chacun par voy de justice. Fait au dit Conseil de Brabant, le XXIIIIe jour d'Aoust, l'an XVc XXXII. Ainsi signé :

A. Boudewyns.

Coppie de l'appostille.

La Royne ayant entendu cest advis des Chancellier et gens du Conseil en Brabant et les causes ad ce les mouvans, se conforme à icelluy adviz, et ordonne aux Officiers de l'Empereur d'ainsi l'ensuyr. Actum à Bruxelles, le XXIIIIe d'Aoust, anno XXXII. Ainsi signé :

Sanch.

(*Rekwest van den Facteur van Portugal.*)

A Madame Madame la Royne Douaigière de Honguerie, Régente, etc.

Ruy Fernandis, Facteur du Roy de Portingale, ayant veu l'advis du Conseil de Brabant et l'appoinctement de la Royne et Sa Majesté appostilé, sur la requeste du remonstrant, remerchit la Royne et son dict Conseil de la bonne responce et expédition; mais le dict Facteur remonstre, au nom de la Royalle Majesté de Portingal, que grosses dommaiges et interrestz viendront par les dylayes et train de droict, non-seullement au grand préjudice des marchans du dict royaulme, dont

pluisseurs sont en dangier d'eulx failloir constituer bancquerottes ou du moins, qui ne sçauront contenter la Royale Majesté. Lesquelz dommaiges et interrestz ne viendront seullement que parce que les marchandises en question envoyées à Diego Mendis ne se vendent, ains demeurent sans faire prouffit et aussi, par aultre regard, en tant que les marchans de Portingal ne pourroyent achater des Officiers de la Royalle Majesté semblables marchandises que la dicte Majesté a de ses recouvrés en son royaulme, et partant n'envoyeront riens par dechà avant qu'ilz seront contentez de tout ce qu'ilz ont desjà envoyé au dict Diego Mendis; ce que pourra semblablement tourner au préjudice des pays de par dechà. Pour à quoy obvier et user de grâce espéciale, supplie très-humblement qu'il plaise à la dicte Royne faire mectre les dictes marchandises, biens et créditz de Diego de Mendis ès mains d'icelluy remonstrant, comme il procède, en ensuyvant la gratieuse requeste de la Royalle Majesté, pour les estre venduz, par le dict remonstrant, au prouffit d'icelluy qu'on trouvera en avoir droit. Et en rendra icelluy remonstrant compte et relicqua et deschargera l'Impériale Majesté, ou que aultrement le dict Diego Mendis et ces biens soyent relaxez soubz caution de cincquante mille ducatz, pour les dictes marchandises, par le dict Diego, estre contribuées et venduz au prouffit d'icelluy à qui ilz sont appertenans et contenez (*sic*), et affin qu'il ne semble pas à la dicte Royne que le dict remonstrant désire faire quelcque chose hors de raison, il déclaire qu'il ne requiert cecy à aultre intention que affin d'éviter les dommaiges et pertes qui pourroient sourdre à cause de retardement qui se pourroit faire par train de procès. Et, en ce faisant, la Royne complaira grandement à la dicte Royale Majesté qui, en semblables et aultres plus grandes choses, efforchera aussi de bien complaire à la Royne et Sa Majesté.

---

14 *September* 1532.

(*Besluit des Keizers.*)

Kaerle, etc. Onsen lieven ende getrouwen Raden ordinarys in Brabant, Meesteren Lodewyck van Heylwegen ende Peeteren van Waelhem, Onsen Advocaet, Meesteren Peeteren de Fief,

Onsen Procureur-Generael, Adam Boudewyns, Jan de Proefst, Secretarissen, ende Merselis van Ymmersele, Duerweerdere van Onsen Raede in Brabant, saluyt. Alsoe Wy onlancx, by zekere Onse Commissarisen, vuyt crachte van andere Onse brieven ende om de redenen daerinne begrepen, hebben doen vangen ende arresteren zekere Nyeuwe Kerstenen, in desen Onsen landen vuyt Portugael ende elders gecomen zynde, ende eenige huere helpers oft fauteurs ende, onder dandere, eenen genoempt Diego Mendis, mitgaders zyne goeden, waeren, comenschapen, brieven, papieren ende obligatien, diewelcke Wy hebben doen inventorieren ende in Onsen handen stellen, ende want Wy tegewoirdelyck, om zekere consideratien Ons daertoe porrende, zunderlinge ten vervolghe ende begheerte vanden voirs. Diego, geconsenteert hebben die ontslakinge ende hantlichtinge, zoe wel van zynen persoone als van zynen voirs. goeden, onder de conditien ende reservatien verclaert in zekere acte daeraf zynde, in date den sevensten dach der jegewoirdigher maent, geteekent onder den naeme van Onse seere lieve ende beminde Sustere, die Coninghinne Douagiere van Hongeryen, van Bohemen, etc., voer Ons Regente in desen Onsen Nederlanden, daeraff u blycken sal; dien naevolgende bevelen wy, u daertoe committerende by desen, als dat ghy, Lodewyck van Heylwegen ende Peeteren van Waelhem, u zult transporteren inder stadt van Antwerpen ende aldaer, tot Onse versekerheyt, nemen ende ontfangen alsulcken cautie ende geloeften als die voirs. Diego, achtervolgende den voirs. appointementen, schuldich is te stellene ende te doene, ende daeraf tot Onse versekerheyt doen maken, byden voirs. Meesteren Adam Boudewyns ende Jannen de Proefst, Onse Secretarissen, een behoirlycke acte, die Wy auctoriseren, gelyck ende in alder manieren oft die in Onsen voirs. Rade, by Onsen Greffier, gerichtelyck waere gepasseert, ende dit gedaen, zult den persoon ende goeden vanden voirs. Diego, achtervolgende den voirs. appoinctementen, ontslaen ende relaxeren, ende ghy, Procureur-Generael Adam Boudewyns ende Jan de Proefst, oft dieghene die best van ulieden metten voirs. Mercelis van Ymmerseele daertoe sult moegen verstaen, de relaxatie voirs. gedaen zynde als boeven, sult denselven Diego overleveren syn goeden, brieven, boecken, registeren, titelen ende munimenten, allet naevolgende den voirs. appointementen, ende voerts den voirs. Diego onder eedt interrogeren wat goeden, comenschap ende penningen oft andere waeren hy in syn

handen oft bewynt heeft, toebehoirende den Nyeuwen Kerstenen in Turkyen zynde, oft van andere Nieuwe Kerstenen, die hy weet derwerts vertrocken zynde oft op wech om te vertreckene, diewelcke ghy in zynen handen sult arresteren tot Onsen behoef, om daerop met rechte geprocedeert te worddene, soet behoiren sal, ende van des te doene geven Wy u, nae den onderscheyt voirs., volcomen macht, auctoriteyt ende sunderlinge bevel by desen. Ontbieden ende bevelen allen Onsen Justicieren, Officieren ende ondersaeten dyen dit aengaen sal, dat sy u tselve doene ende des daer aencleeft, ernstelyck verstaen ende obedieren, want Ons alsoe gelieft. Gegeven in Onse stadt van Bruessele, den thiensten dach van Septembre, int jaer Ons Heeren duysent vyf hondert XXXII, van Onsen Keyserlycke tderde ende van Onsen Rycken van Spaengnen, van beyden den Cecillien ende anderen tXVII^e^. Onder gescreven aldus : Byden Keyser, in zynen Rade, ende geteekent Pensaert. Ende noch onder gescreven : Gecollationeert tegen de originale brieven van commissien ende daermede bevonden accorderende, behalven den tytele van Onsen Heere den Keysere, denwelcken in dese jegewoirdige copie, om der cortheyt wille, is geabbrevieert. By ons A. Boudewyns ende J. Proefst.

Gecollationeert tegen zeekere copie gecollationeert ende onderteekent wesende als voere ende metter selver copien bevonden accorderende. Den XXIIII Septembris anno XV^c^ XXXII.

By my

J. de Facuwez.

---

7 *en* 13 *September* 1532.

(*Besluit van Koningin Maria en overeenkomst rakende de borgstelling voor Diego Mendez.*)

Comme Diago Mendis, marchant, résident en la ville d'Anvers, pour le présent tenant prison en icelle ville, soubz la main de l'Empereur nostre Sire, a requis à la Royne Douagière de Honguerie, Régente et Gouvernante ès pays de par dechà, relaxation de sa personne et de ses biens, il a esté appoincté par Sa Majesté que la dite relaxation se feroit soubz caution de cincquante mil ducatz et autres conditions et restrictions contenues en certain acte ou appointement signé par

la dite Royne, en date du septiesme jours de ce présent moys de Septembre, dont la teneur s'ensuyt de mot à autre:

Sur les remontrances faictes à la Royne de la part de Diego Mendis, prisonnier, affin d'eslargissement de sa personne et délivrance et main levée de ses biens, a esté appoincté et ordonné que le dit Diego Mendis sera tenu bailler caution resséante de gens de bien, marchans et souffisans, résidens en la ville d'Anvers, pour la somme de cincquante mil ducatz, pour d'icelle somme furnir le juge qui se rendra en la cause pendant au Conseil de Brabant, entre le Procureur-Général de l'Empereur, demandeur, contre le dit Diego, prisonnier et défendeur, jusques à la dite somme et au dessoubz. Et promettra le dit Diego d'ester à droit au dit Conseil par son Procureur sur tous les poins par le dit Procureur à luy imposez, non obstant l'interlocutoire en la dite cause rendu, jusques en diffinitive inclusivement, et d'y comparoir en personne pour ouyr la sentence quant requis en sera, saulf que quant au point de judaïsme, dont par la dite interlocutoire est dit que le dit Diego ne seroit tenu de respondre au dit Conseil en principal, icelluy Diego, non obstant ce, ne sera tenu faire la dite responce, si le dit Procureur-Général ne fait premiers ample spécification et déclaration par luy requise, et sera le dit Diego tenu comparoir, s'il est besoing, une foiz seullement, pour la dite matière et devant la dite diffinitive, en personne au dit Conseil, quant requis en sera, et dont l'on advertira cincq ou six jours devant, le tout soubz paine d'estre attaint de la conclusion contre luy prinse pour la seurté, et en deffault de quoy, la dite caution se obligera jusques à la dite somme de cincquante mil ducatz, comme dessus. Et moyennant ce, sera le dit Diego eslargy de prison et la main de l'Empereur levée de ses biens, livres, registres, papiers, debtes, deniers, touttes et quelconques marchandises, tant celles que au jour de la prinse luy appertenoient, comme autres qui estoient en son povoir, garde et administracion, desquelles luy sera fait plaine et entière levée, délivrance et restitution, selon l'inventoire qui en est fait, en luy réservant son droit et action contre ceulx qu'il appertiendra, si avant qu'il veulle soustenir avoir esté trouvé plus de byens que ne sont inventoriez, saulf que ès mains du dit Procureur demeureront touttes les lettres, missives, tiltres et munimens dont icelluy Procureur, à la vérification de son intention, a fait déclaration et exhibition au dit Diego, dont icelluy Diego pourra avoir une lecture et copie quant bon luy semblera, réservé celluy contenant sommes de

deniers dont le dit Diego pourroit avoir intérest pour s'en aidier envers ses débiteurs ou autres marchans, desquelles touttesvoyes sera baillé au dit Procureur-Général copie collationné et auctenticqué pour s'en aidier, que le dit Diego auctorisera et donnera à icelles crédence et ne les pourra débatre comme dessus; néantmoins sera tenu d'exhiber les originales, quant besoing et requis en sera par le dit Procureur-Général, faire ostencions de tous ses livres, registres et autres papiers pour, par le dit Procureur, d'yceulx, en présence du dit Diego, faire avoir et prendre autant d'extraitz qu'il plaira au dit Procureur et lesquelz extraitz se auctenticqueront par Notaire publicque, tel que les dits Procureur-Général et Diego Mendis, de commun accordt, choisiront, et les tiendra le dit Diego pour bons et vaillables sans les débatre, contrediere ou excipier en aucune manière, à quoy le dit Procureur-Général vacquera et entendra à une fois, durant l'espace de huit jours, s'il veult et continuellement, sans pour ce plus occuper le dit Diego; aussy sera le dit Diego Mendis tenu et obligié de affermer, révéler et déclairer par serment les biens, denrées, deniers et substances qu'il a en ses mains et povoir, appertenant aux Juifz estans en Turquie et des autres Nouveaulx Chrestiens, lesquelz il scet estre retirez d'Anvers ou en chemin pour eulx transférer en Turquie, sur paine de confiscation de corps et de biens, moyennant que pour sa descharge, les dits byens ne luy seront ostez que seullement par voye de justice. Et se fera la dite délivrance de la personne du dit Diego et main levée de ses biens franchement et librement, sans dommage et despens du dit Diego, excepté ceulx ès quelz desjà il est condempné et cy-après pourra estre condempné. Fait par la Royne ès présences de Révérendissime l'Archévesque de Palerme, Chief, les Chancellier, Advocat et Procureur fiscaulx en Brabant et aucuns de privé Conseil et des Finances de l'Empereur à Bruxelles, le VIIe jour de Septembre l'an XV^{c} XXXII.

Ainsy signé : Marie.

Et encores dessoubz escript: Moy présent et signé : G. Pensart.

Disant le dit Diego qu'il est, de sa part, content de advouer, gréer et approuver le dit appoinctement, comme il advoue, grée et approuve par cestes, après qu'il l'a ouy lire. Et icelluy Diago, pour satisfaire au dit appointement, a présenté à Maistres Loys de Heylwegen et Pierre de Waelhem, Conseilliers ordinaires de l'Empereur en son Conseil de Brabant, et pour ce espéciallement commis et comparuz

en la dite ville d'Anvers, à la requeste du dit Diago, pour cautionnaires et fidejusseurs de la dite somme de cincquante mil ducatz, les personnes de Erasmus Schetz, Jehan Ambrosio de Brusto, Joachim Pruner et Vincent de la Palme, tous marchans résidens en la dite ville d'Anvers, comparans en leurs personnes par devant les dits commis; priant et requérant le dit Diago aux personnes dessus nommez vouloir demourer pour luy cautionnaires et fidejusseurs, chacun d'eulx pour la somme de douse mil cincq cens ducatz, faisant ensemble la dite somme de cincquante mil ducatz, et ce pour d'icelle somme furnir le juge qui se rendra en la cause pendant au dit Conseil de Brabant, entre le Procureur-Général de Brabant, demandeur, contre le dit Diago, prisonnier, deffendeur, jusques à la dite somme et au dessoubz. Et par dessus ce, le dit Diago a promis ès mains des dits commis d'ester à droit au dit Conseil de Brabant et y comparoir et respondre, par luy ou par Procureur, sur tous les pointz par le dit Procureur-Général à luy imposez, jusques en diffinitive inclusivement, non obstant l'interlocutoire en la dite cause rendue, et de y comparoir en personne pour ouyr la sentence quant requis en sera, saulf que quant au point du judaïsme, dont par l'interlocutoire est dit qu'il ne seroit tenu de respondre au dit Conseil en principal, que ce non obstant, icelluy Diago ne sera tenu respondre se le dit Procureur-Général n'en fait premiers ample spécification et déclaration par le dit Diego autreffois requise ; et pour ce que le dit Diago est tenu par le dit appoinctement de comparoir personnellement, s'il est besoing, une fois seullement pour la dite matière et devant la dite diffinitive au dit Conseil, quant requis en sera, saulf que cincq ou six jours devant il en soit requis, le tout sur paine d'estre attainct de la conclusion contre luy prinse, comme aussy le dit Diago a promis ès mains des dits commis et promect, par cestes, ainssy faire, si est que pour la seurté de ce, icelluy Diago a aussy requis et prié aus dits cautionnaires et fidejusseurs de vouloir demourer pour luy plesges jusques à la dite somme de cincquante mil ducatz, comme dessus, pour les estre fourfaiz au prouffit de l'Empereur et exécutables sur les dits cautionnaires et fidejusseurs, au cas que le dit Diago s'absentast devant la sentence.

Quoy ouy par les dits commis, ont premièrement, au nom de l'Empereur, accepté la déclaration faitte par le dit Diago, ensemble les promesses telles que dessus, le tout enssuyvant le dit appoinctement et ce que dessus. Et avant accepter la stipulation et

promesse des dits cautionnaires et fidejusseurs, les dits commis ont interrogué Seigneur Wolfganck Haller, Trésorier de la dite Royne et Lazarus Toucher, s'ilz avoient bonne cognoissance des dits cautionnaires et fidejusseurs à parler de leurs facultez et s'ils sçavoient que chacun des dits cautionnaires et fidejusseurs estoient marchans, gens de bien, résidens en la dite ville d'Anvers, à l'intention de y demourer, resséans et souffisans pour payer les sommes sur chacun d'eulx assignées, quant la sentence en seroit rendue, ou se devant la dite sentence, le dit Diago s'absentoit comme dessus et se les dits Trésorier Haller et Lazarus se contentent, pour la seurté de l'Empereur, des dits cautionnaires et fidejusseurs comme souffisans pour furnir à tout, selon le contenu du dit appointement et ainsy que dessus. Sur quoy le dit Trésorier Haller et Lazarus ont dit et affermé aus dits commis qu'ilz ont bonne cognoissance des dits cautionnaires et personnes et de chacun d'eulx, et que ce sont marchans, gens de byen, résidens en la dite ville d'Anvers et apparens y demourer toutte leur vie; qu'ilz sont resséans et souffisans pour recouvrer sur chacun d'eulx les dites sommes sur eulx assignées, si avant que le dit Diego soit en icelles ou au dessoubz condempné ou s'il s'absentoit avant le dit jugement. Et que en recevant par les dits commis les promesses et obligations des dits fidejusseurs cy-dessus spécifiez, les dits Trésorier Haller et Lazarus ont déclairé aus dits commis estre contens que le dit Diego soit relaxé et la main de l'Empereur levée de ses biens, déclairant aussy que ce faisant, l'Empereur sera de tout bien asseuré, considéré que les dits Trésorier et Lazarus disoient et affermoient aus dits commis qu'ilz s'estoient byen et deuement informez de la qualité, faculté et souffisance des dits cautionnaires et de chacun d'eulx et qu'ilz se tenoient pour byen asseurez. Et après que les ditz Erasmus Schetz, Jehan Ambrosio de Brusto, Joachim Pruner et Vincent de la Palme ont veu, leu et entendu le dit appoinctement et tout ce que dessus, ont déclairé estre contens à la requeste du dit Diago eulx obligier, chacun en son propre privé nom, pour la dite somme de douze mil cincq cens ducatz, que font ensemble la dite somme de cincquante mil ducatz, et ce faisant, ont les dites personnes fidejusseurs promis et affermé, promectent et afferment solempnèlement, ès mains des dits commis, payer respectivement, au prouffyt de l'Empereur, les dites sommes, assçavoir, chacun d'eulx, la somme de douze mil cincq cens ducatz, que font les dits cincquante mil ducatz pour le dit Diago, si avant qu'il soit condempné par les dits

du Conseil en Brabant en la dite somme de cincquante mil ducatz ou au dessoubz, au prouffit du dit Seigneur Empereur. Et semblablement ont les dites quatre personnes fidejusseurs promis et affermé, promettent et afferment solempnèlement par cestes, que chacun d'eulx payera et furnira pour le dit Diego la somme sur sa personne dessus spécifiée, asscavoir de douze mil cincq cens ducatz, faisans les dits cincquante mil ducatz comme fourfaiz au prouffit de l'Empereur, si avant que le dit Diego avant le jugement s'absentoit, et ont consenty et consentent que les dites sommes, à chacun d'eulx respectivement concernans, seront sur leurs personnes et byens exécutables en la forme et manière qu'elle seroit sur la personne et biens du dit Diago, le tout ensuyvant le dit acte et appointement du VIIe de Septembre et ce que dessus est narré, obligiant les dits cautionnaires et fidejusseurs respectivement pour furnir à tout ce que dessus, leurs personnes et byens, meubles et immeubles, présens et advenir, et ceulx de leurs hoirs et successeurs, iceulx soubzmectans à la cohertion du dit Conseil de Brabant, dont et de tout ce que les dits cautionnaires et fidejusseurs ont dit, prouvez, affermé et consenty, les dits commis ont recheu d'eulx solempnèle stipulation et promesse, au nom et prouffyt du dit Seigneur Empereur, et ce fait, a le dit Diego promis aus dits pleisges et cautionnaires de les relever et tenir indempnes, soubz l'obligation de son corps et de tous ses biens, présens et advenir. Et, en plus grande seurté des choses dessus dites, ont les dits cautionnaires et fidejusseurs, les dits Trésorier Haller, Lazarus Toucher et aussy le dit Diego, pour autant que les promesses, affirmations, consentemens et autres choses dessus dites, respectivement à chacun d'eulx pevent toucher, ceste soubzsigné de leurs noms et seings manuelz. Fait en la dite ville d'Anvers, le XIIIe jour de Septembre, l'an XV^c XXXII. *Ainsy signé :* D^o MENDEZ, ERASMUS SCHETZ, JOUAN AMBROXIO DE BRUSTO, JOACHIM PRUNER, VINCENT DE PALME, WOLFF. HALLER, LAZARUS TUCHER.

Les choses dessus dites faictes et accomplies, ont les dits Maistres Loys de Heylwegen et Pière de Waelhem, Conseilliers, ensuyvant leur commission et instruction à eulx baillée de par l'Empereur nostre Sire, en la présence du Procureur-Général d'icelluy Seigneur Empereur, relaxé et eslargy la personne du dit Diego Mendis, levé l'arrest et osté la main du dit Seigneur Empereur, mise sur ses biens. Actum ut supra.

Et pour ce que nous, Adam Boudewyns et Jehan le Proofst,

Secrétaires de l'Empereur en son Conseil de Brabant, avons esté présens où touttes les choses dessus dites, et chacune d'icelles, ont esté faictes et passées, si avons, en vertu de la commission de par l'Empereur à ceste fin sur nous dépeschée, et à l'ordonnance de Messieurs les commis dessus nommez, despesché et signé cest acte aux jour, an et lieu dessus dits.

Ainsy signé : A. BOUDEWYNS et J. PROEFST.

Encoires soubz escript : Collationné et trouvé accorder avecq l'original, le XIII[e] jour de Septembre l'an XXXII, par nous.

Et signé : BOUDEWYNS, PROEFST.

Ceste copie est collationnée à autre copie collationnée et soubzsignée comme dessus et trouvée accorder à icelle, le XIIII[e] de Septembre l'an XV[c] XXXII. Par moy

J. DE FACUWEZ.

---

21 *September* 1532.

(*Vrijbrief van Kardinaal Benedictus de Accoltis.*)

In Dei nomine, Amen. Hoc est exemplum seu transumptum quarumdam litterarum patentium Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Domini Legati provinciæ Marchiæ Anconitanæ, descriptarum in charta pergamena, ejusque sigillo pendente cum chordulis rubeis serici alligato, penes fidum ac legalem mercatorem Dominum Gomes Roderighes de Lisbona, commorantem Anconæ, existentium, ad ejusque petitionem et instantiam transsumptatum et copiatum per me Ser Antonium Pavesium, Notarium infrascriptum, quarum quidem litterarum tenores sequuntur, videlicet :

Benedictus, tituli Sancti (Eusebii), presbyteri Sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, Ravennensis, in provincia Marchiæ, Sanctissimi Domini Nostri ejusque Sanctæ Sedis Apostolicæ de latere Legatus, Nos, intelligentes quod in magnifica civitate Ancona non sit servatus aliquis modus justiciæ pro mercatoribus et aliis advenis, sed quod in eadem vivebatur quodammodo tyrannice, non reddendo debitum pro merentibus, constricti et coacti sumus, pro servitio Domini Nostri Sanctissimi ac nostro honore, providere istis talibus indemnitatibus et succurrere cunctis istis materiis, reducendo civitatem ad verum illum et justum modum vivendi quem Sanctitas Domini Nostri desiderabat. Et quia nobis convenit illi totaliter patrocinari, atque emendare præteritos

errores cum hujusmodi modis justiciæ qui semper teneantur cantque quotidie de bono in melius, et quia in ista repentina mutatione facta ab eo qui primum regebat ante nos, nunc videtur quod dederit dictis mercatoribus quamdam umbram de non posse venire secure et facere eorum negocia et exercitia, idcirco dicimus, per præsentes, omnibus prædictis, quod non aliter possint, neque nunc neque in futurum, hic practicare cum propriis eorum personis et negociis, nisi primum securos reddamus de bona justicia et tanto respectu quanto in nulla alia civitate aut loco ullius alterius provinciæ practicare possint; decernentes quod possint juxta eorum voluntatem cum eorum rebus venire, ire, stare, redire, ipsi et eorum res, ut volent, secure, sine ullo impedimento, cum solitis libertatibus et solutionibus (1), quæ nullo modo debeant alterari nec augeri, sed secundum consuetum, ac potius majori habilitate et complacito, observando omnes articulos hactenus factos inter Levantinos et Anconitanos, quos per præsentes approbamus, confirmamus et volumus ut in toto observentur, et aliter non teneantur neque obligentur neque ullo modo subjecti sint, et maxime ut ipsi Levantini, Turcæ, Græci, Hebræi, cujuscunque sint conditionis, tam habitantes familiariter in Ancona quam confluentes ad eamdem civitatem, et tam prosanetæ quam mercatores, non teneantur portare signum O, sicut cæteri Hebræi, sed sine aliquo signo habitare ubi eisdem placebit in dicta civitate ejusque territorio et aliis locis provinciæ Marchiæ, sine impedimento et molestia ulla, dando omnibus mercatoribus, tam de Portugallia quam de Hispania et aliis locis, cujuscunque gradus et nationis sint, liberam franchisam, securitatem et fidem publicam ipsis, cum eorum uxoribus, filiis, familiis, servitoribus et rebus, veniendi et standi in Ancona omnibusque regionibus et feriis Marchiæ ac eundi in Levantem, ipsis et eorum familiis et rebus, et redeundi et manendi, ad eorumdem beneplacitum, sine impedimento et molestia ulla, neque per vos neque per alios quibus deportentur quæcunque suspitiones quas fortasse concepissent, et non restent habere fidem et certitudinem de multo meliori statu. Datum Anconæ, die XXI Septembris M. D. XXXII.

Benedictus, *Cardinalis Ravennensis, Legatus.*
Fœlix Riccobaldus.

(1) Boven *libertatibus* is het woord *franchisis* en boven *solutionibus*, dat van *pagamentis* geschreven.

Ego Antonius Pavesino, publica Apostolica ac Imperiali auctoritate Notarius Anconitanus, supradictum exemplum seu transumptum supradictarum litterarum patentium ut supra existentium, prout inveni in earum originali, ita hic fideliter sumpsi, copiavi et in hanc publicam formam redegi et una cum Ser Leonardo Luccido Staffulano de verbo ad verbum fideliter auscultavi, et utrumque concordare invenimus, nil addens minuensque quod sensum mutet aut intellectum variet fraudulenter, nisi forte punctum vel syllabam, quem et quam calami velocitate forte dimiseram, ut sæpius scribendi tædio affectus accidit, et si quid supra vel infra cassum, rasum, remissum, adjunctum, cancellatum, interlineatum vel in margine appositum apparet, id mea propria manu cassavi, rasi, remisi, interlineavi, adjunxi, cancellavi et in margine apposui, non vi, non dolo neque fraude, sed per errorem tantum et lapsu calami.

Quapropter Clarissimus juris universalis Doctor Dominus.

---

23 *November* 1532.

(*Brief van den Advokaat Jaspar Stynen en den Procureur Jan vander Goten aan het Magistraat*).

Eerbaeren, Voirsienigen ende zeere Wysen Heeren Borgermeesteren, Scepenen ende Raidt der stadt van Antwerpen.

Eerbaere, voirsienige, zeere Wyze Heeren,

Wy gebieden ons hertelick tot Uwen Eerw.

Wy hebben ontfangen uwen brief ende dien gevisiteert hebbende, is onse advys dat, tot uwer excusatien, om te moegen hebben noch anderen dach om antwerdde te gevene opde brieve vander Coninginnen, aen U gesonden, wy die brieve, by U gescreven, aen myne Heeren die Cancellier ende Raide sullen presenteren.

Ende om Uwen Eerw. voirt te adviseren hoe Ghy U inde voirs. antwerde soudt moegen reguleren, zoe is onze advys, onder correctie, dat zoe verre Ghy ennige previlegien hebdt die spreken, in desen oft gelycken besunderen cas, van desen Nyeuwen Kerstenen, dat aengemerct die bynnen uwer stadt zyn gearriveert ende justitie begheren, dat dieselve bynnen der stadt moeten aengesproken ende dairvuyt nyet en moegen

gevuert oft gevangen geleydt worden, dairaff wy nochtans twyfelen oft Ghy sulcken previlegien hebdt, dat Ghy in dien gevalle die sult by copien overseynden; want die Princhе is gepreviligeert dat men hem editie moet doen van allen previlegien ende bescheede dairmede partien tegen hem zouden willen behulpen, ende tot dien schynt te zyne tot uwen voirdeele, zoe verre uwe previlegien sulcke waeren dat de Princhе, sonder proces, u dairaff soude laten gebruycken.

Ende in gevalle de Procureur-Generael, mits uwer weygeringen, dese persoenen vuyter stadt gevangen vuerde, Ghy soudt moeten paciencie hebben oft dairtegen met rechte opponeren met uwen previlegie, ende dan soude Ghy in rechte uwe previlegien moeten exhiberen, soe vele dan te meer nu ter tyt om proces te scuwene.

Maer zoe verre Ghy egheen previlegie en hebdt die precise dienen op desen tegewoirdigen cas, zoe is ons advys dat Ghy aenden voirs. Cancellier ende Raidt sult scriven voere antwerde opden voirs. brief vander Coninginnen, in effecte in deser manieren: hoe dat wy ontfangen hebben den brief van Onser Genediger Vrouwen die Coninginne, byden inhoude vanden welcken Huere Majesteyt ons heeft geordineert ende bevolen dat wy bynnen den XXVen dach van deser maent van Novembri in handen van U Heeren overseynden souden copie auctentyck vanden previlegie ende anderen bescheyde die dese stadt heeft, vuyt crachte vanden welcken wy sustineren dat de Procureur-Generael in Brabant vuyt deser stadt nyet en zoude moegen vueren oft leyden alse gevangenen de Nyeuwe Kerstenen, bynnen der voirs. stadt gearriveert zynde, om die voere U Heeren in rechte te betreckene, welcke antwerde wy opden voirs. geprefigeerden dach nyet en hebben cunnen gedoen, midts den redenen inde andere onse brieve Uwen Eerweerdicheyden gescreven begrepen, mair dairop tsamen nairderhandt gecommuniceert hebbende ende ondersueck gedaen vanden previlegien van deser stadt, sal denzelven Uwen Eerweerdicheyden ter antwerden gelieven te wetene dat wy, aengaende den saken vanden voirs. Nyeuwen Kerstenen, egheen besundere previlegie en vinden; mair want diezelve Nyeuwe Kerstenen bynnen deser stadt zyn gearriveert ende aldair wordden bevonden, zoe verdunct ons dat, nae gemeyne gescrevene rechten ende oick nae den notoiren rechten, ouden hercomene ende costumen in dese stadt ende andere steden, vryheyden ende plaetssen van desen lande van Brabant onderhouden, ende diewelcke

Onse Heere de Keysere met zynder blyder incompst geloeft heeft te onderhoudene, diezelve Nyeuwe Kerstenen, gelyck andere vremde persoenen, hier in Brabant bevonden zynde in steden ende plaetssen van justitien, zoe verre hen yemandt yet eysschen wille van live oft van goeden, behoiren inde zelve steden ende plaetssen dair zy bevonden wordden met rechte aengesproken te worddene, ende dairvuyt niet en moegen vervuert ende gevangen oft geleydt wordden om elders tegen hen te procederen, ende des te meer als zy dair recht begheren, gelyck dese gedaen hebben. Versuecken dairomme in desen lantrechte, oude hercomen ende costumen te moegen bliven, etc.

Eerbaere, Voirsienige, Wyse Heeren, hiermede zyt Gode bevolen. Gescreven te Bruessel, XXIII Novembris anno XXXII.

Die al uwe goetwillige dieneren,
Jaspar Stynen, Advocaet, ende
Jan vander Goten, Procureur.

---

27 *November* 1532.

(*Brief van Keizer Karel aan de Koningin-Regente.*)

Madame, ma bonne Seur,

L'ambassadeur de Portugal résident devers Moy, M'a requis, de la part du Roy, son Maistre, Mon très-chier Cousin et Beau-Frère, de pourveoir et donner ordre en Mes pays de par-delà que quelconcques marchans que contracteront et traficqueront au dit Portugal en achat et marchandise d'espiceries, de celles du dit Seigneur Roy ou de ses Officiers de la maison de la Inde, ne puissent estre poursuitz, reprins ou demandez par devant Mes justices ou Officiers en Mes dits pays, pour cas de monopole ne contract illicite pour contractz fais avec le dit Roy ou autres au royaulme de Portugal, touchant la dite espicerie. Actendu mesmement que par ce pourroit entrevenir empeschement en la négociation de marchandise, et aussi que le dit Seigneur Roy de Portugal ne vouldroit en son roiaulme souffrir estre faict traicté ou paction illicite quelconcque et moins en chose de son faict et négociation propre, et que quant faulte y auroit méritant pugnition, qu'il la vouldroit faire faire, Me priant le dit Ambassadeur pour le dit Roy, son Maistre, sur ce pourveoir. A ceste cause, Madame, Ma bonne Seur, désirant les affaires,

négociations et choses du dit Seigneur Roy, Mon Beau-Frère, ensemble ses facteurs et négociateurs et tout ce que concerne son dit royaulme et ses subgectz, estre respectez, traictez, pourtez et favorizeez en Mes dits pays, comme les Miens propres, pour considération de l'alience et amyté d'entre Nous et Nos Maisons, Je Vous escriptz ceste, Vous advisant que Mon intencion est que nulluy, pour l'occasion que dessus, soit ne puist estre en façon quelconcque poursuy, appellé ne demandé par devant Mes justices ou Officiers en Mes ditz pays de par-delà. Sur quoy Je Vous prie avoir bon regard et ainsi le faire entretenir et observer et le mander à Mes Officiers respectivement qu'il appertiendra. Et si à iceulx Mes dits Officiers sembloit cause ou rayson au contraire procédant de ce que dessus, que, iceulx Mes Officiers ouyz, M'advertissez préalablement que d'en commencer aucune poursuite.

Et au surplus, Je Vous prie de commander escripre et ordonner bien expressément, de Ma part, à ceulx de Mes consaulx de par-delà et à Mes Officiers qu'il appertiendra, que tous ceulx de la factorie et conduicte des affaires du dit Seigneur Roy de Portugal, Nostre Beau-Frère, soient tousjours favorablement traictez en bonne et brefve administration de justice, comme c'est Mon intencion, et que convient à l'amyté et alliance d'entre le dit Seigneur Roy et Moy, bonne conversation et hentise mutuelle de Noz payz et subgectz. A tant, Madame, Ma bonne Seur, Nostre Seigneur Vous ayt en Sa sainte garde.

Escript en Mantua, le XXVIIe de Novembre XV^{c} trente-deux.

Extract vuyten testamente van Diago Mendez, concernans den aelmoessеniers.

Premièrement, le Seigneur Dieguo Mendes, que Dieu perdonne, a laissaiet et donnet 1600 ℔. de gros, monnoye de Flandres, auls povres perpétuèlement, assçavoir: que le dict deffunct veult qu'on en achate sur cheste ville d'Anvers cent ℔ de gros de rente, monnoie de Flandres, affin que les dictes cent ℔ de gros soient réparties au povres touts les ans, assçavoir, 1/3 au prisonniers qui sont en nécessitet et 1/3, pour aidier à marier povres orphelins et l'autre 1/3, pour habillier les povres. Et que ches 100 ℔, comme dessus dict est, se achateront dedens 1 an après mon trespas, avecque promesse de

la Royne, laquelle la prendt de bonne part, que la ville le vende sans jaismais le povoir rachapter. Laquelle chose je requiers auls Seigneurs le Présidents et au Seigneur Lanselot van Ursel, Borguemaistre de la ditte ville qu'il faichent et qu'il en soit accomplit, affin que mon intention parviène à effect. Aultrement, s'il y auroit quelcque doubte que la dicte aulmosne ne demouroit perpétuèlement, laquelle le dict deffunct a désiret de faire et ordonnet qu'elle se faiche, vouldroit aultrement qu'elle fust faicte et ordonnée en Portingual. Parquoy, le dict deffunct a requérust, de son vivant, très-humblement à Sa Majestet Madamme la Royne, voyant et conssidérant que c'est pour le bien de par-dechà que cheste aulmosne demeure au pays, que la chose soit ainssi accomplie et que Messieurs les Seigneurs de la ville et la Royne premièrement le prendent de bon gré.

(Vervolging tegen Jan de Belins en Ruyz Perez.)

(Aanteekening van den Pensionaris Adriaan Herbouts.)

Pro memoria.

Nota dat, ten tyde als hier byden Procureur-Generael gevangen ende gearresteert heeft geweest een coopman van Portugael, genaempt Diego Mendes, dwelck was int jaer XV^{c} ende XXXII, opten XIX dach der maendt van Julio.

Soe zyn oyck, ten zelven tyde, gevangen ende gearresteert geweest, byden selven Procureur, andere persoonen, die doen ierst gecommen waeren vuyt Portugael, die men seyde Nyeuwe Kerstenen te zyne, ende onder dandere, twee, te wetene, Jan de Belins ende Ruyz Peres, ende dat zy in meyninghe waeren van hier te reysene nae Turckien, vyanden vanden Heyligen geloove, ende oyck want men bevinden soude dat, hoewel zy henlieden baptizeerden Kerstenen te zyne, nochtans dat de contrarie daeraff zoude blycken ende dat men bevinden soude dat deselve waren ongeloovighe ende houdende de ceremonie vanden Joden, etc., soe dat zy nyet en souden behoiren te genyeten henlieden te moegen behulpen byde privilegie van ennighe steden, als deghene die gecommitteert zouden hebben *crimen læsæ majestatis divinæ*, ende dat daeromme zy nyet en zouden behoiren te genyeten het privilegie vander stadt van Antwerpen, ende dat nyettegenstaende diezelve

privilegie, de voers. Procureur soude moegen vueren vuyter stadt van Antwerpen, gelyck hy tzelve attempteerde te doene opten VIen van Septembri anno XXXII, maer de Heeren hebben henlieden tegen alsulcken vuytvueren geopponeert ende de redenen van heurer oppositien overgescreven (*den*) Cancellier ende Raedt in Brabant, begheerende dat zulcke vuytvueren nyet en soude gebeuren, midts dat tzelve wesen soude tegen de privilegie vander stadt ende daervuyt soude moegen volgen groote murmuratie onder gemeynte ende andere inconvenienten aencommen; indien men dezelve gevangenen na wilde chargeren, dat men tselve doen soude tAntwerpen, etc

Waerop mynen Heere die Cancellier ende Raedt hebben gescreven aende stadt antwoerde etc. byden brieven in date den IXen Septembris anno XVc XXXII, hieraen gebonden ende geteeckent A. (*Zie blz.* 255.)

Achtervolgende desen, soe heeft naderhandt die voers. Procureur geimpetreert andere brieven van Onse Genadige Vrouwe de Coninginne, ten eynde etc., in date vanden VIIen Octobris anno eodem, oyck hieraen geattacheert ende geteeckent B, (*Zie blz.* 256), vuyt crachte vanden welcken hy heeft oyck willen doen de vuytvueringe ende de voers. brieven ter executien willen stellen XXIIII Octobris daernae, tegen welck vuytvueren de stadt wederomme heeft haer geopponneert, ende, indien hy tzelve wilde doen nyettegenstaende heur oppositie, soude hebben geappelleert van attemptate, dwelck de Procureur-Generael siende, heeft gesupersedeert.

Ende ten slote begeerde dat de stadt, omme seker respecten, soude willen betalen seker boden die gevaceert hadden in dese sake, dwelck alzoe gebeurt is etc. *per quitanciam* hierby vuegende vanden selven boden in date XXVI Octobris eodem anno ende geteeckent C. (*Zie blz.* 257.)

In Decembri daernae, te wetene . . . . (*sic*) dach vander selver maent van Decembri, zoe zyn de stadt noch gepresenteert geweest zekere beslotene brieven van Onse Aldergenadichste Vrouwe die Coninginne, byden welcken die vande stadt is geordonneert te brengen hen privilegien oft copie daeraff, deser materie vanden vuytvuerene aengaende, in handen van myne Heeren den Cancellier ende Raide van Brabant, omme, die gesien, voerts daerinne gedaen te wordene alsoo men bevinden soude behoiren.

Achtervolgende denwelcken, soe is van weghen de stadt overgegeven de requeste ende copie vanden voers. privilegien, hier oyck aen gebonden ende geteeckent D. (*Zie blz.* 257.)

Ende binnen middelen tyde, soe heeft de voers. Jan Belins met zynen consoirten Nyeuwe Kerstenen geappoincteert metten voers. Procureur-Generael *pro summa* van III^{m} ducaten etc.
Ende blyft de sake aldus staende.

A.

9 *September* 1532.

(*Brief van den Kanselier en den Raad van Brabant aan het Magistraat van Antwerpen.*)

Onsen besunderen Heeren ende goede vrienden Borgermeesteren, Scepenen ende Raide der stad van Antwerpen.

Die Cancellier ende Luyden vanden Raide Onss Heeren des Keysers geordineert in desen zynen lande van Brabant.

Besundere Heeren ende goede vriendén,

Wy gebieden ons zeere tot U, hebbende ontfanghen ende wel verstaen uwe beslotene brieven aen ons gedirigeert, dairmede ghy van ons begheerende zyt assistentie, ten eynde dat Jan de Belins, die byden Procureur-Generael van Brabant is, inder stad van Antwerpen. geapprehendeert ende gevangen gestelt, nyet en wordde getransfereert vuyter selver stad, allet mids den redenen inde selve uwe brieven begrepen, ende want wy dieselve redenen nyet en bevynden genoech gefundeert ende dat, aengaende den voirs. Jannen de Belins, impertinent is uwe previlegien te allegerene, oft te ondersueckene wat dat die inhouden oft dat die te verstaen syn, want die voirs. Belins noch poortere noch ingesetene der voers. stad en is, maer een vrempdt vuytlendich reysende persoon, alleenlyck passerende ende synen wech duer deselve stad genoemen hebbende, dat oick darresten die namaels op zynen persoon ende goeden gedaen geweest syn, nyet en behoiren Onsen Heeren den Keysere in zynder auctoriteyt, jurisdictie ende hoecheyt ennichsins hynderlick te wesene ende den crediteuren van hueren rechte, soe verre zy eenich tot zynen goeden hebben, nyet afgenoemen en wordt, Soe eest dat wy U dairaff by desen adverteren, aen U versueckende ende begheerende ende nyetmin U, van weegen des voers. Onss Heeren des Keysers, ordonnerende ende beve-

lende dat ghy den voirs. Procureur-Generael van Brabant egheen belet oft empeschement en doet aengaende den persoon oft goeden van den voirs. Belins, zynen gevangene, maer den selven Procureur ende synen dienaers daerinne doet ende doet doen alle behulp ende assistentie U moegelick wesende, ten eynde dat die goede geliefte ende ordonnantie Onss voers. Heeren des Keysers mach wordden achtervolgt. Ende by alsoe die boden ende dienaers des voers. Procureurs hen ennichsins mesdragen hebben int bedienen van hueren laste, zal die voirs. Belins daeraff zyn clachte voere ons moegen doen. Wy zullen dairop alsoe versien gelyck wy in goeder justicien ende nae gelegentheyt vander saken sullen vynden behoirende. Besundere Heeren ende goede vrienden, Onse Heere God Almechtich zy met U. Gescreven inder stad van Bruessele, den IXen dach van Septembri anno XVc ende XXXII.

J. de Facuwez.

Recepta 11 *Septembris eodem anno.*

B.

7 *October* 1532.

(*Brief der Koningin-Regente aan het Magistraat.*)

A nos très-chiers et bien-amez les Marcgrave, Bourgmaistres, Eschevins et Conseil de la ville d'Anvers.

Marye, par la grâce de Dieu, Royne Douagière de Hongrye, de Bohême, Régente.

Très-chiers et bien-amez,

Nous avons donné charge au Procureur-Général de l'Empereur, Mon Seigneur et Frère, en Brabant, de se transporter en la ville d'Anvers et, soubz bonne et seure garde, amener ou faire amener en ceste ville Jehan de Belbis (*sic*) et Royz Peres, prisonniers au dit Anvers, pour, par devant les Chancellier et gens du Conseil en Brabant, procéder contre eulx comme appertiendra; dont vous advisons et vous requérons, et néantmoins de par l'Empereur, Mon dit Seigneur et Frère, ordonnons que au dit Procureur-Général, faisant ce que dit est,

vous ne bailliez aucun trouble ou empeschement, mais toute adresse, faveur et assistence à vous possible, selon que Sa Majesté s'en confye de vous. Très-chiers et bien-amez, Nostre-Seigneur vous ait en garde. De Bruxelles, le VIIme d'Octobre l'an XXXII.

MARIE.

G. PENSART.

Recepta XXIIII^{a} Octobris eodem anno.

C.

26 *October* 1532.

(*Kwijtbrief van Jan Boel.*)

Ick Jan Boel, boode ordinaris in Brabant, ken ontfangen te hebbene, by handen van Meester Adriaen Herbouts, de somme van negen Rynsguldens tot XL grooten Vlems tstuck, ende dat ter saecken van sekere vacatien die ick met Jan Baers ende Claes Borman gedaen hebbe tot Antwerpen, inde saecke van Jan de Belbes ende Jorys Peris, gevangenen, van wegen des Procureurs-Generaels. Orconde deser geteeckent opten XXVI^{ten} van Octobri anno XXXII, by my

JAN BOEL.

D.

(*Vertoog van het Magistraat aan den Raad van Brabant.*)

Aen mynen Heere die Cancellier ende andere geordineert in zynen Raide van Brabant.

Thoenen uwe goetwillige die Borgmeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen, hoe dat nu onlancx geleden Onse Genadige Vrouwe die Coninginne, Regente, etc., heeft aenden supplianten gescreven eenen brieff daermede zy hen ordineert ende beveelt dat zy in handen van Uwen Eerw. over-seynden souden copie auctentyck vanden previlegien ende anderen bescheede die de voirs. stadt hadde ende dairvoere die supplianten, vuyten naemen vander stadt, souden willen sustineren dat die Procureur-Generael in Brabant vuyter voirs.

stadt nyet en soude moegen vueren oft leyden, als gevangenen, die Nyeuwe Kerstenen binnen derselver stadt gearriveert synde, ende om desen genoech te doene, gheven die supplianten hiermede overe een oudt previlegie, der voirs. stadt verleent by wylen Hertogen Janne, vander daten duysent drye hondert sessenviertich, inhoudende (1), onder dandere, dat men elcken mensche die binnen der stadt van Antwerpen is oft compt ende recht begheert, hem recht ende vonnisse doe, gelyck dat der voirs. stadt recht ende weth inne heeft, den poirteren nae hueren, ende allen vrempden luyden, nae hueren rechten, gelyck der stadt recht inne heeft, ende dwelck alsoe altyt is onderhouden geweest ende geobserveert, in sulcker vuegen dat, inden jaere XIIIIc ende XXXVIII, wylen hooger memorien Hertoge Philiphs van Bourgoingnen heeft aende stadt van Antwerpen versocht gehadt dat Jan de Papeghem ende Joes le Belz, die hy binnen der stadt van Antwerpen

(1) Ziehier de aangehaalde charter, gedagteekend van 26 September 1346 :

« Wi Jhan, bider gracien Goeds, Hertoghe van Lothrike, van Brabant, van Lymborgh, ende Marcgreve des Heylighes Rycs, doen cont ende kenlic allen luden die desen brief soelen zien ofte hoeren lesen, dat Wi aensien den menichfoldighen dienst ende jonste, die Onse Scepenen ende Porteren van Onser stat van Antwerpen Ons ghedaen hebben, ende oec dat Wi willen ende begheren dat Onse stat beleydt worde in goeden regimente, soe confirmeren Wi hem alle hore privilegien ende hantvesten, die si hebben van Ons ende van Onse vorderen bezeghelt, ende willen dat die ghehouden syn vast ende ghestade, in alle dierre maniren dat si begrepen syn, ende oec mede willen Wi dat alle coepmanne ghebruke der vryheyt, die Wi ende Onse vorderen hem ghegheven hebben, ende dat men elken mensche, die binnen der stat van Antwerpen is of coeme, ende recht begheert, dat men hem recht ende vonnisse doe, ghelike dat der voers. stat recht ende wet in heeft, den poertren na hoeren ende allen vremden luden na hoeren rechte, ghelyc als der stat recht in heeft, waerom Wi ghebieden ende bevelen Onsen Scouthete ende Amman van Antwerpen, die nu syn of namaels wesen soelen, dat si houden ende doen houden Onser voers. stat recht ende privilegien, ende elc van hem die si bezeghelt hebben, ende daerjeghen nyet en gaen noch en laten gaen, in enegher maniren. In orkonde ende kennisse alre deser voers. dinghen ghestede ende vast te bliven, soe hebbe Wi Onsen groeten seghele aen desen teghenwordighen brief doen hanghen. Ghegheven int jaer Ons Heren dusent drye hondert ses ende veirtich, des Dinsdaghes na Sinte Matheus dach, Apostels ende Ewangelist. »

Het oorspronkelijk stuk, welk ter Stedelijke Archieven berust, is voorzien van 's Hertogen grooten zegel, in gelen was. (N° CXXVIII van den *Inventaire des chartes et priviléges, etc.*, door F. P. Verachter.)

hadde doen vangen, voere groote excessen by hen gecommitteert tegen Synder Genaden, Hoocheyt ende Heerlicheyt, ende alsoe in effecte, *pro crimine læsæ Majestatis,* dairomme zy vuyt Ghendt gebannen waeren, souden buyten Antwerpen gevoert moegen wordden, om by Synder Genaden te comene geexamineert te worddene nae hueren verdiensten, dairaff die van Antwerpen hen hebben geexcuseert, seggende dat tselve zyn soude tegen die voirs. huere rechten ende previlegien by synen voersaten der stadt verleent ende by hem geconfirmeert ende gesworen te onderhoudene, nae den welcken men nyemanden, daer gevangen noch gearresteert, verbueren en mach buyten derselver stadt, maer behoirt die kennisse daeraff der Weth aldair; nyetmin die vander stadt hebben doen ter tyt geconsenteert om den voirs. Hertogen Philipsen te bekennen dat die voirs. twee gevangenen souden inder stadt van Bruessele gevuert wordden, om hen te doen examineren opten cas by hen geperpetreert, behoudelyck dat naeder examinatie gedaen synde, hy die wederomme renvoyeren soude gevangen binnen der stadt van Antwerpen, om byde Wethouderen aldaer dairovere justicie gedaen te worddene, sulcke als behoeren zoude, ende heeft der stadt verleent brieven van nonprejudicien dat tvoirs. overseynde om dexaminatie te doene, nyet en soude in consequentie getrocken wordden, in prejudicien van hueren previlegien; ende ter conservatien van desen rechten ende previlegien, staet inden ouden kuerboecke vander stadt van Antwerpen, dairinne die rechten ende costumen derselver stadt gescreven staen, een articule innehoudende dat die Drosseth van Brabant, noch Marcgrave, noch Roecke, noch tsHeeren dieneren, noch nyemandt van Ons Genedichs Heeren tsHertogen wegen, nyemande en is schuldich te vuerene gevangen buyten Marckgraefscape in andere stede oft slote buyten den Marcgraefscape gestaen oft gelegen, maer dat men elcken recht doen sal ter bancken dair hy behoirt, ende welcken previlegien zyn in alle die Blyde Incompsten vanden voervorders Ons Heeren des Keysers ende by Zynder Majesteyt, in zyn Blyde Incompste, oyck geconfirmeert ende gesworen te onderhoudene, ende want dan die voirs. Nyeuwe Kerstenen, inden somere lestleden, zyn tot Antwerpen aengecomen ende aldaer byden Procureur gearresteert ende diewelcke hebben begheert gehadt dair voere die voirs. Wethouderen in rechte gehoirt te moegen wordden ende dwelck, naevolgende den voirs. previlegien, behoirt hadde, soe eest

dat die voirs. supplianten geven overe copien vanden voirs. previlegien aen desen gehecht, versueckende, in alder oitmoet, dat Uwen Eerw. gelieven wille hen int gebruyck vanden selven previlegien te latene ongeturbeert oft ongemolesteert, sonder aengaende den Nyeuwen Kerstenen oft eenige andere contrarie van dyen te doene oft te ordinerene. Dwelck doende, etc. Aldus ondergeteeckent:

JASPAR STYNEN.

1533—34.

(VAN 30 NOVEMBER TOT 30 NOVEMBER).

Schout: Willem vanden Werve.
Onderschout: Jan vanden Werve.
Buitenburgemeester: Lanceloot van Urssele.
Binnenburgemeester: Willem Draeck.
Schepenen: H^r^ Willem van Liere, Ridder, H^r^ Cornelis van Spaengien, Ridder, Aart Schoyte, Gabriel Triapain, Willem Draeck, Jan van Delft, Rutgeert van Doren (*obiit; loco ejus* H^r^ Philips van Coutereau, Ridder), Klaas vander Meere, Klaas vander Heyden, Mr Klaas de Schermere, Mr Dominicus de Herde, Peeter van Halmale, Mr Karel de Renialme, Jan vanden Werve, Geertszoon, Cornelis van Berchem, Simon vanden Werve.
Secretarissen: Mr Willem vander Ryt, Mr Jan de Keysere, Mr Jan van Halle, Mr Peeter van Wesenbeke.

Vervolging tegen Anthonio Fernandez.

(*Aanteekening van Pensionaris Adriaan Herbouts*).

Dosier. Vervolg gedaen inde jaeren van XXXIII, XXXIIII, XXXV ende XXXVI in een saecke tusschen den Procureur-Generael

contra

Anthoine Fernandes, coopman van Portugal, denwelcken de vors. Procureur-Generael wilde belasten te zyne vanden Nieuwen Kerstenen, etc.

Dese Anthoine reysende op eenen tyt van dese stede naer Lyons, is aangetast ende gevangen geweest tot Halle.

Ende, alsoe de voirs. Procureur contendeerde tot openinge van zynen comptoiren, brieven, boucken ende anderssints, was ter saecken van dien groote murmuratie onder de gemeyne coopluyden.

I.

Advys oft concept van M[r] Jaspar Stynen tegen de voers. brieven van commissie.

Die Borgermeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen, ter conservacien vanden rechten ende privilegien der voers. stadt, gesien hebbende die oepenen brieven van commissien van Meesteren Cristianen Baers, bevinden dat zy metter execucien vanden selven brieven grootelyck gegraveert souden wordden tegen huere rechten ende privilegien, mits den redenen hiernae volgende :

I. Inden iersten, want Anthoine Fernandus, gevangene, daerinne geruert is ende over thien oft XII jaeren geweest heeft ingesetene coopman der stadt van Antwerpen.

II. Item, dieselve Anthoine is aengetast ende gevangen, des nu wel omtrent drye maenden geleden, in Brabant ende van daer voerts gevangen gevuert in Henegouwe, daer hy yesindert gevanckenisse gehouden heeft ende noch houdende is, ende te diverschen stonden versocht heeft recht ende justicie tot zynder defencien, gelyck nae der Blyde Incompste ende den lantrechte behoirt (1), ende heeft, te dien eynde, aende stadt by supplicacien ende anderssins assistencie doen versuecken, soe dat die vander stadt, ter conservacien van hueren voers. rechten, hebben supplicacien aende Keyserlycke Majesteyt overgegeven (2), ende noch nyet en is te rechte gestelt geweest noch in Brabant gelevert (3).

III. Item die voers. brieven houden oeck inne dat die voers. Meester Cristiaen informacie nemen soude, met oepeninge doende

(1) (*Op den bladrand*) : Sonder hem recht oft aenspraecke te gevene, gelyck nae den landrecht ende anderssins behoerdt.

(2) (*Op den bladrand*) : Soe wel van wegen der Keyserlycke Majesteyt henlieden toegeseedt is geweest tselve alsoe gedaen te worddene.

(3) De inhoud van dit paragraaf is in den tekst doorgehaald.

van zynen comptoiren ende secreten plaetsen, ende dat Meester Cristiaen zyn boecken, registeren, brieven ende memorialen aenveerden ende in zynen handen nemen soude, om daermede naerdere informacie te nemene, daertoe die voers. Anthoine, antwoirdende voere Commissarisen, hem gedragen ende gerapporteert hadde ende dat die Wethouderen daertoe geroepen souden wordden, dwelck oeck zyn soude directelyck contrarie heuren voers. rechten ende privilegien *ende oeck periculen ende grooten inconvenienten die daervuyt souden moegen volgen.*

IV. Want het es notoir ende openbaer dat men, nae den voers. rechten ende privelegien, nyemandt, ende besundere een ingesetene der stadt van Antwerpen, en mach aentasten oft vangen dofficier en hebbe ierst ende voere al behoirlycke informacie genomen, dat men oeck zyn huysen, comptoiren ende secreten nyet en mach opdoen, visiteren ende zyn secreten daervuyt nemen, het en zy *met vonnisse* alsoe gewesen, partie daerop gehoirt, te wetene, indyen die voers. Anthoine waere met recht aengesproken ende dofficier doen versochte zyn informacie te recolerene oft die secreten, brieven ende munimenten te ondersueckene, ende Anthoine daerop waere gehoirt, dan soude daerop recht ende justicie gedaen moegen wordden, maer dat tselve nu gedaen soude wordden, ende besundere, eer men weet voere wat richteren de stucken overgesonden souden wordden, seggen dat tselve zyn soude tegen die voers. privelegien ende oeck notoire lantrechten.

V. Item is oeck wairechtich dat die voers. Anthoine is facteur van diversche vreempde cooplieden, daeraf hy die registeren, brieven ende alle huere secreten onder heeft, diewelcke, metten opbrekene vanden voers. comptoiren ende secreten, in handen vanden voers. Meesteren Cristiaen commen souden.

VI. Item de voers. ende alle andere cooplieden, soe bynnen Antwerpen nu woenende ende andere heure facteurs daer hebbende, wesende in andere landen ende provincien, en sullen tot Antwerpen nyet meer willen commen noch facteurs daer committeren, maer vertrecken vuyt Antwerpen, als zy souden sien dat zy oft huere facteurs daer alsoe getracteert souden wordden ende heure comptoiren ende secreten opgeslagen ende alle die brieven, registeren ende munimenten ewech genomen, hen ongehoirt in rechte ende sonder vonnisse daerop gegeven te zyne, met meer andere inconvenienten die ter destructien vander stadt daervuyt souden moegen volgen.

VII. Item, dat meer is, seggende voers. vande stadt dat zy, in

daenveerden van hueren officien, hebben ten Heyligen geswoeren die voers. rechten ende privelegien vander stadt te onderhoudene ende alsoe zyn zy gehouden, van eedts wegen, hen met rechte hiertegen te opponerene ende soe vele dan te meer en souden zy daer by noch aen dorren staen, daer die voers. Meester Cristiaen dit exploit doen soude om egheen goet vander werelt.

VIII. Nyettemin, want die voers. oepenen brieven innehouden dat die voers. Anthoine, antwoirdende opde articulen die hem opgeleight wordden, hem gedragen ende gerefereert soude hebben tot zynen boecken ende registeren, indien tselve is wairechtich, men mach aen hem soe vele doen dat hy aen zynen dienaers scrive eenen brief consenterende dat tselve gedaen wordde, daermede alle dese inconvenienten cesseren sullen.

Versueckende alsoe die voers. van Antwerpen tegen die voers. begonste executie in opposicien ontvangen te worddene ende soe verre Meester Cristiaen hen daertoe nyet en soude willen ontfangen, soe appelleren zy vander selver zynder execucien aen myne Heeren die Cancellier ende Rade van Brabant, mits den voers. ende meer andere griefven, middelen ende motiven in tyden ende wylen naeder te producerene.

II.

(Vertoog van het Magistraat aan Keizer Karel V.)

A l'Empereur.

Remonstrent très-humblement Voz bienveuillans les Burgmaistres, Eschevins et Consaulx de Vostre ville d'Anvers, au nom et pour la conservation du bien publicque et prévilèges d'icelle ville, comment Francisco Alvares, Emanuel Nunis et Fernande d'Espanha, tous trois serviteurs et domesticques d'un Anthoine Fernandes, à présent prisonnier, marchant de la nation de Portingal, ont, depuys aulcuns jours enchà, présenté aus dits suppliants certaine requeste icy attaichée, contenant ungne manière de appréhension et détencion assez estrange de leur dit maistre, et laquelle semble en effect estre faicte et advenue par voye indirecte, contre le prévilège de la bulle dorrée. Actendu que le dit Anthoine, qui est résident en Vostre dite ville d'Anvers, et par ainsi inhabitant de Vostre pays de Bra-

bant, seroit esté emmené prisonnier frauduleusement à Haulx (1) hors d'icellui dit Brabant, (comme appert plus à plain par la dite requeste), et que plus est, ont encoires remonstré qu'ilz auroient présenté à Vostre Majesté diversses requestes, affin que le dit Anthoine, leur maistre, fust receu en justice et oy en ses deffenses, soit par devant les Chancellier et gens de Vostre Conseil en Brabant, ou par devant les Président et gens de Vostre Grant Conseil ordonné à Malines. Et pour ce que les dits Francisco et consors n'ont, jusques à présent, sceu avoir aucun appoinctement ne ordonnance sur leur dite requeste, et que leur dit maistre est apparant de demourer misérablement en prison, (ce que touteffois se debvroit faire, selon le droit et préviléges du dit pays, dedens le troizime jour aprez l'emprisonnement faict) se sont retirés par devers les dits suppliants, leurs juges immédiatz, et ont requis leur assistence; lequelz suppliants, pour conserver les drois et préviléges du dit pays et de leur dite ville, et pour obvier à plussieurs et divers inconvéniens qui sont apparantz sourdre à ceste cause, et aussi affin de faire cesser le tumult et murmure meust entre les marchantz estrangiers, lesquelz pour la faulte de justice et pour la craincte des oppressions et du traictement violent, se pourroint absenter hors de Vos dits pays et ville, au très-grant préjudice de Vostre dite Majesté et totalle destruction des dits pays et ville, qui sont du tout suites sur le faict et exercice des marchandises et négociacions. Ces chozes considéreez, mesmement que Vostre Majesté, en sa Joyeuse Entrée et réception de ses dits pays, a promiz et juré entretenir et garder tous drois et préviléges et administrer à ung chacun droit et justice, se retirent les dits suppliants vers Vostre dite Majesté, qui est fontaine de justice; très-humblement requérantz que Vostre noble plaisir soit de ouvrir au dit Anthoine, leur subject, la voye de justice et que en se faisant, Voz plise le mectre à droit par devant l'ung d'iceulx juges qui mieulx Vous plaira, et se sans aulcun délay, du moins en dedens trois jours prochainement venantz, si avant qu'il soit détenu pour aulcun cas criminel, et si pour cas civil et pour choze non jugée, qu'il soit rélaxé moyennant caucion souffisante d'estre à droit et de furnir le juge. Le tout selon le droit et coustumes dessus dits. Sy ferez, etc.

---

(1) Hal, alsdan deel makende van het graafschap Henegouw.

III.

(*Vertoog van het Magistraat aan Keizer Karel V.*)

A l'Empereur.

Remonstrent en toute humilité Voz bienveuillantz les Burgmeeisters, Eschevins et Consaulx de Vostre ville d'Anvers, au nom et pour la conservation du bien publicque d'icelle ville, coment qu'il soit venu à leur congnoissance que ung Anthoine Fernandes, merchant de la nation de Portingal, ayant résidé et demouré en icelle ville par l'espace de XII ans et plus, se seroit transporté, en la compaingnie d'ung courier, depuys trois sepmaines enchà, d'illec vers la ville de Lyons, pour disposer d'aulcuns ses affaires et besoingnes; que le dict Anthoine, en passant par la terre et seigneurie de Gaesbecke, a esté assally d'aulcuns gens de cheval, lesquelz l'ont abbatu de son cheval par terre et se sont efforchez de le voulloir prendre et saisir au corps prisonnier, disans avoir charge de Vostre Majesté, à quoy ilz n'ont sceu parvenir, obstant la grande deffence et résistence du dict Anthoine, de sorte qu'ilz sont estez constrainctz, pour parvenir à leur intencion, implorer et demander l'assistence de l'Officier du dict lieu et seigneurie de Gaesbecke, lequel Officier, pour la révérence de Vostre dicte Majesté, s'est à se faire tantost accordé, et l'ont ainsy pry et saisy et détenu par environ deux heures et jusques à ce que cincq ou six autres hommes de cheval sont illec survenus, eulx disans avoir autre charge de Vostre dicte Majesté affin de l'eslargir et de le mener et conduire saulvement jusques en la ville de Valenciènes; que le dict Anthoine, pensant estre rélaxé, s'est party d'illec, avecq la compaignie d'iceulx gens de cheval et est arrivé en la ville de Haulx. Néantmoins, véant et considérant la manière de faire d'iceulx et qu'il estoit en effect gardé comme prisonnier, s'est efforché et évertué de se vouloir sauver sur la tère et chymentière de l'église du dict Haulx, à quoy il n'a sceu parvenir pour la dicte compaignie, qui l'ont empesché en le constituant prisonnier comme devant et l'ont d'ilec mené de nuyct, lyé bien villainement, au chasteau de Cauchinnes (1) et allieurs où bon leur a semblé et où ilz le détiènent encoires secrètement emprisonné, sans que jusques à présent on luy ayt voullu

(1) Écaussines.

ouvrir la voye de justice, combien toutesfois que ses serviteurs ayent, à ceste fin, présenté à Vostre dicte Majesté diversses requestes et aussy que, selon la loy et coustume du pays, l'on le debvroit mectre à droit trois jours après son emprisonnement advenu, si avant qu'il fust détenu pour aucun cas criminel (1). Or est que les dictz suppliants sont advertiz que plussieurs marchans sont grandement troublez et murmurent fort, disans que le mesme que est advenu au dict Anthoine leur polroit demain ou après-demain advenire et que partant, ilz ne seroient francs ne libres, ains journellement en dangier d'estre oppressez et travaillez; combien toutesfois qu'ilz confluent journellement à tout leurs biens et familiez en Voz pays de par-deça, soubz l'espoir d'estre traictiez et menez par droict et justice si comme Vostre dicte Majesté a promis et juré faire en sa Joyeuse Entrée; que plus est, semble comme la première détencion et appréhension soit esté faicte, par voye indirecte, contre le prévilége de la bulle dorrée; car combien que le dict Anthoine soit esté rélaxé, a toutesfois esté frauduleusement mené comme prisonnier à Haulx et par ainsi hors de Brabant. A l'occasion de quoy, les dictz suppliants pour tant la conservation des dictz droiz et prévilèges, comme aussi pour obvier aux inconvéniens que de ce pourroient sourdre pour les turbations et murmurations dessus dictz, et aussi affin que, par telles et semblables manières de faire, les dictz marchantz n'ayent cause et occasion de délaissier et habandonner les dictz pays et par ainsi la dicte ville d'Anvers, sont esté contrainctz, tant pour le bien publicque d'iceulx que pour la conservation des dictz drois et prévilèges, de assister les dictz suppliants, d'autant plus que la requeste d'iceulx suppliants semble estre du tout raisonnable et fondé en équité et justice. Ce considéré, les dictz suppliants se retièrent par devers Vous comme fonctaine de justice, très-humblement requérantz que Vostre bon plaisir soit de ouvrir au dict Anthoine la voye de justice et que, en se faisant, (si avant qu'il soit détenu pour aucun cas criminel) Voz plaise le mectre à droict par devant l'ung d'iceulx juges qu'il a par sa requeste requis estre auctorisés à ce, sans aulcun délay, du moyns en dedens trois jours prochainement, venantz le tout selon la coustume et droit dessus dictz. Et en cas qu'il soit détenu

(1) (*Op den bladrand:*) A quoy ilz n'ont sceu parvenir; à ceste fin s'est retiré devers les dictz suppliants et leur ont exhibé certaine requeste, laquelle est ycy atachée et ont requiz leur assistence.

pour cas civil et pour choze non jugée, qu'il soit rélaxé moyennant caucion souffissante d'estre à droit et furnir le juge. Si ferez bien.

IV.

(*Vertoog van het Magistraat aan de Koningin-Regente.*)

A la Roynne, Régente, *etc.*

Remonstrent, en toute humilité, les Borgmaistres, Eschevins et Conseil de la ville d'Anvers, comment les dictz supplians, depuis certain temps enchà, à Vostre Majesté, par autre supplicacion, ont remonstré comment Anthoine Fernando, marchant de Portingale, inhabitant de la dicte ville, lequel a résidé bien en ycelle ville par l'espace de dix ou douze ans, est appréhendé et constitué prisonnier, tenant prison au pays de Haynnau, dont les serviteurs d'icellui Anthoine des supplians par supplicacion ont requiz assistence, affin d'estre par droit traité et ouy en sa défence, ainsy que selon la loy du pays et les prévilégés de la dicte ville appartient, et ont, pour ce, les dictz supplians requiz de traiter ycellui prisonnier par droit, pour contenter les autres estrangiers marchans, fréquentans et résidens en la dicte ville, laquelle supplicacion Maistre Adrien Herbouts, Pensionaire, des dictz supplians a poursuivy, et pour responce, luy est dict que on ne feroit tort à icelluy Anthoine, ains seroyt traité par droit, dont il eust volentiers eu appoinctement par escript, ce que luy ne fust accorddé, mays luy fut dict aux supplians, ses maistres, ycellui de bouche donner à congnoistre ce que il a fait; ce non obstant, n'est le dict Anthoine encoires mis en droit, mais Maistre Cristiaen Baers est venu en Anvers, disant avoir commission pour les secretz et comptoir du dict prisonnier ouvrir et visiter, ce que aussy seroit esté contre la loy du pays et le droit et coustume de la ville, qu'on feroit ce en la dicte ville sans droyt et sentence, et seroyt une pièche de mavaise conséquence pour tous les estrangiers marchans qui en cestuy pays, et principalement en la ville d'Anvers, confluent, soubz espoir que cestuy pays est ung pays de bonne justice, faire refuger et retirer; à quoy le bien publicque de la ville et du payz dépendt, comme ilz ont au dict Maistre Cristiaen assez

donné à congnoistre. Supplient pour ce de rechief, en toute humilité, que le noble plaisir de Vostre Majesté soyt ycelluy Anthoine traiter par droit et laisser venir à sa défence, ainsy que ensievant la loy du pays, les dictz privéléges et la Joyeuse Entrée de Vostre Majesté appartient. Quoy faysant, etc.

V.

31 *December* 1533.

(*Brief van den Advokaat Jaspar Stynen aan den Pensionaris Adriaan Herbouts.*)

Eersamen ende zeere Voirsienigen Meesteren Adriaen Herbouts, Pensionaris der stadt van Antwerpen.

Meester Adriaen, Heere, besundere goede vriendt,

Ich gebiede my zeere tot u. Aengaende der materie van Anthoine Fernando, ben ick, vanden beginsele, vanden advyse geweest, gelyck ghy oeck genoch scryft, dat de stadt nyet en soude gefundeert zyn om hem te heysschene tAntwerpen gelevert ende daer met rechte aengesproken te worddene, want hy en is vuyter stadt nyet gevuert, noch int Merckgreefscap nyet gevangen, noch oeck uwe poirtere, maer is ierst aengetast int landt van Gaesbeke, daer hy van gelyck ende arresterlyck was; maer aengemerct dat hy met bedriechelycken woirden is van daer geleydt tot Halle, ende nochtans altyt bewaert ende in effecte gevangen is gebleven ende tot Halle effectivelyck geapprehendeert ende gevangen op een slot gevuert, sonder hem ticht oft aensprake te gevene, gelyck nae den lantrechte behoirt ende hy by supplicacien heeft versocht, het waere inden Rade van Brabant, oft inden Hoogen Rade tot Mechelen, dwelck hem noch nyet en is gebuert, tegen die Blyde Incompste ende tegen die privelegie vanden Lande, dat men hem, die een ingesetene van Antwerpen is ende alsoe van Brabant, is daervuyt gevangen vuerende, soe soude my goetduncken, onder correctie, dat goet waere dat de stadt, om de cooplieden te payene, een supplicacie overgave inden secreten Raide, versueckende dat men den gevangenen, huere ingesetenen, administrere de voers. lantrechten, ach-

tervolgende den voers. privelegien, om die vreempde cooplieden, die hieraf oeck murmereren, te payene ende te contenterene, ende daer is een goet Heere die uwe stadt lief heeft, die verwondert hem zeere dat ghy dit emmers nyet te kennen en gheeft. Is de stadt van dier meyningen, compt ghy hier ende presenteert die supplicacie die ick van stonden aene maken zal. Ende gebiedt my voerts zeere tot Uwen Heeren, blivende alle tsamen met Gode. Gescreven tot Bruessele, opten lesten dach van Decembri, anno XVc XXXIII.

De al uw goede vriendt
JASPAR STYNEN.

VI.

31 *December* 1533.

(*Brief van Gielis Reyns aan den Pensionaris Adriaan Herbouts.*)

Eerwerdighen, Voersieneghen ende discreten Meestere Adriaen Herbouts, Pensionaris der stadt van Antwerpen, mynen goeden ende zeer gunstighen heere, tAntwerpen.

EERWERDIGHE ENDE ZEER VOERSIENEGHE HEERE,

Ick gebiede my zeer oitmoedelyc in uwer goeden gracien.

EERSAEME HEERE,

Wy hebben uwen brief gepresenteert Meestere Jaspar Stine, uwen Advocaet, verhoopende van hem eenighen troost ende bystandt (volgende uwen scriven), te gecrigene, maer lacen!, tes al hoy, ende heeft dezelve ons geseit dat hy van u noch last, noch bevel hadde omme vuyt Uluyden naem eenighe requeste te fabricerene, dwelc onsluyden groot wonder gegeven heeft, gemerct tgoet toesegghen dwelck de Heeren ons gegeven hadden. Meestere Jaspar en wilt nyeuwerts toe verstaen, ten zy dat ghy hem antwoerde scrift op zynen brief, denwelcken ick Uluyden zende met den brenger van desen, ende beger zeer oitmoedelyck van u dat ghy u verlegen wilt een cleyn antwoorde te scrivene, metten iersten, opdat wy hier

nyet lange en liggen sonder yet vuyt te rechtene, tot grooten costen.

Bemynde Heere, wy en connen gheen tydinghe verhoeren van onsen gevangenen, anders dan dat hy noch wesen zoude opt slot van Chausines, ende dat hy noit van daer vervoert en es geweest. Myn Heere van Gaesbecke (1) doet groete nersticheit omme hem gelevert te hebbene in zynen handen. De Chancellier heeft gisteren den geheelen halven dach becommert geweest met den Hertoge, den Heeren van Moulenbaix (2) ende van Simpy (3), ende den Tresorier Ruffault. Wy imagineren dat omme onse saecke is geweest. Ick hebbe Uluyden boetscap gedaen aen Punchelis ende Lissebone. Hy heeft my geseit dat hy u van als tydinghe gescriven heeft. Ick en twiffel daer nyet aene, eest dat ghy ons assisteren wilt. Wy zullen wel tot onse meyninghen geraecken, want zy beginnen des mans moede te wordene. Zy hebben verstaen ende vernoemen dat zo groeten dinghen nyet en es als zy wel gemeint hadden.

Eerwerdighe Heere, hiermede zoe bevele ic u den Almoegende Godt, begerende zeer oitmoedelyck gerecommandeert te zyne inde goede gracie van myn Heere den Burgmeestere van Urselen. In grooter haest, den laetsten dach van Decembris 1533.

Uwen goetwillighen dienaer
Gilles Reyns.

VII.

14 *Januari* 1533—1534.

Copie vanden openen brieven van commissie op Meester Cristiaen Baers, concernerende zyn andere brieven van credencie, de eadem data (4).

Karle, etc. Onsen lieven ende getrouwen Secretaris ordonnaris in Onsen Raide geordonneert in Brabant, Meesteren Cristiaen Baers, Saluyt. Alsoe binnen cortten tyde herwaerts,

(1) Maximiliaan van Hoorn.
(2) Philips de Lannoy, Ridder der orde van het gulden Vlies.
(3) Jaak de Croy, Ridder.
(4) Zie blz. 272.

tot Onser ordonnantien, aengetast ende gevangen is geweest Anthonis Fernandes ende daernae is deselve Anthonis by sekere Commissarissen ende Gedeputeerde verhoordt ende geexamineert geweest op diverse pointen ende articulen, die daerop geantwoordt heeft, hem *onder dandere rapporteerende ende gedraegende soe tot zynen boecken, registeren, memorialen als tot sekere brieven die hy seegt te zyne in zyn huys* gescreven binnen Onser stadt van Antwerpen, alle welcke boecken, brieven ende andere papieren van noode is te siene ende te visiterene, omme te coemene totte warheyt van tgheene des men denselven Anthonis opliegt ende beticht ende voorts, omme naedere ende breeder inserantie dien aengaende te hebbene, is van noode te verhooren ende te examineren sekere getuygen, die sekerlyck vander saecken ende appendentien derselver mogen weten te spreeckene, Wy desen aengesien, Ons volcoemelyck betrouwende, etc., u gecommitteert hebben ende committeren by desen dat, geroepen by u Onsen lieven ende getrouwen den Marcgrave ende Wethouderen Onser vors. stadt van Antwerpen, ghy uluyden transpoorteert ten huyse ende wooninghe desselvs Anthonis, gestaen binnen derselver Onser stadt van Antwerpen, ende aldaer byden huysgesinne ende anderen dien dat behooren sal Uluyden doet openinge doen vanden contooren ende secreten plaetsen des voers. Anthonis ende dat gedaen, neempt ende aenveerdt in uwen handen de vors. boecken, registeren, memorialen ende brieven, omme vanden selven te neemene ende te behoudene, soe verre des noot zy, alsulcken visie, lecture oft copie als behooren sal ende ghy bevinden sult van noode weesende ten oerboore ende prouffyte vander saecken ende appendentien derselver, sonder vanden selven boecken, registeren, memorialen ende brieven te doen ennige deliverantie oft restitutie, emmers totter tyt toe anders by Ons sal zyn geordonneert, doende nochtans deselve boecken, registeren, memorialen ende brieven bewaeren tot behoef vanden gheenen die daertoe souden moegen gericht zyn ende intereste hebben. Ende tot desen verhoordt alle alsulcken getuygen als men u sal noemene ende anderen die ghy bevinden sult vander saecken ende belastinge vanden vors. Anthonis ende zyn complicen, circumstancien ende dependentien derselver te weeten te spreeckene, ende huer depositie in gescryfte gestelt zynde ende verbael gemaeckt vanden vors. boecken, registeren, memorialen ende brieven, Ons tselve beslooten ende besegelt overseindt oft brengt, soe dat behoordt, omme daerinne

vorts gedaen te worddene alsoe behooren sal ende van des te doene, etc. Ontkennende ende bevelende, etc. Datum XIIII January anno XXXIII.

(*Randschriften van den Pensionaris Adriaan Herbouts.*)

Het schynt dat de stadt niet en is gefundeert omme de inserantie vanden getuygen te belettene ende daeromme in soe verre hy versueckt dese inserantie te neemene, soe sal men moegen seggen dat hy daeraff doe dat hy meynt wel te doen. Maer gemerckt dat dese gevangene is ingesetene vander stadt ende buyten lants gevangen, niet weetende van wat rechters, oft binnen tslants oft buyten tslants, ende zoe verre tselve zyn soude buyten slants, soude zyn tegen de Blyde Incompst ende previlegien vanden lande dat men om sulcke inserantie buyten slants hem betichten soude dat hem daeromme niet en staet daerover te staene.

In gevalle men Cristiaen beghunde, dat de Scepenen daerby coemen souden, aldaer sulcke getuygen gehoordt souden wordden, dunckt dat zyn commissie daertoe niet en streckt, maer alleenlyck te verstaen is vanden opdoen vanden contoiren, etc.

VIII.

14 *Januari* 1533—1534.

(*Brief der Koningin-Regente aan het Magistraat.*)

A noz très-chiers et bien-amez les Bourgmaistres et Eschevins de la ville d'Anvers (1).

Marie, par la grâce de Dieu, Royne Douaigière de Hongueryе, de Bohême, Régente.

Très-chiers et bien-amez,

Nous envoyons présentement en la ville d'Anvers Maistre Crestien Baers, Secrétaire ordinaire de l'Empereur, Mon Seigneur et Frère, pour recouvrer ès comptoirs et lieux secretz de Anthoine Fernandes, prisonnier, certains livres, registres,

(1) (*Op den omslag*:) Naedien dat Meester Cristiaen Baers hadde gepresenteert dese brieven ende verclairt zyn credencie den Borghmeesters, etc., soe is hem antwoordt gegeven *in scripto prout* in papire. (Zie blz. 273.)

mémoriaulx et autres lectraiges, comme de luy entendrez. Si vous requérons et néantmoins, de par l'Empereur, Mon Seigneur et Frère, ordonnons quant à ce croyre le dit Maistre Crestien Baers, et à l'accomplissement de sa charge luy donnez et faictes donner toute adresse et assistence, selon que Sa Majesté et Nous en avons en vous la confidence, sans y faire faulte. Très-chiers et bien-amez, Nostre Seigneur vous ait en sa garde.

De Bruxelles, le XIIIIe jour de Janvier, anno XXXIII.

MARIE,

G. PENSART.

Recepta XXI die Januarii anno XVc XXXIII.

IX.

Advys van Meesteren Jaspar (Stynen), *overgesonden XXa Jannary anno* 33 (1534).

Die stadt voere dinterest ende ter conservatien van hueren rechten ende previlegien ende oyck ter welvaert vander stadt, sal begeeren hierteghen supplique *contra* exerceren *Magistri Christiani,* in gevalle hy tcomptoir soude willen opbreken etc., oft anderssints rigoreuselyck *et de facto* executeren, in oppositie ontfangen te wordene; ende soe verre de commissaris nyet en wil hen in oppositien ontfangen, sullen sy van zynder executien appelleren, seggende dat dit is teghen huere privilegien ende den notoiren lantrechte, want Anthonis is huer ingesetene ende over veel jaeren geweest heeft, ende met rechte nyet en is gehoort, noch met vonnisse gecondempneert, gelyck nae rechte behoeren soude, ende dat meer is, heeft, by middele van zynen dieners begeert in justicie gehoort te wordene, dwelck hem noch nyet en is gebeurt, ende alsoe syn soude oyck een stuck van quader consequentien ende destructie vander stadt van Antwerpen, want dit admitterende ende die comptoiren ende secreten vanden coopluyden opsmytende ende die dingen daerinne wesende inventariserende, den coopluyden ongehoordt ende sonder recht oft vonnisse daeraff te geschiedene, sullen die coopluyden vertrecken ende opslaen in andere plaetsen, die hier te lande, ende bezundere binnen

Antwerpen, tot noch toe zeer hebben gefrequenteert ende geconflueert, hen betrouwende op die rechten ende privilegien vander stadt ende vanden lande, dat men hier goede justicie doet ende nyemanden sonder recht oft vonnisse en behoort te tracterene, gelyck oyck de Blyde Incompst dit expresselycken inhoudt.

Soe verre boven dappellatie hy yet feytelycken de comptoiren wilt opslaen, souden die vander stat mogen protesteren van fortsen boven dappellatie, ende dat resisteren *de facto* totter tyt toe op de requeste van huere appellatie waere geappoincteert; nyetmin, in desen gevalle waere goet dat de Marcgreve die comptoiren ende thuys bewaerde tegens die dieners ende huysgesin vanden selven huyse, dat daer nyet aff en worde versteken, ende tselve toebesegelende, etc., soe dat die vanden Hove nyet en souden konnen pretenderen interest etc., ende verstekinge van goeden (1).

X.

21 *Januari* 1533 (1534.)

Antwoorde by Borghmeesters, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen gegeven Meesteren Cristiaen Baers, Secretairis ordonnairis Ons Heeren des Keysers in zynen Raede Brabant, opten XXIten dach van deser tegenwoordiger maent van Januario anno XXXIII, aengaende Anthoine Fernandes, gevangene, ende dat op sekere brieven van credencie die de vors. Meester Cristiaen (2) *alsdoen exhibeerde van weghen der Coninghinne, etc., in date vanden XIIII van Januario anno eodem, blyckende byde selve brieven hierby zynde.*

Naedien ten selven daege de vors. Meester Cristiaen Baers hadde versocht aende vors. Borghmeesters ende Scepenen, ten

(1) (*Op den bladrand:*) *Notandum* dat dit Meester Jaspar oyck seegt ende my heeft gepronuncheert *ut ante*, *sed non vult ut dicatur* dat hy dit geraden hadde.

(2) (*Op den bladrand*): *Notandum* dat Meester Cristiaen Baers hadde opene brieven van commissie, maer werdden alsdoen byden selven achtergehouden.

eynde dat zy, omme het volbrengen van sekere commissie ende last die deselve Meester Cristiaen Baers seide te hebbene van Onse Genadichste Vrouwe de Coninghinne, ende besundere, dat achtervolgende sekere brieven van credencie die hy hadde ende van Haerder Majesteyt weghen ende alsdoen presenteerde, hem souden willen doen adressche ende assistencie omme te moegen recouvreren inde contoiren ende secreten plaetsen vanden vors. Anthoine sekere boecken, registeren, memorien ende andere gescriften, mitsgaeders omme te moegen neemen inserantie ende inquisitie te moegen doen op ende tegen den vors. Anthoine, soe wel tot zynder ontlastinge als belastinge.

De voers. Borghmeesters ende Scepenen, gehoordt hebbende het voers. versueck ende daerop tsaemelyck ende met malcanderen communicatie gehouden ende rypelyck gelet hebbende, hebben, by maniere van remonstrancie ende in plaetse van antwoordde, denselven Meesteren Cristiaen Baers te kennen gegeven hoe dat, indien hy soude willen procederen tot opdoen ende ontsluytinge vanden comptoiren ende secreten des voers. Anthonis ende naevolgende den voers. brieven van credencie ende de vors. boecken, registeren, memorialen ende andere secreten daerinne weesende inventarierene, tselve zyn soude tegen den privilegien vander vors. stadt, de Blyde Incompst ende den notoiren lantrecht, want de voers. Anthonis is een ingesetene vander stadt ende over veele jaere geweest heeft, ende en heeft alnoch niet gehoordt geweest, alsoe zy connen verstaen, in rechte noch met vonnisse gecondempneert geweest, gelyck nae rechte soude behoeren.

Ende alsoe zyn soude een stuck van zeer quader consequentie ende destructie van deser stadt, want dit admitterende ende die comptoiren ende secreten vander coopluyden opdoende ende ontsluytende ende de dingen daerinne weesende inventariseerende, den coopluyden ongehoordt ende sonder recht oft vonnisse daeraf te geschiedene, sullen de coopluyden van hier vertrecken ende hen transpoerteeren in andere plaetsen, die hier te lande, ende besundere binnen Antwerpen, tot noch toe huer residentie gehouden hebben, hun betrouwende opde rechten ende privilegien vander stadt ende vanden lande, dat men hier goede justicie doet ende niemanden sonder recht oft vonnisse en behoordt te tracterene, gelyck oick de Blyde Incompst dit al expresselyck inhoudt.

Begheerende ende versueckende daeromme dat deselve Meester Cristiaen Baers soude willen supersederen ende differeren

desen aengaende ennige verdere executie te doene, emmers totter tyt dat de vors. Borghmeesters ende Scepenen gesonden sullen hebben huer gedeputeerde aen Onse Genadichste Vrouwe de Coninghinne, gelyck zy in meyninge zyn metten eersten ende in alle diligentie te doene, omme Haer Majesteyt van allet tghene dat voers. is in alder onderdaenicheyt te doen remonstreren, hoopende ende hun ganselyck betrouwende tot haerder goedertieren clementie, soe wanneer Haer Majesteyt van als wel sal weesen geadverteert, hierinne sal condescenderen ende wel te vreden weesen niet alleene metten vors. Meesteren Cristianen, maer oick metten vors. Borghmeesters ende Scepenen, ende dese huer antwoordde neemen voere genaeme.

Ende ten eynde dat de boecken, registeren, memorialen ende andere gescryften des vors. Anthonis sullen moegen wordden gehouden in goede bewarenisse ende dat deselve, binnen middelen tyde, niet en worden versteken van iemanden, soe zyn de vors. Borghmeesters wel vanden advyse dat de vors. Meester Cristiaen sal moegen gaen ten huyse vanden vors. Anthoine metten Officier ende twee Wethouderen oft Scepenen deser stadt, omme aldaer te doen toesegelen de vors. comptoiren ende andere secreten plaetsen aldaer inne souden moegen weesen ennige vanden vors. boecken, registeren, memorien ende andere gescryften, tot versekerheyt van eenen iegelyck ende sunderlinge dat justicie in desen mach hebben cours ende vorganck (1).

Aldus gedaen tot Antwerpen, den XXI dach, etc., ende geteekent :

J. de Halle.

(*Aanteekening van den Pensionaris Adriaan Herbouts.*)

Notandum dat Meester Cristiaen Baers, ten tyde als hy zyn brieven van credencie presenteerde aen Borghmeesters ende den anderen Heeren, ende waerop hem gegeven was dese vorgaende antwordde ende voerts daerinne gedaen *prout infra*, hadde oick opene brieven van commissie genoech vanden selven effecte, maer en heeft ten dien tyde daermede niet willen behelpen (2).

(1) (*Op den bladrand*) : *Altera die*, te weetene 22 *vel* 23 January, soe zyn de vors. Meester Cristaen, de Marcgrave ende Jan vander Dilft ende Meester Claes Schermere, als Scepenen, geweest ten huyse vanden vors. Anthonie ende aldaer toegesegelt zyn comptoir.

(2) Zie blz. 272.

Van welcke brieven van commissie hierby is de copie;

Welcke copie is gesonden aen Meester Jaspar Stynen, Advocaet vander stadt, omme te hebbene zyn advys van tghene dat de stadt soude moegen doen oft antwoordden indien Meester Cristiaen naemaels ende niettegenstaende de antwoordde bovengescreven iet meer soude willen attempteeren, der openinge (*van*)den comptoir vanden vors. Anthonis Fernando aengaende, etc.

De vors. Meester Jaspar heeft hierop gesonden zyn concept oft advys, maer de stadt tselve gesien hebbende, heeft daerinne ennich articule verandert (1).

Ende alsoe de vors. Meester Cristiaen lange daernae niet wederomme gecomen en is byde vors. Heeren oft noch oick de vors. opene brieven ter executie gestelt, soe en is het vors. advys niet gestelt geweest ter executie, oft oick en heeft de stadt haer daermede beholpen.

XI.

Advys, concept oft antwoordde die de stadt gegeven soude hebben indien Meester Cristiaen (Baers) *hadde willen ter executie stellen zyn voers. brieven van commissie, etc.*

Die Borghmeesters, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen, ter conservatien vanden rechten ende previlegien soe van desen lande van Brabant als vander voers. stadt, gesien hebbende die openen brieven van commissien van Meesteren Cristiaen Baers, bevinden dat zy metter executie vanden selven brieven grootelyck gegraveert souden wordden tegen den voers. hueren rechten ende previlegien, mits den redenen hiernae volgende:

I. Inden iersten, want Anthoine Fernandes inde vors. brieven van commissie geruert is ende over X oft XII jaeren geweest heeft ingeseten coopman deser stadt van Antwerpen.

II. Item, dat deselve Anthoine is aengetast ende gevangen, des nu wel omtrent drie maenden geleeden, in Brabant, ende van daer vorts vuytgevuert sonder sekerlyck te weetene tot wat plaetsen oft oick waer hy nu alnoch zyn gevanckenisse houdende is.

(1) Zie blz. 273.

III. Item, heeft de voers. Anthoine, binnen den tyde dat hy aldus gevanckenisse heeft moeten houden, tot diverse stonden versocht hem recht ende justicie gedaen ende geadministreert te worddene, tot zynder defencien, gelyck nae de Blyde Incompst ende den previlegien vanden voers. lande ende stede behoordt, ende heeft tot dien eynde aende vors. stadt by supplicatie ende anderssins assistencie doen versuecken.

Achtervolgende denwelcken, hebben de voers. vander stadt overgegeven sekere supplicatien aende Keyserlycke Majesteyt ende deselve versocht, soe ter conservatien van hueren voers. rechten ende previlegien, soe oick omme te contenterene andere diverse vreemde coopluyden daegelycks frequenterende ende residerende inde voers. stadt, die, ter saecken van sulcker maniere van doene ende gelyck als de voers. Anthonis aengetast ende gevangen is geweest, zeer grootelyck hebben gemurmureert, beduchtende dat van gelycken henlieden morgen oft overmorgen gebueren moechte, ten eynde dat de vors. Anthonis soude moegen worden getracteert by justicie; ende hoewel tselve alsoe, van weghen der Keyserlycke Majesteyt, toegeseedt ende gelooft is geweest, en is nochtans niet alnoch de voers. Anthonis in rechte gestelt (1).

IIII. Achtervolgende denwelken, hebben de voers. vander stadt overgegeven sekere supplicatien aende Keyserlycke Majesteyt ende anderssins mondelinge versocht, ten eynde dat de voers. Anthonis soude moegen wordden getracteert by justicie; ende hoewel van weghen de Keyserlycke Majesteyt toegeseedt ende gelooft heeft geweest tselve te geschiedene, en is nochtans alnoch niet gebuert noch oick de voers. Anthonis in rechte gestelt.

V. Dwelck de voers. van Antwerpen gehouden waeren alsoe te doene ter conservatien van hueren rechten ende previlegien ende oick omme te contenteerene andere diverse coopluyden daegelicks frequenteerende ende residerende inde voers. stadt, dewelcke van dese maniere van doene, gelyck de voers. Anthonis aengetast ende gevangen is geweest, grootelyck hebben gemurmureert ende noch hoe lange hoe meer murmureren, beduchtende dat van gelycken hemlieden morgen oft overmorgen gebueren moechte.

VI. Ende alsoe veele te meer, want alsoe schynt by seker brieven vanden Coninck van Portugal aenden voers. van Antwerpen gescreven, soe soude den voers. Anthonis aengetast ende appre-

(1) De inhoud van dit paragraaf is in den tekst doorgehaald.

hensie gebuert zyn geweest boven ende niettegenstaende sekere brieven van saulf-conduyt byden selven Anthonis verworven vande Majesteyt vander Coninghinne.

VII. Item de voers. brieven houden oeck inne dat de voers. Meester Cristiaen informatie neemen soude met oepeninge doene van zynen contoiren ende secreten plaetsen, ende dat deselve Meester Cristiaen zyn boecken, registeren, brieven ende memorialen aenveerden ende in zyn handen neemen soude, omme daermede naerder inserantie te neemene; daertoe de voers. Anthoine antwoordende, voere Commissarissen, hem gedraegen ende gerapporteert hadde ende dat de Wethouderen van Antwerpen daertoe geroepen souden wordden, dwelck oeck zyn soude directelyc contrarie hueren voers. rechten ende previlegien ende oeck zyn soude een stuck van zeer quader consequentie, alsoe zy dat scriftelyck ende int lange te kennen gegeven hebben den voers. Meesteren Cristiaen, opten XXI dach van Januario lestleeden, als de voers. Meester Cristiaen hier gecoomen was omme van gelycke commissie ter executien te stellene, ende welck te kennen geven zy nu hiertoe oeck employeren.

Ende alsoe de voers. Meester Cristiaen Baers daernae, te weetene inde Meerte anno XXXIIII, wederomme gecoemen is met seker Commissarissen vuytten Rade van Brussel, dewelcke sonder aen te siene den officier oft Borghmeesters ende Scepenen vander stadt, begonst hadden te procederene totter openinge, visitatie ende inspectie vanden comptoire, boecken, brieven ende gescryften des voers. Anthonies, soe is, ter saecken van dien, sulcke murmuratie ende doleancie gedaen byden coopluyden ende andere dat de voers. Commissarissen, laetende alle dingen staen, zyn van Antwerpen nae Brussel vertrocken, van welcke murmuratie ende doleancie de voers. Borghmeesters alsdoen adverteerden Cancellier ende Raedt, dwelck gecoemen zynde ter kennisse vander Coninghinne, heeft geordonneert dat de stadt soude senden huer gedeputeerde tot Brussel, omme mynen Heeren den Cancellier ende anderen vanden Raede van Brabant te adverterene vander voers. doleancie ende murmuracie, dwelck alsoe gebuert is.

Achtervolgende denwelcken soe hebben gesonden geweest, van weghen der voers. stadt, sekere gecommitteerde, dewelcke opten XXIIII dach van Meerte int voers. jaer van XXXIIII hebben overgegeven de articulen ende pointen alsoe hiernae volgt.......

XII.

21 *Januari* 1533 (1534.)

(*Brief van Marcelis van Immerseel aan den Pensionaris Adriaan Herbouts.*)

A Monsieur le Pensionaire d'Anvers Maistre Adrien Herbouts, en Anvers.

MEESTER ADRIAEN, HEERE,

Ick hebbe u gisteren gescreven dat ick desen avont by u syn soude, maer mits dien dat dAdvocaet tot Loven is, ende zal certeyn desen avont thuys syn, ende myn Heere die Cancellier heeft my daeromme geseegt dat ick hier bliven soude om hem te spreken vander ordinancien etc., ende soe sal ick doen ende brengen u morgen sekere tydinge daeraff, etc. Ick bidde u, wilt mynen weert doen seggen dat ick morgen avont certeyn daer syn sal ende dat om redenen.

Alsoe ick u gescreven hebbe tadvys van Meesteren Jaspar, dwelck ghy desen morgen ontfaen hebt, alsoe ick ontwyffelyck houde, met oyck van dat ick van mynen Heere gehoort ende verstaen hadde, soe dunckt my, onder correctie, ende zoe Meester Jaspar seegt, dat men zyn advys van achter tot voere, in gevalle Meester Cristiaen wilde *via facti* te wercke gaen, wel soude mogen achtervolgen; want tselve is al den wech van justicien, ende die rechts pleeght en kan nyet misdoen. Want alsoe ick verstaen kan, Meester Christiaen last heeft wyselycken inder zelver saken te levene, *ne pœnis deinde procedat*, ende ick geloove, in gevalle men egeene brieven en kan gecrygen van Anthoine, byden welcken hy scriven soude aen zynen luyden aldaer dat men Meesteren Christiaen zyn comptoir oepenen soude ende zynen boecken laten visiteren, dat Meester Christiaen metter Heeren vander stadt advys te wercke gaen zal etc., ende alsoe doende, salt al wel zyn. Ende alsoe ick u gisteren gescreven hebbe, soe heeft myn Heere my geseegt, seggende dat hy nyet daeraff en wiste te spreken dan dat hy tselve verstaen hadde van Meesteren Christiaen, ende hem daerop geseegt hadde gelyck ick u gescreven hebbe,

et quod practica verit, quod Anthonius vellet scribere ad suos, ten eynde dat zyn lieden doen wilden metter minnen, dwelck oft zoe gebeurde, zeer goet waere voere de stadt, ende my dunct dat dese maniere van doene een teecken is van cleynder stoffen etc. *contra dictum Anthonium.*

Ick sal desen dach noch besoingneren ende solliciteren dafferen vander cessien. Ick hebbe gister avont, te loeftyde, gesproken met Meesteren Thybault Cottereau, diewelcke Meesteren Janne vander Veken int lof quam suecken, om daeraff te communiceren, etc., maer mits dien dat de Marquis van Bergen vertrocken was vuyt Bekahuys, soe was hy al vermoeyt ende en konste dien avont daertoe nyet verstaen. *Et his vale.* Gescreven met haest desen XXI[en] dach van Januario anno XV[c] XXXIII.

By uwen onderdanigen dienere,
MARCELIS VAN YMMERSEEL.

XIII.

25 *Februari* 1533 (1534).

(*Brief van den Pensionaris Adriaan Herbouts aan den Advokaat Jaspar Stynen.*)

Aen mynen Heere den Advocact Meester Jaspar Stynen.

MEESTER JASPAR, HEERE,

Ick gebiede my zeere dienstelyck tuwaerts. Ick hebbe op gysteren ontfaen het concept by u geadviseert aengaende den gevangene, etc., ende tselve gecommuniceert mynen Heeren van Antwerpen, dewelcke tselve sullen achtervolgen, indien Meester Cristiaen vorts compt met zynder commissie, ende zyn myne vors. Heeren gedelibeert engheensins te admitterene dat hy zoude visiteren de contoiren oft secreten vanden vors. gevangene.

Maer is nu de vraege oft, indien de vors. Meester Cristiaen wilde supersederen omme de voers. contoiren ende secreten te visiteerene, ende alleenlyck te vreeden waere omme inserantie oft enqueste te neemene oft ennige getuygen examineren, oft de stadt dat sal admitteren, ende in gevalle ja, oft alsdan de vors. stadt hem sal toevuegen ennige Scepenen die present weesen sullen omme de vors. examinatie oft enqueste te sien neemen, waeromme soe bidde ick u my hierop te

willen adverteeren van uwen advise, ende dat in diligentie metten brenger van desen, want ick hebbe verstaen, int secreet, dat de vors. Meester Cristiaen is op reyse omme hier te coemene; biddende hiermede Onsen Heere God u te hebben in zyn heylige huede.

Tot Antwerpen, den XXV[ten] van February anno XXXIII.

Die al uwe vrint ende dienere
ADRIAEN HERBOUTS.

(*Aanteekening van den Advokaat Jaspar Stynen.*)

Myn advys is, onder correctie, dat die Heeren nyet en zyn gefundert om dinformatie vanden getuygen te belettene. Ende in gevalle hy versueckt dat die Wethouderen by commen, my dunckt dat zyn brieven van commissie daertoe nyet en strecken, maer dyen aengaende alleene te verstaene zyn vanden opbrekene vanden contoiren etc.; nyetmin, soe verre hy dat versuect, is myn advys dat die Heeren seggen sullen dat hy daeraff doe dat hy meyne wel te doene, maer gemerct dit huere ingesetene is ende buyten lants gevangen is, nyet wetende voer wat rechters, oft bynnen lants oft buyten lants; ende soe verre tzelve zyn soude buyten lants, soude zyn tegen de Blyde Incompste ende privelegien vanden lande dat men met sulcker informatie buyten lants hem betichten soude, dat hen daeromme nyet en staet daerover te staene, beduchtende tegen die Blyde Incompste ende privilegien te doene. Metter haesten, inde rolle sittende.

XIV.

XXXIIII, XXV[ten] May.

Redenen ende motiven waeromme Anthonis Fernando gevangen ende aengetast is geweest.

Insgelicks oick daerdoere dat schynen soude dat alsulcken contracten als gebueren ende gemaeckt worden metten Coninck van Portingal, noopende de specerien ende droegerien, soude weesen ende smaecken monopole ende alsoe verbooden, etc.

L'Empereur, Nostre Sire, désirant pourveoir et obvier sur les abus concernant la foy catholicque, le fait des mon-

noies, la diversité des costumes sur les monopoles, tant sur les victailles que ès autres marchandises, qui se font par les Nouveaulx Chrestiens et autres marchans, sur les bancqueroutes et fugityfz, sur les vagabondes, sur ce que l'on transporte les chevaulx hors des pays de par-deça, que autrement, Sa Majesté, par délibération du Conseil et par l'advis de ses Nobles et Estaz de ses ditz pays, a fait pluiseurs belles et loyables ordonnances fondez en droit en toute équité et au grandt prouffit du bien publicque; et jachoit que icelles ordonnances et status, depuis trois ans enchà, ont esté partout en iceulx pays publiées, ce non obstant, n'ont les officiers en leur endroit fait aucun debvoir pour exécuter les dites ordonnances et status, de sorte que icelles demeurent infraictueux, dont grant mal et inconvénient journellement s'ensuyt; bien est vray que, depuis certain temps ença, ung commis, de par la dite Majesté Impériale, a prins et appréhendé ung appellé Anthoine Fernandis, à cause qu'il est Nouveau Chrestien et qu'il avoit, en contervenant les ditz status et ordonnances, fréquenté les ditz pays de par-deça, sans congié ou licence, et fait marchandises avecq aucuns Juyfz ou Nouveaux Chrestiens, receupt et logié leurs personnes et marchandises et fait assistance à iceulx pour eulx retirer hors des ditz pays en Turcquie, etc.

Ce venu à la congnoissance de la Royne Douaigière de Honguerie, Régente et Gouvernante, etc., a commis et député Maistre Chrestien Baers, Secrétaire de la dite Majesté Impériale, pour prendre informacion sur le dit Anthoine et ses consors, circonstances et deppendans d'icelles.

Et jachoit que par icelle informacion appert clèrement ce que dessus, et d'abondant que icelluy Anthoine, avecq ses consors, aussi Nouveaulx Chrestiens, dix ou douze en nombre, eulx tenans en Anvers, ont commis monopole; et en cas que l'on pourroit avoir accès ou ouverture des livres, papiers, lettreaiges et munimens d'icelluy Anthoine, estant en la ville d'Anvers, dont le dit Maistre Chrestien Baers n'a peu avoir vision ou lecture, parce que l'homme ou serviteur du dit Anthoine, appellé Francisque Alvarys, ait emporté hors du comptoir du dit son maistre ses principaulx lettres et pappiers, l'on trouveroit aultres délictz.

Appéra aussi clèrement que le dit Anthoine, avecq ses consors, Nouveaulx Chrestiens, asscavoir Diego Mendis, Loys Fernandis, Ruy Perus, Diego de Camergo, Steven Perus, Fer-

nande d'Espaigne, Emanuel Sarrano, le filz de Gonsale Fernandis, Rodrigo de Peris, Diego Dies, Loys de Cyvilia, Gabriel de Negro, ont secret entendement avecq les Juyfz, Nouveaulx Chrestiens ou aultres marchans, eulx tenans par-dechà ou au royaulme de Portingal, assçavoir, avecq Jehan Charles, Lucas Geraldo, Chrestiens eulx tenans par-decà, Francesque Mendis, frère de Diego Mendis, Anthoine Martines, son filz, Noene Henricus, Henrico Noenes, son frère, Alonche de Torris, Diego de Torris, son frère, George Vixorda, Thomas Sarrano et aultres, de sorte que les ditz Juyfz ou Nouveaulx Chrestiens eulx tenans au dit royaulme de Portingal, d'an en an font contractz, avecque le dit Roy du dit Portingal, de tous les espéceries et drogueries, à condicion que nulz Flamengs ou aultres marchans n'auront part ne porcion avecques eulx, comme il appert par les ditz contractz, et, ce fait, envoyent iceulx Juyfz ou Nouveaux Chrestiens par-delà les dites espéceries ou marchandises par-deçà, ès mains des ditz Nouveaulx Chrestiens par-deçà, lesquelz le vendent à leur appétit, au très-grand grief des marchans de par-deçà et du bien publicque, de sorte que auparavant le dit monopole, l'on souloit avoir les dites espéceries la moictié meillieur marchié que l'on a à présent.

Et qui pis est, quant les ditz Nouveaulx Chrestiens, qui n'ont pas ung piet de terre par-deçà, ont fait grand et inextimable gaing par-decà, ilz s'en vont et emportent avecq eulx grande quantité des biens, comme en argent comptant, par lettres de change, que autrement, en Turquie et aultres pays, etc.

Par quoy, actendu que selon le dernier contract, fait en Novembre dernier, avecq le dit Roy de Portingal, les dites espéceries sont tous, assçavoir les poivres, ès mains des ditz Juyfz ou Nouveaulx Chrestiens, et les drogueries ès mains de deux autres marchans, par égale portion, chargiez par eulx pour les mesner par-deçà, valissant deux ou trois cens mille ducatz, il fault avoir sur ce bon advis, actendu que, selon le contenu des dites ordonnances et status, les dites marchandises sont tous confisquez.

Et pour manier cest affaire de bonne sorte, actendu que c'est une matière de grande importance et conséquence, et qu'il touche à la Majesté Impériale, aux marchans et bien publicque, et aussi la ville d'Anvers, il semble que la Royne-Régente, etc., doit sur ce faire assembler son Conseil d'Estat,

aucuns du Privé-Conseil, deux ou trois du Grand-Conseil de Malines, deux ou trois du Conseil de Brabant et de Flandres, y appelle ceulx des Finances, en présence de Sa Majesté, pour résouldre et conclure ce qu'il sera de faire en ceste matière.

Et au surplus, actendu que le Procureur-Général de Brabant ait tant affaire ès causes fiscales qu'il ne pourroit journellement vaquer en ceste ou semblables matières, circonstances et deppendences d'icelle, actendu aussi qu'il n'a substituyt, sera besoing commectre quelque personnaige expert pour prendre informacion sur l'entretènement des dites ordonnances et status, mesmement aussi pour prendre tous aultres informacions précédentes par ordonnance de la dite Royne, de ses Consaulx, Finances et Chambre des Comptes, lequel aura povoir et puissance, en l'absence du dit Procureur-Général, faire toutes les choses que à ung Procureur-Général de Brabant appartient, et sur ce luy faire expédier lettres de commission.

XV.

25 *Mei* 1534.

Advys vanden Heeren vanden Raide in Brabant aengaende den voers. contracte.

A la Royne.

Madame,

Nous noz recommandons très-humblement en la bonne grâce de Vostre Majesté.

Madame, nous avons receu Voz lettres par lesquellez, et aussy de bouche, noz est ordonné adviser Vostre Majesté s'il ne seroit bien convenable et nécessaire s'informer sur les fraudes et monopoles qui se commectent par aucuns Nouveaulx Crestiens et marchans, sur le fait des droguez et spéceries.

Madame, nous avons, par ensamble, bien et au long communicqué de la dite matière, et ne faisons nulle difficulté que, tant de droit escript que par ordonnance de l'Empereur,

Nostre Sire, tous monopoles ne soyent deffenduz et corrigibles; mais ayant regardt que plusieurs Roys, Prinches, villes, communautez et autres font eulx-mesmes journèlement telz et semblables contractz et devisent conditions baillier qu'ilz trouvent le plus à leur prouffyt, et aussy souffrent que les marchans en leur pays le fachent, et que de vouloir aux marchans résidens par-dechà deffendre le faire ou de ce les pugnir, l'on osteroit et empescheroit, du moins par indirect, aus ditz Prinches et autres la liberté et faculté de vendre, distribuer ou envoyer leur denrez, biens ou marchandises, à telz et soubz telles conditions que leur plaist et qu'ilz treuvent à eulx les plus prouffitables, et sambleroit que l'on les vouldroit brider ne faire leurs contractz, comme ilz sont accoustumez ou les vouldroient faire, ce que jamais ne souffroient, mais plus tost chercheroient autre part place convenable, pour la communication et commutation de leurs dites marchandises, à leur intention, liberté et plus grandt prouffit; et d'autre part, les particuliers marchans, qui aussy ne demandent que liberté et leur plus grand prouffyt, ne vouldroient jamais ainsy estre coarctez, mesmement quant, comme dessus, aultre part en ce ilz sont et peuvent estre librez et soustenuz, tellement qu'il fait à craindre, comme aussy de ce, comme l'on entend, il y a aucuns propos entre les marchans, que tant les facteurs, commandeurs des ditz estrangiers, que les marchans résidens par-dechà, mesmement des plus grandz et desquelz dépend le train et suyte de toute la marchandise de par-dechà, que aussy les Princes et Seigneurs voisins des pays ichy circumvoisins, qui, comme est notoire, ne désirent que d'attraire la marchandise de ces pays à eulx, estans adverty que l'on ne vouldroit par-dechà permectre les contractz que, comme dessus, ilz sont accoustumez de faire, prenderont intelligence l'ung à l'aultre, les ditz Princes, et pour les gaigner et retirer, et les ditz marchans, pour estre et demeurer en leur dite liberté et prouffyt, comme l'on veult dire que desjà aucuns Princes ont sur ce faict emboucher aucuns des ditz principaulx par-dechà ou leurs maistres, et qui sont telz que par leur retraicte nécessairement suyvroit la perte de généralité de toute la marchandise de par-dechà, dont en ce cas la perte, dommaige et interrest seroit principalement à Nostre Sire l'Empereur et ses ditz pays et subjectz de par-dechà, plus que aux marchans; car, combien que aucuns, qui présentement peult-estre de ce sont coul-

pables, en pourroient estre pugniz, se toutesfois eulx et les autres par ce se retirassent, comme par ce que dessus vraysemblablement ilz feroient, la perte, dommaige et interrest seroit perpétuel, inestimable et irréparable, et par trop et sans comparation plus grande que le dit prouffyt qui présentement pourroit venir pour une fois de ceulx que l'on trouveroit coulpables, en tant qu'il est notoir et évident que, au moyen et depuis que la négociation a esté par-dechà, le service divin est beaucoup augmenté et multiplié, l'Empereur Nostre Sire et ses nobles prédécesseurs, Princhе de ses pays, ont esté en plus grande réputation, estimation, obéyssance et crainte, tant envers leurs voisins que leurs subjectz, leurs demaynes et aydes ont plus valuz et portez, ils ont trouvé plus facillement de l'argent et subside de toutes choses, quant ilz en ont eu de besoing, le pays en est devenu plus habité, édiffié et peuplé, les subjetz et inhabitans, tant d'esglise que aultres, sont devenuz plus riches, les biens et héritaiges sont en plus grand valeur, les mécanicques et aussi les paysans font myeulz leur profyt de leurs marchandises et biens, les povres sont myeulx secourus et entretenuz, et généralement en a-il plus d'or, d'argent et de tous aultrez biens, sans comparation, au pays, que en avoit auparavant que la fréquentacion de la marchandise n'estoit ychi; et tout le bien et la félicité que ce pays présentement a, telle que ceulx qu'ilz se cognoissent afferment que en nulz costez du monde il n'y a présentement en une place ou quartier sy général et universel empoire ou hantise de négociation et marchandise, que Dieu a présentement, par sa grâce, donné par-dechà, se perdroit, non point au préjudice ou intérest des marchans, ausquelz ne chault où qu'ilz soyent, moyennant qu'ilz soyent librez et puissent faire leur plus grand prouffyt, mays du Princhе et pays de par-dechà et au grand prouffyt au contraire des Princhеs et pays voysins, qui ne désirent ne anhèlent à aultre chose, tellement que la matière ne pouroit estre de plus grande importance ou dangier. Par quoy, Madame, nous samble qu'il fault avoir bien bon regard, meur avis et délibération aux choses dessus dites, et pour nostre advis, attende ce que dessus, nous samble que en nulle fachon l'on ne doit commenchier ou mettre en avant aucune chose dont la négociation de par-dechà se pourroit ou périciter d'estre perdue, et que, partant, l'on ne se doit informer sur les ditz monopoles ou les pugnir ou corriger, ains plus tost, soubz tolérance et

connivence, aulx marchans permettre faire leurs contractz et conventions comme les Prinches, dont les marchandises viennent, entendent, et eulx, quand ad che, soit par-delà ou par-dechà, sont accoustumez de faire, et aussi comme les Prinches de par-dechà ont tolléré et permis jusques à présent, sans par effect en ce leur avoir donné aulcun obstacle ou empeschement; mais se les Nouvaulx Crestiens aultrement contreviennent aux placatz de l'Empereur, Nostre Sire, contre eulx dépeschiez, ou font chose aultrement deffendue, nous sommes d'advis que l'on s'informe contre eulx, et se l'on treuve estoffe on matière, telle que de droit et raison souffit, que l'on procède à leur correction comme le cas le requerra, le tout soubz la correction et bon plaisir de Vostre Majesté.

A tant, Madame, prions à Dieu, le Créateur, Vous donner l'entier accomplissement de Voz très-nobles désirs.

De Bruxelles, ce XXV jour de May l'an XV^c XXXIIII.

Voz très-humbles et obéyssans serviteurs,
Les Chancellier et aultres du Conseil en Brabant.

XVI.

Aanteekeningen van den Pensionnaris Adriaan Herbouts op een ontwerp van rekwest door het Magistraat aan het Staatsbestuur aan te bieden.

In prohemio van weghen de coopluyden int gemeyne.

Ponatur primus articulus vander requeste die tanderen de vors. coopluyden hebben overgegeven ende de qualiteyten vander coopluden supplianten als voere.

Item in primo articulo, spreekende vanden last die. . . . . . seide te hebbene, dat hen denselven gegeven was by gemeynen overdraegen, conclusie ende beheete van allen den coopluyden tsaemen opte Borsse vergadert zynde.

2° Soude syn van quader consequentie, want men wel lichtelyck tegen Italianen, Duytschen, Spaengiaerden, wel soude delicten baptizeeren te zyne tegen de Majesteyt van God oft den werlycken Prince, soe dat zy nemmermeer versekert en souden zyn.

3° Gelyck men in andere plaetsen hen presenteerde te verseekeren, dat men omme gheenderhande saecken huer comptoiren open doen, huer boecken, brieven oft secreten oversien en soude.

In 2° articulo. *Maer want, ponatur* inde plaetse : dwelck de voers. Borghmeesters ende Scepenen souden op hoope dat, mistdien het comptoir vanden vors. Fernandis, ten bysyne ende consente vanden gheenen die tselve metten sigielle Ons Heeren des Keysers besegelt hadde, waer ten selven tyde oick besegelt geweest van weghen des Marcgraven van Antwerpen ende oick metten segelen van II Scepenen derselver stadt, dat daeromme de vors. Marcgrave, Borghmeesters ende Scepenen souden geadverteert hebben geweest, als men de vors. segelen soude willen afdoen ende het vors. comptoir openen, ende dat alsdoen de voers. Borghmeesters ende Scepenen den voers. Commissarissen tgheene des voers. is souden te kennen hebben gegeven ende den Heeren mits dien versocht daerinne soe te willen procederen dat de voers. inconvenienten ende murmuratien moechten cesseeren.

Niettemin is, van weghen der vors. coopluyden, naderhandt dwelck zy in meyninge waeren te doene als Meester Tybault Cotereau, principael Commissaris inde vors. saecken, gecoemen soude zyn, diewelcke tot Antwerpen noch nyet gearriveert en was als Meester Cristiaen Baers den Marcgrave van Antwerpen adverteerde vander commissien die ten vors. fine gedespescheert is geweest.

Niettemin de vors. Advocaet oft Pensionaris is naderhandt wederomme byden voers. Wethouderen gecoemen, seggende dat niettegenstaende tghene die voirs. Borghmeesters ende Scepenen hem al voere toegeseidt ende gelooft hadden, het vors. comptoir waere open gedaen ende de secreten daerinne gesien ende gevisiteert oft emmer begonst te sien ende te visiteren, hen daeromme de vors. coopluyden meer beclaegende ende doleerende dan oyt te voeren, ende hebben hen laeten duncken, etc (1).

De murmuratie vanden crediteuren is geschiet niet alleene opter stadthuys, ende elders opten straeten (2).

En es niettemin desen niettegenstaende het vors. comptoir open gedaen geweest ende de secreten daerinne gesien ende

(1) Dit paragraaf is doorgehaald.

(2) (*Op den bladrand :*) Oft de coopluyden tot desen male wederomme vermaninge gemaeckt hebben van vertrecken *et, si sic, ponatur.* — Item so dese mutatie noch diende, *de illo facienda aliqua mentio pro ultimo articulo.*

gevisiteert oft emmers begonst te siene ende te visiterene, in absentie des vors. Meesters Tibaults.

---

11 *Juli* 1534.

" Men roept voirts, van sHeeren ende vander stadtwegen, Wouteren Verlinden, boecvercoopere, dat hy hem come verantwoirden op nu in Vrydage naestcomende, vroech voer der noenen, voere mynen Heeren Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen ende Rade van deser stadt, van dat tzynen huyse bevonden zyn diversscbe Luteriaensscbe boecken ende anderssins, suspect wesende van heresie. „

(Zie : *Archievenblad, D. II, blz.* 327.)

HOOGER VIERSCHAER.

Vrydach XXVIII Augusti anno XV^c ende XXXIIII.

De Schoutet *contra* Adriaen van Bergen ; *reus* dach van berade *ad XV^am et Schultetus consenciit reo* visie vanden boecken daeraff de Schoutet hem is inculperende ende insgelycx vanden mandamente der Keyserlycke Majesteyt daermede de Schoutet hem is *contra reum* fonderende.

De Schoutet *contra* Franchoyse de Penyn, schoelmeestere ; *reus habebit terminum deliberandi ad XV^am et Schultetus consenciit ut ante.*

Deselve Schoutet *contra* de huysvrouwe vanden voers. Franchoyse ; *rea habebit terminum deliberandi ad XV^am et Schultetus consenciit ut ante.*

Deselve Schoutet *consenciit* Cornelise Vrancx ende Meestere Clase Schat, voerspraken vanden voers. drie lesten persoonen, by hem criminelic van Luterie aengesproken, dat zy ombegrepen die zelen moegen dienen ende dat zy aen hen zelen moegen toeganck hebben opten Steen tallen tyden, als zyt van doene zelen hebben, omme metten voers. gevangene te sprekene ende informatie te nemene.

Vrydach XI Septembris anno XV^c XXXIIII.

De Schoutet *contra* Adriaen van Bergen; is gewesen dat de Schoutet sal schuldich zyn naerdere speciﬃcatie te doene vanden boecken daermede hy den verweerdere wil belasten *ad octo.*

Tusschen deselve, aengaende den versuecke dwelck de verweerdere dede omme van zyne boecken nyet suspect wesende te moegen vercoopen ende omme hem, zyne huysvrouwe ende kinderen daermede te alimenteren, is gewesen dat de boecken noch zelen in state bliven soe die geweest zyn.

De Schoutet *contra* Franchoyse Penyn, schoelmeestere, *et uxorem;* aengaende der altercatie tusschen hen gebuert vande speciﬃcatie die de voers. verweerders versochten dat de Schoutet zoude doen aengaende den boecken, etc., tvonnisse is in advyse gehouden *ad octo.*

Veneris XVIII^a Septembris anno XXXIIII.

De Schoutet *contra* Adriaen van Berghen; *continuatur causa ad octavam in statu.*

De Schoutet *contra* Franchoys Pennyn, schoelmeestere, *et uxorem; actor* sal schuldich zyn specificatie ende declaratie te doene vanden boecken die hy seegt inder verweerderen huys bevonden te syne, midsgaders vanden cameren, steden ende plaetsen binnen denselven huyse, daer deselve boecken souden bevonden geweest hebben.

Veneris XXV^a Septembris anno XXXIIII.

De Schoutet *contra* Franchois Pennyn, schoelmeestere, *et uxorem; actor* sal schuldich zyn by specificatien over te gevene ende declarerene de boecken daer hy de verweerderen mede wille

belasten , ende de plaetsen waer die bevonden hebben geweest , navolgende den voergewysden vonnisse , *ad octo.*

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen ; *actor* sal de specificatie vanden boecken *unde est questio* schuldich zyn te doene , navolgende den voergewysden vonnisse , *ad octo.*

Veneris IIa Octobris anno XXXIIII.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen ; *actor* sal schuldich zyn edicie te doene vanden boecken daer hy den verweerdere mede wille belasten *infra octavam* opten stadhuys alhier , op versteken daer de verweerdere visie aff hebben sal.

De Schoutet *contra* Franchois Pennyn *et uxorem ; actor* sal schuldich zyn edicie te doene vanden boecken daer hy *reos* mede wille belasten ende dat opt stadthuys daertoe *rei aut Advocatus eorum* acces ende visie aff hebben ende nemen selen moeghen , *et habebunt rei copiam inventarii et declarationis per actorem exhibiti ad octo.*

Veneris IXa Octobris anno XXXIIII.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen ; dat daenleggere tyts genoch de boecken *unde est questio* geedeert heeft ende sal *reus* daeraff hebben visie *ad octo.* Ende aengaende den edicien vanden boecken die daenleggere seegt verduystert oft verloren te syne, die sake sal stille staen *ad octo*, *ut ante.*

De Schoutet *contra* Franchois Pennyn *et uxorem ;* dat daenleggere schuldich sal zyn hem te regulerene navolgende den voergewysden vonnissen.

Veneris XVIa Octobris anno XXXIIII.

De Schoutet *declaravit et recognovit* dat de Mercgreve , hy oft de dieneers , noch oick yemant anders , sekerlick en weten te seggene te wat plaetsen dat de vyff boecken daer hy Franchois

de Pennyn ende synder huysvrouw mede is belastende bevonden zyn geweest, weder int pack achter dbedde bevonden oft inde camere, noch te wat plaetsen vanden huyse dat die yerstmaels zyn bevonden geweest, mids dat alle de boecken die daer bevonden waren, syn tsamen in een kiste geworpen geweest ende daer en teynden geinventarieert des anderen daechs daernae.

De Schoutet *contra* Franchois Pennyn *et uxorem;* mids dat inde kiste (daer algaer de boecken inne syn geleegt geweest byden Schoutet) gheen boecken van te voren en waren ende vuyt dien dat die byden Officier algader met anderen boecken inde voers. kiste zyn geleegt ende onder een gemengt geweest etc. weder deselve boecken zullen gehouden worden als bevonden int pack vanden boecken, oft nyet, (doer dbekennen ende declaratien byden Schoutet als voere gedaen) daeraf is tvonnisse gevorst onder W. Draeck *ad* 8.

De Schoutet *contra* Jehan Roderigo; *ad probandum per partes hinc inde ad Lunæ proxime, et habebit actor* keuse weder hy de getuyghen op morghen ter Vierscaren doen brengen wille, oft dat hy consenteren wille dat mense leyde opter stadthuys, *et conscenciit actor* dat mense leyden sal opter stadthuys. *Reus protestatus est contra actorem de demnis, injuriis et interesse. Similiter protestatus est Stephanus Roderigo* mits dat hy zyn goeden ende packhuysen nyet gebruycken en can, tsynen grooten achterdeel.

(Vervolging tegen Jan Rodriguez.)

I.

(Vertoog van het Magistraat aan Keizer Karel V.)

Aende Keyserlycke Majesteyt.

Gheeft te kennen, in alder ootmoet, uwe onderdanighe Willem vanden Werve, bedienende het Merckgreefscap van Antwerpen, hoe dat hy, van zynder officien weghen, heeft nu onlancx geapprehendeert eenen genaempt Meesteren Janne Roderigo, herwaertsover nu onlancx gearriveert zynde vuyt Portingal, een van den Nyeuwen Kersten,. als hen gehouden hebbende inder voers.

stadt van Antwerpen met eenen genoempt Steven Perys, zonder orloff ende consent vande Keyserlycke Majesteyt te hebbene, ende alsoe contrarie den placcaet, brieven ende ordinancien van Onsen Genedigen Heere den Keysere, hier te lande gepübliceert inde Oextmaent inden jaere XV^c twee ende dertich, *ende hy suppliant heeft met rechte tegen den voers. Meesteren Janne ende Stevene geprocedeert gehadt, navolgende zynder instructien ter Vierscharen recht zoe dat behoort*, aldaer de voers. Meester Jan Roderige ende Steven Perys hebben in effecte principalycken geallegeert hoe dat een ghenoempt Henricus Perys zoude verworven hebben gehadt, van Onsen Genedigen Heere den Keysere, brieven saulfve-conduyt inden jaere XV^c drye ende dertich nae Paesschen, wesende vander daten XXIIII Aprilis, onder tdecssele vanden welcken pretenderen de voers. Meester Jan ende Steven dat zy congie ende saulfve-conduyt zouden hebben, alse Facteurs, Procureurs oft dieneers vanden huysgesin oft vander familien des voers. Henricus Perys. Soe dat de voers. sake sal geheelicken ende al berusten opte interpretacie vanden voers. brieven den voers. Henrico Peris byder Keyserlycke Majesteyt verleent, mits welcken nyemenden anders die interpretacie en competeert dan der Keyserlycke Majesteyt ende zynen Raede in Brabant, ende alsoe en behooren die Wethouderen van Antwerpen daeraf egeen voirdere kennisse te nemene, ende hy suppliant, indien hy wiste de interpretacie vanden voers. brieven sulcke te zyne dat de voers. Meester Jan ende Steven zouden moghen gauderen vanden voers. brieven den voers. Henrico Perys verleent (dewelcke hier te lande noeyt zelve en is overgecommen geweest) zoude supersederen van voorderen coste ende procedueren te doene, teghen den voers. Meesteren Janne Roderigo ende Stevenen Perys. Biddende daeromme oetmoedelyck omme provisie van opene brieven, vuyt crachte vanden welcken den voers. Meesteren Janne Roderigo ende den voers. Stevenen Perys ende allen anderen des van noode wesen sal wordde geordineert dat zoe verre zy hen willen behelpen metten voers. openen brieven oft saulfve-conduyt, verleent den voers. Henrico Perys, zynen dieneeren oft familie, dat zy dien aengaende ierst ende voeral procederen opte interpretacie vanden voers. brieven voer Cancellier ende Raedt, ende dat den voers. Wethouderen wordde geordineert te supercederene inder voers. saken ende iet daerinne tegens den suppliant te ordineren, totter tyt toe dat de voers. interpretacie byder Keyserlycke Majesteyt oft zynen Raede in Brabant sal ghedaen zyn, zoe dat behoort, oft de voers. Meester Jan

Roderigo ende die voers. Steven Perys oft yemant van hen sullen oft sal behooren te gauderene oft nyet vanden voers. brieven den voers. Henrico Perys verleent als dieneer oft vanden familien des voers. Henrico Perys; dwelck doende, etc. Aldus ondertееckent :

Cor. de But.

II.

(*Brief van Keizer Karel V aan het Magistraat, achter voorgaand vertoog aangeteekend.*)

Byden Keysere.

(1) Lieve ende beminde,

Wy zenden u hierinne besloten de supplicatie van Onsen beminden Willeme vanden Werve, Onsen Schoutet van Antwerpen ende Merckgreve Ons lants van Ryen, gepresenteert ende overgegeven Onsen lieven ende getrouwen den Cancellier ende luyde van Onsen Raede in Brabant, ende ghemerct de redenen daerinne begrepen, ontbieden Wy u, ordineren ende bevelen by desen dat aleer ghy procedeert totter decisien ende diffinitiven vander materien inde voers. supplicatie ghementioneert, ghy Onsen voers. Cancellier ende Raedsluyden scriftelick adverteert vander gelegentheyt derzelver materien, eensamentlick met uwen advyse dien aengaende, overseyndende alsdan wederomme besloten de voers. supplicatie ende dese tegenwoirdighe om, dat gedaen, in desen voorts geordineert ende geappointeert te worddene zoe naer recht behooren sal. Ende des en zyt in egeenen ghebreke, want Onse geliefte sulck is. Lieve ende beminde, Onse Heere God zy met u. Gescreven in Onser stadt van Bruessele, twintich daghe in Octobri int jaer XV^{c} XXXIIII. Aldus ondergeteeckendt : Boudewyns. Boven opten rugghe vander voers. missyven stont gescreven aldus : Onsen lieven ende beminden den Borgermeester ende Scepenen Onser stadt van Antwerpen.

(1) *(Op den bladrand:)* Hieraf is antwoordde gescreven, blyckende byder minute hierby weesende ende geteekent.

Gecollationneert de voirs. twee copyen metter originael der supplicatien ende missyven ende daermede bevonden concoerderende. By my.

VANDER RYT.

III.

(*Aanteekening van den Pensionaris Adriaan Herbouts.*)

Naederhandt zyn noch andere brieven gedepescheert geweest byden Raede van Brabant, ten eynde dat zy souden overbrengen de procedure diegene hadde geweest inde Vierschaere metten thoon van partien geleyt, ende oick copie vanden saulf-conduyt daermede Meester Jan Rodrigo hem soude willen behelpen. Omme dwelck te doene, soe zyn tot Brussel gesonden geweest, ... (*sic.*) dach van Novembri, myne Heeren van Spaengien, Aerdt Schoyte ende Herbouts. Ende hebben overgebracht de voers. stucken daeraf inde voers. brieven vanden Raede mentie gemackt was, in handen van mynen Heere den Cancellier ende den Advocaet, ende is alsdoen de saecke ter Vierschaeren hangende omme sekere redenen ende consideratien gestateert, den tyt van XV daegen, omme binnen middelen tyde, van dese materie te spreeckene metter Coninghinne, ende waeren alsdoen wederomme brieven geexpedieert aen Borghmeesteren ende Scepenen, byden welcken henlieden werde bevoelen deselve saecke voere den voers. tyt te houdene in state.

IV.

(*Vertoog van het Magistraat aan den Kanselier en den Raad van Brabant.*)

EERWEERDIGHE, EEDELE, WYSE ENDE ZEER VOERSIENIGHE HEEREN,

Wy gebieden ons in alder onderdanicheden tot Uwen Eerw. Denselven beslotenen, mitsgaders die supplicatien daerinne besloten, overgegeven by mynen Heere den Schoutet alhier, hebben wy ontfanghen, ons ordinerende opt versueck ende inhouden

denselven Uwen Eerw. over te scriven de gelegentheyt vander saken ende oick ons advys; waerop Uwen Eerw. believe te wetene dat de voers. myn Heere de Schoutet alhier gevangen genomen heeft gehadt eenen genoempt Meester Jan Roderigho, ingesetene deser stadt, hem aenseggende dat hy was vanden Nyeuwen Kerstenen, gevloden vuyt Portingal, ende alzoe gedaen hadde tsegens seker placcaet Ons Heeren sKeysers, inhaberende bynnen zynen desen lande gelycke persoonen te frequenteren, daertegens de voers. gevangene ter Vierscharen Ons Heeren sKeysers voers. geallegeert heeft dat hy nyet en was vanden Nyeuwen Kerstenen, maer een sustersoone van Henricke Peris, synen oome, die alhier inder stadt zynen facteur hadde, Steven Peris, ende over langhe gewoont hadde ten huyse vanden selven Henricke ende in zynen aet ende drancke geweest, ende alzoe hem alhier in deser stadt geschict ende gedierigeert hadde byden voirs. Steven Peris, synen facteur, omme denselven te assisteren ende inde affairen van synen oome by te staene, ende voer alsulck alhier, opter Borssen, bekent ende vande cooplieden eerlycken ontfangen ende geaccepteert, dat hy oeck nyet gevloden en was vuyt Portingael, maer met schoonen daghe vertrocken, ende mits desen al waer hy een Nyeu Kersten, dwelc metter waerheyt nyet bevonden en soude wordden, maer ter contrarie soe voers. is, dat hy, als wesende vander familien syns ooms, schuldich soude wesen ende behooren te genyeten dinhouden vanden octroye desselfs, byden welcken denselven ende zyner familie geoctroieert is dese landen te frequenteren; in welcker saken soe verre geprocedeert is als dat deselve Meester Jan synen thoon geproduceert heeft ende zyne feyten geprobeert by diversche cooplieden. Desen geconsidereert ende gemerct dat de voers. sake byden Schoutet alhier ter Vierschaeren geintenteert is, ende inder saken geprocedeert heeft tot productie van thoone, sunderlinghe, gemerct de voers. Meester Jan onse ingesetene is ende alhier recht begheert ende versuect van Burgermeesteren ende Scepenen, dwelc wy noch de voers. Schouteth, nae deser stadt ende Vierscharen rechte, altyt onverbrekelic onderhouden, opten eedt die wy gedaen hebben, nyemanden ingesetene deser stadt weygeren en moegen, soe en cunnen wy ons nyet genoch verwonderen vander supplicatien des voers. Schoutez Uwen Eerw. overgegeven, gemerct tselve is directelic tsegens der voers. stadt ende Vierschaeren rechte, ende den voers. Meesteren Janne ter Vierscharen betrocken heeft ende in der saken geprocedeert is inder

manieren voirs. Ende dunct ons, voer ons advys, onder correctie, dat wy schuldich syn den voers. Meesteren Janne recht versueckende, justicie te administreren, navolgende der Hooger Vierschaeren rechte, ende de sake te termineren gelyck wy naer recht sullen vinden behoorende, dwelc wy bereet zyn te doene, begheerende dat Uwe Eerw. ons metten bode, brenger van desen, hierop scriven willen goede antwoerde, omme ons daernae te moegen reguleren. Eerweerdighe, etc.

Aen mynen Heere den Cancellier ende andere Heeren vanden Raede, etc.

Uwer Eerw. goetwillighe dieneeren,

Burgermeester, Scepenen ende Rade vander stadt van Antwerpen.

HOOGER VIERSCHAER.

Veneris XXIII^a^ Octobris anno XXXIIII.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen; dat *reus*, navolgende den voergewysden vonnisse, sal syn ende bliven versteken vanden boecken die hy den verweerdere nyet geedeert en heeft opter stadthuys alhier.

Deselve partien, *ad probandum per reum* dat *actor* bekent heeft dat hy de sake anders bevonden heeft dan hem die ane gebrocht is geweest *et hoc ad octavam pro proximo termino.*

De Schoutet *contra* Franchois de Pennyn *et uxorem;* dat men reserveert int maken vanden vonnisse (mids der declaratien byden Schoutet voertyts gedaen), oft de boecken byden aenleggere geedeert ende daer hy den verweerderen mede is belastende, gehouden selen worden als bevonden int paxken metten boeken oft nyet.

De Schoutet *contra eosdem; actor* nyet ontfangbaer om nu ter tyt contrarie den voergewysden nyeuwe boecken ter belastingen der verweerderen te brenghene ende selen partien hen sake comen vuytdinghen *ad proximam XV^am^.*

De Schoutet *contra* Jehan Roderigo, *ad probandum per actorem*

vanden dilaeyen die hy pretendeert hem byden verweerdere geconsenteert te syne *ad octavam peremptam.*

Veneris penultima Octobris anno XXXIIII.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen; *continuatur causa ad octo de partium consensu ad octo in statu.*

De Schoutet *contra* Jehan Roderigo; soe verre daenleggere eenigen thoon geproduceert heeft *bene quidem*, ende in gevalle neen, sal *actor* daeraf zyn ende bliven versteken, navolgende den voergewysden vonnisse.

De Schoutet *contra* Jan Roderigo; tvonnisse is gevorst onder Aerdt Schoyte.

Veneris VI[a] Novembris anno XXXIIII.

De Schoutet *contra* Jehan Roderigo; gevorst onder Schoyte *ad octo pro II[a] vice.*

De Schoutet *contra* Franchoys de Pennyn *et uxorem; continuatur causa ad octavam de partium consensu.*

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen; *si jurent* de Marckgrave ende de Schoutet, dat sy gheenen accusateur des verweerders en hebben gehadt oft egheene accusatie by yemande over den verweerdere gedaen en is dan alleene by brieven vander Coninginnen, sal *reus* dien aengaende supersederen.

Veneris XI[a] Novembris anno XXXIIII.

De Schoutet *contra* Franchois Pennyn; tvonnisse is gevorst *ad octo* onder W. Draeck.

Deselve *contra uxorem* Franchois Pennyn; *actum ut ante.*

Veneris XIIIa Novembris anno XXXIIII.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen; tvonnisse is gevorst onder W. Draeck *ad 8.*

De Schoutet *contra* Franchois de Pennyn; tvonnisse is gevorst als voere *ad octavam.*

De Schoutet *contra uxorem* Francisci de Pennyn; gevorst *ut ante.*

De Schoutet *contra* Jehan Roderigo; *continuatur causa,* mids der absentien van Aerdt Schoyte, *ad octo.*

Veneris XXa Novembris anno XXXIIII.

De Schoutet *contra* Adriaen van Berghen; tvonnisse is gevorst onder Draeck voere de IIe reyse.

Deselve *contra* Franchois Pennyn *et uxorem;* gevorst *ut ante.*

Veneris XXVIIa Novembris anno XXXIIII.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen; daenleggere in syne conclusie nyet ontfangbaer.

De Schoutet *contra* Franchoys de Pennyn; dat men de boecken daer daenleggere den verweerdere mede is impeterende, brenghen sal in handen van Burgmeester ende Scepenen *infra XVam proximam* ende daer en teynden recht.

De Schoutet *contra* de huysvrouwe van Franchois de Pennyn; *judicatum ut ante.*

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen; soe verre de aenleggere den verweerdere criminelick impeteren wille, sal dat alsnu schuldich zyn van doene *Dominis sedentibus*, ende wille hy den verweerdere civilick aenspreken, sal gestaen ende vander

hachten ontslagen zyn op sufficiente cautie by hem gepresenteert te stellene, *et declaravit actor* dat hy den verweerdere civilick aanspreken wille.

---

27 *November* 1534.

(*Vonnis rakende Adriaan van Bergen*).

Alsoe de Schoutet deser stadt van Antwerpen, van weghen zynder officien, aengetast ende gevangen hadde Adriane van Berghen, boeckprintere alhier, is, ter saken vander selver apprehensien, ter Hoogher Vierscaren Ons Genadichs Heeren binnen deser stadt, voere Schoutet, Burgermeester ende Scepenen derselver stadt, sekeren twist ende geschil geresen in rechte tusschen den voers. Schoutet, inder qualiteyt als voere aenleggere, ter eenre, ende den voers. Adriane, gevangene, verweerdere, ter andere zyden; den voers. aenleggere seggende ende allegerende hoe dat de voers. verweerdere binnen synen huyse gehadt, gehouden, bewaert ende vercocht hadde sekere Lutheraensche ende heretique boecken, verboden ende nyet geadmitteert synde gelesen, gehouden oft eenichsins vercocht te moegen wordene, contrarie den bevelen ende mandementen Ons Genadichs Heeren des Keysers daeroppe gepubliceert geweest hebbende; doer dwelck de voers. aenleggere seyde dat de verweerdere, navolgende den geboden Ons voers. Genadichs Heeren, verbeurt hadde syn lyff ende syn goet tesselfs Ons Genadichs Heeren behoeve; concludeerde daeromme de voers. aenleggere, dat hem gepermitteert soude syn over den voergenoempden verweerdere te rechtene oft te doen rechtene, soe men over sulcke misdadege schuldich es van doene, ende gelyck dat nae der ordinantien ende geboden Ons Genadichs Heeren hyerop gemaect behoorde. Waerop de voers. verweerdere, antwoordende, seyde dat men nemmermeer metter waerheyt bevinden en soude dat hy eenighe verboden boecken (oft andere eenichsins heresie smakende) geprent, gedruckt, gecocht, vercocht, gehouden oft binnen synen huyse gehadt hadde, oft oick in eeniger manieren gedaen oft gecomen tegen de bevelen Ons voers. Genadichs Heeren; sustinerende vuyt dien de voers. verweerdere, dat hy vander impeticien ende aenspraken des aenleggers costeloos ende scadeloos soude behooren ontslagen gewesen te

wordene. Den voers. aenleggere, replicerende, seyde dat emmer in eenen sack oft paxken (binnen des verweerders huyse bevonden geweest hebbende), sekere diverse verboden ende Lutheraensche boecken bevonden geweest hadden, gelyck hy dat seyde opelick te blyckene byde selve boecken, concluderende vuyt dien als voere. Den voers. verweerdere, duplicerende, ontkende dat die boecken byden aenleggere gemencioneert, binnen synen huyse eenichsins geweest hadden oft bevonden waren, ende genomen (des hy verweerdere nochtans expresselick ontkende), dat die boecken inden voers. paxken tot des verweerders huyse bevonden mochten hebben geweest, soe seyde de voers. verweerdere dat hem dat alnoch nyet en mochte oft en conste geprejudiceren, gemerct dat hy verweerdere (openen winckel houdende) woonende is byder Cammerporten, daer alle de werelt te Waghene gaet, ende alsoe comen de passanten (te Waghene willende gaen, die hy verweerdere dickwil nyet en kent), dagelycx tot synen huyse, ende leggen daer heur paxkens, malen, mantels ende andere, messen oft stocken, dickwils in huys, tot dat se waghenen gecregen hebben om te reysene, ende dan halen sy die weder; ende ten tyde doen dit paxken (daer daenleggere seegt de voers. boecken inne bevonden geweest te syne in vueghen als voers. is), tot des voers. verweerders huyse innegeleegt werde, doen en waren in desselfs verweerders huys oft winckel nyet dan eenige van synen cleynen kinderkens, ende hy verweerdere lach ter selver tyt cranck ende sieck te bedde, soe dat hy gheenssins daeraff geweten en hadde, daeraf hy hem presenteerde by eede te purgerene; ende souden die boecken, gelyck daenleggere allegeert, inden voers. paxkene hebben bevonden geweest, des hy verweerdere ignoreert, soe waert goet te gevuelene, dat dat yemant soude moeten gedaen hebben omme den verweerdere te bedervene ende aenden voers. aenleggere te gaen accuserene, gemerct dat terstont ende soe geringhe (als dat paxken aldaer ingeleet was) daenleggere daeraff geadverteert is geweest, ende is tot des verweerders huyse gecomen met synen dieneers, hem, verweerdere, vangende ende apprehenderende, ende tselve paxken met hem dragende, dat hy, verweerdere, noeyt gesien en hadde; dwelck oft alsoe soude moegen geschieden, soe soude men alle taverniers, herbergiers, cooplieden ende alle de werelt insgelycx moegen bederven ende van heresien inculperen; dwelck, soe de verweerdere seyde, nyet en was de meyninge van Onsen Aldergenadichsten Heeren den Keyser, gelyck blyckt byden voers. synen mandementen,

expresselick inhoudende dat nyemant, willens ende wetens, eenighe verboden boecken lesen, houden, bewaren oft vercoopen en soude; ende, want dit al geschiet was sonder syns verweerders wete, persisteerde deselve verweerdere vuyt dien als boven. Gehoort al tgene dat de voers. partyen ten beyden syden hebben willen seggen ende allegeren, ende op al rypelyck gelet, Soe is, ter manissen des voers. Schoutetten, byde voergenoempde Wethouderen vonnislick gewesen : de voers. aenleggere, omme tegen den verweerdere gecontendeert ende geconcludeert te hebbene, in vueghen, maten, ende ten eynde gelyck hy als voere gedaen heeft, nyet ontfangbaer. Aldus gedaen den XXVII^en^ dach in Novembri int jaer XV^c^ ende XXXIIII.

J. Wesenbeke.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen,* 1484—1582, *fol.* 126 *v*°).

(*Rekeningen van den Markgraaf. Uitgaven*).

(*De zes hier volgende stukken zijn doorgehaald :*)

Dese Scouthet heeft, ten bevele vander Coninginne, gebracht ter Vilvoerden twee Lutherianen, te wetene Her Ysebrant ende een mynnebroeder, daeromme de voirs. Scouthet gevaceert heeft zesse dagen ende andere costen van wagenhueren, diewelcke hem getaxeert zyn op XXVIII Carolus guldens, achtervolgende der ordinancien daerop dienende, vander daten XVIe Meerte XV^c^ XXXIII, hiermede overgegeven, Compt hier . . . . VII ℔ groten. (1).

(1) (*Op den bladrand :*) Gemerct dat, by zekeren mandemente Ons Heeren des Keysers, geregisteert in deser Cameren int registre beghinnende te Bamisse XV^c^ XXIX, geteeckent metter letteren T. f° VIII, geordineert is dat men de costen van justicien vanden exployten over de Lutheranen ende andere vanden gereprobeerden secten gedaen ierst aftrecken ende betalen soude vanden goeden achter deselve Lutheranen gebleven, aleer de denonciateur ende officier huer paert ende deel souden moigen hebben, hen toegevueght byden selven mandemente, Ende doverbate vanden selven goeden die, tot behoef Ons Heeren des Keysers, geconfisqueert wordt den armen differentie mensschen om goidswille gedistribueert soude wordden, Soe wordt hier dese partye doirslagen.

Nyettemin sal dese Scouthet deselve partye moigen verhalen opte goeden vanden selven Lutheranen ende Anabaptisten die hy noch onder heeft oft sal moigen crygen, soe wel vanden haven als erfgoeden, etc.

De voirs. Scouthet is, ten bevele vander Coninginne, gevaceert te Bruessel, om saken die Haer Majesteyt met hem te spreken hadde, zesse daeghe, alst blyct byden brieve ende ordinancie vander Financien vander daten des XXIIII[en] February anno XXXIIII laest geleeden, elcx daighs XX scellingen groten, Compt tsamen. . . . . VI ℔. (1).

Die voirs. Scouthet heeft betailt van te doen vernemen naden scerprichtere die wechgeloopen was, soe te Thienen, Bruessel, Tricht ende elders, om denselven weeder te hebben. Ende want hy hem nyet en heeft connen gecrygen, heeft moeten vernemen nae eenen anderen ende daeromme cost gedaen die somme van. . . . . III ℔ XV s. groten (2).

Dese Scouthet is, ten bevele van Onsen Genedigen Heere den Keysere, gereyst vuyter stadt van Antwerpen tot inder stadt van Vilvoirden den XVIII May lestleden, om aldaer mitten Inquisiteur vanden Heyligen gelove ende andere doctoren te communiceren inder saken vanden twee gevangen Lutherianen by hem aldaer gebracht, soe voirs. is, ende daeromme gevaceert drye daigen, als blyct byden brieve vander daten XVI[e] Mey lestleden, hiermede overgegeven, sdaighs te XX scellingen groten, *facit*. . . . . III ℔ (3).

Dese Mercgreve diewelcke, ter ordinancien van Onser Genedigher Vrouwen der Coninghinnen ende ten versueck vanden Procureur-General Ons Heeren des Keysers in Brabant, aengetast ende gevangen heeft gehadt eenen coopman vander Portugaelscher nacien, geheeten Diego Mendes, ende denselven binnen zynen huyse gevangen gehouden den tyt van. . . . . (*sic*) dagen lanck duerende ende daer en binnen denselven Procureur geassisteert dat alle zyne goeden geinventarieert ende bescreven zyn geweest, ende dat overmits sekeren delicten ende quaden feyten *crimen læsæ Majestatis* smakende, die hy belast was gedaen te hebben tegen (*de*) eer van Onsen Heere God Almachtich

(1) *(Op den bladrand :)* Doirslagen by gebreke van taxacie ende ordinancie.

(2) *(Op den bladrand :)* Men en is aldusdanige costen nyet gewoenlic te lyden in rekeningen, dairom hier doirslagen.

(3) *(Op den bladrand:)* Dese costen behoiren betailt te worddene vanden goeden blyvende naede Lutherianen daeraf Onse Heere de Keysere nyet en proffyteert, gelyck dat blyct by zeker mandemente geregistreert int tregistre mitter *(letteren)* T. f° VIII°; dairom hier doirslagen.

ende vanden Heyligen Kersten gelove, ende tegen die Hoecheyt Ons Heeren des Keysers. Voer welcken delicten hy byden voirs. Procureur-Generael voer sekere Commissaire vanden Rade van Brabant inder stadt van Antwerpen gesonden hem aengesproken ende tegen hem geprocedeert is geweest. Ende ten lesten is mitten selven Diego Mendes te Hove geappointieert ende de begonste proceduere geabolleert geweest ende tot composicien gestelt, beloopende deselve composicie, soe de Scouthet verstaen heeft, XLIIII^m Karolus guldens oft daer omtrent, ende daer en boven hy noch geleent heeft XX^m derselver gulden, voer alle welcke moyte, costen ende arbeyt byden Scouthet hieromme gedaen, hy alhier heyscht in vuytgeven hem geleden te worden den vierden penninck der voirs. composicien, die somme van . . . . *(sic)* (1).

De voirs. Mercgrave, diewelcke, ten bevele ende laste van sekere oepenen brieven Ons Heeren des Keysers, aengetast ende gevangen heeft gehadt sekere coopluyden, te weten Jehan Belyns, Meestere Jerome, Francisco Roderiguez, Gregorio Lompez, Manuel Garchez, Nicolaes Loys, Jehan Monigues, Jaspar Gommes, Philippe Bas, Fernando Jacobo, Gonsilvo Alvarys, Jehan Mendes ende Meestere Bernaert, Portugaloes, ende hare goeden genomen in arrest. Ende overmits zekere delicten hy hen geperpetreert contrarie den bevelen Ons Heeren des Keysers, ende naedien zy een lange wyle aldus gevangen geweest zyn, zy mitten Hove hebben geappointieert ende alsoe ontslaghen zyn van hueren goeden vuyten arreste, mits betalende byden voers. Jan Belins, Meestere Jerome, Francisco Roderiguez, Gregorio Loupez, Manuel Garchez, Nicolaes Loys, Jehan Monigues ende Jaspar Gommes, tsamen XV^c ducaten. Ende de voirs. Philippe Bas, Fernando Jacobi, Gonsalvo Alvaris, Jehan Mendis ende Meestere Bernaert, Portugaloes, tsamen betaelt hebben XII^c LXXII ℔ XV scellingen groten Vlems, alsoe de voirs. Scouthet verstaen heeft, waeraff den voirs. Mercgrave, voer zyn moyte, cost, arbeyt ende navolgende zynre instructien, competeert den vierden penninck, die hy heyscht hem hier geleeden te worden vander voirs. composicien, beloopende ter sommen van. . . . . *(sic)*.

(*Rekeningen van den Markgraaf, jaar* 1533—34, *kapittel der Uitgaven*).

(1) *(Op den bladrand :)* Doirslagen, by gebreke van ontfange vander composicien, daeraf, in desen ende den naistvolgenden articulen, mencie gemaict wordt als in voirgaende rekeninge.

Sindert es hy gerecompenseert als inde navolgende rekeninge f° XVI.

1534—35.

VAN 30 NOVEMBER TOT 30 NOVEMBER.

Schout: Willem vanden Werve.
Onderschout: Jan vanden Werve.
Buitenburgemeester: H^r Cornelis van Spangen, Ridder.
Binnenburgemeester: Lanceloot van Urssele.
Schepenen: H^r Willem van Liere, Riddere, Aart Schoyte, Gabriel Triapain, Willem Draeck, Klaas vander Heyden (*obiit; loco ejus* Mr Klaas de Schermere), Mr Karel de Renialme, (*obiit; loco ejus* Wouter van Immerseele), Simon vanden Werve, Adriaan Vledincx, Willem vanden Werve, Aartszoon, Jeronimus Sandelyn, Jan Draeck, Jooszoon, Mr Karel de Bueckeleere, Mr Jaak Hertsen, Cornelis Happaert.
Secretarissen: Mr Willem vander Ryt, Mr Jan de Keysere, Mr Jan van Halle, Mr Peeter van Wesenbeke.

HOOGER VIERSCHAER.

Veneris XVIII^a Decembris anno XXXIIII.

De Schoutet *contra* Franchois de Pennyn; gevorst *ad XV^am*.

Deselve *contra uxorem ejusdem;* gevorst *ut ante.*

---

1 *Januari* 1534 (1535).

(*Vonnis rakende Frans Pennyn en zijne huisvrouw*).

Alsoe de Schoutet der stadt van Antwerpen aengetast ende gevangen hadde Franchoyse Pennyn ende synder huysvrouwen, is, ter saken vander selver apprehensien, sekeren twist ende proces geresen inder Hoogher Vierscaren Ons Genadichs Heeren des Keysers, tusschen den voers. Schoutet, van wegen synder officien aenleggere, ter eenre, ende den voergenoempden Franchois de Pennyn met synder huysvrouwen, respective,

verweerderen, ter andere zyden; den voers. aenleggere seggende ende allegerende hoe dat de voers. verweerderen waren infect vander Lutheraenscher heresie, hadden heretique persoonen binnen heuren huyse gelogeert gehadt, namelick eenen Chartroys in weerlyck habyt gegaen hebbende, ende suspecte boecken, verboden synde, binnen heuren huyse gehadt ende gehouden, allet contrarie den mandementen ende bevelen vander Keyserlycke Majesteyt; nemende vuyt dien conclusie de voers. aenleggere, dat de verweerderen daerdore verbeurt hadden heur lyff ende heur goet tot Ons voers. Genadichs Heeren behoeff, ende dat hy over hen soude rechten ende doen rechten gelyck men over sulcke heritique persoonen schuldich es van doene. Waerop de voers. verweerderen, respective antwoordende, seyden dat nemmermeer metter waerheyt bevonden en soude worden dat sy eenichsins besmet waren met eeniger heresien, oft in eenigher manieren gedaen hadden teghen de bevelen oft mandaten van Onsen Genadighen Heere den Keyser, maer, ter contrarien, dat sy waren ende altyts geweest hadden goede kerstene lieden, te biechten, ten Heyligen Sacramente ende ter kercken gegaen hebbende, ghelyck behoirt, hen des refererende tot heuren gebueren ende al andere hens kennisse gehadt hebbende; ende als vanden voers. Chartroys die daenleggere seyde dat sy gelogeert souden hebben, seyden sy, verweerderen, dat de voers. Chartroys alhier inder stadt, menich jaer lanck, ten aensiene van alle der werelt, in weerlyck habyt ende gelyck een ander ambachtsman gegaen, geresideert ende zyn broot gewonnen hadde, soe dat zy, verweerderen, geweten oft oeyt gehoort en hadden, de voers. Chartroys en was een weerlick ende goet kersten man geweest, dwelck oick genoch gebleken hadde ten tyde als de voers. Chartroys tot heuren huyse sieck lach, dat hy hem bereyde, als hem biechtende ende het Heylighe Sacrament doende brenghen, maer mits synder siecten tselve nyet dorrende ontfanghen, ende altyt doende tgene dat een goet kersten man schuldich was geweest van doene, soe dat sy, verweerderen, noeyt eens gedacht oft gepresumeert en hadden dat de voers. Chartroys geestelyck oft een geordent persoon ware geweest, gelyck hy hem oick alhier anders hadde genaempt dan synen gerechtighen name geweest hadde; ende want het mandaet vander Keyserlycke Majesteyt inhoudt dat nyemant, willens en wetens, eenige suspecte persoonen logeren oft herberghen en soude, ende sylieden de qualiteyt vanden voers. Chartrois nyet geweten en hadden, (daeraff sy hen presenteerden

by eede te purgerene indient noodt ware), soe meynden sy gheenssins tegen de bevelen Ons Genadichs Heeren gedaen te hebbene. Ende aenclevende den boecken die de aenleggere seyde tot heuren huyse bevonden te syne, seyden de voers. verweerderen hoe dat heure neeringhe ende exercitie om hen broot te winnene, was, kinderen te leerene ende schole te houdene, ende alsoe hadden sy vele boexkens, als historien, vocabuleers ende diergelycke, die gheensins verboden oft onlancx gedruckt en hebben geweest, maer syn gepermitteert ende oick over XL, L ende meer jaeren gemaect ende altyt by eenen yegelycken openbaerlyck gecocht, vercocht ende gebesicht sonder eenighe contradictie. Ende als vanden vyf boecken byden aenleggere geedeert, die suspect syn moeghen, ontkenden de voers. verweerderen dat dat heure boecken waren, oft dat sy die oeyt gesien oft gelesen hadden, gelyck goet te presumeren was, want sy die nyet en verstonden oft verstaen en souden, al hoorden sy die lesen. Allegeerden oick deselve verweerderen dat de voers. aenleggere nemmermeer en soude cunnen gedoen blycken dat die suspecte boecken binnen heuren huyse bevonden hadden geweest, aengesien dat hen huys nyet voordere en is dan tgene dat sy selve bewoonen oft gebruycken, ende de cameren die andere persoonen beseten, gebruyckt ende in hueren gehadt hebben inden selven huyse, en syn gheenssins geweest het huys vanden verweerderen; ende heeft daenleggere daer eenighe boecken bevonden die suspect moegen syn, (des sy verweerderen ignoreerden), ende heeft hy die gebrocht int huys vanden verweerderen, ende deselve metten goeden boecken der verweerderen al tsamen in een kiste geleegt ende toegesloten, binnen den huyse vanden verweerderen, daer te voren (gelyck daenleggere selve bekent heeft gehadt), gheene boecken in en waren, dat en conste oft en mochte den voers. verweerderen nyet geprejudiceren, te meer, aengesien dat andere persoonen (aldaer gewoont ende die cameren in hueren gehadt hebbende, daer sy verweerderen gheen gesach met allen inne gehadt en hadden), selve den aenleggere bekent hadden dat het hen boecken waren, ende dat sy die eensdeels inden privaten geworpen hadden. Ende want de aenleggere nyets nyet en dede blycken van al tgene dat hy allegeerde teghen de verweerderen, ende nyet dan bloote segwoorden en waren vanden aenleggere, des hy hem vermat, met welcken synen simpelen segwoorden alleene hy de verweerderen nyet en conste belasten, conclu-

deerden vuyt dien de voers. verweerderen dat sy vander hachten ende impeticien des voers. aenleggers costeloos ende scadeloos behoorden ontslagen te wordene, sunderlinghe vuyt dien dat men bevinden soude, byden voerseyden mandemente, dat men eenen yegelycken rechtelick moet convinceren gedaen te hebbene teghen de geboden Ons Genadichs Heeren, eer men hem eenichsins mach condempneren oft punieren, dwelck daenleggere, soe de verweerderen seyden, nyet en dede oft gedoen en conste. Den voers. aenleggere, replicerende, seyde dat goet te gevoelene was dat de voers. verweerderen culpabel waren in tgene des voers. is, gemerct dat ten tyde als de voergenoemde Chartroys geapprehendeert werde, de voers. verweerderen hen mede geabsenteert ende gelatiteert hadden, dwelck hy, aenleggere, seyde dat de verweerderen nyet gedaen en souden hebben, en hadden sy hyeraff nyet culpabel geweest, persisterende, mids dien, als boven. De verweerderen, duplicerende, persisteerden in tgene des sy voere geallegeert hadden; ende aenclevende dat de verweerderen gelatiteert oft gevlucht souden hebben ten tyde als de voers. Chartroys werde gevanghen, seyden sy, verweerderen, dat sy (siende dat de Heer ende dieneers in hen huys gecomen waren, ende nyet wetende waeromme oft wut wat saken), een weynich hen hadden geabsenteert tot dat sy wisten ende gehoirt hadden de redene waeromme dat de Heer aldaer gecomen was; ende tselve wetende dat het om die sake alleene was, syn sy openbaerlick ende terstont weder in hen huys gecomen, als hen selven kennende daeraff ontschuldich, dwelck sy nyet gedaen en souden hebben, hadden sy hen ergens inne schuldich gekent gehadt; concluderende, mids dien, als boven. Gesien het mandement Ons Genadichs Heeren hyerop gepubliceert, gevisiteert oick de acten vanden voergaenden interlocutorien vonnissen in deser saken gegeven, ende op al rypelick gelet, sunderlinghe oick opt bekennen des aenleggers, die rechtelick vercleert heeft dat inde kiste daer hy alle de boecken tsamen inden huyse des verweerders gedragen, geleegt ende gesloten heeft gehadt, te voren gheene boecken en waren, ende nyet en weet te vercleerene te wat plaetsen oft cameren de vive suspecte boecken (aldaer inne wesende geleet) bevonden hebben geweest, Soe is, ter manissen des voers. Schoutetten, by Burgermeester ende Scepenen der voers. stadt van Antwerpen gewesen voer een vonnisse: de voers. aenleggere, om teghen de verweerderen geconcludeert ende gecontendeert te hebbene,

in vuegen ende maten gelyck hy gedaen heeft, nyet ontfangbaer; maer selen de verweerderen vander voirs. impeticien byden voergenoempden aenleggere theurwaerts respective gedaen, syn ende bliven vry, quyte ende verweert, compenserende de costen byde voers. partien ten beyden zyden gedaen, ende dat mids redenen. *Actum prima Januarii anno XXXIIII, stilo Brabantiæ.*

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen,* 1484—1582, *fol.* 125).

HOOGER VIERSCHAER.

Veneris XVa Januarii anno XXXIIII (1535).

De Schoutet heeft hem verthoont *contra* Jan Roderigo.

Veneris XXII Januarii anno XVc ende XXXIIII (1535).

De Schoutet *contra* Janne Roderigo, *pro* Schoyt; de voers. verweerdere is gewesen quyt ende vry vander aenspraecken des Schoutets, *salvo* de costen te beyden zyden gedaen gecompenseert.

---

12 *Februari* 1534 (1535) (1).

“ Men roept voorts, van sHeeren ende vander stadtwegen, Gheerde Oeyen, smit, ende Lysbeth, zyn huysvrouwe, Meesteren Jacobs, de barbier, woonende byde Borchtkercke, Peteren

(1) Omtrent dit tijdstip, wanneer de Anabaptisten te Munster het Rijk van Sion hadden gesticht, begon eene groote vervolging tegen deze hervormden, aan wier hoofd, naar het schijnt, te Antwerpen, Loy Pruystinck (meer gekend onder den naam van *Loy den Schaliedekker*), stond. (Zie: *Archievenblad, D. VII, blz.* 162 en verder onder het jaar 1544).

Bij het ontstaan dezer nieuwe kerkgemeente, had Luther eenen open

Jacopssen, schippere, ende Janne Vorninck, corctsnydere, opte

brief aan zijne geloofsgenooten van Antwerpen gericht, welke ten jare 1525, te Wittenberg verscheen en dien wij hier, om zijne hooge zeldzaamheid, mededeelen :

« Eyn brief D. Martini Luther, An die Christen zu Antorff. Wittenberg. 1525 Jar.

» Meynen lieben Herrn und freunden, allen Christen zu Antorff Martinus Luther.

» Gnad und fride von Christo unserm vater und HERRN Jhesu Christo. Allerliebsten herrn und freunde ynn Christo, Ich byn bewegt worden aus Christlicher liebe und sorge, an euch diese schrifft zu thun, Denn ik erfaren habe, wie bey euch sich regen die yrrigen geyster, wilche die Christliche lere hyndern und besuddeln sich unterwynden, wie denn an mehr orten auch geschicht, auff das ich, so viel an myr ist, meyne pflichtige trewe und warnunge an euch beweyse, und nicht auff mich durch meyn schweygen, kome yrgents blut, so verfüret wurde, dem ich hette mügen helffen. Bitte derhalben, ewer liebe, so bisher an myr yhe nicht anders hat mügen spüren, denn alle trew und vleys, so ich mit allerley farh, zu gut gemeyner Christenheyt, habe erzeygt, wollte auch diese meyne hertzliche meynung fur gut annemen. Denn ich ia nicht das meyne darynn, sondern ewern nutz und heyl suche, Syntemal so ich das meyne suchte, wol möcht still schweygen und ruge haben, odder anderwege furnemen.

» Wyr haben bis her lange zeyt unter dem Bepstlichen regiment manche grausame verfürunge erlitten, von den rümpel geystern odder pollter geystern, wilche wyr gegleubt und gehalten haben für menschen seelen, die verstorben sind und ynn peyn umbher gehen esollten. Wilcher yrthum nu von Gottes gnaden durchs Evangelion ans liecht bracht und auffgedect ist, das man weys, wie es nicht menschen seelen, sondern eytel böse teuffel sind, die mit falschen antworten die leut betrogen, Und viel abgötterey ynn aller wellt haben auffgericht. Nu aber das der leydige teuffel sihet, das seyn poltern und rumpeln nicht mehr gelten will, greyfft er eyn newes an, und hebt an ynn seynen geliedern, das ist, ynn den gottlosen, zu toben und poltert eraus, mit mancherley wilden dunckelen glauben und leren, Dieser will keyne tauffe haben, Ghener leucket das sacrament, Eyn ander setzt noch eyne welt zwisschen dieser und dem jüngsten tage, Ettliche leren, Christus sey nicht Gott, Ettliche sagen dis, etliche das, und sind schier so viel secten und glauben als köpffe, Keyn rültze ist itzt so grob, wenn yhm was trewmet odder duncket, so mus der heylig geyst yhm eyngeben haben, und will eyn prophet seyn.

» Ick mus hie zum exempel eynen erzelen, Denn ich mit solchen geystern viel zu schaffen habe. Es ist niemand, er will gelerter seyn denn der Luther. An myr wöllen sie alle ritter werden, Und wollt Gott sie weren, was sie meynen zu seyn, Und ich nichts were. Unter andern worten sprach er zu myr, Er were zu myr gesand von Gott der hymel und erden geschaf-

Borchtbrugge, dat zy hen op nu en Woensdage naestcomende,

fen haf, und gabs prechtig und doch bewrisch gnug fur. Endlich war das seyn befelh, Ich sollt yhm Moses bücher lesen, Da fragt ich, wo das warzeychen were seyns befelhs, antwortet er, Es stünde ym Evangelio Johannis, Da hatte ich seyn gnug und sprach, Er sollt widder komen eyn ander mal, Denn Moses bücher zu lesen, were diese zeyt zu kurtz. Ja lieber herr sprach er, der hymlische vater der seyn blut fur uns alle vergossen hat, weyse uns den rechten weg zu seynem lieben son Jhesu, Ade. Da sihestu, was fur geyster sind, die sich so hoch rhümen, das sie widder Gott noch Christum verstehen, und reden wie die unsynnigen. Solche elender leute mus ichs iare viel hören. Der teuffel kan myr sonst nicht nehr komen.

Das ich mus sagen, Bis her ist die welt vol leybloser pollter geyster gewesen, die sich fur der menschen seelen aus gaben. Itzt ist sie vol leybhafftiger rumpelgeyster worden, die sich alle fur lebendige engel ausgeben. Darumb eyn Christen hie mus getrost seyn, und nicht dafur erschrecken, das sich so mancherley secten und rotten erheben, Sondern dencken nichts anders, denn alls regeten sich, wie bisher, an manchen orten pollter geyster, der teuffel mus rumpeln und polltern, das man sehe wie er noch lebe, und was er vermüge, Die welt ist seyn rumpel spiel, Will das rumpeln ynn den winckeln ausserhalb des leybs nicht helffen, so helffe das rumpeln ynn den schwermer köpffen und wilden wüsten gehyrnen, Es will doch gerumpelt seyn. Sanct Paulus spricht, Es müssen rotten seyn, auff das offinbar werden die so bewerd sind. Da der Bapst regirte, war es stille von rotten, Denn der starcke hatte seynen hoff mit friden ynnen. Nu aber der stercker komen ist, und uberwindet yhn, und treybt yhn aus, wie das Evangelion sagt, so tobet und rumpelt er so, und feret ungerne aus.

Also, lieben freunde, ist auch unter euch komen, eyn leybhafftiger rumpel geyst, wilcher euch will yrre machen, und vom rechten verstand furen auff seyne dunckel, Da sehet euch fur und seyt gewarnet. Auff das aber yhr deste bas seyne tücke meydet, will ich hie der selben ettliche erzelen. Eyn artickel ist, das er hellt, Eyn iglich mensch hat den heyligen geyst. Der ander, Der heylige geyst ist nichts anders denn unser vernunfft und verstand. Der dritte, Eyn iglich mensch gleubt. Der vierde, Es ist keyne helle odder verdamnis, sondern alleyne das fleysch wird verdampt. Der funfft, Eyn igliche seele wird das ewige leben haben. Der sechste, Die natur leret das ich meynem nehsten thun solle, was ich myr will gethan haben, Solches wöllen ist der glaube. Der siebend, Das gesetz wird nicht verbrochen mit böser lust, so lange ich nicht bewillige der lust. Der achte, Wer den heyligen geyst nicht hat, der hat auch keyne sunde, Denn er hat keyne vernunfft.

Dis sind eyttel mutwillige frevel artickel, on was der siebend ist, die nicht werd sind, das man sie verantworte. Und ewer liebeth et recht daran, das yhr solchen geyst verachtet, Denn er ist gleich, wie viel ander itzt hyn und her sind, die nicht viel dardurch darnach fragen, was sie leren, sondern lust haben, das man auch von yhn sage, und die leute mit yhn zu schaffen haben müssen. Und der teuffel auch solche onruge sucht,

voere den noenen , comen verantwoerden voere de Heeren

das er sich mit uns zerre, und die weyl uns hyndere, das wyr der rechten lere vergessen, oder nicht damit umbgehen, gleych alls er pflegt mit andern gespensten die leut zu betriegen, das sie des weges feylen etc. Und sperret yhn das maul auff, das sie die weyl yhrer geschefft nicht warten. Eben also thut dieser geyst mit euch ynn diesen artickeln. Darumb seyt umb Gotts willen gewarnet, und sehet drauff, das yhr alles verachtet und faren lasset, was sich new und seltzam erhebt, und nicht not ist zur seelen seligkeyt zu wissen. Denn mit solchem gespenst versucht er die müssigen zu fahen.

» Zwar ewer rumpel geyst, da er bey myr war, leucket er diese artickel alle, wie wol er von den andern uberzeuget ward, Und auch ynn der rede selbst sich verschnapt, und ettliche bekand, das ich euch ynn der warheyt mag zeugen. Es ist eyn unbestendiger lügenhafftiger geyst, dazu frech und unverschampt, der zu gleych eynerley darff sagen, und widderumb leucken, und auff keynem dinge bleyben. Alleyne die ehre sucht, das er wirdig gewesen ist, mit uns zu reden, und lust hat, das seyn mist auch stinckt, wie viel seyner gleychen thun. Am meysten aber facht er da hart, Das Gotts gepot gut were, und Gott nicht wollt sunde haben, Wilchs on zweyffel war ist, und halff nicht, das wyr solchs auch bekanten. Aber da wolt er nicht hynan, das Gott, wie wol er die sunde nicht will, so verhenget er doch, das sie geschihet, und solch verhengnis geschicht ia nicht on seynen willen; Denn wer zwingt yhn, das er sie verhenget? Ja wie künd ers verhengen, wenn ers nicht wollte verhengen? Hie fur er mit seinem kopff hynauff, und wollt begreyffen, wie Gott sunde nicht wollt, und doch durchs verhengen wollt, und meynet den abgrund Göttlicher maiestet, wie diese zween willen möchten miteynander bestehen, auszuschöpffen. Da lies er yhm nicht sagen, und wollt schlechts nur den eynen willen ynn Gott haben, Was er darauff hat, weysen wol aus die obberurten artickel.

» Myr ist auch nicht zweyffel, Er wird mich bey euch dargeben, alls habe ich gesagt, Gott wölle die sunde haben, Darauff will ich hie mit geantwortet haben, das er myr unrecht thut, und wie er sonst voll lügen sticket, hie auch nicht war sagt. Ich sage, Gott hat verbotten die sunde und will der selben nicht, Dieser wille ist uns offenbart und not zu wissen. Wie aber Gott die sunde verhenget odder will, das sollen wyr nicht wissen, denn er hats uns nicht offenbart. Und S. Paulus selbst wollts und kunds nicht wissen, Ro. II. da er sprach, O du mensch wer bistu, der du mit Got rechtest? Derhalben ist meyne bitte, ob euch dieser geyst mit der hohen frage von dem heymlichen willen Gottes viel wolt bekömern, So weycht von yhm und sprecht also, Ists zu wenig, das uns Gott leret von seynem offentlichen willen, den er uns offenbart hat? Was narrestu uns, und wilt uns dahyneyn füren, das uns zu wissen verbotten und unmüglich ist, und du selbst nicht weyssest? las Gott solchs befolhen seyn, wie das zugehet. Uns ist gnug, das wyr wissen, wie er keyne sunde will, Wie er aber die sunde verhenget odder will, sollen wyr lassen gehen, Eyn knecht soll nicht wissen seynes herren heymlickeyt, sondern was yhm seyn herre gebeut. Viel weniger soll eyn arme creatur, yhrs Gotts Maiestet heymlickeyt erforschen und wissen wöllen.

Schouteth, Burgermeesteren ende Scepenen deser stadt, van

» Sehet lieben freunde, da merckt yhr, das der teuffel ymer damit umbgehet, das er onnöttige, unnütze, unmügliche stücke furtregt, damit die leichtfertigen zu reitzen, und das maul auffsperret, das sie die weyl von der rechten ban komen. Darumb sehet zu, das yhr darauff bleybt, das not ist, und Gott gebotten hat zu wissen, wie der weyse man spricht, Was dyr zu hoch ist, da frage nicht nach, sondern bleyb ymer ynn dem, das dyr Gott gebotten hat. Wyr haben alle zu schaffen gnug, das wyr Gottes gebott und seynen son Christum lernen unser leben lang, Wenn wyr die nu wol können, wöllen wyr denn weytter suchen die heymlichen stück, die dieser falscher geyst erregt on ursach, nur das er ehre und rhum erlange. So bleibt nu auff der ban, und lernet was S. Paulus leret zum Römern, und besehet daselbs meyne vorrhede, wilchs da sey der rechte orden zu lernen ynn der schrifft, und endschlabet euch der unnützen wesscher. Hiemit befilh ich euch Gott, und bittet fur mich. Amen. »

Op het Stedelijk Archief van Antwerpen bevindt zich de kopij van den volgenden brief, gekantteekend door Pensionaris Adriaan Herbouts en dagteekenende van het tijdstip van het bezetten van Munster:

Très-Révérend, très-Puissant Prince,

Nostre service voluntaire tousjours prest, très-Révérend Seigneur, en l'absence du très-Illustrissime et Hault-Né Seigneur et Prince, nostre Seigneur, Duc de Clèves, de Juillers et de Berghes, etc., n'avons voulu céler à Vostre Grâce nostre humble intention, comme sommes icy à Duysseldorff advertis que ceulx de Munster ont envoyez hors certains prescheurs et aultres, qui s'appellent prophettes, en tous pays, hault et bas, de sorte et d'intention, ainsi que entendons, vouloir assembler tous rebaptiseurs, sacramentaires et aultres bien vueillans et esmonateurs de leur secte et les menner au dict Munster, dont aussi du nombre d'iceulx aucuns ont esté ès pays de nostre dict Seigneur, s'ayants joincts et assemblez avec certains surséants et subjectz de sa grâce jusques à XL personnes, au lieu de Nuyssen, où qu'ilz se sont embarquez et hier au mydy arrivez icy, près de Duysseldorff, en vouloir d'aller à Munster susdict pour eulx y faire et laisser rebaptizer, et pendant que, à cause du maulvais temps et vent, estoient arrestez, ne puillants passer, sont demourez toute la nuyt au batteau; de quoy nous estans advertiz, avons faict faire enqueste et ordonné que les dictes XL personnes ont esté appréhendées et mises en prison, icy au dict Duysseldorff, et estans interroguez de leur entreprinse, ont respondu vouloir aller vers les prophètes à Munster estans Nouveau Jherusalem, que aussi le grant jour du Seigneur, n'estant toutesfois le dernier, approchoit et que aucuns d'eulx avoient le ouy la première trompette ou voix tubicinelle devant le hault jour du Seigneur.

Item, que dessus la ville, chose merveille at esté faicte et veue et que deux prophettes semblables, Énoch et Hélyas, sont venuz et debvoit Melchior Hourman estre Énoch et ung aultre, de Leyden en Hollande, Hélyas, les-

dat zy merckelycken befaempt ende geaccuseert zyn te wesene

quelz prophètes envoyent des autres hors pour amasser, ainsi qu'ilz dient, les Cristiens et les séparer des pescheurs et faulx Cristiens; item, que hommes et femmes de Munster disent vérité et prophètent que présentement illecques nul peschié se faict par les Cristiens rebaptisez, avec pluisseurs autres poincts semblables.

Après ce doncques, très-Révérend Seigneur, que ceste très-griefve poinct ouye et veue manière infidelle et secte contre nostre foy catholicque, présentement en toutes nations et pays, spéciallement en ces quartiers cy à l'entour, sont venues et plus en plus viennent et s'augmentent et que les susdicts envoyez hors Munster ont esté, non tant seullement ès pays de nostre prince, ains au dyocèse de Vostre Grâce et ès autres seigneuries et pays voysins et comme entendons d'eulx les estre encores d'intention mectre leur propos infidel à exécution, non seullement à la perte et destruction des pays et gens, mais aussi tendent à la division de nostre saincte foy catholicque et combien que en diligence des choses susdictes, avons escript à nostre prince, avons néantmoins pensé n'estre convenable dormir en cest affaire, ains le donner à cognoistre à Vostre Grâce; affin d'estre advertie y pourveoir. Au surplus, envoyons à Vostre Grâce avec cestes ung double des horribles articles envoyez à nostre dict Prince par le Seigneur Évesque de Munster, lesquels articles l'on observe, et apprend-on en la ville du dict Munster. Ce que dessus dict et narré est, n'avons voulu céler à Vostre Grâce. Laquelle nostre Seigneur, etc. (*a*).

Articles de l'aliance des Rebaptizez.

Item, fault qu'ilz renunchent l'église et tout ce que l'on appelle le service de Dieu.

Item, le baptesme et tout ce que l'on signe par caractères, comme palmes et eaue béniste.

Item, de regarder le grant dieu Balaan comme dessus la teste des presbtres.

Item, de ne jamais ouyr messe.

Item, de renuncer entièrement au monde.

Item, de poinct hanter avec les faulx Cristiens.

Item, de rendre compte le Sabmedy de leurs biens et les partir avec leurs frères Cristiens.

Item, de n'estre obéissant à souveraineté quelconque.

Item, une fois la sepmaine, nommément le Sabmedy, gisent-ilz croixés sur leur ventre et le Rebaptiseur « leur dist beaucop de linjurieuses et villaines paroles » (*var.* : « *at plusieurs maulvectes*, *maulgratieulxes et villaines parolles*) à prononcer et dire. »

Item, que Christus n'at reçue la nature humaine de Maria.

Item, que nulluy preschera publicquement avant le temps des payens.

(*a*) Desen brief was vander date ultima Februarii lestleden, *ut dixit Dominus Cancellarius*. (Aanteekening van Pensionaris Adriaan Herbouts).

vander quader ende vermaledyder secten der Anabaptisten oft herdooperen. „

(Zie : *Archievenblad, D. II, blz.* 327).

Hooger Vierschaer.

Mercurii XVII[a] *Februarii anno XXXIIII* (1535).

De Schoutet *contra* Jeronymum Pael (1); de Heere volcomen van zynen vermete aengaende der capitaelder aenspraken, byden aenleggere, ten verweerdere waerts gedaen. (*Op den bladrand:*) Executio facta.

---

20 *Februari* 1534 (1535).

“ Men roept voorts, van tsHeeren ende vander stadt wegen,

Item, que l'on fera nouveau mariaige avec les fidelles et baptisez.

Item, que la femme remandera son mary estant fidel.

Item, que tous serviteurs et servantes, estans francqs, ne se marriront aux payens et que les susdicts serviront nulz payens, sinon tant seullement les fidelles.

Item, que nul Cristien gouvernera sur les payens.

Item, que tous Cristiens abandonneront les offices qui ne sont raisonnables.

Item, que aussi ceulx qui tiennent office raisonnable qui n'est nécessaire osteront les mésus.

Item, que nul Cristien jugera avec les faulx Cristiens.

Item, que nul Christien recepvera ne doura usure ou rente.

Item, que ung « chascun courant courrera son cours » (*var.: « chascun cours aura son cours »*) et chemin et qu'on n'ayt regard a personne affin que l'huys ne luy soit clos.

Aussi, très-Révérend Seigneur, entendons de ceulx qui son icy que les susdicts prophettes sont aussi envoyez hors pour séduyre le commun peuple et que nostre Seigneur Dieu entre cy et Pasques vuelt chastier le monde et que le dixiesme homme ne demourera vivant et que pour ce ilz sont envoyez hors sercher les bons et vertueulx Cristiens et les ammener à Munster, où qu'ilz seront saulvez de la dicte punition et chastiement de Dieu et seront mis et viendront sans empeschement aucun ès biens de ceulx qui sont partis de Munster; avec telles et semblables parolles et consortz, le povre simple homme at paoir et est enclin abondonner le leur et suyt telz envoyez hors Munster.

Item, que les enffans au dict Munster, comme l'on dict, prophètent et que ce qu'ilz prophètent ainsy adviendroit.

(1) Herdooper.

Meesteren Lieven, de dyamantslypere, geboren van Ghent, woonende achter Sint Andrieskercke; Gielis de Ruytere, bontwerckere; Jan, die men heet crysman, woonende inde Bocxstede, in eenen ganck; Phillibaert, de nestelmakere, woonende opt Clapdorp; Jacob, de droochscheerdere, woonende inde Vekenstrate, dat zy ende elck, hen, op en Vrydage naestcomende, voir der noenen, comen verantwoirden voir Schoutet, Burgermeesteren ende Scepenen dezer stadt, van dat zy merckelycken befaempt ende geaccusseert syn te wesene vander quader ende vermaledyder secten der Anabaptisten oft herdooperen, die jegewoerdelick (God betert), in diversche plaetssen regnerende is. „

(Zie: *Archievenblad*, *D. II*, *blz.* 328).

---

25 *Februari* 1534 (1535).

Proclamatie van het Magistraat tegen de herdoopers; “ soo wel die iemanden herdoopt hebben, oft oick zelver hen hebben laten herdoopen, tzy mans oft vrouwenpersoonen, van wat qualiteyte ende conditien die zyn mogen, vreemde, ingesetenen oft oic poorteren deser stadt wesende, hen vertrecken ende porren, bynnen sonneschyne, vuyter stadt ende vryheyt ende, binnen den vierentwintich uren, vuyten Merckgraefscape van Antwerpen, ende, ten eeuwigen dagen, dair buyten bliven, zonder wederomme dairinne te comene, opte penen ende verbuerte, te wetene: mannenpersoonen vanden brande, ende vrouwenpersoonen van in eenen sack ten Werve alhier inder Schelt af geworpen ende verdroncken te wordene ende oic van allen hueren goeden. „

Zelfde straffen tegen de herdoopers die “ van nu voordane alhier binner der stadt, vryheyt oft Marckgraefscape van Antwerpen comen oft converseren. „

Verbod herdoopers te herbergen “ opte pene ende verbuerte van allen zynen goeden, ende dairtoe, ten eeuwigen dagen, gebannen te zyne vuyter stadt, vryheyt ende Merckgraefschape van Antwerpen. „

Verbod “ ennighe ombehoorlicke oft quade vergaderinghe te makene opte verbuerte van live ende van goede. „

Verbod “ dat van nu voordane nyemant en sal moghen predicken in ennighe kercken, capellen, cloosteren oft oick

in ennighe andere plaetzen, dan alleenlick de prochianen in huere kercken, ende de religieusen vanden drie biddende oirderen deser stadt in hueren cloosteren, ende dair zy huere statie hebben ende gewoonlic zyn te prekene, te wetene: de prior oft guardiaen oft deghene die dairtoe van hueren twegen commissie, last ende bevel hebben zelen; ende oft iemant anders tzelve dade, dat die dairane verbueren sal zyn lyf ende goet. „

Verbod " dat nyemant, wie hy zy, man oft vrouwe, hem en voordere te gane hooren predicken gelycke verboden predicanten, opte verbuerte van zynen oppersten cleede, tot behoef vanden ghenen die dexecutie dairaf gedaen sal hebben, ende dairenboven gecorrigeert te wordene na gelegentheyt vander saken. „

Verbod " alhier, vuytgenomen de scuttershoven deser stadt, met bussen te schietene. „

(Zie: *Archievenblad, D. II, blz.* 329.)

HOOGER VIERSCHAER.

Mercurii tercia Marcii anno XXXIIII° (1535).

De Schoutet *contra* Matheus Sauvaige, vuyt Loreynen; aengaende der capitaelder aenspraken, *actor* volcomen van zynen vermete. (*Op den bladrand:*) EXECUTIO FACTA.

De Schoutet *contra* Godevaert van Holaer, van Mechelen; *ut ante*. (*Op den bladrand:*) EXECUTIO FACTA (1).

Veneris XII^a Marcii anno XXXIIII (1535).

De Schoutet *contra* Peteren Mouwe (2), van Tours ende Tour-

(1) In het *Antwerpsch Cronykje*, leest men desaangaande het volgende: « In 't selve jaer, den 4 Meert, op eenen Donderdach, werden t'Antwerpen, twee borghers onthooft: d'een was een busmaker, geboren vuyt Loreynen, ende d'ander was een metsersdienaer, ende als sy sterven souden, bekenden sy dat sy gedaen hadden, omdat sy haer hadden laten herdoopen, maer de lichamen wirden opde Merckt verbrant, ende de hoofden buyten op staecken gestelt. »

(2) In de rekeningen des Schouts heet hij *Peter Monde*.

rayne; daenleggere, aengaende den capitalen, volcomen van synen vermete. (*Op den bladrand:*) Executio facta.

Martis XVI[a] *Marcii anno XXXIIII* (1535).

De Schoutet *contra* Dignen, huysvrouwe van Peteren Jacobssone, scippere; aengaende den capitalen, daenleggere volcomen van synen vermete. (*Op den bladrand:*) Executio facta.

Deselve *contra* Lysbeth Smeets, weduwe wylen Matheus, de busmakere (1); *ut ante*. (*Op den bladrand:*) Executio facta.

Deselve *contra* Neelken Clercx, huysvrouwe van Henrick, de tymmerman; *ut ante*. (*Op den bladrand:*) Executio facta.

Deselve *contra* Barbele Gheerts, van Geldrop, *uxorem* Henricks vander Borcht, hoeymakere; *ut ante* (2). (*Op den bladrand:*) Executio facta.

Veneris XI[a] *Junii anno XXXV* (3).

De huysvrouwe van Peter van Hese *contra* den Schoutet; dat *reus* schuldich sal zyn de brieven die hy seegt byder Conin-

(1) Matheus Sauvaige. Zie hiervoren onder den 3 Maart.

(2) Over deze rechtspleging meldt het *Antwerpsch Cronykje* het volgende: » Item op onse Lieve Vrouwen avont, in Meert, Donderdachs in Pallemweke, doen wirden t'Antwerpen vier vrouwen verdroncken van herdooperye weghen, d'eene was een busmakerswyff, d'ander een schippersvrouwe, d'ander een timmermansvrouwe, de vierde was de vrouwe van eenen hoymaker, en elck besondert wirdt 's morghen ten ses uren in eenen sack gesteken, ende alsoo ten Werff affgestoten. »

(3) Volgens eene handschriftelijke chronijk, door Diercxsens in zijne *Antverpia Christo nascens et crescens*, D. IV, blz. 68, aangehaald, zouden de herdoopers, op 11 Mei 1535, het Stadhuis te Antwerpen hebben overweldigd en op het punt zijn geweest zich van de stad meester te maken. Uit talrijke desaangaande geraadpleegde schriften schijnt te blijken dat dit

ginnen aen hem gescreven ende gesonden te syne brengen onder de Heeren ende daer en teynden recht.

---

14 *Juni* 1535.

Proclamatie van het Magistraat tegen de herdoopers. Premien uitgeloofd voor het aanbrengen van herdoopers; te weten 100 gouden Philippusguldens voor eenen herdooper; 50 guldens voor eenen herdoopten en 50 Carolusguldens voor de herbergiers die herdoopers zouden gehuisvest hebben.

(Zie : *Archievenblad, D. II, blz.* 332.)

---

22 *Juni* 1535.

Proclamatie van het Magistraat tegen de herdoopers; men kondigt af " achtervolgende den bevelen ende ordinantie van Onser Genadiger Vrouwen ,..... van sHeeren ende vander stadt wegen, dat alle ballingen die byden Officier ende deser stadt gebannen zyn, om eenigerhande mesusen ende delicten, vuytgescheyden van seditien, commotien, heresie, de quade lelycke sonde ende diergelycke, dewelcke vanden voirs. quaden secten oft herdooperen, iemande, bynnen sesse weken naestcomende accuseren ende voortbringen, in vuegen dat die geapprehendeert ende vander zelver heresie geconvinceert ende verwonnen worde, zoe dat dexecutie criminele daernae geschiede, zullen hebben die gratie ende relaxatie van hueren banne. „

Gebod rakende het schoolhouden.

(Zie : *Archievenblad, D. II, blz.* 334.)

feit, welk wreedelijk werd gestraft, niet te *Antwerpen*, maar wel te *Amsterdam* plaats greep. Noch de *Antwerpsche Gebod- en Vierschaerboecken*, noch de *Rekeningen des Schouts* maken er de minste melding van, terwijl de werken over de geschiedenis van Amsterdam den opstand omstandiglijk beschrijven.

HOOGER VIERSCHAER.

Veneris XXV Junii anno XXXV.

De huysvrouwe van Peter van Hese *contra* den Schoutet; dat *actor* schuldich sal zyn de brieven, navolgende den voergewysden vonnisse, te leverene in handen vanden Heeren *infra octavam proximam*, om alsdan recht gedaen te wordene *prout juris.*

Veneris XVIa die Julii anno XXXV.

Cornelis Vrancx, als voersprake, heeft, in volder gebannender Vierschaeren, versocht aenden Onder-Schoutet aldaer gebracht te wordene Meesteren Claese de Beuckeleere, Advocaet inden Raide geordineert in Hollandt, gevangene, omme rechts te plegene. Op welck versueck, nae altercatie etc., gewesen is, *presente* Urssele, Burgermeester van binnen, met gevolge etc., dat de voirs. Onder-Schoutet den voirs. gevangene schuldich sal wesen te brengene ter Vierschaeren *ad Veneris proximo*, ten waere dat hy conste gethoonen dat de zake vanden voirs. gevangene hangende waere te Hove, ongedecideert. Actum XVI Julii anno XXXV (1).

---

16 *Juli* 1535.

Alzoe, ten dage nabescreven, in volder gebannender Vierscharen Ons Genadichs Heeren sKeysers, voer Janne vanden Werve, Onderschoutet, Burgermeester ende Scepenen deser stadt van Antwerpen, aldaer te rechte sittende, gecompareert is Cornelis Vrancx, gezworen voersprake derzelver, heeft

(1) Deze aanteekening is doorgehaald in het register.

aldaer openbaerlick geproponeert hoe dat de voers. myn Heere de Onderschoutet in stricter gevanckenisse hielde ende langen tyt gehouden hadde, onder tdecxsel oft schyn van zekere pretense accusatien, eenen genaempt Meester Claes Bueckelaere, advocaet postulerende inden Raide geordineert in Hollandt, zonder dat men hem eenige tichte oft aensprake gedaen hadde; versocht daeromme aenden voers. mynen Heere den Onderschoutet, dat hy den voergenoempden Meesteren Clase ter voers. Vierscharen presenteren ende doen brengen wilde omme rechts te plegen, ende, in gevalle van weygeringe, sustineerde dat tselve nae recht behoorde ende sculdich waere te geschiedene. Op welck versueck de voers. Onderschoutet, antwoerdende, seyde dat hy ontkende den voers. Cornelise Vrancx eenige procuratie oft speciael bevel te hebbene vanden voers. Meesteren Clase seyde; oic dat de zake daeromme dat dezelve gevangen sat, hangende was te Hove; concluderende midts dien dat de voers. Cornelis in zynen voers. versuecke gewesen zoude worden nyet ontfangbaer. De voers. Cornelis, daerop replicerende, seyde in effecte dat tvoers. versueck dede, nyet als gemechticht, maer als voersprake vanden voers. Meesteren Clase, ende dat hy in dier qualiteyt daertoe nae recht wel gefondeert was omme tghene des voers. is te versueckene, besundere, gemerct dat de Vierschare gebannen was ende tvonnisse gegeven hadde omme eenen iegelycken recht ende vonnisse te doene, des versueckende. De voers. Onderschoutet, in stede van duplicke, persisteerde int tghene des hy hier voere geseegt hadde, ende de voers. Cornelis Vrancx versueckende omme recht hieroppe gemaent te hebbene, Soe is, ter manissen des voers. Onderschoutets, by Lansloote van Urssel, Burgermeester ende Scepene, met gevolge van Scepenen, zynen medegesellen, gewesen voer een vonnisse : dat de voers. Onderschoutet den voers. gevangene sculdich zal wesen te brengene ter Vierscharen op en Vrydage naestcomende, ten waere dat hy gethoonen conste dat de zake vanden zelven gevangene hangende waere te Hove ongedecideert.

Aldus gedaen des Vrydaechs, XVI[e] dagen in Julio int jaer XV[c] ende vivendertich.

Vander Ryt.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen,* 1484—1582, *fol.* 129 *v/o*).

Veneris XXIII^a Julii.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen, gevangene; *actor* zal schuldich zyn Meesteren Clause Schat visie vanden boecken ende inventairs daeraff gemaect te doene *infra hinc et Martis* avont *proximo*.

Cornelis Vranx, als Advocad van Meester Clause de Beukeleere, heeft, navolgende den voergewysden vonnisse, heden acht daghen gewesen, versocht dat hy denselven Meesteren Clause alhier ter Vierscaren doen brenghen soude, om rechts te plegene oft doceren dat de litispendentie daeraff waere hangende, ongedecideert, te Hove. Waerteghen de Schoutet heeft geexhibeert sekere beslotene brieven van mynen Heere den Cancellier, inhoudende dat men de sake soude surceeren ende stateren VIII daghen. Mids welcken en heeft de Schoutet daeraff nyet willen manen ende *per consequens* en is daeraff nyet gewesen. Dwelck de voirs. Cornelis Vranx versochte geteekent te hebbene.

Veneris penultima Julii anno XXXV.

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere, Advocad inden Haghe, gevangene; tvonnisse is gevorst *ad 8*.

Veneris; VI^a Augusti anno XXXV.

Meester Claus de Beukeleere, Advocat, *protestatus est contra* den Schoutet, Jan vanden Werve ende oick Meesteren Clause Schat, *nomine proprio*, van dat sy hem infameren ende opseggen dat hy een Luteraen is, ende inden Haghe in Hollant voer sulcx geacht ende gehouden, van injurien ende oick *de expensis, damnis et interesse*.

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere; *respondebit reus ad Lunæ proximo. Et consentiit* Meester Claus Schat dat hy tusschen dit ende morghen noene den verweerdere overgeven sal, by specificatien, de plaetsen ende namen vanden persoonen daer *actor* seegt *reum* conventiculen oft disputacien vanden geloove mede gehouden te hebbene.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen, gevangene; *actor* sal schuldich zyn Meesteren Clause Schat, des verweerders Advocat, te doene edicie vanden boecken ende dat by behoorlycken inventaris, daer hy den verweerdere mede wille belasten.

Veneris XIII^a Augusti anno XXXV.

Meester Claus Schat, Advocat, als taelman *fisci, protestatus est* dat tgene dat hy Meesteren Clause de Beukeleere, inder Vierscaren oppe geseegt heeft ende alnoch opseggen sal moeghen, dat hy dat nyet en doet oft gedaen en heeft *nomine proprio*, maer alleenlick als daertoe met rechte bedwonghen zynde, om den Schoutet in deser saken te moeten dienene.

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere; *petiit reus* geteekent te hebbene dat Meester Claus Schat, *nomine Schulteti*, bekent heeft dat het gewesen is dat partien dinghen souden van derden daghe tot derden daghe, *salvo* dat men de Sondaghen nyet medeteekenen en soude.

De Schoutet *contra eumdem; actor* sal schuldich zyn te specificerene ende te vercleerene den persoon daerteghen hy, verweerdere, gedisputeert heeft inden *Rooden Leeu* alhier, *et declaravit actor* dat deghene daer *reus* teghen gedisputeert heeft inden *Rooden Leeuw* alhier, zyn geweest Capiteyn Themise, de Drossaet van Berghen, de Buyten-Burgermeester myn Heere van Spaengnen, Jaspar, de weerdt inden *Rooden Leeu* alhier, ende den knape aldaer. Ende wille *reus* dat *actor* naerdere specificatie doe vanden personen, tyde ende plaetsen daermede hy conventiculen ende disputacien in Hollant gehouden soude hebben dan hy hem *in scripto* overgegeven heeft, soe sal *actor* dienaengaende dach hebben.

Deselve; daernaé, *eodem die*, is gewesen dat *actor* tyt hebben sal om de naerdere specificatie van Hollant te doene als boven *ad XV^am, pro omni termino.*

---

13 *Augusti* 1535.

Alsoe Meester Claus Schat, Advocad, inden name, van wegen ende ten bysyne des Schoutetten deser stadt, als aenleggere, criminelick aengesproken hadde, voer myne Heeren Burgermeester ende Schepenen, inder Hoogher Vierscharen Ons Genadichs Heeren binnen der stadt van Antwerpen, Meesteren Clause de Beukeleere, nu ter tyt gevangene, verweerdere; ende naedien de voirs. Meester Claus Schat, inden name ende ten bysyne van Janne vanden Werve, Onderschoutet derselver stadt, rechtelick vercleert ende bekent hadde dat tusschen hen partien onlancx gewesen hadde geweest, dat sy, partien, souden moeten dinghen van derden dage tot derden dage, behoudelick dat men de Sondaghen nyet mede rekenen en soude, heeft de voirs. verweerdere vanden bekennen des voirs. aenleggers versocht te hebben acte, die hem geaccordeert werde. Aldus gedaen inder voirs. Vierscharen, des Vrydaechs, derthien dage in Augusto int jaer XV^c ende vivendertich.

J. Wesenbeke.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen*, 1484—1582, *fol.* 130).

---

13 *Augusti* 1535.

Alsoe de Schoutet deser stadt van Antwerpen, van wegen synder officien als aenleggere, voer mynen Heeren Burgermeester ende Scepenen derselver stadt, (inder Hooger Vierscharen Ons Genadichs Heeren alhier), criminelick aengesproken hadde Meesteren Clause de Beukeleere, gevangene, verweerdere, vuyt dien dat de voirs. verweerdere (soe daenleggere seyde ende in feyte stelde), contrarie den mandementen ende publicatien van wegen Ons Genadichs Heeren des Keysers voertyden gedaen, inde herberghen ende prophane plaetsen, namelick alhier binnen deser stadt van Antwerpen, int huys geheeten *den Rooden Leeuw*, inde Cammerstrate, oick in Hollant, inden Haghe, tot des verweerders huyse, ende elders, gedisputeert hadde van saken den Heyligen kersten geloove aengaende, conventiculen gehouden, ende, onder dandere, van-

den doopsel vermanende ende disputerende, geseegt ende gesustineert hadde dat op doopsel dat Sint Jan Baptiste, die Onsen Heere gedoopt hadde, nyet en was te lettene oft te achtene, ende totten desen dat deselve in Hollant gevraecht synde wat hy vanden Weerden Heyligen Sacramente gevuelde, daertegens nyet en wilde seggen, maer dat hy gesustineert ende geseegt hadde dat opde heylige dagen ende vierdagen byder kercken ingeset, nyet en waert te achtene ende te lettene, ende dat hy in verachtingen derselver diverse persoonen (al suspect synde vander Lutheraenscher ende andere verdoemde secten), hadde doen ende laten tot synen huyse wercken op gebooden vierdagen Onser Liever Vrouwendagen ende diergelycke, etc., de statuyten der kercken, als vierdagen ende diergelycke veracht, ende anderssins waere besmet, ende voer sulckx gediffameert vander Lutheraenscher oft andere quade heresie etc.; ende alsoe de voirs. aenleggere, by Meesteren Clause Schat, synen Advocad, op heden acht dagen den voirs. verweerdere geconsenteert heeft gehadt dat hy hem goets tyts overgeven soude, by goeder specificatien ende declaratien, den tydt, plaetsen, stonden ende oick de persoonen, daer, wanneer ende met wyen hy, soe wel in Hollant als alhier inder stadt, conventiculen gehouden oft vanden Heyligen kersten geloove gedisputeert soude hebben, om daerop alsdan tantwoordene soe synen Raedt gedragen soude, ende de voers. aenleggere, dien navolgende, den voirgenoempden verweerdere eensdeels confuse hadde doen overgeven de plaetsen, stonden ende persoonen, sonder eenige specificatie van tyde, waer oft wanneer ende oick met wyen hy, verweerdere, van tgene des voirs. is gedisputeert soude hebben oft conventiculen gehouden, heeft de voirs. verweerdere geallegeert hoe dat de voirs. aenleggere, dien synen consente nyet tegenstaende, hem tselve nyet overgegeven en hadde by goeder declaratien ende specificatien van tyden, plaetsen, stonden ende met wat persoonen hy gedisputeert oft conventiculen gehouden soude hebben, in sulcker vuegen dat hem, verweerdere, nyet moegelyck en was daerop pertinentelick tantwoordene, noch syne *alibi* oft andere exceptien ende defensien te cunnen proponeren, sustinerende vuyt dien de voirs. verweerdere dat, nae recht, daenleggere schuldich soude syn hem naerdere te specificerene den tydt, de persoonen, plaetsen ende stonden, daermede hy seggen ende sustineren wilde dat de voirs. verweerdere den mandaten Ons Genadichs Heeren des Keysers

soude hebben gecontravenieert, om, dat gedaen, daerop pertinentelick te responderene ende hem te moegen defenderene, soe nae recht behooren soude. Waerop de voirs. aenleggere, by Meesteren Clause Schat, synen Advocat voirs., dede seggen hoe dat hy den voirs. verweerdere (tgene des hy nu ter tyt versochte), alreede gedaen ende hem al by specificatien over hadde gegeven in gescrifte, hopende daermede te gestane, ende in gevalle neen, des hy seyde jae, dat hem alsdan sekeren gracelycken tydt gegunt ende gegeven soude worden, om hem daerop binnen middelen tyde naerdere te informerene. Den voirs. verweerdere seggende dat nae recht (ende sunderlinge nae de Blyde Incompst des Lants van Brabant) een officier yemande criminelick willende impeteren, schuldich waere gefurneert ende gefundeert te syne ende volcomen informatie precedente genomen te hebbene, voer ende eer hy yemande mochte apprehenderen oft criminelick betichten, persisterende mids dien dat de voirs. aenleggere schuldich syn soude hem alsnu te specificerene den tydt, plaetse, stonden ende persoonen, als voere, ende dat den voirs. aenleggere gheenen anderen termyn oft dilacien daertoe gegunt oft gegeven en soude worden om tselve te doene, sunderlinge ende te meer mids dien de voirs. verweerdere wel seventhien weken lanck gevangen hadde geseten ende daenleggere tyts genoch hadde gehadt om hem hyeroppe te informerene; op dwelck daenleggere, ter contrarien sustinerende, seyde, soe verre de verweerdere naerdere specificatie gedaen wilde hebben dan hy hem overgegeven hadde, dat hy hem, als boven, tydt ende termyn daertoe gegeven behoorde te wordene; met meer woorden by partien ter eenre ende ter andere syden geallegeert, Soe is, ter manissen des voirs. Schoutetten, by Burgermeester ende Schepenen voergenoempt, gewesen voer een vonnisse: dat daenlegere schuldich sal syn nu ter tyt te specificerene ende te vercleerene den persoon daertegen de voirs. verweerdere alhier inden *Rooden Leeuw* gedisputeert soude hebben, ende wille de voers. verweerdere dat daenleggere naerdere specificatie sal moeten doen vanden tyde, plaetsen ende persoonen daermede de verweerdere gedisputeert ende conventiculen in Hollant gehouden soude hebben, dan daenleggere hem in gescrifte over gegeven heeft, soe sal daenleggere, om dat te doene, daertoe dach hebben. Aldus gedaen inder voers. Vierscaren, den derthiensten dach Augusti int jaer XV^c ende vivendertich.

Daernae, ten selven stonden, de voirs. partien onderlinghe altricerende binnen wat tyde de voirs. aenleggere schuldich soude syn hem te informerene ende de voergeruerde specificatie (van dat in Hollant geschiet soude syn) te doene, Soe is, ter manissen als voere, byde voirgenoempde Wethouderen vonnislick gewesen dat de voirs. aenleggere tselve schuldich sal syn te doene binnen veerthien dagen naestcomende, *pro omni termino*. Gedaen ten dage, jaere ende Vierscharen voirs.

Ten selven tyde ende stonden, heeft de voirs. aenleggere, navolgende den yersten lede vanden voers. vonnisse, vercleert ende vercleerde dat deghene daer de voirs. verweerdere alhier inden *Rooden Leeuw*, binnen deser stadt, tegen gedisputeert heeft gehadt als voere, syn geweest Capiteyn Themise, de Drossaert van Berghen, de Buyten-Burgmeester deser stadt myn Heere van Spaengnen, Jaspar, de weerdt inden *Rooden Leeuw* voirs., ende de knape aldaer. Gedaen als boven.

J. Wesenbeke.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen*, 1484—1582, *fol.* 131).

Veneris XX^a Augusti anno XXXV.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen; *declaravit actor* dat de boecken daermede hy den verweerdere wille belasten deselve boecken zyn daer hy Meesteren Clause Schat, des verweerders Advocat, op heden visie ende edicie aff gedaen heeft ende egheene andere.

De Schoutet *contra eumdem;* dat de boecken voers. comen zullen inde Greffie van stonden ane.

Veneris XXVII^a Augusti anno XXXV.

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere; dat *actor* noch hebben sal eenen dach om specificatie te doene vanden tyde ende plaetsen (*ad octo ex gratia*) navolgende den voergewysden vonnisse.

hen, te diverschen stonden, geseeght hebben ende dairmede gepayet dat men hierop verzien soude ende nyet gedaen en wordt, willende dairaff de supplianten genoch inculperen dat zy nyet meer clachten doen en sullen, seggende in effecte: " die voirs. „ Fernandis is aldus buyten lants soe lange gevangen gehouden „ geweest ende is geleet geweest tot II reysen opte banck ende „ torture, sonder recht oft justicie, zyn dienaers ende maerte oeck „ gevangen, ende zyn comptoir ende secreten opgedaen ende gevi- „ siteert geweest, al sonder byzyn oft wetene vanden Officier ende „ justicie vander stadt, dat morgen oft overmoergen hen dan van „ gelycken soude moegen gebueren, „ ende dwelck is oeck tegen dexpresse previlegie vander stadt by wylen Hertogen Janne verleent, innehoudende, onder dandere, dat alle cooplieden tAntwerpen wesende, gebruycken souden der vryheyt ende liberteyt hen gegeven, ende dat men elcken mensche die dair recht begeert, dair recht ende vonnisse doen zal, gelyck dat behoirt, ende daeromme is altyt onderhouden geweest ende een oudt hercommen, dat egeen Officier vanden Prince tAntwerpen, noch in andere steden, aentastinge oft gevanckenisse vanden ingesetenen oft feytelycke executie van opdoene van huysen, comptoiren oft secreten doen en mach, ten zy by assistencie vanden Officier; dairmede tvolck gepayet wordt ende verhuedt van murmuracie, meynende dat tselve met goeder justicien ende rechten vander plaetsen gedaen wordt, ende hiertegen en doet nyet dat dese ende gelycke exploiten souden gedaen moegen wordden in cas geprevilegieert, want die cooplieden seggen en laten hen duncken dat men telcken den cas criminele soude moegen baptiserene, ende dan alzoo tegen hen, huer dieners ende familie, met hueren goeden, boecken ende gescriften alsoe soude procederen; ende daeromme sprecken die previlegien vander stadt universelyck dat men, in allen saken, egeen vuytscheydende partyen dair recht doen zal ende dwelck altyt aldair is onderhouden geweest; is oeck waer dat, ten huyse vanden voirs. Fernandes, liggen officiers byden voirs. Baers dair gestelt ende die dair gelegen hebben, sindert dat hy gevangen is geweest, teerende vanden zynen goeden, dairaff noyet inventaris gemaect en is geweest, mits den welcken zyn diversche crediteuren die aen dese supplianten oeck clachtich vallen, begerende opte goeden met rechte te procederene ende hen justicie gedaen te worddene; oeck die proprietarisen vanden huyse hebben aen desen thoenderen supplicacien overgegeven om met rechte te hebbene

betalinge vanden huyshueren van drye jaeren, alle jaere XXXIX ponden groot Brabants, ende thuys oeck geruympt hebbende, ende gescappen is, soe zy alle seggen, namaels nyet goets genochs te vyndene om hen te betalene, dairop zy, supplianten, tot noch oeck gesupersedeert hebben recht te doene, mits allen denwelcken ende bezundere gemerct die voirs. groote leste murmuracien, hebben zy, thoenderen, hier te Bruessele gesonden huere Gedeputeerde, meynende dit Uwer Majesteyt al te kennen te gevene, ende dwelck zy, mits Uwer Majesteyt absencie, gedaen hebben den Heeren vanden Secreten Raide hier wesende, in presencien van mynen Heere die Cancellier ende oeck den Advocaet Fiscael in Brabant, versueckende hierop alzo versien te worddene dat zy, supplianten, die cooplieden mochten contenteren ende, mits der absencie van Uwe Majesteyt, wordde geappointeert, desen clachten aengaende, dat die Gedeputeerde souden wederomme commen hier te Bruessele, als Uwe Majesteyt hier waere, waeraff zy, supplianten, thuys comende, hebben die voirs. coopluyden geadverteert, ende, mits hen toeseggende dat, als Uwe Majesteyt gecommen ware, zy wederomme hier tegen provisie ende remedie vervolgen zouden, hen gepayet ende gecontenteert hebben, ende desen achtervolgende, hebben zy, supplianten, tegenwoirdelyck huere Gedeputeerde aen Uwe Majesteyt gesonden, gevende over dese requeste. Bidden dairomme dat Uwe Majesteyt gelieven wille hierop te verleenene behoirlycke provisie, dairmede geordonneert zal wordden dat van nu voirtaen die voirs. Procureur, noch egeen andere Officier Ons Heeren des Keysers, bynnen de voirs. stadt van Antwerpen egeen poirters noch ingesetenen derzelver stadt en sullen moegen aentasten noch vangen, huere huysen, comptoiren oft andere huere secreten open doen oft dieners in huere goeden ende huysen leggen ofte dyergelycke reële execucie doen, ten zy in presencien vanden Merckgreve ende Borgermeester ende Scepenen vander zelver stadt, ende dat men egeen gevangene persoen, voer wat zaken oft delicten dat zy, het zy die waeren gebaptizeert, geprevilegieert oft nyet, en zal moegen vueren gevangen vuyter voirs. stadt, mair dat men die aldair voer Borgemeester ende Scepenen zal aenspreken met rechte, ende dairover hen recht doen, gelyck dat navolgende den rechten ende previlegien vander stadt dat behoirt, oft dat ten minsten, in zaken die bevonden zouden moegen wordden geprevilegieert te zyne, die voirs. Borgermeester ende Scepenen oft eenige andere Commissarisen, by provisien ende totter tyt toe anders

dairop byde Keyserlycke Majesteyt zal wordden geordineert, dairtoe sullen gecommitteert ende geordineert wordden; voer die welcke saecke gevangene persoenen tot Antwerpen sullen met rechte aengesproken wordden ende huer proces gemaect ende dairover recht ende justicie gedaen wordden, soe dat behoirt; dat voirts den supplianten geconsenteert wordde recht ende justicie te doene ende te administrerene den voirs. crediteuren ende proprietarisen vanden voirs. huyse opdie voirs. goeden daerinne noch wesende, om betalinge te hebbene van huere schulden ende om thuys geruympt te worddene, gelyck dat, nae der stadt recht, dwelck zy thoenderen gezwoeren hebben, behoirt; oft sulcke andere ordinancie ende provisie hierop te verleenene, dairmede zy, supplianten, aen die voirs. cooplieden ende gemeynten ende oeck die voirs. crediteuren moegen gestaen, ende dat die stadt dairaene dependeert die geheele welvaert van dese landen nyet en comme tot ruyne ende desolacien. Dwelck doende, etc.

III.

2 *September* 1535.

(*Vertoog van het Magistraat aan de Koningin-Regente.*

A la Royne (1).

Remonstrent en toute humilité Voz très-humbles serviteurs les Bourgmaistres, Eschevins et aultres de par la Majesté Impériale commis au gouvernement et police de sa ville d'Anvers, comment ung nommé Anthoine Fernandis, marchant estrangier de la nation de Portugal, ayant faict sa résidence en la dicte ville d'Anvers par l'espace de XII à XIII ans continuelz, y faisant et exerçant grant train de marchandise, est party, au moys de Décembre XV^{c} XXXIII, de la dicte ville d'Anvers pour aller en ses affaires et négotiations à Lyons, sur le Rosne, et à

(1) (*Op den bladrand :*) Deze requeste metten stucken is overgegheven in handen vander Coninghinne, opten 11^{en} van Septembris anno XXXV, byde Bourgemeesters Spaengien (*van Spangen*), Schoyt(*e*) ende Herbouts, alsdoen ghedeputeert om dese saicke tot Bruessel.

Venise, laissant en sa maison et demeure au dict Anvers aucuns ses serviteurs et servantes et plussieurs et divers biens, denrées et marchandises, et son comptoir avec ses secretz, comptes et et papiers, cloz et enfermé.

Lequel Anthoine, venant en la Seignorie de Leeuwe, terre du Seigneur de Gaesbeke, en cestuy pays de Brabant, y est, par aucuns prins et appréhendé au corps et mené comme prisonnier hors le dict pays de Brabant au pays de Haynnauw, où il a esté détenu en estroicte prison, an et jour, sans ce que oncques on luy ait faict aucune demande ou mis en justice, nonobstant que, par plusieurs foiz, il l'ait requis et aussi ses serviteurs en son nom.

Ce que a esté et est faict et attempté, non-seullement contre et au préjudice des droictz et privilèges de la dicte ville d'Anvers, mais aussi contre la notoire loy du pays et de la Joyeuse Entrée de la Majesté Impériale, comme Duc de Brabant, et par Sa Majesté juré et approuvé, selon lesquelz droictz, privilèges et Joyeuse Entrée, ung Officier, ayant prins ou appréhendé quelque prisonnier au dict pays de Brabant, est tenu, endedens trois jours après icelle appréhension, le faire amener devant la justice du lieu d'icelle appréhension et luy faire judiciairement sa demande et déclairer les causes de son emprisonnement, sur payne, après l'expiration des dictz trois jours, d'estre absolz et eslargy pour les juges du lieu de la dicte prison.

Et aussi expressément contre les privilèges du dict pays de Brabant de appréhender par ceste manière quelcque marchant, résident au dict Anvers et le mener prisonnier hors du pays, dont les marchans de diverses nations, résidens en icelle ville d'Anvers, ont fait plusieurs doléances aus dictz supplians, tellement que iceulx supplians avecques les dictz marchans ont pieçà ce que dict est remonstré et donné à cognoistre par aultre requeste à Vostre Majesté, affin que le dict Anthoine pourroit estre traicté par voye et justice.

A quoy leur a esté par diverses fois dict et respondu verballement et de bouche, qu'on traicteroit le susdict Anthoine par forme de justice, et pour ce que ce a esté tousjours et longtemps différé, si ont les dictz marchans d'Anvers, au moys de Juing, l'an XXXIIII, faict plusieurs aultres doléances par escript aus dictz suppliants, leur requérans de vouloir tant faire et solliciter vers Vostre Majesté que sur leurs dictes doléances demourer en leur anchienne liberté, droictz, privilèges et traictement de justice, soubz laquelle confidence et espoir ilz

estoient venuz en ces pays de par-deça, et mesmement en la dicte ville d'Anvers, pour y résider et demourer.

Quoy ensuyvant, ont les dictz supplians icelles doléances, avecques certaine requeste faict présenter à Vostre Majesté, sur laquelle a esté, le XXe jour du dict mois de Juing, déclairé et appoincté que Vostre Majesté, ayant veu icelle requeste, ensemble les dictes doléances et complaintes des marchans, estoit et encoires est d'intention de bien et favorablement traicter les marchans résidens et venans par deça et leur garder et entretenir leurs franchises et priviléges et les faire maintenir en droict et bonne justice, comme le tout appert par les dictes doléances, requeste et appoinctement, icy joinct et attaché par copie, duquel appoinctement iceulx supplians ont adverty les dictz marchans, dont lors ilz se contentèrent, espérant que ainsy seroit faict et icelluy appoinctement furny et accomply.

Et pour ce que depuis le dict Anthoine Fernandis est par Maistre Christiaen Baers, comme Procureur fiscal de l'Empereur, à ce, comme il dict, espécialement estably, livré et amené prisonnier au chasteau de Vilvoorde, lequelle Maistre Christiaen luy a faict au dict chasteau, par devant aulcuns commis, certaine demande, et que en après icelluy Maistre Christiaen est venu avecques aucuns Commissaires du Conseil de Brabant en la dicte ville d'Anvers, en la maison du dict Anthoine Fernandis, ouvrant le comptoir d'icelluy Anthoine, lequel estoit fermé et scellé du signet de l'Empereur et aussy des seaulx de Marcgrave et deux Eschevins de la dicte ville d'Anvers, ostant et levant le dict signet et seaulx en absence et sans en advertyr le dict Marcgrave et supplians, les dictz marchans et autres bourgeois et inhabitans d'icelle ville d'Anvers, et aussy les créditeurs du dict Fernandis se sont, à ceste occasion, derechieff et plus que devant renduz plaintiffz devers les dictz supplians, et ont fort murmuré de la dicte manière de faire en l'absence et sans le sceu que dessus; tellement que les dictz Commissaires, craindans que inconvéniens s'en pourroient ensuyr, ont supersédé de besoingner ou procéder plus avant.

Desquelles doléances et murmures les dictz remonstrans ont advertiz par escript Messeigneurs les Chancellier et autres du Conseil en Brabant, lesquelz ont escript, mandé et commandé, de par la Majesté Impérialle, aus dictz supplians d'envoyer, devers eulx, deux ou trois leurs députez en ceste ville de Bruxelles, instruictz et informez des dictes doléances et plaintez; ce qu'ilz ont faict et aus dictz Chancelier et Conseil oultredonné

les dictes doléances et plaintes dont copie est icy attachée (1).

Et nonobstant tout ce que dit est, et sans avoir remédié et pourveu aux doléances et plaintes dessus dictes et advenu que le dict Maistre Christiaen, environ cincq sepmaines passées, est retourné en la dicte ville d'Anvers, en la maison d'icelluy Anthoine Fernandis, et y a prins et constitué prisonnière la servante d'icelluy Anthoine Fernandis, estant une More et l'a enchaînée et tenue en icelle maison comme prisonnière, sans aussy en advertir le dict Marcgrave et sans le sceu des dictz supplians.

Est aussi vray que le dict Maistre Christiaen, longuement par avant, a prins et appréhendé en la dicte ville d'Anvers ung des serviteurs du dict Anthoine Fernandis et a encores ung aultre des dictz serviteurs fait constituer prisonnier en ceste ville de Bruxelles, lesquelz il détient encoires en prison, sans faire aucune demande au dict serviteur prins en Anvers sy avant que les dictz supplians en sçavent à parler.

A laquelle occasion autres et plus grans doléances et murmurations sont procédez et ont esté faiz aus dictz supplians, de la part des dictz marchans et autres bourgeois et inhabitans de la dicte ville d'Anvers, tellement que iceulx marchans en commun ont fait dire aus dictz supplians, une fois pour toutte, que si avant iceulx supplians sur ce que dict est ne font pourveoir et remédier par bon moyen et qu'ilz puissent demourer en leurs anchiens libertez, droitz, priviléges, seurté et repos, ilz estoient et sont enclinz, délibérez et résoluz eulx retirer en aultres royaulmes, pays et lieux, là où aucuns Princes estrangés les voudroient bien attraire et allicier, non-seullement par bons traictemens, comme dessus, mais par grandes promesses et bonne justice de beaucoup de libertez, exemptions et priviléges, comme plus à plain appert par les doléances des dictz marchans, icy attachez par copie (2).

Et pour ce que les dictz marchans ont, par plusieurs fois, fait leurs doléances aus dictz supplians, dont riens n'est ensuy, ilz arguent et veulent arguer les dictz supplians de négligence, disant aussi en effect ces ou semblables parolles : " Anthoine Fernandis a esté et est, par tant de temps, tenu „ et amené prisonnier hors du pays, et mal et sans droict et „ justice traicté et mis, par deux fois, à torture, sans loy „ ou jugement; semblablement ses serviteurs et servante; son „ comptoir et secretz sont ouvertz et visité en l'absence et

(1 en 2) Deze stukken ontbreken.

„ sans le sceu des Officiers et justice de la dicte ville d'Anvers ; „ demain ou après-demain on nous pourroit faire le semblable. „

Ce que est aussi contre les priviléges par feu le bon Duc Jehan octroyez à la dicte ville d'Anvers, contenant entre autres que tous marchans résidens et demourans en la dicte ville d'Anvers, joyroient et useroient des dictz priviléges octroyez à la dicte ville et que l'on feroit à ung chascun, le requirant, droit et justice en icelle ville, comme il appertiendroit ; ce que aussi a esté tousjours entretenu, gardé et observé d'anchienneté en icelle ville d'Anvers, assavoir que nul Officier du Prince ne peult, en la dicte ville d'Anvers, ou autres villes, faire aulcune appréhension des inhabitans d'icelle ville ou faire aultre réèle exécution, comme de ouverture des maisons, comptoirs ou autres secretz, sans l'assistence et présence de l'Officier du lieu, dont le commun peuple se contente, pour éviter les inconvéniens que sourdre en pourroient, présupposant le dict commun peuple que tout se faict par justice et selon les droitz et priviléges des villes.

Et contre ce que dict est ne fait riens que telz et semblables exploitz pourroient estre faitz en la dicte ville d'Anvers ou autres villes de cestuy pays en cas privilégié, car les dictz marchans disent sur ce, et leur semble que tousjours l'on pourroit baptiser les cas privilégié et soubz umbre de telle allégation, l'on procéderoit et vouldroit procéder tousjours par telles et semblables manières contre eulx et leurs serviteurs et domesticques et à l'ouverture de leurs comptoirs et secretz. Et pour à ce obvier, les dictz priviléges p rlent indifféramment et universellement que de tous cas, nulz exceptez, l'on procédera et fera droit et justice en la dite ville d'Anvers. Ce que aussy a esté tousjours entretenu et observé en la dicte ville d'Anvers.

Et aussy vray que, à la maison du dict Anthoine Fernandis, y a des huyssiers ou autres exécuteurs ou garde-mengeurs y mis par le dict Maistre Christiaen, lesquelz y ont esté depuis sa dicte appréhension, mengeans et vivans des biens et marchandises estans en la maison du dict Anthoine Fernandis, lesquelz ilz mectent et portent en gaige, empruntant sur ce argent pour vivre, dont oncques inventoire n'a esté fait; au moyen de quoy, les créanciers du dict Anthoine Fernandis se sont aussy renduz plaintiffz aus dictz supplians, désirans procéder sur les dictz biens pour recouvrer leur deu et requirans droit et justice sur ce leur estre fait et administré.

Semblablement, les maistres et propriétaires de la maison où

le dict Anthoine demeure et laquelle il tient en louaige, ont baillé plusieurs requestes aus dictz supplians pour avoir payement du louaige d'icelle maison, de trois années, chascune année montant à XXXIX livres de gros, monnoye de Brabant, et que icelle maison soit vuydée; et comme ilz disent que par les dictz mengeurs et exécuteurs ilz ne trouveront en la dicte maison des biens assez pour recouvrer le dict louaige, requérans partant sur ce droit et justice leur estre fait et administré, ce que les dictz supplians ont aussy jusque ores differez.

A laquelle occasion et moyen, et mesmement considéré les dictz supplians ont puis naguerres envoyé leurs députez en ceste ville de Bruxelles, pour le tout donner à cognoistre à Vostre Majesté, mais pour Vostre absence et voyage de Cambray, ilz l'ont remonstré à Messeigneurs du Privé Conseil de l'Empereur, en présence de Messeigneurs le Chancelier et Advocat Fiscal de Brabant, requérans vouloir pourveoir sur tout, affin que iceulx supplians pourroient contenter les dictz marchans, bourgeois et créanciers susdictz et avoir tel regard que les dictz marchans et créanciers ayent cause non plus douloir ou plaindre, ce qui a esté remis jusques après Vostre retour de Cambray, ce que les dictz supplians ont donné à cognoistre aus dictz marchans, bourgeois et créanciers.

Quoy ensuyvant, iceulx supplians envoyent présentement vers Vostre Majesté leurs dictz députez, requirans et supplians très-humblement, pour la conservation des anchiens droitz et priviléges de la dicte ville d'Anvers, et mesmement pour le contentement des dictz marchans, affin qu'ilz n'ayent cause de de non plus se plaindre, ains de continuer et augmenter leur résidence en la dicte ville d'Anvers, dont tout le bien de cestuy pays dépend, qu'il plaise à Vostre Majesté leur accorder provision par laquelle sera ordonné et deffendu au dict Maistre Christiaen et à tous autres Officiers de l'Empereur, ne faire doresenavant aucune appréhension des bourgeois, marchans ou autres inhabitans d'Anvers, ne faire ouverture de leurs maisons, comptoirs ou autres secretz, ne de mectre aulcuns garde-mengeurs ou aultres exécuteurs ès dictes maisons, ou de faire aultre exécution réele (ne soit par l'assistence et en présence du dict Marcgrave et des Bourgemaistres et Eschevins d'icelle ville d'Anvers), et que l'on ne pourra mener prisonnier aucuns marchans, bourgeois ne aultres inhabitans hors la dicte ville d'Anvers, pour quelque cas criminel, soit privilégié ou aultre, tel qu'on le vouldroit baptiser; ains qu'on les mectra en jus-

gecorrigeerde acte gestelt te hebbene, dwelck hy nyet gedaen en hadde; concluderende, mids dien, als voere. Den voergenoempden Meester Peter van Wesenbeke, duplicerende, seyde hoe dat de voers. Meester Claus Schat (ten goetduncken ende by consente des voirgenoempden verweerders), de yerste syne allegatien, midsgaders de acten daerop gemaect synde, selve hadde gecorrigeert nae heurlieder goetduncken, sonder daerinne eenichsins vander selver correctien gemencioneert te hebbene; allegeerde oick dat beyde de voirs. partien rechtelick versocht hadden hen ten beyde syden andere acte gemaect te hebbene, nae vuytwysen derselver correctien, die hen byde Wethouderen oick geaccordeert werde, ende gheenssins en hadden vermaendt oft begheert dat men inde selve veranderde acte eenich vermaen vander voirs. correctien by Meester Claus Schat gedaen, doen soude, alsoe dat de voirs. Secretaris, by consente ende ten versuecke als voere, die tweede acte gemaect ende geteekent heeft, sonder yet daertoe oft aff gedaen te hebbene, dan soe sy partien dat ten beyden syden begheert hadden, hem des van al tot al referende totten voirs. Wethouderen, in wyens presentie al tgene des voirs. is geschiet was; persisteerde mids dien de voirs. Meester Peter van Wesenbeke als boven. Gehoort tgene des de voirs. verweerdere ende Secretaris desen aengaende hebben willen seggen ende allegeren, gesien oick de voergaende acten, ende op al rypelick gelet, soe is, ter manissen des voirs. Schoutetten, byde voergenoempde Wethouderen gewesen voer een vonnisse, mids dat den Heeren kenlick is dat de allegatien gestelt inde voirs. veranderde acte by Meesteren Clause Schat, des aenleggers advocaet, alsoe verbalick verhaelt ende geallegeert syn geweest, de voirs. verweerdere nyet ontfangbaer om in desen saken eenen anderen Secretaris te doen committerene. Aldus gedaen des Vridaechs, acht dage in Octobri int jaer XV^c ende vivendertich.

Jan van Halle.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen,* 1484—1582, *fol.* 136 *v/o*).

Mercurii XIII^a Octobris.

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere; dat daenleggere schuldich sal zyn te vercleerene op wat aenspraken dat hy wilt dat de verweerdere schuldich sal syn pertinente-

lick, navolgende den voergewysden vonnisse, te antwoordene, oft opte yerste aensprake naderhant by Meester Clause Schat, des aenleggers Advocaet, gecorrigeert, oft opte tweede, die naemaels nae de correctie, by forme van acten, vuyte gegeven heeft geweest.

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere; mids dat den Heeren kenlick is dat de allegatien gestelt inde yerste acte (*unde est quæstio*), by Meester Clause Schat, des aenleggers Advocat, alsoe verbalick verhaelt ende geallegeert syn geweest, *reus* nyet ontfangbaer om in deser saken eenighen anderen Secretaris te doen committerene.

Deselve; *de partium consensu, respondebit reus ad Veneris.*

Veneris XVa Octobris.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen; dat Peter de Clerck, vanden bloede, ende de twee dieneers selen gehoort worden, by Scepenen, omme op heure depositien int maken vanden vonnisse sulck regard ende consideratie genomen te wordene gelyck de Heeren, in goeder justicien ende nae heure conscientien, selen vinden behoorende.

Meester Claus Schat, *nomine Schulteti, recognovit* dat *jus canonicum est practica theologiæ, sed non theologia* (1).

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere; tvonnisse is gevorst *ad Lunæ proximo.*

---

15 *October* 1535.

Op huyden, datum van desen, heeft Meester Claus Schat, als Advocaet des Schoutetten van deser stadt van Antwerpen, inder Hooger Vierscaren Ons Genadichs Heeren, ter presentien van Schoutet, Burgermeester ende Scepenen derselver stadt, bedingende de sake aldaer in rechte hangende tusschen denselven Schoutet, van synder officien als aenleggere, ter eenre, ende Meesteren Clause de Beukeleere, gevangene, verweerdere, ter andere syden, geseegt ende vercleert dat *jus*

(1) Deze paragraaf is doorgehaald.

canonicum is *practica theologiæ sed non theologia*, van welcker declaratien de voirs. verweerdere versochte hem acte gegeven te wordene. Aldus gedaen des Vrydaechs, vyfthien dage in Octobri int jaer XV^{c} vivendertich.

P. Wesenbeke.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen*, 1484—1582, *fol.* 134).

Mercurii XX^{a} Octobris anno XXXV.

De Schoutet, met hem adjunct Meester Claus Schat, *contra* Meester Claus de Beukeleere, *in materia reconventionis;* gehouden in advise *ad Veneris.*

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere, *in causa conventionis; ut ante.*

5—22 *October* 1535.

Vervolging tegen Anthonis Fernandez. (Zie blz. 260—290 en 330).

I.

5 *October* 1535.

(Verklaring van den Geheimen Raad.)

Veu par la Royne en Conseil les doléances faictes par les Marcgrave et ceulx de la Loy d'Anvers, à l'encontre de Maistre Christien Baers, Secrétaire de l'Empereur et Procureur-Général, en la cause d'entre luy et Anthoine Fernandis, par devant les Chancellier et gens du Conseil en Brabant, et oy ce que le dict Maistre Christien a voulu dire au contraire, Sa Majesté entend que les dictz d'Anvers et les marchans y résidens soient maintenuz et gardez en leurs anchiens préviléges, franchises et libertez, si avant que faire se pourra, sans préjudicier aux droictz, haulteur et auctorité de la Majesté Impériale, et ordonne que les dictz d'Anvers exhiberont et produiront, en dedens quinze jours prochains, les dictz préviléges par eulx proposez et tout ce dont ilz se vouldront aider pour la justificacion de leur intencion, dont le dict Maistre Christien Baers aura vision et copie, pour les contredire et débatre en dedens aussi quinze jours lors pro-

chain, pendant lequel temps il pourra aussi produire ce qu'il pourra servir à son intencion, pour le tout veu, estre appointé comme il appartiendra par raison. Et ce pendant que par provision les garde-maneurs mencionnez ès dictz doléances seront mis hors la maison d'Anthoine Fernandis et que la Morienne (1), prisonnière en icelle maison, sera mise et gardée ès prisons publicques de la dicte Majesté Impériale en la dicte ville d'Anvers, pour estre interroguée et examinée toutes et quantes fois que les Commissaires à ce députez se vouldront trouver; en oultre, que le dict Maistre Christien, pour l'exécution de sa sentence dernièrement obtenue contre le dict Fernandis, aura ouverture du comptoir et vision des livres, papiers et enseignements y estans, appartenans au dict Fernandis, le dict Marcgrave ou son commis à ce présent ou appellé, et finablement que les créditeurs du dict Fernandis feront requeste en jugement par devant les dictz Chancellier et gens du Conseil en Brabant, affin d'estre payez de leurs debtes, et icelles vériffieront partie ouye ou appellée, ausquelz du Conseil en Brabant Sa dicte Majesté Régi-nalle ordonne qu'ilz facent aus dictz créditeurs bonne et briefve justice, attendu que vrais créditeurs doibvent estre préférez aux peynes fiscalles. Faict en la ville de Gand, le cinquiesme jour du mois d'Octobre l'an XV^cXXX cincq. Ainsi signé :

Moy présent :
DE LANGE.

(Brief van den Advokaat Jaspar Stynen.)

Aen Meesteren Adriaenen Herbouts, *Pensionaris der stadt van Antwerpen* (2).

MEESTER ADRIAEN, HEERE,

Ick hebbe ge...st die articulen vander oppositien op myn beste ende onder correctie vanden Heeren; eest sake dat

(1) *Négresse;* van het Nederduitsch : *Moorinne.*

(2) (*Aanteekening van Adriaen Herbouts*) : Noopende de commissie van Meester Cristiaen Baers omme te moegen doen openinge vanden comptor ende inspectie vanden boecken, brieven ende andere secreten toebehoorende Anthonis Fernando, gevangene.

Meester Cristiaen met synder executien voirts coempt, begherende copie ende zynder dairop te delibereren, ende stelt die dan int net met eene andere handt, ende doet nu gy in die corrigerene ende adderene gelyck den Heeren believen sal, tot denwelcken ghy my ziere zult gebieden synde. *Vale.*

(Zonder handteeken.)

---

22 *October* 1535.

(Brief der Koningin-Regente aan het Magistraat van Antwerpen).

Onsen lieven ende welbemynden die Burgmeesteren, Scepenen ende Rade der stadt van Antwerpen.

Marie, byder gracien Gods, Coninginne-Douaigiere van Hongrie, van Boheme, etc. Regente, etc.

Lieve ende welbeminde,

Die Ers-bisschop van Palerme heeft ons rapport gedaen vanden brieven die ghy hem gescreven hebt, inhoudende u ontschult ende excusacie van dat ghy (bynnen den tyde begrepen in zeker acte ende appoinctement by ons gepronunceert opt differendt geresen tusschen Meestere Cristiaen Baers ende u) nyet geexhibeert noch geproduceert en hebt uwe previlegien ende allet gene daermede ghy u soudt willen behulpen inder voors. zaken. Ende gemerct die redenen in uwe voors. brieven gemencionneert, hebben wy den voors. tyt van productien geprorogeert ende verlenght tot Saincte Mertens S[e] naestcommende, soe ghy by uwe voors. brieven versocht hebt. Lieve beminde, Onse Heere God zy met u. Gescreven tot Ghendt, den XXII[en] dach van Octobris XV[c] XXXV.

Marie.

G. Pensart.

HOOGER VIERSCHAER.

Veneris XXII^a Octobris anno XXXV.

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere; aengaende der reconventien byden verweerdere gedaen, daenleggere ontslagen gehouden; aengaende der conventien, de verweerdere in synen versochten renvoye ende anderen synen exceptien nyet ontfangbaer, maer sal schuldich syn pertinentelick ten principalen te antwoordene by kennen oft ontkennen (1).

De Schoutet *contra eumdem;* mids den ontkennen des voers. verweerders, *actor ad probandum.*

---

22 *October* 1535.

Naedien de Schoutet deser stadt van Antwerpen, van wegen synder officien aengetast ende als aenleggere, voere Burgermeester ende Scepenen, ter Hooger Vierscaren alhier, aengesproken hadde Meesteren Clause de Beukeleere, gevangene, verweerdere, ende naedat de voirs. aenleggere ende Meester Claus Schat, syn Advocaet, heure conventie oft yerste impeticie, midsgaders de acte daeroppe geexpedieert geweest hebbende, hadden gemitigeert ende gemodereert, mitsgaders die acte van heuren verbalen dingtalen selve weynich gecorrigeert, heeft de voirs. verweerdere convencionael, als reconvencionael aenleggere, geseegt dat, nae gescreven recht, soe wye yemande in rechte oft in gebannen Vierscare injurieert, eenige enorme feyten oft andere delicten aenseegt ende daerby nyet en persisteert, dat die denghenen dien hy dat alsoe opgeseegt heeft, schuldich is te beteren syn eere ende injurie; seyde noch de voirs. reconvencionael aenleggere warachtich te syne dat Jan vanden Werve, Onderschoutet deser stadt, ende de voirgenoempde Meester Claus Schat, syn Advocaet, henlieden gevordert hadden den voirs. reconventionalen eysschere op ende ane te seggene drie enorme feyten, te wetene, dat hy, convencionael verweerdere, soude vanden Eerweerdigen Heyligen Sacramente

(1) Deze paragraaf is doorgehaald.

des Outaers, vanden Sacramente des Doopsels ende vanden anderen Sacramenten der Heyliger Kercken quade opinien gesustineert hebben gehadt, ende dat de voirs. reconvencionael verweerdere ende syn Advocaet, naedat daeraff autentycke acte vuytgegeven was, de voirs. feyten hadden gerevoceert ende daeraff gedesisteert, waerdoere de voirs. reconventionael aenleggere hem seyde grootelyck gediffameert, geinjurieert ende geledeert te syne, hebbende die injurien *ad animum* getoghen, welcke injurien hy seyde nyet te willen lyden oft verdraghen om de somme van duysent gouden realen van syns selfs goeden te verliesen, presenterende tselve by eede te gewarigen; sustineerde vuyt dien de voirs. reconventionael aenleggere, dat de voirs. reconventionael verweerdere ende syn voergenoempd Advocaet byde voirgenoempde Wethouderen vonislick geduempt souden worden hem, aenleggere reconventionael, de voirs. injurien te moeten beteren, eerlick ende profitelick: eerlick, mids doende de voirs. acte casseren ende vuyten registre vanden Greffier oft Secretaris royeren, ende dat voorts sy schuldich souden syn den Heeren inder Vierscaren inden name van justicien, ter presentien des voirs. reconventionael aenleggers, soe verre hy daer present wilde wesen, om vergiffenisse te biddene, ende, voer profitelycke emende, den voirs. reconvencionalen eysschere te betalene, elcx, de somme van duysent halff realen, te employeren ter belieften vanden reconvencionalen aenleggere. Ende als aengaende der conventien, seyde hy dat de kennisse van deser saken alhier ter Vierscaren nyet en behoorde, maer voer den Raide van Hollant, daer hy syn residentie houdende was, sustinerende vuyt dien dat dese sake voere den voirs. Raide behoorde gerenvoyeert te wordene, navolgende den placcate Ons voirs. Genadichs Heeren, daeraff hy de copie, gedruct synde, exhibeerde, makende oick eysch van costen, scaden ende interessen by hem ter saken van desen gedaen. Waerop de voirs. verweerdere reconventionael seyde hoe dat hy was een Officier ende in desen representerende den persoon van Onsen Genadigen Heere den Keyser, ende tgene dat hy in desen gedaen hadde, hadde hy gedaen inden name ende van wegen Ons Genadichs Heeren, denwelcken, nae precedente informatie (gelyck in desen gecomen hadde geweest) wel geoirloft was yemande aen te tastene ende oick rechtelick ane te sprekene, sonder nochtans ter causen van dien eenige emende honorable oft profitable den geimpeteerden te moeten doene, al werde de geaccuseerde vonnislick gewesen ontslagen,

gelyck de voirs. reconventionael aenleggere alnoch nyet gerelaxeert oft geabsolveert en was ten principalen ; seyde oick dat hy in desen nyet gedaan oft geattempteert en hadde dan tgene dat hem van weghen Ons voirs. Genadichs Heeren belast ende bevolen hadde geweest te doene, daerinne hy nyet misdaen en conste hebben nae recht. Ende de voirs. Meester Claus Schat allegeerde dat den Heeren ende oick den voirs. reconventionalen aenleggere kenlick was dat hy, van wegen Ons Genadichs Heeren des Keysers, bedwongen hadde geweest in deser saken te moeten dienene als Advocaet, ende tgene dat hy hyerinne gedaen ende verbalick geproponeert hadde, dat en hadde hy nyet gedaen in synen name, maar alleene inden name vanden Schoutet, die de woorden ende tgene des in desen geseegt ende geschiet was aen hem gedragen hadde, soe dat men hem in syns selfs name daeraff gheenssins en coste inculperen. Ende aengaende dat de yerste aensprake was by hem gemitigeert ende de acte oick by henlieden gelyckelick weynich verandert, seyden de voirs. reconventionael verweerdere ende syn voergenoempde Advocaet gelyckelick, dat hen dat wel geoirloft waere nae recht te doene, gemerct dat tselve was gedaan voere de litiscontestacie ende oick tot verlichtingen ende faveur des conventionael verweerders, ende nyet tot synen achterdeele ; concludeerden vuyt dien de voirs. reconventionael verweerdere ende syn advocaet dat de voirs. reconventionael aenleggere, omme tegen hen in materie van reconventien gecontendeert ende geconcludeert te hebbene in vuegen ende maten soe hy gedaen hadde, gewesen soude worden nyet ontfangbaer; ende in materie van conventien, dat hy inden voirs. synen pretensen renvoye ende anderen exceptien gewesen soude worden nyet ontfangbaer, maer dat men inde materie van conventien voorts procederen soude soe nae recht behoorde. Met meer woorden by partien geallegeert, soe is, ter manissen des voirs. Schoutetten, byde voergenoempde Wethouderen gewesen voer een vonnisse, aengaende den reconventien byden voirs. Meesteren Clause gedaen, de voirs. Schoutet ende syn Advocaet ontslagen; aengaende der conventien, de voirs. conventionael verweerdere in synen versochten renvoye ende anderen synen exceptien nyet ontfangbaer, maer sal schuldich syn ten principalen pertinentelick te antwoordene, by kennen oft ontkennen. Aldus gedaen den XXII^en^ dach in Octobri int jaer XV^c^ vivendertich.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen,* 1484—1582, *fol.* 138 *v/°*).

Lunæ XXVa Octobris anno XXXV.

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere, gevangene; de partien hebben geconsenteert dat *reus* de informatien precedente tegens hem genomen visiteren sal, *et declarabit reus* oft hy die admitteren wille oft nyet, *ad Veneris proximo.*

Veneris XXIXa Octobris anno XXXV.

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere, gevangene; dat, navolgende den consente van weghen des aenleggers daerinne gedraghen, den verweerdere gelevert selen worden de enquesten van weghen des aenleggers gedaen, om te visiterene ende vanden enquesten voere oft van weghen des verweerders genomen, die selen den voers. verweerdere insgelycx gelevert worden, ende dit om *ad Mercurii proximo* voorts te procederene soe behooren sal.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen; tvonnisse is gevorst *ad octavam.*

Mercurii tercia Novembris anno XXXV.

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere; *declaravit reus prout exhibuit in scriptis.*

Deselve partien; dat de enquesten soe wel voere (als tegen) den gevangenen geleydt ende genomen, comen selen in handen vanden Heeren Burgmeester ende Scepenen, om, die by hen oversien zynde, opt versueck des verweerders recht gedaen te wordene, soe de Heeren in goeder justicien ende equiteyt selen vinden behoorende (1).

(1) Deze paragraaf is doorgehaald.

3 *November* 1535.

Naedien dat de Schoutet deser stadt, van weghen synder officien aenleggere, ter eenre, ende Meester Claus de Benkeleere, verweerdere, ter andere syden, sekeren thoon geleydt oft enquesten hadden gedaen oft doen nemen in manieren van informatie precedente, soe heeft de voirs. Meester Claus op heden, datum ondergescreven, voer Burgermeester ende Scepen deser stadt van Antwerpen, in gebannender Vierscaren sittende, vercleert ende vercleerde dat hy te vreden was dat alle de getuygen byden voirs. Schoutet, oft van synen wegen, in Hollant oft alhier gedaen examineren, hen souden strecken in allen schyn als oft die hyer ter Vierscaren geleydt waren, behoudelyck dat oick de getuygen by hem verweerdere ende van synen wegen in Hollant ende elders geproduceert hen oick strecken souden moeten als insgelycx alhier ter Vierscaren beleydt; wel verstaende dat sy, partien, ten beyde syden, bliven souden op hen geheel in heure reprochen, om soe wel tegen de persoonen als tegen de depositien vanden selven te moegen excipieren, soe elck van hen tot synen rade soude vinden behoorende; dat oick elck van hen syne reprochen soude moegen thoonen ende verifieren inden gevalle dat daer eenige feyten inne vielen, soe nae recht behooren soude; versueckende de verweerdere dat de voirs. aenleggere, van synen wegen, insgelycx daerinne alsoe wilde condescenderen. Waerop de voirs. aanleggere, gehoort hebbende het vercleeren der voirs. verweerders, heeft geseegt mits dat de voirs. syne geproduceerde getuygen nyet expresselick geinterrogeert en hadden geweest opten tydt ende wanneer de delicten byden voirs. verweerdere geperpetreert, geschiet waren, soe verre de voirs. verweerdere consenteren wilde dat hy int reprocheren der getuygen ende anderssins nyet excipieren en soude opten tydt (om welcken tydt te moeten specificerene de voirs. verweerdere den aenleggere rechtelick bedwongen hadde nae dnemen vanden voirs. informatien), dat hy alsdan te vreden waere int versueck ende vercleeren des voirs. verweerders te condescenderen, dwelck oft de voirs. verweerdere alsoe nyet en wilde consenteren, soe persisteerde hy synen thoon te willen leydene, soe dat behoorde ende gelyck hy alreede met rechte daertoe gewesen ware. Van welcken versuecke, presentatien ende

declaratien voers. de voirs. verweerdere versochte hem acte gegeven te wordene. Aldus gedaen den derden in Novembri int jaer XV^c ende vivendertich.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen,* 1484—1582, *fol.* 139 *v^o*).

Veneris V^a Novembris anno XXXV.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen; daenclagere om tegen den verweerdere gecontendeert te hebbene *prout fecit*, te wetene om hem te brengene ter scerper examinatien, nyet ontfangbaer.

Veneris XII^a Novembris anno XXXV.

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere; *reus* noch ter tyt nyet ontfangbaer om, opte cautie by hem geoffereert, gerelaxeert te syne vuyter gevanckenissen, maer selen de voirs. partien, ten beyde syden, hen vercleeren doen oftse te vreden syn, navolgende der presentacien des voirs. verweerders, dat men recht doen sal opte getuygen ende informacie precedente, ter eenre ende ter andere syden genomen, onder de Heeren berustende, oft nyet, om, tselve vercleeren gedaen synde, voorts gedaen te wordene dat naer recht behooren sal.

Deselve partien; aengaende den nyeuwen versuecke *per reum* aengaende der relaxatien gedaen, gevorst *ad Lunæ proximo.*

De Schoutet *contra* Adriaen van Berghen; *actor* sal schuldich syn den verweerdere te specificerene ende declarerene de boecken daer hy den verweerdere mede wille belasten.

Veneris XIX^a Novembris anno XXXV.

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere, gevangene; gevorst *ad Lunæ proximo*, mids sekeren redenen den Heeren daertoe moverende.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen; *declaravit actor* dat de boecken daer hy den verweerdere, by maniere van

inventaris, declaratie aff gedaen heeft, dat die vuyt des verweerders huyse gecomen syn, sint der lester relaxatien vanden selven verweerdere, dwelck *reus* ontkent heeft, *salvo jure impertinentiæ.*

Deselve; *producet actor suos testes infra octavam proximo, pro omni termino.*

Veneris XXVI^a Novembris anno XXXV.

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere, gevangene; *reus* in synen versuecke nyet ontfangbaar.

De Schoutet *contra eumdem;* dat men seynden sal Commissarise omme de getuyghen te examinerene opte feyten by partien ter eenre ende ter andere syden geposeert, ende sullen de Heeren scriven aenden Raedt van Hollant, ten eynde datse eenen Officier (diet hen believen sal, navolgende der begheerten des verweerders) vuegen ende adjungeren by de voirs. Commissarisen, om de getuyghen te hooren examinerene ende de enquesten sien nemene ende dat tot des voirs. verweerders coste, gelyck hy versocht heeft (1).

Deselve; dat partien heuren thoon leyden selen binnen drie weken naestcomende, *pro omni termino, et consentierunt hinc inde* datse binnen twee oft drie dagen, onbegrepen, malcanderen overgeven selen copien van heuren gedragen oft interrogatorien, daer sy heure getuygen op selen willen doen examineren (1).

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen; *habebit reus nomina et cognomina testium et copiam interrogationum* ende selen comen vuytdingen *ad octo.*

---

26 *November* 1535.

Alsoe inder saken hangende in rechte voere Schoutet, Burgermeester ende Scepenen, ter Hooger Vierscaren Ons

(1) Beide paragrafen zijn doorgehaald.

Genedichs Heeren binnen deser stadt van Antwerpen, tusschen den voirs. Schoutet, van wegen synder officien aenleggere, ter eenre, ende Meesteren Clause de Beukeleere, gevangene, verweerdere, ter andere syden, soe verre was geprocedeert als dat de voirs. partien ten beyden syden gewesen syn geweest vanden feyten by hen geposeert tot heuren thoone, hebben de voirs. partien onderlinge altricatie gehadt, by wyen dat men de voers. heure getuygen soude examineren ende doen overhooren, ende oick binnen wat tyde dat men die behooren soude te producerene; den voirs. aanleggere sustinerende dat men die getuygen soude behooren te examinerene, navolgende der voirs. Hooger Vierscaren rechte, by Commissarisen die de voirs. Wethouderen daertoe ordineren souden, ende dat hem daertoe tydt gegunt ende gegeven soude worden, om den voirs. synen thoon te leydene, tot des Vridaechs nae Kersmisse naestcomende, ende den voirs. verweerdere seggende dat hy wel te vreden ware dat men die voers. getuygen hooren soude by Commissarisen die den voirs. Heeren daertoe believen soude te committerene, behoudelick dat hy, verweerdere, tot synder cost, daerby soude moegen doen vuegen sekere Commissarisen vuyten Raide van Hollant, die denselven Heeren vanden Raide goetduncken soude, om de voirs. getuygen metten voirs. Commissarisen van deser stadt gelyckelic te examinerene, ende de voirs. enquesten ter eenre ende ter andere syden te nemene, ende dat binnen thien dagen ten lanxten naestcomende, mids dat hy seyde bereet te syne synen thoon te volleydene binnen thien dagen, ende nae recht den aenleggere egheen langher dilaey van thoone en behoorde gegunt te wordene dan de verweerdere en versocht te hebbene om synen thoon te producerene; den voirs. aanleggere, replicerende, seyde dat men int examineren vanden voirs. getuygen, nae deser Vierscharen rechte, gheene andere Commissarisen en behoorde te admitterene dan vuyten Wethouderen alhier, seyde oick, mids dat men nu onlanx de Wethouderen deser stadt sal vernyeuwen ende veranderen ende en Maendaghe naestcomende alle de Scepenen destitueren ende van heure eeden verlaten, ende alsoe de Commissarisen die men nu ter tyt soude moegen committeren, by aventuren ten tyde als men de examinatie doen soude egheen Wethouderen, ende mids dien, alsdan egheene gequalificeerde persoonen syn en souden om de voirs. examinatie te doene, soe persisteerde de voirs.

aenleggere dat hem den voirs. tydt om syne productie te doene gegunt soude worden, ende den verweerdere gheenssins toegelaten eenige andere oft vremde Commissarisen den Gedeputeerden van deser stadt te doen adjungerene; den voirs. verweerdere, ter contrarien sustinerende, persisteerde als boven. Partien desen aengaende int langhe gehoort, soe is, ter manissen des voirs. Schoutetten, byde voergenoempde Wethouderen gewesen voer een vonnisse: dat men ordineren ende seynden sal Commissarisen van deser stadt, omme de getuyghen te examinerene opte feyten by partien ter eenre ende ter andere syden geposeert, ende selen partien heuren thoon moeten leyden binnen drie weken naestcomende, *pro omni termino*, ende de voirs. Wethouderen sullen scriven aende voirs. Heeren vanden Raide van Hollant datse, navolgende des voirs. verweerders begheere ende tot synder cost, den Commissarissen van deser stadt eenen Heere van den Raide (diet hen goetduncken ende believen sal), adjungeren, om de voirs. examinatie te hooren ende sien doene, ende hebben partien geconsenteert datse malcanderen copien geven selen van heuren voirs. feyten, binnen twee oft drie dagen naestcomende. Aldus gedaan XXVIen dach Novembris int jaer XVc ende vivendertich.

P. Wesenbeke.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen*, 1484—1582, *fol.* 134).

(*Rekeningen van den Markgraaf*, *jaar* 1534—35, *kapittel der Ontvangsten.*)

Van Jheronimo, de droochscheerdere, van by Colen geboren, zynde een vanden principalen herdoopers, diewelcke onthalst is ende voirts verbrant, maer egheen goet achtergelaten en heeft, dairom hier. . . . . nyet

Van Godevaerde Holaert, metssersdienere, van Mechelen, die een vanden herdoopers is geweest, ende onthalst ende voirts verbrandt, ende en heeft egheen goet achtergelaten, daeromme hier. . . . . nyet

Van Peeteren Monde, van Tours in Touraynen, diewelcke onthalst is ende egheen goet achtergelaten en heeft dan de somme van . . . . XII s. VI d.

Van Digne Jacops, die herdoopt was, is int Scelt ver-

droncken geweest in eenen sack, ende heeft zekere goeden achtergelaten, dairaff men alhier ontfanck maict ende hier . . . . XLII ℔ VII d. groten (1)

Van Cornelia sClercx, die herdoopt is geweest ende int Schelt verdronken in eenen sack ende en heeft egheen goet achtergelaten, dairom hier. nyet

Van Barbelen Peterssens van Gheldorp, die oick herdoopt was ende in Scelt verdroncken is geweest, daerom hier. . . . nyet

Van Mathyse van Castele, die mitten zweerde geexecuteert is geweest ende egheen goeden achtergelaten en heeft, dairom hier . . . . nyet (2)

Van Peeteren van Hese, vettewarier ende weerdt *Int Lelyken* opten Couwenberch, van dat hy conversacie gehadt hadde mitten herdoopers ende Lutherianen, denselven dairom wten Marckgraefscape gebannen ende te doen een pelgrimagie tot Nicossyen in Cypers, op zyn handt, dairom hier . . nyet

Van Adriane van Berghen, boeckprintere, van dat hy favorabel is geweest ende gesuffrageert diverse Lutherianssche persoenen, denselven dairom vuyten Marckgraefscape gebannen ende te doen een pelgrimagie tot Nicossien in Cypers, op zyn hoot, dairom hier. . . . . nyet

Vande huysvrouwe van Janne de corcksnydere, diewelcke herdoopt was, maer met kinde zeer zwaer begordt, soe heeft de Schouthet haer geconsenteert in haer huys te blivene tot dat zy daeraff verlost soude wesen, opte borchtochte van II^c Carolus guldens eens by haer gestelt, om alsdan wederomme in handen (*vanden*) Scouthet te comene. Ende gemerct dat zy in heur kinderbede secretelyck wech geloopen is ende meer sculden

(1) Deze acte is doorgehaald en op den bladrand staat geschreven: « Overmits den redenen gestelt by apostillen inde naistvoirgaende rekeninge f.° XIX, soe wordt hier dese partye gelaten wten ontfange ende alsoe hier geroyeert. (*Zie de aanteekening* blz. 303)

Hieraf es verantwort in een rekeninge particuliere vanden Luterianen. »

(2) Hier vermeld, ofschoon de *Rekeningen van den Schout* niet aanduiden of hij dezelfde persoon is als *Matheus Sauvaige*, wiens naam in de *Vierschaerboecken* voorkomt. (Zie blz. 318). De naam der echtgenoote dezes laatsten « Lysbeth Smeets, » wordt evenmin in de *Rekeningen van den Schout* ontdekt, (Zie blz. 319.)

dan goets achtergelaten hadde, soe heeft de voirs. Scouthet vanden voirs. borchtocht hier ontfangen . . . . L ℔ groten (1).

Van Denyse de cleermakere, van dat hy religieuse cleederen vermaeckt hadde, tegens dordinancie dairaff zynde, denselven dairom laten composeren om . . . . XX s. groten.

(*Rekeningen van den Markgraaf, jaar* 1534—35, *kapittel der Uitgaven.*)

Den scerprechtere, van geexecuteert te hebbene XII persoonen verclaert hier inden ontfanck, van elcker executien eenen Karolusgulden Brabants met twee dobbel executien ende een oersnydinge, tsamen XV executien (2) beloopende ter somen van . . . . IIII ℔ XII s. VI d. groten (3).

Item gegeven den biechtvader vanden voirseyden XII persoenen, die ter doot gecondempneert waeren, te bichtene, van elcken XII stuvers, *valent* . . . . XXXVI s. (4).

(*De twintig volgende posten zijn doorgehaald.*)

Item gegeven van VII boomen, VII raderen, vier kethenen ende twee schavotten ende anderssins, stroo, bernhout ende poedere tsamen, mits datter twee tot pulvere verbrant ende heur hoofden op staken gestelt zyn ende drye vrouwen met

(1) (*Op den bladrand :*) Hoewel dese borchtocht oirspronck neempt ter causen vander gereprobeerder secten vanden Lutheranen ende Anabaptisten, aengesien nochtans dat dese geaccuseerde, soet wel te vermoeden is, goet achtergelaten heeft, daeraene dofficier ende denonciateur hueren rechten moigen verhalen, soe neempt men alhier aene in ontfange dese vyftich ponden groten. Op last dese Scouthet sculdich sal zyn over te bringene certifficatie vander achtergelatene goeden van deser vrouwen, om eens iegelics recht dairinne bewairt te worddene soet behoirt.

(2) (*Op den bladrand :*) Men lydt hier alleenlic dexecutie van zeven persoenen mitten zweerde geexecuteert, die egheene Lutheranen noch Anabaptisten zyn geweest. Ende aengaende denselven Lutheranen ende Anabaptisten binnen den tyde deser rekeninge geexecuteert, want de costen vander executien derselver behoiren genomen te wordden vanden goeden by hen achtergelaten, alsoe dat nairdere verclairt is inde naistvoirgaende rekeninge f.° XIX, hier doirslagen ende dairnae dese partyen gecorrigeert.

(3) Deze som werd, ingevolge voorgaande aanteekening, verminderd op XXXV s. groten.

(4) Verminderd op XIX s. XI d. groten.

sacken int Schelt verdroncken zyn, tsamen. XII ℔ groten (1).

Item gegeven den bode van Maestricht die den Scouthet adverteerde vanden herdoopers die Antwerpen gecomen waeren, te drinckgelde geven . . . . X s. groten (2).

Item gegeven eenen colffdragere die de Scouthet gesonden hadde tot Rosendale omme te vernemene nae Gheerde den hoefsmidt, die eene vanden principalen herdoopers was, die men seyde aldair gevloden te zyne; van twee dagen vacantien, costen ende peerthuere, tsamen. . . . . XV s. I d. groten.

Item soe heeft de Scouthet vuytgereyst drye dagen omme den voirs. Gheerde de hoefsmit te soeckene ende, alsdoen, by hem mit zynen knechts ende peerden verteert ende verreden tsamen ende hier . . . . XXXVI s. III d.

Item den voirs. Scouthet voire zyn vacantien vanden voirs. drye daigen. XXII s. VI d. groten.

Item gegeven twee colfdragers voer heure vacacien van drye dagen. . . . . XVIII s. groten.

Item gegeven des Scouthets knecht ende eenen colfdrager, van dat zy mitten Scouthet tot Maestricht reysden omme des voirs. Gheerdts wille. . . . . VIII s. VI d. groten.

Item den colffdragers, van sekere nachten by hen gewaect om Hansse van Munstere te vanghene, die de herdoopers logierde, gegeven van theercosten by hen alsdoen gedaen. . . . . III s. groten.

(1) (*Op den bladrand:*) Want dese costen gedaen zyn om dexecutie van ennige vanden Anabaptisten, dairom hier doirslagen. Nyetmin doende blycken dat ennige van desen costen gedaen zyn, om dexecutie van ennigen nyet Lutheraen wesende, sal men hem ter naister rekeninge doen redenen ende bescheet.

(2) Doirslagen overmits den redenen gestelt hiervoere f.° precedenti.

Item gegeven twee gesellen die, by dage ende nachte, de waecke hielden tot Botermelcx ende int Hobokensbroeck, mits dat men oepenbaer seyde dat de herdoopers daer vergaderden ende mit malcanderen communiceerden . . XII s. VI d. (1)

Item gegeven drye gesellen die geordineert waeren inde drye poirten vander stadt te wachtene vier oft vyf daigen lanck, doen de herdoopers tot Amstelredam zulck rumoer gemaict hadden, omme int secreet gade te slaene tvolck datter wyt ende inne ginck . . . . XII s. VI d. groten.

Item gegeven van sekeren costen byden Scouthet gedaen inden processe beleyt tegens Meesteren Clause de Bueckelare, die gevangen was vander secten van Lutheryen, daeromme zeer lanck processe geweest is, nae vuytwysene der particulierder rekeningen daeraff zynde, de somme van XXXI ℔ XI s. VI d. (2).

Item den voirs. Scouthet voere zyn vacacien by hem in der voirs. saken gedaen XVIII daigen tsdaighs te X scellingen groten, *qui valent* . . . . IX ℔.

Item de voirs. Scouthet, diewelcke met brueder Michiel de Fevre, Chartroys, gereyst is nae Vilvoirden ende voirts nae Bruessele, ende gegeven van vertheerde costen ende waghenhuere alsdoen tsamen. . . . . XXXI s. IX d.

Item den voirs. Scouthet, voere zyn vacatien van drye dagen, sdaeghs VII scellingen VI deniers, ende den colfdrageren, voere heure vacatien van drye daigen, te XII stuvers sdaighs, *qui valent* tsamen . . . . II ℔ VI d.

Item gegeven den colfdragers, vanden herdoopers toe diver-

(1) (*Op den bladrand:*) Doirslagen als van gelycken costen hiervoere.

(2) *Op den bladrand:*) Overmits den redenen hier voere f.° XII ende inde naistvoirgaende rekeninge f.° XIX int lange vercleert, hier dese ende de drie naestvolgende partyen doirslagen.

sen stonden ende op diverse plaetsen te soeckene, mitten veerteerde costen ende oncosten by hen daeromme gedaen . . . . XIII ℔. X s. groten. (1)

Den voirs. Scouthet, van zekeren costen gedaen omme te Loeven, Thienen, in Vlaenderen, Hollant, Sticht ende tot tsHertogenbossche te seyndene omme te crygene eenen goeden scerprichtere . . . . IIII ℔. V s. groten. (2)

Item noch heeft de voirs. Scouthet sekere moeytsel gehadt ende gedaen int ondersuecken vanden quade boecken dier geprint waeren ende daeromme gegeven van diverse costen ende oncosten tsamen . . . . (3)

Item gegeven eenen bode gesonden te Breda omme te vernemene na die twee gebruederen die de Scouthet gevangen hadde mitten costen dairomme gedaen tsamen. . IX s. groten (4)

Item gegeven van seess diverse mandementen te doen publiceren tot Herentals, Hoochstraten, Turnhout etc., daerinne dairomme de bode gevaceert heeft vier daigen, telcker reysen vanden voirs. zesse, tsamen . . . . III ℔ groten. (5)

Item gegeven van sekeren costen gedaen inden processe beleyt tegens Peeteren *int Lelyken*, die gevangen was van dat hy een sacramentist was ende sekere herdopers gelogeert hadde . . . . VI s. groten. (6)

(1) (*Op den bladrand:*) Doirslagen om den redenen hiervoere vercleert.

(2) (*Op den bladrand:*) Men en is aldusdanige costen nyet gewoenlic te lydene; daerom hier doirslagen.

(3) (*Op den bladrand:*) Doirslagen als van gelycken hiervoere.

(4) (*Op den bladrand:*) De Scouthet is sculdich alle informatien precedente te doene op zynen IIII^den penninck; dairom hier doirslagen.

(5) (*Op den bladrand:*) De Scouthet is sculdich dese publicatien te doene ende te doen doen ter causen van zynre officien; dairom hier doirslagen.

(6) (*Op den bladrand:*) Doirslagen als voere.

1535—36.

(VAN 30 NOVEMBER TOT 17 DECEMBER).

Schout: Willem vanden Werve.
Onderschout: Jan vanden Werve.
Buitenburgemeester: Hr Willem van Liere, Ridder.
Binnenburgemeester: Gabriel Triapain.
Schepenen: Hr Cornelis van Spaengien, Ridder, Jan van Crombach, Ridder, Hr Jan de Haro, Ridder, Aart Schoyte, Willem Draeck, Jan van Delft, Klaas vander Meere, Mr Klaas de Schermere, Peeter van Halmale, Jan Happaert, Jan vanden Werve, Simon vanden Werve, Jeronimus Sandelyn, Mr Jaak Hertsen, Michiel vander Heyden.
Secretarissen: Mr Willem vander Ryt, Mr Jan de Keysere, Mr Jan van Halle, Mr Peeter van Wesenbeke.

HOOGER VIERSCHAER.

Veneris tercia Decembris anno XXXV.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen; gevorst *ad octavam.*

Veneris Xa Decembris anno XXXV.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen; de calaengie vanden getuyghen is gereserveert tot int maken vanden vonnisse.

De Schoutet *contra eumdem*; tvonnisse is gevorst *ad* 8.

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere; in contumatien *rei* is gewesen, soe verre Meester Claus eenige getuygen leyden wille tot synder ontlastingen, soe sal hy deen helft vanden salaris den Comissarisen betalen, ende selen partien noch tydt hebben heuren thoon te leyden *ad XVam* (1).

(1) Deze paragraaf is doorgehaald.

10 *December* 1535.

Alsoe inder saken hangende in rechte ongedecideert ter Hooger Vierscaren Ons Genadichs Heeren, voer Schoutet, Burgermeester ende Scepenen der stadt van Antwerpen, tusschen denselven Schoutet, van wegen synder officien aenleggere, ter eenre, ende Meesteren Clause de Beuckeleere, verweerdere, ter andere syden, soe verre geprocedeert hadde geweest als dat, opten XXVIen dach Novembris lestleden, beyde de voergenoempde partien vanden feyten, by hen geposeert, gewesen hadden geweest tot heuren thoone, ende dat binnen drie weken doen naestcomende, ende dat men denselven thoon soude doen hooren by Commissarise etc.; ende hadden deselve partien, ten beyden syden, malcanderen geconsenteert te ghevene copien van elck anders gedrach oft interrogatorien etc., gelyck naerdere hyeraff blyckt byder acten daeraff synde; ende want de voirs. verweerdere nu ter tyt twee getuyghen alhier ter Vierscaren hadde doen dagen, om te deponerene tot synen versuecke, ende soe daenleggere seyde de Heeren Commissarise nu ter tyt lange byde voergenoempde Wethouderen geordineert waren om te reysene ende der voirs. partien getuygen te examinerene, soe dat nae recht behoorde, ende hy, aenleggere, oick seyde bereet te syne ende langhe gereet geweest hadde den voirs. verweerdere over te gevene de copie van synen gedraghe, soe verre den voirs. verweerdere insgelycx belieft hadde hem te gevene de copie van synen interrogatorien, ende mids dat de voirs. verweerdere (soe daenleggere te kennen gaff), tselve noch ter tyt weygerde te doene, alsoe dat den tydt daerdoere overstreke ende hy, aenleggere, by dien middele gescapen ware, binnen den voirs. geordineerden termyne, synen thoon nyet te cunnen volleydene, oick mids dat de Commissarisen wilden (alse redene ware) weten voere ende eer, eer sy reysen souden, den loon ende salaris van heuren vacatien, ende wye hen daeraff behooren soude te contenterene, heeft de voirs. aenleggere versocht dat de verweerdere comen soude voer recht om te aenhoorene alsulcken versueck als hy aenleggere dienaengaende doen soude. Ende tot dien eynde heeft de voirs. aenleggere vuyter voirs. Vierscaren eenen vanden gezworen Colfdragers alhier gesonden opten Steen aenden voergenoempden verweerdere, om densel-

ven verweerdere ter voirs. Vierscaren te brengene, welck Colfdragere byden voirs. verweerdere (soe hy seyde), geweest hebbende, is wederomme gecomen inder voirs. Vierscaren, seggende dat de verweerdere ter Vierscaren nyet comen en wilde, ende hem geseegt hadde dat hy yerst thoonen soude syne commissie die hy hadde van hem, verweerdere, ter Vierscaren te brengene; die gesien hebbende, seyde hy dat hy hem alsdan naerdere antwoorden soude. Welck rapport vanden Colfdragere gehoort synde, hebben de voirs. Wethouderen anderwerff eene Corte Roede aenden voergenoempden verweerdere gesonden, ten eynde dat hy ter Vierscaren comen soude, als voere, soe wel om te comen sien zweeren syn getuygen die hy alhier hadde doen dagen om, tot synen versuecke, te deponerene, als oick om te antwoordene opt versueck des voirs. aenleggers. Ende naedien dat Willem van Sompeken, dieneere vander Corter Roeden, vuyt laste ende bevele vanden voirs. Heeren, byden voirs. verweerdere geweest hadde, ende de wete rechtelick gedaen dat hy ter Vierscaren comen soude ten eynde als voere, soe en heeft de voirs. verweerdere tselve alnoch nyet gedaen oft willen doen; maer relateerde de voirs. Willem van Sompeken dat de voirs. Meester Claus, de verweerdere, hem ter antwoorden gegeven hadde dat hy nu ter tyt gheenen dach van rechte en hadde, ende mids dat het gewesen was dat men de getuyghen hooren soude by Commissarisse, seyde hy dat hy daer nyet mede of by te doene en hadde, te vreden synde dat men de voirs. getuygen hoorde ende heuren eedt staefde in syner absentien. Ende want, den voirs. wettigen weten nyettegenstaende, de voergenoempde verweerdere alnoch nyet en heeft willen compareren voere recht, noch eenige interrogatorien overgesonden daer men de voirs. getuygen op soude moegen examineren, soe hebben de voirs. getuygen, namelick Meester Jacob Mys, Advocaet, ende Meester Dierick van Beest, geseegt dat sy reysende lieden waren ende hyer nyet en mochten bliven liggende, ende bereet waren te deponerene, soe verre de verweerdere (die hen hadde doen dagen), wilde compareren ende henlieden doen eeden ende examineren op alsulcke feyten als hem goetdochte, sustinerende vuyt de voirs. twee getuygen geabsolveert ende vanden voirs. dagemente ontslagen te wordene ende hen geoirloft thuyswaert te moegen reysene. Ende de voirs. aenleggere heeft geallegeert hoe dat nyet hy, maer de voirs. verweerdere selve *in mora* ware, dat men

de sake nyet en accelereerde, of navolgende den voergewysden vonnisse den thoon ende examinatien en dede, soe dat gescapen waere dat, doere de treyneringe des voirs. verweerders, den geprefigeerden tyt exipireren soude, ende dat hy, aenleggere, by dier practiken, synen thoon binnen den behoorlycken tyde nyet en soude cunnen geproduceren; seyde oick dat de verweerdere ryck ende machtich waere van goede, ende want hy soe wel van synder syden, als daenleggere vander officien wegen, versocht syne enquesten genomen te wordene byde voirs. Commissarise dat de verweerdere soe wel als hy, aenleggere, de voirs. Commissarisse soude schuldich syn te betalene, sustinerende vuyt dien de voirs. aenleggere dat de voirs. verweerdere geduempt soude worden deen helft vanden costen der Commissarisen te betalene, ende dat, mids synder treyneringen, hem geoirloft worden soude synen thoon te mogen volleydene tusschen dit ende van heden in veerthien dagen naestcomende. Gehoort tversueck soe wel vanden voirs. getuygen als vanden aenleggere, insgelycx de rapporten als voere, soe byden gezworen Colfdragere yerst, ende namaels byden officiere vander Corter Roeden voere recht gedaen; gevisiteert oick het leste voergewysde vonnisse ende op al rypelick gelet, soe is, ter manissen des voirs. Schoutetten, in contumacien des voirs. verweerders, byde voergenoempde Wethouderen gewesen, ierst aengaende den voirs. twee getuyghen, soe verre de voergenoempde verweerdere voere recht, compareren en wille nyet dewyle de voirs. Wethouderen alsnu ter Vierscaren te rechte sitten selen, dat de voirs. twee getuyghen vanden voirs. dagemente selen syn ontslagen, ende ten anderen, ruerende den versuecke des aenleggers, indien de voirs. verweerdere eenige getuygen oick gehoort oft geexamineert wille hebben tot synder ontlastingen, soe sal hy deen helft vanden salaris der Commissarisen moeten verleggen, ende sullen partien ten beyden syden, mids redenen den voirs. Heeren daertoe moverende, noch tydt hebben om heure productien te moegen doene van heden in veerthien dagen naestcomende, behoudelick dat men den voirs. verweerdere vanden voirs. gewysden vonnissen noch eens doen sal de wete, om te besiene oft hy alnoch compareren wille ende eenighe defensie daerteghen doen van dat tselve alsoe nyet schuldich syn en soude te geschiedene. Ende naedien de voirs. officier vander Corter Roeden den voergenoempden verweerdere wederomme

wettighe wete vanden voirs. gewysden gedaen hadde, en heeft deselve verweerdere alnoch nyet willen compareren noch eenige defensie daertegen doen binnen den tyde dat de voirs Wethouderen alsdoen te rechte geseten hebben gehadt; maer relateerde de voirs. Willem van Sompeken dat de voirs. verweerdere hem geseegt hadde dat hy te vreden ware dat men de getuyghen soude laten gaen ongeexamineert. Aldus gedaen des Vridaechs, thien dagen in Decembri int jaer XV[c] ende vivendertich.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen*, 1484—1582, *fol.* 135).

Veneris XVII[a] Decembris anno XXXV.

De Schoutet *contra* Adrianum van Berghen; anderwerff gevorst *ad octavam.*

Meester Claus de Beukeleere begheerde geteekent te hebbene ende hem acte gegeven te wordene van dat Meester Claus Schat, als Advocaet vanden Schoutet, inden name vanden selven Schoutet, voere recht heeft geallegeert dat Meester Claus de Beukeleere, ontboden synde ter Vierscaren te comene ende tselve nyet doende, daerdore recht ende justicie veracht heeft.

Veneris XXIIII Decembris anno XXXV.

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere; *reus* in synen versuecke nyet ontfangbaer, maer sal *actor* genieten deffect vanden lesten gewysden vonnisse.

Deselve *contra eumdem; continuatur causa in statu ad octo.*

Actor consentiit dat *reus* synen thoon sal moegen lesen *coram* Petro van Halmale et Joanne Happaert, *Commissariis* in desen geordineert, met eenen Secretaris daerby, *salvo* dat men de getuygen met eene Corte Roede sal doen daghen ende den aenleggere de wete doen om de getuygen te sien zweerene, *salvo actori* syn reproche ende *reo* syn salvatien.

De Marckgrave, als Schoutet deser stadt, heeft vercleert (vuyt dien dat Meester Claus de Beukeleere seegt ende versueckt aende Heeren Burgermeesteren ende Scepenen dat men alhier nyet meer en behoort in deser saken te manene noch te reysene, maer dat men tproces sluyten, furneren ende der Coninghinne ende heuren Secreten Raide besloten overseynden sal), dat tselve is teghen deser stadt ende Hoogher Vierscaren rechte, dat hy ende de Heeren bezwaren hebben, versueckende te hebbene copie vanden beslotenen brieven aen Burgermeesters ende Scepenen gedirigeert, om daeroppe (ter conservatien deser stadt ende Vierscaren rechte); op en Vridaghe naestcomende, te wetene *ad octo*, daerop te seggene dat hem belieft; vercleerende voort meer de voers. Schoutet, soe verre de voers. Meester Claus heeft eenighe brieven van Onsen Genadighen Heere oft der Coninghinnen van remisse, absolucien oft andere adresscherende aen hem, dat hy bereet is denselven te obedierene, soe verre egheene vonnissen ter contrarien van dien gewesen en syn. Den voers. Meester Clause, persisterende in syn versueck dat tproces ten beyden syden sal worden gefurneert, gesloten ende als voere overgesonden, ende den voers. Schoutet persisterende copie te moeten hebbene vanden besloten brieven, om *ad octo* daerop te seggene dat synen raedt gedraecht, daeraff gemaent synde, is tvonnisse, van beyde de voers. versuecken, gehouden in advise van op heden in acht dagen.

---

19 *Februari* 1535 (1536).

(*Gebod van het Magistraat.*)

„ Overmids dien dat eenighe printers, druckers, figuer-
„ stekers, schilders oft anderen hen vorderen dagelycx, soe
„ lanck soe meer, diverse ketters, delinquanten ende male-
„ facteurs, (als eenen Jan van Leyen, hem, in synen levene,
„ gemaect oft genaempt hebbende te syne Coninck van
„ Syon), met synen complicen ende adherenten, die eens-
„ deels tot Munster ende elders geexecuteert syn, te schilde-
„ ren ende te contrefeyten, welke figueren oick eenige per-
„ soonen achter straten te coope dragen oft ter venten stellen,

„ ende eenige andere binnen heuren huysen ende elders
„ plecken ende voorstellen, in grooter verachtingen van God
„ Almachtich, versmadingen van onsen heyligen Kersten geloove
„ ende vilipendentien vanden geboden ende statuyten Ons
„ Genadichs Heeren des Keysers; insgelycx boecken van
„ heuren levene ende regimente, schynende datse de voirs.
„ malefacteurs daerdoere favoriseren ende heuren naem oft
„ famé alnoch verbreyden ende in memorien doen houden
„ willen, daer vuyte, in toecomenden tyden, vele quaets
„ ende inconvenienten gebeuren mochten, midts welcken soe
„ eest dat omme deselve inconvenienten te verhuedene, men
„ gebiedt, van sHeeren ende vander stadt wegen, dat alle de
„ ghene die eenighe sulcken figuren, beelden oft contrefeytin-
„ gen hebben oft houdende syn, dieselve beelden, figuren ende
„ contrefeytingen vanden voirs. pretensen Coninck van Syon,
„ syne complicen ende adherenten, soe wel geexecuteert,
„ als die noch in levene moegen wesen, binnen den derden
„ dagen naestcomende aff ende ewech doen, ende deselve
„ brengen in handen vanden Officier alhier, om verbrant te
„ wordene; dat oick nyemant, wye hy sy, van nu voordane
„ eenighe vanden selven oft diergelycke figuren alhier meer
„ en make, en brenghe, en vercoope, te coope stelle, oft by
„ hem en houde, int heymelick oft openbaer, in gheenre
„ manieren, opte pene van wye daeraff bevonden sal worden
„ de contrarie gedaen te hebbene oft te doene, van vyftich
„ Karolus guldenen, te bekeeren in drien, deen derdendeel
„ daeraff den Heere, dander der stadt ende tderde den aen-
„ brengere. „

(*Gebodboeck*, *vol. A*, *fol.* 207 *v*/° en *Archievenblad*, *D. II*, *blz.* 335).

Hooger Vierschaer.

*Veneris XXV*ᵃ *Februarii anno XV*ᶜ *XXV*, *stilo Brabantiæ* (1536).

Myn Heere de Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere, gevangene; de Heeren, gehoort hebbende tversueck byden verweerdere gedaen, gesien hebbende de brieven vander Coninghinne, *declararunt Domini* datse noch ter tyt nyet in meyningen en syn eenich proces te Hove, besloten, over te seyndene,

ten ware dat hen anderssins werde van boven geordinert dan noch ter tyt gedaen geweest is (1).

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere; de sake is gehouden in state *ad octo.*

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; *ad probandum per reum ad XV^am^, de partium consensu, et habebit actor mandatum per reum exhibitum. Actor protestatus est* te willen blivene op syn geheel, om teghen de productien des verweerders te excipierene ende tseggene al tgene dat synen raedt gedraghen sal.

---

25 *Februari* 1535 (1536).

Gehoort by Burgermeester ende Scepenen der stadt van Antwerpen tversueck dat Meester Claus de Beukeleere, gevangene, den XI^en^ dach deser tegenwoordiger maent van Februario lestleden, voere hen inder Hooger Vierscaren alhier gedaen heeft, van dat men alsulcken proces als de Schoutet deser stadt, van wegen synder officien, tegen hem alhier vuytstaende heeft, furneren, toesluyten, ende der Coninginnen ende heuren Secreten Raide, besloten, overseynden soude; gesien oick sekere beslotene brieven aen hen gedirigeert, soe hebben de voirs. Wethouderen den voergenoempden Meesteren Clause doen seggen ende vercleeren datse noch ter tyt nyet in meyningen en syn eenich proces ten Hove, besloten, over te seyndene, ten ware dat hen dat anderssins van boven geordineert werde dant noch ter tyt gedaen geweest heeft. Aldus gedaen des Vrydaechs, XXV dage in Februario anno XV^c^ vivendertich, *stilo Brabantiæ.*

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen,* 1484—1582, *fol.* 140 *v/o*).

Veneris tercia Martii anno XXXV, stilo Brabantiæ (1536).

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere, gevangene;

(1) Deze paragraaf is doorgehaald.

de verweerdere in syn versueck noch ter tyt nyet ontfangbaer, ten ware dat hy te vreden waere dat men de sake alhier yerst vuytbedingen soude, nae deser Vierscaren rechte, totter diffinitiven toe excluys.

Deselve; de sake sal bliven in state, soe langhe ende totter tyt toe naerdere brieven vander Coninginnen gecomen selen wesen. (1)

---

3 *Meert* 1535 (1536).

Alsoe Meester Claus de Beukeleere, gevangene, verweerdere, rechtelick inder Hooger Vierscaren alhier, voere Schoutet, Burgermeester ende Scepenen der stede van Antwerpen, versocht ende gesustineert hadde dat de voirs. Schoutet, van wegen synder officien als aenleggere, schuldich soude syn syn proces te furnerene, ende, dat doende, synen inventaris te makene van allen den stucken ende munimenten daer hy hem in deser saken mede wilde behelpen, gelyck hy, verweerdere, van synen wegen alreede seyde gedaen te hebbene, om, tselve gedaen synde, tvoirs. proces, alsoe gefurneert wesende, overgegeven te moegen wordene denghenen dien der Coninginnen believen soude daertoe te ordinerene om tselve te diffinierene, heeft de voirs. Schoutet daerop geallegeert hoe dat, en Vridage lestleden, byde voirs. Wethouderen vercleert hadde geweest dat sy noch ter tyt in gheender meyningen en waren eenich proces over te seyndene te Hove, ende want hy, nae deser Vierscaren rechte, egheenen scriftelycken inventaris van synen stucken en behoorde te makene, soe concludeerde hy dat de voirs. verweerdere inden voirs. synen versuecke gewesen soude worden nyet ontfangbaer; nyettemin seyde, in gevalle dat de voirs. verweerdere te vreden ware syne sake vuyt te dingene nae deser Vierscaren rechte, dat hy bereet was den thoon te laten lesene ende de sake verbalick vuyt te dingene, soe nae derselver Hooger Vierscaren rechte behoorde. Partien desen aenclevende int langhe gehoort, soe is, ter manissen des voirs. Schoutetten, byde voirgenoempde Wethouderen gewesen voer een von-

(1) Beide paragrafen zyn doorgehaald.

nisse : de voirs. verweerdere in syn voirs. versueck noch ter tyt nyet ontfangbaer, ten ware dat hy te vreden ware dat men dese sake yerst alhier vuyt bedingen soude nae deser Vierscaren rechte totter diffinitiven toe excluys. Aldus gedaen des Vridaechs, drie dage in Meerte anno XVc ende vivendertich, nae styl sHoefs van Brabant.

Daernae, ten selven stonden, mids dat de voirs. verweerdere syne declaratie, navolgende den voirs. gewysden, nyet en heeft gedaen oft willen doen, seggende dat hy in meyningen nyet en was in deser saken alhier yet meer te doene, noch oick anderssins dan tgene dat der Coninginnen believen soude te bevelene, meer in desen gedaen te moeten wordene, is, partien daerop anderwerff gehoordt, ter manissen als boven, byde voirgenoempde Wethouderen vonnislick gewesen, dat dese sake sal bliven in state, soe lange ende totter tyt toe naerder brieven vander Coninginnen gecomen selen wesen. Gedaen ten dage ende jaere als voere.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen*, 1484—1582, *fol.* 140 *v/°*).

Veneris Xa Martii anno XXXV, stilo Brabantiæ (1536).

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; *producet reus suos testes infra sex septimanas proximas, peremptorie.*

Veneris XVIIa Martii anno XXXV (1536).

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere; dat men den thoon alhier openbaerlick lesen ende daer en teynden de sake vuytdingen sal, soe nae deser Vierscaren rechte behoort.

Lunæ XXa Martii anno XXXV (1536).

Voere Burgermeesteren ende Scepenen opter stadthuys, in volder Raetcameren, ter presentien van Meesters Cornelis de

But, Jeronymus vander Hulst, Cornelis van Middelborch ende Jan Roelants, Commissarisen in desen geordineert, etc.

De Schoutet, *ex una*, ende Meester Claus de Beukeleere, gevangene, sonder prejudicie van yemants oft oick der Vierscaren rechte; *consentierunt partes hinc inde* dat de Heeren metten Commissarisen het proces van henlieden nemen selen opten schoot ende datse de stucken, munimenten ende productien, ten beyden syden gedaen, visiteren ende oversien selen, ende daervuyte heure vonnisse ramen ende maken, soe sy in goeder justicien selen bevinden behoorende, ende, tselve geraempt wesende, dat sy alsdan, tot alsulckenen daghe ende tyde als hen dat goetduncken sal, tselve selen vuyten ende pronuncieren ter Hoogher Vierscaren alhier, soe dat nae derselver Vierscaren rechte schuldich is te geschiedene, te vrede synde, soe wes alhier opter stadthuys gelesen, geraempt ende gevisiteert oft gedaen sal moeghen worden, dat tselve sorteren sal zyn effect ende gehouden worden oft dat al tsamen ter Vierscaren alsoe gedaen ware.

Veneris XXIIII Martii anno XXXV, stilo Brabantiæ (1536).

De Schoutet *contra* Meester Claus de Beukeleere; afslaende de altricatie vanden conclusien die daenleggere scriftelick overgegeven heeft, *judicatum actor* om tegen den verweerdere gecontendeert te hebbene, soe hy gedaen heeft, nyet ontfangbaer, maer sal *reus* vander impeticien byden aenleggere tot hemwaerts gedaen, syn ende bliven ontslagen, compenserende de costen by partien ten beyden syden gedaen, mids redenen (1).

---

24 *Meert* 1536.

Inder saken geport in rechte ter Hooger Vierscaren Ons Genadichs Heeren des Keysers, als Hertoghe van Brabant, voere Burgermeester ende Scepenen der stadt van Antwerpen,

(1) Deze paragraaf is doorgehaald.

tusschen den Schoutet deser stadt, van wegen synder officien als aenleggere, ter eenre, ende Meester Claus de Beukeleere, gevangene, verweerdere, ter andere zyden, den voirs aanleggere, vuyt sekeren redenen by hem geallegeert ende oick diverse feyten by hem geposeert (onder protestacie van te blivene op syn geheel inde materie principale), nemende conclusie dat de voirs. verweerdere soude worden geleegt ter scerper examinatien oft ter bancken, om aldaer te antwoordene op alsulcken articulen als hem vanden voirs. aenleggere souden geposeert worden, omme, tselve gedaen synde, dan voorts ten principalen geprocedeert te wordene, alsoe nae recht behooren soude; ende den voirs. verweerdere, ter contrarien, diverse allegatien doende, midsgaders oick verscheyden feyten (tot synder intencien dienende) poserende, concludeerde dat de voirs. aenleggere inden voirs. synen eyssche vercleert soude worden nyet ontfangbaer, maer dat hy, verweerdere, daeraff soude worden geabsolveert ende de voirs. aenleggere, (mids dien) gecondemneert in alle de costen, scaden ende interessen by hem ter saken van desen gehadt ende geleden. Ende naedien dat de voirs. partien gefurneert hadden heure proces, ende daenleggere, tselve doende, sekere scriftelycke conclusie mede overgegeven hadde, die (soe de verweerdere seyde) van dierste ende int sluyten vander saken nyet geexhibeert en hadde geweest, onderlinge altricerende oft men die nu ter tyt admitteren ende oft men daerop behoorde te letten, oft nyet, als breeder blyckt byden verbale daeraff gemaect ende der acten daeraff synde, is, gesien de enquesten, productien, acten, stucken ende munimenten by partien ten beyden syden overgegeven ende geproduceert, gevisiteert oick de scriftelycke reprochen des verweerders ende des aenleggers salvatien daeroppe gedaen, midsgaders de replycke ende duplycke daernae gevolcht, ende op al rypelick gelet, soe is, ter manissen des voirs. Schoutteten, byde voirgenoempde Burgemeester ende Scepenen inder voirs. Hooger Vierscaren gewesen voer een vonnisse: (yerst afslaende de altricatie vander voirs. conclusie byden voergenoempden aenleggere, als boven, onlanx scriftelick overgegeven), dat de voirs. aenleggere, om tegen den verweerdere gecontendeert te hebbene soe hy gedaen heeft, nyet en is ontfangbaer, maer sal de voirs. verweerdere vander impeticien byden aenleggere themwaerts gedaen syn ende bliven ontslagen, compenserende de costen by partien ten beyden syden gedaen, mids redenen. Aldus gedaen des Vry-

daechs, vierentwintich dagen in Meerte int jaer XV^c ende vivendertich voer Paesschen.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen,* 1484—1582, *fol.* 141).

Lunæ XXVII^a Martii anno XXXV stilo Brabantiæ, ante Pascha (1536).

De Schoutet *contra viduam Henrici* Bosbas, Margriete Dregge; de Heere volcomen van synen vermete aengaende der capitaelder aenspraken by hem ter verweerderssen waerts gedaen. (*Op den bladrand*): EXECUTIO FACTA (1).

Veneris XIIII^a Aprilis ante Pascha anno XXXV° (1536) (2).

Outgheert Janssens, boeckprintere, geboren van Amsterdamme, *obtinuit* (mids den heyligen tydt ende den goeden dach van heden, wesende Goet Vridach) *graciam suorum delictorum.*

Veneris XXI^a Aprilis anno XXXVI nae Paesschen.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; *de parcium consensu, poterit reus* (nyettegenstaende den voergewysden) *producere suos testes infra tres septimanas proximas, peremptorie*, ende sal *reus*, binnen middelen tyde, syne getuyghen moeghen leyden opter stadthuys, mids de aenleggere daertoe roepende, om die te comen sien zweeren.

Gecorrigeert by Willeme vanden Werve, Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide der stadt van Antwerpen, opten III^en dach van Meye anno XV^c ende XXXVI.

Lieven Wedemael, schoenmakere, van Brugge, al eest dat hy opten XVII^en dach van Januario anno XV^c ende XXVIII (3), mids zekeren delicte by hem geperpetreert van eenen predicant in zyn sermoen geperturbeert te hebbene, gecorrigeert ende vuyter stadt ende vryheyt gebannen is geweest ende te

(1) Herdoopte.

(2) (*Op den bladrand :*) *Parascheve* (Voorbereiding, vooravond van eenen feestdag, vrijdag).

(3) Zie blz. 165.

doen een pelgrimagie tSinte Peters ende Sinte Pauwels te Roome, ende, na de brieven dairaf overgesonden, nyet weder inne te comene hy en hadde yerst sHeeren ende der stadt gemoeye, op zyn vorste lith, ende van daer te voren om gelycke sake hadde in Vlaenderen oick gecorrigeert geweest, ende dat desen nyettegenstaende ende in contempte vanden voirs. banne hy is weder inne gecomen zonder tgemoeye vanden Heere ende vander stadt gehadt te hebbene, sal, boven de correctie van zynen vorsten lede, by hem nu ontfaen, porren bynne sonneschyn vuyter stadt ende vryheyt ende, bynnen den derde daghe, vuyten Merckgraefschap van Antwerpen ende doen een pelgrimagie te Nycossy in Cypers, ende, na de brieven dairaf gesonden, nyet weder innecomen hy en hebbe yerst sHeeren ende der stadt gemoeye, op zyn hoot.

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 61).

Vervolging tegen Anthonis Fernandez. (Zie blz. 260—290, 330 en 355).

I.

(*Aanteekening van den Stadspensionaris Adriaan Herbouts*).

Aengaende den Nieuwen Kerstenen vanden coninckryck van Portugael.

Ierst, soe is te nooteren dat van allen ouden tyde veele Joeden hun gehouden hebben inden voers. coninckrycke van Portugael.

Insgelicks oick inden coninckrycken van Spaengien, ende sunderlinge int coninckryck van Castilien.

Item dat Coninck Ferdinandus van Arragon ende die Coninghinne van Castelien, Vrouwe Ysabella, alle die voers. Joeden verjaeget hebben vuyt hueren coninckrycken, inden jaere van XIIII^c ende XCII.

Dat die voers. Joeden, alsoe verjaeget zynde vuytten voers. coninckryck van Castelien, hebben hun al tsaemen getranspoorteert inden coninckrycke van Portugael, aldaer zy willecoeme zyn geweest ende wel getracteert, want die Coninck van Portugael alsdoen regneerende, te weetene Coninck Jan, die tweeste van dien naeme, henlieden heeft genoemen in

zyn protectie ende saulfvegarde, overmits seker groote somme van penningen.

Nae den overlyden van desen Coninck Jan, soe is gesuccedeert int voers. coninckryck van Portugael, Coninck Emanuel, die tweeste van dien naeme.

Dese Coninck heeft inden jaere van XIIII^{c} ende XCVII geordoneert ende bevoelen dat alle die Joeden, soe wel die geboeren waeren binnen den voers. coninckrycke als andere die daer gecoemen waeren van buyten, souden al tsaemen met hueren kinderen ende huysvrouwen vertrecken vuytten voers. coninckrycken, behoudelyck dat zy niet en souden moegen neemen andere scepen dan die zyne, omme daer mede te vertreckene.

Hiermede de voers. Joeden wel content ende te vreeden zynde, hebben den voers. Coninick gegeven die somme van VI^{m} ducaten eens.

Welcke somme van penningen alsoe betaelt weesende, ende de voers. Joeden huer gereetscappe maeckende omme te vertreckene, soe heeft dieselve Coninck henlieden nyet alleenlyck geweygert zyn scepen, maer oick bevoelen dat nyemant anders ennige scepen henlieden souden doen, omme daermede te vertreckene vuytten voers. coninckryk, verbiedende voerts, op groote penen, dat nyemant vanden voers. Joeden en soude hem absenteeren oft vertrecken vuyt den voers. coninckrycke; ende alle diegheene die ennighe middelen soeckten oft gereetscappe maeckten omme te vertreckene, dede de voers. Coninck zeer scerpelyck corrigeren ende punieeren.

Ende heeft voerts de voers. Coninck doen neemen die kinderen van hueren ouders, ende die laeten baptiseeren ende voerts doen geven het goet vanden voers. ouders denselven kinderen.

Hierenboven soe heeft de voers. Coninck corts daernae doen bescriven alle die Joeden die hun houdende waeren in zyn coninckrycke, te coemene op eenen sekeren dach in zyn stadt van Vlypcebone, ende diewelcke aldaer gecoemen zynde op die hoope dat zy meynden te gecrygene orlof ende consent van daer te moegen vertrecken, soe zyn al tsaemen geset oft gesloeten geweest in een seker plaetse, aldaer zy hebben moeten bliven sekeren tyt, sonder eeten, drincken ende andere nootdorfte, ende aldus bedwongen weesende, zyn Kerstenen gewoordden ende gebaptiseert geweest sonder huer consent ende tegen hueren wille ende dancke, emmers eenen grooten deel van dien.

De maniere oft solempniteyt geobserveert in dit dopsel soude geweest zyn, dat diegheene die den last hadde omme alsulcken persoonen te baptizeerene, gedaen hebbende sekere ceremonie daertoe dienende, heeft genoemen eenen quispel met wywater oft fontwater, spreyende over dengheenen die daer vergaedert waeren ende geseidt “ *Ego baptiso te in nomine Patris et Filii, etc.* „

Ende want veele vanden voers. Joeden alsoe gebaptiseert zynde, hen hiertegen opponeerden ende murmureerden, ende sunderlinge diegheene die gecoemen waren tot hueren daegen, allegeerende ongefondeert te zyne ende tegen dordonnantie vander Heyliger Kercken, dat men iemanden by fortse ende tegen zynen wille soude baptiseeren ende doen aenneemen het Kerstene geloove.

Ende dat de voers. Coninck hierinne niet anders gesocht en hadde dan occasie te hebbene omme te doene procederen by inquisitie ende anderssins tegen sulcken persoonen, wel meynende dat veele van henlieden niet en souden laeten huer oude geloove, ende alsoe coemen, by confiscatie, tot hueren liven ende goeden.

Waeromme soe hebben die voers. gebaptiseerde geobtineert brieven vanden voers. Coninck byden welcken hunlieden is toegeseidt ende geloeft geweest byden selven Coninck, dat niet gehingen oft toelaten en sal dat iemant, binnen den tyde van XX jaeren, beghinnende ten daege als zy soe gebaptiseert zyn geweest, sal moegen neemen oft doen ennige inserantie oft inquisitie hueren geloeve aengaende, in ennige manieren.

Maer in soe verre dat, nae dexpiratie van denselven XX jaeren, iemant van hunlieden woordde gechargeert oft belast anders geleeft te hebbene dan als een goede kerstene behoordde, dat hy tegen denselven sal moegen procederen ende doen procederen, rechtelyck, by inquisitie ende anderssins, sonder in dien te useerene die maniere van inquisitie gelyck men die gemeynlyck observeert in Spaengien ende oick in Portugael.

Naevolgende derwelcker, soe vermach een Inquisiteur aenden welcken iemant geaccuseert wordt, denselven geaccuseerde doen vangen ende apprehenderen, sonder hem te verclaerene wie die accusateur is oft wie tegen hem gedeponeert heeft, tegen allen gescreven rechten.

Ende boven desen, soe heeft die voers. Coninck hunlieden alsoe oick geconfirmeert allen huer privilegien, ende deselve

onverbreeckelyck doen onderhouden, tot zynen sterfdaeghe, dwelck was inden jaere van XXI°.

Insgelick soe heeft oick zyn successeur vanden voers. Coninck, te weetene Coninck Jan, zyn zoone, de voers. privilegie hunlieden vernieuwt ende geconfirmeert, ende geheel ende al onderhouden totten jaere van XV^c ende XXVI.

In welcken jaere van XXVI, soe zyn gecoemen sekere geestelycke persoonen aenden voers. Coninck, denselven te kennen gevende dat hoewel zyn Heere Vader ende oick Hy hadden verleendt ende geconfirmeert de voers. privilegien, gemerckt nochtans dat dieselve waeren geheel ende al ongefondeert ende tegen der Heyliger Kercke ende allen geestelycken rechten, dat daeromme hy niet gehouden en waere de voers. privilegien in allen hueren pointen ende articulen te doen onderhouden, maer met goeder consciencie wel soude moegen toelaten sulcke inquisitie te neemene ende te proceederene tegen den voers. Nieuwen Kerstenen gelyck men daer te voeren geplegen hadt te doene, nyettegenstaende den voers. privilegien.

Hierinne heeft de voers. Coninck int beginsel groote swaricheyt gemaeckt, seggende: " myn Heere Vader heeft „ dese persoonen altoes gehouden in zyn coninckrycke, ick „ behoore oick van gelycken te doene, achtervolgende den „ privilegien hunlieden by Ons verleent. „

Ende want de voers. geestelycke persoonen niet en cesseerden den voers. Coninck te induceerene ten eynde als voere, hem seggende dat zyn Heere Vader, doer die concessie vanden voers. privilegien by hem verleent, moechte per aventure, alsoe te beduchten waere, nae zyn doot te lyden gehadt hebben.

Ende aengaende den privilegien den voers. persoonen by U verleent, soe sal daermede goet doen zyn, want Ons Heylige Vader de Paus sal gheerne vuyt zynen naeme hier iemanden van uwen rycke ordonneren als Inquisiteur, diewelcke sal procederen by inquisitie ende anderssins tegen de voers. persoonen ende gelyck hy behoordt te doene in allen saecken den Heyligen Kerstenen geloove aengaende; soe dat, ten sloote, by dese ende andere inductie, de voers. Coninck heeft geconsenteert dat men seinden soude nae Roomen, omme te hebbene behoorlycke commissie omme die voers. inquisitie te moegen doen vuytten naeme ende van weghen Onsen Heyligen Vader den Paus, ende welcke commissie zeere corts daernae gesonden is geweest van Roomen inden voers. Coninckrycke, nae vuytwysen der bullen daervan zynde.

Vuyt crachte van welcker bulle, soe heeft die Inquisiteur daerinne genoempt zeere rigoreuselyck geproceedert, doende ende neemende tegen den voers. persoonen inquisitie, sonder partie daerop te hoorene oft oick te moegen weetene den accusateur oft getuygen die alsoe tegen henlieden geleydt ende gehoordt waeren.

Waeromme soe zyn de voers. persoonen clachtich gevallen aenden voers. Coninck ende begherende dat hy henlieden soude willen deffenderen ende doen onderhouden huer privilegie hunlieden gegeven ende gegunt, heeft voere antwordde gegeven dat, gemerckt dese saecke aenginge den Heyligen Kerstene geloove, waerinne hy hem niet en moechte ondervinden, want die kennisse van sulcken saecke toebehoordde Onsen Heyligen Vader den Paus, diewelcke dese voers. inquisitie dede doen, soe dat zy anders gheen antwoordde en consten gecrygen vanden voers. Coninck.

Dwelck de voers. persoonen siende, hebben hun heymelyck getransporteert vuytten voers. Coninckrycke ende zyn ennige van hunlieden hier in desen lande gecoemen, andere hebben huer passaigie genoemen ende zyn gereyst vuyt Portugael nae Marselle, ende van daer voerts die riviere op nae Lyons, sonder ennich empeschement, vreesende het rigeur van sulcke inquisitie.

Ende alsoe inden jaere van XXXII, van weghen de Keyserlycke Majesteyt, verboden is geweest dat niemant vanden voers. Nieuwen Kerstenen hier te lande souden moegen coemen vuyt Portugael sonder saulfconduyt (1), ende dat men begonst hadde, soe is tegen diegheene die hier gecoemen waeren geprocedert geweest by apprehensie van huren persoonen ende goeden, naevolgende den voers. placaet.

Waeromme soe hebben de voers. Nieuwe Kerstenen gevonden middele ende verworven van Onsen Heyligen Vader den Paus sekere bulle, byder welcker hy, *proprio motu*, heeft doen revoceren die ierste bulle (2), als blyckt byder selver bulle, daeraf die copie hiernae volgt, wesende in date van XIIten Octobris anno XXXV (3).

(1) Zie hier voren blz. 191 de Commissie van Scepperus, en blz. 236 de Plakkaart van Keizer Karel V.

(2) Zie den vrijbrief van Kardinaal Benedictus de Accoltis, blz. 247.

(3) Zie blz. 406.

II.

(*Bulle van Paus Paulus III* (1), *zonder dagteekening.*)

Ad perpetuam rei memoriam.

Romani Pontificis, sacri apostolatus ministerio ordinatione divina præsidentis, in hoc potissimum versatur intentio ut ecclesiasticarum legum decreta, juxta illorum traditiones et disponentium mentem, suam firmitatem obtineant; et quotiens verborum expositione, propter temporum et causarum diversitates, exequutorum mentes in aliquo obumbrantur, ne ea quæ potius pietate suadente tradita sunt contrarium producant effectum, ambiguitates hujusmodi et quandoque juris rigorem apostolicæ mansuetudinis suavitate et temperantia, per intentionis suæ declarationem, provide tollit et moderatur. Dudum siquidem emanarunt a Nobis litteræ tenoris subsequentis: PAULUS etc. Nos igitur statuta, ordinationes et decreta nostra hujusmodi, in causis et inter personas quas illa concernunt, omnino servari et suum effectum sortiri, et ne in illorum exequutione contingat hesitari, motu proprio, non ad aliquorum Nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera voluntate, providere, et rigorem cum clementia miscere ac fraudibus et dolo obviare cupientes, deputationem minorum Inquisitorum ad officium inquisitionis majori Inquisitori, in casibus de quibus in dictis litteris, fieri permissam, ad tempus et non in perpetuum fieri debere, declarantes illos ac alios inquisitionum hujusmodi Officiales non ultra triennium et, eo finito, in offitio hujusmodi confirmari et ad illud ante finem alterius triennii denuo deputari et eligi posse prohibemus. Quodque locorum Ordinarii inquisitionibus prædictis, juxta earumdem litterarum tenorem, necessario assistere debentes, ab hujusmodi assistentia, quavis occasione vel causa, se retrahere vel excusare nequeant, quinimmo, si legittime impediti fuerint, alium qui eorum loco inquisitionibus hujusmodi, et in suspectorum de crimine hæresis ac hæreticorum et quorumvis aliorum pro præmissis detinendorum captura decernenda, et in singulis judiciorum et litium substantialibus, ita quod sine illis

(1) Deze bulle bevindt zich niet in het *Magnum Bullarium Romanum*; opzoekingen in het Archief van het Vatikaan te Rome gedaan, hebben haar niet doen ontdekken.

Inquisitores prædicti procedere non valeant, idoneum et sufficienti litteratura præditum virum deputare teneantur; necnon testes, accusatores et denunciatores qui falsum testimonium seu falsam denuntiationem fecisse reperti fuerint, perpetuorum carcerum seu triremium pœna plectendos esse, ac carceres, ad custodiam non autem ad pœnam deputatos, pro custodiendis reis et pro tempore inquisitis de dicto crimine hæresis, eos esse in quibus fures, homicidæ et alii atrocium criminum rei custodiuntur, ac, prout ipsi tractantur et eos alloqui potest, ita suspectos et pro tempore de dicto crimine inquirendos tractandos esse, et eos pro eorum defensionibus faciendis publice et secrete alloqui posse, et etiam confessionibus, depositionibus et dictis reorum, in ea parte qua forsan credentes crimina sua leviora reddere, vel de sociis criminum liberari, de hæresi vel appostasia, in tormentis vel extra, carcerati tamen alios inculpant vel accusant, necnon infamibus et vilibus personis et servis desuper deponentibus, in nihilo credi debere; et quia in dictis litteris nomina et dicta testium et accusatorum, ex quo Christiani, novi nuncupati, tales non sunt quod propter eorum potentiam grave periculum testibus et accusatoribus ipsis immineat, publicari debere, nisi forte contigeret contra aliquem procedi ex cujus potentia hujusmodi periculum immineret, super quo Inquisitor et Ordinarius concorditer sententiam proferre tenerentur, disposuimus, ne propterea quis diceretur potens in futurum dubitari possit, ad tollendum desuper materiam disputationis, omnes Christianos novellos nuncupatos, vel ad sacrum Baptisma a Judaismo conversos, seu ab eis et eorum descendentibus, ex uno vel utroque parente, descendentes, Portugalliæ et Algarbiorum vel alterius cujuscunque regni nativi in eisdem Portugalliæ et Algarbiorum regnis et dominiis commorantes indifferenter pro impotentibus haberi, et illis propterea indistincte testium et accusatorum nomina, nisi Dux, Marchio, Comes, Baro, vel Episcopus aut Prælatus fuerit, contra quos secundum juris dispositionem procedi volumus, nomina tradi eisque publicari; necnon juridicas, in quibus culpabiles reperti condemnari debuerint, in pecuniarias pœnas commutari posse omnino prohibemus. Et insuper, quia, in litteris prædictis, reis inquisitis et condemnatis, clericis videlicet usque ad eorum degradationem exclusive, laicis vero ad ultimam usque exequutionem justiciæ, etiam quod in suis depositionibus contrarii reperti fuerint, seu ex ore proprio

veritas haberi non potuerit, aut semper usque ad exequutionem eamdem negaverint, etiam si metu pœnæ id fieri posse diceretur, beneficium reconciliationis concedi debere volumus, ne in traditione reorum Curiæ sæculari exequutio justiciæ contra mentis nostræ intentionem fieri dicatur, ideo, etiam post traditionem hujusmodi, si rei, pœnitentes, reconciliationem petierint, amoto desuper Inquisitorum arbitrio, quia soli Deo cordium cognitio concessa reperitur, omnino usque ad ultimum supplicium reconciliari petentibus hujusmodi beneficium concedi debere; verum quia, in hujusmodi causis criminalibus, solum miseris et reis carceratis dilatio expeditionis causarum nociva existit, propterea, ne aliquando judices ex aliqua causa contra reos prædictos nimis rigorose procedere tentantes, appellationes ab eorum sententiis interloquutoriis aut aliis gravaminibus illatis seu inferri comminatis, prætextu quod appellationes sive frivole appellationibus prædictis minime defferre seu deferri velle contingat, appellationes ideo quascunque quantumcunque frivolas pro tempore ab hujusmodi sententiis et gravaminibus interpositas, per hujusmodi judices admittendas, et delictorum ac processuum desuper habitorum cognitionem et expeditionem atque exequutionem usque ad earumdem causarum commissionem, ipsis vel aliis judicibus per Sedem Apostolicam vel quosvis alios ab eadem Sede deputatos faciendam, suspensas esse et censeri; quodque carceratis et de hujusmodi crimine hæresis accusatis et inquisitis, missas et alia divina officia audire et illis interesse petentibus, usquequo de dicto crimine convicti seu declarati fuerint, necnon, lata sententia, postquam pœnitentia ducti ad gremium Sanctæ Matris Ecclesiæ fuerint reversi, missas et alia divina officia hujusmodi, saltem dominicis et aliis festivis diebus, illis ac in eorum præsentia celebranda esse, sicque per eosdem majorem et minores Inquisitores ac eorundem criminum et alios quoscunque Judices, Inquisitores et Commissarios, etiam causarum Palatii apostolici Auditores ac Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi et interpretandi facultate et auctoritate, ubique judicari, sententiari et diffiniri debere, necnon quicquid secus super his a quocunque, quavis auctoritate, scienter vel ignoranter, contigerit attentari, irritum et inane decernimus et declaramus. Quocirca Venerabilibus Fratribus nostris Ostiensibus et Sabinensibus Episcopis ac Dilecto Filio Curiæ causarum Cameræ Apostolicæ Generali Auditori etc. mandamus, quatenus ipsi vel duo aut unus eorum, per se vel alium seu

alios, præsentes litteras et in eis contenta quæcunque, ubi et quando opus fuerit, ac quotiens pro parte dictorum novorum Christianorum vel eorum filiorum ac descendentium, seu alicujus eorum, desuper fuerint requisiti, solenniter publicantes eisque in præmissis efficacis defensionis præsidio assistentes, faciant præsentes litteras et in eis contenta hujusmodi firmiter observari, ac eosdem novos Christianos et eorum filios et descendentes in perpetuum illis pacifice gaudere, non permittentes eos desuper per quoscunque, quavis auctoritate fungentes, contra præsentium tenorem, quomodolibet molestari vel perturbari, contradictores ac molestatores quoslibet et rebelles per censuras et pœnas ecclesiasticas ac alia oportuna juris remedia, appellatione postposita, compescendo, ac quoscunque quorum intererit etiam per edictum publicum locis publicis affigendum constito summarie de non tuto accessu citandi, necnon quibus et quotiens opus fuerit, etiam sub simili edicto ac sub eisdem censuris et pœnis inhibendi, censurasque et pœnas ipsas etiam iteratis vicibus aggravandi, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii sæcularis, non obstantibus præmissis ac felicis recordationis Bonifacii, Papæ octavi, prædecessoris nostri, qua cavetur ne quis extra suam civitatem vel diocesim, nisi in certis exceptis casibus et in illis non ultra unam dietam a fine suæ diocesis, ad judicium evocetur, seu ne judices a Sede Apostolica deputati, extra civitatem vel diocesim in quibus deputati fuerint, contra quoscunque procedere aut alio vel aliis vices suas committere præsumant, et de duabus dietis in concilio generali edita et quibusvis aliis constitutionibus et ordinationibus ac juramento confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, municipalibus ac aliis statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis et litteris apostolicis ac in forma brevis per quoscunque Romanos Pontifices, prædecessores nostros, ac Nos et Sedem Apostolicam, in genere vel in specie, aut alias quomodolibet ac sub quibuscunque tenoribus et formis, etiam per viam generalis legis et statuti perpetui, ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis aliisque efficacioribus et insolitis clausulis, necnon irritantibus et aliis etiam vim contractus inducentibus decretis, etiam Imperiali, Regia aut Pontificali vel alia instancia, ac motu proprio et ex certa scientia ac de Apostolicæ potestatis plenitudine et ex quibusvis causis, etiam iteratis vicibus, concessis et approbatis, etiam quod illis aut non nisi modis et formis in eis contentis derogari

nec derogatum censeri possit disponentibus ; quibus omnibus, etiam si pro illorum sufficienti derogatione de illis eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa et individua mentio seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi ac si de verbo ad verbum, nil penitus omisso ac forma in illis tradita observata, inserti forent præsentibus, pro sufficienter expressis habentes, necnon, quoad præmissa in ipsis præsentibus contenta, litteris prædictis illis alias in suo robore permansuris, hac vice dumtaxat, specialiter et expresse derogamus et sufficienter derogatum esse, ac adversus præsentes nullatenus suffragari posse decernimus contrariis quibuscunque ; aut si aliquibus, communiter vel divisim, ab eadem sit Sede indultum quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras Apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Nulli etc. Datum.

III.

Bulle van Paus Paulus III, zonder dagteekening (1).

Ad perpetuam rei memoriam.

Altitudo divini et inscrutabilis consilii sic genus humanum dilexit, ut pro salvatione ejus quod prævaricatione primi parentis corruerat, Æterni Patris Unigenitus, Immortalis et Impalpabilis, mortalitatis nostræ formam sumens, beatum Petrum, Apostolorum Principem, atque ipsius beati Petri successores, Domini Nostri Jhesu Christi Vicarios constituit in terris, et sibi gregis Dominici curam commiserit ut singulos sub vexillo ipsius Domini Nostri Jhesu Christi militantes confoverent. Unde Nos, quibus licet immeritis, divina disponente clementia, omnium mortalium cura est commissa, prout providum decet dispensatorem, cunctis Christi fidelibus oportuna provisionis et commoditatis auxilia libenter impendimus, prout, personarum, locorum et temporum conditione pensata, in Domino conspicimus salubriter expedire. Dudum siquidem emanarunt a

(1) Deze bulle bevindt zich noch in het *Magnum Bullarium*, noch in de Archieven van het Vatikaan.

Nobis litteræ tenoris subsequentis : PAULUS etc. Cum autem, sicut accepimus, dudum claræ memoriæ Emanuel, Portugalliæ et Algarbiorum Rex, dum in humanis ageret, rationabilibus et justissimis suadentibus causis, inter alia, dictis novis Christianis, quod bona condemnatorum ob hæresis discrimina seu hæresim sapientia ad heredes Christianos devenirent et non confiscarentur, per suum speciale privilegium ac per suas patentes litteras, concesserat, atque præfatus Joannes, modernus Portugalliæ et Algarbiorum Rex, ejus genitoris vestigia atque regiam mansuetudinem et munificentiam insequendo, ea omnia similiter, per suum speciale privilegium seu per suas patentes litteras, approbaverit et confirmaverit, Nos, qui nuper super exequutione præinsertarum litterarum et exercitio atque moderatione inquisitionis hujusmodi, nonnulla præfatos novos Christianos concernentia, per alias nostras litteras sub plumbo et sub " datum etc." expeditas, statuimus, ordinavimus et declaravimus, prout in eisdem litteris nostris, quarum tenores, ac si de verbo ad verbum insererentur præsentibus, haberi volumus pro expressis, plenius continetur, ad statum ipsorum novorum Christianorum debitum respectum habentes, atque eos, ut a dispendiis sublevati votivis fruantur eventibus et in ortodoxa fide, quam professi sunt, eo ferventius perseverare studeant quo per Nos et Sedem Apostolicam ampliori gratia se conspexerint munitos, ampliori ejusdem Sedis liberalitate complecti volentes, ex præmissis et aliis justis et rationabilibus suadentibus causis, auctoritate Apostolica, tenore præsentium, statuimus, ordinamus, declaramus et decernimus quod, si aliquem vel aliquos ex prædictis utriusque sexus novis Christianis in dictis regnis constitutis, seu eorum descendentes, sive ex utraque sive una tantum linea, mixtim vel separatim, ab Hebraica gente trahant originem, cujuscunque nationis fuerint et quibuscunque nominibus censeantur, quorum omnium, præsentium et futurorum, nomina et cognomina, qualitates, dignitates et origines præsentibus haberi volumus pro expressis, in perpetuum ob hæresis discrimina seu hæresim sapientia in præfatis regnis et dominiis, seu alibi, etiam in Romana Curia, per quoscunque Inquisitores seu loci Ordinarios, vel alios quoscunque judices, ordinarios seu delegatos, quacunque auctoritate seu potestate fungentes, accusari, inquiri, reconciliari, condemnari et Curiæ sæculari relinqui, aut ultimo supplicio tradi contigerit, aliqua etiam feudalia et emphiteotica, sæcularia vel ecclesiastica, mobilia et immobilia atque se

moventia bona, dignitates, officia, actiones, nomina debitorum et jura quæcunque eorumdem accusatorum, inquisitorum, reconciliatorum, condemnatorum et Curiæ sæculari dimissorum, etiam ultimo supplicio condemnatorum, etiam si veri hæretici et in hæresi deprehensi etiam pluries relapsi et sponte confessi et convicti fuerint et in quacunque hæresi etiam per plures annos perseveraverint, necnon illorum resecutorum, factorum, defensorum, reconciliatorum vel alicujus eorum, etiam post decennium post præinsertas litteras concessum prædictum, describi, sequestari, confiscari, vel fisco seu alicui alteri domino ecclesiastico vel temporali in toto vel in parte applicari, ad fiscum ipsum nullatenus pertinere possint, contra formam et tenorem privilegiorum prædictorum a memoratis Regibus respective concessorum, quæ, quatenus opus sit, motu proprio et ex certa scientia, harum serie supplentes omnes et singulos juris et facti defectus, approbamus et confirmamus; sed eis in hujusmodi bannis eorum utriusque sexus filii et ascendentes, proximiores, consanguinei et affines Christiani, etiam si antequam relapsi postmodum tamen reconciliati extiterint, qui alias illis si accusati, inquisiti, reconciliati, relapsi, condemnati et ultimo supplicio traditi, ac resecutores, factores, defensores et consiliarii non fuissent, de jure successissent, in omnibus et per omnia, juxta privilegiorum prædictorum formam et tenorem, libere succedant et ad eos pertineant, et si aliqui ex filiis, descendentibus, consanguineis et affinibus præfatis ad succedendum inhabiles sint, ad alios qui post illos succedere deberent, transeant et ad eos libere pertineant, nec filii, descendentes, consanguinei, affines et alii præfati desuper molestari, impediri, perturbari, juxta formam privilegiorum prædictorum, possint; ac decennium prædictum et quoad illud desuper conficiendas litteras hujusmodi, in perpetuum, auctoritate et tenore præsentium, extendimus et prorogamus, atque extensa et prorogata esse; necnon earumdem præsentium transsumptis, manu alicujus Notarii publici suscriptis et sigillo alicujus Curiæ ecclesiasticæ aut personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis, plenam et indubitatam fidem, ubique, in judicio et extra, prout eisdem præsentibus adhiberi, sicque in præmissis per quoscunque judices, quavis auctoritate fungentes, sublata eis quavis aliter judicandi et interpretandi facultate, judicari et diffiniri debere; necnon quicquid secus super his a quocunque, quavis auctoritate, scienter vel ignoranter, contigerit attentari, irritum et inane decernimus. Quocirca Venerabilibus

Fratribus Nostris Ostiensibus et Sabinensibus Episcopis, ac Dilecto Filio Curiæ causarum Cameræ Apostolicæ Generali Auditori etc., mandamus quatenus ipsi, vel duo aut unus eorum, per se vel alium seu alios, præsentes litteras et in eis contenta quæcunque, ubi et quando opus fuerit, ac quotiens pro parte dictorum novorum Christianorum seu alicujus eorum desuper fuerint requisiti, solemniter publicantes eisque in præmissis efficacis defensionis præsidio assistentes, faciant auctoritate Nostra præsentes litteras et in eis contenta hujusmodi firmiter observari, ipsosque novos Christianos illis pacifice gaudere, non permittentes eos desuper, contra præsentium tenorem, per quoscunque quomodolibet molestari, impediri vel perturbari, contradictores quoslibet et rebelles per censuras et pœnas ecclesiasticas ac alia oportuna juris remedia, appellatione postposita, compescendo, ac, legitimis super his habendis reservatis processibus, censuras et pœnas ipsas etiam iteratis vicibus aggravando, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii sæcularis, non obstantibus præmissis ac præinsertis litteris supradictis, necnon piæ memoriæ Bonifacii, Papæ octavi, prædecessoris nostri, qua cavetur ne quis extra suam civitatem vel diocesim, nisi in certis exceptis casibus et in illis ultra unam dietam a fine suæ diocesis, ad judicium evocetur, seu ne judices a Sede deputati prædicta, extra civitatem vel diocesim in quibus deputati fuerint, contra quoscunque procedere aut alio vel aliis vices suas committere præsumant, dummodo ultra tres dietas aliquis auctoritate præsentium non trahatur, et quibusvis aliis Apostolicis constitutionibus, necnon municipalibus et aliis regnorum prædictorum etiam juramento, confirmatione Apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, necnon quibusvis privilegiis et indultis Apostolicis quomodolibet ac sub quibuscunque tenoribus et formis, etiam per modum statuti perpetui, necnon cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis aliisque efficacioribus et insolitis clausulis, necnon irritantibus et aliis etiam vim contractus inducentibus decretis, etiam Regia consideratione aut etiam motu proprio et ex quibusvis causis concessis, approbatis et innovatis, quibus omnibus, etiam si pro illorum sufficienti derogatione de illis eorumque totis tenoribus specialis, specifica, individua et expressa mentio habenda aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum insererentur præsentibus, pro sufficienter expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice

dumtaxat, specialiter et expresse derogamus, et adversus præmissa nullatenus suffragari posse decernimus contrariis quibuscunque; aut si aliquibus, communiter vel divisim, ab eadem sit Sede indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras Apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Nulli etc. Datum.

IV.

12 *October* 1535.

Bulle van Paus Paulus III (1).

PAULUS, *Episcopus, Seruus Seruorum Dei. Ad futuram rei memoriam.*

Illius vices in terris gerentes qui non vult mortem transgressorum, sed potius conuersionem, transgressoribus huiusmodi ianuam pietatis et misericordiæ libenter aperimus.

§. 1. Dudum siquidem, postquam per felicis recordantiæ Clementem Papam VII, prædecessorem nostrum, accepto quod in plerisque partibus Regni Portugalliæ et dominiis carissimi in Christo filii nostri Ioannis Portugalliæ et Algarbiorum Regis illustris, nonnullis ex Hebraica perfidia ad Christi fidem conuersi, Christiani noui nuncupati, ad ritum Iudæorum, a quo discesserant, redire, et alii qui Hebraicam sectam numquam professi erant, sed Christianis parentibus procreati, ritum eumdem obseruare, et alii Lutheranam, et alias deprauatas hæreses et errores sequi, ac sortilegia hæresim manifeste sapientia, instigante humani generis inimico, committere non verebantur, in grauissimam Dei offensam et orthodoxæ fidei scandalum, dictus prædecessor dilectum filium Didacum de Silua, Ordinis Fratrum Minimorum Sancti Francisci de Paula professorem, in suum, et Apostolicæ Sedis commissarium, ac super præmissis Inquisitorem in regno et dominiis præ-

(1) Gedrukt in het *Magnum Bullarum Romanum*, T. 1, p. 709, der uitgave van 1655.

dictis, cum plena facultate contra de huiusmodi criminibus reos aut suspectos inquirendi, eosque carcerandi, puniendi et corrigendi, per quasdam constituerat et deputauerat.

§. 2. Et deinde, ex certis rationabilibus causis, prædictas et quascumque alias literas suas, ac per illas eatenus eidem Didaco et quibusuis aliis etiam locorum Ordinariis super præmissis concessas facultates et commissiones per alias ad suum beneplacitum suspenderat, ac venerabili Fratri Marco, Episcopo Senogaliensi Nostro, tunc suo, et dictæ Sedis apud dictum Regem Nuncio, inter alia in mandatis dederat, vt Didaco, et Ordinariis prædictis, ac aliis Inquisitoribus in partibus illis existentibus, posteriores literas prædictas intimaret, et suspensionem huiusmodi inuiolabiliter obseruari faceret.

§. 3. Ac postmodum per eumdem prædecessorem etiam accepto, quod nonnulli ex suspectis de criminibus prædictis, a quadraginta annis vel circa, ex Iudaismo, et Mahometica, et aliis sectis quibus tunc obcæcati erant, ad fidem Christi et illius sacrum baptisma suscipiendum coacti fuerant, alii vero, licet sponte sua conuersi, seu de parentibus Christianis procreati fuissent, tamen ob prædictorum indiscreta commercia, vel alias diabolica instigatione persuasi, etiam in prædictis et alias diuersas hæreses et errores, eodem instigante inimico, lapsi fuerant, aliaque quam plurima crimina commiserant et in dies committebant, idem prædecessor, motu proprio et ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, per alias suas sub plumbo literas, omnes et singulos vtriusque sexus, tam nouiter conuersos quam alios quoscumque, de præmissis culpabiles aut suspectos, ex dictis regnis et dominiis oriundos, ac in eis degentes forenses et alienigenas, vndecumque venissent, qui tempore publicationis ipsarum posteriorum literarum per eumdem Marcum Episcopum et Nuncium, vel ab eo deputandos, in singulis ciuitatibus et diœcesibus regnorum et dominiorum huiusmodi faciendæ, in illis domicilium vel habitationem habuissent, ac etiam illorum filios, nepotes et descendentes, tam tunc præsentes quam absentes, seu qui ab eisdem regnis et dominiis alias recessissent, etiamsi exules et banniti forent, qui eidem Marco Episcopo et Nuncio, vel alicui alteri ex sacerdotibus et confessoribus per ipsum Marcum Episcopum et Nuncium ad id deputandis, præsentes videlicet in regnis et dominiis prædictis, infra tres a die eiusdem

publicationis, absentes vero ab eis infra quatuor, seu plures aut pauciores, qui arbitrio dicti Marci Episcopi et Nuncii viderentur esse necessarii, a die earumdem posteriorum literarum per eos habendæ notitiæ computandos menses, prædicta et alia quæcumque quotcumque et qualiacumque sua crimina, excessus, delicta et peccata confessi forent, ac quorum nomina et cognomina in aliquo libro vel memoriali per eosdem confessores descripta forent, etiamsi illi Ecclesiastici sæculares, aut quorumuis Ordinum regulares, Militiarum milites, ac in quibusuis gradibus, dignitatibus et ordinibus constituti, et tam illi quam alii laici, et vtriusque sexus personæ, cuiusvis status et ordinis existerent, etiamsi illi eatenus, et in futurum dictis mensibus durantibus in regnis et dominiis prædictis, vel extra, illi tamquam hæretici sententialiter condemnati, et vt tales ipsi, et illorum bona publicata, aut pro talibus accusati, inquisiti, publice vel occulte diffamati, et vt tales habiti reconciliati, et contra eos sententiæ desuper latæ et executæ, vel illi propterea carcerati extitissent, ab omnibus et singulis per eos eatenus perpetratis, etiam hæreses, et ab eadem fide apostasias, blasphemias, et alios quoscumque, etiam maximos errores sapientibus, etiam quantumcumque gravibus et qualificatis peccatis, criminibus, excessibus et delictis, etiam sub generali expressione de iure, vel alias non venientibus, et specialem notam requirentibus, necnon excommunicationum suspensionum, interdictorum, et aliis Ecclesiasticis et temporalibus, corporalibus, etiam capitalibus sententiis, censuris et pœnis a iure, vel ab homine, etiam a præfatis, et qui pro tempore forent, Inquisitoribus hæreticæ prauitatis huiusmodi præmissorum, et alia occasione vel causa latis et promulgatis, etiamsi in illis ab eisdem quadraginta et vlterioribus annis insorduissent, ac illorum absolutio eidem prædecessori et pro tempore existenti Romano Pontifici, et eidem Sedi, etiam iuxta illarum quæ in die Cœnæ Domini legi consueuerant, et aliarum literarum et processuum Apostolicorum tenorem, et alias quomodolibet reseruata existeret, quorum omnium qualitates, quantitates et circumstantias etiam haberi voluit pro expressis, a prauitatis videlicet hæreticæ huiusmodi in vtroque foro ciuili, criminali et contentioso, conscientiæ, et animæ penitus, et plenarie, a reliquis vero criminibus prauitatem huiusmodi non sapientibus in foro conscientiæ dumtaxat, ex tunc prout ex ea die, et e contra, præuia quoad forum conscientiæ cordis contritione, et oris confes-

sione, auctoritate Apostolica absoluit, ac eosdem carceratos, vel alias detentos et exules, etiam a carceribus, exiliis et bannis, quibus occasione criminum hæresis et apostasiæ ac blasphemiæ hujusmodi detenti et condemnati existebant, relaxauit et liberauit, ac relaxari et liberari mandauit. Et tam illis quam aliis, alia occasione vel causa detentis vel exulibus, donec ab eis a quibus detinebantur relaxarentur, et ab eis ad quos id spectaret, saluus conductus, et aliæ necessariæ securitates concederentur, dicti menses currere non inciperent, dummodo ipsi a die notitiæ posteriorum literarum in aliquam hæresim cecidisse, vel in veteri errore perstitisse non conuincerentur, concessit.

§. 4. Necnon, cum eis tam præsentibus quam absentibus, ac etiam cum clericis et aliis sæcularibus, et quorumuis Ordinum Regularibus, Ecclesiasticis personis, etiam quæcumque, quotcumque et qualiacumque beneficia Ecclesiastica, sæcularia et quorumuis Ordinum regularia, etiamsi sæcularia Canonicatus et præbendas, dignitates etiam maiores post Pontificales et principales, ac Conuentuales, personatus, administrationes et officia etiam Curata, et electiua in Cathedralibus, etiam Metropolitanis et Collegiatis Ecclesiis, regularia vero beneficia huiusmodi Monasteria, etiam dignitates Conuentuales, præceptoriæ etiam curatæ et electiuæ, et alias cuiuscumque qualitatis essent, obtinentibus, etiamsi Archiepiscopali, Episcopali, Abbatiali, Magistrali et alia quacumque dignitate præfulgerent, super irregularitate per eos præmissorum hæresis et apostasiæ et blasphemiæ criminum occasione vel causa, ac etiam quia sic legati Missas et alia diuina officia forsan non tamen in contemptum clauium celebrassent, aut alias illis se immiscuissent contracta et cum iis qui promoti non erant, vt ad omnes, etiam sacros et Presbyteratus ordines promoueri, et in illis, tam illi, quam qui tunc, etiam post dicta crimina perpetrata et absolutionem huiusmodi, promoti erant, etiam in altaris ministerio ministrare, ac beneficia Ecclesiastica, etiam, vt præmittitur et alias qualitercumque qualificata, eis canonice conferenda recipere, illaque et alia per eos tunc obtenta retinere, ac etiam tam ipsi Ecclesiastici et regulares ac milites quam laici ac mulieres, eorumque filii, nepotes et descendentes, ad gradus, honores, ordines, officia et alia assumi, illaque suscipere et exercere, ac illis et aliis similibus et dissimilibus iam susceptis vti, necnon vestes sericeas et panni cuiuscumque, etiam rubei

coloris, ac aurum, argentum, gemmas et alia iocalia, necnon ensem et arma eorum statui condecentia deferre, super equos et mulas equitare ac aliis omnibus et singulis priuilegiis, exemptionibus, fauoribus, gratiis, immunitatibus, libertatibus et concessionibus, quibus alii Christi fideles eorumque filii et nepotes ac ab eis descendentes vtebantur, potiebantur et gaudebant, ac vti, potiri et gaudere poterant quomodolibet in futurum, vti, potiri et gaudere libere et licite valerent, in omnibus et per omnia, perinde ac si ipsi, eorumque aui, proaui, parentes et alii genitores veri Christiani fuissent et numquam a fide deuiassent, dispensauit eisque pariter indulsit. Necnon omnem inhabilitatis et infamiæ maculam siue notam circa eos, præmissorum occasione, tam ex propriis quam illorum parentum, consanguineorum et affinium culpis et sententiis, eorumque executionibus et alias quomodolibet insurgentes, ab eis penitus et omnino aboleuit.

§. 5. Ac confiscationes bonorum si quæ eatenus factæ fuerant, quorum tamen possessio pro eodem Fisco apprehensa non fuerat, necnon processus contra eos formatos, sententiasque latas ac dictis mensibus durantibus formatas et ferendas, necnon informationes et alia quæcumque acta et gesta ordinaria et extraordinaria, in iudicio et extra, contra eos eatenus facta, ac ex tunc prout ex ea die, et e contra, eisdem mensibus durantibus facienda, quorum omnium tenores, status et merita similiter haberi voluit pro expressis, cassauit, irritauit, aboleuit et annullauit, ac cassata, irrita, deleta et annullata fore decreuit, ipsaque bona sic confiscata et confiscanda eis a quibus ablata fuerant, si eidem Fisco incorporata non essent, remisit, donauit et restituit, illosque, et illa in pristinum, et eum in quo ante præmissa, et tempore quo baptizati fuerant, erant, statum restituit, reposuit et plenarie reintegrauit.

§. 6. Necnon statuit et ordinauit quod omnes et singuli confessores prædicti quibusuis eis durantibus mensibus supradictis, confessis etiam de dictis criminibus, non culpabilibus neque suspectis in dicto libro describendis, si id petiissent, pro illorum super præmissis tutiori cautela aliquam cedulam vel scripturam authenticam manu propria subscriptam, vel ipsius Nuncii sigillo munitam, in testimonium præmissorum, gratis et absque alia exactione concedere possent et deberent, qua perpetuis futuris temporibus per eos exhibita vel ostensa

illam habentes, vel etiam absque illa in dicto libro descripti et annotati, tuti et securi permanerent, et de prædictis criminibus hæresim, apostasiam et blasphemiam sapientibus, per ipsos culpabiles vel suspectos perpetratis vsque ad diem datæ eiusdem cedulæ vel testimonii, seu in eodem libro annotationis et descriptionis nullatenus inquiri possent, ac quod præmissorum occasione ipsis describendis vel suas cedulas prædictas habituris et illorum filiis et descendentibus in nullo præjudicari, nec præiudicium afferri, nec reconciliari censeri, etiam ex eo quod dictorum delictorum, seu aliquorum ex eis, veniam petiissent vel ab eis absoluti fuissent; nec etiamsi forsan in aliquem prædictorum errorum in posterum reincidissent, vel alias quomodolibet deprehensi extitissent, relapsi viderentur; neque aliquod iudicium, etiam minimum contra eos oriri, allegari vel deduci posse, in iudicio vel extra, indulgentia, remissio et alia in damnum, iniuriam vel aliud incommodum illorum retorqueri nequirent.

§. 7. Quodque si aliqui iam essent condemnati de criminibus hæresis huiusmodi, vel eorum crimina iam essent in iudicio omnibus notorie probata, ipsi secundum Ecclesiastica statuta errores suos abiurare illisque publice renunciare deberent. Quibus abiuratis et renunciatis, idem Nuncius eius arbitrio pœnitentias eis iniungendas vel iniunctas, non tamen in alias publicas sed secretas pœnitentias commutare, ac reconciliatis quibus aliqua publica pœnitentia per quoscumque iudices et Inquisitores fuisset iniuncta, etiam illam veluti ipsi Inquisitores etiam commutare potuissent vel consueuissent, in alia pietatis opera commutare et cum illis dispensare valeret. Ac quod si ex supradictis condemnatis vel inquisitis, accusatis aut reconciliatis seu relapsis, fuissent aliqui qui se contra iustitiam grauatos esse assererent, ac propterea cuperent vt iterum eorum causæ audirentur, liceret eis ad dictum Nuncium recurrere et personaliter coram eo comparere et se ipsos in eo statu in quo tunc esse reperirentur, de integro defendere; sic tamen quod si iterum in defensione sua ipsos succumbere contingeret, tunc tamquam ob causam delictorum huiusmodi relapsi legitima pœna punirentur, cæteri vero secretam pœnitentiam susciperent, quæ loco legitimæ et canonicæ pœnæ quam pati debuissent, ipsius Nuncii arbitrio ipsis imponeretur. Et nihilominus ii qui relapsi non essent, dictis literis et illarum effectu gauderent.

§. 8. Ac quod dicti condemnati aut inquisiti, accusati vel

reconciliati, si iterum in hæresis crimen relabi eos contingeret, pro relapsis puniri possent, habita tamen diligenti deliberatione, quod si ex ipsis aliqui essent qui se violenter ad fidei sacramentum suscipiendum pertractos esse docerent, illis non ita imputentur culpæ vt in posterum relapsorum pœna tenerentur.

§. 9. Quodque ii qui, publice de crimine hæresis diffamati, non tamen conuicti seu accusati essent, quorum perfidia ex publica voce et fama ad aures ipsius Nuncii perueniret, proprio iuramento et duobus vel tribus testibus compurgatoribus fide dignis, per eumdem diffamatum eligendis, se ipsos secrete et extraiudicialiter coram Nuncio, vel ab eo deputandis prædictis, seu eorum aliquo purgare, seu crimina huiusmodi de quibus diffamati essent, sua sponte et cum iuramento, secrete ac etiam extraiudicialiter, coram eodem Nuncio seu deputato aliquo, in præsentia duorum testium vel proprii sacerdotis loco eorum abiurare possent.

§. 10. Qui omnes accusati, inquisiti, condemnati, reconciliati et publice diffamati, modo et forma præmissis, cæteri vero præmissa tantum confessione et absque aliqua publica pœnitentia eis iniungenda, plenariam et totalem veniam et alia supradicta consequi et obtinere, ipseque Nuncius, et omnia et singula supradicta et quæcumque alia quæ alii Inquisitores, Commissarii quicumque, per quascumque prædicti prædecessoris et dictæ Sedis literas, ac etiam de iure vel consuetudine facere, gerere et exercere possent, facere, gerere et exercere libere et licite valeant. Ac quod si aliqui ex prædictis omnibus, tam nouiter conuersis quam aliis, præsentibus et absentibus reperirentur, qui huiusmodi gratiam modis præmissis, durantibus dictis mensibus, suscipere nollent, lapsis eisdem mensibus, gratiis per dictas posteriores literas concessis nullo modo gaudere possent. Qui tamen ad sui excusationem aliquid afferre vellent, benigne et secundum Christianam mansuetudinem audirentur, et eorum iura et defensiones ad eumdem prædecessorem, per dictum Nuncium, sub suo sigillo clausa mitterentur.

§. 11. Quodque contra nouiter conuersos ac filios et descendentes eorum, confessos vel non confessos, quorum tamen excusationes per Nuncium aut deputatos præfatos sive eorum aliquem receptæ, et ad dictum prædecessorem transmisisse, essent, in negotio inquisitionis vel visitationis ordinariæ vel extraordinariæ super criminibus prædictis, iuxta formam lite-

rarum prædictarum, vsque ad annum a die ipsarum publicationis etiam supersederetur, quia interim dictus prædecessor, tam super eodem negotio quam etiam circa illorum futuram vitam, opportune prouidere intendebat.

§. 12. Districtius inhibens omnibus et singulis etiam Iudicibus Ecclesiasticis et sæcularibus, ac Prælatis, Inquisitoribus, Ordinariis seu Delegatis, quacumque auctoritate, potestate et dignitate, etiam Pontificali, Archiepiscopali, Primatiali et Patriarchali, ac statu, gradu, conditione et præeminentia, etiam Cardinalatus honore fulgentibus, ac tali qualitate de qua expressa mentio fieri deberet pollentibus, a præfato prædecessore seu Sede prædicta, etiam ad instantiam eiusdem Regis deputatis, sub excommunicationis, suspensionis et interdicti sententiis, ac beneficiorum et officiorum per eos obtentorum priuationis pœnis, ne aliquos de præmissis hæresi, apostasia, blasphemia culpabiles aut suspectos, qui gratiis prædictis iuxta posteriorum sub plumbo literarum tenorem gaudere deberent, si quos sub aliqua custodia vel carceribus tenerent aut in exilium misissent, amplius detinerent aut contra eos ad vlteriora procederent, immo captos relaxarent et exules ad patriam secure redire permitterent, et in eorum statu in quo erant ante accusationes, condemnationes, exilia et bannimenta huiusmodi existebant, reponerent; accusatoribus vero, denunciatoribus, testibus, Inquisitoribus, Iudicibus, Promotoribus et aliis quibusuis, sub similibus censuris et pœnis, ne contra supradictos, etiam non culpabiles nec suspectos, præmissorum occasione se intromittere neque aliquos ad testificandum vel accusandum seu denunciandum inducere, vel alias illos super præmissis, vel illorum occasione, molestare quoquo modo præsumerent.

§. 13. Ac decernens omnes et singulos in præmissis inobedientes vel contraventuros easdem sententias, censuras et pœnas eo ipso incurrere, et beneficia per eos tunc obtenta eo ipso vacare, et ab ipso prædecessore ac quibusuis illorum ordinariis collatoribus impetrari et conferri posse, ipsasque impetrationes et collationes ac alias dispositiones, alias legitime factas, valere plenamque roboris firmitatem obtinere; ac easdem posteriores literas de subreptionis vitio, seu intentionis defectu notari vel impugnari non posse, nec sub quibusuis reuocationibus, modificationibus, limitationibus et suspensionibus quarumcumque similium vel dissimilium literarum, ac etiam per eumdem prædecessorum et Sedem præfatam factis et

faciendis, nullatenus comprehensas, sed semper ab illis exceptas esse, et quoties reuocatæ vel limitatæ essent, toties in pristinum et eum in quo tunc existebant statum restitutas et reintegratas existere. Necnon illarum transumptis manu Notarii publici subscriptis et sigillo eiusdem Nuncii munitis eamdem prorsus, tam in iudicio quam extra, illud fidem adhiberi debere quæ ipsis posterioribus literis adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ.

§. 14. Sicque in præmissis omnibus per præfatos et quoscumque alios Inquisitores et Iudices, etiam S. R. E. Cardinales, in quacumque instantia siue in iudicio coram eis, etiam nunc et in futurum pendente, iudicari, sententiari et definiri debere, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter iudicandi, sententiandi et definiendi facultate. Ac irritum et inane quicquid secus super his a quoquam quauis auctoritate, etiam per ipsum prædecessorem, scienter vel ignoranter, contingeret attentari.

§. 15. Mandans præfato Nuncio, vt, per se vel alium seu alios, posteriores literas huiusmodi et in eis contenta quæcumque, vbi et quando ac quoties opus esset, solemniter publicans, ac in præmissis efficaciter assistens, faceret easdem posteriores literas et in eis contenta quæcumque, vbi et quando ac quoties opus esset, firmiter obseruari, ac singulos quos prædictæ posteriores literæ concernebant, illis pacifice gaudere. Nec permitteret eos desuper per Inquisitores et Iudices præfatos, seu quoscumque alios quomodolibet, impediri, molestari vel perturbari, ac contradictores quoslibet et rebelles per censuras et pœnas Ecclesiasticas et alia opportuna iuris remedia, appellatione postposita, compesceret, inuocato etiam ad hoc, si opus fuisset, auxilio brachii sæcularis.

§. 16. Ioannem vero Regem præfatum rogans et hortans in Domino, vt pro sua in hanc sanctam Sedem deuotione et obseruantia, ipsi Marco Nuncio suis auctoritate et fauore assistens, non permitteret ipsum Marcum Nuncium circa præmissorum exequutionem, aut illos qui sub eisdem posterioribus literis comprehendebantur, quominus iuxta ipsarum literarum tenorem gaudere possent, quomodolibet turbari aut impediri. Non obstantibus præmissis ac piæ memoriæ Bonifacii Papæ VIII et aliorum Romanorum Pontificum, prædecessorum suorum, ac aliis Apostolicis, necnon generalibus ac Prouincialibus et Synodalibus conciliis editis, generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus, etiam ab eisdem prædecessoribus etiam pluries emanatis, legibus Impe-

rialibus, necnon etiam iuramento, confirmatione Apostolica vel quauis firmitate alia roboratis, officii Inquisitionis et Ecclesiarum ac regnorum et dominiorum prædictorum, illorumque ciuitatum et locorum, etiam municipalibus statutis et consuetudinibus; priuilegiis quoque, indultis, etiam in corpore iuris clausulis, ac etiam in forma breuis literis, etiam per dictos prædecessores et Sedem huiusmodi, etiam Inquisitoribus prædictis, etiam ad instantiam eiusdem Ioannis et aliorum quorumcumque Regum et Reginarum, aut etiam motu proprio et de Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium consilio, etiam Apostolicæ potestatis plenitudine ac cum quibusuis, etiam derogatoriarum derogatoriis aliisque efficacioribus et insolitis clausulis irritantibusque, et aliis decretis concessis et innouatis, etiamsi in eis caueretur expresse quod illis nullatenus, aut non nisi sub certis inibi expressis modis et formis, derogari posset; quibus omnibus, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa et indiuidua, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quæuis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc seruanda esset, tenores, ac si de verbo ad verbum, ac forma in illis tradita obseruata, inserti essent, pro sufficienter expressis habens, illis alias in suo robore permansuris, ea vice dumtaxat, motu simili specialiter et expresse derogauit, contrariis quibuscumque, seu si Inquisitoribus et Iudicibus prædictis, vel quibusuis aliis, communiter vel divisim ab eadem esset Sede indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possent per literas Apostolicas non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum, de indulto huiusmodi mentionem.

§. 17. Et deinde posteriores literas prædictas non alia ratione nisi vt præfato Regi, qui multa ad Christi gloriam pertinentia super huiusmodi absolutionis concessione eidem prædecessori per specialem eius Oratorem significare velle præmonuerat, fatisfaceret, edi et per dictum Marcum Episcopum et Nuncium publicari per alias in forma breuis literas prohibuit. Ac postmodum tam dilecto filio Henrico de Meneses, eiusdem Regis Nuncio, ad ipsum prædecessorem ob hanc causam specialiter destinato, quam venerabili Fratri Martino Archiepiscopo Funchallensi suo apud eumdem prædecessorem Oratore auditis, ac omnibus et singulis quæ per eos aduersus prædictæ absolutionis confessionem acta et in scriptis data fuerant,

mature consideratis, sufficientique ad omnia ex vrbanitate dato responso, et quid ad ea per eumdem Regem replicaretur, per quatuor menses et plus eo expectato, per alias in forma breuis literas statuit, declarauit et voluit quod literæ absolutionis huiusmodi, in omnibus et per omnia, eam vim et auctoritatem haberent ac si in Regno prædicto iuxta illarum tenorem publicatæ fuissent. Addens quod si per eumdem Regem ac per eius Ministros aut populum effectum foret, vt prædicti noui Christiani secure non possent ea adimplere quæ dictus prædecessor in prædictis absolutionis literis adimplenda esse mandauerat, vt prædictam absolutionem consequi valerent, ipsi nihilominus, in eis quæ ad potestatem ipsius prædecessoris temporalem pertinebant, quoad forum contentiosum absoluti et liberi esse censerentur, ac nullo mode ratione prædictorum delictorum ex tunc per viam inquisitionis seu visitationis, ordinarie vel extraordinarie, molestari vel inquietari valerent.

§. 18. Mandamus eidem Marco Episcopo et Nuncio, quem ad id specialiter executorem constituerat, quod eius et dictæ Sedis nomine illius declarationem et voluntatem huiusmodi sub eisdem comminationibus et censuris exequi faceret, quæ in prædictis veniæ literis sub plumbo datis continebantur. Non obstantibus dictis, tam sub plumbo quam in forma breuis emanatis literis, quibus illorum omnium tenores pro sufficienter expressis habens ipse Clemens prædecessor derogauit, cæterisque contrariis quibuscumque.

§. 19. Postmodum autem cum dicti Martinus Archiepiscopus et Henricus etiam apud nos oratores nobis exposuissent quod, licet præfatus Rex responsiones suas ad causas prædictas misisset, putaretque per eas constare ad absolutionem prædictam sub forma præfata, etiam causis quæ dictum prædecessorem ad id induxerant non obstantibus, procedi non debuisset tamen, quia præfatus prædecessor, cui, cum infirmitate grauaretur, ipsi Martinus Archiepiscopus et Henricus, oratores, ipsius responsiones, quæ tempore dictæ infirmitatis ad eorum manus peruenerant, tradere non potuerant, nesciens responsiones prædictas delatas esse, ac putans ipsum Regem, ex eo forsan quod causæ prædictæ ad eum missæ ita validæ viderentur vt congrue ad eas responderi non posset, ipsas responsiones tamquam non vrgentes missas non esse, præmissa in vltimo datis literis contenta statuerat et ordinauerat. Quodque nos responsiones ipsas debite attendere et considerare, ac mature in hoc negotio, ex quo dictorum regnorum

quies non parum pendebat, prouidere vellemus, apud nos nomine ipsius Regis institissent, nos responsiones prædictas per ipsos Oratores nobis traditas nonnullis viris, doctrina, integritate, grauitate, experientia decoratis examinendas tradidimus, ea intentione vt, habita illorum relatione, in hoc negotio, prout ad nostrum spectabat officium, prouideremus, præfato Marco Episcopo et Nuncio ne etiam vigore prædictarum et quarumcumque aliarum literarum a præfato prædecessore emanatarum : ac vniuersis et singulis de hæresi et a fide apostasia culpabilibus seu suspectis, ne modo aliquo literas absolutionis publicare, aut, si publicatæ forent, eis vti, Inquisitoribus autem prædictis, ne vigore literarum per ipsum prædecessorem super eorum deputatione, vt præfertur, concessarum, Ordinariis vero ne facultatis eis, de iure vel consuetudine concessæ vigore aliquem ex dictis de hæresi et apostasia culpabilibus et suspectis, occasione criminum per eos commissorum, modo aliquo molestare auderent vel præsumerent, donec aliud per nos desuper ordinatum foret. Per quasdam interim inhibentes, voluimus quoque vt, si qui ob crimina huiusmodi carceribus mancipati inuenirentur, nisi relapsi forent, data idonea cautione de ipsos carcere quoties per eos ad quos spectabat desuper requisiti forent intrando, et si eorum bona in manibus Fisci deuenissent, aut ad eius instantiam sequestrata essent, absque alia cautione ex præfatis carceribus relaxarentur.

§. 20. Et demum cum prædicti viri, discussis et mature consideratis per eos rationibus huiusmodi et aliis quæ consideranda erant, literis absolutionis per dictum prædecessorem, vt præfertur, concessas executioni debitæ demandandas esse nobis retulissent, nos præfato Marco Episcopo, per alias nostras etiam in forma breuis literas, dedimus in mandatis, quatenus ad executionem dictarum absolutionis literarum iuxta illarum tenorem in omnibus et per omnia, perinde ac si earum executionem per dictas literas non suspendissemus et, vt supradictum est, non inhibuissemus, procederet prout in eisdem literis, quarum omnium tenores hic pro sufficienter expressis haberi volumus, plenius continetur.

§. 21. Cum autem sicut accepimus literæ absolutionis huiusmodi, si illa forma quoad nonnulla in ipsis literis contenta seruetur, de facili absque scandalo executioni demandari non possent, præsertim cum, pro nonnullis sedem Apostolicam concernentibus causis, dictum Marcum Episcopum et Nuncium,

qui super præmissis executor, vt præfertur, deputatus fuit, breui ad nos vocare intendamus, Nos, ex præmissis et aliis causis animum nostrum mouentibus, literas ipsas suum, prout conuenit, ad obuiandum periculis, effectum sortiri volentes, motu proprio et ex certa nostra scientia et Apostolicæ potestatis plenitudine, volumus et decernimus quod literæ veniæ prædictæ, quæ, vt accepimus, iam diu Ordinariis regni et dominii prædictorum, vel eorum officialibus, pro maiori parte intimatæ fuerunt, quoad absolutionem et omnia alia in eis contenta, eam vim et auctoritatem habeant perinde ac si in regno et dominiis prædictis, iuxta ipsarum literarum formam, in omnibus et per omnia publicatæ, et noui Christiani ab eisdem descendentes omnesque alii ab Hebræis originem quomodolibet trahentes, in præfatis literis comprehensi, de hæresis et aliis prædictis criminibus culpabiles et suspecti, in regnis et dominiis præfatis, vel extra illa tamquam hæretici inquisiti, accusati, publice vel occulte diffamati, etiamsi eorum crimina in iudicio notorie probata fuissent, et tamquam hæretici sententialiter condemnati, et vt tales ipsi habiti, conuicti, reconciliati, et eorum bona publicata, et contra eos sententiæ desuper latæ et executæ, et pœnæ publicæ iniunctæ, vel illi propterea carcerati confessiones, abiurationes, renunciationes, purgationes, pœnitentias iniunctas et iuxta dictarum literarum formam iniungendas, omniaque alia in dictis literis contenta adimpleuissent et per eos realiter adimpleta et cum effectu completa fuissent. Decernentes quod in foro temporali, ciuili et criminali, etiam contentioso, de omnibus et singulis criminibus per dictas literas veniæ eis, vt præmittitur, remissis, etiam hactenus quomodolibet per eos qui tempore datæ dictarum literarum sub plumbo in regno et dominiis prædictis morabantur, et alios ab Hebræis descendentes in dictis literis veniæ comprehensos perpetratis, plenarie absoluti et liberati sint et intelligantur, prout nos etiam eos motu, scientia et potestate similibus plenarie absoluimus et liberamus.

§ 22. Volentes quod quoad forum fori ad aliquam confessionem, abiurationem, renunciationem, purgationem, pœnitentiam aliorumque in dictis literis contentorum executionem, paritionem et diligentiam non teneantur, tam quoad hæresis, apostasiæ, blasphemiæ et alia prædicta crimina quam in foro conscientiæ, dumtaxat quoad ea et omnia alia delicta et excessus prauitatem huiusmodi non sapientia, quæcumque, quotcumque et qualiacumque fuerint, dummodo eorum errata et excessus alicui per eos eligendo confessori sacramentaliter

corde contriti et ore confessi fuerint, absque aliqua publica pœnitentia eis iniungenda, in omnibus et per omnia suffragari volumus. Decernentes quod ob confessionem et contritionem prædictas, quomodolibet omissas nullo pacto temporaliter et in foro contentioso et ciuili, quominus plenarium præmissorum effectum libere consequantur, impediri, molestari seu pertubari possint, ac per eos eligendis confessoribus ipsos et eorum singulos a præmissis absoluendi plenariam et generalissimam potestatem et facultatem concedimus et impartimur. Necnon eosdem carceratos, vel alias detentos et exules etiam a carceribus, exiliis et bannis, quibus occasione criminum hæresis et apostasiæ ac blasphemiæ hujusmodi detenti et condemnati existunt, relaxamus et liberamus, ac relaxari et liberari mandamus.

§ 23. Ac omnibus et singulis aliis priuilegiis, exemptionibus, fauoribus, gratiis, immunitatibus, libertatibus et concessionibus in dictis literis veniæ contentis, et quibus alii Christi fideles eorumque filii et nepotes ac ab eis descendentes utuntur, potiuntur et gaudent, ac vti, potiri et gaudere poterunt quomodolibet in futurum, vti, potiri et gaudere libere et licite valeant, in omnibus et per omnia, perinde ac si ipsi eorumque aui, proaui, parentes et alii genitores veri Christiani fuissent et nunquam fide Catholica deuiassent, de specialis dono gratiæ plenissime dispensamus eisque pariter indulgemus, omnemque inhabilitatis et infamiæ maculam siue notam circa eos præmissorum occasionem tam ex propriis quam illorum parentum, consanguineorum et affinium culpis et sententiis, earumque executionibus et aliis quomodolibet insurgentes, ac eis penitus et omnino abolemus. Ac confiscationes bonorum, si quæ hactenus etiam post dictas literas veniæ in dictis regnis et dominiis factæ fuerint, quorum tamen possessio pro Fisco ante datam literarum veniæ sub plumbo per eumdem Clementem, prædecessorem nostrum, concessarum apprehensa non fuerit. Necnon processus contra illos et illorum singulos formatos, sententiasque latas, necnon informationes et alia quæcumque acta et gesta, ordinaria et extraordinaria, in iudicio et extra, contra eos hactenus similiter etiam post dictas literas facta, quorum omnium tenores, status et merita etiam præsentibus haberi volumus pro latissime expressis, cassamus, irritamus, delemus et annullamus, ac cassata, irrita, deleta et annulata fore decernimus, ipsaque bona sic confiscata eis a quibus ablata fuerint et, eis mortuis, eorum

hæredibus et successoribus, si eidem Fisco, vt præmittitur, incorporata non sint, plenissime remittimus, donamus et restituimus, eosque et illa in pristinum et eum in quo ante præmissa, et tempore quo baptizati fuerant, erant, statum restituimus, reponimus et plenarie reintegramus.

§ 24. Et insuper auctoritate et tenore supradictis statuimus et ordinamus, volumus et mandamus quod prædicti liberi et plenarie absoluti, tuti et securi remaneant, et hæresim et apostasiam ac blasphemiam sapientibus, ac aliis criminibus et excessibus supradictis per ipsos vsque ad diem datæ præsentium quomodolibet perpetratis nullatenus inquiri, accusari vel molestari possint, ac quod præmissorum occasione ipsis vel illorum filiis et descendentibus in nullo præiudicari vel præiudicium afferri nec reconciliati censeri, etiam ex eo quod dictorum delictorum seu aliquorum ex eis veniam petierint vel ab eis absoluti fuerint, nec etiam si forsan in aliquem prædictorum errorum in posterum reinciderint vel alias quomodolibet deprehensi extiterint, relapsi videantur, neque aliquod ex præteritis iudicium, etiam minimum, contra eos oriri, allegari vel deduci posse, in iudicio vel extra, indulgentia, remissio et alia in damnum, iniuriam vel alium incommodum illorum retorqueri nequeant.

§ 25. Districtius inhibentes omnibus et singulis etiam Iudicibus ecclesiasticis vel sæcularibus, ac Prælatis, Inquisitoribus, Ordinariis seu Delegatis, quacumque auctoritate, potestate et dignitate, etiam Pontificali, Archiepiscopali, Primatiali et Patriarchali, ac statu, gradu, conditione et præeminentia, etiam Cardinalatus honore fulgentibus, et tali qualitate de qua expressa mentio fieri debere pollentibus, etiam a nobis seu Sede prædicta, etiam ad instantiam eiusdem Regis deputatis et pro tempore deputandis sub excommunicationis, suspensionis et interdicti sententiis, et beneficiorum ac officiorum per eos obtentorum priuationis pœnis eo ipso nisi paruerint incurrendis, ne aliquos de hæresi, apostasia aut blasphemia et aliis præmissis culpabiles aut suspectos, qui gratiis prædictis iuxta præsentium tenorem gaudere debent, si quod sub aliqua custodia vel carceribus teneant aut in exilia emiserint, amplius detineant aut contra eos ad vlteriora procedant, imo captos relaxent et exules ad patriam redire permittant et in eorum statu in quo fuerunt et ante accusationes, condemnationes, carcerationes, exilia et bannimenta hujusmodi existebant, reponant, accusatoribus vero, denunciatoribus, testibus, Inquisitoribus,

Iudicibus, Promotoribus et aliis quibusuis sub similibus censuris et pœnis, ne contra supradictos delictorum hæresim, a fide apostasiam ac blasphemiam sapientium hactenus commissorum occasione se intromittere nec aliquos ad testificandum vel accusandum seu denunciandum inducere vel alias illos super præmissis, vel illorum occasione, molestare quoquo modo præsumant. Ac decernentes omnes et singulos in præmissis inobedientes vel contrauenientes easdem sententias, censuras et pœnas eo ipso incurrere, et beneficia per eos vacare, et a nobis et quibusuis illorum ordinariis collatoribus impetrari et conferri posse, ipsasque impetrationes et collationes ac alias dispositiones alias legitime factas valere plenamque roboris firmitatem obtinere, ac easdem præsentes literas de subreptionis vel obreptionis vitio seu intentionis nostræ defectu notari vel impugnari non posse, nec sub quibusuis reuocationibus, modificationibus, limitationibus et suspensionibus quarumcumque similium vel dissimilium literarum, ac etiam per nos et Sedem eamdem factis et faciendis nullatenus comprehensas, sed ab illis semper exceptas esse, et quoties reuocatæ vel limitatæ fuerint, toties in pristinum et eum in quo ad præsens existunt statum restitutas et reintegratas existere. Necnon illarum transumptis manu Notarii publici subscriptis, eamdem prorsus, tam in iudicio quam extra, illud fidem adhiberi debere quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Sicque in præmissis omnibus per præfatos et quoscumque alios Inquisitores et Iudices, etiam S. R. E. Cardinales, in quacumque instantia siue iudicio coram eis etiam nunc et in futurum pendente, iudicari, sententiari et definiri debere, sublata eis et eorum cuilibet quauis aliter iudicandi, sententiandi et definiendi facultate, et irritum et inane quicquid secus super his a quoquam, quauis auctoritate, scienter vel ignoranter, contigerit attentari.

§. 26. Quocirca venerabilibus fratribus nostris Tranensibus et Vlixbonensibus Archiepiscopis ac Episcopo Ferrariensi per hæc scripta mandamus, quatenus ipsi vel duo aut vnus eorum, per se vel alium seu alios, easdem præsentes pro maiori prædictorum notitia, et in eis contenta quæcumque, vbi et quando ac quoties opus fuerit, etiam in Romana Curia ac eius locis solitis et consuetis publicantes et in præmissis efficaciter assistentes, faciant præsentes et in eis contenta quæcumque, vbi et quando ac quoties opus fuerit, firmiter obseruari ac singulos quos ipsæ præsentes concernunt illis pacifice gaudere.

Necnon quibuscumque habentibus interesse instrumentum intimationis hujusmodi, cum insertione earumdem præsentium omnium contradictione et excusatione cessante, tradant et concedant, seu tradi et concedi faciant. Non permittentes eos desuper per Inquisitores et Iudices præfatos seu quoscumque alios quomodolibet impediri, molestari vel perturbari. Contradictores quoslibet et rebelles per censuras et pœnas Ecclesiasticas et alia iuris opportuna remedia, appellatione postposita, compescendo, inuocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii sæcularis. Ne autem super anno in quo futuræ vitæ dictorum nouorum Christianorum modus iuxta voluntatem dicti Clementis prædecessoris dari debet, aliqua dubitatio oriatur, volumus et dicta auctoritate decernimus ipsum annum a die datæ præsentium incipere.

§. 27. Non obstantibus præmissis ac etiam felicis recordantiæ Bonifacii VIII et aliorum Romanorum Pontificum, prædecessorum nostrorum, et aliis Apostolicis, necnon in generalibus ac prouincialibus et synodalibus conciliis editis, generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus, etiam ab eisdem vel a nobis etiam pluries emanatis, legibus Imperialibus, necnon etiam iuramento, confirmatione Apostolica vel quauis firmitate alia roboratis, officii inquisitionis et Ecclesiarum ac regnorum et dominiorum prædictorum, illorumque dignitatum et locorum, etiam municipalibus statutis et consuetudinibus, sententiis, priuilegiis quoque indultis, etiam in corpore iuris clausis, ac etiam in forma breuis literis etiam per nos et prædecessores nostros et Sedem hujusmodi, etiam Inquisitoribus prædictis, etiam ad instantiam eiusdem Ioannis et aliorum quorumcumque Regum et Reginarum, aut etiam motu proprio et de Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium consilio, etiam Apostolicæ potestatis plenitudine, ac cum quibusuis etiam derogatoriarum derogatoriis aliisque efficacioribus et insolitis clausulis irritantibusque, et aliis decretis concessis, approbatis et innouatis, etiamsi in eis caueatur expresse quod illis nullatenus aut non nisi sub certis inibi expressis modis et formis derogari possit, quibus omnibus (etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis illorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa et indiuidua, non autem per clausulas generales idem importantes mentio seu quæuis alia expressio habenda aut aliqua alia exquisita forma ad hoc seruanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum ac forma in illis tradita obseruata inserti forent, pro sufficienter expressis habentes, illis alias in

suo robore permansuris, hac vice dumtaxat harum serie, motu, scientia et potestatis plenitudine prædictis specialiter et expresse derogamus (contrariis quibuscumque). Seu si Inquisitoribus et Iudicibus prædictis vel quibusuis aliis, communiter vel diuisim, ab eadem sit Sede indultum quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per literas Apostolicas non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum, de indulto hujusmodi mentionem.

§. 28. Volumus autem quod carcerati vel sub cautionibus relaxati, qui de hæresi aut a fide apostasia seu blasphemia hæresim sapiente condemnati aut conuicti fuerint, aut desuper confessionem fecerunt, abiurationem super hoc coram aliquo iurisdictionem habente per eos eligendo publice facere omnino teneantur. Et abiuratione hujusmodi facta, etiam absque publica pœnitentia per eos facienda, iuxta formam prædictorum sub plumbo confectarum literarum, omnino relaxentur.

Datum Romæ apud Sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die duodecima Octobris millesimo quingentesimo trigesimo quinto, Pontificatus nostri anno primo.

V.

11 *Mei* 1536.

(*Rekwest van Christiaan Baers aan de Regente.*)

A la Royne de Honguerie.

Remonstre très-humblement Christien Baers, Secrétaire de l'Empereur en Brabant, comment il a esté commis pour prendre informacion à la charge et descharge de Anthoine Fernandis, et après commis Procureur fiscal pour procéder à l'encontre le dict Anthoine, ses consors et appendices d'icelles, en laquelle cause tant et sy avant a esté procédé après que parties sont esté appointées en enqueste, que icelluy Anthoine a obtenu lettres de perdon et d'abolicion, et n'eust esté le grand obstacle et empeschement que ceulx d'Anvers ont faict au dict remonstrant et à la justice, en usurpant sur les haulteurs et prééminences de la Majesté Impériale, Sa Majesté en eust plus largement

prouffité qu'il n'a faict; à cause de quoy les dictz d'Anvers sont encoires en question à l'encontre icelluy remonstrant, et combien iceulx d'Anvers, suyvant certain appointement rendu par provision en Octobre derrenier (1), estoient et sont tenuz d'exhiber leurs préviléges, comme appert par la copie de l'acte icy atachié. Ce non obstant, n'ont-ilz jusques ores satisfaict au dict appointement, ains l'ont différé jusques à présent, ce que le dict remonstrant, à cause d'Office fiscal, est tenu remonstrer et proséquer, affin que les dictz actes d'usurpacion contre les dictz haulteurs de Sa dicte Majesté perpétrées en advenir, ne soient tiré en conséquence, supplie pour ce qu'il plaise à Vostre Majesté de rechief mander et commander aus dictz d'Anvers qu'ilz satisfacent à icelluy appointement selon sa forme et teneur et ce sur peyne, en commectant la cause au Conseil de Brabant.

(*Op den bladrand :*)

Soit escript à ceulx d'Anvers qu'ilz furnissent à l'appointement de la Royne endedens huyt jours, pour après y ordonner comme il appartiendra. Faict à Bruxelles le XIme jour de May XV^c^XXXVI.

VI.

12 *Mei* 1536.

(*Brief der Regente aan het Magistraat van Antwerpen.*)

MARIE, *par la grâce de Dieu, Royne, Douaigière de Hongrye, de Bohéme, Régente, etc.*

TRÈS-CHIERS ET BIEN AMEZ,

Combien que au mois d'Octobre de l'an XV^c^ XXXV dernier, sur le différend meu entre vous et Maistre Christian Baers, Secrétaire de l'Empereur, Mon Seigneur et Frère, en Brabant, et son Procureur Général, en la cause d'entre luy et Anthoine Fernandis, lors détenu prisonnier, ayons, entre autres choses, appoinctié et ordonné que deussiez exhiber et produire, en dedens XV jours de lors prouchain venans, les préviléges par

(1) Zie hiervoren blz. 357.

vous proposez et tout ce dont vous vouldriez ayder pour la justifficacion de vostre intencion. Toutesfoiz nous entendons que en avez jusques ores différé. A ceste cause, nous escripvons présentement vers vous, requérons et néantmoins, de par Sa Majesté, ordonnons que, endedens huit jours prouchain venant, vous furnissez à nostre dict appoinctement, pour après y ordonner comme il appartiendra. Et n'y faictes faulte. A tant, trèschiers et bien-amez, Nostre Seigneur vous ait en garde. De Bruxelles, le XIIe jour de May anno 1536.

MARIE.

G. PENSART.

HOOGER VIERSCHAER.

Veneris XXVI Maii anno XXXVI.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; deselve sal syn ende bliven gecontinueert *de hodie ad octo* ende sal *reus* hem, binnen middelen tyde, schuldich syn te versiene van eenen anderen taelman, indien Meester Claus Schat alsdan nyet gecomen en can.

Veneris secunda Junii anno XXXVI.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; de sake sal syn ende bliven in state van desen daghe in eender maent naestcomende, soe alsse nu is.

Veneris ultima Junii anno XV^c ende XXXVI.

De zake tusschen mynen Heere den Schoutet ende Dierick Penninck is gecontinueert *ad XV^am*.

Veneris XIIII^a Julii anno XXXVI.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; *continuatur causa in statu ad mensem proximum.*

Veneris XVIIIa Augusti.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; *continuatur causa in statu ut est ad mensem proximum.*

Veneris XVa Septembris anno XXXVI.

Dierick Penninck heeft geexhibeert syn remis by hem geimpetreert van Onsen Genadighen Heere, ende mids dat de Onder-Schoutet Jan vanden Werve den voirs. Dierick nyet en heeft willen ontslaghen vander hachten, sonder yerst te hebbene gestelt, voere de veertich Karolus guldenen, inde voirs. opene brieven begrepen, ende oick voere de costen vander justicien, sufficiente cautie, soe heeft de voirs. Dierick daeraff teghen den voirs. Schoutet geprotesteert van attemptatie ende van inobedientien der voirs. brieven, mids dat deselve brieven hem nyet en belasten eenighe cautie te moeten stellene. Waerop de voirs. Jan vanden Werve, Onder-Schoutet, heeft geseegt ende vercleert dat hy bereet was den voirs. openen brieven te obedierene, de voirs. borghtocht oft cautie gestelt synde, onder nochtans expresse protestatie van te willen bliven staende op syn geheel aengaende den delicten oft misusen byden voirs. Dierick meer geperpetreert, daeraff hy egheen remis en heeft, ende die inden voirs. synen brieven nyet begrepen en syn.

(*Rekeningen van den Markgraaf, jaar* 1535—36, *kapittel der Ontvangsten.*)

Van Joose Baten, sattynwerckere, van dat hy een vanden principalen Herdoopers geweest hadde ende mitten zweerde geexecuteert ende voirts tot pulvere verbrant ende syn hoot op eenen staeck geset, sonder ennich goet achtergelaten te hebben, dairom hier . . . . nyet

(De volgende post is doorgehaald).

Van Margrieten Diegge, *alias* Bosbas, diewelcke herdoopt ende in eenen sack int Schelt verdroncken is geweest, ende

heeft achtergelaten, van hueren haeffelycken goeden, V ℔ X scellingen groten Brabants, ende vanden onruerende goeden ende renten, VI ℔ X scellingen groten erffelycke, makende in gereeden penningen CVIII ℔ die tsamen maken. . CXIII ℔ X s. groten (1).

Van Lieven Wedemael (2), schoenmaeckere, van Brugge, van zekere delicten by hem gedaen, gebannen is geweest vuyten Marckgraefscepe, op zyn voerste lith, te doene een pelgrimagie tSinte Peters ende Pauwels tot Roomen, ende gemerct dat hy is wederomme gecommen sonder de pelgrimagie gedaen te hebben ende de correctie daeraff ontfaen heeft, ende is dairom wederomme gebannen, te doen een pelgrimagie tot Nicossien in Cypers, op zyn hoot, daerom hier. . . . . nyet.

Van Roy Loupes, coopman van Portingal, van dat hy fugityf gewordden is ende voirtsgeroepen ende nyet gecompareert, denselven dairom gebannen wten Marcgraefscepe, opte galge, daerom hier . . . . nyet.

(*Rekeningen van den Markgraaf, jaar* 1535—36, *kapittel der Uitgaven.*)

Den scerprichtere, van geexecuteert te hebbene de XII persoonen hiervoere inden ontfanck vercleert, te wetene van elcker executien eenen Karolus gulden, *valent* met drye dobbel execucíen gedaen, een oirsnydinge ende een lith aff te houwene (3), tsamen. . . . . IIII ℔ groten (4).

Item gegeven den biechtvader vanden voirs. XII persoonen, die ter doet gecondempneert waeren, te berechtene, van elcken XII stuyvers, *qui valent* . . . . XXXVI s. groten (5).

(1) *(Op den bladrand:)* Men laet hier dese partye wten ontfange, overmits den redenen inde naistvoirgaende rekeninge vercleert; dairom hier doirslagen. Hieraf es verantwoirt by rekeninge particuliere, XV^c XL.

(2) Zie bl. 165 en bl. 392.

(3) (*Op den bladrand:*) Men lydt hier den cost van negen geexecuteerde persoenen *egheene* Lutheraenen wesende. Ende aengaende den Lutheraenen ende Anabaptisten geexecuteert, doirslagen als inde naistvoirgaende rekeninge ende om redenen aldair verclairt.

(4) Deze som werd, ingevolge voorgaande aanteekening, verminderd op op XLV s. groten.

(5) Verminderd op XXVII s. groten.

(De drie volgende posten zijn doorgehaald.)

Item gegeven van XII boomen, XI raderen, twee schavotten, ketenen, buscruyt, stroo ende bernhout tsamen, mits datter een tot pulvere verbrant was ende van een vrouwe mitten sacke int Schelt verdroncken, tsamen. . . . . X ₶ X s. (1).

Item gegeven den scerprechtere vanden bibels ende andere boecken van Jacoppe van Liesvelt, boeckprentere, te verbrandene mitten houte ende stroo daertoe gedaen. .. . . XXII s. VI d. (2).

Den voirs. Schouthet, diewelcke gereyst is tot Amstelredamme omme te vernemene nae den Herdoopers ende dat vuyt crachte van zekeren verclaren gedaen by Joose, de sattynwerckere, die oick herdoopt ende verbrant is geweest, denselven dairom zyn costen ende vacacien zynder tweeder binnen zesse daigen tsamen . . . . III ₶ groten. (3).

Item gegeven van twee mandementen te doen publiceren tot Herenthals, Hoochstraten ende elderswaert ende alsdoen verteert binnen acht daigen. . . . . XXIIII s.

Den voirs. Schouthet ende Mergreve tslants van Ryen, denwelcken Onse Heere de Keyser, by zyne genaden oepene bezegelde brieven, gegeven IIa May XVc XXXIX, geverificeert byden Heeren vander Financien soe dat behoirt, ende, overmits den redenen dairinne vercleert, bezundere in vergeldinge van dat hy hadde gevangen gehouden eenen grooten coopman

(1) *(Op den bladrand :)* Doirslagen by gebreke van declaratien ende specificatien vanden boomen ende raderen, geemployeert totten executien vanden gheenen die egheene Lutheranen en zyn geweest. Nyetmin, overbringende deselve, sal men hem doen redenen ende bescheet.

Verhailt inde rekeninge XXXIX f° XI.

(2) *(Op den bladrand ;)* Doirslagen overmits den redenen inde voirgaende rekeninge ende int naistvolgende article vercleert. (Zie verder onder de jaren 1542 en 1545.)

(3) *(Op den bladrand :)* Want dese costen gedaen zyn geweest ter causen vanden heresien, daeraf Onse Heere de Keysere egheenen cost en behoirt te hebbene, dairom hier doirslagen, maer sal dese costen moigen recouvreren opte goeden blyvende achter de Lutheranen, als van gelycken inde twee naistvolgende rekeningen.

van Portingal, geheeten Diego Mendis (1); item dat hy insgelicx zyn diligentie gedaen hadde om te vinden zekere Nuwe Kersten persoenen; item van dat hy te kennen gegeven hadde dat Jacques de Hont gecomposeert soude hebben van eenen dootslage om VI^c L groten Brabants, ende dat men deselve composicie verandert hadde voere confiscatie, soe dat hy maer daeraf hebben en soude den X^e denier inde stadt vanden IIII^en; item desgelics vander composicien van Janne Pelser, van Reminde, daeraf hy hadde X^c XXXVIII ℔ Artois, die oic byden Heeren vander Cameren in zyn rekeninge geestimeert ende gevueght waeren voere confiscatie, daervoere men hem oic maer betalen en woude dan den X^en penninck, inde stadt vanden III^den, ende van dat men hem geroyeert hadde zekere costen die hy heyschte, van te hebben te Bruessel gebracht twee brantstichters ende mordenaers om hen te examineren, etc. ende meer andere costen van justicien, soe dieselve brieven dat meer int lange vercleren, denselven Scouthet ende Marcgrave, in vergeldingen van alle den voirs. actien, ende inde statt van IIII^m ℔ te XL groten Vleems tpont die hy daervoere pretendeerde te hebbene, toegevuecht is, soe men mit hem hadde geappoincteert ende overcomen, dat hy, binnen twee jaeren, by gelycker porcien, opte penningen van zynen exploicten eens hebben soude die somme van M gelycke ponden. Alsoe hier by machte vanden selven oepenen brieven hier te Hove overgegeven, die helft vanden voirs. sommen van M ℔ beloopende V^c ℔ voere dierste II^ste jaer, *qui valent*. . . . . CXXV ℔ groten (2).

(1) Zie blz. 190 en 304.

(2) *(Op den bladrand :)* Dat dit na wtwysen der naister voirgaender rekeninge f^o primo van VII ℔ groten inde stat van VI^c ℔ groten Brabants. Alsoe schynt dat zyn brieven zyn subreptyts. Men es hier af te binnen dat de voirs. composicie es maer van VI ℔ groten.

By machte vanden voirs. oepenen brieven hem te Hove overgegeven. Nota dat hy vanden lesten jare wort gerekent betailt inde rekeninge *fini* XXXIX f° XV.

1536–38.

(VAN 17 DECEMBER 1536 TOT 11 JANUARI 1538 n. s.).

Schout: Willem vanden Werve.
Onderschout: Jan vanden Werve.
Buitenburgemeester: Hr Cornelis van Spaengien, Ridder.
Binnenburgemeester: Klaas vander Meere.
Schepenen: Hr Willem van Liere, Ridder, Hr Hendrik vanden Werve, Ridder, Hr Frans vander Dilft, Ridder, Aart Schoyte, Gabriel Triapain, Willem Draeck, Jan van Delft, Klaas vander Meere, Mr Klaas de Schermere, Cornelis van Berchem, Simon vanden Werve, Willem vanden Werve Hr Aartzoon, Jan Draeck Jooszoon, Cornelis Happaert, Wouter van Immerseele, Michiel vander Heyden.
Secretarissen: Mr Willem vander Ryt, Mr Jan de Keysere, Mr Jan van Halle, Mr Peeter van Wesenbeke.

(Vervolgingen tegen de Nieuwe Christenen. zie blz. 393.*)*

1536.

I.

(*Aanteekening.*)

Item, ung *quidam*, né et natif hors des royaulmes et pays de la Majesté Impériale, tant hors de ses royaulmes des Espaignes et de ses pays d'embas et de par-dechà, estant et est d'intention d'y venir en ses dictz pays d'embas, avecques femme et enffans, mesnaige et famile, pour illecques tenir sa résidence, faire marchandise, négotier et faire le tout que bon marchant faire le pourroit en cas que on lui vouldroit octroyer saulf-conduyt en bonne et ample forme, contenant entre autres ce qui s'ensuit : (1)

Premièrement, que le dict *quidam* arrivant et estant arrivé ès dictz pays de par-dechà, l'on ne pourroit appréhender,

1 (*Op den bladrand:*) Ung *quidam*, hem niet betrouwende opt saulf-conduyt gegeven den Nieuwen Kerstenen, etc. heeft begheert anno XXXVI, oft corts, daernae te hebbene een saulf-conduyt in forme *prout* in dit billet.
ADR. HERBOUTS.

prendre prisonier ou arrester, ny en corps ny en biens, à cause d'aulcung criem, délict ou mésuz que le dict *quidam* ou aulcung de sa famille pourroit avoir commis et perpétré hors des dictz pays de Sa dicte Majesté, devant son dict arrivement ou embarcquement de par-dechà, nonobstant quel et de laquelle nature le dict criem, délict ou mésuz ce feust, ce feust aussi de crime lège-Majesté, Divin ou aúltre quelconque.

Item, que le dict *quidam* estant ainsi arrivé ès dictz pays de par-dechà, pourroit quiétement, franchement et paisiblement joyr les dictz pays de sa dicte Majesté d'embas, aller, venir, revenir, hanter, fréquenter et négotier comme autres marchans, de quelle nation qu'ilz se soyent, en payant la costume et impostz accoustumée, etc.

Item, que le dict *quidam* ne pourroit, à cause du dict crisme ou délict par luy ainsi perpétré devant la date du dict saulf-conduyt, estre chargé, troublé ou empesché en nulle manière, feust par pourchassez d'aultruy, assçavoir de par roy, prince ou aultruy.

Saulff que doresenavant le dict *quidam* ne pourroit faire ou pourchasser chose quelconque contre nostre saincte foy, contre l'Empereur, ses amys, alliez, pays et subgectz.

Et que aussi il seroit doresenavant tenu de tous cas, tant de criesme que de civil, d'ester à droit comme autres subgectz, manans et inhabitans des dictz pays de par-dechà.

Dont de tout on le dépescheroit lettres patentes en forme amplissime.

II.

15 *Februari* 1536(37).

(*Rekwest aan den Keizer.*)

A l'Empereur.

Remonstrent en toute humilité ceulx de la nation des Nouveaulx Cristiens de Portugal, comment ilz vouldroient volentiers résider et demourer, hanter et fréquenter ès pays de par-dechà et mesmement en Vostre ville d'Anvers, en payant les tonlieux et autres droitz accoustumez, ce que ilz n'oseroient bonnement faire ne attempter, obstant certain édict ou

deffense faict et publié de par Vostre Majesté, contenant que nulz Nouveaulx Cristiens ne pourroient venir de par-dechà sans saulf-conduyt, lequel édict toutesfois samble estre à entendre des Nouveaulx Cristiens qu'ilz se vouldroient transpoorter en Salonicque ou aultre part, pour apostager de la sainte foy catholicque, et ne fait vraysamblablement à entendre des bons Nouveaulx Cristiens, désirans vivre comme bons et vraix Cristiens baptisés sont tenus de vivre ; prient pour ce les dictz supplians que Vostre noble plaisir soit de les ottroyer et donner congié et licence de povoir venir, demourer et résider en Vostre dicte ville d'Anvers ou autre, et hanter et fréquenter Vos dictz pays de par-dechà avecques leurs marchandises, ainsi que bon leur samblera, et en user de telz libertez comme autres marchans en usent, en payant les tonlieux et autres droitz et impostz comme autres estrangiers sont accoustumez de faire. A condition toutesfois que les dictz supplians qui, ainsi comme dit est, vouldroient venir de par-dechà, ne se pourront transporter hors Vos dictz pays sans congié et licence de Vostre Majesté, et ce faisant, Voz haulteur et domaine augmenteront et ferez œuvre méritoire et grandement prouffyt au bien publicque. (1)

HOOGER VIERSCHAER.

Veneris XVIII^a Maii anno XXXVII.

De Schouteth *contra* Cornelis van Middeldonck (2), afslaende het dilaey per *reum* versocht, sal schuldich syn naerder te antwoordene.

De Schoutet heeft geconsenteert Meester Claus Schat *reo prædicto* te moegen dienene sonder syn prejudicie, nyettegenstaende dat *actor* hem inculpeert *de hæresi*.

Deselve partien; gevorst *ad primam*, naedat den Breeden-Raet vergadert sal hebben geweest.

(1) *(Op den bladrand :)* Soit envoié aux Marcgrave, Bourghimaistres et Eschevins d'Anvers, pour l'enveoir avec vostre advys à Messieurs des Finances pour après en ordonner comme de raison. Fait au burreau des dictes Finances, à Bruxelles, le XVe de Février XV^c XXXVI.

G. PENSART.

(2) Naar allen schijn dezelfde die, onder den naam van Jacob van Middeldonck, in de *Rekeningen van den Markgraaf* op blz. 433 voorkomt.

Gecorrigeert by Willeme vanden Werve, Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen ende Rade vander stadt van Antwerpen binnen der Raetcameren vergadert synde, opten XVIen dach Juny anno XVc XXXVII.

Janneken Emsaems, weduwe wylen Loys de Clerck, die men hiet de Visschere, al eest dat zy certificatie gebrocht heeft dat zy voertyden kerstelycken geleeft heeft gehadt, nochtans overmits dien dat zy den voirs. Loys (heur man was) geinficieert synde vander vermalendider secten vanden Anabaptisten ende oic selve herdoept, daervore hy geexecuteert is geweest metten brande, gevolgt is ende by hem gebleven heeft; daeraff de Heere ende de Stadt wel geinformeert syn, soe dat vehementelyck te beduchtene is dat zy daeraff geweten ende heuren voirs. manne favorabel geweest heeft, ende selve daeraff nyet geheel innocent en is, hoewel daeraff noch ter tyt nyet genochsaemlick den rechte is gebleken, sal porren, binnen sonneschyne, vuyter stadt ende ende vriheyt ende, binnen den derden daghe, vuyten Merckgreefscape van Antwerpen ende nyet weder inne comen zy en hebbe sHeeren ende der stadt gemoede, opte correctie vanden Heeren ende vander stadt.

(*Correctieboeck,* 1513—68, *fol.* 65 *v/°*).

(*Rekeningen vanden Markgraaf, jaar* 1536—1537, *kapittel der Ontvangsten.*)

(*De twee volgende posten zijn doorgehaald.*)

Van Lambrechte Linthermans, wullenwevere, ende Loys de Clerck, die, mits hueren herdoopsele, verbrant zyn geweest, van allen den goeden by hen achtergelaten, alsoe die vercocht zyn geweest ter Vrydaeghsmerct, beloopende ter sommen van. . . . . XLV ₶ XVII s. VI d. (1).

Van Jacoppe van Middeldonck, tenghietere, die oick, mits den herdoopsele, geexecuteert mitten zweerde is geweest, van

(1) Hier gelaten wten ontfange, als van gelyken inde rekeninge *fini Domini* XXXVIII f° XIX ende inde rekeninge *fini* XVcXXXV f° III.

allen den goeden by hem achtergelaten, achtervolgende den accorde mitten momboren van zyne schamele kinderen dairaf gemaict, ontfaen . . . . VI ℔ V s. groten (1).

Van Dierick vander Hagen, die oick herdoopt was ende verbrant is, thoot op eenen staeck geset, ende geene goeden en heeft achtergelaten, daerom hier . . . . nyet.

Van Janne de Hane, die oick herdoopt was ende verbrant is geweest ende thoot op eenen staeck geset, ende geene goeden achtergelaten en heeft, daerom hier . . . . nyet.

Van Bruederen Janne Specke, Predickeere, van Groeningen, die oick herdoopt was ende verbrant is geweest, thoot op eenen staeck geset, ende geene goeden achtergelaten en heeft, daerom hier . . . . nyet.

Van Janne Smekens, van Tricht, die oick herdoopt is geweest ende verbrandt, thoot op eenen staeck geset, ende geene goeden achtergelaten en heeft, dairom hier . . . . nyet (2).

Van Janneken Emsaems, weduwe wylen Loys de Clerck, overmits dat zy onhuesselick gewandelt heeft, die gebannen is vuyten Marckgraefschape van Antwerpen opte correctie vanden Heere ende vander stadt, dairom hier . . . . nyet.

(1) *(Op den bladrand:)* Hieraf is verantwoirt als voere.

(2) Het *Antwerpsch Chronykje* bevat omtrent deze veroordeelingen het volgende: « Item den 19 May, op eenen saterdach, doen werden tot Antwerpen 4 herdoopers ter justitien gebracht, waer aff de 3 gebrant wirden, maer den 4e ginch voor het vier syn dwalinge aff, maer hy werdt onthooft. Desen was van St-Truyen. Een van de drye was een tennepotsteelmaker; ende syn wyff was te voren voor kersmis gelegen een maent, ende en woude dat kindt nyet laten kersten doen off doopen; ende doen het kindt ses weken out was, doen sterft alsoo; ende den vader begroeft in synen kelder: maer op den selven dach doen hy verbrant wirdt, doen gingen die heerenknapen soecken in synen kelder, ende sy vondent alsoo hy gheleden hadde; dese woonde tot Antwerpen inde Vlierstede.

» Den 24 May, op eenen saterdach, doen werden tot Antwerpen op de groote merckt, noch twee ander Heerdoepers levendich elck aen eenen staeck verbrant: dese waren twee bisschoppen van de andere Herdoopers diese gedoopt hadden; d'een was een vuytgeloopen monnick geweest van de Predicheeren Orden te Groeningen. »

(Zelfde rekening, kapittel der Uitgaven.)

Den scerprichtere, van geexecuteert te hebbene XV persoonen mitten sweerde ende baste, hiervoere inden ontfanck gemencionneert, van elcken persoen eenen Karolus gulden, ende van thien persoenen van desen jaere verbrant, van elcken persoen twee Karolus guldenen, compt, mit twee oirsnydingen ende een geesselinge (1) tsamen ter somme van. IX ℔ II s. VI d. groten (2).

Item gegeven den biechtvader vanden voirs. XXV(*sic*) persoenen, die ter doot gecondempneert waeren te biechtene, van elcken XII stuvers, maict tsamen. . . . . III ℔ XV s. groten (3).

(Deze twee volgende posten zyn doorgehaald.)

Ilem van XXV boomen XII raderen en X schavotten, stroo, bernhout, X ketenen, buspoeder ende anderssins, tsamen mits datse al tot pulvere verbrant zyn ende de hoofden op staken gestelt. . . . . XXXI ℔ XV s. groten (4).

Item van zekeren oncosten gedaen opte voirs. Herdoopers, ende huere goeden te vervolgene ende wten scepe te halene . . . . II ℔ XVI s. I d. groten (5).

(1) Deze paragraaf bevat al de rechtstellingen van het jaar; op den bladrand leest men: « Men lydt hier die costen gedaen ter causen vander executien over de persoenen inden ontfanck hiervoere vercleert, behalven vanden genen die geexecuteert zyn geweest ter causen vander quader secten, diewelcke bevonden zyn inden getale van viere persoonen ende daernae hier dese partye gecorrigeert. Ende sal die costen vanden persoenen, ter causen vander voirs. quader secten geexecuteert, moegen heysschen in vuytgeven der rekeninge die hy sculdich es bezundere ende apaert te makene vanden goeden vander selven quader secten, navolgende der ordinancie daerop geexpedieert. »

(2) Ingevolge voorgaande aanteekening, werd deze som op VII £ II s. IV d. gebracht.

(3) Verminderd op III £ III s. groten.

(4) *(Op den bladrand:)* Want alle officiers van justicien schuldich zyn over te brengen die declaratie ende specificatie vanden costen die zy doen ende verleggen, int executeren vanden delinquanten, als boomen, ketenen, stroo ende diergelycke partyen, dwelck alhier nyet gedaen en wordt; oyck en maict hy egeen onderscheet voer wat delicten ende mesdaden zy geexecuteert zyn geweest. Daerom hier doerslagen als van gelycken in voergaende rekeninge. Nietmin overbrengende deselve met onderscheede vanden delincquanten die geexecuteert zyn geweest, tzy ter causen van heresien oft anderssins, sal men hem doen redenen ende bescheet.

(5) *(Op den bladrand:)* Doirslagen, ende sal die mogen heysschen als voere.

1538.

VAN 11 JANUARI TOT 30 NOVEMBER.

Schout: Willem vanden Werve.
Onderschout: Jan vanden Werve.
Buitenburgemeester: Hr Frans vander Dilft, Ridder.
Binnenburgemeester: Hr Klaas vander Meere, Ridder.
Schepenen: Hr Willem van Lyere, Ridder, (*obiit* 7a *Julii; loco ejus* Michiel vander Heyden, Ridder), Cornelis van Spaengien, Jan van Crombach, Ridder, Aart Schoyte, Gabriel Triapain, Willem Draeck, *(obiit ult. Octobr.; loco ejus* Willem vanden Werve, Mertenszoon), Klaas vander Meere, Simon vanden Werve, Wouter van Immerseele, Alvaro van Almaras, Joos Hoon, Willem Colibrant, Mr Peeter de Clerck, Aart Brant, Jan van Nedervenne.
Secretarissen: Mr Willem vander Ryt, Mr Jan de Keysere, Mr Jan van Halle, Mr Peeter van Wesenbeke.

Vervolging tegen de Nieuwe Christenen. (zie blz. 430*).*

30 *Mei* 1538.

(*Vrijbrief van Hercules, Hertog van Ferrare.*)

HERCULE, DUCA DI FERRARA,

HERCULES SECUNDUS, Ferrariæ, Mutinæ ac Regii Dux quartus, Carnutum Primus, Marchio Estensis, Carpi Princeps, Rhodigii Gisordiique Comes, Comacli et Montis Arguti Dominus, etc.

Per le presenti nostre patenti lettere promettiamo a tucti singuli Spagnoli et Portugalesi, et parimente a tucti et singuli che haveranno la lingua spagnola over portugallese, liquali veniranno ad habitare over negotiare nei dominio, stato et terre nostre, che saranno mantenuti nel modo che vi verano, o come Christiani o come Hebrei che vi vengano, promettendoli di più che circa i Dacii et franchisie li osservaremo quello tanto che li promettera Girolamo Maretti, Consule de Levantini, al qual circa cio habbiamo

dato ampla et piena autoritade, et in fede di ciò havemo fato fare le presenti nostre lettere patenti, soprascritte di nostra propria mano, registrate et sigillate del consueto nostro sigillo.
Datum Ferrariæ, XXX Maii M. CCCCC. XXXVIII.

ALEX. GUAR[s].

---

30 *Mei* 1538.

(*Machtiging van Girolamo Marretti*).

M. GIROLAMO.

Con questa lettera che sara sottoscritta di mia propria mano, son contento darvi et concedervi ampla facultade et piena autoritade di potere convenire circa li Dacii et franchisie di quello modo che a voy parera conveniente, secondo il mandato che havete da Noy, con tucti et singuli Spagnoli et, parimente, con tucti et singuli che haveranno la lingua spagnola, et con tucti et singuli Portugallesi, et con tucti et singuli che haverano la lingua portugallese, et con quale altra natione si voglia, delle parti orientali di qualunque qualitade, conditione et professione che si siano, li quali veniranno ad habitare over negociare nel dominio, stato et terre mie, et quanto per voy sara con loro convenuto, et a loro promesso per loro persone et robbe, tanto io prometto, in virtu di questa mia lettera, de attenderli et osservare inviolabilmente, et a voy mi offero di buon core, e bene valete.
Ferrariæ, XXX Maii M. CCCCC. XXXVIII.

HERCULE, DUCA DI FERRARA,
ALEX[s].

---

13 *Augusti* 1538.

(*Vrijbrief van Hercules, Hertog van Ferrare.*)

HERCULES, DUX FERRARIÆ, ETC.

In virtu di queste nostre patenti lettere, promettemo a tucti et singuli Spagnoli et Portugallesi, Levantini, Schiavoni, Dalmatini, Grechi, Turchi et di ogni altra natione, *si Christiani*

come infideli, li quali veranno ad habitare o negotiare nelle nostre terre, citade et in quale si voglia loco del stato et dominio nostro, et saranno mantenuti nel modo che vi veranno, et li concedemo libero amplo, valido et sicuro salvo-condotto, et fede publica reale et personale sotto forza del quale volemo che essi et suoi discendenti con le lore famiglie et robbe, possino venire, stare, andare, et anche con le loro mercantie pagando li soliti Dacii di quello modo che dirà M. Girolamo Maretti, per il mandato che da Noy ha in ampla forma, salvi et securi, et che non saranno per modo alcuno vessati ne molestati per quale si voglia causa. Et promettemo che sarranno per Noi mantenuti et favoriti in tucte le loro occurrenze, et trattati come sono li proprii altri vasalli, fideli et infideli, di questa terra, pur che essi siano tenuti a servare li decreti delli altri habitanti gia tanto tempo in questa citade. Et cosi commandiamo a tutti li nostri officiali et judici che inviolabilmente osservino et facciano osservare l'affidatione sopradetta, sotto pena della nostra indignatione, et in fede et testimonio di ciò habbiamo fatto fare queste nostre lettere, lequali saranno munite del nostro mediocre consueto sigillo. Dato in Ferrara, della Cancellaria nostra, addi XIII Augusto 1538.

ALEXS. GUARS.

Gecorrigeert by Willem vanden Werve, Schoutet, Burgermeesteren, Schepenen ende Rade vander stadt van Antwerpen den XXIIen dach Junii anno XXXVIII.

Peeter de Keersmakere, Janssone, geboren tot Hunghen, is bynnen der Raetcamere alhier gecorrigeert geweest (1) by myne Heeren den Schoutet, Burghermeesteren, Scepenen ende Raide der stadt van Antwerpen, als dat hy schuldich sal zyn binnen sonneschyne te porren vuter stadt ende vryheyt ende, bynnen den derden daghe, vuten Marcgraefschape van Antwerpen, ende buyten derselver stadt, vryheyt ende Marckgraefschape moeten blyven continuelicken den tyt van twee jaren, sonder ennichsins daer wederomme inne te moghen comen, ende twee jaren overleden zynde, soe en sal hy noch nyet daerinne moghen comen, ten ware hy yerst ende vooral den

(1) Zie hier achter blz. 439.

voors. mynen Heeren Schoutet, Burghermeesteren ende Scepenen hebbe doen blycken, by certificatie auctentyck, dat hy, bynnen denselven tyde, te bichten ende ten Heylighen Sacramente gegaen heeft, gelyck dat na der ordinantien vander Heyliger Kercken schuldich is te geschiedene, opte pene van gecorrigeert te worddene gelyck men alsulcken sake behoort te corrigerene.

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 70).

(*Rekeningen van den Markgraaf*, *jaar* 1537—38, *kapittel der Ontvangsten.*)

Van Hansken Fruberch, die herdoopt is geweest ende verbrant, het hoot op eenen staeck geset, ende en heeft egeen goet achtergelaten, daerom hier . . . . nyet.

Van Geerde van Grolle, van dat hy herdoopt was, verbrant is geweest, ende thoot op eenen staeck geset, ende en heeft geen goet achtergelaten, daerom hier. . . . . nyet.

Van Peter de Keersmakere, Janssone, geboren tot Hungen, is binnen der Raetcamere alhier gecorrigeert geweest, ende gebannen den tyt van twee jaeren, overmits dat hy nyet te biechten oft ten Heyligen Sacramente gegaen en heeft, dairom hier . . . . nyet.

(*Zelfde rekening, kapittel der Uitgaven.*)

Den scerprechtere, van geexecuteert te hebbene XVII persoonen (1) hiervoere inden ontfanck gemencionneert, van elcker executien eenen Karolus guldenen, *valent*, mit twee dobbel executien ende drie oirsnydingen (2), tsamen . . . . V ℔ XII s. VI d. groten (3).

(1) Deze paragraaf bevat het getal van al de personen in dit jaar, ook van die voor feiten vreemd aan de hervorming, gerecht.

(2) *(Op den bladrand :)* Hieraf getogen de costen vanden twee Herdoopers hiervoere f° II, ende mach die verhalen, als inde voirgaende rekeninge vercleert es, op gelike partie ende dairna hier dese partyen gecorrigeert.

(3) Verminderd op V ℔ II s. VI d. groten.

Den biechtvader, van XVI misdadigen persoonen alhier inder stadt, ende eenen tot Lyere te biechtene, van elcken inder stadt XII stuvers, ende vanden eenen tot Lyere XXIIII stuvers; maict tsamen. . . . . II ℔ XIIII s. groten (1).

(*De volgende post is doorgehaald.*)

Item gegeven van XVII boomen ende twee schavotten, IIII ketenen, stroo, bernhout ende poedre, tsamen. . . . . XIIII ℔ VII s. VI d. groten (2).

1538—39.

(VAN 30 NOVEMBER).

Schout : Willem vanden Werve.
Onderschout : Jan vanden Werve.
Buitenburgemeester : Hr Cornelis van Spaengien, Ridder.
Binnenburgemeester ; Lanceloot van Urssele.
Schepenen : Hr Hendrik vanden Werve, Ridder, Hr Frans vander Dilft, Ridder, Aart Schoyte, Gabriel Triapain, Lanceloot van Urssele, Klaas vander Meere, Peeter van Halmale, Jan vanden Werve, Simon vanden Werve, Mr Jaak Hertsen, Alvaro van Almaras, Joos Hoon, Aart Brant, Costen van Halmale, Mr Peeter Vledincx, Jan van Eyssele, *alias* vanden Eynde.
Secretarissen : Mr Willem vander Ryt, Mr Jan de Keysere, Mr Jan van Halle, Mr Peeter van Wesenbeke.

---

29 *Januari* 1538 (1539 *n. s.*)

Jacob vander Lith, geboren vuter stadt van Gelre, overmits dien dat hy met sekeren Herdoopers oft denghenen die herdoopt

(1) Verminderd op XLVIII s.
(2) *(Op den bladrand :)* Doirslagen als van geliken inde voirgaende rekeninge. Nietmin, doende die declaratie, sal men hem doen redenen ende besceyt.
Verhailt inde rekeninge XXXIX, f. XI.

zyn geweest verkeert ende gecommuniceert heeft, ende oock metten selven van ende aengaende heuren heresien ende ketterien geargueert ende gedisputeert heeft, daeraf de Heere ende de stadt wel geinformeert zyn, sal porren moeten, binnen sonneschyne, vuter stadt ende vryheyt ende binnen denselven Marckgreefschape nemmermeer tot egheenen dagen wederomme moghen comen, maer daerbuyten blyven, opte pene van zynder eender hant. Aldus gecorrigeert bynnen der Raetcameren vanden Heeren, opter stadthuys, by myne Heeren den Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide der stadt van Antwerpen daer vergadert zynde, den XXIX dach January anno XXXVIII.

(*Correctieboeck* 1513—68, *fol.* 71.)

HOOGER VIERSCHAER.

Veneris secunda Maii.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; dach ende raed *ad Lunæ proximo.*

Lune V^a Maii anno XXXIX.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; *ad probandum ad Veneris primo pro primo termino per actorem.*

Veneris IX^a Maii anno XV^c XXXIX.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; *habebit reus* visie ende lecture vanden stucken daer daenleggere den verweerdere mede wille belasten *et respondebit ad octo.*

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; *judicatum* dat *actor*, *de suo consensu*, sal, by ende onder behoorlycken inventaris, overgheven de stucken daer hy den verweerdere mede wille belasten, ende dat *infra* 8, ende dat gedaen hebbende, sal *reus, etiam*

de suo consensu, daerop pertinentelick moeten antwoerden *infra octavam* daernae, te wetene *de hodie ad XVam proximo.*

Veneris XXXa Maii.

Meester Anthonis Goetheyns, als Advocat van Dierick Penninck, *protestatus est* nyet te willen contravenieren den placcate Ons Genadichs Heeren sKeysers oft te patrocineren eenighen ketters, maer wilt alleene defenderen de innocentie desselfs Diericx.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; gevorst onder den Burgermeester *ad octo.*

Veneris VIa Junii anno XXXIX.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; gevorst *pro secunda vice ad octo* onder mynen Heere den Burgermeester.

Veneris XIIIa Junii anno XXXIX.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; *reus* in syn exceptie nyet ontfangbaer, als dat de boecken oft brieven bevonden tsynen huyse bliven souden vuyten processe, maer sal schuldich syn naerdere tantwoordene opte impeticie des aenleggers, oft anders sal men vuyten overgegeven stucken recht doen *prout juris.*

Deselve partien; *respondebit reus ad octo*, navolgende den voergewysden.

Veneris XXa Junii anno XVc XXXIX.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; *actor declaravit* dat hy noch ter tyt hem met egheene articulen oft stucken tegen den verweerdere behelpen en wille dan die hy overgegeven heeft.

Veneris XXVII Junii anno XXXIX.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; gevorst onder den Burgermeester *ad octo.*

Veneris III Julii anno XV^c XXXIX.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; gevorst *secundario ad XV^am proximo.*

Veneris XVIII Julii anno XV^c XXXIX.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; *actor* omme teghen den verweerdere gecontendeert ende geconcludeert te hebbene in vueghen, maten ende ten eynde soe hy gedaen heeft, nyet ontfangbaer.

Deselve partien; *ad probandum per actorem ad tres septimanas pro omni termino, de consensu partium, et poterit actor interim producere* deselve syne getuyghen opter stadtshuys alhier, *salvo* dat *reus* die sal sien zweren, *etiam de consensu earumdem.*

Veneris VIII^a Augusti.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; *declaravit actor* dat hy overleegt, in forme van thoone, de stucken, thoon ende munimenten by hem, anderen tyden, in forme van thoone, *contra reum* geexhibeert ende dat hy daermede sluyt van thoene, vercleerende dat hy egheenen voorderen thoon teghen den verweerdere produceren en wille.

Deselve partien; gevorst ten principalen *ad XV^am proximo.*

Veneris quinta Septembris.

De Schoutet *contra* Dierick Penninck; *actor* in synen capitale aensprake, by hem ten verweerdere waerts gedaen, nyet ont-

fangbaer, maer sal men den verweerdere anderssins corrigeren nae gelegentheyt vander saken.

Gecorrigeert by Janne vanden Werve, Onder-Schout, Burgermeesteren, Scepenen ende Raedt vander stadt van Antwerpen, opten VIen dach Septembris anno XVc ende XXXIX.

Dierick Penninck, outcleercoopere, overmidts dien dat, binnen zynen huyse, bevonden zyn sekere missiven by hem gescreven smakende ende inhoudende heresyen oft ketteryen; bovendien dat hy, anderen tyden, alhier gecorrigeert is ende gratie gehadt heeft van gelycke saken (1), tseghens de mandementen ende ordinantien Ons Heeren sKeysers, daeraff de Heere ende de stadt wel geinformeert zyn, sal porren, binnen sonneschyne, vuter stadt ende vryheyt ende, bynnen den derden daghe, vuten Merckgreefschape van Antwerpen ende doen een pelgrimagie tot Nicossien in Cypres ende, na de brieve daeraff gesonden, nyet weder innecomen hy en hebbe ierst tsHeeren ende der stadt gemoeye, op zyn hooft.

(*Correctieboeck*, 1513—68, *fol.* 73².)

(*Rekeningen van den Markgraaf*, *jaar* 1538—39, *kapittel der Ontvangsten.*)

Vander wedewen wylen Thomase de Schrynwerckere, dewelcke, mits herdoeperyen, tot Vuytrecht gejusticeert is geweest (2), om hueren staet ende eere te bedecken, gemerct dair meer schults dan goets was, nae vuytwysen des inventaris dairaf gemaict, by composytien ontfangen XII Karolus guldens, *qui valent*. . . . . III ℔ groten.

Van Hanse de Potbeckere, van sHertogenbossche, die herdoopt was ende dairom verbrant, ende thoot op eenen staeck gesedt is geweest, ende want hy egeen goet achtergelaten heeft, ontfangen . . . . nyet.

(1) Zie blz. 426.

(2) Het is te betwijfelen of deze post de vervolgingen binnen Antwerpen raakt.

Van Jacop vander Lith, geboren binnen der stadt van Ghelre, is gebannen nemmermeer weder te comen, op zyn een hant, omdat hy mitten Herdoopers gewandelt hadde, alzoe hier. . . . . nyet (1).

Van Diericken Penninck, oude-cleercoopere, om zekere missyven by hem gescreven smakende heresyen ende ketteryen, denselven, boven de correctie ende gracie by hem ontfangen, gebannen te doen een pelgrimmaigie tot Vicossien (*sic*) in Chypres, dairom hier . . . . nyet.

(*Zelfde rekeningen, jaar* 1538—39, *kapittel der Uitgaven.*)

Item gegeven den scherprechter van thien persoenen, hiervoire inden ontfanck begrepen, te executeren, van elcker executien eenen Karolus gulden, compt mit twee dobbel executien, deen van brande ende dander van dilven ende vuyter stadt te sleypene, tsamen . . . . III ℔ groten (2).

Item gegeven den bichtvadere van VIII misdadige te bichtene, van elcken XII stuvers, maict tzamen. . XXVIII s. groten (3).

Item gegeven van een schavot te makene omme den voirs. Hansen den Potbackere dairop te verbrandene, mitter ketene, boeder (*sic*) ende anderssins . . . . XXX s. groten.

Item gegeven van acht staken ende raders. XXVI s. groten (4).

(De twee volgende posten zijn doorgehaald.)

Item gegeven den Commissarysen van Bruessele, mit Meester Janne vander Goten, Procureur, van zekere getuygen tAntwer-

(1) Zie blz. 440.
(2) (*Op den bladrand:*) Als in voirgaende rekeninge.
(3) (*Op den bladrand:*) Ende zy voirtane mer betailt thien stuvers.
(4) (*Op den bladrand:*) By affirmacien.

pen te producerene inder saken van Willeme de Vere, die geexecuteert wordt, voire huere vacatien ende theercosten tsamen. . . . . VIII ℔ IIII s. III d. groten (1).

Item gegeven Janne Demers, duerweerdere inden Raide van Brabant, vanden voirs. getuigen te dagene ende vaceeren, tsamen. . . . . VI s. groten.

Den voirs. Schoutet, dewelcke in zyn rekeninge vanden Schoutetscape van Antwerpen, eyndende te Kerssmisse XV^c XXXVI, XXXVII ende XXXVIII, int capittele vanden costen van justicien, geheyscht hadde voir zekere penningen by hem verleyt aen boomen, raderen, schavotten, bernhout, ketenen, buspoedere ende anderssins, compt inde voirs. drye rekeningen die somme LVI ℔ XII scellingen VI deniers groten, van LIIII persoenen die geexecuteert zyn geweest mitten brande, zweerde, etc., dairaf waren *acht* persoenen Luteranen ende Herdoopers, etc., ende aengesien hy dairaf egeene declaratie oft specificatie gemaict en hadde, oft oyc vercleert wat persoenen gericht waren geweest mitten brande, het waren geweest straetroovers, Luterianen ende Herdoopers, ende waeromme zoe zyn hem deselve costen aldaer doerslagen, mits denwelcken hy hem dairinne bevint grootelycx belast. Nyetmin de voirs. Schoutet om te doene de voirs. declaratie, heeft gesproken mit zynen cleerck, diewelcke op zynen eedt vercleert heeft dat hy betaelt heeft, van wegen desen Schoutet, die costen byder voirs. rekeningen geheyscht, ende dat hem nu ter tyt nyet moegelyck en is de specificatie zynen meester dairaf te doene, want hy dat al ter goeder meyningen soe betailt heeft ende den Schoutet alzoe gerekent. Ende gemerct dat hy die maniere van doene nyet heeft geweten, zoe sal hy van nu voirtaen (alst gebueren zal) alsulcken ende dergelycke partyen vercleeren. Wairom hier wederomme verhaelt iu vuytgeven die voirs. drye partyen voir die geexecuteerde persoenen van straetroovers ende andersins, afgetogen die costen van VIII persoenen Luterianen

(1) (*Op den bladrand:*) Want byden appoinctemente Ons Heren des Keysers geconditionneert es dat Zyne Genaden souden prooffiteren vanden III^den deele vanden geconfisqueerden penninck sonder cost, daerom hier doirslagen. — Deze vervolging, die, naar allen schijn, de stad Brussel raakt, is in de *Antwerpsche Vierschaerboecken* niet vermeld.

ende Herdoopers, die somme van. XLIIII ℔ XII s. VI d. groten (1).

Denselven, denwelcken men in zyn rekeninge *fini* XV^c XXXVII geroyeert heeft, mits reden voirs., IIII ℔ XIIII scellingen I denier groten, ende want van noode was den scherprichter te doen leyden om hem zyn lyf te versekeren, zoe heeft de Schoutet, bedwongen zynde, tselve gedaen mit twee van zynen dienaers, die in wagenhuere ende anderssins verteert hebben gehadt die somme voirs. van. . . . . IIII ℔ XIIII s. I d. groten.

Den voirs. Schoutet ende Marckgrave slants van Ryen, denwelcken Onse Heere de Keysere, by Zynre Majesteyts oepene bezegelde brieven, gegeven II^a May XV^c XXXIX, geverificeert byden Heeren vander Financien, soe dat behoirt, ende overmits den reden dairinne vercleert, bezundere in vergeldinge van dat hy hadde gevangen gehouden eenen grooten coepman van Portegale, geheeten Digo de Mendas (2). Item dat hy insgelix zyne diligentie gedaen hadde om te vinden zekere Nuwe Kerstenen persoenen. Item van dat hy te kennen gegeven hadde dat Jaques de Hont gecomposeert zoude hebben van eenen dootslage om VI^c ℔ groten Brabants ende dat men deselve compositie verandert hadde voere confiscatie, soe dat hy maer daeraff hebben en zoude den X^sten denier, inde stadt (3) vanden IIII^den denier. Item desgelix vander compositie van Janne Pelser, van Remunde, dairaf hy hadde X^c XXXVIII ℔ Artoys, die oic byden Heeren vander Cameren in zyne rekeninge geestimeert ende gevuecht waren voere confiscatie, dairvoere men hem oyc mair betalen en woude dan den X^en penninck inde stat vanden derden, ende van dat men hem geroyeert hadde zekere costen die hy eyste van twee brantstichters te Bruessel gebracht te hebben, om hen te examineren, etc. ende meer andere costen van justicien, soe dieselve brieven dat meer int lange vercleeren, denselven Schoutet ende Merckgrave, in vergeldingen van allen den voirs. actien, ende inde stat van

(1) *(Op den bladrand:)* Gemerct die redenen inden text geruert ende dairop gehadt daffirmacie van desen Scouthet, *transeat* te dese male.

Op last dat hy voortane gelike costen sal doen stellen by goeder specificacen, namelyc aen wat persoenen hy de penningen verleyt heeft, wat die gecost sullen hebben ende by wyen die gelevert zyn geweest.

(2) Zie blz. 190, 304 en 429.

(3) In stede, in plaats.

IIIIm ℔ te XL groten Vlems tpont die hy dairvoire pretendeerde te hebbene, toegevuecht is, soe men mit hem hadde geappoincteert ende overcomen, dat hy binnen twee jaeren, by gelycker porcien opte penningen van zynen exploicten, eens hebben zoude die somme van dusent gelycke ponden, alzoe hier by machte van denzelven oepenen bezegelde brieven overgegeven opte rekeninge eyndende te Kersmisse XVc XXXVI, die hy heeft vander voirs. sommen van M ℔ als IIste leste jair ende volle betalinge vander selver sommen, *qui valent*. CXXV ℔ groten (1).

1539—40.

(TOT 25 MEI 1540.)

Wet onveranderd.

(*In de Vierschaerboecken en de rekeningen van den Markgraaf van het jaar* 1539—1540 *worden geene vervolgingen vermeld.*)

1540—41

VAN 25 MEI TOT 13 MEI.

Schout: Willem vanden Werve.
Onderschout: Jan vanden Werve.
Buitenburgemeester: Hr Lanceloot van Urssele, Ridder.
Binnenburgemeester: Hr Frans vander Dilft, Ridder.
Schepenen: Hr Hendrik vanden Werve, Ridder, (*obiit; loco ejus* Alvaro van Almaras), Hr Cornelis van Spaengien, Ridder, Jan van Crombach, Hr Jan vanden Werve, Ridder, Hr Frans vander Delft, Aart Schoyte, Gabriel Triapain, Jan van Delft, Klaas de Schermere, Peeter van Halmale, Cornelis van Berchem, Mr Jaak Hertsen, Wouter van Immerseele, Mr Peeter de Clerck, *loco ejus* Jan vander Heyden, Jan van Nedervenne, Jan van Eyssele, *alias* vanden Eynde.
Secretarissen: Mr Willem vander Ryt, Mr Jan van Halle, Mr Peeter van Wesenbeke, Mr Cornelis Grapheus.

(1) Vergelijk met deze paragraaf die van blz. 429.

22 *September* 1540.

Byden Keyser.

Placcaet, inhaudende zeker ordonnantien, statuut, verbodt ende eeuwigh edict opde extirpatie ende abolitie vander secte der Lutherianen ende Herdoopers: metgaeders andere heresien ende ketterien, haerlieder adherenten, medepleghers ende fauteurs. Oock mede dat niemant en zal moghen onder hem hebben, vercoopen, gheven, draghen nochte lesen: preecken, instrueren, sustineren ende defenderen, communiceren ofte disputeren heymelicken ofte openbaerlicken vander leerynghe, schriftueren ende boucken die gemaeckt hebben ofte zouden moghen maecken Marten Luther ende andere diversche ghereprobeerde aucteuren int vervolgh van desen verclaert: met meer ander zaeken dien aengaende, op zeker groote peynen ende bruecken daertoe staende. Ghegheven te Bruessel den XXII Septembris, int jaer M. CCCCC XL.

(Zie : *Placcaeten van Vlaenderen,* 1e deel, blz. 122 (1).

(*Vervolging tegen de Nieuwe Christenen ; — Emmanuel Serrano* (2) *zie blz.* 430.)

27 *November* 1540.

Allen denghenen die dese letteren zullen sien oft hooren lesen, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide der stadt van Antwerpen saluyt. Doen te wetene ende certificeren, voere de gerechte waerheyt, dat voer den Schoutet deser stadt ende voer ons, inder Hoogher Vierscaren Ons Genadichs Heeren binnen

(1) In gemeld *Placcaetboek* bevinden zich de keizerlijke edikten :
1° Van 8 Mei 1521, tegen de Lutheranen (blz. 88).
2° Van 17 Juli 1526, tegen de zelfde (blz. 103).
3° Van 14 October 1529, tegen de zelfde (blz. 107).
4° Van 7 October 1531, tegen de zelfde en andere secten (blz. 113).
5° Van 10 Juni 1535, tegen de Anabaptisten (blz. 118).
6° Van 17 Februari 1535, tegen de apostaten en uitgeloopen religeusen (blz. 149).
(2) Zie blz. 202.

deser stadt, sekere proces ende geschil geresen is geweest in rechte tusschen den voirgenoempden Schoutet, van weghen synder officien, als aenleggere, ter eenre, ende Emanuel Serano, coopman vuyt Portingal, alhier inder stadt residerende, gevangene, als verweerdere ter andere syden, den voirs. aenleggere seggende ende allegerende hoe dat, nae gescreven rechten, criem van heresien is een zeere detestable delict ende soe exempt ende geprevilegieert dat dinquisitie ende ondersoekinghe vanden selven met alle middelen, oick by extraordinarise weghen, behoort ondersocht te wordene; ten anderen seyde de voirs. aenleggere dat deghene die eens tot onsen heyligen kersten gelove gecomen is, ende daernae judaiserende ende hem gevende tot anderen geloove, daeraf vervalt, wordt nae recht geacht ende gehouden voer heretyck ende affgesneden van allen anderen geloovigen ende van onser Moeder de Heylighe Kercke, ende dat een persoon, sulckx doende, behoort, nae rechte, metter lester supplicie gepunieert te wordene ende als verrot let van allen geloovighen mensschen verworpen te wordene; allegeerde oick de voirs. aenleggere dat, nae recht, alle getuyghen ende persoonen, in sulcke crimen ende saken, behooren geloove te hebbene, al waren sy oick van infamie genoteert, ende dat, om de detestatie vanden selven crieme, alleene vuyt indicien, men tot questie ende scerper examinatie van sulcken criminelen persoonen behoort te procederen, om tselve te ontdeckene; dien gepresupponeert, seyde de voirs. aenleggere ende stelde in feyte dat de voirs. verweerdere is gedoopt geweest, hebbende aenveerdt het heylighe kersten geloove, voer sulck hem vuytgegeven ende meer onder dandere goede kersten mensschen verkeert ende vele jaeren gewandelt, maer, versmadende het heyligen kersten geloove, hadde hy, binnen drie oft viere jaeren herwaerts, hem gegeven totter Joetscher wet, volgende de vestigien van syne ouders, die Joeden geweest hebben; ende, in verachtingen vander voirs. kersten geloove ende den geboden der Heyliger Kercken, hadde de verweerdere inde Vastene, op Vrydaghen ende andere verboden tyden, gegeten vleesch, eyeren ende diergelycke verboden spyse, bedryvende, in contemptie vander passien ende doot Ons Heeren, meer genuechten van singhen, dansen ende op instrumenten te spelen opte Vrydaghen dan op andere daghen, ende bezundere oick inde Goeden Weken vander Vastenen, onderhoude oick syn Saboth opten Saterdach ende nyet opten Sondach, doende des Saterdachs altyt ane schon lynwaet, zyn beste cleederen, ende denselven

Saterdach solemniserende gelyck de goede kersten mensschen den Sondach doen synde, ende om de voirs. Joetsche wet bat te onderhoudene, seyde daenleggere dat de verweerdere, des was nu inde Vastene geleden twee oft drye jaeren, teghen de Goede Weke, hadde doen coopen allen synen dienst van schotelen ende tellioren van witter gebacken erden op syn geleyers, dewelcke hy hadde doen dragene in syn eetcamere; hadde oick synen visch doen coopen voer de geheele weke lanck ende denselven visch in dolie doen backen, om alle de weke gefurneert te syne; oick doen coopen ende al hert doen sieden twee oft drie hondert eyeren ende die doen dragene in syn eetcamere, daerinne de voirs. gevanghene, met vyff oft sessen van syne medepleghers, hem besloten hebben gehouden de geheele Goede Weke lanck, noene ende avont, ten tyde vanden maeltyden, onderhoudende aldaer heur Joetsche weth ende ceremonien, ende tzelve alsoe continuerende tot opten Paesdach oft sanderendaechs daernae, binnen welcken tyde, nyemant vanden dieneers oft familien des verweerders aldaer inder voirs. synder eetcameren en hadden moegen comen oft besien hoe sy heure spyse useerden; hadde oick de voirs. verweerdere, inde Goede Weke, synen boden ende familie verboden datse voer hem ende syn tafele, binnen derselver Weken, egheen broot coopen oft halen en souden dan voer henselven, alsoe dat goet te gevuelene was dat de voirs. verweerdere, met synen geselscape, aten int heymelick *panes asimos*, nae de maniere vanden Joeden; hadden de voirs. verweerdere, soe daenleggere seyde, ende syn gesellen, ten selven tyde, oick gemaent groote genuechte van dansen, singen, springen ende op instrumenten te spelene, sonder opten Paesdach noch in alle de Goede Weke eenichsins de kercke te hanterene, oft te biechten oft ten Heylighen Sacramente te gane, daervuyte goet te gevuelen was dat de voirgenoempde verweerdere geheelick was judaiserende, besundere ende te meer want inden somer lestleden een genoempt Loys Garcez, alhier gecomen zynde vuyt Salonicque, daer hy syn moeder hadde gelaten judaiserende, ende tot Roomen gehaelt hebbende syn absolutie, mids dat hy in Salonicque de weth vanden Joden met synder moeder hadde aenveerdt gehadt (1), de voers. verweerdere hem ter spraken comende, heeft denselven Loys Garcez met dreygementen verveert ende in effecte alsoe gedreycht gehadt dat hy bedwon-

(1) Zie blz. 202.

gen is geweest wech te gane ende van hyer te vertreckene, al dwelck de voers. verweerdere dede, soe daenleggere seyde, opdat hy Loys nyet seggen oft vuytbrengen en soude tgene dat hy alhier gesien hadde; concluderende vuyt dien de voergenoempde aenleggerre dat de voers. verweerdere, als heretyck ende viant van onsen heyligen kersten geloove, soude criminelick worden geexecuteert, ende dat hy over hem soude rechten oft doen rechten soe men over sulcke misdadige schuldich is te rechtene, alsoe datter de doot nae volge, ende alle zyne goeden vercleert verbeurt ende geconfisqueert tot behoeff Ons Heeren des Keysers, oft in gevalle hy aenleggere inde voers. syne conclusie nyet en obtineerde, dat alsdan dese gevangene, soe criminelick, soe civilick, soude worden gestraft als men dat in goeder justicien soude bevinden behoorende, makende eysch van costen in gevalle vander alternativen, ende soe verre nyet volcomelyck by hem aenleggere gethoont en werde dat het genoch waere om tot synder intencien te comene, dat totten supplemente van thoone ende ten eynde dat sulcke detestable crieme nyet en bliven ongepinicht de voers. gevangene geleegt soude worden ter scerper examinatien, om daer en teynden alsdan tegen hem te nemene sulcke andere conclusie als hy bevinden soude nae recht behoorende. Waerop de voers. verweerdere antwoordende, seyde ende presenteerde te thoonene dat hy was een goet kersten man, van kersten ouders geboren, ende dat zyn overouders oick kerstenen geweest hadden, levende (ende altyt geleeft hebbende) kerstelick ende goddelick, gelyck andere goede kersten mensschen; seyde oick dat hy in zynder jonckheyt, als hy geboren was, hadde kersten gedaen geweest, gelyck andere kersten kinderen, ende hadde in zynder jonckheyt in Portingal van jonx oppe altyt kerstelick geleeft ende geconverseert gehadt, soe wel te Hove vanden Coninck van Portingal als anderssins, sonder eenige reproche, sonder dat hy eenichsins besneden hadde geweest, ende oick hadde hy alhier inder stadt wel X oft XII jaeren lanck geresideert, binnen welcken tyde hy hem altyt soe eerlick ende kerstelick hadde gedragen ter Borssen, in synen train ende handel van coopmanscapen met zyne gebueren, ende van soe goeden name ende fame, alsoe dat gheen mensche en soude metter waerheyt cunnen geseggen dat hy anders gedaen hadde dan dat een goet eerlick coopman ende oprecht kersten mensche behoorde te doene; seyde oick dat hy hadde (na de ordinantie vander

Heyliger Kercken) des Sondaechs, sHeyligendaechs, op Hoochtyden ende oick op andere dagen, gehoort missen, vesperen, sermoonen ende andere diensten Goids, hadde twee oft drie malen des jaers te biechten gegaen, het Heylige Sacrament des Outaers, op Hoochtyden ende oick opten Paeschdach lestleden, devotelick (gelyck andere goede kersten menschen, int goidshuys vanden Minrebruederen alhier) ontfangen, ende al gedaen ende geobserveert dat een goet kersten man schuldich es ende behoort te doene, alsoe dat de premissen van rechte byden aenleggere geallegeert, (al waren die sulcx gelyck hy die verhaelde) hem gheenssins ane en gingen oft tegen hem nyet en consten gemiliteren, ontkennende expresselick de voers. verweerdere eenichsins vanden kersten geloove vervallen te syne oft yet anders gedaen te hebbene dat eenen geloovigen kersten manne toebehoort te doene; nyetmin de voers. verweerdere bekende wel warachtich te zyne (dat nu inde Vastene lestleden was drie jaeren) hy verweerdere, sieck wesende ende gebreck hebbende in zyn ooghen ende anderssins, alsdoen somtyden vleesch gegeten hadde, nyet vuyt versmadenissen vander Heyliger Kercken, maer vuyt nootsaken, ende dat by expressen consente ende indulte hem verleent by Onsen Heyligen Vader den Paus van Roomen, die hem daeraff dispensatie verleent hadde, gelyck Syne Heylicheyt dat wel vermocht hadde te doene; seyde oick de voers. verweerdere dat men metter waerheyt nyet bevinden en soude dat hy des Saterdachs synen Saboth oft Sondach gehouden hadde, noch alsdan meer schoon lynwaet oft beter cleederen gedragen oft aengedaen hadde dan op andere daghen; nyettemin seyde dat hy costumelick was ter weken ten minsten twee oft drie malen schoon hemden ane te doene, sonder tselve meer opten eenen dach te doene dan opten anderen, oft eenige sunderlinge dagen daeraf te onderhoudene: naedat zyn hemden besweet oft vuyl mochten wesen, daernae dede hy de schoone ane, sonder eenige dagen daertoe vuyt te kiesene; seyde oick dat nemmermeer metter waerheyt bevonden en soude worden dat hy des Vrideechs oft inde Goede Weke meer gespeelt, gedanst oft gesprongen soude hebben dan op andere daghen; dan gelooft wel dat hy opten eenen tyt oft dach wel meer dan opten anderen vrolycker geweest ende meer gesongen oft gespeelt mach hebben dan den anderen, naedat hy goede oft quade tydinge van synen goeden ende coopmanscapen gehoort ende gecregen hadde, oft oick na de vrienden ende

geselscap dat hy te gaste hebben mochte, gelyck een yegelick den eenen tyt wel blyder is dan den anderen ende deen geselscap wel vrolycker is dan dandere, sonder nochtans daertoe oeyt onderscheyt van tyde oft daghe onderhouden te hebben ; ontkende oick de voers. verweerdere dat hy inde Goede Weke hem anderssins hadde laten dienen van broode, schotelen off telljooren dan op andere tyden ende stonden ; nyetmin bekende wel warachtich te syne dat hy te meer stonden hadde doen coopen schotelen ende potten van galeyers, potbackers ende diergelycke dingen, gelyck alle andere Portugaloisers oick doende zyn, maer en heeft die nyet meer opten eenen dan den anderen tyt gebesicht ; ende vanden vissche inde olye gebacken te hebbene ende den herden eyeren, seyde hy verweerdere dat wel waer was dat hy eens op eenen sekeren tyt (denwelcken hem nyet indachtich en was, maer en geloofde nyet dat het was inde Goede Weke) hadde genoot ende te gaste gebeden sekere goede jonge gesellen om met hem te comen etene, daertegen hy dien visch, etc. hadde doen coken, van welcken gesellen boven twee oft drye nyet en quamen, soe dat hy, te meer stonden, van dien vissche ende eyeren syn tweeder oft derder gegeten hebben gehadt; seyde oick de voers. verweerdere dat hy syne eetcamere noeyt gesloten gehouden en hadde den eenen tyt meer dan den anderen, omdat men nyet sien en soude wat dat hy ate oft bedreve, maer hadde hem inde Goede Weke laten dienen gelyck op andere tyden ; nyettemin bekende wel dat somtyden gebeurt mach zyn, als hy jonge gesellen ten eten hadden, om vrolick met malcanderen te etene, te singhene ende te spelene op instrumenten (mids dat hy verweerdere vander musiquen ende van spele is), welcke jonge gesellen somtyden wel vrouwepersoonen ende meyskens mede brochten, om met hen over tafel vrolick te zyne, dat hy alsdan (opdat hem nyemant daerane stooten oft quaet vermoeden daervuyte nemen en soude) liever alleene geweest heeft, sonder nochtans yemande vanden knechten oft boden oeyt verboden te hebbene boven ende inde eetcamere te comene, ende oick sonder daertoe eenichsins den eenen tyt meer dan den anderen vuyt te kiesene, anders dan alst pas gaff ende als jongelieden, by gevalle, tsamen geraecten te vergaderen; de voors. verweerdere ontkende oick expresselick dat hy eenigen Louis Garcez by dreygementen ende anderssins van hyer verjaecht soude hebben, die een Joetsche moeder tot Salonicque

hebben mochte oft tot Roomen vander judaisatien geabsolveert soude zyn, want hy denselven Loys noch zyn ouders nyet en kent oft oick oeyt daeraff gehoort heeft, bekennende nochtans dat, inden somere lestleden, een jonckman, vuyt Portingal geboren, alhier inder stadt byden Facteur des Coninckx geweest heeft, welck jonckman seyde dat hy vanden scepen van Barbarouche gevangen hadde geweest, denwelcken de voers. Facteur van Portingal sekere weldaden dade ende welck jonckman eens met hem alsdoen gegeten heeft gehadt, eer hy nae Portingal reysde, maer wye deselve jonckman was oft hoe hy hiete, dat en weet hy verweerdere nyet; dan hy verstonde dat het was de sone van den Cirurgyn vanden Coninck van Portingal, maer voordere oft anders seyde de voers. verweerdere egheenen persoon (van buyten gecomen zynde) gesproken te hebbene; aen al dwelck hy verweerdere seyde gheenssins yet misdaen te hebbene. Concludeerde mids dien de voers. verweerdere dat daenleggere inden voers. zynen eyssche ende conclusien die hy themwaerts hadde genomen, gewesen soude worden nyet ontfangbaer, maer dat hy verweerdere vander impeticien des aenleggers, ten eeuwigen dagen, soude zyn ende bliven ongelast, ende vonnislick daeraff gewesen worden vry, quyte ende ontslagen, ende dat de voers. aenleggere gecondemneert soude worden in alle costen, schaden ende interessen; met meer woorden byde voers. partien ten beyde syden geallegeert. Gesien den thoon by partien geproduceert; gevisiteert insgelycx het bekennen byden voers. verweerdere, den XVII^{en} dach Novembris lestleden, ter presentien van Scepenen gedaen; gehoirt oick de reprochen ende contraditien byden verweerdere opten geproduceerden getuyge des aenleggers ende de salvatie byden aenleggere daerop gedaen, ende op al rypelick gelet, Soe is, ter manissen des voers. Schoutetten, by ons gewesen voer een vonnisse: daenleggere in syne conclusie nyet ontfangbaer, ende sal de verweerdere vander aenspraken des aenleggers tot hemwaerts gedaen, los, vry ende quyte zyn, ten eeuwighen daghen, costeloos ende schadeloos. Ende des torconden hebben wy den segel ten saken der voers. stadt desen letteren doen aenhangen, opten XXVII^{en} dach in Novembri int jaer Ons Heeren als men screeff duysent vyff hondert ende veertich.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen,* 1484—1582, *fol.* 151 *v°.*)

16 *December* 1540.

Edikt van Keizer Karel tegen " diversche persoonen, hen seggende Nyeuwe Kerstenen, levende onder tprevilegie by " hem " verleent, ende nochtans egheene Kerstene en zyn, maer Joeden oft Maranen, secretelyck houdende bynnen huere huysen de wet ende ceremonyen vanden Joeden. "

(Zie : *Archievenblad, D. II, blz.* 224.)

(*Rekeningen van den Markgraaf, jaar* 1540—41, *kapittel der Ontvangsten.*)

Van Symon Meertzen, van Alckmaer in Hollandt, mits dat hy gewandelt ende geconverseert heeft met luden die suspect ende fugityf waeren van sacrilegie, is gebannen vuyten Mercgraefscape ende nyet weder inne te comen hy en hebbe ierst sHeeren ende der stadt gemoede, op correctie des Heeren ende der stadt . . . . nyet.

Van Rutgeert Halfbunder, van dat hy vuytgeloopen monicken gelogeert hadde, by compositien ontfangen . . . . III ℔ x s. groten.

1541—42.

(VAN 13 MEI TOT 13 MEI.)

Schout : Willem vanden Werve.
Onderschout : Jan vanden Werve.
Buitenburgemeester : Hr Cornelis van Spaengien, Ridder.
Binnenburgemeester : Hr Jan van Crombach, Ridder.
Schepenen : Hr Lanceloot van Urssele, Ridder, Hr Jan van Crombach, Ridder, Hr Frans vander Dilft, Ridder, (wordt gezant in Engeland; *loco ejus* Alvaro van Almaras,) Aart Schoyte, Gabriel Triapain, Mr Klaas de Schermere, Peeter van Halmale, Cornelis van Berchem, Jan Draeck, Cornelis Happaert, Costen van Halmale, Mr Peeter Vledincx, Jan vander Heyden, Hendrik van Berchem, Cornelis de Vos, Jan Rockox.
Secretarissen : Mr Willem vander Ryt, Mr Jan van Halle, Mr Peeter van Wesenbeke, Mr Cornelis Grapheus.

17 *December* 1541.

Byden Keyser.

Placcaet ende edict tegent concept ende voornemen der Anabaptisten ende andere quaetwillighe (1).

Onsen Scoutet van Antwerpen ende Marcgrave ons landts van Rijen oft sinen Stadthouder Saluyt. Also binnen sekere iaren herwaerts vele ende diveersche luyden ende gesellen van oorloghe, vagabonde ende andere, onder tdecxsele ende bi innegeven van sommighe, hen wtgevende ende seggende Capiteynen, hen hebben vergadert ende vergaderinge ghemaect, sonder te hebbene eenich onthout oft soldye van eenighen princen oft anderen macht hebbende hen te onderhouden, levende ende teerende opt scamel volc ende opten huysman sonder yet te betalene, op hope van te vindene oft te bedwingene eenigen prince dieselve te onderhouden, oft om deselve te verdrijvene ende te wederstane te moeten lichten ende wt te stellen andere luyden van oorloge in hueren soldye, om by middele van dien te verwecken ende maken discoort ende tweedracht ende middel te vinden orloge te doen, den eenen oft den anderen, tot groter verdruckinge, oppressie ende belastinge vanden schamelen volcke, pachters ende anderen, woonende ten platten lande, dewelcke bovendien dat si bedwonghen worden deselve te moeten vueden ende onderhouden, dicwil bedwongen worden den voorscreven Capiteynen te betalene grote sommen van penningen, oft anderssins dreygen huere huysen ende schueren af te branden ende tvier daerinne te steken, committerende vele diveersce andere quade ende execrable feyten, sonder God almachtich ende de iusticie te ontsiene, levende sonder gelove ende sonder wet, metten welcken hen vueghen ende mingelen vele Anabaptisten ende

(1) *Onder op het titelblad :* « Men vintse te coope in die edel ende vermaerde princelike stadt van Bruessel, op de grote merct in *hemelrijc*, by mi Marck Martens, ende tAntwerpen op die Camerpoortbrugghe, *In den schilt van Arloys*, ten huyse van Jacob van Liesveldt. »

herdoopte, dyewelcke anders niet en suecken dan middel te vinden eenige stadt oft stercke plaetse inne te nemene om hen te fortificerene ende sterck te makene ende den goeden kerstenen menschen oorloghe aen te doen, alsoo men voortijden, bi experientie, gesien heeft in dye stadt van Muster, daerwt geschapen was groot quaet te comene, met ruyne ende destructie vander kerstenheyt, confusie van allen princen, staten ende regimente vander ghemeynten. Ende want wy sijn gheadverteert dat eenighe quade menschen ende gheesten hen vanteren ende beroemen teghen desen naesten wtwaertganc ghelijcke verghaderinghe te makene ende te willen leven, teeren, eten, verdrucken ende belasten die schamele luyden so langhe si eenich onthout oft soldye sullen hebben gevonden; dat oock alle princen ende vorsten, considerende den quaden ende sorchlijcken tijt nu loopende ende niet willende verrascht oft geintervadeert worden, hen wapenen ende gereet maken ter oorloghen, Wi willen oock hier op voorsien ende onse ondersaten beschuden ende beschermen van allen overlaste, oppressie ende seere groote verdruckinghe, boven dye placcaten van onsen weghen nu onlancx ghepubliceert, bi dyewelcke wy hebben verboden eenen yeghelijcken, van wat state oft condicie si sijn, hen niet te vindene in alsulcken vergaderinghen oft hen te begevene oft te stellen inden dienst van anderen vreemden heeren ende princen, onder de modificatien ende penen daerinne begrepen, ende diewelcke wi willen scherpelijc geobserveert ende onderhouden worden, u ontbieden, ordineren ende bevelen expresselic bi desen dat ghy, van stonden aene, alomme onder uwen bedrijve daer men gewoonlijck is publicatie ende wtroepinghe te doen, van onsen weghen wtroept ende ghebiedt, dat alle edelmans, hen dragende ende levende als edele luyden, ghehouden sullen sijn te hebbene peerden ende harnasch, na huere qualiteyt, om ghereet ende wtgherust te sijne tonsen dienste ende soldye, tallen tijden als dat van noode wesen sal, ende si des van onsen weghen sullen worden versocht, om te wederstane den voorscreven vagabonden ende ter defensien ende beschermenissen van onsen voorscreven lande, opte pene van privatien van allen previlegien, vander edelheyt ende geacht ende ghehouden te worden als niet edel. Dat ooc alle mannen van leenen ende mansmannen besittende eenige leengoeden, hebbende hooge, middele ende leege justitie weert wesende drie hondert Karolus gulden, het si in een oft meer leenen,

gehouden sullen sijn te hebbene ende onderhoudene een peert metten harnasch daertoe gherequireert, om ons te dienen ten wederstane ende voornemene vanden voorscreven vagabonden ende ter defensien van onsen voorscreven lande, als vore, opte pene dat wi, in ghebreke van dien, in onsen handen sullen doen nemen ende stellen huere voorscreven leenen ende appliceren die vruchten ende profijten van dien tot onderhoude vanden luyden van oorloghe in onsen dienst ende soldye wesende. Ende dat dyeghene diewelcke besitten eenige leenen van grooter digniteyt oft notabele qualiteyt, als banerien oft andere diergelijcke oft excederende de weerde van ses hondert Carolus gulden tsiaers, ghehouden sullen sijn hen te versiene van peerden ende harnasch naer advenant, om gereet te sijne ende ons te dienen als vore. Van ghelijcken oordineren ende willen wi dat alle dieghene diewelcke oft huere huysvrouwen sijn ghewoonlijck te draghen tabbaerden van fluweel, satijn ofte oock damast, het si die sijn edele, borghers oft andere, sculdich sullen sijn te hebben ende onderhouden twee peerden, opte verbuerte vanden voorscreven tabbaerden oft de weerde van dien ende van hondert Karolus gulden, ende daerenboven arbitralic bi ons ghecorrigeert te worden. Willen ooc dat alle de peerden diewelcke men schuldich sal sijn, naevolgende dese onse ordinancie, te onderhoudene, sullen moeten sijn XV palmen hooge oft daerover ende dat een yeghelijc schuldich sal sijn hem te versiene ende wt te stellene ende gereet te makene vanden ghetale vanden voorscreven peerden, vander grootten ende hoochten voorscreven, tusschen dit ende den eersten dach der maent van Meerte naestcomende, opte penen hierboven gheruert. Ordinerende ende bevelende allen onsen officieren ende denghenen van onsen vassalen ende smalen heren dat si dese onse oordinantien seer scherpelic onderhouden ende doen executeren. Ende indien si daerinne negligent oft gebreckelic bevonden worden, so willen wi dat onse Officiers fiscael teghen hen procederen ende hen doen condempneren in amende ende pene arbitrale. Van des te doen wi u ende hen volcomen macht, auctoriteyt ende sonderlinge bevel geven bi desen; by denselven bevelen eenen yegelijcken u ende hen daerinne te obedieren ende ernstelijc te verstaen, want ons also ghelieft. Gegheven in onser stadt van Bruessel, onder onsen contreseghel hierop ghedruct in placcate, den seventhiensten dach van Decembri int jaer XV ende een-

enveertich. Aldus ondergescreven : Byden Keyser in sinen Rade ende geteykent :

A. Boudewyns (1).

---

10 *Maart* 1541 (1542).

(*Plakkaat van Keizer Karel rakende de Nieuwe Christenen.*)

Charles, par la divine clémence, Empereur des Romains, tousjours Auguste, Roy de Germanie, de Castille, de Léon, de Grenade, d'Arragon, de Navarre, de Naples, de Cécille, de Maillorcque, de Sardenne, des isles, Indes et terre ferme de la mer Occéanne, Archiduc d'Austrice, Duc de Bourgoingne, de Lothier, de Brabant, de Lembourg, de Luxembourg et de Gheldres, Conte de Flandres, d'Artois, de Bourgoingne, Palatin et de Haynnau, de Hollande, de Zeelande, de Ferrette, de Haguenault, de Namur et de Zuytphen, Prince de Zwave, Marcquis du Saint-Empire, Seigneur de Frize, de Salins, de Malines, des cité, villes et pays d'Utrêcht, Overyssel et Groeningen, et Dominateur en Asie et en Affricque, à tous ceulx qui ces présentes verront, Salut. Comme, de la part de ceulx qu'on dit les Nouveaulx Christiens, nous ait esté remonstré que, en l'an XV^c et trente-six, le XXVIIe jour de Février, ilz ayent de nous obtenu certaines lettres d'octroy, contenans, entre aultres choses, que dès lors en avant ils pourroyent librement et franchement, avecq leur femmes, enffans, serviteurs, familles, biens, denrées, marchandises, joyaulx et meubles quelzconques, ainsy que bon leur sembleroit, venir, demourer, hanter et fréquenter Nostre ville d'Anvers et aultres villes de Nos pays de par-deça et y user de telz droictz, libertez et franchises dont usent aultres marchans estrangiers par my payant les tonlieux et aultres droictz, telz que les ditz marchands estrangiers sont accoustumez de payer; aussy qu'ilz pourroyent, touttes les fois que bon leur sembleroit, avecq leurs dites femmes, enffans, familles, biens, denrées, marchandises, bagues et joyaulx,

(1) *Op het laatste blad:* Gheprent tAntwerpen op die Camerpoortbrugghe *inden Schilt van Artoys*, ten huyse van Jacob van Liesveldt. (Zie blz. 428, 457, 463 en verder onder het jaar 1545.)

retourner au royaulme de Portingal ou ès aultres pays, royaulmes et provinces de la Christienneté que bon leur sembleroit, librement et franchement, sans mesprendre et tout ainsy que peulvent et qu'il est permis à tous aultres marchans estrangiers, sans que les ditz remonstrans, après qu'ilz seroyent venuz et arrivées en Nostre dite ville d'Anvers ou aultre, comme dessus, pourroyent estre traveillez, molestées, prins, arrestées ou détenuz en corps ne en biens, pour quelque crisme ou délict qu'ilz ou aulcuns d'eulx pourroyent avoir commis et perpétrez au dit royaulme de Portingal ou aultres pays non estans de Nostre obéyssance, avant la date du dit octroy, et que si le cas advenoit que aucuns des ditz remonstrans ou de leurs familles à l'advenir commectoyent quelque délict ou cas de crisme en Nostre dite ville d'Anvers ou aultres villes et lieux de Nos ditz pays de par-deçà, leur ayons consenty et accordé que à celle cause ils ne seroyent tirez ou attraictz ne amenez prisonniers ou aultrement traveillez en corps ne en biens hors d'icelle ville d'Anvers ne aultres lieux de Nos ditz pays de par-deçà, eulx deullans; que combien ce considéré ne fut permis ne loysible à aucun de traveiller ou molester les ditz remonstrans au contraire de ce que dit est; ce toutesfois nonobstant depuis naguerres plussieurs Noz officiers, et mesmement Nostre Recepveur de Zeelande-Bewesterschelt, se seroient advanchez d'insérer plussieurs grosses foulles à aulcuns des ditz remonstrans ayans leurs personnes, femmes, enffans, familles, biens, deniers et denrées prins et arrestez, soubz umbre que le dit Recepveur et aultres Nos officiers ont volu imposer à iceulx ainsy foullez d'estre Juyfz, marans, hérétiques, apostates et de semblables réprouvées condictions et sectes, soustenans que, pour estre telz cas prévilégiez, en iceulx ne debvoit militer le dit prévilége, sans que toutesfois à Nos ditz Receveur et officiers soit préalablement apparu par informacion précédente, souffisante et deuement prinse, que les dites foullez fussent de telz sectes ou condicions, leur rendans par telz et semblables manières de faire Nostre dit prévilége et octroy illusoir et sans effect, comme ilz disent, Nous supplians très-humblement y vouloir remédier et pourveoir à l'observation de Nos dites lettres d'octroy et à leur asseurance pour l'advenir; Savoir faisons que Nous, ces choses considérées, inclinans favorablement à la supplication des ditz Nouveaulx Christiens supplians, avons déclairé et déclairons

par cestes que Nostre voulunté et intention est que les ditz supplians, avecq leurs femmes, enffans, familles, biens, deniers et denrées quelzconques, puissent et pourront hanter et fréquenter Nos ditz pays de par-deçà, et y user de telz droictz, libertez et franchises dont usent et peulvent user aultres marchans estrangiers par my payant les tonlieux, droictz et debtes que les ditz estrangiers sont accoustumez de payer, selon le contenu du dit prévilége du XXVII[e] de Février en l'an XV[c] trente-six, lequel, à cest effect, avons approuvé et confermé, approuvons et confermons par cestes et le voulons avoir pour icy répété. Si donnons en mandement à Noz amez et féaulx les Chancellier et gens de Nostre Conseil de Brabant, Drossat de Brabant, Mayre de Louvain, Amman de Bruxelles, Escoutettes d'Anvers et de Bois-le-Duc et à tous aultres Noz Justiciers, Officiers et subgectz cui ce regardera et chascun d'eulx, endroict soy et si comme à luy appartiendra, que du dit prévilége, ensemble de ceste Nostre déclaration, approbation et confirmation en la manière dite seuffrent et laissent plainement et paisiblement joyr et user, sans leur faire, mettre ou donner, ny souffrir leur estre fait, mis ou donné aulcun trouble ou empeschement, en corps ou en biens, au contraire, en manière quelconque, si n'est que par informacion précédente deuement prinse, il leur appère préalablement tant que pour souffire d'aucun cas méritant pugnition criminelle et pour lequel, de droict, stil et usance de Nos ditz pays, l'on peult et doibt procéder par appréhention de corps et de biens, car ainsy Nous plaist-il. En tesmoin de ce, Nous avons fait mettre Nostre séel à ces présentes. Donné en Nostre ville de Bruxelles le Xme jour de Mars, l'an de grâce mil cinq cens quarante et ung, de Nostre empire le XXIIIe et de Noz règnes de Castille et aultres le XXVIIe. Ainsy soubszcript sur la plye: Par l'empereur, et signé: Verreyken et sellé d'ung grand seau de cyre rouge pendant en queue de parchemin.

Johannes vanden Driessche, *publicus sacris apostolica et imperiali auctoritatibus Notarius, per consilium Brabantiæ admissus, Antverpiæ residens, præsentem copiam, cum originali suo diligenti collatione præhabita, de verbo ad verbum concordantem in fidem subsignavit.*

J. vanden Driessche, *Notarius.*

1542—43.

(VAN 13 MEI TOT 6 APRIL)

Schout: Willem vanden Werve.
Onderschout: Jan vanden Werve.
Buitenburgemeester: H^r Lanceloot van Urssele, Ridder.
Binnenburgemeester: Mr Klaas de Schermere.
Schepenen: H^r Cornelis van Spaengien, Ridder, H^r Jan van Crombach, Ridder, Aart Schoyte, Gabriel Triapain, Adriaan Vledincx, Willem van Halmale, Peeter van Halmale, Cornelis van Berchem, Mr Jaak Hertsen, Wouter van Immerseele, Michiel vander Heyden, (wordt Rentmeester; *loco ejus* Jan vander Heyden), Hendrik van Berchem, Jan Rockox, Mr Jaak Houtappel, Mr Jan Scheyff.
Secretarissen: Mr Willem vander Ryt, Mr Jan van Halle, Mr Peeter van Wesenbeke, Mr Cornelis Grapheus.

HOOGER VIERSCHAER.

Veneris seconda Junii anno XLII.

De Schoutet *contra* Jacob van Liesvelt; dach ende raedt *ad octo* (1).

Gecorrigeert by Janne vanden Werve, Onder-Schoutet, Burgermeesteren, Scepenen ende Raide der stadt van Antwerpen, opten derden dach Juny anno XV^cXLII.

Meester Jaspar Jasparssone, geboren van Weerdenborch, overmidts dien dat hy, tegen tgebot Goids, in contempte vanden sacramente des huwelycken staets ende verachtingen der ordinantien vander Heyliger Kercken, diverse huysvrouwen getrout ende daerenboven den Heere Justicie ende andere

(1) Zie blz. 428, 457, 459 en onder het jaar 1545.

grootelick geinjurieert ende openbaerlick geoblatreert heeft, daeraff de Heere ende de Stadt wel geinformeert syn, sal, boven de correctie van inschalatien ende van synder tongen, by hem tegenwoirdelic ontfangen, porren, binnen sonneschyne, vuyter stadt ende vriheyt ende, binnen den derden dage, vuyten Marckgreefscape van Antwerpen ende doen een pelgrimagie tot Rutsemadouwe ende, na de brieven daeraff gesonden, nyet weder inne comen hy en hebbe ierst sHeeren ende der stadt gemoede, op syn hoodt.

(*Correctieboeck,* 1513—68, *fol.* 80 *v/o*).

---

15 *Juni* 1542.

Gebod van het Magistraat rakende de " Anabaptisten, „ Herdooperen ende andere quaetwillige. „

(*Gebodboeck, vol. B*, *fol.* 22 en *Archievenblad, D. II, blz.* 338.)

HOOGER VIERSCHAER.

*Veneris XVI*a *Junii anno XLII.*

De Schoutet *contra* Jacob van Liesvelt; *continuatur ad octo.*

De Schoutet *contra* Coppen van Middendonck (1); *ut supra.*

Veneris XXIII Junii anno XLII.

De Schoutet *contra* Coppen van Middeldonck; dat daenleggere schuldich sal syn over te ghevene de mandementen daer hy hem mede pretendeert te willen behelpene, ende sal *reus* hebben copie vanden gespeelden spele ende vander designatien die daenleggere soude moeten doen vanden addicien oft nyeu-

(1) Zie blz. 432 en 433.

wicheyden ende van tgene dat *reus* int spel verandert soude hebben ; *habebit actor* dien aengaende dach *ad octo* van berade.

De Schoutet *contra* Jacob van Liesvelt; daenleggere om tegen den verweerdere gecontendeert te hebbene, in vueghen ende maten soe hy gedaen heeft, nyet ontfangbaer, compenserende de costen, ende dat mids redenen.

---

23 *Juni* 1542.

(*Vonnis rakende Jacob van Liesveldt*).

Allen deghenen die dese letteren selen sien oft hooren etc., saluyt. Doen te wetene ende certificeren voer de gerechte waerheyt dat zekere proces inder Hooger Vierscharen Ons Genadichs Heeren des Keysers alhier voer ons geresen is geweest in rechte, tusschen den Schoutet deser stadt, van wegen synder offitien, aenleggere, ter eenre, ende Jacob van Liesvelt, boeckprintere, verweerdere, ter anderen syden. Den voergenoempden aenleggere seggende ende allegerende hoe dat de voers. verweerdere, contrarie den geboden ende placcaten Ons voers. Genadichs Heeren, hem gevordert hadde te drucken sekere duytsch boexken geintituleert: " *Troostinge der goddelycker scryft*, " welck boexken nyet alleene nyeuw en was, maer was oick vol erreuren, dwalingen ende heresien, ende want, navolgende den voers. placcaten, nyemande georloft en ware, opte penen naebescreven, eenige nyeuwe boecken te printene, ten ware dat die yerst gevisiteert waren byden Ordinaris oft syne gecommitteerde van wegen Ons Genadichs Heeren daertoe gedeputeert ende geordineert, ende vele te min suspecte ende heretique boecken, gelyck tvoers. boexken, soe daenleggere seyde, was; concludeerde vuyt dien de voers. aenleggere dat, navolgende der voers. geboden Ons Genadichs Heeren, de voers. verweerdere soude worden gecondempneert, geinscaleert, op een schavot gestelt, oft met eenen heeten geloeyenden ysere, by maniere van eenen cruyce, in synen aensichte gebrant ende geteeckent te wordene, in sulcker vuegen dat hy tselve nyet en soude cunnen verdriven noch vuytgedoen, oft zyn een ooge vuyt gesteken te wordene, oft

zyn een hant te verliesene, na de discretie vanden rechtere. Waerop de voers. verweerdere, antwoordende, seyde dat hy ter goeder trouwen wandelende, wel bekende dat hy tvoers. boecxken hadde doen oft laten drucken, maer seyde dat hy, tselve doende, daermede gheenssins en hadde gecontravenieert den geboden Ons Genadichs Heeren, gemerct dat deselve nyet anders inne en hielden dan dat men egheene nyeuwe boecken, van geestelicke materie tracterende, printen en soude mogen, ten ware dat de Ordinaris oft zyn gecommitteerde die yerst hadden gevisiteert oft geapprobeert; nu waest soe dat alle tgene dat int voers. boexken begrepen stonde, was al oudt ende over vele lange jaeren, soe wel voere als nae tvoers. statuyt oft edict, by diverse printers openbaerlick gedruct ende vercocht geweest, vuyt welcken ouden boecken tvoers. boexken alleenlick was getrocken ende naegedruct, sonder dat daer eenige nyeuwicheyt in was oft yet by oft toe gedaen hadde geweest; seyde oick deselve verweerdere dat de voers. oude boecken (daer tvoers. boexken vuyt getrocken ende naegeprint was), hadden byden Ordinaris gevisiteert ende geapprobeert ende waren by gracien ende privilegien gedruct geweest, gelyck hy tselve dede blycken by diverse boecken voertyden ende over vele jaeren gedruct ende geprint geweest zynde; concludeerde vuyt dien de voers. verweerdere dat daenleggere, om tegen hem gecontendeert ende geconcludeert te hebbene in vuegen, maten ende ten eynde gelyck hy gedaen hadde, gewesen soude worden nyet ontfangbaer, maer dat hy verweerdere vander impeticien des aenleggers vry, quyte ende verweert behoorde gewesen te worden, met meer woirden by partien ten beyden zyden geallegeert. Gesien tvoirs. boecxken byden aenleggere overgegeven ende de voirs. oude boecken byden verweerdere geexhibeert, ende op al rypelic gelet, soe is, ter manissen des voirs. Schoutetten, by ons gewesen voer een vonnisse: daenleggere om tegen den verweerdere gecontendeert te hebbene in vuegen ende maten zoe hy gedaen heeft, nyet ontfangbaer, compenserende de costen ter saken van desen gedaen, ende dat midts redenen. Sonder argelist. Aldus gedaen den XXIIIen dach van Junio anno XVc XLII.

(*Registerboeck der geextendeerde vonnissen*, 1484—1582, *fol.* 159).

HOOGER VIERSCHAER.

Veneris ultima Junii anno XV^c XLII.

De Schoutet *contra* Coppen van Middeldonck ; dat daenleggere hebben sal dach ende tydt om de designatie vanden ampliatien vanden spele te doene *ad XV^am et , de partium consensu* , is noch gewesen dat de verweerdere doende cautie juratorie van in persone, van dingdaghe te dingdaghe, te rechte te comene ten eynde toe vander saken ende dien eedt verborgende voer duysent Karolus guldenen eens, sal de verweerdere, onder dien eedt ende cautie , syn ontslagen vander hachten.

Veneris XIIII^a Julii anno XLII.

De Schoutet *contra* Coppen van Middeldonck ; *declaravit actor* dat hy *contra reum* hem met egheene mandemente en wille behelpen dan metten grooten mandemente Ons Genadichs Heeren sKeysers alhier gepubliceert ende by hem hyer ter Vierscaren geexhibeert, ende sal, navolgende den voergewysden, de designatie *unde est quæstio* doen binnen *XV^am*.

(*Rekeningen van den Markgraaf* , *jaar* 1541—42 , *kapittel der Ontvangsten.*)

Van Meester Jaspar Jasparssone (1), geboren van Weerdenborch , midts dien dat hy, tegens tgebot Goids ende in contempte vanden Sacramente des huwelicken staets , diverse huysvrouwen getrout ende daerenboven den Heere Justicie ende andere geinjurieert heeft ende openbaerlick geoblatreert, is (boven der correctien van inschalatien ende van zynder tongen by hem ontfangen) , gebannen vuyten Marcgraefscepe van Antwerpen te doen een pelgrimagie tot Russemadouwe, op zyn hoot.

(*Rekeningen van den Markgraaf van het jaar* 1542—43).
(*Geene vervolgingen gemeld.*)

(1) Zie blz. 463.

1543—44.

VAN 18 APRIL TOT 14 MEI.

Schout: Willem vanden Werve.
Onderschout: Jan vanden Werve.
Buitenburgemeester: Hr Willem van Halmale, Ridder.
Binnenburgemeester: Hr Lanceloot van Urssele, Ridder.
Schepenen: Hr Jan van Crombach, Ridder, Aart Schoyte, Gabriel Triapain, Mr Klaas de Schermere, Jan Draeck, Mr Jaak Hertsen, Cornelis Happaert, Alvaro van Almaras, Mr Peeter Vledincx, Jan vander Heyden, Hendrik van Berchem, Cornelis de Vos, *(pro quo* Mr Klaas Rockox), Mr Jan Scheyff, Mr Dirk vanden Werve, Willem van Immerseele.
Secretarissen: Mr Willem vander Ryt, Mr Jan van Halle, Mr Peeter van Wesenbeke, Mr Cornelis Grapheus.

Gecorrigeert by Willem vanden Werve, Schoutet, Burgermeesteren ende Scepenen der stadt van Antwerpen opten XXIII dach Aprilis anno XLIIII post Pascha.

Nicolas Blanck, Italiaen, cleermakere, overmids dien dat hy zekeren canonnick ende gheestelycken persoon grootelick geinjurieert ende gedreycht heeft te evelen van synen lyve, sonder eenige sake oft redene ende sonder eenichsins geoffendeert te syne, daeraf de Heere ende de Stadt wel syn geinformeert, sal porren, binnen sonneschyne, vuyter stadt ende vriheyt ende, binnen den derden daghe, vuyten Merckgreefschape van Antwerpen ende doen een pelgrimagie tot Rutsemadouwe ende, nae de brieven daeraf gesonden, nyet weder inne comen hy en hebbe yerst sHeeren ende der stadt gemoede, op syn hoodt (1).

(Correctieboeck 1513—68, *fol.* 85.)

(1) *(Op den bladrand)*; *Hæc sententia aut correctio facta et conclusa fuit per Dominos die XXII*a (sic) *dicti mensis anno XLIIII*o.

(Rekeningen vanden Markgraaf van het jaar 1543—1544, *kapittel der Ontvangsten.)*

Van Nicolas Blanck, Italiaen, cleermakere, die (overmidts dyen dat hy zekeren Canonnick van Antwerpen geinjurieert ende denzelven gedreycht hadde, is ghebannen vuyter stadt, vryheyt ende Marcgraefscepe van Antwerpen te doen een pelgrimagie tot Rutsemadouwe, op zyn hoot . . . . nyet.

1544—45.

VAN 14 MEI TOT 26 APRIL.

Schout : Willem vanden Werve.
Onderschout : Jan vanden Werve.
Buitenburgemeester : Hr Jan van Crombach, Ridder.
Binnenburgemeester : Hr Lanceloot van Urssele, Ridder.
Schepenen : Aart Schoyte, Gabriel Triapain, Mr Klaas de Schermere, Willem van Halmale, Adriaan Vledincx, Jan Happaert, Cornelis van Berchem, Mr Jaak Hertsen, Jan van Eyssele *alias* vanden Eynde, Hendrik van Berchem, Jan Rockox, Mr Jaak Houtappel, Mr Jan Scheyff, Dirk vanden Werve, Pauwel van Dale.
Secretarissen : Mr Willem vander Ryt, Mr Jan van Halle, Mr Peeter van Wesenbeke, Mr Cornelis Grapheus.

---

25 *Juni* 1544.

Edict van Keizer Karel V rakende de Nieuwe Christenen.
(Zie : *Archievenblad, D. II, blz.* 225.)

HOOGER VIERSCHAER.

Lunæ XXII Septembris anno XLIIII.

De Schoutet *contra* Christoffel Herault ; *dabit actor hodie* zyn conclusie *in scriptis et respondebit reus ad Mercurii proximo, de consensu actoris.*

De Schoutet *contra* Jan Dorhout ; *de parcium consensu, ut ante.*

Mercurii XXIIIIa Septembris anno XVc XLIIII.

De Schoutet *contra* Christoffel Herault *cum suis;* de Schoutet heeft geconsenteert Meesteren Clause Schat ende Meesteren Anthonise Goetheyns dat sy, als advocaten vanden voirs. Christoffel *cum suis*, deselve verweerderen zullen moeghen dienen nae recht onbegrepen, sonder daeromme te misdoene oft eenichsins achterhaelt te wordene.

De Schoutet *contra* Christoffel Herault; de verweerdere nyet ontfangbaer om te hebbene copie vanden placcaten oft stucken daeraf de aenleggere in zyn aensprake heeft mentie gemaect, maer sal *reus* hebben lecture vanden punten ende articulen daerop de voors. aenleggere hem fundeert, om deselve punten openbaerlick gelesen zynde, voorts gedaen te wordene ende procederene *prout juris.*

Deselve partien; *ad probandum per actorem ad terciam ante prandium.*

De Schoutet *contra* Jan Dorhout; de verweerdere nyet ontfangbaer om te hebbene editie vanden boecke *unde est quæstio,* maer sal schuldich zyn te antwoordene opte aensprake des aenleggers, *salvo* dat des verweerders Advocat sal moegen comen op morgen byden Commissarisen daeronder den voirs. boeck berustende is, om visie vanden selven aldaer te nemene.

Deselve partien; *ad probandum per actorem ad terciam.*

Veneris XXVI Septembris anno XVc XLIIII.

De Schoutet *contra* Christoffel Herault; gevorst onder Heere Lansloot van Urssel, Riddere, Binnen-Burgermeester, *ad Martis proximo.*

De Schoutet *contra* Jan Dorhout; *reus* om vuyt crachte van synder exceptien ontslagen te syne nyet ontfangbaer ende is tvonnisse gevorst *ut ante.*

Martis ultima Septembris anno XVc XLIIII.

De Schoutet *contra* Jan Dorhout; gevorst *ad Veneris* opt incident onder mynen Heere den Binnen-Burgermeester, *ad Veneris proximo.*

De Schoutet *contra* Christoffel Herault; gevorst *ut ante.*

Veneris tercia Octobris anno XLIIII.

De Schoutet *contra* Jan Dorhout; de Heeren hebben de sake gecontinueert *ad Lunæ proximo* ende, binnen middelen tyde, zullen de Heeren de brieven oversien ende alsdan recht doen gelyck sy inder equiteyt zullen vinden behoorende.

De Schoutet *contra* Christoffel Herault; mids redenen den Heeren moverende, is de sake gecontinueert in state *ad Lunæ proximo.*

Lnnæ VIa Octobris anno XLIIII.

De Schoutet *contra* Christoffel Herault; de Heeren zullen de brieven oversien ende continueren de sake in state *ad Mercurii proximo.*

De Schoutet *contra* Jan Dorhout; *ut ante.*

Mercurii VIIIa Octobris anno XVc XLIIII.

De Schoutet *contra* Jan Dorhout; *judicatum* daenleggere, aengaende den capitalen, volcomen van synen vermete. (*Op den bladrand :*) Executio facta.

De Schoutet *contra* Christoffel Herault; *ut supra* (1). (*Op den bladrand*:) EXECUTIO FACTA.

Veneris XVII^a Octobris anno XV^c XLIIII.

De Schoutet *contra* Jan Davyon; *actor consentiit* dat Meester Claus Schat, Advocat, den verweerdere in deser saken sal moegen dienen nae recht onbegrepen; daernaer is gewesen dat de verweerdere hebben sal synen dach van berade *ad octo* ende sal alsdan antwoorden, *salvo* dat *actor*, navolgende synen consente, schuldich sal syn syn feyten metter conclusien over te ghevene in gescrifte binnen den derden daghe *proximo*.

De Schoutet *contra* Germain Bousseraille; *actor consentiit Advocato ut ante* ende is voorts gewesen *ut ante*.

De Schoutet *contra* Gabriel van Hove, vischcoopere; *actor consentiit ut ante* ende voorts gewesen *ut ante*.

De Schoutet *contra* Adriaen Stevens; geconsenteert *ut ante* ende gewesen als voere.

Diago de Villegas heeft leveringhe genomen aen synen pandt inde sake van evictien die hy doende is opte goeden van wylen Christoffel Herault.

(*Wordt voortgezet.*)

(1) « In 't selve jaer, doen wirden t'Antwerpen, veel menschen gevanghen, ende veel ontliepen 't in Ingelant ende elders van een quade secte die sy voor hadden, soo datter tot Antwerpen twee onthoofft wierden, d'een hiet Jan Dorhout, out-cleercooper, den anderen hiet Christoffel Draut, van Parys, een juwelier, ende was om ketterye van Parys gebannen; desen wiert buyten op raeyeren gestelt, op eenen Donderdach. » (*Antwerpsch Chronykje.*)

